

ΓΙΩΡΓΟΥ Α. ΖΕΥΓΩΛΗ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ
ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΗ

Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
322

Α ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΑΙΑ Α/Σ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

**ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΗ
Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΕ)

ΣΧΒ

ΣΤ

89

ΓΙΩΡΓΟΥ Δ. ΖΕΥΓΩΛΗ

Ζευγώλης Γιώργος Δ.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΗ
Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1981

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
YHΣ
ΣΤ2Β
322

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
Οργανισμός Σ.Δ. Β. Βιβλίων
ΑΔΕ. Αριθ. Εισαγ. 2399 Έτος 1981

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Καταγωγή
καί μόρ-
φωση του
Ξενοφώντα.

Ένας από τους πιο εύφορους και τους πιο γνωστούς δή-
μους¹ της αρχαίας Αττικής ήταν η Έρχιά, που θροισκόταν στη
θέση του σημερινού χωριού Σπάτα. Απ' αυτόν το δήμο καταγό-
ταν, εκτός από τον περίφημο ρητοροδιδάσκαλο Ίσοκράτη, και ο
ιστορικός συγγραφέας Ξενοφώντας. Για τη γέννησή του δεν μπο-
ρούμε να μιλήσουμε με βεβαιότητα, γιατί οι γνώμες των έρευνη-
τών διαφέρουν. Το πιθανότερο, πάντως, είναι πως γεννήθηκε γύ-
ρω στο 427 π.Χ. Τον πατέρα του τον έλεγαν Γρύλλο και φαίνεται
πως ανήκε στην τάξη των ίππέων². Γι' αυτό η μόρφωση του
Ξενοφώντα ήταν εκείνη που ταίριαζε στην κοινωνική του προ-
έλευση, δηλαδή εκείνη που έπαιρνε ένα παιδί εύπορης και αρι-

1. Μέ τη μεταρρύθμιση του Κλεισθένη η Αττική χωρίστηκε σε 100 περί-
που δήμους. Απ' αυτούς δέκα μαζί, παρμένοι όμως ανάκατα από το άστυ,
τήν παραλία και τη μεσόγαια, αποτέλεσαν μία φυλή.

2. Όπως ξέρομε, στην Αθήνα οι πολίτες, με βάση την καταγωγή τους,
είχαν χωριστεί σε 3 τάξεις: των ίππέων, των ζευγιτών και των θητών. Όταν
όμως ο Σόλωνας για τη διάκριση των τάξεων πήρε βάση την ιδιοκτησία
και το εισόδημα, τότε ξεχωρίστηκαν από τους ίππεις οι πλουσιότεροι κι
έτσι δημιουργήθηκε και η τάξη των πεντακοσιομεδίμων, των πολιτών
δηλαδή που είχαν έτησιο εισόδημα πάνω από πεντακόσιους μέδιμους
σιτάρι, ή άλλα προϊόντα ανάλογης αξίας. Από τότε η τάξη των ίππέων δεν
ήταν πρώτη αλλά δεύτερη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στοκρατικής οικογένειας. Είχε δασκάλους τό φιλόσοφο Σωκράτη³, τόν Πρόδικο τόν Κείο⁴ καί, ἴσως τόν Ἴσοκράτη⁵. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτη εἶχε ὀπωσδήποτε ἐπίδραση στή διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τοῦ Ξενοφῶντα, πού ξεχώριζε γιά τήν εὐθύτητα, τήν εὐσέβεια καί τήν καλοσύνη του. Ἀποτέλεσμα τῆς ἴδιας διδασκαλίας εἶναι καί ἡ πρακτική ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων πού τόν χαρακτηρίζει, ἀντίθετα πρός τή φιλοσοφική τάση τοῦ Πλάτωνα. Αὐτή ἡ βαθιά ἐπίδραση τοῦ δασκάλου εἶχε κάμει* τόν Ξενοφῶντα νά τοῦ εἶναι ἀφοσιωμένος σ' ὅλη του τή ζωή.

3. Πρόκειται γιά τό γνωστό Ἀθηναῖο φιλόσοφο Σωκράτη (470-399 π.Χ.), πού δίδασκε τοὺς νέους στήν ἀγορά, στά γυμναστήρια καί στοὺς δρόμους τῆς πόλης, συζητώντας μαζί τοὺς κοινωνικοπολιτικά καί ἠθικο-θρησκευτικά θέματα, χωρίς ἀμοιβή. Γιά τή φιλοσοφία του ἔχομε πηγές τά ἔργα τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Ξενοφῶντα καί τοῦ Ἀριστοτέλη, ἀφοῦ ὁ ἴδιος δέν ἄφησε κανένα σύγγραμμα. Ὁ Σωκράτης κατηγορήθηκε ἀπό τοὺς ἐχθροὺς του πῶς «ἀδικεῖ, καινά δαμόνια εἰσηγούμενος καί τοὺς νέους διαφθείρων». Καταδικάστηκε σέ θάνατο καί ἤπιε τό κώνειο μέ ἀπόλυτη ἠρεμία.

4. Ὁ Πρόδικος ἔζησε τήν ἴδια περίπου ἐποχή μέ τό Σωκράτη, ἦταν σοφιστής καί γεννήθηκε στό νησί τῶν Κυκλάδων Κέα (Τζιά). Οἱ ἀρχαῖοι τόν ἐκτιμοῦσαν πολὺ γιά τή ρητορική του δεινότητα καί τήν πνευματική του συγκρότηση. Γι' αὐτό, ὅταν ἤθελαν νά τονίσουν τήν ἐξαιρετική μόρφωση κάποιου, ἔλεγαν τή φράση «Προδίκου σοφώτερος».

5. Ὁ Ἴσοκράτης, ἓνας ἀπό τοὺς δέκα ἀττικοὺς ρήτορες, ἔζησε ἀπό τό 436 ὠς τό 338 π.Χ. Περίφημη ἦταν ἡ ρητορική σχολή πού ἄνοιξε στήν Ἀθήνα. Ἀπ' αὐτήν, ἔλεγε ὁ Ρωμαῖος Κικέρωνας, μονάχα ἔξοχοι ἄντρες θῆκαν. Ὁ Ἴσοκράτης εἶχε θέσει στόχο τῆς δραστηριότητάς του τήν ἔνωση ὅλων τῶν Ἑλλήνων, γιά τήν κατατολέμησι τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας.

* Γιά τοὺς στιγμιαίους καί τοὺς συντελεσμένους χρόνους τοῦ ρήματος κ á ν ω προτιμήσαμε τοὺς τύπους μέ χαρακτήρα μ (ἔκαμα, θά κάμω, ἔχω κάμει, νά κάμω κ.τ.λ.), γιατί ἔτσι διακρίνομε τό συνοπτικό τῶν χρόνων αὐτῶν ἀπό τό ἔξακολουθητικό τοῦ ἐνεστώτα, παρατατικού καί ἔξακολουθητικού μέλλοντα, πού ἔχουν χαρακτήρα 'ν' (κάνω, ἔκανα, θά κάνω

Τῆ γυναίκα τοῦ ἱστορικοῦ τὴν ἔλεγαν Φιλησία. Ἄπ' αὐτὴν ἔκαμε δύο γιούς. Τὸν ἓνα τὸν ὀνόμασε Γρύλλο, ἀπὸ τὸν πατέρα του, τὸν ἄλλο Διόδωρο, ἀπὸ τὴ μητέρα του τὴ Διοδώρα. Καί οἱ δύο γιοί του κατατάχτηκαν στὸ ἀθηναϊκὸ ἱππικὸ καὶ πολέμησαν στὴ μάχη τῆς Μαντινείας (362 π.Χ.), ὁ μέγας μάλιστα, ὁ Γρύλλος, σκοτώθηκε σ' αὐτὴν. Ὅταν ἔφεραν στὸν Ξενοφῶντα τὴν εἴδηση πὼς ὁ γιός του ἔπεσε στὴ μάχη, δέν ταράχτηκε καθόλου οὔτε ἔχασε τὴν ψυχραιμία του, παρά, ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, εἶπε: «Ἦδειν θνητὸν γεγεννηκῶς»· δηλαδή «τό ἤξερα πὼς ὁ γιός μου ἦταν θνητός».

Ὁ Ξενοφώντας ἀκολούθησε, σὰν ἀπλὸς ἰδιώτης, τὴν ἐκστρατεία πού ὀργάνωσε ὁ Κύρος, διεκδικώντας τὴν ἐξουσία τοῦ περσικοῦ κράτους. Οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι, πού εἶχαν πάει μαζί του, βρέθηκαν μετὰ ἀπὸ τὸ θάνατό του σέ μιά χώρα ἐχθρική καὶ ἀπέραντη, χωρὶς ἀρχηγούς. Μπαίνει τότε ἐπικεφαλῆς τους ὁ Ξενοφώντας πού διακρίθηκε γιὰ τὴ στρατηγική του δεξιότητα, καὶ ὕστερ' ἀπὸ πολλές, κοινές προσπάθειες, μόχθους κι' ἀγῶνες, κατόρθωσαν νά σωθοῦν καὶ νά φτάσουν στὸν Εὐξείνιο Πόντο. Σέ λίγο τὸν βρῖσκομε** νά πολεμᾷ τοὺς Πέρσες τῆς Ἀσίας μέ τὸν Ἀγησίλαο καὶ τέλος τοὺς συμπατριῶτες του Ἀθηναίους στὴν Κορώνεια (394 π.Χ.), μέ τὸν ἴδιο Σπαρτιάτη βασιλιά.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατηγοροῦσαν τὸ συγγραφέα ἐπί λακωνισμοῦ, δηλαδή πὼς ἀγαποῦσε τοὺς Λακεδαιμόνιους καὶ τοὺς ὠφέλησε, καὶ γι' αὐτὸ τὸν καταδίκασαν σέ ἐξορία. Τὴν ἀγάπη του καὶ τὴν ἐξυπηρέτησή του στοὺς Σπαρτιάτες τὴν ἔδειξε, σύμφωνα μ' αὐτὴν τὴ γνώμη, μέ τὸ νά παραδώσει στὸ Θίβρωνα τοὺς Ἕλληνες μισθοφόρους, ὕστερ' ἀπὸ τὴ σωτηρία τους καὶ τὸν ἐρχομὸ τους στὸν Εὐξείνιο, καθὼς καὶ μέ τὸ νά πολεμήσει στὴν Κορώνεια

Ἡ οἰκογενειακὴ του κατάσταση.
Ἡ δράση του.

Ὁ Ξενοφώντας ἐξορίζεται.

κ.τ.λ.). Αὐτὸ εἶναι σύμφωνο καὶ μέ τὴ Γραμματικὴ τοῦ Μαν. Τριανταφυλλίδη, σελ. 355, § 940 β', καὶ ὑποσ. 1 (ἔκδοσι 1941).

** Τὴ ρηματικὴ κατάληξη —ομε χρησιμοποιοῦμε μονάχα γιὰ τὸν ἐνεστώτα τῆς Ὄριστικῆς (βρῖσκομε) ἐνῶ γιὰ τοὺς μέλλοντες καὶ γιὰ τοὺς χρόνους τῆς Ὑποτακτικῆς μεταχειρίζομαστε τὴν κατάληξη —οιμε (νά μιλήσοιμε).

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

έναντια στους συμπολίτες του. Άλλοι όμως παραδέχονται πώς η καταδίκη του σέ ἐξορία οφείλεται μονάχα στό ὅτι εἶχε παρακολουθήσει τήν ἐκστρατεία πού ἀναφέραμε παραπάνω. Καί τοῦτο, γιατί ἔτσι ἐξυπηρέτησε τόν Κύρο, πού οἱ Ἀθηναῖοι τόν θεωροῦσαν ἐχθρό τους, ἐπειδή εἶχε βοηθήσει τούς Σπαρτιάτες στόν πελοποννησιακό πόλεμο.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι παραχώρησαν στόν ἐξόριστο Ξενοφώντα κτήματα στό Σκιλλούντα τῆς Τριφυλίας. Ἐκεῖ ἔμεινε εἴκοσι χρόνια περίπου καί πέρασε τήν πιό ἡρεμῆ περίοδο τῆς ζωῆς του. Ὑστερα πῆγε στήν Κόρινθο, ὅπου ἔμεινε ὡς τό θάνατό του (355 π.Χ.).

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτιμοῦσαν πολύ τόν ἱστορικό, παρόλο πού τόν εἶχαν ἐξορίσει. Κι αὐτό, γιατί ἦταν γνωστή ἡ ψυχική του ἀνωτερότητα καί μεγάλη ἡ φήμη πού ἀπόκτησε ἀπό τή δράση του στήν Ἀσία κι ἀπό τό πνευματικό του ἔργο. Γιά νά καταλάβουμε τήν ὑπόληψη πού εἶχαν στόν Ξενοφώντα οἱ συμπολίτες του, ἀρκεῖ νά θυμηθοῦμε ἕνα σημεῖο ἀπό τή βιογραφία του, πού τήν ἔχει γράψει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος: «Φησὶ δὲ Ἀριστοτέλης ὅτι ἐγκώμια καί ἐπιτάφια Γρύλλον μυριοὶ ὅσοι συνέγραψαν, τὸ μέρος καί τῷ πατρὶ χαριζόμενοι». Δηλαδή «ὁ Ἀριστοτέλης λέει πὼς ἔγραψαν πάρα πολλοὶ ὑμνῶντας τὸ γενναῖο θάνατο τοῦ Γρύλλον, ὄχι μονάχα ἐπειδὴ τοῦ ἄξιζε, ἀλλὰ καί γιὰ χάρι τοῦ πατέρα του». Μεταنيωμένοι, λοιπόν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀποφάσισαν νά τόν ξαναφέρουν πίσω. Μά ὁ συγγραφέας φαίνεται πὼς προτίμησε νά μείνει καί νά πεθάνει στήν Κόρινθο.

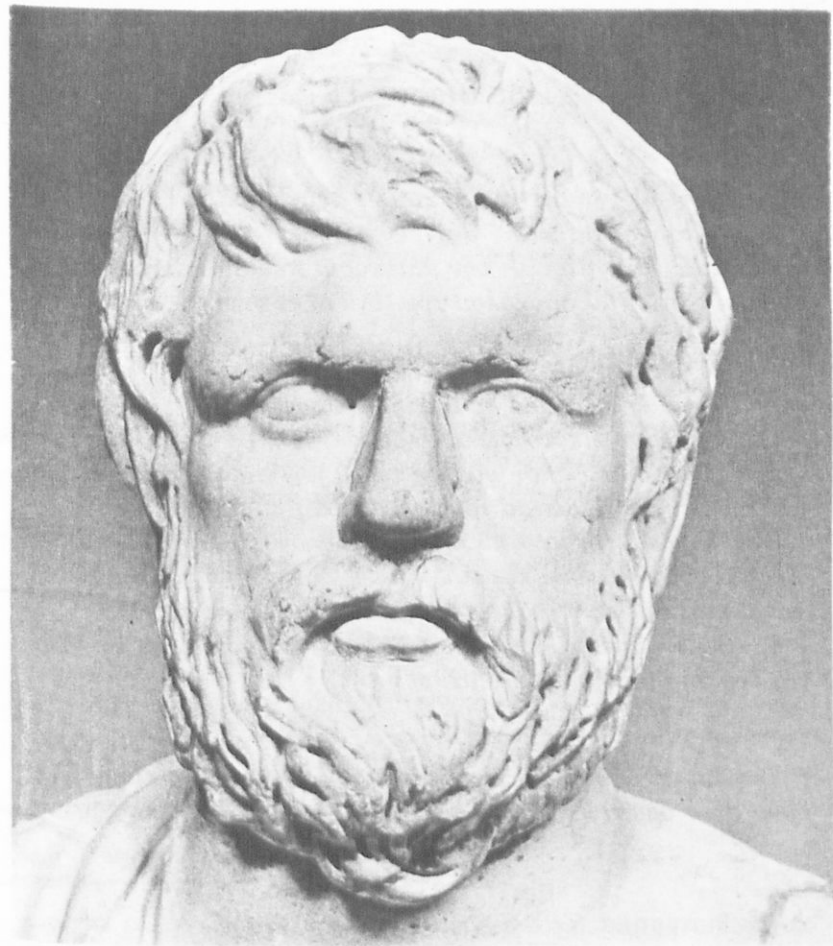
Τό ἔργο τοῦ
Ξενοφώντα.

Τά περισσότερα ἔργα τοῦ Ξενοφώντα γράφτηκαν τότε πού ζοῦσε ἐξόριστος στό Σκιλλούντα κι ἔχουν ποικίλο περιεχόμενο. Ἄν ἀπ' αὐτὰ ἐξαίρεσουμε δυό («Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους» καί «Ἀθηναίων Πολιτεία») πού δέ θεωροῦνται γνήσια, τά ὑπόλοιπα μπορούμε νά τά χωρίσουμε στίς παρακάτω κατηγορίες:

Α' Διατριβές ἢ Πραγματεῖες. Σ' αὐτές ἀνήκουν τά:

1. «Πόροι ἢ περί προσόδων», ὅπου ὁ Ξενοφώντας προτείνει τρόπους γιά τήν αὔξηση τῶν ἐσόδων τῆς Ἀθήνας καί τή βελτίωση τοῦ βιοτικού ἐπιπέδου τῶν πολιτῶν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπό τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Προτομή του Ξενοφώντα, έργο του 4ου αἰ. π.Χ. (Ρωμαϊκό αντίγραφο. Μαδρίτη, Μουσείο Πράντο).

2. «Περί ίππικής»· σ' αυτό περιέχονται συμβουλές και οδηγίες χρήσιμες στους ίππείς.
3. «Ίπλαρχικός», όπου παρέχονται γνώσεις απαραίτητες για τον άρχηγό του ίπλικού.
4. «Κυνηγετικός»· περιέχει διάφορες πληροφορίες, σχετικές με την τέχνη του κυνηγιού.

5. «Λακεδαιμονίων Πολιτεία», ὅπου ὑμνεῖται τὸ σπαρτιατικὸ πολίτευμα.

Β' Φιλοσοφικοὶ διάλογοι. Σ' αὐτοὺς ἀνήκουν τά:

1. «Ἀπομνημονεύματα τοῦ Σωκράτους»· ἐδῶ ὁ Ξενοφώντας προσπαθεῖ νά ἀνατρέψει τὴν κατηγορία πού διατύπωσαν οἱ Ἄθηναῖοι κατὰ τοῦ δασκάλου του, ὅτι τάχα συντελεῖ στὴν καταστροφή τῶν νέων κι εἶναι ἀσεβής, γιατί πιστεύει σ' ἄλλους θεοὺς κι ὄχι σέ κείνους πού λατρεύει ἡ πόλη. Ἀναφέρεται ἔτσι ἀναλυτικά στὴ διδασκαλία τοῦ Σωκράτη, μέ ἀποτέλεσμα νά μᾶς παρουσιάσει δική του εἰκόνα γι' αὐτόν.

2. «Συμπόσιον», ὅπου γίνεται συζήτηση γιὰ τὴν ὁμορφιά καὶ τὸν ἔρωτα (καὶ ἰδιαίτερα τὸν πνευματικὸ).

3. «Ἰέρων ἢ Τυραννικός»· εἶναι διάλογος τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἰέρωνα καὶ τοῦ ποιητῆ Σιμωνίδη, στὸν ὁποῖο διατυπώνεται ἀμείλικτη κριτικὴ κατὰ τῆς τυραννίας.

4. «Οἰκονομικός»· σ' αὐτόν ὁ Ξενοφώντας μιλάει γιὰ τὴ γεωργία καὶ τὴ διοίκηση τοῦ σπιτιοῦ.

Γ' Ἐγκώμια. Ἐδῶ ἀνήκει τὸ ἔργο «Ἀγασίλαος», πού ἀποτελεῖ ὕμνο στὸν ὁμώνυμο Σπαρτιατὴ βασιλιά.

Δ' Μυθιστόρημα. Τέτοιο εἶναι ἡ «Κύρον Παιδεία», πού παρουσιάζει τὸ πρότυπο ἀρχηγοῦ, σύμφωνα μέ τὴ γνώμη τοῦ Ξενοφώντα, στηριγμένη στὶς διδασκαλίες τοῦ Σωκράτη.

Ε' Ἱστορικά. Σ' αὐτὰ ἀνήκουν τά:

1. «Ἑλληνικά», ὅπου συνεχίζεται ἡ ἱστορία τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπὸ τὸ 411 π.Χ., πού τὴ σταμάτησε ὁ Θουκυδίδης, ὡς τὸ 404 π.Χ., καὶ ἀκολουθεῖ ἐξιστόρηση τῶν κατοπινῶν γεγονότων ὡς τὴ μάχη τῆς Μαντινείας.

2. «Κύρον Ἀνάβασις»· σ' αὐτὴν ὁ Ξενοφώντας ἀφηγεῖται πρῶτα τὴν ἐκστρατεία πού ἔκαμε ὁ Κύρος, γιὸς τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περ-

σῶν Δαρείου⁶, ἀπό τῆ σατραπεία⁷ του ὡς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, γιά νά πάρει τό θρόνο ἀπό τόν ἀδερφό του τόν Ἀρταξέρξη, κι ἔπειτα τήν ἐπιστροφή τῶν Μυρίων, ὅπως ὀνομάστηκαν οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι πού πήραν μέρος σ' αὐτή τήν ἐπιχείρηση. Ποικίλα ἦταν τά κίνητρα πού ἔκαμαν αὐτούς τούς στρατιῶτες νά μποῦν στήν ὑπηρεσία τοῦ Κύρου. Ἐτσι ἄλλοι ἦταν ἀναγκασμένοι ν' ἀναζητήσουν κάποιο πόρο ζωῆς, γιατί βρέθηκαν χωρίς δουλειά ἢ ἐκπατρίστηκαν, ἐξαιτίας τῆς ἐρήμωσης, τῆς φτώχειας καί τῆς ἀναστάτωσης πού εἶχε προκαλέσει ὁ πελοποννησιακός πόλεμος σ' ὅλη σχεδόν τήν Ἑλλάδα. Ἄλλοι ἔβρισκαν τώρα εὐκαιρία νά περιπλανηθοῦν σέ χῶρες ἄγνωστες, γιατί πάντα τούς ἔτερπαν οἱ περιπέτειες. Μερικοί, τέλος, θεωροῦσαν ὠφέλιμο καί τιμητικό νά γνωριστοῦν μέ τόν Κύρο, πού τόν ἐθαύμαζαν, ἔχοντας ἀκούσει γιά τόν ἐξαιρετικό του χαρακτήρα. Ὅλοι αὐτοί λοιπόν ἦταν φυσικό νά δεχτοῦν πρόθυμα νά τόν ὑπηρετήσουν ὡς μισθοφόροι.

«Ἀνάδασις» ὀνομάζεται ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου, γιατί οἱ στρατιῶτες πορεύονταν ἀπό τά δυτικά παράλια τῆς Ἀσίας στό ἐσωτερικό της, δηλαδή ἀπό χαμηλότερη περιοχή σέ ψηλότερη. Μύριοι (= δέκα χιλιάδες) λέγονταν οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι πού πήγαν μαζί μέ τόν Κύρο στήν ἐκστρατεία. Στήν πραγματικότητα ἦταν παραπάνω ἀπό δέκα χιλιάδες, τούς ὀνομάζει ὁμως ὁ συγγραφέας ἔτσι γιά νά συρογγυλέψει τόν ἀριθμό.

Σημασία.

6. Πρόκειται γιά τόν Δαρεῖο τόν Β' πού λεγόταν καί Νόθος· αὐτός βασιλέψαι στήν Περσία ἀπό τό 424 ὡς τό 405 π.Χ.

7. Σατραπεία λεγόταν ἕνα μεγάλο τοπικό διαμέρισμα τοῦ ἀρχαίου περσικοῦ κράτους, πού τό κυβερνοῦσε ὁ σατράπης. Αὐτός εἶχε στρατιωτική, διοικητική καί δικαστική ἐξουσία στή σατραπεία του. Σέ εἴκοσι τέτοιες περιοχές ἦταν χωρισμένο τό περσικό κράτος, πού τίς εἶχε διοργανώσει προπάντων ὁ Δαρεῖος ὁ Α', βασιλιάς τῆς Περσίας ἀπό τό 521 π.Χ. ὡς τό 485 π.Χ. Ἡ σατραπεία τοῦ Κύρου, μέ πρωτεύουσα τίς Σάρδεις, πού βρισκόνταν στίς ὄχθες τοῦ Πακτωλοῦ ποταμοῦ πρὸς τά Β.Α. τῆς Σμύρνης, ἐκτεινόταν στήν κεντρική καί δυτική Μ. Ἀσία καί συγκεκριμένα στίς χῶρες Λυδία, Φρυγία καί Καππαδοκία.

Περιεχόμενο.

Τό ἔργο τοῦτο χωρίζεται σέ ἑφτά μέρη. Στά δυό πρώτα ὁ ἱστορικός μᾶς μιλάει γιά τόν τρόπο πού ἔγινε ἡ συγκέντρωση τοῦ στρατοῦ, γιά τήν πορεία ὡς τά Κοῦναξα, τή μάχη πού ἔγινε ἐκεῖ κοντά, καθώς καί γιά τήν τραγική θέση τῶν Ἑλλήνων ἵστερ' ἀπό τό θάνατο τοῦ Κύρου καί τή σφαγή τῶν στρατηγῶν τους. Ἀπομονωμένοι στά δάθη τῆς Ἀσίας, ἀνάμεσα σέ κάμπους ἀπέραντους, ποτάμια καί ψηλά βουνά, περιτριγυρισμένοι ἀπό βάρβαρους κι ἐχθρικούς λαούς, πῆραν τήν τολμηρή ἀπόφαση νά θγοῦν ἀπ' αὐτό τόν ἀσφυκτικό κλοιό καί, πολεμώντας συνεχῶς, νά γυρῶσιν πίσω στήν πατρίδα. Στά ὑπόλοιπα πέντε μέρη, λοιπόν, μᾶς ἀφηγεῖται αὐτό τό γυρισμό, τήν κἀθ' ὁδὸν τῶν Μυρῶν, πού ἀποτελεῖ καί τό κύριο περιεχόμενο τοῦ ἔργου.

Γνησιότητα.

Τό βιβλίον τοῦ αὐτοῦ Ἱεροφάντα τό ἔφερε σό φῶς γύρω στά 380 π.Χ. ὅχι μέ τό ὄνομά του, ἀλλά μέ τό ψευδώνυμο *Θεμιστογόνης ὁ Συρακόσιος*. Αὐτό τό ἔκαμε πιθανότατα γιά δυό λόγους. Πρῶτα πρῶτα γιά νά μπορέσει νά τό παρουσιάσει ἐλεύθερα στήν Ἀθήνα, ἀπ' ὅπου ὁ ἴδιος εἶχε ἐξοριστεῖ. Κι ἔπειτα γιατί φοβόταν μήπως οἱ ἀναγνώστες ἀμφισβητήσουν τά ἱστοροῦμενα, ἐπειδή θά σκέφτονταν πῶς ὁ συγγραφέας, πού ἦταν ταντόχρονα καί πρωταγωνιστής, ἴσως τά ἀφηγεῖται ἐξογκωμένα, μέ σκοπό τήν προσωπική του προβολή καί ἡρωοποίηση. Πάντως, μέ τό νά χρησιμοποιήσει ψευδώνυμο, ἔδωσε ἀφορμή νά δημιουργηθοῦν πολλές συζητήσεις, σχετικές μέ τή γνησιότητα τοῦ ἔργου. Δέ μένει ὅμως καμιά ἀμφιβολία πῶς εἶναι δικό του, ἀφοῦ δέν ἀναφέρεται ἀπό τούς ἀρχαίους ὄνομα *Θεμιστογόνης*.

Ἀξία.

Ἡ «Κύρον Ἀνάβασις», γραμμένη μέ σαφήνεια καί παραστατικότητα, ἀποτελοῦσε πάντα ἕνα εὐχάριστο ἀνάγνωσμα. Τό ὕφος τῆς τό χαρακτηρίζει ἀπλότητα καί χάρη, ὅπως συμβαίνει καί μέ ἄλλα ἔργα τοῦ Ἱεροφάντα, πού γι' αὐτό οἱ ἀρχαῖοι τόν ἀποκαλοῦσαν «ἀττικὴν μέλισσαν ἢ ἀττικὴν μοῦσαν».

Ἐκτός ὅμως ἀπ' αὐτά τό βιβλίον ἔχει μεγάλη ἀξία καί γιά τή μελέτη τῆς πολεμικῆς τέχνης καί τακτικῆς. Ἀπ' αὐτὴ τήν ἀποψη ὠφελήθηκαν διαβάζοντάς το ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ Σκιπίωνας ὁ Ἀφρικανός καί πολλοὶ ἄλλοι. Ἀπὸ τούς νεότερους ὁ Γάλλος στρατηγός Φεδριέ συνήθιζε νά λέει σέ κείνους πού θαύμαζαν τήν

ιδιοφυΐα του στή στρατηγική τακτική: «Δάσκαλο εἶχα τόν Ξενοφώντα, κανέναν ἄλλο».

Ἄλλά, τό σπουδαιότερο, μέσα σ' ὀλόκληρο τό ἔργο διαφαίνεται ἡ φυσιογνωμία τοῦ Ξενοφώντα, γεμάτη εὐσέβεια, εἰλικρίνεια καί ἀνθρωπιά. Δέν εἶναι σπάνια σ' αὐτό καί τά παραδείγματα ἀπλῶν στρατιωτῶν πού διακρίνονται γιά τό θάρρος καί τή γενναιοτήτά τους, καθώς κι οἱ περιπτώσεις ἄλλων πού δέ διστάζουν, μέ δικό τους κίνδυνο, ν' ἀγωνιστοῦν γιά τή σωτηρία τοῦ συνόλου. Χαρακτηριστικοί εἶναι κι οἱ ἐλεύθεροι διάλογοι ἀνάμεσα σέ ἄρχοντες καί ἀρχόμενους, κάθε φορά πού θρῖσκονται σέ κρίσιμες περιστάσεις ἢ ὅποτε ἀναζητοῦν τρόπους ἐνέργειας, γιά τήν ἀποτελεσματική ἀντιμετώπιση δύσκολων προβλημάτων. Συναντοῦμε ἀκόμα στίς σελίδες τοῦ διδλίου τήν αἰώνια νοσταλγία τοῦ Ἑλληνα καί τόν ἀκατάλυτο δεσμό του μέ τή θάλασσα, πού ἀποκορυφώνεται στήν παροιμιώδη ἐπιφώνηση τῶν Μυρῶν «θάλαττα, θάλαττα», μόλις ἀντίκρισαν τόν Εὐξείνιο Πόντο.

Γιά ὅλα αὐτά ἡ μελέτη τοῦ ἔργου διδάσκει, σμιλεῦει τούς χαρακτήρες καί δημιουργεῖ ψυχικές ἀρετές. Μᾶς μαθαίνει, πρῶτα πρῶτα, ν' ἀγαποῦμε τόν ἄνθρωπο. Κι ἡ ἀγάπη αὐτή εἶναι σίγουρα ἡ βασικότερη ἀρχή, γιά τήν ἐπιτέλεση τοῦ προορισμοῦ μας στή ζωή. Ἐπειτα, μᾶς συνειδητοποιεῖ τήν ἀξία τῆς ὁμόνοιας καί μᾶς ἐπισημαίνει τά ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἀπειθαρχίας. Μᾶς ὑπογραμμίζει ἐπίσης κάθε τόσο τήν τόλμη, τήν καρτερία καί τήν ἀγωνιστικότητα, διαιωνίζοντας ἔτσι ζηλευτά γνωρίσματα τῆς φυλῆς μας. Μᾶς σφυρηλατεῖ, τέλος, τήν εὐθύτητα καί τήν ἀξιοπρέπεια, πού εἶναι ἀπό τίς ὑψηλότερες ἀνθρώπινες ἀρετές.

Μποροῦμε νά ποῦμε, λοιπόν, πώς ἡ «Κύρου Ἀνάβασις», εἰδικότερα στό τμήμα πού περιγράφεται ἡ κ ἄ θ ο δ ο ς τ ῶ ν Μυρῶν, κρίνεται κατάλληλη νά διαπλάσει τίς νέες γενιές, ἀποτελώντας ἄριστο μορφωτικό μέσο ὄχι μονάχα γιά τά Ἑλληνόπουλα, ἀλλά καί γιά τούς νέους ὅλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

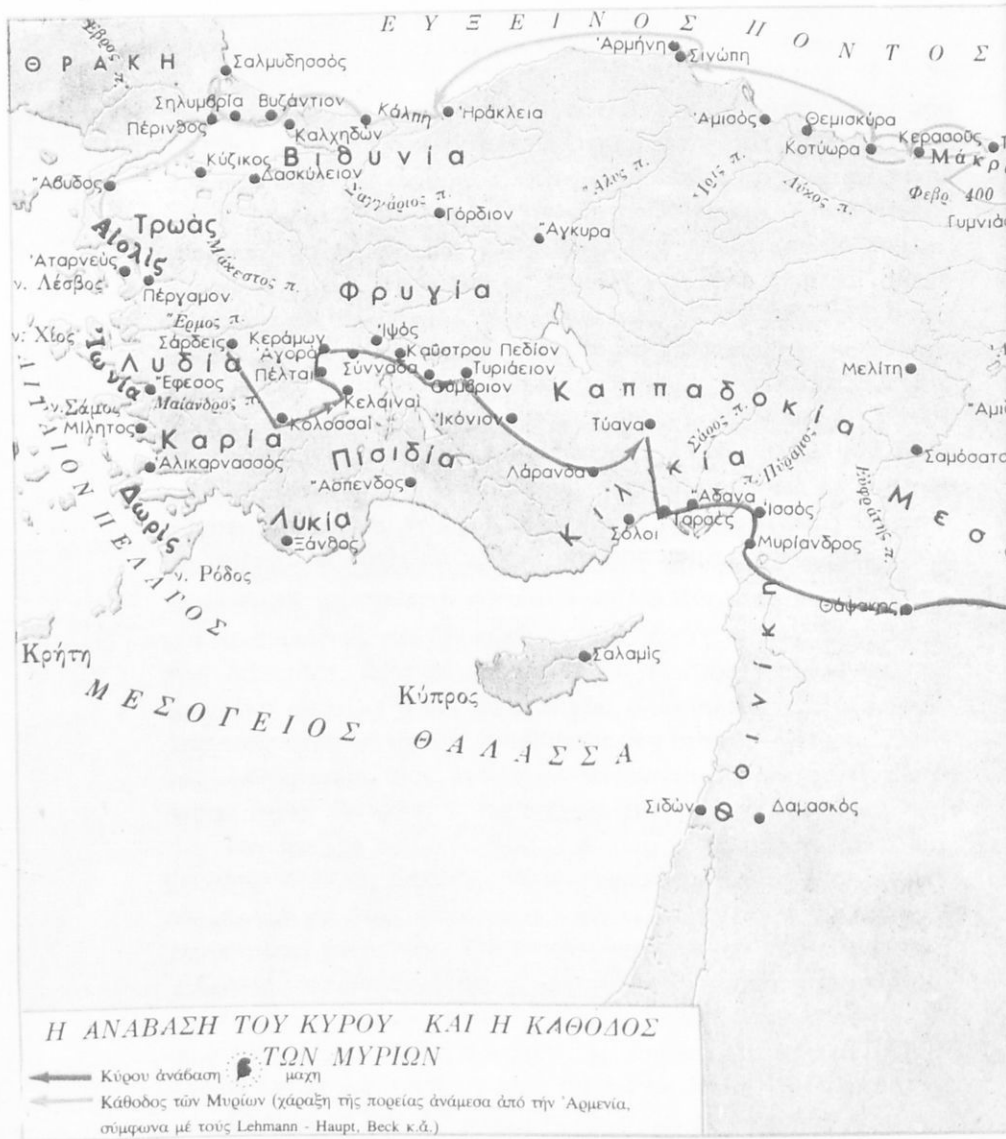
Ὁ Ἄρταξέρξης, γιός τοῦ βασιλιᾶ τῆς Περσίας Δαρείου τοῦ Β΄, διαδέχτηκε στό θρόνο τόν πατέρα του πού πέθανε τό 405 π.Χ.

Ὁ σατράπης ὅμως Τισσαφέρνης ἔβαλε λόγια στόν Ἄρταξέρξη, πώς τάχα ὁ ἀδελφός του Κύρος σχεδίαζε νά τοῦ κάμει κακό. Ἐκεῖνος, πιστεύοντάς τα, τόν πιάνει κι ἐτοιμάζεται νά τόν σκοτώσει· ἀλλά ἡ μητέρα τους Παρυσάτιδα, μέ τήν παρακλητική της παρέμβαση, κατορθώνει νά τόν σώσει. Ὁ Κύρος τότε πικραμένος καί πεισισμωμένος γιά τόν κίνδυνο πού πέρασε καί τήν ταπείνωση πού δοκίμασε, ἀρχίζει νά συγκεντρώνει στρατεύματα κρυφά, μέ στόχο νά πάρει ἀπό τόν ἀδερφό του τή βασιλεία. Ἐκτός λοιπόν ἀπό τούς στρατιῶτες τῆς σατραπείας του συναθροίζει καί Ἕλληνες μισθοφόρους, πού στό τέλος ἀνέρχονται σέ δεκατρεῖς χιλιάδες κι ἔχουν ἐπικεφαλῆς διάφορους στρατηγούς.

Τήν ἄνοιξη τοῦ 401 π.Χ. ὁ Κύρος μέ τά στρατεύματά του ξεκίνησε ἀπό τίς Σάρδεις, πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς πού ἐξουσίαζε, γιά νά πάει τάχα νά τιμωρήσει τούς Πισίδες, γιατί ἐνοχλοῦσαν τή χώρα του. Ὅταν ὅμως προσπέρασε τήν Πισιδία, οἱ Ἕλληνες ὑποψιάζονται τούς πραγματικούς σκοπούς του καί ἀρνούνται νά τόν ἀκολουθήσουν. Ἐκεῖνος τότε μέ διάφορες προφάσεις τούς ἔπεισε νά συνεχίσουν τήν πορεία καί μονάχα ὅταν ἔφτασαν στόν Εὐφράτη ποταμό τούς ἀποκάλυψε τήν ἀλήθεια.

Προχωροῦσαν πιά μέσα στή Βαβυλωνία, ὅταν ἀπό διάφορες παρατηρήσεις κατάλαβαν πώς ὁ βασιλιάς Ἄρταξέρξης, πού ἔγκαιρα εἶχε πληροφορηθεῖ ἀπό τόν Τισσαφέρην τό σκοπό τῆς μεγάλης προετοιμασίας τοῦ ἀδερφοῦ του κι ἦταν κι ἐκεῖνος ἔτοιμος ἀπό καιρό, βρισκόταν κοντά μέ τά στρατεύματά του. Σέ λίγο ἔφτασε ἡ εἶδηση πώς πλησιάζει ὁ ἐχθρός κι οἱ στρατιῶτες τοῦ Κύ-

ρου ὕστερ' ἀπό ἐξάμηνη πορεία, τό φθινόπωρο τῆς ἴδιας χρονιάς πού ξεκίνησαν ἀπό τίς Σάρδεις, παρατάχτηκαν γιά μάχη. Οἱ Ἑλληνες ἔπιασαν τή δεξιά πτέρυγα, οἱ βάρβαροι τοῦ Ἀριαίου τήν ἀριστερή κι ὁ Κύρος μέ τούς ἵππεις τό κέντρο. Ἀπό τούς ἀντίπαλους οἱ στρατιῶτες τοῦ Τισσαφέρη παρατάχτηκαν ἀπέναντι στούς Ἑλληνες, οἱ ἄλλοι Πέρσες ἀρχηγοί συνέχεια μ' ἐκείνους, ἐνῶ ὁ βασιλιάς μέ τούς ἵππεις στή μέση. Στή σύγκρουση πού ἐπακολούθησε, ὁ ἐλληνικός στρατός ἔτρεψε σέ φυγή τούς ἀπέναντί του. Καί τό ἵππικό τοῦ Κύρου νίκησε, ὁ ἴδιος ὁμως σκοτώθηκε. Τότε ὁ Ἀρταξέρξης ἐνώθηκε μέ τόν Τισσαφέρη καί στράφηκε κατά τῶν Ἑλλήνων. Οἱ τελευταῖοι κάνουν ἐπίθεση καί τρέπουν σέ φυγή τά βαρβαρικά στρατεύματα, κοντά στό χωριό Κούναξα. Ὑστερα, ἀγνοώντας ἀκόμα πῶς ὁ Κύρος εἶχε σκοτωθεῖ, ξαναγύρισαν στίς σκηνές τους, πού στό μεταξύ τίς εἶχαν λεηλατήσει οἱ βάρβαροι.

Χάρτης πού δείχνει τήν πορεία τοῦ Κύρου ἀπό τίς Σάρδεις ὡς τά Κούναξα, καθὼς καί τὸ δρόμο πού ἀκολούθησαν οἱ Μύριοι στήν ἐπιστροφή τους.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦ. 1

Ανακεφαλαίωση.

2-3
Οί Έλληνες
ληροφοροῦ-
ται τό θάνα-
το τοῦ Κύρου.

- 1 [Μέ ποιό τρόπο συγκεντρώθηκε ἀπό τόν Κύρο τό ἑλληνικό στρατεύμα, ὅταν ἐτοίμαζε τήν ἐκστρατεία ἐνάντια στό ἀδερφό του Ἄρταξέρξη, καί ὅσα ἔγιναν κατά τήν πορεία καί πῶς ἐγινε ἡ μάχη καί πῶς ὁ Κύρος σκοτώθηκε καί πῶς πῆγαν οἱ Ἕλληνες στό στρατόπεδο καί κοιμήθηκαν, μέ τήν ἐντύπωση ὅτι εἶναι πέρα γιά πέρα νικητές καί ὅτι ὁ Κύρος εἶναι ζωντανός, ὅλα ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση⁸].
- 2 Μόλις ξημέρωσε μαζεύτηκαν οἱ στρατηγοί καί ἀποροῦσαν, πού ὁ Κύρος οὔτε ἔστειλε κανένα νά τοὺς πεῖ τί ἔπρεπε νά κάμουν, οὔτε παρουσιάστηκε ὁ ἴδιος. Ἀποφάσισαν, λοιπόν, νά συμμαζεψουν τά πράγματά τους, νά πάρουν τά ὄπλα τους καί νά ἀρχίσουν νά προχωροῦν, ὥσπου νά συναντηθοῦν μέ τόν Κύρο.
- 3 Ξεκινοῦσαν πιά τή στιγμή πού ἔβγαινε ὁ ἥλιος, ὅταν ἦρθε ὁ Προκλῆς ὁ διοικητής τῆς Τευθρανίας, πού καταγόταν ἀπό τό Δημάρατο ⁹τό Σπαρτιάτη, καί ὁ Γλοῦς¹⁰, ὁ γιός τοῦ Ταμῶ. Αὐτοῖ ἔφεραν τήν εἶδηση πῶς ὁ Κύρος εἶχε σκοτωθεῖ κι ὁ Ἄρταξίος¹¹

8. Ἐδῶ γίνεται μιὰ ἀνακεφαλαίωση περιληπτική τοῦ Πρώτου Βιβλίου, πού ὀφείλεται ὄχι στόν Ξενοφῶντα, ἀλλά σέ κάποιο μελετητή. Τό ἴδιο γίνεται σέ ὅλα τά Βιβλία, ἐκτός ἀπό τό Ἔκτο.

9. Ὁ Δημάρατος εἶχε πάει ἀπό τή Σάρτη, διωγμένος ἀπό τό συμβασιλεῖα του Κλεομένη, στό βασιλεῖα τῆς Περσίας Δαρεῖο, γιό τοῦ Ὑστάσπη. Αὐτός τόν ἔκαμε διοικητή στίς πόλεις Πέργαμο, Τευθρανία καί Ἀλίσαρνα.

10. Ὁ Γλοῦς ἦταν γιός τοῦ Αἰγύπτιου Ταμῶ, πού ἦταν ὑποδιοικητής τῆς Ἰωνίας, ὅταν τήν εἶχε ὁ Τισσαφέρνης, καί τώρα ναύαρχος τοῦ Κύρου.

11. Ὑποδιοικητής τῆς σατραπείας τοῦ Κύρου.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπό το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μαζί με τούς άλλους βαρβάρους είχε πάει στο σταθμό, ἀπ' ὅπου τὴν προηγούμενη μέρα εἶχαν ξεκινήσει¹². Αὐτός παράγγειλε νὰ τούς ποῦν, πὼς ἐκείνη τὴν ἡμέρα θὰ τούς περιμένουν, ἂν πρόκειται νὰ πᾶνε, τὴν ἐπόμενη ὁμως εἶπε πὼς θὰ φύγει γιὰ τὴν Ἰωνία, ἀπ' ὅπου ἦρθε. Ὅταν τ' ἄκουσαν αὐτὰ οἱ στρατιῆγοὶ καὶ τὰ ἔμαθαν καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ἔνωσαν μεγάλη στενοχώρια. Ὁ Κλέαρχος τότε εἶπε αὐτὰ ἐδῶ: «Μακάρι νὰ ζοῦσε ὁ Κύρος. Ἄφου ὁμως ἔχει πεθάνει, λέστε στὸν Ἀριαῖο πὼς ἐμεῖς ἔχομε νικῆσει τὸ βασιλιά καὶ κανένας πιά δὲ μᾶς πολεμᾷ, ὅπως βλέπετε. Ἄν μάλιστα δὲν ἐρχόσαστε σεῖς, ἐμεῖς θὰ κνηγοῦσαμε τὸ βασιλιά καὶ τὸ στρατό του. Πάντως ὑποσχόμαστε στὸν Ἀριαῖο πὼς, ἂν ἔρθει ἐδῶ, θὰ τὸν ἐγκαταστήσουμε στὸ βασιλικὸ θρόνο. Γιατί ἢ ἐξουσία ἀνήκει σὲ κείνους ποὺ νικοῦν στὴ μάχη». Αὐτὰ εἶπε καὶ στέλνει πίσω τούς ἀγγελιοφόρους καὶ μαζί τους τὸ Χειρίσοφο τὸ Λακεδαιμόνιο καὶ τὸ Μένωνα το Θεσσαλό. Γιατί αὐτὸ τὸ ἤθελε κι ὁ ἴδιος ὁ Μένωνας, μιά καὶ συνδεόταν μὲ τὸν Ἀριαῖο μὲ φιλία καὶ φιλοξενία.

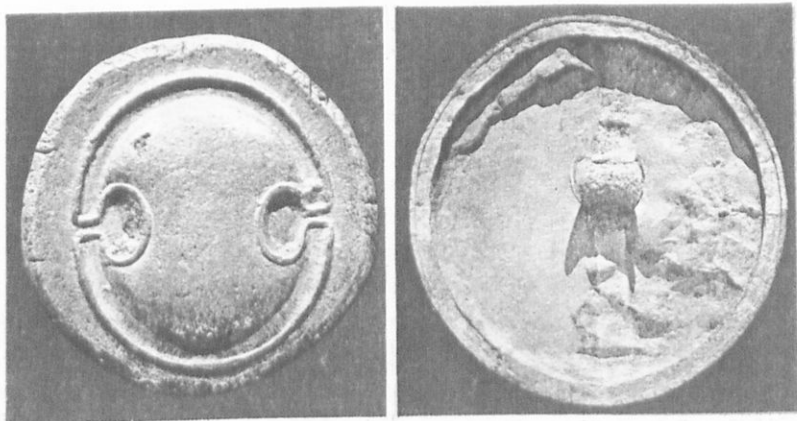
Ἐκεῖνοι ἔφυγαν, ἐνῶ ὁ Κλέαρχος περιέμενε. Οἱ στρατιῶτες πάλι ἐξασφάλιζαν ὅπως ὅπως τὴν τροφή τους ἀπὸ τὰ ζῶα, σφάζοντας δηλαδή τὰ βόδια καὶ τὰ γαῖδούρια. Γιὰ ξύλα χρησιμοποιοῦσαν, προχωρώντας λίγο ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ εἶχαν παραταχθεῖ κι ἔκαναν τὴ μάχη, τὰ βέλη, ποὺ ἦταν πολλά, γιατί οἱ Ἕλληνες ἀνάγκαζαν ἐκείνους ποὺ αὐτομολοῦσαν ἀπὸ τὸ στρατό τοῦ βασιλιά νὰ τὰ θγαίνουν ἐξω ἀπὸ τίς φαρέτρες¹³. Χρησιμοποιοῦσαν ἀκόμα γιὰ ξύλα καὶ ἀσπίδες φτιαγμένες μὲ κλωνάρια λυγαριάς, καθὼς καὶ τίς ξύλινες τίς αἰγυπτιακές. Ἀλλὰ ὑπῆρχαν ἐκεῖ πεταμένες καὶ ἀσπίδες ἀπὸ ξύλο ἰτιάς, καθὼς καὶ ἀμάξια, καὶ μπορούσαν νὰ τὰ παίρνουν.

4-5
4 Πρόταση τοῦ
Κλέαρχου.

6 Προμήθεια
φαγητοῦ.

12. Γι' αὐτὰ μιλάει στὸ Βιβλ. Πρῶτο, κεφ. 7, παράγρ. 20 κ. ἔξ. καὶ κεφ. 10, παράγρ. 1.

13. Φαίνεται πὼς οἱ Ἕλληνες ἀνάγκαζαν τούς Πέρσες ποὺ αὐτομολοῦσαν νὰ θγαίνουν ἀπὸ τίς φαρέτρες τὰ βέλη καὶ νὰ τὰ πετᾶνε, ἀποβλέποντας στὴ δική τους ἀσφάλεια, δηλ. γιὰ νὰ μὴν μποροῦν εὐκολὰ οἱ αὐτόμολοι νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν ἐναντίον τους.

Τύποι στρογγυλής άσπίδας.

Όλα αυτά χρησιμοποιώντας τα για ξύλα, έβραζαν κρέατα κι έτρωγαν εκείνη τήν ήμέρα.

7-8
Άπεσταλμένοι του βασιλιά φέρνουν τις διαταγές.

- 7 Ήταν πιά ή ώρα πού ή άγορά είναι γεμάτη από κόσμο, και έρχονται από τό βασιλιά και τόν Τισσαφέρην¹⁴ άπεσταλμένοι. Μερικοί ήταν δάρδαροι, ένας όμως άπ' αυτούς, ό Φάλινος, ήταν Έλληνας, πού έτυχε νά είναι στην ύπηρεσία του Τισσαφέρην και νά τόν έχουν οί Πέρσες σέ μεγάλη υπόληψη. Γιατί έκανε πώς ήξερε,
- 8 τάχα καλά τήν τακτική του πολέμου και τή χρήση των όπλων. Αυτοί πλησίασαν, κάλεσαν τους άρχηγούς των Έλλήνων και τους είπαν ότι ό βασιλιάς, επειδή συμβαίνει νά είναι νικητής και νά έχει σκοτώσει τόν Κύρο, στέλνει διαταγή στους Έλληνες νά παραδώσουν τά όπλα και νά πάνε στη σκηνή του, μήπως μπορέσουν και πετύχουν κάτι καλό. Αυτά είπαν οί άπεσταλμένοι του βασιλιά. Οί
- 9 Έλληνες άγανάχτησαν πού τ' άκουσαν, ένώ ό Κλέαρχος άποκριθήκε μονάχα τουτο, ότι δέν ταιριάζει νά παραδίνουν οί νικητές τά όπλα τους. Και πρόσθεσε: « Έσεϊς, στρατηγοί, δώστε τήν καλύτερη και άξιοπρεπέστερη άπάντηση πού μπορείτε· κι εγώ θά γυρίσω στή στιγμή». Γιατί κάποιος από τους ύπηρετες τόν φώναξε για νά

9-14
Άπαντήσεις διαφόρων Έλλήνων.

14. Ό Τισσαφέρηνς ήταν διοικητής (σατράπης) στην παραλιακή περιοχή της δυτικής Μ. Άσίας.

Ποδήρης άσπίδα, πού τήν κρατάει ό βοηθός του πολεμιστή.

παρατηρήσει τά βγαλμένα σπλάχνα τών σφαγμένων ζώων, έπειδή έτυχε νά θυσιάζει.

Τότε λοιπόν άποκριθήκε ό Κλεάνορας από τήν Άρκαδία, πολύ 10 ήλικιωμένος πιά, πώς πρώτα θά πεθάνουν¹⁵ κι ύστερα θά παραδώσουν τά όπλα. Ό Πρόξενος ό Θηβαίος είπε κατόπι: «Έγώ, Φαλίνε, έχω μιάν άπορία: για ποιο λόγο μάς ζητάει τά όπλα ό βασιλιάς; έπειδή τάχα είναι νικητής ή μήπως τά θέλει για δώρα πού θά δείχνουν τή φιλία μας. Γιατί, άν τά θέλει σά νικητής, ποιά ή ανάγκη νά τά ζητάει και δέν έρχεται νά τά πάρει; Άν πάλι θέλει νά μάς καταφέρει νά του τά δώσουμε, άς μάς πει τί θά έχουν νά κερδίσουν οι στρατιώτες, άν του κάμουν αυτήν τή χάρη;

Ό Φαλίνος έδωσε τούτη τήν απάντηση: «Ό βασιλιάς νομίζει 11 πώς είναι νικητής, άφου έχει σκοτώσει τόν Κύρο. Γιατί τώρα ποιος θά βρεθεί νά διεκδικήσει άπ' αυτόν τήν έξουσία; Έχει ακόμα τή γνώμη πώς κι έσείς είστε δικοί του, άφου σάς κρατάει στη μέση τής χώρας του και γύρω σας υπάρχουν ποτάμια άδιάβατα.

Έπειτα μπορεί νά φέρει άμέτρητους ανθρώπους νά σάς πολε-

15. Τά λόγια αυτά του Κλεάνορα, άν μάλιστα συνδυαστοϋν με τήν γεροντική του ήλικία, μάς δείχνουν τό μεγαλείο τής έλληνικής ψυχής, πού πάνω άπ' όλα τοποθετεί τήν έλευθερία και τήν αξιοπρέπεια.

μήσουν· τόσους, πού δέ θά μπορούσατε νά τούς σκοτώσετε κι ἄν
 12 σᾶς τούς ἔδινε». Ὑστερα ἀπ' αὐτόν μίλησε ὁ Θεόπομπος¹⁶ ὁ Ἀθη-
 ναῖος: «Τώρα ὅπως βλέπεις, Φαλίνε, δέ μᾶς ἔμεινε κανένα ἄλλο
 ἀγαθό, παρὰ μονάχα τὰ ὄπλα καί ἡ ἀνδρεία. Ἄν κρατᾶμε λοιπόν τὰ
 ὄπλα, νομίζομε πώς μπορούμε νά χρησιμοποιήσουμε καί τήν παλι-
 कारιά μας· ἄν ὅμως τὰ παραδώσουμε, ὑπάρχει κίνδυνος νά χάσου-
 με καί τή ζωή μας. Μή βάζεις λοιπόν στό μυαλό σου πώς θά σᾶς
 παραδώσουμε τὰ μόνα καλά πού ἔχομε· ἀντίθετα, μέ αὐτά θά πολε-
 μήσουμε νά πάρουμε καί τὰ δικά σας».

13 Ὅταν τ' ἄκουσε αὐτά ὁ Φαλίνο, γέλασε καί εἶπε: «Ἐσύ, νεαρέ
 μου, μοιάζεις μέ φιλόσοφο καί λές χαριτωμένα πράγματα. Νά
 ξέρεις ὅμως πώς εἶσαι ἄμυαλος, ἄν ἔχεις τή γνώμη πώς ἡ πα-
 λικαριά σας θά φανεῖ ἀνώτερη ἀπό τή δύναμη τοῦ βασιλιᾶ».

14 Μερικοί ἄλλοι δεῖλιασαν κάπως καί, καθώς μοῦ εἶπαν, ἔλεγαν ὅτι
 ὅπως ἦταν ἀφοσιωμένοι στόν Κύρο, τό ἴδιο θά μπορούσαν νά
 προσφέρουν ὑπηρεσίες καί στό βασιλιά, ἄν δεχόταν νά γίνεи φίλος
 τους. Καί ὅτι, εἴτε ἤθελε νά τούς χρησιμοποιήσει κάπου ἄλλου εἴτε
 γιά νά κάμουν ἐκστρατεία στήν Αἴγυπτο, θά τόν βοηθοῦσαν νά τήν
 ὑποτάξει.

15-23

Τελική ἀπά-
 ντηση τοῦ
 Κλέαρχου.

15 Στό μεταξύ ἦρθε ὁ Κλέαρχος καί ρώτησε ἄν τοῦ εἶχαν δώσει
 ἀπάντηση. Ὁ Φαλίνο τότε πῆρε τό λόγο καί εἶπε: «Ἄπ' αὐτούς,
 Κλέαρχε, ὁ καθένας λέει τὰ δικά του. Νά μᾶς πεῖς λοιπόν ἐσύ τή
 16 γνώμη σου». Κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Ἐγώ, Φαλίνε, σέ εἶδα μέ
 χαρά, ὅπως, νομίζω, καί ὄλοι οἱ ἄλλοι. Γιατί κι ἐσύ εἶσαι Ἕλληνας κι
 ἐμεῖς, ὅσους βλέπεις ἐδῶ. Τώρα βρισκόμαστε σέ μιά κρίσιμη περι-
 σταση καί γι' αὐτό σου ζητοῦμε τή συμβουλή σου, τί πρέπει νά
 17 κάμουμε γι' αὐτά πού μᾶς λές. Συμβούλεψέ μας λοιπόν, γιά ὄνομα
 τῶν θεῶν, ἐκεῖνο πού σου φαίνεται πώς εἶναι καλύτερο καί ὠφελι-
 μότερο καί πού θά σέ τιμᾶ στίς μελλούμενες ἐποχές. Γιατί ποτέ δέ
 θά πάθουν νά λένε, πώς κάποτε ἔστειλε ὁ βασιλιάς τό Φαλίνο μέ
 διαταγή στούς Ἕλληνες νά παραδώσουν τὰ ὄπλα τους κι ὅταν
 αὐτοί τοῦ ζήτησαν τή γνώμη του, τούς ἔδωσε τούτη δῶ τή συμβουλή.

16. Μερικοί ἔχουν τή γνώμη πώς ὁ Θεόπομπος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ξενοφῶ-
 ντας μέ ψευδώνυμο.

Καί ξέρεις, ὅτι ἀναγκαστικά θά διαδοθοῦν στήν Ἑλλάδα οἱ συμ- 18
 βουλές πού θά μᾶς δώσεις». Ὁ Κλέαρχος μ' αὐτά προσπαθοῦσε νά
 τόν φέρει στή δική του γνώμη, γιατί ἤθελε κι ὁ ἴδιος ὁ ἀπεσταλμένος
 τοῦ βασιλιά νά τοῦ συμβουλέψει νά μήν παραδώσουν τά ὄπλα, γιά
 νά ἔχουν περισσότερο θάρρος οἱ Ἕλληνες. Ὁ Φαλίνος ὁμως ξέφυγε 19
 μέ τρόπο καί, ἀναπάντεχα γιά τόν Κλέαρχο, εἶπε: «Ἄν στίς ἀπειρες
 ἐλπίδες ὑπάρχει γιά σᾶς μιά νά σωθεῖτε πολεμώντας τό βασιλιά,
 τότε σᾶς συμβουλεύω νά μήν παραδώσετε τά ὄπλα. Ἄν ὁμως δέν
 ὑπάρχει καμιά ἐλπίδα σωτηρίας χωρίς τή θέληση τοῦ βασιλιά,
 τότε σᾶς συμβουλεύω νά προσπαθήσετε νά γλιτώσετε μέ ὅποιο
 τρόπο μπορέσετε». Ὁ Κλέαρχος ἀπάντησε σ' αὐτά: «Αὐτά λές ἐσύ.
 Πές του ὁμως ἀπό μᾶς πῶς ἔχομε τή γνώμη ὅτι, ἂν εἶναι ἀνάγκη νά 20
 εἶμαστε φίλοι μέ τό βασιλιά, θά εἶμαστε πιό ἀξιόλογοι φίλοι ἂν
 ἔχομε ὄπλα παρά ἂν τά παραδώσουμε σέ ἄλλον. Ἄν πάλι χρειαστεῖ
 νά πολεμήσουμε, καλύτερα θά πολεμοῦμε ἔχοντας τά ὄπλα παρά ἂν
 τά παραδώσουμε σέ ἄλλον». Καί ὁ Φαλίνος εἶπε: «Αὐτά, βέβαια, 21
 θά τοῦ τά ἀνακοινώσουμε. Ἄλλά ὁ βασιλιάς ἔδωσε διαταγή νά σᾶς
 ποῦμε καί τοῦτα δῶ· ὅτι δηλαδή ἂν ἐσεῖς ἐξακολουθήσετε νά μένετε
 σ' αὐτό τό μέρος, θά ἔχετε εἰρήνη, ἂν ὁμως προχωρήσετε ἢ ὀπισθο-
 χωρήσετε, θά ἔχετε πόλεμο. Πέστε μου λοιπόν καί γι' αὐτό τί θά
 γίνει· θά μέινετε, ὅποτε ὑπάρχει εἰρήνη, ἢ νά τοῦ ἀνακοινώσω ὅτι
 προτιμᾶτε πόλεμο;» Ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε: Ἐνάφερε του, λοι- 22
 πόν καί γι' αὐτό τό ζήτημα, ὅτι κι ἐμεῖς ἔχομε τήν ἴδια γνώμη μέ τό
 βασιλιά». Τί σημαίνει αὐτό;» ρώτησε ὁ Φαλίνος. Κι ὁ Κλέαρχος
 ἀπάντησε: «Ἄν μέινουμε ἐδῶ, ὑπάρχει εἰρήνη, ἂν πάλι προχωρή-
 σουμε ἢ ὀπισθοχωρήσουμε, πόλεμος». Ἐκεῖνος ξαναρώτησε: «Εἰ- 23
 ρήνη ἢ πόλεμο νά τοῦ ἀνακοινώσω;». Κι ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε
 τά ἴδια: «Εἰρήνη ἂν μέινουμε, καί πόλεμο ἂν προχωρήσουμε ἢ
 ὀπισθοχωρήσουμε». Δέν ἐφάνέρωσε, ὁμως, καθαρά τί ἐπρόκειτο
 νά κάμει.

Ὁ Φαλίνος λοιπόν ἔφυγε, ὅπως κι ἐκεῖνοι πού ἦταν μαζί του. 1
 Σέ λίγο γύρισαν ἀπό τόν Ἄρραιο ὁ Προκλῆς καί ὁ Χειρίσοφος, ἐνῶ
 ὁ Μένωνας ἔμεινε ἐκεῖ κοντά του. Αὐτοῖ ἔλεγαν πῶς τοῦς εἶπε ὁ
 Ἄρραιο, ὅτι ὑπῆρχαν πολλοί Πέρσες καλύτεροί του, πού δέν ἦταν
 δυνατό νά ἀνεχτοῦν νά γίνει αὐτός βασιλιάς. «Ἄν ὁμως θέλετε νά

ΚΕΦ. 2

1-7

Ἀπάντηση
 τοῦ Ἄρραιο
 Λόγος τοῦ
 Κλέαρχου.

Αὐτομόληση
Θρακῶν.

- φύγετε μαζί του¹⁷, σὰς προτρέπει νά πάτε ὅσο ἀκόμα εἶναι νύχτα, διαφορετικά, λέγει πὼς θά ἀναχωρήσει αὔριο τό πρωῖ. Ὁ Κλέαρχος ἀποκριθῆκε: «Ἔτσι πρέπει νά γίνει, ἂν πάμε, ὅπως λέτε· διαφορετικά, κάνετε ἐκεῖνο πού νομίζετε πὼς σὰς συμφέρει περισσότερο». Τί σκόπευε νά κάμει ὁμως δέν εἶπε οὔτε σ' αὐτούς. Ὑστερα ἀπ' αὐτά, ὅταν πιά βασιλευε ὁ ἥλιος, κάλεσε τοὺς στρατηγούς καί τοὺς λοχαγούς καί τοὺς εἶπε τέτοια περίπου: «Φίλοι μου, οἱ θυσίες πού ἔκαμα, γιά νά δῶ ἂν πρέπει νά βαδίσουμε ἐνάντια στό βασιλιά δέν ἦταν εὐνοϊκές. Καί ἦταν φυσικό νά μὴν πάνε καλά. Γιατί, ὅπως πληροφοροῦμαι τώρα, ἀνάμεσα σέ μᾶς καί τό βασιλιά θρῖσκεται ὁ Τίγρητας ποταμός¹⁸, πού εἶναι πλωτός, ἀλλά δέν μπορούμε νά τόν περάσουμε δίχως καράβια. Καί καράβια ἐμεῖς δέν ἔχομε. Μά δέν εἶναι δυνατό καί νά μείνουμε ἐδῶ, γιατί δέν μπορούμε νά βρῖσκουμε τροφίμα. Οἱ θυσίες ὁμως φάνηκαν πολὺ καλές, σχετικά μέ τόν πηγεμό σας στοὺς φίλους τοῦ Κύρου. Εἶναι λοιπόν ἀνάγκη νά ἐνεργήσετε μέ τοῦτο τόν τρόπο: νά φύγετε ἀπό δῶ καί νά πάτε νά δειπνήσετε μέ ὅ,τι ἔχει ὁ καθένας. Ὑστερα, μόλις ἀκούσετε τή σάλπιγγα¹⁹ νά σημαίνει ἀνάπαυση, νά συμμαζέψετε τά πράγματά σας. Ὅταν τὴν ἀκούσετε δευτέρα φορά, νά φορτώσετε τά πράγ-

17. Οἱ σκοποὶ τοῦ Ἀρσίου δέ φαίνονται καθαρά ἐδῶ, δηλ. ἂν ἀπὸ πραγματικό ἐνδιαφέρον γιά τοὺς Ἕλληνες τοὺς προτρέπει νά φύγουν μαζί του ἢ ἔχοντας στό νοῦ του νά τοὺς προξενήσει κακό. Ἀπὸ τὴ διαγωγή του ὁμως πού θά δείξει λίγο ἀργότερα, θά φανεῖ πὼς οἱ προθέσεις του δέν ἦταν καλές.

18. Ὁ βασιλιάς μέ τό στρατό του δέ βρισκόταν στήν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ Τίγρητα, ὥστε νά χρειάζεται νά τόν περάσουν οἱ Ἕλληνες γιά νά συμπλακοῦν. Ἡ λοιπόν ὁ Κλέαρχος κάνει λάθος, θεωρώντας τόν Τίγρητα κάποιο κανάλι, ἢ τό λέει σκόπιμα, γιά νά δείξει πὼς ἦταν ἀδύνατο νά συναντήσουν τό βασιλιά κι ἔτσι ἔπρεπε νά προτιμήσουν τὴ δευτέρα λύση πού προτείνει.

19. Ἡ σάλπιγγα ὅταν ἦταν φτιαγμένη ἀπὸ κέρατο ζώου, ὅπως ἐδῶ, ὀνομαζόταν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους κ ε ρ α ς· ὅταν ὁμως εἶχε κατασκευαστεῖ ἀπὸ μέταλλο, λεγόταν σ ἄ λ π ι γ ξ.

ματα πάνω στά υποζύγια²⁰. Κι όταν τήν ἀκούσετε γιά τρίτη, τότε νά ἀκολουθήσετε ἐκεῖνον πού θά πηγαίνει μπροστά καί νά ἔχετε τά υποζύγια πρὸς τό μέρος τοῦ ποταμοῦ²¹, ἐνῶ τοὺς ὄπλισμένους στρατιῶτες πρὸς τά ἔξω. Μόλις τ' ἀκουσαν οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί ἔφυγαν καί ἔκαναν ὅπως τοὺς εἶπε. Ἀπό κεῖ καί πέρα ἐκεῖνος ἦταν ἐπικεφαλῆς κι οἱ ἄλλοι ἐκτελοῦσαν τίς διαταγές του. Ὅχι πὼς τὸν εἶχαν ἐκλέξει νά κυβερνά, ἀλλὰ ἔβλεπαν ὅτι μονάχα αὐτός ἦταν μυαλωμένος, ὅπως ταιριάζει νά εἶναι ὁ ἀρχηγός, ἐνῶ οἱ ἄλλοι δὲν εἶχαν πείρα. (Σύνολο τῆς πορείας, πού ἔκαμαν ἀπὸ τὴν Ἐφεσο τῆς Ἰωνίας ὡς τό μέρος πού ἐγινε ἡ μάχη, σέ ἀριθμούς, εἶναι: ἐνενηντα τρεῖς σταθμοί, δηλαδή πεντακόσιοι τριάντα πέντε παρασάγγες ἢ δεκάξι χιλιάδες πενήντα στάδια. Ἀπὸ τό μέρος πού ἐγινε ἡ μάχη ὡς τὴ Βαθυλώνα²², ἔλεγαν πὼς εἶναι τρακόσια ἐξήντα στάδια). Ἀπὸ κεῖ, ὅταν σκοτείνιασε, αὐτομόλησε πρὸς τό βασιλιά ὁ Μιλτοκύθης, πού καταγόταν ἀπὸ τὴ Θράκη, μέ τοὺς σαράντα ἵππεῖς του καί μέ τρακόσιους περίπου Θράκες πεζοῦς.

Ὁ Κλέαρχος, σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες πού εἶχε δώσει, ὡδηγοῦσε τοὺς ἄλλους κι ἐκεῖνοι ἀκολουθοῦσαν. Καί κατὰ τά μεσάνυχτα ἔφτασαν στὸν πρῶτο σταθμό, κοντά στὸν Ἀριαῖο καί στό στρατό του. Οἱ στρατιῶτες ἀκούμπησαν τὰ ὄπλα στὴ γῆ χωρὶς νά χαλάσουν τίς γραμμές, ἐνῶ οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί τῶν Ἑλλήνων συγκεντρώθηκαν στὴ σκηνή τοῦ Ἀριαίου. Ἐκεῖ ὀρκίστηκαν καί οἱ Ἕλληνες καί ὁ Ἀριαῖος καί οἱ πιὸ ἐπίσημοι ἀπὸ τοὺς δικούς του, πὼς δέ θά προδώσει ὁ ἓνας τὸν ἄλλο καί θά εἶναι σύμμαχοι. Οἱ δάρδαροι μάλιστα ὀρκίστηκαν πὼς θά τοὺς ὡδηγήσουν χωρὶς πονηριές. Τοὺς ὄρκους αὐτοὺς τοὺς συνόδεψαν μέ τὴ σφαγὴ ἑνὸς ταύ-

8-12
8 Συμμαχία
Ἑλλήνων -
Ἀριαίου.
Συνεννοήσεις
γιά τὴν
πορεία.

20. Ἔτσι λέγονταν τὰ ζῶα πού χρησιμοποιεῖν γιά νά σέρνουν ἀμάξι ἢ νά μεταφέρουν φορτίο.

21. Ἐννοεῖται τοῦ Εὐφράτη.

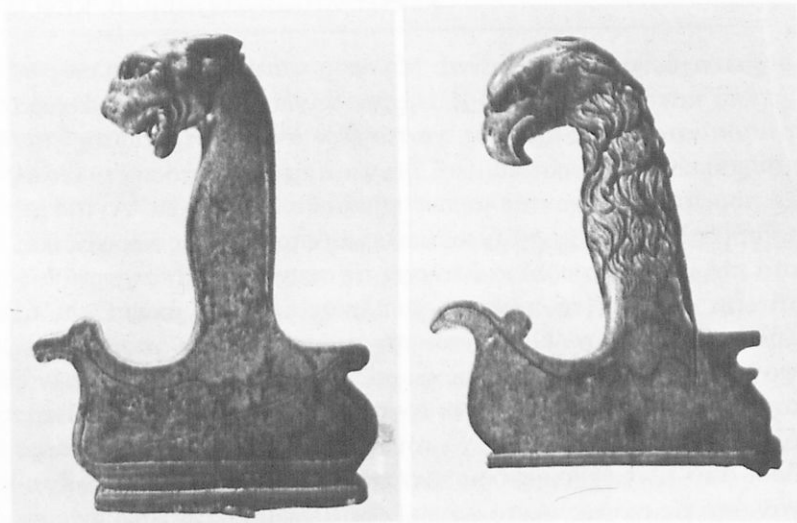
22. Ἡ Βαθυλώνα ἦταν ἀρχαία, μεγάλη πολιτεία, στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Εὐφράτη ποταμοῦ.

Ξίφος με μιά κόψη, κλασικής εποχής. (Ἀθήνα, Ἐθνικό Ἀρχαιολογικό Μουσείο).

ρου, ενός ἀγριόχοιρου καί ενός κριαριού πάνω σέ μιάν ἀσπίδα²³,
 όπου οἱ Ἕλληνες ἔβαψαν ἕνα ξίφος καί οἱ βάρβαροι μιά λόγχη. Ὁ-
 10 ταν δόθηκαν οἱ ὄρκοι, ὁ Κλέαρχος εἶπε: «Ἐλα τώρα Ἀριαῖε, ἀφού
 κι ἐσεῖς κι ἐμεῖς ἔχομε νά κάμουμε τήν ἴδια πορεία, πές ποιά γνώμη
 ἔχεις γιά τό δρόμο· θά φύγουμε ἀπό κείνον πού ἤρθαμε, ἢ νομίζεις
 πώς ἔχεις βρεῖ μέ τό μυαλό σου κανέναν ἄλλο καλύτερο;». Ἐκεῖνος
 11 ἀποκρίθηκε: «Ἄν γυρίσουμε ἀπό τό δρόμο πού ἤρθαμε, θά πεθά-
 νουμε ὅλοι ἀπό τήν πείνα. Γιατί τώρα δέν ἔχομε καθόλου τρόφιμα.
 Στούς δεκαεφτά τελευταίους σταθμούς πού βαδίσαμε, ὅταν ἐρχό-
 μασταν ἐδῶ, δέ βρῖσκαμε νά προμηθευτοῦμε τίποτε ἀπό τή χώρα. Κι
 ἄν κάπου ὑπῆρχε κάτι, τό ἐξαντλήσαμε σέ κείνη τήν πορεία. Γι'
 αὐτό τώρα σκέφτομαι νά πᾶμε ἀπό δρόμο πού εἶναι πιό μακρινός,
 12 ἀπό τόν ὁποῖο ὁμως δέ θά μᾶς λείψουν τά τρόφιμα. Ἀλλά πρέπει
 τούς πρώτους σταθμούς νά τοῦς κάνουμε ὅσο μπορέσουμε μακρό-
 τερους, γιά νά ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό τά στρατεύματα τοῦ βασιλιᾶ
 ὅσο γίνεται περισσότερο. Γιατί μιά φορά νά βρεθοῦμε ἀπομακρυ-
 σμένοι δυό τρεῖς μέρες δρόμο, δέ θά καταφέρει πιά ὁ βασιλιάς
 νά μᾶς φτάσει. Καί τοῦτο, ἐπειδή μέ λίγο στρατό δέ θά πάρει τό
 θάρρος νά μᾶς κυνηγήσει. Ἄν πάλι ἔχει μαζί του πολύ στρατό, δέ
 θά μπορεῖ νά βαδίζει γρήγορα. Ἴσως μάλιστα νά τοῦς λείψουν καί
 τά τρόφιμα. Ἐγώ πάντως, εἶπε, ἔχω αὐτήν τή γνώμη».

23. Τά ζῶα τά ἔσφαζαν ἔτσι, ὥστε τό αἷμα τους νά πηγαίνει στήν κοιλότη-
 τα πῶς ἀσπίδος, ὅπου βρέθησαν τό ξίφος καί τό λόγχη

Δύο λαβές ξίφους· ή πρώτη παριστάνει κεφάλι λέαινας και ή δεύτερη
 αετού. (Γιάννενα, 'Αρχαιολογικό Μουσείο).

Σέ τίποτε άλλο δέν μπορούσε νά τούς ώφελήσει αυτό τό στρα- 13
 τηγικό τέχνασμα, παρά στό νά ξεφύγουν και νά γλιτώσουν. Ή
 τύχη όμως φάνηκε καλύτερος στρατηγός. "Όταν δηλαδή ξημέρω-
 σε, προχωρούσαν έχοντας προς τά δεξιά τόν ήλιο, και λογαριά-
 ζοντας πώς στό ήλιοβασίλεμα θά φτάσουν σέ κάτι χωριά της
 Βαβυλωνίας²⁴. Σ' αυτό πραγματικά δέν έπεσαν έξω. Θά ήταν 14
 άκόμη άπόγευμα, όταν τούς φάνηκε πώς είδαν έχθρικό ίππικό.
 Τότε όσοι από τούς Έλληνες έτυχε νά βρίσκονται έξω από τίς
 γραμμές τους, έτρεχαν νά συνταχτούν. Και ό 'Αριαίος (πού προ-
 χωρούσε άνεβασμένος σ' ένα άμάξι, γιατί ήταν τραυματισμένος,)
 κατέβηκε και φόρεσε τό θώρακα, καθώς κι εκείνοι πού ήταν γύ-
 ρω του. Τήν ώρα πού όπλίζονταν, γύρισαν οί άνιχνευτές πού εί- 15
 χαν στείλει μπροστά κι είπαν πώς δέν ήταν ίππικό, παρά ύποζύ-
 για πού έβοσκαν. Τότε κατάλαβαν όλοι πώς ό βασιλιάς είχε

13-21
 Φόβος στό
 έλληνικό
 στράτευμα.

24. Βαβυλωνία είναι ή χώρα πού βρίσκεται ανάμεσα στους ποταμούς Τί-
 γρητα και Εύφρατη, από νοτιοανατολικό μέρος της Μεσοποταμίας.
 Ψηφιοποιήθηκε από τό Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

- στρατοπεδέψει κάπου κοντά. Μάλιστα φαινόταν και καπνός σέ 16 μερικά κοντινά χωριά. Ο Κλέαρχος δέν όδηγοϋσε τό στρατεύμα του έναντια στους έχθρους, γιατί ήξερε πώς οί στρατιώτες ήταν κουρασμένοι και νηστικοί· και ήταν πιά άργά. Ωστόσο δέν άλλαξε πορεία, προσέχοντας μήπως νομίσουν ότι φεύγει. Αντίθετα, τράβηξε ίσια και μέ τό ήλιοδασίλεμα έφτασε μέ τίς προφυλακές στά πιό κοντινά χωριά κι έστησαν τίς σκηνές. Από τά χωριά αυτά είχε άρπάξει τά πάντα ό βασιλικός στρατός, άκόμα και τά 17 ξύλα τών σπιτιών. Οί πρώτοι στρατιώτες, λοιπόν, στρατοπέδεψαν κάπως καλά. Οί άλλοι όμως, πού έρχονταν στά σκοτεινά, στρατοπέδευαν όπως όπως κι έδγαζαν, δυνατές φωνές, καλώντας ό ένας τόν άλλο, έτσι πού νά τούς άκοϋν και οί έχθροί. Γι' αυτό όσοι από τούς έχθρους βρίσκονταν πάρα πολύ κοντά τους, έφυ- 18 γαν από τίς σκηνές. Αυτό φάνηκε τήν άλλη μέρα, πού δέν παρουσιάστηκε πιά ύποζύγιο ούτε στρατόπεδο ούτε καπνός σέ κανένα κοντινό μέρος. Από τόν έρχομό του έλληνικού στρατού φοβήθηκε, όπως φαίνεται, και ό βασιλιάς. Αυτό έγινε φανερό από κείνα 19 πού έκαμε τήν άλλη μέρα. Καθώς προχωροϋσε όμως εκείνη ή νύχτα, πιάνει φόβος και τούς Έλληνες· κι άκουγόταν θόρυβος και χτύπος, όπως είναι φυσικό νά γίνεται, όταν πιάσει τούς ανθρώ- 20 πους τρομάρα. Τότε ό Κλέαρχος έδωσε διαταγή στόν πιό καλό κήρυκα τής έποχής, πού έτυχε νά τόν έχει στήν ύπηρεσία του, στόν Τολμίδη από τήν Ήλιδα, πρώτα νά κάμει νά σωπάσουν κι ύστερα νά διαλαλήσει τή διακήρυξη τών στρατηγών, πώς θά πάρει γι' ανταμοιβή ένα τάλαντο, όποιος καταγγείλει εκείνον πού άφησε 21 έλεύθερο τό γαϊδούρι²⁵ μέσα στό στρατόπεδο. Όταν αυτά διαλαλήθηκαν, κατάλαβαν οί στρατιώτες πώς ό φόβος τους ήταν άστηριχτος και οί στρατηγοί τους δέν είχαν πάθει κανένα κακό. Τέλος, μέ τά ξημερώματα, έδωσε ό Κλέαρχος διαταγή νά συνταχθοϋν οί Έλληνες και νά στήσουν τά όπλα στή γη, άκριβώς όπως ήταν τήν ώρα πού έτοιμάζονταν γιά μάχη.

25. Σκόπιμα ό Κλέαρχος αναφέρει σαν δέδιοιο ότι κάποιος στρατιώτης άφησε έλεύθερο ένα γαϊδούρι στό στρατόπεδο, κι απ' αυτό τάχα δημιουργήθηκε ό θόρυβος και ό φόβος. Μ' αυτό τόν τρόπο καθησύχασε τούς στρατιώτες.

Ἐκεῖνο πού ἔγραψα, πώς δηλαδή φοβήθηκε ὁ βασιλιάς ἀπό τόν ἐρχομό τῶν Ἑλλήνων, ἔγινε φανερό ἀπό τοῦτο δῶ: Τὴν προηγούμενη μέρα ἔστειλε ἀνθρώπους του καὶ ζητοῦσε νά τοῦ παραδώσουν οἱ Ἕλληνες τὰ ὄπλα, ἐνῶ τότε, μόλις ἔδβαινε ὁ ἥλιος, ἔστειλε κήρυκες γιὰ νά ζητήσει ἀνακωχή.

Τοῦτοι πλησίασαν τίς προφυλακές καὶ ζήτησαν τοὺς ἀρχηγούς. Ὅταν τὸ ἀνακοίνωσαν οἱ στρατιῶτες πού φύλαγαν μπροστά, ὁ Κλέαρχος, πού ἔτυχε τὴν ὥρα κείνη νά ἐπιθεωρεῖ τὴν παράταξη, τοὺς εἶπε νά παραγγεῖλουν στοὺς κήρυκες νά περιμένουν, ὥσπου νά εὐκαιρηθεῖ. Τέλος ἐτακτοποίησε τὸ στράτευμα ἔτσι, ὥστε νά εἶναι ὁμορφα παραταγμένο καὶ νά φαίνεται ἀπὸ παντοῦ μιά πυκνὴ φάλαγγα καὶ νά μὴ διακρίνεται κανένας ἔξω ἀπὸ τὴν παράταξη τῶν ὀπλιτῶν. Τότε φώναξε τοὺς ἀγγελιοφόρους, προχώρησε κι ὁ ἴδιος ἔχοντας μαζί ἐκείνους ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες του πού εἶχαν τόν πιό καλὸ ὄπλισμό κι ἦταν πάρα πολὺ ὁμορφοί, καὶ παραγγεῖλε στοὺς ἄλλους στρατηγούς νά κάνουν τὰ ἴδια. Ὅταν πῆγε κοντὰ στοὺς ἀγγελιοφόρους, τοὺς ρώτησε τί ἤθελαν. Ἐκεῖνοι εἶπαν πὼς εἶχαν ἔρθει γιὰ ἀνακωχή καὶ πὼς ἦταν ἄνθρωποι πού θὰ ἔχουν τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τίς παραγγελίες τοῦ βασιλιᾶ νά ἀνακοινώσουν στοὺς Ἕλληνες καὶ τὴν ἀπάντηση τῶν Ἑλλήνων στό βασιλιά. Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Πέστε του, λοιπόν, ὅτι πρῶτα πρῶτα πρέπει νά γίνει μάχη. Γιατί δὲν ὑπάρχει φαγητό, οὔτε θὰ μπορέσει κανεὶς νά μιλήσει στοὺς Ἕλληνες γιὰ ἀνακωχή, ἂν πρῶτα δὲν τοὺς δώσει νά φάνε». Ὅταν τ' ἄκουσαν αὐτὰ οἱ ἀγγελιοφόροι, ἔφυγαν καθάλα στ' ἄλογα, καὶ γύρισαν στὴ στιγμή. Ἄπ' αὐτὸ ἦταν φανερό πὼς ὁ βασιλιάς θρυσκόταν κάπου κοντὰ ἢ κανένας ἄλλος, πού τοῦ εἶχε δοθεῖ ἐντολή νά κάνει αὐτὲς τίς συνεννοήσεις. Εἶπαν λοιπόν πὼς τὰ λόγια τους φαίνονταν λογικά στό βασιλιά καὶ πὼς ἦρθαν μέ ὁδηγούς, πού θὰ τοὺς πᾶνε σέ μέρος, ἀπ' ὅπου θὰ πάρουν τροφίμα, ἀρκεῖ νά γίνει συνθήκη. Ὁ Κλέαρχος τοὺς ρώτησε ἂν οἱ συμφωνίες θὰ γίνονταν μονάχα μέ τοὺς ἀνθρώπους πού ἔρχονταν κι ἔφευγαν ἢ καὶ μέ τοὺς ὑπόλοιπους. Κι ἐκεῖνοι ἀποκρίθηκαν: «Μέ ὅλους, ὥσπου νά ἀνακοινωθεῖ ἡ ἀπόφασή σας στό βασιλιά».

Ὅταν τὰ εἶπαν αὐτὰ, ὁ Κλέαρχος τοὺς πῆγε σ' ἄλλη θέση, ἐνῶ ὁ ἴδιος συσκέφτηκε μέ τοὺς στρατηγούς. Ἀμέσως ἀποφάσισ-
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΚΕΦ. 3

1-7

*Συζήτηση μέ
 τοὺς ἀπε-
 σταλμένους
 τοῦ βασιλιᾶ.*

8-9

*Ἀπόφαση
 τῶν Ἑλλήνων.*

βοηθήσω. Ἐπειτα, μονάχα ἐγὼ δὲν τὸ ἔβαλα στὰ πόδια ἀπὸ ὄσους ἦταν παραταγμένοι ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ πέρασα μὲ τὸ ἵπλικό μου ἀνάμεσά τους καὶ συναντήθηκα μὲ τὸ βασιλιά στὸ στρατόπεδό σας, ὅπου ἐκεῖνος εἶχε πάει τότε πού σκοτώσε τὸν Κύρο, κι ὕστερα μαζί μὲ τοὺτους ἐδῶ πού εἶναι τώρα κοντά μου καὶ πού τοῦ εἶναι πάρα πολὺ πιστοί, κινήγησε τοὺς βαρβάρους τοῦ Κύρου. Σχετικά λοιπὸν μὲ αὐτά, ὁ βασιλιάς μου ὑποσχέθηκε πὼς θὰ σκεφτεῖ. Μὲ πρόσταξε ὁμως νὰ ἔρθω καὶ νὰ σᾶς ρωτήσω ποιά ἦταν ἡ αἰτία πού κινήσατε νὰ τὸν πολεμήσετε. Σᾶς συμβουλεύω νὰ ἀπαντήσετε φρόνιμα, γιὰ νὰ τὰ καταφέρω κι ἐγὼ εὐκολότερα, ἂν μπορέσω δέβαια νὰ πετύχω ἀπὸ κείνον κάτι καλὸ γιὰ σᾶς».

- 21 Οἱ Ἕλληνες ἀποσύρθηκαν καὶ τὰ συζητοῦσαν αὐτά. Ὑστερα ἔδωσαν ἀπόκριση, πού ὁ Κλέαρχος τὴν εἶπε γιὰ λογαριασμό τους: «Ἐμεῖς οὔτε συγκεντρωθήκαμε μὲ σκοπὸ νὰ πολεμήσουμε τὸ βασιλιά, οὔτε βαδίζαμε ἐναντίά του. Ὁ Κύρος ὁμως ἔβρισκε πολλὲς ἀφορμές, ὅπως ξέρεις κι ὁ ἴδιος καλά, ὥστε κι ἐσᾶς νὰ
- 22 προλάβει ἀπροετοιμαστούς κι ἐμᾶς νὰ ὀδηγήσει ἐδῶ πέρα. Ὅταν εἶδαμε νὰ βρῖσκεται πιά σὲ δύσκολη θέση, ντραπήκαμε καὶ θεοῦς καὶ ἀνθρώπους νὰ τὸν προδώσουμε, ἐνῶ πρωτύτερα δεχόμεσταν
- 23 τίς εὐεργεσίες του. Ἀπὸ τότε ὁμως πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος οὔτε προσπαθοῦμε νὰ πάρουμε τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, οὔτε ὑπάρχει αἰτία νὰ θέλουμε νὰ κακοποιοῦμε τὴ χώρα τοῦ βασιλιά, οὔτε θὰ θέλαμε νὰ σκοτώσουμε τὸν ἴδιο. Θὰ ἐπιθυμοῦσαμε μονάχα νὰ πᾶμε στὴν πατρίδα μας, ἂν κανένας δέ μᾶς ἐνοχλοῦσε. Πάντως ἐκεῖνον πού θὰ ἐπιχειρήσει νὰ μᾶς δῶσει, θὰ προσπαθήσουμε μὲ τὴν βοήθεια τῶν θεῶν νὰ τὸν ἀποκρούσουμε. Ἄν πάλι κάποιος πρωτοκάμει ἀρχὴ νὰ μᾶς εὐεργετῇ, ὅσο μπορέσουμε δέ θὰ φανοῦμε κατώτεροί του στὴν εὐεργεσία».

- 24 Αὐτὰ εἶπε ὁ Κλέαρχος. Ὅταν τ' ἄκουσε ὁ Τισσαφέρνης, ἀποκρίθηκε: «Θὰ τὰ ἀνακοινώσω στὸ βασιλιά, καὶ σὲ σᾶς ὕστερα θὰ πῶ τὴν ἀπάντησή του. Ὡσπου νὰ γυρίσω, ὁμως, ἄς ἐξακολουθήσουν οἱ συνθήκες νὰ ἰσχύουν. Ὅσο γιὰ τρῶφιμα, θὰ σᾶς δίνομε ἐμεῖς».

- 25 Τὴν ἄλλη μέρα δὲν ἦρθε, καὶ γι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἀνησύχησαν. Τὴν τρίτη μέρα ὁμως γύρισε καὶ τοὺς εἶπε πὼς τὰ εἶχε κα-

25-29

Συμφωνία τοῦ
Τισσαφέρνη

ταφέρει νά τοῦ ἐπιτρέψει ὁ βασιλιάς νά σώσει τούς Ἕλληνας. Καί τοῦτο, παρ' ὄλες τίς ἀντιρρήσεις πού εἶχαν πολλοί, πού νόμιζαν ὅτι δέν ἦταν σωστό ν' ἀφήσει ἐλευθερούς ὁ βασιλιάς ἐκείνους πού ἦρθαν νά τόν πολεμήσουν. Στό τέλος πρόσθεσε: «Καί τώρα 26
μπορεῖτε νά πάρετε ἐγγυήσεις ἀπό μᾶς, πώς θά σᾶς παραχωρήσουμε τή χώρα μας φιλική στό πέρασμά σας καί πώς θά σᾶς ὀδηγήσουμε στήν Ἑλλάδα χωρίς πανουργία, παρέχοντάς σας καί τρόφιμα ν' ἀγοράσετε. Ἄν σέ κάποιο μέρος δέν ὑπάρχει ἀγορά, τότε θά σᾶς ἐπιτρέψουμε νά παίρνετε τά τρόφιμα ἀπό τή χώρα. Ἔσεῖς πάλι θά χρειαστεῖ νά μᾶς ὀρκιστεῖτε πώς θά προχωρεῖτε 27
ἀνάμεσα στή χώρα μας σά νά εἶναι φιλική, χωρίς νά τή δλάφτετε, παίρνοντας φαγητά καί πιοτά, στήν περίπτωση πού δέ σᾶς δίνομε ν' ἀγοράσετε. Ἄν ὅμως σᾶς παρουσιάζουμε ἀγορά, θά ἔχετε τά τρόφιμα, ἀγοράζοντάς τα».

Αὐτά τά δέχτηκαν, καί ὀρκίστηκαν κι ἔδωσαν τά δεξιὰ τους 28
χέρια ὁ Τισσαφέρνης καί ὁ ἀδερφός τῆς γυναίκας τοῦ βασιλιά στούς στρατηγούς καί στούς λοχαγούς τῶν Ἑλλήνων, κι ἔπιασαν τά δικά τους χέρια.

Ἦστερ' ἀπ' αὐτά ὁ Τισσαφέρνης εἶπε: «Τώρα πιά θά πάω 29
στό βασιλιά. Καί ὅταν κατορθώσω νά πετύχω ἐκεῖνα πού ἔχω ἀνάγκη, θά ἐτοιμασῶ καί θά ἔρθω, γιά νά σᾶς ὀδηγήσω πίσω στήν Ἑλλάδα καί γιά νά πάω κι ἐγώ στήν περιφέρεια πού διοικῶ».

Ἦστερ' ἀπ' αὐτά οἱ Ἕλληνες κι ὁ Ἀριαῖος, στρατοπεδευμέ- 1
νοι πλάι πλάι, περιμέναν τόν Τισσαφέρνη περισσότερο ἀπό εἴκοσι μέρες. Στό διάστημα τοῦτο ἔρχονται στόν Ἀριαῖο τ' ἀδέρφια του καί οἱ ἄλλοι συγγενεῖς του καί σέ κείνους πού τόν ἀκολουθοῦσαν πῆγαν μερικοί Πέρσες. Αὐτοῖ τούς ἔδιναν θάρρος κι ἔφερναν σέ μερικούς διαβεβαιώσεις ἀπό τό βασιλιά, πώς δέ θά 2
τούς κρατήσει κακία, γιά τήν ἐκστρατεία πού ἔκαμαν ἐναντία του μέ τόν Κύρο, οὔτε γιά τίποτε ἄλλο ἀπ' ὅσα ἔγιναν πρωτύτερα. Ὅσο γίνονταν αὐτά, ἦταν φανερό πώς οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἀριαίου 3
πολύ λίγο πρόσεχαν τούς Ἕλληνας. Γι' αὐτό καί πολλοί Ἕλληνες στρατιῶτες δέν τούς συμπαθοῦσαν, ἀλλά πῆγαιναν στόν Κλέαρχο καί στούς ἄλλους στρατηγούς καί τούς ἔλεγαν: «Τί περιμένομε 3
ἐδῶ; Δέν ξέρομε πώς ὁ βασιλιάς θά προτιμοῦσε, περισσότερο ἀ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπό το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καί τοῦ
Κλέαρχου.

ΚΕΦ. 4

1-7

Ἐλλειψη ἐπι-
στοσύνης στόν
Ἀριαῖο.

- πό κάθε άλλο, νά μᾶς καταστρέψει, γιά νά φοβοῦνται καί οἱ ἄλλοι Ἕλληνες νά κάνουν ἐκστρατεία ἐνάντια στό μεγάλο βασιλιά; Καί τώρα ἐξαπατώντας μας, μᾶς καταφέρει νά μένουμε ἐδῶ, ἐπειδή ὁ δικός του στρατός εἶναι σκορπισμένος. Ὅταν ὁμως ξανα-
- 4 συγκεντρωθεῖ, τότε ὁπωσδήποτε θά μᾶς ἐπιτεθεῖ. Ἴσως τώρα σέ κάποιο μέρος φτιάνει χαντάκι ἢ τεῖχος, γιά νά εἶναι ἀδύνατη ἡ πορεία μας. Γιατί ποτέ δέ θά μᾶς ἀφήσει θεληματικά νά πάμε στήν Ἑλλάδα καί ἐκεῖ νά κάμουμε γνωστό πώς ἐμεῖς, ὄντας τόσο
- 5 λίγοι, νικήσαμε τό βασιλιά δίπλα στό παλάτι του²⁹ κι ὕστερα τόν περιπαίξαμε καί φύγαμε». Ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε σέ κείνους πού τά ἔλεγαν: «Ἐγώ τά ἔχω ὑπόψη μου ὅλα αὐτά. Σκέφτομαι ὁμως πώς, ἂν φύγουμε τώρα, θά φανοῦμε ὅτι φεύγουμε μέ σκοπό νά κάμουμε πόλεμο καί ὅτι ἐνεργοῦμε ἀντίθετα πρὸς τίς συνθήκες. Ἐπειτα κανένας δέν πρόκειται νά μᾶς ἔχει ἐτοιμη ἀγορά νά ψωνίζουμε, οὔτε θά μᾶς δείχνει μέρη ἀπ' ὅπου θά προμηθευόμαστε τά τροφίμα. Ἀκόμα δέ θά ὑπάρχει κανένας ὁδηγός γιά τό δρόμο. Κι ἂν ἐμεῖς ἐνεργήσουμε ἔτσι, ἀμέσως ὁ Ἄρσιαιος θά μᾶς παρατήσῃ καί δέ θά μᾶς μείνῃ κανένας φίλος, παρὰ καί ὄσους
- 6 εἶχαμε πρωύτερα, κι αὐτοί θά γίνουν ἐχθροί μας. Δέν ξέρω μήπως ὑπάρχει καί ἄλλος ποταμός πού πρέπει νά τόν περάσουμε· τοῦτο μονάχα ξέρομε, πώς εἶναι ἀδύνατο νά περάσουμε τόν Εὐφράτη³⁰, ἂν μᾶς ἐμποδίσουν οἱ ἐχθροί. Ἄν, τέλος, χρειαστεῖ νά κάμουμε μάχη, δέν ἔχομε συμμαχικό ἱππικό· ἀντίθετα, οἱ περισσότεροι ἀπό τούς ἐχθρούς εἶναι ἱππεῖς καί μάλιστα πάρα πολύ ἀξιόλογοι. Ἐτσι κι ἂν νικήσουμε, ποιοῦς θά μπορούσαμε νά σκοτώσουμε; Ἄν ὁμως νικηθοῦμε, κανένας μας δέν εἶναι δυνατό νά σωθεῖ.
- 7 Ἄφου λοιπόν ὁ βασιλιάς ἔχει τόσο πολλά μέσα στή διάθεσὶ του, στήν περίπτωση πού θά εἶχε ὀρεξῆ νά μᾶς καταστρέψει, δέν ξέρω ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει νά ὀρκιστεῖ καί νά δώσει τό χέρι του

29. Εἶναι βέβαια ὑπερβολή, θέλει νά δείξει ὁμως κάτω ἀπό πόσο δύσκολες συνθήκες πολέμησαν καί νίκησαν οἱ Ἕλληνες τόν Ἄρσιαιον μέσα στήν ἴδια τή χώρα του.

30. Εἶναι ποταμός τῆς Ἀσίας, πού οἱ πηγές του θοῖσκονται στήν Ἀρμενία.

καί νά πατήσει τόν ὄρκο του στούς θεούς καί, τίς διαβεβαιώσεις πού ἔδωσε, νά τίς κάμει ἀναξιόπιστες στούς Ἕλληνες καί στούς βαρβάρους». Τέτοια πολλά ἔλεγε. Στό μεταξύ ἦρθε ὁ Τισσαφέρης μέ τό στρατό του, φεύγοντας τάχα γιά τήν περιφέρειά του, καί ὁ Ὀρόντας³¹ μέ τούς δικούς του στρατιώτες· αὐτός εἶχε μαζί καί τήν κόρη τοῦ βασιλιᾶ γιά γυναίκα του.

Ἄπό κεί πιά προχωροῦσαν μέ ὁδηγό τόν Τισσαφέρη, πού τούς εἶχε ἔτοιμα καί τροφίμα ν' ἀγοράζουν. Μέ τόν Τισσαφέρη καί μέ τόν Ὀρόντα προχωροῦσε καί ὁ Ἀριαῖος μέ τό βαρβαρικό στρατεύμα τοῦ Κύρου, καί στρατοπέδευε μαζί μέ κείνους.

Οἱ Ἕλληνες ὁμως τούς ἔδλεπαν ὑποπτα καί γι' αὐτό πῆγαν ναν χωριστά κι εἶχαν δικούς τους ὁδηγούς. Καί κάθε φορά πού στρατοπέδευαν, ἀπειχάν μεταξύ τους περισσότερο ἀπό ἕνα παρασάγγη³². Μάλιστα προφυλάγονταν οἱ Ἕλληνες καί οἱ Πέρσες σάν νά ἦταν ἐχθροί ὁ ἕνας πρὸς τόν ἄλλο, κι αὐτό δημιουργοῦσε ἀπό τήν ἀρχή ὑποψίες. Καμιά φορά ἔπαιρναν ξύλα ἀπό τό ἴδιο μέρος ἢ μάζευαν χορτάρι καί ἄλλα τέτοια, καί τότε χτυπιόνταν ἀναμεταξύ τους. Ἔτσι κι αὐτό τούς δημιουργοῦσε ἐχθρότητα.

Ὅταν προχώρησαν τρεῖς σταθμούς³³ ἔφτασαν στό τεῖχος πού ὀνομαζόταν τῆς Μηδίας³⁴ καί προσπερνώντας το βρέθηκαν

8-11

Ἐλλειψη
ἐμπιστοσύνης
στόν
Τισσαφέρη.

12-14

Τεῖχος Μηδίας
Σιττάκη.

31. Ὁ Ὀρόντας ἦταν διοικητής τῆς Ἀρμενίας κι εἶχε πάρει γυναίκα τήν κόρη τοῦ βασιλιᾶ, τῆ Ροδογούνη (βλ. Πλουτ. Ἄρταξ. κζ.). Αὐτός ἦταν ἄλλος ἀπό τόν Ὀρόντα πού σκότωσε ὁ Κύρος (Βιβλίο Πρῶτο, κεφ. 6, παράρθ. 1-11).

32. Ὁ παρασάγγης ἦταν ἡ ἀπόσταση πού ἔκαναν βαδίζοντας δυό ὥρες. Ἴσοδυναμοῦσε μέ 30 ἀρχαία στάδια, δηλαδή μέ 5520 μέτρα, πάνω κάτω (τό κάθε στάδιο εἶχε 184 μέτρα).

33. Σταθμός λεγόταν ἡ ἀπόσταση πού περνοῦσε κανεῖς βαδίζοντας μιά ὁλόκληρη μέρα. Κάθε σταθμός ἰσοδυναμοῦσε μέ 5, περίπου, παρασάγγες.

34. Μηδία ἦταν ἡ χώρα τῆς Ἀσίας πού βρισκόταν στά ὄρεια τῆς Βαβυλώνας, ἀνάμεσα στήν Κασπία θάλασσα, τήν Περσία, τήν Ἀσσυρία καί τήν Ἀρμενία, καί βρεχόταν ἀπό τόν Τύριοντα καί τόν Εὐφράτη. Τό τεῖχος πού

πρός τὰ μέσα. Αυτό ἦταν χτισμένο μέ τοῦβλα συγκολλημένα μέ ἄσφαλτο³⁵ κι εἶχε πλάτος εἴκοσι πόδια καί ὕψος ἑκατό. Τό μακρός του ἔλεγαν πὼς εἶναι εἴκοσι παρασάγγες. Δέν εἶναι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα. Ἀπὸ κεῖ βάδισαν δυὸ σταθμούς καί προχώρησαν ὀκτῶ παρασάγγες. Καί πέρασαν δυὸ κανάλια, τὸ ἓνα μέ τὴ βοήθεια μιᾶς γέφυρας καί τὸ δεύτερο μέ ἑπτὰ καράβια, πού τὰ ἔδесαν τὸ ἓνα δίπλα στοῦ ἄλλο. Τὰ κανάλια ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὸν Τίγρητα ποταμὸ. Ἀπ' αὐτὰ χωρίζονταν χαντάκια πρὸς τοὺς ἀγρούς, τὰ πρῶτα μεγάλα καί πιὸ πέρα μικρότερα. Στὸ τέλος σχηματίζονταν καί μικρὰ αὐλάκια, ὅπως γίνεται στὴν Ἑλλάδα μέ τὰ χωράφια τὰ σπαρμένα μελίνη³⁶. Ὑστερα φτάνουν στὸν Τίγρητα ποταμὸ. Ἐκεῖ κοντὰ θρискόταν μιά μεγάλη καί πολυάνθρωπη πολιτεία πού τὴν ἔλεγαν Σιττάκη, δεκαπέντε στάδια μακριὰ ἀπὸ τὸν ποταμὸ.

14 Οἱ Ἕλληνες κατασκήνωσαν κοντὰ στὴν πολιτεία, δίπλα σέ μιά δασωμένη ἔκταση, μεγάλη καί ὁμορφη καί κατάφυτη ἀπὸ κάθε λογῆς δέντρα. Οἱ δάρδαροι πέρασαν τὸν Τίγρητα καί κατασκήνωσαν ἀπέναντι. Δέν τοὺς ἔδλεπαν ὁμως οἱ Ἕλληνες.

15-23

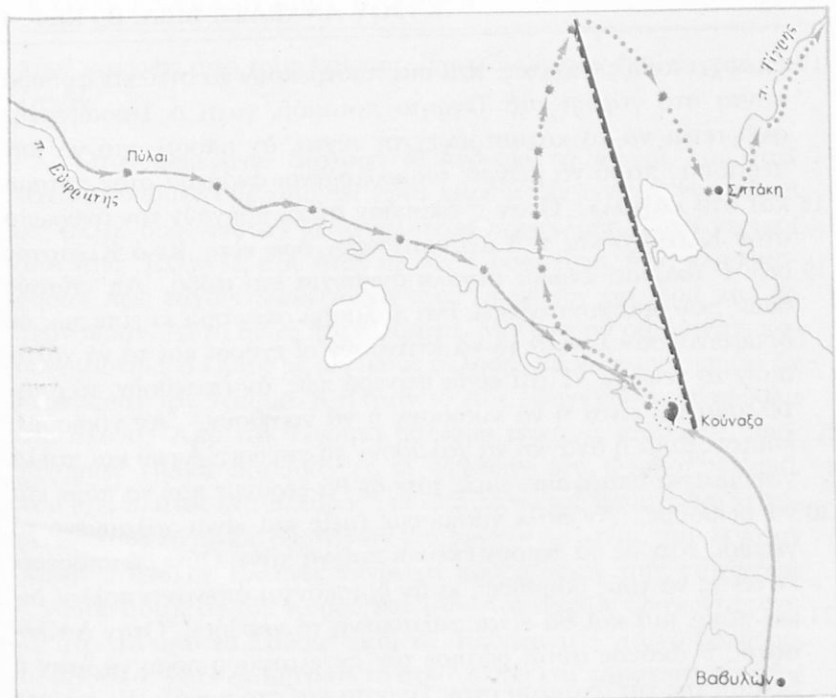
*Μυστικές
συμβουλές
τοῦ Ἀριαίου*

15 "Ὑστερ' ἀπὸ τὸ δεῖπνο ἔτυχε νά κάνουν περίπατο μπροστά στοῦ στρατόπεδο ὁ Πρόξενος καί ὁ Ξενοφώντας. Τότε πλησίασε κάποιος ἄνθρωπος καί ρώτησε τοὺς σκοπούς, πού θά μπορούσε νά δεῖ τὸν Πρόξενο ἢ τὸν Κλέαρχο. Τὸ Μένωνα δέν τὸν ζήτησε, παρόλο πού ἦταν σταλμένος ἀπὸ τὸν Ἀριαίω, τὸ φίλο τοῦ Μένωνα. Σάν τοῦ εἶπε ὁ Πρόξενος: «Ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος πού ζητᾶς», ὁ ἄνθρωπος μίλησε ἔτσι δά: «Μ' ἔστειλε ὁ Ἀριαίος καί ὁ Ἀρτάοζος, πού ἦταν ἀφοσιωμένοι στὸν Κύρο καί σέ σᾶς ἔχουν συμπάθεια, καί σᾶς συμβουλεύουν νά προφυλαχτεῖτε, μήπως σᾶς ἐπιτεθοῦν τὴ νύχτα οἱ ἐχθροί. Γιατί στοῦ κοντινοῦ δασωμένο μέρος

ἀναφέρεται ἐδῶ εἶχε γίνει γιὰ νά προφυλάει τὴ χώρα ἀπὸ τίς ἐπιδρομές ἄλλων λαῶν.

35. Τὴν ἄσφαλτο τὴ χρησιμοποιοῦσαν στίς οἰκοδομές ἀντὶ γιὰ ἀσβέστη.

36. Ἡ μελίνη ἦταν ἓνα εἶδος δημητριακοῦ καρποῦ, ἴσως κάποια ποικιλία κεχροῦ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ← πορεία του Κύρου
- σταθμοί της πορείας
- • • • πορεία των Μυρίων μετά τή μάχη στά Κούναζα
- ⊙ μάχη
- πορεία των στρατευμάτων του Ἀρταξέρξη

Χάρτης πού δείχνει τό δρόμο πού ἀκολούθησαν οἱ Μύριοι, κατά τόν πρώτο μήνα ὕστερ' ἀπό τή μάχη καί τό θάνατο τοῦ Κύρου, ἀπό τά Κούναζα ὡς τό σημεῖο πού πέρασαν τόν Τίγρητα ποταμό. Μέ μαύρη γραμμή παριστάνεται τό τεῖχος τῆς Μηδίας.

- 17 ὑπάρχει πολὺς στρατός. Καί σᾶς προτρέπουν νά στείλετε φρουρά κοντά στό γεφύρι τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ, γιατί ὁ Τισσαφέρης σκέφτεται νά τό καταστρέψει τή νύχτα, ἄν μπορεῖ, γιά νά μὴν περάσετε, παρὰ νά μείνετε ἀποκλεισμένοι ἀνάμεσα στόν ποταμό
- 18 καί στό κανάλι». Ὅταν τ' ἄκουσαν αὐτά, ὀδηγοῦν τόν ἄνθρωπο στόν Κλέαρχο καί τοῦ ἀνακοινώνουν ὅσα εἶπε. Κι ὁ Κλέαρχος
- 19 σάν τ' ἄκουσε, ἐνίωσε μεγάλη ἀνησυχία καί φόβο. Ἄπ' αὐτοῦς ὁμως πού θοῖσκονταν ἐκεῖ, ἓνα παλικάρι σκέφτηκε κι εἶπε πὼς δέ συμφωνοῦσαν λογικά τό νά ἐπιτεθοῦν οἱ ἐχθροί καί τό νά χαλάσουν τό γεφύρι. «Γιατί εἶναι φανερό πὼς, ἄν ἐπιτεθοῦν, τό ἀποτέλεσμα θά εἶναι ἢ νά νικήσουν ἢ νά νικηθοῦν. Ἄν νικήσουν, λοιπόν, ποιὰ ἢ ἀνάγκη νά χαλάσουν τό γεφύρι; Ἄφοῦ καί πολλὰ γεφύρια νά ὑπάρχουν, ἐμεῖς τότε δέ θά ξέρουμε πού νά πάμε καί
- 20 νά σωθοῦμε. Ἄν πάλι νικήσουμε ἐμεῖς καί εἶναι χαλασμένο τό γεφύρι, τότε δέ θά ξέρουν ἐκεῖνοι πού νά πάνε. Οὔτε θά μπορέσει κανένας νά τοὺς βοηθήσει, κι ἄν θοῖσκονται ἀπέναντι πολλοὶ δι-
- 21 κοί τους, μὰ καί θά εἶναι χαλασμένο τό γεφύρι». Ὅταν ὁ Κλέαρχος τ' ἄκουσε αὐτά, ρώτησε τόν ἀγγελιοφόρο πόση νά ἦταν ἢ ἔκταση τῆς γῆς ἀνάμεσα στόν Τίγρητα καί στό κανάλι. Κι ἐκεῖνος ἀποκριθῆκε πὼς εἶναι μεγάλη καί πὼς ὑπάρχουν σ' αὐτὴ τὴν ἐ-
- 22 κταση χωριά καί πολιτεῖες πολλές καί μεγάλες. Τότε κατάλαβαν πὼς οἱ βάρβαροι ἔστειλαν ὑποῦλα τόν ἄνθρωπο, γιατί φοβήθηκαν μήπως οἱ Ἕλληνες γκρεμίσουν τό γεφύρι καί μείνουν στό νησί³⁷, ἔχοντας ὄχυρά ἀπὸ τό ἓνα μέρος τόν Τίγρητα καί ἀπὸ τό ἄλλο τό κανάλι. Ὅσο γιά τὰ τρόφιμα, θά μπορούσαν νά τὰ προμηθεύονται ἀπὸ τὴ χώρα πού ὑπῆρχε ἀνάμεσα, πού ἦταν μεγάλη καί εὐφορη, καί θοῖσκονταν ἐκεῖ ἄνθρωποι νά τὴν καλλιεργοῦν. Ἐπειτα καί σάν καταφύγιο ἦταν δυνατό νά χρησιμοποιηθεῖ τό μέρος ἐκεῖνο, ἀπὸ ὁποιοὺς ἠθελαν νά βλάπτουν τό βασίλειά. Ὑ-
- 23 στέρ ἀπ' αὐτά ξεκουράζονταν, ἔστειλαν ὁμως στὴ γέφυρα φρουρά. Ἀλλὰ οὔτε ἐπίθεση ἔγινε ἀπὸ κανένα μέρος οὔτε στὴ γέφυρα

37. Νησί ὀνομάζει ὁ Ξενοφώντας τό μέρος τῆς Βαβυλωνίας, πού ἀπλωνόταν ἀνάμεσα στόν Τίγρητα καί στὰ κανάλια, γιά τὰ ὁποῖα μᾶς ἔχει μιλήσει.

πῆγε κανένας ἀπό τοὺς ἐχθροὺς, ὅπως ἀνάφεραν ἐκεῖνοι πού φύλαγαν.

Ὅταν ξημέρωσε ἄρχισαν νά περνοῦν τό γεφύρι, πού ἦταν 24 κατασκευάσμενο μέ τριάντα ἐφτά καρᾶδια δεμένα τό ἕνα κοντά στ' ἄλλο, ὅσο γινόταν μέ μεγαλύτερη προφύλαξη. Γιατί μερικοί ἀπό τοὺς Ἑλληνες, πού ἦταν μέ τόν Τισσαφέρην, τοὺς πληροφοροῦσαν πὼς τάχα ἐπρόκειτο νά τοὺς ἐπιτεθοῦν τὴν ὥρα πού θά περνοῦσαν. Αὐτά ὁμως ἦταν ψέματα. Μονάχα σά διαβῆαιναν, παρουσιάστηκε ὁ Γλοῦς μέ μερικοὺς ἄλλους, γιὰ νά παρατηρήσει ἂν περνοῦσαν τόν ποταμό. Καί ὅταν τό εἶδε, ἔφυγε μονομιᾶς καδᾶλα στού ἄλλογο. Ἀπό τόν Τίγρητα δάδισαν τέσσερις σταθμοὺς, προ- 25 χώρησαν εἴκοσι παρασάγγες κι ἔφτασαν στού Φύσκο³⁸ ποταμό, πού ἔχει πλάτος ἕνα πλῆθρο³⁹, κι ἀπό πάνω του ὑπῆρχε ἕνα γεφύρι. Σ' αὐτό τό μέρος βρισκόταν μιὰ μεγάλη πολιτεία, πού λεγόταν Ὠπη⁴⁰. Ἐνῶ οἱ Ἑλληνες πῆγαιναν πρὸς τὰ ἐκεῖ τοὺς συνάντησε ὁ νόθος ἀδερφός τοῦ Κύρου καί τοῦ Ἀρταξέρξη, ὀδηγώντας πολὺ στρατό ἀπό τὰ Σουσα⁴¹ καί τὰ Ἐκδάτανα⁴² γιὰ νά βοηθήσει τό βασιλιά. Τότε σταμάτησε τό στρατό του καί παρατηροῦσε τοὺς Ἑλληνες πού περνοῦσαν. Ὁ Κλέαρχος τοὺς ὀδηγοῦσε δυό δυό, 26

24-28

Διάβαση τοῦ Τίγρητα καὶ συνέχιση τῆς πορείας.

38. Ὁ Φύσκος ἦταν παραπόταμος τοῦ Τίγρητα.

39. Τό πλῆθρο ἦταν μονάδα μήκους, τό 1/6 τοῦ ἀρχαίου σταδίου. Ἴσοδυναμοῦσε δηλαδή μέ 31, πάνω κάτω, σημερινά μέτρα.

40. Δέν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ ἡ θέση τῆς πολιτείας αὐτῆς. Μερικοὶ νομίζουν πὼς βρισκόταν ἐκεῖ πού εἶναι τό σημερινό Ἐσκι-Βαγδάτ.

41. Πρόκειται γιὰ τὴν πρωτεύουσα τοῦ περσικοῦ κράτους, πού βρισκόταν στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Χοάσπη ποταμοῦ, στὴν ἐπαρχία Σουσιανῆς. Ἡ πόλις αὐτὴ πῆρε τό ὄνομά της ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κρινούς* (σουσάν, στὴν περσικὴ γλῶσσα), πού φύτρωναν ἐκεῖ.

42. Τὰ Ἐκδάτανα ἦταν πολιτεία τῆς ἄνω Μηδίας, στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Ὀρόντη.

- καί προχωροῦσε κάνοντας κάθε τόσο στάση. Ὁσον ὥρα ἔμενε σταματημένο τό μέρος τοῦ στρατοῦ πού προπορευόταν, ἄλλη τόση σταματοῦσε ἀναγκαστικά ὀλόκληρο τό στρατεύμα. Ἔτσι καί στούς ἴδιους τούς Ἕλληνες φάνηκε ὁ στρατός ὅτι εἶναι πάρα πολὺς, καί ὁ Πέρσης πού τόν παρατηροῦσε ἔμεινε κατάπληκτος. Ἄπο κεί θάδισαν ἀνάμεσα στή Μηδία ἔξι σταθμούς μέσα ἀπό περιοχὴ ἀκατοίκητη, προχώρησαν τριάντα παρασάγγες κι ἔφτασαν σὰ χωριά τῆς Παρυσάτιδας⁴³, τῆς μητέρας τοῦ Κύρου καί τοῦ βασιλιᾶ. Αὐτά τὰ χωριά ὁ Τισσαφέρης, γιά νά γελάσει σέ θάρος τοῦ Κύρου, ἄφησε ἐλεύθερους τούς Ἕλληνες νά τὰ ληλητήσουν, ἀλλά τούς ἐμπόδισε ν' ἀρπάξουν δούλους. Ἐκεῖ μέσα ὑπῆρχαν σιτάρια πολλὰ καί πρόβατα καί ἄλλα πράγματα. Ἄπό τό μέρος αὐτό θάδισαν σέ ἀκατοίκητη χώρα τέσσερις σταθμούς καί προχώρησαν εἴκοσι παρασάγγες, ἔχοντας πρὸς τὰ ἀριστερά τόν Τίγρητα ποταμό. Στόν πρῶτο σταθμό πού ἔκαμαν, στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ, θρῖσκόταν μιὰ μεγάλη καί πλούσια πολιτεία πού εἶχε τ' ὄνομα Καινές⁴⁴, ἀπ' ὅπου οἱ θάρβαροι μεταφέρνανε, ἐπάνω σέ πλεούμενα ἀπό προδιές, ψωμιὰ, τυριά καί κρασί.

ΚΕΦ. 5

1-15

*Λόγος τοῦ
Κλέαρχου
στόν Τισσα-
φέρην γιά τή
διάλυση τῶν
ὑποψιῶν.*

- 1 Ὑστερα φτάνουν στό Ζαπάτα⁴⁵ ποταμό, πού ἔχει πλάτος τέσσερα πλέθρα. Ἐδῶ ἔμειναν τρεῖς μέρες. Σ' αὐτό τό διάστημα ἐξακολουθοῦσαν νά ὑπάρχουν ὑποψίες, δέν ἐκδηλωνόταν ὁμως
2 φανερά καμιὰ ἐχθρική πράξη. Γι' αὐτό φάνηκε σωστό στόν Κλέαρχο νά συναντηθεῖ μέ τόν Τισσαφέρην καί, ἂν μποροῦσε, νά σταματήσει τίς ὑποψίες, προτοῦ τούς δημιουργήσουν πόλεμο. Ἐστειλε λοιπόν κάποιον, γιά νά τοῦ πει πῶς εἶναι ἀνάγκη νά τόν

43. Αὐτά θρῖσκονταν ἴσως στήν περιοχὴ, ὅπου ὁ παραπόταμος Ζαπάτας χύνεται στόν Τίγρητα. Σήμερα ὁ παραπόταμος αὐτός λέγεται μικρός Ζάβ.

44. Ἡ πόλη αὐτὴ θρῖσκόταν στή Μεσοποταμία, στή σημερινὴ τοποθεσία Καλαάτ-Σερκάτ.

45. Ὁ Ζαπάτας εἶναι παραπόταμος τοῦ Τίγρητα καί χύνεται σ' αὐτόν ἀπό τὴν ἀριστερὴ ὄχθη. Σήμερα ὀνομάζεται μεγάλος Ζάβ κι εἶναι ἄλλος ἀπὸ τό μικρὸ Ζάβ, πού εἶδαμε σέ προηγούμενη σημείωση.

συναντήσει. Καί κείνος πρόθυμα τοῦ παραγγέιλε νά πάει. Ὅταν 3
συναντήθηκαν, ὁ Κλέαρχος τοῦ εἶπε αὐτά ἐδῶ: «Ξέρω, Τισσα-
φέρην, πῶς ἔχομε κάμει ὄρκους ἀναμεταξὺ μας κι ἔχομε δώσει τὰ
χέρια, μέ τὴν ὑπόσχεση πῶς δέ θά κάμει κακό ὁ ἕνας στόν ἄλλο.
Σέ βλέπω ὁμως νά προφυλάγεσαι ἀπό μᾶς, σά νά εἶμαστε ἐ-
χθροί· κι ἐμεῖς πάλι, βλέποντάς τα αὐτά, προφυλαγόμαστε τό ἴδιο
ἀπό σᾶς. Μά ἀπό τίς παρατηρήσεις πού κάνω, δέ στάθηκε δυνα- 4
τό νά καταλάβω πῶς ἐσύ προσπαθεῖς νά μᾶς βλάψεις· ὅσο γιά
μᾶς, ξέρω καλά πῶς οὔτε βάζομε στό μυαλό μας κάτι τέτοιο. Γι'
αὐτό μοῦ φάνηκε καλό νά συζητήσω μαζί σου, ὥστε νά βγάλουμε
ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλον αὐτή τὴν καχυποψία, ἂν μπορέσουμε. Γιατί 5
γνώρισα ὡς τώρα ἀνθρώπους πού, εἴτε ἀπό συκοφαντία εἴτε μο-
νάχα ἀπό ὑποψία, φοβήθηκαν ὁ ἕνας τόν ἄλλο καί θέλησαν νά
προλάβουν τό κακό προτοῦ τό πάθουν. Τό ἀποτέλεσμα ὁμως ἦ-
ταν νά προξηνήσουν ἀγιάτρευτες συμφορές σέ κείνους πού οὔτε
σκόπευαν, οὔτε ἠθελαν νά τοὺς κάμουν παρόμοια πράγματα. Ἐ-
πειδὴ λοιπόν νομίζω πῶς οἱ τέτοιες ἀπερικοιφίες σταματοῦν μο- 6
νάχα μέ συνάντηση καί συζήτηση, γι' αὐτό ἔχω ἔρθει καί θέλω νά
σοῦ ἀποδείξω πῶς ἄδικα μᾶς ὑποψιάζεσαι. Πρῶτα πρῶτα, καί
περισσότερο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, οἱ ὄρκοι πού κάμαμε στοὺς θεοὺς 7
μᾶς ἐμποδίζουν νά εἶμαστε ἐχθροί ἀναμεταξὺ μας. Κι ἐκείνον
πού συνειδητὰ ἀδιαφορεῖ γι' αὐτοὺς τοὺς ὄρκους, αὐτόν ἐγώ πο-
τέ δέ θά μπορούσα νά τόν καλοτυχίσω. Γιατί τόν πόλεμο τῶν
θεῶν δέν ξέρω οὔτε μέ ποιά γρηγοράδα οὔτε πού πηγαίνοντας θά
μποροῦσε κανεὶς νά τόν ξεφύγει, οὔτε σέ ποιο σκοτάδι θά ἦταν
δυνατό νά τρυπώσει, οὔτε σέ ποιά ὄχνη τοποθεσία ν' ἀποσυρ-
θεῖ. Παντοῦ τὰ πάντα ὑπακοῦνε στοὺς θεοὺς, κι οἱ θεοὶ τὰ ἐξου-
σιάζουν ὅλα τό ἴδιο. Αὐτὴ εἶναι ἡ γνώμη μου γιά τοὺς ὄρκους καί 8
τοὺς θεοὺς, πού, κάνοντας τὴ φιλία μας, τὴν ἐμπιστευτήκαμε σ'
αὐτοὺς νά τὴ φυλάξουν. Ὅσο γιά τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ, νομίζω
πῶς τό μεγαλύτερο γιά μᾶς εἶσαι σύ σέ τούτη τὴν περίσταση. Για-
τί μαζί σου κάθε δρόμος καί κάθε ποταμός εἶναι εὐκολοτέρα 9
στος, καί δέν ὑπάρχει ἔλλειψη ἀπό τροφίμα. Ἐνῶ χωρὶς ἐσένα θά
θαδίζουμε μέσα στό σκοτάδι, ἀφοῦ καθόλου δέν ξέρομ τό δρό-
μο. Κάθε ποταμός θά εἶναι δυσκολοτέραςτος, κάθε λαός φοδε-
ρός, μά πιό φοδερό ἀπ' ὅλα θά εἶναι ἡ μοναξιά μας, γιατί ἔξαι-

- 10 τίας της θά μᾶς λείπουν ὀλότελα τὰ πάντα. Κι ἂν ὑποθέσουμε πῶς μᾶς ἔπιανε τρέλα καί σέ σκοτώναμε, τί ἄλλο θά κάναμε παρὰ θά σκοτώναμε τόν εὐεργέτη μας καί θ' ἀνοίγαμε πόλεμο μέ τό μεγαλύτερο ἀντίπαλό μας, τό βασιλιά, πού περιμένει τή σειρά του νά μᾶς ἐπιτεθεῖ; Τώρα ὁμως θά σοῦ πῶ πόσες καί ποιές ἐλπίδες
- 11 θά χάσω, ἂν ἐπιχειρήσω νά σοῦ κάμω κακό. Ἡ ἐπιθυμία μου ἦταν νά γίνει φίλος μου ὁ Κύρος, γιατί εἶχα τή γνώμη πῶς, ἀπό τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του, αὐτός ἦταν ὁ ἱκανότερος νά εὐεργετῆ ὅποιον ἤθελε. Μά τώρα βλέπω πῶς ἐσύ ἔχεις καί τή δύναμη καί τή χώρα τοῦ Κύρου, καί πῶς διατηρεῖς καί τή δική σου
- 12 ἔξουσία. Ἀκόμα βλέπω πῶς τό στρατό τοῦ βασιλιά, πού ὁ Κύρος τόν εἶχε ἐχθρικό, ἐσύ τόν ἔχεις σύμμαχο. Ἀφοῦ αὐτά εἶναι ἔτσι, ποιός τρελάθηκε τόσο πολύ, ὥστε νά μή θέλει νά εἶναι φίλος σου; Θά σοῦ πῶ ὁμως καί κείνα πού μέ κάνουν νά πιστεύω πῶς κι ἐσύ
- 13 μέ χαρά θά γίνεις φίλος μας. Ξέρω δηλαδή πῶς οἱ Μυσοί⁴⁶ σᾶς ἐνοχλοῦν. Αὐτούς ἔχω τή γνώμη ὅτι μπορῶ, μέ τήν τωρινή μου δύναμη, νά τοὺς ταπεινώσω καί νά τοὺς ὑποτάξω σέ σᾶς. Ξέρω πῶς τό ἴδιο γίνεται καί μέ τοὺς Πισίδες⁴⁷. Μαθαίνω ὅτι ὑπάρχουν καί πολλές ἄλλες τέτοιες φυλές, πού νομίζω πῶς θά ἦταν δυνατό νά σταματήσουν νά ἐνοχλοῦν ἐξακολουθητικά τήν εὐτυχημένη σας ζωή. Ὅσο γιά τοὺς Αἰγύπτιους, πού ξέρω πῶς τώρα εἶστε μαζί τους πάρα πολύ ὀργισμένοι⁴⁸, δέ βλέπω μέ ποιόν ἄλλο συμμαχικό στρατό, ἐκτός ἀπό τό δικό μου, θά μπορούσατε νά τοὺς
- 14 τιμωρήσετε καλύτερα. Ἐξάλλου μέ τό νά ἔχεις ἐμᾶς στήν ὑπηρεσία σου, ἂν ἤθελες νά εἶσαι φίλος μέ κανέναν ἀπό ὅσους κατοικοῦν γύρω στήν περιφέρειά σου, θά τό κατόρθωνες ἀπόλυτα· ἐνῶ ἂν κάποιος σέ στενοχωροῦσε στίς σχέσεις σας, θά τοῦ φερνόσουν

46. Οἱ Μυσοί κατοικοῦσαν στή Μ. Ἀσία πρὸς τό βορινό μέρος τῆς Λυδίας, ἀπέναντι στή Λέσβο.

47. Πισίδες ὀνομαζόνταν οἱ κάτοικοι τῆς Πισιδίας, μιᾶς χώρας ἀσιατικῆς πού ἐκτεινόταν ἀνάμεσα στή Φρυγία καί στήν Παμφυλία.

48. Ὀργισμένοι ἦταν οἱ Πέρσες μέ τοὺς Αἰγύπτιους, γιατί οἱ τελευταῖοι εἶχαν ἀποστατήσει ἀπό τήν Περσία τό 414 π.Χ.

δεσποτικά. Γιατί ἔμεῖς δέ θά σέ ὑπηρετοῦμε μονάχα γιά νά παίρ-
 νουμε μισθό, ἀλλά καί ἔξαιτίας τῆς εὐγνωμοσύνης πού εἶναι δί-
 καιο νά σοῦ χρωστοῦμε, ὅταν μᾶς σώσεις. Ὅσο τά φέρνω στό 15
 μυαλό μου ὅλα αὐτά, τόσο μου φαίνεται πώς εἶναι παράξενο νά
 μή μᾶς ἔχεις ἐμπιστοσύνη. Γι' αὐτό μέ πολύ μεγάλη εὐχαρίστηση
 θά ἄκουα ποιός εἶναι τόσο ἱκανός ρήτορας, ὥστε νά σέ πείσει μέ
 τά λόγια του πώς τάχα ἔμεῖς σχεδιάζομε κακά γιά σένα». Ὁ Κλέ-
 αρχος λοιπόν τόσα εἶπε, ἐνῶ ὁ Τισσαφέρνης ἀποκρίθηκε ἔτσι δά:
 «Μέ μεγάλη χαρά, Κλέαρχε, ἀκούω φρόνιμα λόγια ἀπό τό στόμα 16
 σου. Ἄφου ἔχεις τέτοιες γνώμες, ἄν σκεφτόσουν κακό γιά μένα,
 μου φαίνεται πώς θά ἤθελες καί τοῦ ἑαυτοῦ σου κακό. Μά γιά νά
 καταλάβεις πώς κι ἐσεῖς ἄδικα δέ θά εἶχατε ἐμπιστοσύνη στό βα-
 σιλιά εἴτε σέ μένα, ἄκουσε καί τά δικά μου.

*Ἀπάντηση
 τοῦ Τισσαφέρο-
 νη στόν
 Κλέαρχο.*

Ἄν θέλαμε νά σᾶς καταστρέψουμε, νομίζεις πώς δέν ἔχομε 17
 ἄρκετό ἵππικό ἢ πεζικό ἢ ὄπλα, πού μέ αὐτά θά ἤμασταν ἱκανοί
 νά σᾶς κάμουμε κακό, χωρίς νά ὑπάρχει κανένας κίνδυνος νά πά-
 θουμε ἔμεῖς; Μήπως σοῦ φαίνεται πώς μᾶς λείπουν κατάλληλες 18
 θέσεις γιά νά σᾶς ἐπιτεθοῦμε; Δέν ὑπάρχουν τόσοι κάμποι πού
 τοὺς περνάτε μέ μεγάλο κόπο, παρόλο πού σᾶς φέρονται φιλι-
 κά οἱ κάτοικοί τους; Δέ ὀλέπετε πώς ὑπάρχουν τόσα βουνά πού
 πρέπει νά τά περάσετε καί πώς μποροῦμε ἔμεῖς νά τά καταλά-
 βουμε πρῶτοι καί νά σᾶς τά κάμουμε ἀπέραστα; Πώς ὑπάρχουν
 τόσοι ποταμοί, ὅπου μᾶς εἶναι δυνατό νά σᾶς χωρίζουμε κι ἔτσι
 χωρισμένους⁴⁹ νά σᾶς πολεμοῦμε; Μερικούς μάλιστα δέ θά μπο-
 ρούσατε μέ κανένα τρόπο νά τοὺς περάσετε, ἄν ἔμεῖς δέ σᾶς με-
 ταφέροναμε ἀπέναντι⁵⁰. Μά κι ἄν ὀργαίνατε νικητές σέ ὅλα αὐτά 19

49. Αὐτό θά τό κατόρθωναν, ἄν ἄφηναν νά περνάει μονάχα ἓνα μέρος
 τοῦ στρατοῦ καί νά τό ἐξολοθρεύουν. Ἐτσι θά τό χωρίζαν σέ τμήματα μι-
 κρά, γιά νά τό καταστρέφουν εὐκολότερα.

50. Αὐτό θά γινόταν στήν περίπτωση πού ὁ ποταμός ἦταν πολύ βαθύς καί
 πλατύς, ὅποτε χρειάζοταν γέφυρα μέ πλοία γιά νά περαστεῖ (ὄλ. καί Βιβλ.
 Δεύτερο, κεφ. 4, παραγρ. 13.).

τά εμπόδια, όμως ή φωτιά είναι πιο δυνατή από τους καρπούς. Αιτούς θά μπορούσαμε νά τους κάψουμε όλότελα και νά σās βά-
 λουμε αντίπαλο τήν υπερβολική πείνα, πού μαζί της θά σās ήταν
 αδύνατο νά τά θγάλετε πέρα, κι αν ακόμα είχατε μεγάλη παλικά-
 20 ριά. Ἐφού λοιπόν ἔχομε τόσα μέσα νά σās πολεμήσουμε, πού
 κανένα δέ θά ἔφερνε κίνδυνο σέ μās, πώς ἀπ' ὄλα τούτα θά δια-
 λέγαμε τό μοναδικό τρόπο πού δείχνει ἀσέβεια στούς θεούς, τό
 μόνο πού φέρνει ντροπή στούς ἀνθρώπους; Τό νά θέλουν νά πε-
 21 τύχουν κάτι μέ ψεύτικους ὄρκους στούς θεούς και μέ ἀνειλικρί-
 νεια στούς ἀνθρώπους, αὐτό είναι χαρακτηριστικό ἐκείνων πού
 δέν ἔχουν καθόλου μέσα και θρῖσκονται σέ μεγάλες δυσκολίες
 και πιέζονται ἀπό τήν ἀνάγκη και πού είναι, πάνω ἀπ' ὄλα, ἀν-
 θρωποι κακοί. Ἐμεῖς, Κλέαρχε, δέν εἴμαστε οὔτε τόσο ἀσυλλόγι-
 22 στοι οὔτε τόσο ἀνόητοι. Γιά ποιό λόγο, λοιπόν, ἀφού μπορούμε νά
 σās καταστρέψουμε, δέν τό κάναμε; Νά ξέρεις καλά ὅτι αἰτία
 ήταν ή ἐπιθυμία μου νά ἀποκτήσω τήν ἐμπιστοσύνη τῶν Ἑλλή-
 νων. Ἦθελα, μέ τούς μισθοφόρους πού χρησιμοποίησε ὁ Κύρος
 στήν ἐκστρατεία του και τούς ἐμπιστευόταν ἐπειδή τούς πλήρωνε,
 μ' αὐτούς ἐγώ νά ἐπιστρέψω, ἔχοντας κερδίσει δύναμη, ἐπειδή θά
 23 τούς εὐεργετοῦσα. Ἀπό τίς ὠφέλειες πού μοῦ προσφέρετε, μερι-
 κές τίς εἶπες και σύ πρωτύτερα, τήν πιο σημαντική ὅμως ἐγώ τήν
 ξέρω. Τήν τιάρα⁵¹ δηλαδή πού βάζουν στό κεφάλι, μονάχα ὁ βα-
 σιλιάς ἐπιτρέπεται νά τή φορεῖ ὀρθια, ἐνῶ τήν τιάρα τῆς καρδιάς
 ἴσως θά μπορούσε κι ἄλλος εὐκόλα νά τή φορεῖ ὀρθια⁵², ὅταν
 ἔχει ἐσās κοντά του».

*Ἑλληνες
στρατηγοί και*

24 Αὐτά εἶπε, κι ὁ Κλέαρχος πίστεψε πώς μιλοῦσε ἀληθινά. Καί
 τόν ρώτησε: «Ἐκείνοι λοιπόν πού προσπαθοῦν μέ συκοφαντίες

51. Ἡ τιάρα ήταν ἀρχαῖο περσικό κάλυμμα γιά τό κεφάλι, σέ σχήμα κῶ-
 νου, πού μονάχα ὁ βασιλιάς τό φοροῦσε ὀρθια, ἐνῶ οἱ ἄλλοι Πέρσες γερό
 πρὸς τό μέτωπο.

52. Μέ τή φράση αὐτή ὁ Τιμοσφέρης ἐννοεῖ πώς ἔχει κάποιο ἀπώτερο
 σκοπό, νά γίνει δηλαδή ἀνεξάρτητος ἀπό τό μεγάλο βασιλιά. Πρόκειται
 ὅμως γιά παιδα, πού στήνει μέ τέχνη στόν Κλέαρχο.

Ἡ τιὰρα ὄρθια διακρίνεται στό κεφάλι ἑνός Πέρση βασιλιᾶ,
ἐνώ οἱ ἄλλοι πολεμιστές τή φοροῦν πλαγιαστή, γερετή.

νά μᾶς κάμουν ἐχθρούς, ἀφοῦ ὑπάρχουν τόσοι λόγοι νά εἶμαστε
φίλοι, δέν ἀξίζει νά τιμωρηθοῦν αὐστηρότατα:». «Κι ἐγώ», ἀπο- 25
κρίθηκε ὁ Τισσαφέρνης, «ἂν θέλετε οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί
νά μ' ἐπισκεφτεῖτε, θά σᾶς φανερώσω ἐκείνους πού μοῦ λένε ὅτι
ἐσὺ σχεδιάζεις κακό γιά μένα καί γιά τό στρατό μου». «Ἐγώ», 26
ἀπάντησε ὁ Κλέαρχος, «θά τοῦς φέρω ὅλους καί θά σοῦ ἀποκα-
λύψω ἀπό ποιούς ἀκούω γιά σένα». Ὑστερ' ἀπ' αὐτήν τή συζή- 27
τηση ὁ Τισσαφέρνης, δείχνοντας φιλική διάθεση, τόν παρακάλεσε
νά μείνει ἐκείνη τή μέρα καί δείπνησαν μαζί. Τήν ἄλλη μέρα ὁ
Κλέαρχος γύρισε στό στρατόπεδο καί ἦταν φανερό πώς εἶχε τή
γνώμη ὅτι οἱ σχέσεις του μέ τόν Τισσαφέρνη ἦταν πολύ φιλικές.
Ἀνακοίνωσε σ' ὅλους τά ὅσα τοῦ εἶπε ὁ Τισσαφέρνης, καί πρό-
σθεσε πώς ἔπρεπε νά τόν ἐπισκεφθοῦν ἐκείνοι πού προσκλήθη-
καν. Εἶπε ἀκόμα πώς ὅσοι ἀπό τοῦς Ἕλληνες ἀποδειχτοῦν ὅτι
συκοφαντοῦν, αὐτοί θά τιμωρηθοῦν σάν προδότες καί σάν ἐχθροί
τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Κλέαρχος ὑποψιαζόταν πώς τά ζητήματα τά 28

*λοχαγοί στή
σκηνή τοῦ Τι-
σσαφέρνη. Δο-
λοφονία.*

προκαλοῦσε ὁ Μένωνας, ἐπειδή ἤξερε πώς αὐτός συναντήθηκε μέ
τόν Τισσαφέρνη μαζί μέ τόν Ἀρριαῖο καί δέν πειθαρχοῦσε στίς

- διαταγές του και έκανε σχέδια κρυφά, σκοπεύοντας να πάρει με
 τό μέρος του όλο τό στρατό και να γίνει φίλος του Τισσαφέρην.
- 29 "Ηθελε όμως και ό Κλέαρχος να του είναι άφοσιωμένος όλόκλη-
 ρος ό στρατός και να φύγουν από τή μέση οι άπειθαρχοι. Με-
 ρικοί από τούς στρατιώτες είχαν αντίθετη γνώμη κι έλεγαν πώς
 δέν έπρεπε να πάνε όλοι οι λοχαγοί και οι στρατηγοί στον Τισ-
 30 σαφέρην, ούτε να του έχουν έμπιστοσύνη. "Ο Κλέαρχος όμως επέ-
 μενε πολύ, ώσπου κατόρθωσε να πάνε πέντε στρατηγοί και είκοσι
 λοχαγοί. Μαζί τους πήγαν και διακόσιοι πάνω κάτω στρατιώτες,
 31 μέ σκοπό ν' άγοράσουν τρόφιμα. "Όταν έφτασαν στη σκηνή του
 Τισσαφέρην, τούς στρατηγούς τούς φώναξαν μέσα, δηλαδή τον
 Πρόξενο τό Βοιωτό, τό Μένωνα τό Θεσσαλό, τον "Αγία τον "Αρ-
 κάδα, τον Κλέαρχο τό Λακεδαιμόνιο και τό Σωκράτη τον "Αχαιοό.
- 32 Οι λοχαγοί έμειναν στην πόρτα της σκηνής. "Υστερ' από λίγη ώρα
 όμως, μέ τήν εμφάνιση ορισμένου σημαδιου⁵³, κι εκείνους που
 ήταν μέσα τούς έπιασαν οι Πέρσες κι αυτούς που ήταν έξω τούς
 έσφαξαν. "Επειτα μερικοί άντρες από τό βαρβαρικό ίππικό, τρέχο-
 ντας καθάλα στ' άλογά τους μέσα στον κάμπο, όποιον "Ελληνα
 33 συναντούσαν, δουλο ή έλεύθερο, όλους τούς σκότωναν. Οι "Ελλη-
 νες, κοιτάζοντας από τό στρατόπεδό τους, και άπορούσαν μέ τό
 τρέξιμο των ίππέων και δέν ήταν σίγουροι για τό τί γινόταν, ώσπου
 ό Νίκαρχος από τήν "Αρκαδία, ξεφεύγοντας μέ πληγωμένη τήν
 κοιλιά και συγκρατώντας τά έντερά του μέ τά χέρια, ήρθε και
 34 τούς τά είπε όλα, όσα είχαν γίνει. Τότε πιά οι "Ελληνες έτρεχαν να
 πάρουν τά όπλα, τρομαγμένοι όλοι και νομίζοντας πώς άμέσως
 35 θά πάνε οι έχθροί στο στρατόπεδό τους. "Εκείνοι όμως δέν πήγαν
 όλοι, παρά μονάχα ό "Αρτιαίος και ό "Αρτάοχος και ό Μιθρα-
 δάτης, που ήταν οι πιο άφοσιωμένοι στον Κύρο. "Αλλά ό διερ-
 μηνέας των "Ελλήνων είπε πώς μαζί μ' αυτούς είδε και αναγνώ-
 ρισε και τον άδερφό του Τισσαφέρην. Τούς ακολουθοῦσαν ακό-
 36 σοι. "Όταν αυτοί πλησίασαν, καλοῦσαν να παρουσιαστει, αν ύ-

*Οι Πέρσες
 ζητούν από
 τους "Ελληνες
 να παραδώ-
 σουν τά όπλα.*

53. Τό σημάδι αυτό, όπως μάς πληροφορεί ό Διόδωρος (ΙΔ, 26), ήταν μία κόκκινη σημαϊούλα (φ ο ι ν ι κ ι ζ).

πῆρχε, κάποιος στρατηγός ἢ λοχαγός ἀπό τούς Ἕλληνες, γιά νά τοῦ ἀνακοινώσουν τίς διαταγές τοῦ βασιλιᾶ. Τότε θῆκαν μέ 37 προσφύλαξη στρατηγοί τῶν Ἑλλήνων ὁ Κλεάνορας ὁ Ὀρχομένιος⁵⁴ καί ὁ Σοφαίνετος ὁ Στυμφάλιος καί μαζί τους ὁ Ξενοφώντας ὁ Ἀθηναῖος, πού ἤθελε νά μάθει τί ἀπέγινε ὁ Πρόξενος. Ὁ Χειρίσοφος ἔτυχε νά λείπει σέ κάποιο χωριό, μαζί μέ ἄλλους πού πῆγαν νά προμηθευτοῦν τρόφιμα. Ὅταν ἔφτασαν σέ ἀπόσταση πού 38 νά μποροῦν νά ἀκούονται, ὁ Ἀριαῖος εἶπε τοῦτα δῶ: «Ὁ Κλέαρχος, Ἕλληνας, τιμωρήθηκε καί θανατώθηκε, γιατί ἀποδείχτηκε πώς ἔκαμε ψεύτικους ὄρκους καί πώς παραδίασε τίς συμφωνίες. Ἀντίθετα ὁ Πρόξενος καί ὁ Μένωνας θρίσκονται σέ μεγάλες τιμές, γιατί κατάγγειλαν τά κακά σχέδια ἐκείνου. Ὁ βασιλιάς τώρα ζητάει ἀπό σᾶς τά ὄπλα. Γιατί λέει πώς εἶναι δικά του, ἀφοῦ ἀνῆκαν στόν Κύρο, πού ἦταν ὑπήκοός του». Οἱ Ἕλληνες ἀπάντη- 39 σαν σ' αὐτά - γιά λογαριασμό τους μίλησε ὁ Κλεάνορας ὁ Ὀρχομένιος: « Ἀριαῖε, πού εἶσαι ὁ πιό τιποτένιος τοῦ κόσμου, κι ἐσεῖς οἱ ἄλλοι, πού ἦρασαν ἄλλοτε φίλοι τοῦ Κυροῦ, δέν ντρέπεστε οὔτε θεούς οὔτε ἀνθρώπους. Μᾶς ὀρκιστήκατε πώς θά ἔχετε τούς ἴδιους φίλους κι ἐχθρούς πού ἔχομε μεις, καί ὕστερα μᾶς προδώσατε μαζί μέ τόν Τισσαφέρην, πού δέν πιστεύει καθόλου στούς θεούς κι εἶναι ἀνθρώπος πάρα πολύ πανούργος. Ἐκείνους ἴσα ἴσα πού δεθήκατε μέ ὄρκους, τούς σκοτώσατε, κι ἐμᾶς τούς ἄλλους μᾶς ἔχετε προδώσει. Καί τώρα βαδίζετε μέ τούς ἐχθρούς ἐναντιᾶ μας». Ὁ Ἀριαῖος ἀποκρίθηκε: «Αὐτά ἔγιναν, γιατί ἀπο- 40 δείχτηκε πώς ὁ Κλέαρχος ἀπό καιρό ἔκανε κακά σχέδια γιά τόν Τισσαφέρην καί τόν Ὀρόντα καί γιά ὅλους ἐμᾶς πού εἴμαστε μαζί τους». Σ' αὐτά ὁ Ξενοφώντας ἔδωσε τούτη τήν ἀπάντηση: «Ἄν 41 ὁ Κλέαρχος, ἀντίθετα πρὸς τούς ὄρκους, παραδίασε τή συμφωνία, τιμωρήθηκε. Εἶναι δίκαιο νά καταστρέφονται ἐκεῖνοι πού ὀρκίζονται ψέματα. Ἀφοῦ ὁμως ὁ Πρόξενος καί ὁ Μένωνας εἶναι δικοί σας εὐεργέτες καί δικοί μας στρατηγοί, στείλτε τους ἐδῶ.

54. Ἄλλου ἀναφέρεται Κ λ ε ά ν ω ρ ὁ Ἄ ρ κ ά ς (Βιβλ. Δεύτερο, κεφ. Ι, παράγρ. 10). Πρόκειται παντῶς γιά τὸ ἴδιο πρόσωπο. Ὀρχομένιος λέγεται, ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τὸν Ὀρχομένο τῆς Ἀσκαδίας.

Γιατί είναι φανερό πώς θά προσπαθήσουν νά δώσουν καί σέ σᾶς καί σέ μᾶς τίς καλύτερες συμβουλές, μιά καί εἶναι φίλοι καί μέ 42 τούς δυό μας». Οἱ δάρδαροι κουβέντιασαν ἀναμεταξύ τους πολλήν ὥρα, κι ἔφυγαν χωρίς νά δώσουν καμιάν ἀπάντηση σ' αὐτά.

ΚΕΦ. 6

*Χαρακτηρι-
σμός τοῦ
Κλέαρχου*

- 1 Οἱ στρατηγοί πιάστηκαν, ὅπως εἶπαμε, κι ὕστερα ὀδηγήθη-
καν στό βασιλιά καί θανατώθηκαν μέ ἀποκεφαλισμό. Ἐνας ἀπ'
αὐτούς ἦταν ὁ Κλέαρχος πού, ὅπως παραδέχονται ὅλοι ὅσοι τόν
γνώριζαν καλά, φάνηκε ἄντρας μέ γνώση τῆς πολεμικῆς τέχνης
2 καί μέ ἀπέραντη ἀγάπη στόν πόλεμο. Γι' αὐτό, ὅσο κρατοῦσε ὁ
πόλεμος ἀνάμεσα στούς Σπαρτιάτες καί στούς Ἀθηναίους, αὐτός
ἔμενε ἐκεῖ⁵⁵. Ὅταν ὁμως ἐγινε εἰρήνη, τότε ἔπεισε τούς συμπα-
τριῶτες του πώς οἱ Θράκες ἔβλαφταν τούς Ἑλλήνες⁵⁶, κατάφερε
ὅπως μπορούσε νά πάρει τήν ἔγκριση τῶν ἐφόρων⁵⁷ καί μῆκε
3 κατοικοῦσαν πάνω ἀπό τή Χερσόνησο καί τήν Πέρινθο⁵⁸. Μά οἱ
ἔφοροι μετάνιωσαν, ὅταν πιά αὐτός εἶχε φύγει, καί προσπάθησαν
νά τόν γυρίσουν πίσω ἀπό τόν Ἴσθμό. Τότε ὁμως δέν πειθάρχησε,
4 παρᾶ τράδηξε, ἀρμενίζοντας γρήγορα, γιά τόν Ἑλλησποντο. Κι
ἔτσι καταδικάστηκε σέ θάνατο ἀπό τούς ἄρχοντες τῆς Σπάρτης,
γιατί ἀρνήθηκε νά ὑπακούσει. Ἐξόριστος πιά, ἔρχεται στόν Κύ-

55. Ὁ Κλέαρχος παράμεινε στήν Ἑλλάδα ὅσο κρατοῦσε ὁ πελοποννησιακός πόλεμος, στόν ὁποῖο καί ἔλαβε μέρος.

56. Ἐννοεῖ ἐκείνους πού ἔμεναν στή θρακική χερσόνησο, στόν Ἑλλησποντο, καί ὄχι στήν κυρίως Ἑλλάδα.

57. Ἡ ἐξουσία πού εἶχαν οἱ 5 ἔφοροι τῆς Σπάρτης ἦταν ἀνώτερη ἀπό κείνη πού εἶχαν οἱ βασιλιάδες. Γι' αὐτό ὁ Κλέαρχος κατάφερε νά ἐγκρίνουν οἱ ἔφοροι τό σχέδιό του.

58. Πέρινθος λεγόταν ἡ ἀρχαία πολιτεία πού ὀνομάστηκε ἀπό τούς Βυζαντινοὺς Ἡράκλεια. Βρισκόταν στά παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καί ὀνομάζεται σήμερα Ἐρεκλί.

ρο. Μέ ποιούς λόγους τόν κατάφερε, σέ ἄλλο ἔργο⁵⁹ ἔχει γραφτεῖ, πάντως ὁ Κύρος τοῦ ἔδωσε δέκα χιλιάδες δαρεικούς⁶⁰. Ὅταν πή- 5
 ρε τά χρήματα δέν ἀδράνησε, ἀλλά μέ αὐτά συγκέντρωσε στρατό καί πολεμοῦσε τοὺς Θράκες καί μάλιστα τοὺς νίκησε σέ μιὰ μά-
 χη. Ἀπό τότε λεηλατοῦσε τή χώρα τους καί τοὺς πολεμοῦσε ἀδιά-
 κοπα, ὥσπου ὁ Κύρος χρειάστηκε τό στρατό του. Τότε ἔφυγε,
 γιά νά πάει νά πολεμήσει πάλι μαζί μέ κείνον. Αὐτά λοιπόν μοῦ 6
 φαίνονται πώς εἶναι πράξεις ἀνθρώπου πού ἔχει ἀπέραντη ἀγά-
 πη στόν πόλεμο· ἀνθρώπου πού μπορεῖ νά ζεῖ εἰρηνικά, χωρῆς
 ντροπή ἢ ζημιά, κι αὐτός προτιμάει νά πολεμᾷ· πού τοῦ εἶναι
 δυνατό νά ζεῖ ἄνετα, κι αὐτός θέλει νά κοπιάζει, φτάνει νά θρι-
 σκεται σέ μάχες· πού εἶναι στό χέρι του νά ἔχει χρήματα χωρῆς νά
 κινδυνεύει, κι ἐκεῖνος προτιμᾷ νά τά κάνει λιγότερα πολεμώντας.
 Τόση μεγάλη ἀγάπη εἶχε στόν πόλεμο. Νομιζόταν ὅμως πώς εἶχε 7
 καί γνώση τῆς πολεμικῆς τέχνης γι' αὐτόν τό λόγο, ἐπειδή δηλαδή
 ἀγαποῦσε τοὺς κινδύνους βαδίζοντας μέρα καί νύχτα καταπάνω
 στοὺς ἐχθροὺς κι ἐπειδή στίς κρίσιμες στιγμές εἶχε φρόνηση, ὅ-
 πως θεδαίωναν ὅλοι ὅσοι θρῖσκονταν παντοῦ μαζί του. Ἐλεγαν 8
 πώς εἶχε καί ἰκανότητες νά κυθερνᾷ, ὅσο εἶναι δυνατό νά ὑπάρ-
 χουν διοικητικές ἰκανότητες μέ τή μέθοδο πού ἐφάρμοζε⁶¹ κι ἐ-
 κείνος. Ἦταν ἰκανός δηλαδή, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλον, νά
 νοιάζεται νά θρῖσκει γιά τό στρατό του τά τροφίμα⁶² καί νά τοῦ

59. Δέν ξέρομε ποιό σύγγραμμα ἔννοεῖ ὁ Ξενοφώντας. Μερικοί στό ἀρ-
 χαῖο κείμενο γράφουν «ἄλλοις» ἀντί «ἄλλη», ὑποθέτοντας πώς ὁ Κτησίας
 ἐκθέτει τοὺς λόγους τοῦ Κλέαρχου.

60. Ὁ δαρεικός ἦταν περσικό νόμισμα χρυσό, πού ἰσοδυναμοῦσε μέ 20
 ἀττικές δραχμές. Στή μιὰ ὄψη εἶχε τήν εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ Δαρείου.

61. Πρόκειται γιά τήν αὐστηρότητα καί τή σκληρότητα, μέ τήν ὁποία φέρ-
 νονταν οἱ Σπαρτιάτες ἀρχηγοί στοὺς στρατιῶτες. Ἀπ' ὅσα λέει ὁ Ξενο-
 φώντας, φαίνεται πώς δέν ἐγκρίνει τή σπαρτιατική αὐτή μέθοδο.

62. Ὅχι μονάχα γιά τήν ἐξεύρεση τῶν τροφίμων νοιαζόταν ὁ Κλέαρχος,
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπό το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

- τά ἔχει ἔτοιμα τὴν ὥρα πού ἔπρεπε. Ἦταν ἀκόμα ἱκανός νά κάνει
 τοὺς γύρω του νά πιστεύουν ὅτι πρέπει νά πειθαρχοῦν στὸν Κλέ-
 9 αρχο. Αὐτὸ τὸ πετύχαινε μὲ τὴν αὐστηρότητα. Εἶχε πρόσωπο
 σκυθρωπὸ καὶ βραχνή φωνή καὶ πάντα τιμωροῦσε αὐστηρά, κα-
 μιὰ φορά μάλιστα τόσο ὀργισμένα, πού κι ὁ ἴδιος κάποτε μετά-
 10 νιωνε. Τιμωροῦσε ὁμως καὶ σκόπιμα. Γιατί εἶχε τὴ γνώμη, πὼς
 δὲν ὑπάρχει καμιὰ ὠφέλεια ἀπὸ στρατιῶτες πού δὲν τιμωροῦ-
 νται. Βεβαιώνουν ἀκόμα πὼς ἔλεγε, ὅτι ὁ στρατιώτης πρέπει νά
 φοδᾶται περισσότερο τὸν ἀρχηγό του παρὰ τοὺς ἐχθρούς, ἂν
 πρόκειται νά φυλάξει φρουρά ἢ νά ἀποφύγει νά βλάψει φίλους ἢ
 11 νά βαδίσει ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς χωρὶς ἀντίρρηση. Στὶς κρίσιμες
 στιγμές οἱ στρατιῶτες μὲ προθυμία πειθαρχοῦσαν σέ κείνον, δὲν
 ἠθελαν ἄλλο στρατηγό. Γιατί ἔλεγαν, πὼς τότε ἡ σκυθρωπότητά
 του φαινόταν ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πρόσωπα μιὰ αἰσιόδοξη διάθε-
 ση καὶ ἡ αὐστηρότητα ἔμοιαζε πὼς ἦταν παλικαριά ἀπέναντι
 12 στοὺς ἐχθρούς. Ἔτσι φαινόταν ὄχι πιά πὼς προκαλοῦσε τὸ φόβο,
 ἀλλὰ πὼς ἔφερε τὴ σωτηρία. Ὅταν ὁμως οἱ στρατιῶτες θρῖσκο-
 νταν ἔξω ἀπὸ τὸν κίνδυνο καὶ μποροῦσαν νά πᾶνε νά τοὺς κυ-
 βερνήσει ἄλλος στρατηγός, τότε πολλοὶ τὸν ἄφηναν κι ἐφευγαν.
 Γιατί δὲν εἶχε τρόπους χαριτωμένους, ἀλλὰ πάντα ἦταν ἄγριος
 13 καὶ σκληρός. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ στρατιῶτες εἶχαν ἀπέναντί του τὰ
 ἴδια αἰσθήματα πού ἔχουν τὰ παιδιά στὸ δάσκαλο⁶³. Ποτέ δὲν
 εἶχε ἀνθρώπους, πού νά τὸν ἀκολουθοῦν ἀπὸ φιλία καὶ ἀγάπη.
 Ὅποιοι ὁμως ἦταν κοντὰ του ὕστερ' ἀπὸ διαταγὴ τῆς πατρίδας
 τοὺς ἢ ἐπειδὴ χρειάζονταν κάτι ἢ γιατί πιέζονταν ἀπὸ κάποια
 ἀνάγκη, τοὺς κρατοῦσε σέ ἀπόλυτη πειθαρχία. Μά ὅταν ἀρχίζαν

ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ διάθεσή τους στὸ στρατό. Εἶναι γνωστὸ μάλιστα πὼς φύ-
 λαγε τὸ σιτάρι γιὰ τοὺς στρατιῶτες, ἐνῶ τὰ παιδιά καὶ οἱ γυναῖκες πέθαι-
 ναν ἀπὸ τὴν πείνα (βλ. Ξενοφ. Ἑλληνικά Α', γ', παράρρ. 19).

63. Στὴν ἀρχαιότητα τὸ κυριότερο παιδαγωγικὸ μέσο ἦταν τὸ ξύλο καὶ
 ἄλλα βασανιστήρια (βλ. Πλουτάρχου, περὶ Παιδῶν Ἀγωγῆς, κεφ. 1Β',
 παράρρ. 8). Γι' αὐτὸ τὰ παιδιά δὲν ἦταν δυνατό νά θρῖσκονται σέ καλές
 σχέσεις μὲ τοὺς δασκάλους.

νά νικούν μαζί του τούς ἐχθρούς, ἀπό τότε ὑπῆρχαν σοβαροὶ 14
 λόγοι πού ἔκαναν νά εἶναι χρήσιμοι οἱ στρατιῶτες του. Γιατί, καί
 τήν τόλμη εἶχαν νά ἀντιμετωπίζουν τούς ἐχθρούς, καί ὁ φόβος
 μήπως τιμωρηθῶν ἀπό κείνον τούς ἔκανε πειθαρχικούς. Τέτοιος
 ἀρχηγός ἦταν. Ἐλεγον ἀκόμα πώς δέν εἶχε πολλή διάθεση νά 15
 παίρνει διαταγές ἀπό ἄλλους. Ὅταν λέθανε ἦταν, πάνω κάτω,
 πενήντα χρόνων.

Ὁ Πρόξενος ὁ Βοιωτός, ἀπό τήν ἐποχή πού ἦταν νεαρός, 16
 λαχταροῦσε νά γίνει ἄντρας, ἱκανός νά ἀσχολεῖται μέ σοβαρά ζη-
 τήματα. Γιά νά πραγματοποιήσει τή λαχτάρα του αὐτή ἔδωσε
 χρήματα στό Γοργία τό Λεοντίνο⁶⁴. Ὅταν ἔμεινε κοντά του κι 17
 ἄκουσε μαθήματα, πίστεψε πώς ἦταν πιά ἱκανός καί νά ἀρχη-
 γεύει καί νά μὴ φαίνεται στίς εὐεργεσίες κατώτερος ἀπό τούς
 ἐπίσημους, πού τούς εἶχε φίλους. Ἐτοί ἀνακατώθηκε στίς ἐπιχει-
 ρήσεις τοῦ Κύρου, νομίζοντας πώς ἀπ' αὐτές θά γίνει ξακουστός
 καί θ' ἀποχτήσει μεγάλη δύναμη καί πολλά χρήματα. Παρόλο 18
 ὅμως πού ἐπιθυμοῦσε ὑπερβολικά τόσο μεγάλα πράγματα, ἔδει-
 χνε καθαρά καί τοῦτο, ὅτι δηλαδή τίποτε ἀπ' αὐτά δέν ἤθελε νά
 ἀποχτήσει μέ ἀδικίες. Ἐνόμιζε πώς ἔπρεπε νά τά πετύχει μέ δι-
 καιοσύνη καί τιμότητα, ἀλλιώτικα δέν τά ἤθελε. Εἶχε ἀκόμα τήν 19
 ἱκανότητα νά διοικεῖ καλοῦς καί φρόνιμους ἀνθρώπους. Δέν
 μποροῦσε ὅμως νά κάνει τούς στρατιῶτες του νά τοῦ ἔχουν οὔτε
 σεβασμό οὔτε φόβο. Ἀντίθετα, περισσότερο ντρέπονταν αὐτός
 τούς στρατιῶτες, ἀπ' ὅσο ντρέπονταν ἐκείνον ὅσοι ἦταν στήν ἐ-
 ξουσία του. Καί ἦταν φανερό πώς εἶχε περισσότερο φόβο μήπως
 τόν μισήσουν οἱ στρατιῶτες, ἀπό ὅσο φοβόνταν οἱ στρατιῶτες νά
 μὴν ὑπακούσουν στίς διαταγές του. Εἶχε τή γνώμη πώς γιά νά 20
 εἶναι καί νά φαίνεται ἱκανός ἀρχηγός, ἦταν ἀρκετό νά ἐπαινεῖ
 ὅσους ἔκαναν καλές πράξεις, ὄχι ὅμως ἐκείνους πού ἔκαναν κα-
 κό. Γι' αὐτό οἱ καλοὶ καί φρόνιμοι ἀπό τούς ἀνθρώπους του τόν

*Χαρακτηρι-
 σμός τοῦ
 Πρόξενου.*

64. Ἐτοί λέγεται ὁ Γοργίας, γιατί καταγόταν ἀπό τούς Λεοντίνους, μιά
 πλοῦσια ἑλληνική ἀποικία τῆς ἀνατολικῆς Σικελίας. Ὁ Γοργίας ἦταν
 περίφημος σοφιστής καί δάσκαλος τῆς ρητορικῆς.

ἀγαποῦσαν, ἐνῶ οἱ ἄδικοι τὸν ἐπιβουλεύονταν, γιατί τὸν ἔδρισκαν τοῦ χεριοῦ τους. Ὅταν πέθανε ἦταν τριάντα χρονῶν.

Χαρακτηρισμός τοῦ Μένωνα.

- 21 Ὁ Μένωνας ὁ Θεσσαλός ἦταν φανερό πὼς εἶχε μεγάλη ἐπιθυμία ν' ἀποκτήσει πλοῦτη καὶ νά εἶναι ἀρχηγός, γιά νά παίρνει περισσότερα. Ἐπιθυμοῦσε νά ἔχει καί τιμές, ὥστε τά κέρδη του νά εἶναι πιό πολλά. Ἦθελε ἀκόμα νά εἶναι φίλος μέ τούς πολὺ
- 22 ἰσχυροῦς, γιά νά μὴν τιμωρεῖται ὅταν κάνει ἀδικίες. Εἶχε τή γνώμη πὼς ὁ συντομότερος δρόμος, γιά νά πετυχαίνει αὐτά πού λαχταρᾷ, εἶναι νά πατάει τὸν ὄρκο του καὶ νά λέει ψέματα καὶ νά ξεγελᾷ, καί πὼς, ἀντίθετα, ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ εἰλικρίνεια εἶναι
- 23 πραγματική ἀνοησία. Ἦταν φανερό πὼς δέν ἀγαποῦσε κανένα. Κι ἂν ἔλεγε σέ κάποιον πὼς εἶναι φίλος του, ὕστερα γινόταν ὀλοφάνερο πὼς ἐσχεδιάζε νά τοῦ κάμει κακό. Κανέναν ἐχθρό δέν εἰρωνευόταν, ἐνῶ πάντοτε συζητοῦσε κοροϊδευτικά γιά ὅλους
- 24 πού ἀνήκαν στή συντροφιά του. Δέν ἐπιβουλευόταν τίς παρουσίες τῶν ἐχθρῶν, γιατί νόμιζε πὼς εἶναι δύσκολο νά παίρνει κανεῖς ὅσα ἀνήκουν στοὺς ἀνθρώπους πού φυλάγονται. Τά πράγματα ὁμως τῶν φίλων εἶχε τή γνώμη ὅτι μονάχα αὐτὸς ξέρει πὼς εἶναι πάρα πολὺ εὐκόλο νά τά παίρνει, ἐπειδὴ εἶναι ἀφύλαχτα.
- 25 Ὅσους ἤξερε πὼς ὀρκίζονται ψέματα καὶ πὼς κάνουν ἀδικίες, τοὺς φοβοῦταν, γιατί τοὺς θεωροῦσε καλὰ ὀλισμένους. Ἀντίθετα τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἐκείνους πού ἀγαποῦσαν τὴν ἀλήθεια, προσπα-
- 26 θοῦσε νά τοὺς μεταχειρίζεται σάν δειλοῦς. Ὅπως καμαρώνει κανεῖς γιά τὴν εὐσέβεια, τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴ δικαιοσύνη του, ἔτσι ὁ Μένωνας καμαρώνε πού μποροῦσε νά ξεγελᾷ, νά κατασκευάζει ψευτιές, νά εἰρωνεύεται τοὺς φίλους. Καί πάντα εἶχε τή γνώμη πὼς ἐκεῖνος πού δέν εἶναι πανοῦργος, εἶναι ἀμόρφωτος. Ὅταν προσπαθοῦσε νά πάρει τὴν πρώτη θέση στή φιλία μερικῶν ἀνθρώπων, ἐνόμιζε πὼς πρέπει νά τό πετύχει συκοφαντώντας ἐκεῖ-
- 27 νους πού εἶχαν αὐτὴν τὴ θέση. Μηχανευόταν νά φτιάχνει πειθαρχικούς τοὺς στρατιῶτες, μέ τό νά παίρνει μέρος στίς ἀδικίες πού ἔκαναν. Νόμιζε πὼς τοῦ ἄξιζε νά ἔχει τιμές καὶ περιποιήσεις, ἐπειδὴ ἔδειχνε πὼς εἶχε τὴ δύναμη καὶ τὴ θέληση νά βλάπτει τοὺς ἄλλους. Ἄν καμιά φορά τὸν ἄφηνε κανένας, τό θεωροῦσε εὐεργεσία πὼς δέν τὸν εἶχε καταστρέψει τότε πού τοῦ ἔκανε συντροφιαστικὴ ἀπό το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

φιά. Ὄταν οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ σκοτώθηκαν, ἐπειδὴ ἔκαμαν ἐκ- 29
στρατεία μαζί με τόν Κύρο ἐνάντια στό βασιλιά, ὁ Μένωνας δέ
σκοτώθηκε, παρόλο πού εἶχε κάμει τά ἴδια με κείνους. Ἄλλά
ἕστερ' ἀπό τό θάνατό τους τιμωρήθηκε κι αὐτός ἀπό τό βασιλιά
καί θανατώθηκε ὄχι με ἀποκεφαλισμό, ὅπως ὁ Κλέαρχος κι οἱ
ἄλλοι στρατηγοί, πού εἶναι τό πιό σύντομο τέλος, παρά, ὅπως
λένε, κακοποιήθηκε ζωντανός ἕναν ὀλόκληρο χρόνο καί πέθανε
σάν κακός ἄνθρωπος. Ὁ Ἅγίας, ἀπό τήν Ἀρκαδία, καί ὁ Σω- 30
κράτης ὁ Ἀχαιός σκοτώθηκαν κι αὐτοί. Οὔτε ὅμως σάν δειλοῦς
τούς περιγελοῦσε κανένας, οὔτε στό ζήτημα τῆς φιλίας μποροῦσε
νά τούς κατηγορήσει. Κι ὁ ἕνας κι ὁ ἄλλος ἦταν, πάνω κάτω,
τριάντα πέντε χρονῶν ὅταν πέθαναν.

*Χαρακτηρι-
σμός τοῦ
Ἅγία καί
τοῦ Σωκράτη.*

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΚΕΦ. 1

*Ἀνακεφα-
λαίωση.*

2-3

*Οἱ Ἕλληνες
στενοχωρη-
μένοι.*

1 [Ἵσα ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες τότε πού γινόταν ἡ ἔκστρατεία τοῦ Κύρου ὡς τή μέρα τῆς μάχης καί ὅσα ἔγιναν ὕστερ' ἀπό τό θάνατο τοῦ Κύρου, ὅταν οἱ Ἕλληνες γύριζαν μαζί μέ τόν Τισσαφέρνη σύμφωνα μέ τίς συνθήκες τους, ὅλα ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγησι].

2 Ὅταν εἶχαν πιαστεῖ οἱ στρατηγοί καί εἶχαν σκοτωθεῖ ὅσοι τοὺς ἀκολουθοῦσαν ἀπό τοὺς λοχαγούς καί τοὺς στρατιῶτες, οἱ Ἕλληνες θορίσκονταν σέ μεγάλη ἀμηχανία. Σκέφτονταν πῶς ἦταν κοντά στ' ἀνάκτορα τοῦ βασιλιᾶ καί πῶς ὀλόγυρά τους ὑπῆρχαν πολλές φυλές καί πόλεις ἐχθρικές, καί κανένας πιά δέν ἐπρόκειτο νά τοὺς δώσει ν' ἀγοράσουν τροφίμα. Ἐπειτα (σκέφτονταν) πῶς θορίσκονταν μακριά ἀπό τήν Ἑλλάδα ὄχι λιγότερο σχεδόν ἀπό δέκα χιλιάδες στάδια, δέν εἶχαν κανένα ὁδηγό γιά τό δρόμο καί τοὺς ἐμπόδιζαν νά πάνε στήν πατρίδα ἀπέραντα ποτάμια. Ἀκόμα πῶς τοὺς εἶχαν προδώσει οἱ βάρβαροι πού ἀκολουθοῦσαν τόν Κύρο στήν ἐκστρατεία, κι εἶχαν μείνει μόνοι, χωρίς νά ἔχουν οὔτε ἕναν ἰπλέα σύμμαχο. Ἔτσι ἦταν ὀλοφάνερο πῶς ἂν νικοῦσαν, κανένα δέ θά μπορούσαν νά σκοτώσουν, ἐνῶ ἂν ἔδωγαν νικημένοι δέ θά ἔμενε οὔτε ἕνας ζωντανός. Αὐτά θάζοντας στό μυαλό

3 τους καί μὴν ἔχοντας διάθεση, λίγοι δοκίμασαν ἐκεῖνο τό θοράδου φαγητό καί λίγοι ἀναψαν φωτιά. Πολλοί δέν πῆγαν αὐτήν τή νύχτα στό στρατόπεδο, παρὰ πλάγιασαν ὅπου ἔτυχε καθένας. Δέν μπορούσαν νά κοιμηθοῦν ἀπό τή θλίψη καί ἀπό τή λαχτάρα πού εἶχαν γιά τήν πατρίδα, γιά τοὺς γονιοὺς, γιά τίς γυναῖκες, γιά τὰ παιδιά, πού εἶχαν τή γνώμη πῶς ποτέ δέ θά τοὺς ξαναδοῦν. Μέ τέτοια διάθεση λοιπόν ξάπλωσαν ὅλοι γιά ν' ἀναπαντοῦν.

4-10

*Πῶς θορέ-
θηκε ὁ Ξε-
νοφώντας
στήν
ἐκστρατεία.*

4 Μέσα στό στράτευμα ἦταν κάποιος Ξενοφώντας Ἀθηναῖος, πού ἀκολουθοῦσε κι αὐτός χωρίς νά εἶναι οὔτε στρατηγός οὔτε λοχαγός οὔτε στρατιώτης, παρὰ τόν κάλεσε ἀπό τήν πατρίδα του ὁ Πρόξενος, πού τόν εἶχε φίλο ἀπό χρόνια. Τοῦ ὑποσχόταν μάλιστα πῶς ἂν λάει θά τόν κάμει φίλο μέ τόν Κύρο πού, καθώς ἔλεγε, αὐτός τόν θεωροῦσε γιά τόν ἐαυτό του καλύτερο κι ἀπό

5 τήν πατρίδα. Ὁ Ξενοφώντας διάβασε τό γράμμα, ἀνακοινώνει

στό Σωκράτη⁶⁵ τόν Ἀθηναῖο τό περιεχόμενο καί ζητάει τή γνώμη
 του γιά τό ταξίδι. Ὁ Σωκράτης φοβήθηκε μήπως κατηγορήσουν
 τόν Ξενοφώντα οἱ συμπολίτες του, ἐπειδή θά γινόταν φίλος μέ
 τόν Κύρο, γιατί πίστευαν πώς ὁ Κύρος πρόθυμα πολέμησε μαζί
 μέ τούς Σπαρτιάτες ἐνάντια στούς Ἀθηναίους. Γι' αὐτό τοῦ δίνει
 συμβουλή νά πάει στούς Δελφούς, νά ἐκθέσει τήν ὑπόθεση στό
 θεό καί νά τόν ρωτήσῃ γιά τό ταξίδι. Πῆγε ὁ Ξενοφώντας καί 6
 ρώτησε τόν Ἀπόλλωνα σέ ποιό θεό ἄν θυσιάσει κι ἄν προσευ-
 χηθεῖ θά κάμει τό ταξίδι πού σκέφτεται μέ τίς καλύτερες καί τίς
 εὐνοϊκότερες συνθήκες καί θά γυρίσει ζωντανός ὕστερ' ἀπό τήν
 ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του. Ὁ Ἀπόλλωνας τοῦ χρησιμοδότησε σέ
 ποιούς θεούς ἔπρεπε νά θυσιάσει. Στό γυρισμό του, λέει τό χρη- 7
 σμό τοῦ μαντείου στό Σωκράτη. Αὐτός ὅταν τ' ἄκουσε, τόν ἐμά-
 λωσε, πού δέν πρωτορώτησε ποιό ἦταν προτιμότερο, νά κάμει τό
 ταξίδι ἢ νά μείνει, παρά ἀφοῦ ὁ ἴδιος πῆρε τήν ἀπόφαση ὅτι
 ἔπρεπε νά ταξιδέψῃ, ζήτησε νά μάθει ποιές θά ἦταν οἱ καλύτερες
 συνθήκες τοῦ ταξιδιοῦ. «Ἀφοῦ ὁμως ἔτσι ρώτησες αὐτά, εἶπε,
 πρέπει νά κάμεις ὅσα σέ πρόσταξε ὁ θεός». Ὁ Ξενοφώντας λοι- 8
 πόν ἔκαμε θυσία σέ κείνους πού τοῦ ὅρισε ὁ θεός κι ὕστερα μῆ-
 κε στό καρᾶδι κι ἔφυγε. Καί πρόλαβε τόν Πρόξενο καί τόν Κύρο
 στίς Σάρδεις, ὅταν ετοιμάζονταν πιά νά ξεκινήσουν γιά τήν ἐκ-
 στρατεία, καί γνωρίστηκε μέ τόν Κύρο. Στίς προτροπές πού τοῦ 9
 ἔκαμε ὁ Πρόξενος νά μείνει, πρόσθεσε καί ὁ Κύρος τίς δικές του,
 καί τοῦ εἶπε πώς τήν ὥρα πού θά τελειώσει ἡ ἐκστρατεία, ἀμέσως
 θά τόν στείλῃ πίσω στήν πατρίδα. Τοῦ εἶπαν ἀκόμα πώς βαδί-
 ζουν ἐνάντια στούς Πισίδες. Ἔτσι ἀκολούθησε κι αὐτός τήν ἐκ- 10
 στρατεία ξεγελασμένος-ὄχι ἀπό τόν Πρόξενο· γιατί οὐτ' αὐτός ἤ-
 ξερε πώς ἡ ἐκστρατεία γινόταν ἐνάντια στό βασίλειο, οὔτε κανέ-
 νας ἄλλος ἀπό τούς Ἕλληνες, ἐκτός ἀπό τόν Κλέαρχο. Ὅταν ὁ-
 μως ἔφτασαν στήν Κιλικία, σέ ὅλους πιά ἦταν φανερό πώς πῆγαι-
 ναν νά πολεμήσουν τό βασίλειο. Καί παρόλο πού φοβόνταν τό
 μακρινό δρόμο καί πῆγαιναν χωρίς τή θέλησή τους, ὥστόσο οἱ
 περισσότεροι ἀκολούθησαν ἀπό τή ντροπή πού ἐνιωθάν ἀναμε-

65. Πρόκειται γιά τό μεγάλο Ἀθηναῖο φιλόσοφο, πού ἦταν δάσκαλος τοῦ Ξενοφώντα.

τάξῳ τους καί πρὸς τόν Κύρο. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν κι ὁ Ξενοφώντας.

11-14

*Τό ὄνειρο τοῦ
Ξενοφώντας.*

- 11 Ἐπειδὴ ὁμως ἡ κατάσταση ἦταν δύσκολη, στενοχωριόταν κι αὐτός μαζί μέ τούς ἄλλους καί δέν μποροῦσε νά κοιμηθεῖ. Μά μόλις τόν πῆρε λιγάκι ὁ ὕπνος, εἶδε ἓνα ὄνειρο. Τοῦ φάνηκε πὼς ἀκούστηκε μιὰ θρονιή κι ἔπεσε κεραυνός στό πατρικό του σπίτι κι
- 12 ἀπ' αὐτόν φωτίστηκε ὁλόκληρο. Τρομαγμένοις ξύπνησε μονομιᾶς, καί τό ὄνειρο ἀπό τή μιὰ τό ἔβρισκε καλό, γιατί βρισκόταν μέσα σέ κόπους καί κινδύνους καί τοῦ φάνηκε πὼς εἶδε μεγάλο φῶς σταλμένο ἀπό τό Δία. Ἐπίσης ἄλλο ὁμως ἐνιωθε καί φόβο, γιατί νόμιζε, βέβαια, πὼς τό ὄνειρο τό εἶχε στείλει ὁ Δίας ὁ βασιλιάς, μά τοῦ φάνηκε πὼς ἡ φωτιά ἀναβε ὁλόγυρα. Καί σκέφτηκε μήπως δέν μποροῦσε νά ὀρθῇ ἀπό τή χώρα τοῦ βασιλιά, ἀλλά τόν ἐμποδίζαν
- 13 οἱ δυσκολίες ἀπ' ὅλα τά μέρη. Ποιά εἶναι ἡ σημασία ἑνός τέτοιου ὄνειρου, μπορεῖ κανεὶς νά κρίνει ἀπό κείνα ποῦ ἔγιναν ἀφοῦ τό εἶδε. Ἐγιναν δηλαδή τοῦτα δῶ: Τῆ στιγμῆ ποῦ ξύπνησε, πρῶτα πρῶτα τοῦ ἦρθαν αὐτές οἱ σκέψεις: «Γιατί εἶμαι πλαγιασμένος; Ἡ νύχτα προχωρεῖ καί μόλις ξημερώσει, εἶναι φυσικό νά ἔρθουν οἱ ἔχθροί. Ἄν πέσουμε στά χέρια τοῦ βασιλιά, τί θά ἐμποδίσει νά σκοτωθοῦμε ὕστερ' ἀπό κατοποιοῦντες, ἀφοῦ πρῶτα δοῦμε τίς πιό τρομερές συμφορές καί πάθουμε τούς μεγαλύτερους ἐξευτελισμούς; Κανένας δέν ἐτοιμάζεται οὔτε φροντίζει πὼς θά ὑπερασπίσουμε τούς ἑαυτούς μας, ἀλλά εἶμαστε πλαγιασμένοι σά νά ἔχουμε τό δικαίωμα νά περνᾶμε ἤσυχα. Κι ἐγώ τό στρατηγὸ ποιᾶς πόλης καρτερῶ νά τά κάμει αὐτά; Καί σέ ποιὰ ἡλικία περιμένω πρῶτα νά φτάσω; Γιατί βέβαια δέν πρόκειται νά μεγαλώσω ἄλλο, ἂν παραδώσω τόν ἑαυτό μου στοὺς ἐχθρούς».

15-25

*Ὀμιλία τοῦ
Ξενοφώντας
στοὺς λοχαγούς τοῦ Προξενου.*

- 15 Ὑστερα σηκώνεται καί καλεῖ πρῶτα τούς λοχαγούς τοῦ Προξενου. Ὄταν μαζεῦθηκαν, τούς εἶπε: «Ἐγώ, λοχαγοί, οὔτε νά κοιμηθῶ μπορῶ, ὅπως νομίζω συμβαίνει καί μέ σᾶς, οὔτε νά εἶμαι ἄλλο ξαπλωμένος, βλέποντας σέ ποιὰ κατάσταση βρισκόμαστε.
- 16 Γιατί εἶναι φανερό πὼς οἱ ἐχθροί δέ μᾶς κήρυξαν τόν πόλεμο πρωτύτερα, παρά ὅταν ἐνόμισαν ὅτι προετοιμάστηκαν καλά. Ἐνῶ γιά μᾶς δέ φροντίζει κανένας πὼς θά πολεμήσουμε ὅσο γίνεται καλύτερα. Καί ὁμως, ἂν ὑποχωρήσουμε καί πέσουμε στά χέρια τοῦ βασιλιά, τί νομίζομε πὼς θά πάθουμε; Αὐτός τόν ἀδερφό του ἀπό τὴν ἴδια Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μάνα καί σκοτωμένο ἀκόμα τόν κάρφωσε σ' ἓνα πάσαλο, ἀφοῦ
 πρῶτα τοῦ ἔκοψε τό κεφάλι καί τό χέρι. Ἐμεῖς λοιπόν πού δέν
 ἔχομε κανένα προστάτη, πού θαδίσαμε ἐναντία του γιά νά τόν
 κάμουμε δούλο ἀπό βασιλιά καί νά τόν σκοτώσουμε, ἂν μπορέ-
 ούμε, τί νομίζομε πώς θά πάθουμε; Δέ θά χρησιμοποιήσει τάχα 18
 κάθε μέσο, ὥστε, κακοποιώντας μας σκληρότατα, νά κάμει νά φο-
 βηθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, γιά νά μὴ θαδίσει ποτέ κανέναν ἐναντία
 του; Πρέπει λοιπόν νά κάνουμε τά πάντα γιά νά μὴ πέσουμε στά
 χέρια του. Ἐγώ, ὅσο ἴσχυαν οἱ συνθήκες, ποτέ δέν ἔπαψα νά ἔλεει- 19
 νολογῶ τοὺς ἑαυτοὺς μας καί νά καλοτυγίζω τὸ βασιλιά καί τοὺς
 δικούς του, βλέποντας πόσο μεγάλη καί πόσο εὐφορη χώρα ἔχουν,
 πόσο ἄφθονα τά τρόφιμα, πόσους δούλους, πόσα ζῶα, πόσο χρυ-
 σάφι καί πόσο ρουχισμό. Καμιά φορά πάλι ἔφερνα στό μυαλό μου 20
 τὴν κατάσταση τῶν στρατιωτῶν μας, καί σκεφτόμουν πώς ἀπ' αὐ-
 τὰ τά ἀγαθὰ τίποτε δέν ἀνῆκε σέ μᾶς, ἐκτός ἂν τὸ ἀγοράζαμε.
 Χρήματα ὅμως γιά νά ψωνίσουμε ἤξερα πώς λίγοι ἔχουν ἀκόμα
 καί πώς μᾶς ἐμπόδιζαν οἱ ὄρκοι νά θρῖσκουμε τρόφιμα μέ ἄλλον
 τρόπο, ἐκτός ἀπὸ τὸ νά τ' ἀγοράζουμε. Αὐτὰ ἀναλογιζόμουν τότε
 ποτε καί φοδόμουν περισσότερο τὴν εἰρήνη πού εἶχαμε κάμει μέ τίς
 συνθήκες, παρὰ τώρα τὸν πόλεμο. Ἀφοῦ ὅμως ἐκείνοι παραδία- 21
 σαν τίς συμφωνίες, μοῦ φαίνεται πώς τέλειωσαν καί τὸ δικό τους
 θρασὺ φέροσιμο καί τὰ δικά μας ἐμπόδια.⁶⁶ Γιατί αὐτὰ τά ἀγαθὰ
 θρῖσκονται πιά στή μέση σάν βραβεῖα, γιά κείνους ἀπὸ τοὺς δύο
 ἀντίπαλους πού θά φανοῦν γενναϊότεροι. Τὸν ἀγῶνα τὸν ὀρίζουν
 οἱ θεοί, πού, φυσικά, θά εἶναι μέ τὸ μέρος μας. Γιατί οἱ Πέρσες
 ὀρκίστηκαν ψέματα σ' αὐτοὺς. Ἐνῶ ἐμεῖς, παρόλο πού βλέπαμε
 πολλά ἀγαθὰ, σταθερὰ μέναμε μακριὰ ἀπ' αὐτά, ἐξαιτίας τῶν ὀρ- 22
 κων πού κάναμε στοὺς θεοὺς. Ἔτσι μοῦ φαίνεται πώς μπορούμε
 νά θαδίσουμε στὸν ἀγῶνα μέ πολὺ μεγαλύτερο θάρρος ἀπ' αὐτοὺς.
 Ἀκόμα ἔχομε σώματα πού μποροῦν νά ἀντέξουν περισσότερο ἀπὸ 23
 τὰ δικά τους στό κρῦο, στή ζέστη καί στοὺς κόπους· κι οἱ ψυχές

66. Ἐννοεῖ τὰ ἐμπόδια πού ἐνιωθαν ἀπὸ τοὺς ὄρκους, πού δέν τοὺς ἀφη-
 ναν ν' ἀρπάζουν τὰ ἀγαθὰ τῶν Περσῶν. Αὐτὰ τώρα δέν ὑπάρχουν πιά,
 ἀφοῦ οἱ ἐχθροὶ παραδίασαν τίς συμφωνίες.

μας, με τή βοήθεια τῶν θεῶν, εἶναι γενναιότερες ἀπό τίς δικές τους. Αὐτοί εἶναι ἄνθρωποι πού μποροῦν νά πληγωθοῦν καί νά σκοτωθοῦν εὐκολότερα ἀπό μᾶς, φτάνει νά μᾶς δώσουν οἱ θεοί τή νίκη, ὅπως καί πρωτύτερα. Μά ἴσως καί ἄλλοι σκέφτονται τά ἴδια 24 πράγματα. Γιά ὄνομα τῶν θεῶν, νά μὴν περιμένουμε νά ἔρθουν ἄλλοι νά μᾶς παρακινοῦν σέ ἔνδοξες πράξεις, παρά ν' ἀρχίσουμε μεῖς νά προτρέπουμε καί τοὺς ἄλλους στά πολεμικά κατορθώματα. Νά φανεῖτε σεῖς πιό γενναῖοι ἀπό τοὺς λοχαγοὺς, κι ἀπό τοὺς 25 στρατηγούς πιό ἱκανοί γι' αὐτό τό ἀξίωμα. Ὅσο γιά μένα, ἂν ἐσεῖς θέλετε ν' ἀναλάβετε αὐτή τὴν ἐξόρμησι, εἶμαι ἀποφασισμένος νά σᾶς ἀκολουθήσω· ἂν ὅμως ὀρίζετε ἐμένα γιά ἀρχηγό, καθόλου δέ θά προφασιστῶ τὴν ἡλικία,⁶⁷ ἀλλὰ ἀντίθετα νομίζω πὼς οἱ δυνάμεις μου εἶναι ἀκμαῖες, γιὰ ν' ἀποκρούσω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου τά κακά».

26-31

Ἔνας ξένος
διαφωνεῖ.

26 Ἐκεῖνος αὐτά εἶπε· κι οἱ λοχαγοὶ συμφώνησαν ὅλοι νά πάρει αὐτός τὴν ἀρχηγία, ἐκτός ἀπὸ κάποιον Ἀπολλωνίδη, πού μιλοῦσε στὸ βοιωτικὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα.⁶⁸ Αὐτὸς εἶπε πὼς λέει ἀνοησίες ὅποιος ὑποστηρίζει πὼς εἶναι δυνατὸ ἀλλιότικα νά σωθεῖ, παρά ἀφοῦ πείσει, ἂν μπορεῖ, τὸ βασιλιά. Κι ἄρχισε ταυτόχρονα ν' ἀνα- 27 φέρει τίς δυσκολίες πού ὑπάρχουν. Ὁ Ξενοφώντας ὅμως τὸν διέκοψε καί εἶπε τοῦτα δῶ: «Πόσο παράξενος ἄνθρωπος εἶσαι! Βλέπεις, ἀλλὰ δέν καταλαβαίνεις, κι ἀκοῦς, μὰ δέ θυμᾶσαι. Στὸ ἴδιο μέρος ὅμως δορισκόσουν μέ τούτους, ὅταν ὁ βασιλιάς, τότε πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος, τό πήρε ἀπάνω του κι ἔστειλε καί μᾶς πρόσταξε νά 28 παραδώσουμε τά ὅπλα. Κι ὅταν ἐμεῖς δέν τά παραδώσαμε, ἀλλὰ ὀπλιστήκαμε καί πῆγαμε καί στρατοπεδέψαμε κοντά του, τότε

67. Αὐτό τό λέει ὁ Ξενοφώντας ἐπειδὴ ἦταν ἀκόμα πολὺ νέος καί δέν εἶχε τὴ σχετικὴ πείρα. Πάντως εἶναι ἀξιοθαύμαστος γιὰ τὴν πρωτοβουλία πού ἀναπτύσσει σέ μιά κρίσιμη στιγμή καί γιὰ τὴν ἀνιδιοτελεία του. Γιατί τὴν ἀπόφασι νά ἀναλάβει τὴν ἀρχηγία τῶν Ἑλλήνων τὴν παίρνει, ἐπειδὴ δέ βλέπει κανέναν ἄλλο νά τό κάνει, δηλώνει ὅμως πὼς, ἂν παρουσιαστεῖ ἀρχηγός, αὐτὸς θά λειθαρχήσει στίς διαταγές του.

68. Τὸ ἰδίωμα αὐτὸ ἀνήκε στὴν αἰολικὴ διάλεκτο.

ἔκανε τὰ πάντα στέλνοντας ἀπεσταλμένους καί ζητώντας νά γίνουν συνθήκες καί προσφέροντάς μας τροφίμα, ὅπου πέτυχε τήν εἰρήνη. Ὅταν πάλι οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στίς συνθήκες, πήγαν ἄοπλοι νά συζητήσουν μέ τοὺς ἔχθρους, ὅπως συμβουλευεῖς τώρα κι ἐσύ νά κάνουμε, ποιό ἦταν τό ἀποτέλεσμα; Παρόλο πού τοὺς χτυποῦν, τοὺς βασανίζουν, τοὺς ἐξευτελίζουν, δέν μποροῦν οἱ δύστυχοι οὔτε νά πεθάνουν, ἄν καί μοῦ φαίνεται πολὺ τό ἐπιθυμοῦν.⁶⁹ Ὅλα αὐτά ἐσύ τὰ ξέρεις καί ὁμως ὑποστηρίζεις πῶς λένε ἀνοησίες ἐκεῖνοι πού συμβουλευοῦν νά ὑπερασπίσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, καί προτείνεις νά πάμε καί νά προσπαθήσουμε πάλι νά πείσουμε τό βασιλιά; Ἐγώ φίλοι μου, ἔχω τή γνώμη πῶς δέν πρέπει νά ἀφήνουμε τόν ἄνθρωπο τοῦτο νά ἐρχεται κοντά μας, παρὰ νά τοῦ ἀφαιρέσουμε τό ἀξίωμα τοῦ λοχαγοῦ, νά τόν φορτώσουμε μέ ἀποσκευές καί νά τόν χρησιμοποιοῦμε γιά φορηγὸ ζῶο. Γιατί αὐτός καί τήν ἰδιαίτερη πατρίδα του ντροπιάζει καί ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα, ἀφοῦ εἶναι δειλός, ἐνῶ εἶναι Ἕλληνας». Τότε πήρε τό λόγο ὁ Ἄγασίας ὁ Στυμφάλιος καί εἶπε: «Μά τοῦτος οὔτε μέ τή Βοιωτία ἔχει καμιά σχέση οὔτε γενικότερα μέ τήν Ἑλλάδα, γιατί ἐγώ πρόσεξα πῶς ἔχει τρύπια καί τὰ δύο του αὐτιά, σάν Λυδός».⁷⁰ Καί ἔτσι ἦταν. Αὐτόν, λοιπόν, τόν ἐδίωξαν. Οἱ ἄλλοι πήγαιναν στά τάγματα καί ὅπου ὑπῆρχε ζωντανός στρατηγός τόν προσκαλοῦσαν, ἀπ' ὅπου ἔλειπε φώναζαν τόν ὑποστράτηγο, καί ὅπου θρισκόταν ζωντανός λοχαγός καλοῦσαν αὐτόν. Ὅταν συγκεντρώθηκαν ὅλοι, κάθισαν στό μπροστινὸ μέρος τοῦ στρατοπέδου. Οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί πού μαζεύτηκαν ἦταν πάνω ἀπὸ ἑκατό. Καί θά ἦταν σχεδόν μεσάνυχτα ὅταν γίνονταν αὐτά. Τότε ἄρχισε νά μιλάει ὁ Ἱερώνυμος ἀπὸ τήν Ἥλιδα, πού ἦταν ὁ πιό ἡλικιωμένος ἀπὸ τοὺς λοχαγούς τοῦ Προξένου, κι εἶπε αὐτά

32-34

Συγκέντρωση
τῶν ἀρχηγῶν.

69. Ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (Ἄρταξέρξης ΙΗ'), ὁ Κλέαρχος παρακαλοῦσε τόν Κτησία νά τοῦ στείλει στή φυλακὴ κρυφά ἓνα μαχαίρι γιά ν' αὐτοκτονήσει.

70. Οἱ Λυδοί, καθὼς κι ἄλλοι δάρδαροι, εἶχαν τρυπημένα τ' αὐτιά τους καί φοροῦσαν σκουλαρίκια.

ἐδῶ: «Ἐμεῖς, στρατηγοὶ καὶ λοχαγοί, βλέποντας τὴν τωρινὴ κατά-
σταση, κρίναμε σωστό νά συγκεντρωθοῦμε καὶ νά προσκαλέσουμε
κι ἐσᾶς, γιὰ νά συζητήσουμε καὶ νά πάρουμε, ἂν μπορέσουμε, μιὰ
καλὴ ἀπόφαση. Πές καὶ τώρα, πρόσθεσε, ἐκεῖνα πού εἶπες καὶ σέ
μᾶς, Ξενοφώντα».

35-44

Δεύτερη ὁμι-
λία τοῦ Ξε-
νοφώντα.

- 35 Τότε ὁ Ξενοφώντας, εἶπε τοῦτα δῶ: «Αὐτὰ θέβαια τὰ ξέρομε
ὄλοι, πὼς δηλαδή ὁ βασιλιάς κι ὁ Τισσαφέρνης ἔχουν πιᾶσει ὅσους
μπόρεσαν ἀπὸ μᾶς, κι εἶναι φανερό πὼς ἔχουν κακὰ σχέδια γιὰ
τούς ἄλλους, ὥστε νά μᾶς ἐξοντώσουν, ἂν τὰ καταφέρουν. Γι' αὐτό
νομίζω πὼς πρέπει νά κάνουμε τό καθετί, γιὰ νά μὴν πέσουμε ποτέ
στά χέρια τῶν βαρβάρων, παρὰ ἐκεῖνοι νά πέσουν στά δικά μας.
- 36 Νά ξέρετε λοιπὸν καλὰ ὅτι ἐσεῖς πού εἶστε τόσοι, ὅσοι τώρα θρῖσκε-
στε συγκεντρωμένοι, ἔχετε μιὰ ἐξαιρετικὴ εὐκαιρία. Ὅλοι δηλαδή
αὐτοὶ οἱ στρατιῶτες⁷¹ ἔχουν στραμμένα τὰ μάτια τους σέ σᾶς. Κι
ἂν σᾶς βλέπουν στενοχωρημένους, ὄλοι θά φοβοῦνται· ἐνῶ, ἂν
εἶναι φανερό πὼς ἐτοιμάζεστε νά διαδίσετε καταπάνω στοὺς
ἐχθροὺς καὶ πὼς παρακινεῖτε καὶ τοὺς ἄλλους, νά ξέρετε καλὰ πὼς
θά σᾶς ἀκολουθήσουν καὶ θά προσπαθήσουν νά σᾶς μιμηθοῦν.
- 37 Ἴσως μάλιστα εἶναι σωστό νά τοὺς ξεπερνάτε στό θάρρος. Γιατί
ἐσεῖς εἶστε στρατηγοί, ἐσεῖς ταξίαρχοι⁷² καὶ λοχαγοί. Καὶ ὅταν ἦ-
ταν εἰρήνη, καὶ μισθοῦς⁷³ καὶ τιμῆς εἶχατε περισσότερα ἀπ' αὐτοὺς.
Καὶ τώρα λοιπὸν πού εἶναι πόλεμος, πρέπει νά τό θεωρεῖτε χρέος
σας νά εἶστε ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες καὶ νά σκέφτεστε γιὰ τό

71. Ἐκεῖνοι πού θρῖσκονται, ἐννοεῖται, στό στρατόπεδο.

72. Οἱ ταξίαρχοι σέ βαθμὸ ἀντιστοιχοῦσαν μέ τοὺς λοχαγοὺς. Ἐνῶ ὁμως οἱ τελευταῖοι ἦταν ἀξίωματικοὶ στοὺς στρατιῶτες πού εἶχαν βαρὺ ὄπλισμό καὶ διοικοῦσαν ἓνα λόγος (100 περίπου ἄνδρες), ἐκεῖνοι ἦταν στοὺς ἐλαφρὰ ὄπλισμένους, ὅπως στοὺς πελταστῆς, τοξότες κτλ. καὶ διοικοῦσαν τὸν ἴδιον ἀριθμὸ ἀνδρῶν μέ τοὺς λοχαγοὺς.

73. Κάθε στρατιώτης ἔπαιρνε ἓνα δαρεικὸ τὸ μῆνα, ὁ λοχαγὸς δυό καὶ ὁ στρατηγὸς τέσσερις (αὐτὰ ἀναφέρονται στό Βιβλ. Ἐβδομο, κεφ. 2, παρά-
γρ. 36 καὶ κεφ. 6, παράγρ. 1).

καλό τους και να κοιμάζετε για χάρη τους, ὅποτε παρουσιάζεται ἀνάγκη. Στήν τωρινή περίσταση ἔχω τή γνώμη πώς θά μπορούσατε 38
νά προσφέρετε μεγάλη ἐξυπηρέτηση στό στρατό, ἂν φρονιζάτε, ὅσο γίνεται πιό γρήγορα, νά ὀριστοῦν στρατηγοί και λοχαγοί στη θέση ἐκείνων πού χάθηκαν. Γιατί χωρίς ἀρχηγούς δέν μπορεί νά γίνει τίποτε τό σωστό ἢ τό ὠφέλιμο, γενικά βέβαια σέ καμιά περίπτωση, ἀποκλείεται ὁμως πέρα για πέρα σέ πολεμικές περιόδους. Καί τοῦτο, ἐπειδή πιστεύομε πώς ἡ πειθαρχία σώζει, ἐνῶ ἡ ἔλλειψή της ἔχει ὀδηγήσει πολλούς ὡς τώρα στήν καταστροφή. Μόλις ὀρίσετε 39
τούς ἀπαραίτητους ἀρχηγούς, νομίζω πώς θά ἐνεργήσετε σέ πολύ κατάλληλη στιγμή, ἂν συγκεντρώσετε και τούς ἄλλους στρατιώτες για νά τούς δώσετε θάρρος. Γιατί τώρα κι ἐσεῖς, πιστεύω, κατάλα- 40
θαίνετε πώς ἤρθαν στό στρατόπεδο πολύ ἀνόρεχτα, χωρίς διάθεση πῆγαν νά φυλάξουν και σκοποί. Ἔτσι σέ τέτοια κατάσταση πού βρισκονται, δέν ξέρω ἂν θά μπορούσε κανεῖς νά τούς χρησιμοποιήσει νύχτα ἢ μέρα, σέ ὦρα ἀνάγκης. Ἄν ὁμως κάποιος τούς 41
ἀλλάξει ἰδέες και τούς κάμει νά σκέφτονται ὄχι μονάχα τί ὑπάρχει κίνδυνος νά λάθουν ἀλλά και τί μπορούν νά κάμουν, τότε θ' ἀποκτήσουν πολύ μεγαλύτερη διάθεση. Ξέρετε, βέβαια, πώς τή νίκη 42
στόν πόλεμο δέν τή δίνει οὔτε ὁ ἀριθμός τῶν στρατιωτῶν οὔτε ἡ δύναμη, παρά ὅποιοι μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν βαδίζουν ἐναντία στούς ἐχθρούς μέ πιό θαρραλέες ψυχές· τήν ἐπίθεση αὐτῶν συνήθως δέν μπορούν ν' ἀντέξουν οἱ ἀντίπαλοι. Καί ἐγώ τουλάχισ- 43
στο, φίλοι μου, ἔχω ὑπόψη μου πώς ὅσοι ἀγωνίζονται νά σώσουν τή ζωή τους μέ κάθε τρόπο στούς πολέμους, αὐτοί πολύ συχνά πεθαίνουν ἄνανδρα και ἄδοξα. Ἀντίθετα, ὅσοι καταλαβαίνουν πώς ὁ θάνατος εἶναι κοινός και ἀναπότρεπτος για ὅλους τούς ἀνθρώπους και ἀγωνίζονται νά βροῦν ἕνα δοξασμένο θάνατο, βλέπω πώς αὐτοί συνηθέστερα φτάνουν στά γεράματα και πώς ὅσο ζοῦν περνοῦν πιό εὐτυχισμένη ζωῆ. Αὐτά πρέπει τώρα κι 44
ἐμεῖς νά τά βάλουμε καλά στό μυαλό μας, γιατί βρισκόμαστε σέ τέτοια κρίσιμη περίσταση, και νά φανοῦμε κι οἱ ἴδιοι παλικάρια και τούς ἄλλους νά παρακινήσουμε. Αὐτά εἶπε ὁ Ξενοφώντας και σταμάτησε. Ὑστερα ἀπ' αὐτόν ὁ Χειρίσοφος εἶπε: «Πρωτύ- 45
τερα, Ξενοφῶντα, δέν ἤξερα για σένα παρά μονάχα αὐτό πού ἄκουγα, δηλαδή πώς εἶσαι Ἀθηναῖος. Τώρα ὁμως σέ ἐπαινώ για

45-47

Ἐκλογή νέων στρατηγῶν.

τά λόγια σου και τίς πράξεις σου και θά ήθελα νά υπάρχουν, ὅσο γίνεται, πιά πολλοί σάν και σένα. Γιατί αὐτό θά ἦταν καλό
 46 γιά ὅλους. Καί τώρα, φίλοι μου, πρόσθεσε, ἄς μήν καθυστεροῦ-
 με, παρὰ πηγαίνετε νά ἐκλέξετε ἀρχηγούς, ὅσοι χρειάζεστε. Ὑ-
 στερ' ἀπό τήν ἐκλογή, ἐλάτε στή μέση τοῦ στρατοπέδου, φέρο-
 ντας και τούς ἐκλεγμένους, και κατόπι θά συγκεντρώσουμε ἐκεῖ
 τούς ἄλλους στρατιῶτες. Νά βρισκεται ὁμως κοντά μας και ὁ Τολ-
 μίδης ὁ κήρυκας". Μόλις τά εἶπε αὐτά σηκώθηκε, γιά νά μή βραδύ-
 47 νουν, ἀλλά νά τελειώνουν ὅσα ἔπρεπε νά γίνουν. Τότε διάλεξαν ἀρ-
 χηγούς κι ἀντικατάστησε τόν Κλέαρχο ὁ Τιμασίωνας ἀπό τή Δάρ-
 δανο,⁷⁴ τό Σωκράτη ὁ Ξανθικλῆς ὁ Ἀχαιός, τόν Ἀγία ὁ Κλεάνορας
 ἀπό τήν Ἀρκαδία, τό Μένωνα ὁ Φιλῆσιος ὁ Ἀχαιός και τόν Πρό-
 ξενο ὁ Ξενοφώντας ὁ Ἀθηναῖος.

ΚΕΦ. 2

1-3

*Ὁμιλία τοῦ
 Χειρῖσοφου
 στο στρατό.*

- 1 Ὅταν εἶχε γίνει ἡ ἐκλογή, τήν ὥρα πού ἀρχιζε σχεδόν νά ξη-
 μερώνει, ἔφτασαν οἱ ἀρχηγοί στή μέση τοῦ στρατοπέδου κι ἀπο-
 φάσισαν νά τοποθετήσουν προφυλακές και νά συγκεντρώσουν
 τούς στρατιῶτες. Μόλις μαζεύτηκαν κι αὐτοί, σηκώθηκε πρῶτος ὁ
 Χειρῖσοφος ὁ Λακεδαιμόνιος και εἶπε τοῦτα δῶ: «Στρατιῶτες, οἱ
 τωρινές στιγμές εἶναι δύσκολες, ἀφοῦ στερηθήκαμε τέτοιους στρα-
 2 τηγούς και λοχαγούς και στρατιῶτες. Ἀκόμα κι ὁ Ἀρμιαῖος μέ τό
 στρατό του μᾶς ἔχουν προδώσει, αὐτοί πού ἦταν πρωύτερα σύμ-
 3 μαχοί μας. Πρέπει ὁμως μέσα στίς συνθήκες πού βρισκόμαστε νά
 φανοῦμε γενναῖοι ἄντρες και νά μή φοδηθοῦμε, ἀλλά νά προσπα-
 θήσουμε νά γλιτώσουμε, ἄν μπορούμε, μέ μιά νίκη πού θά μᾶς δώ-
 σει τιμή. Ἀλλιῶτικα, νά πεθάνουμε τουλάχιστο δοξασμένοι και νά
 μήν πέσουμε ποτέ ζωντανοί στά χέρια τῶν ἐχθρῶν. Γιατί νομίζω
 πῶς τότε θά παθαίναμε τέτοιες συμφορές, πού μακάρι νά τίς
 ἔστελναν οἱ θεοί στούς ἐχθρούς μας».

4-6

*Ὁμιλία τοῦ
 Κλεάνορα.*

- 4 Ὑστερα ἀπ' αὐτόν σηκώθηκε ὁ Κλεάνορας ὁ Ὀρχομένιος και
 μίλησε ἔτσι: «Βλέπετε, στρατιῶτες, τούς ψεύτικους ὄρκους και τήν
 ἀσέβεια τοῦ βασιλιά. Βλέπετε και τήν ἀπιστία τοῦ Τισσαφέρην,
 πού μᾶς ἔλεγε πῶς ἡ χώρα του εἶναι γειτονική μέ τήν Ἑλλάδα και

74. Αὐτό ἦταν τό ὄνομα μᾶς πόλης, πού βρισκόταν κοντά στόν Ἑλλη-
 σποντο και ἀνήκε στήν Τρωάδα.

γι' αὐτό θά φρόντιζε πάρα πολύ νά μᾶς σώσει, κι ἀκόμα μᾶς ὀρκί-
 σθηκε ὁ ἴδιος, δίνοντάς μας τό δεξιό του χέρι. Μά ὁ ἴδιος μέ ἀπάτη
 ἔπιασε τοὺς στρατηγούς καί δέ σεβάστηκε τό Δία πού προστατεύει
 τοὺς ξένους, παρὰ ἀφοῦ ἔφαγε πρῶτα σ' ἓνα τραπέζι μέ τόν
 Κλέαρχο; ὕστερα μέ πανουργίες ἐξαπάτησε τοὺς ἄντρες καί τοὺς
 σκοτώσε. Κι ὁ Ἀρριαῖος, που εμεῖς θέλαμε νά τόν κάμουμε βασιλιά, 5
 καί μέ ὀρκους ἐγγυηθήκαμε πῶς δέ θά προδώσει ὁ ἓνας τόν ἄλλο,
 οὔτε τοὺς θεοὺς φοβήθηκε κι αὐτός οὔτε τόν πεθαμένο Κύρο σεβά-
 σθηκε, παρόλο πού ἐκεῖνος τόν τιμοῦσε ὑπερβολικά, ὅσο ὄρισκό-
 ταν στή ζωή. Τώρα ἔφυγε ἀπό κοντά μας καί πῆγε μέ τοὺς μεγαλύ-
 τερους ἐχθρούς τοῦ Κύρου, ἐνῶ ἐμᾶς, τοὺς φίλους του, ζητάει τρό-
 πο νά μᾶς καταστρέψει. Μά αὐτοὺς μακάρι νά τοὺς τιμωρήσουν οἱ
 θεοί. Ἐμεῖς ὁμως πρέπει, ἀφοῦ τά δλέπομε αὐτά, νά μὴν ξεγελα- 6
 στοῦμε ποτέ πιά ἀπ' αὐτούς, παρὰ νά πολεμήσουμε ὅσο μπορούμε
 πιό παλικάρισια καί νά πάθουμε ἐκεῖνο πού ἀρέσει στοὺς θεοὺς».

Ἔστερα σηκώνεται ὁ Ξενοφώντας ὀπλισμένος γιὰ μάχη, ὅσο 7
 μπορούσε πιό ὁμορφα. Καί τοῦτο γιατί νόμιζε πῶς, ἂν οἱ θεοί δώ-
 σουν τή νίκη, ὁ ὄραιοτερος στολισμός ταιριάζει στό νικητή. Ἄν
 πάλι χρειάζοταν νά πεθάνει, ἦταν ὀρθό νά θεωρήσει τόν ἑαυτό του
 πῶς ἄξιζε νά στολιστεῖ ὄραιοτάτα καί νά θρεῖ τό θάνατο μέσα σ'
 αὐτόν τό στολισμό. Ἄρχισε λοιπόν νά μιλάει ἔτσι: «Τοὺς ψεύτικους
 ὀρκους τῶν βαρβάρων καί τὴν ἀπιστία τους σᾶς τά ἔχει ἀναπτύ- 8
 ξει ὁ Κλεάνορας, νομίζω ὁμως πῶς τά ξερετε κι ἐσεῖς. Ἄν λοιπόν
 ἐπιμένουμε νά ξανασυνεννοηθοῦμε φιλικὰ μαζί τους, σημαίνει ὅτι
 ἔχομε χάσει ἐντελῶς τό θάρρος μας, τὴ στιγμή πού δλέπομε τά ὅσα
 ἔπαθαν οἱ στρατηγοί μας, ὅταν τοὺς ἐμπιστεύτηκαν τόν ἑαυτό τους
 βασισιμένοι στὰ λόγια τους. Ἄν ὁμως ἔχομε στό νοῦ μας μέ τά ὄπλα
 στὰ χέρια νά τοὺς τιμωρήσουμε γιὰ ὅσα μᾶς ἔχουν κάμει, καί ἀπό
 δῶ καί πέρα νά τοὺς πολεμοῦμε μέ κάθε τρόπο, τότε θά ἔχομε
 πολλές καί δάσιμες ἐλπίδες νά σωθοῦμε, μέ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν». 9
 Τὴν ὥρα πού τά ἔλεγε αὐτά, φταρνίζεται⁷⁵ κάποιος. Οἱ στρατιῶ-

7-32

Ἔομιλία τοῦ
Ξενοφώντα.

75. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τό φτάρνισμα τό θεωροῦσαν καλὸ σημάδι (βλ. καί Ὀμήρου Ὀδύσεια ρ στ. 539), πού τό ἔστειλε γιὰ προμήνυμα ὁ Ζεὺς Σωτήρ. Σ' αὐτόν καί προσεύχονται.

τες, μόλις άκουσαν τό φτάρισμα, όλοι μέ τήν ίδια διάθεση προσευχήθηκαν στό θεό, καί ό Ξενοφώντας εΐπε: “Άφου τή στιγμή πού μιλούσαμε γιά τή σωτηρία μας, παρουσιάστηκε αυτό τό καλό σημάδι, σταλμένο άπό τό Δία τό σωτήρα, στρατιώτες, νομίζω πώς πρόπει νά τάξουμε σ' αυτόν τόν θεό πώς θά τού προσφέρουμε θυσίες εύχαριστήριες γιά τή διάσωσή μας, σέ όποιαδήποτε φιλική χώρα πρωτοπάμε. Νά τάξουμε άκόμα πώς θά θυσιάσουμε καί στούς άλλους θεούς, άνάλογα μέ τίς δυνάμεις μας. “Όποιος συμφωνεί μ' αυτά, εΐπε, νά σηκώσει τό χέρι». “Όλοι σηκώσαν τά χέρια τους. “Υστερ' άπ' αυτό προσευχήθηκαν κι έψάλαν τόν παιάνα⁷⁶. Καί όταν έκπληρώσανε τό χρέος τους πρός τούς θεούς, ό Ξενοφώντας ξανάρχισε τό λόγο του καί μίλησε έτσι: «“Ελεγα πρωύτε-
 10 ρα πώς έχομε πολλές καί θάσιμες έλπίδες νά σωθοΐμε. Γιατί, πρώτα πρώτα, έμεις φυλάμε τούς όρκους τών θεών, ένώ οί έχθροί καί τούς όρκους έχουν πατήσει καί, αντίθετα πρός αυτούς, έχουν παραδιάσει τίς συμφωνίες. Άφου έτσι είναι τά πράγματα, οί θεοί φυσικά θά είναι έχθροί στούς αντίπαλούς μας καί σύμμαχοι δικοί μας. Αυτοί έχουν τή δύναμη καί τούς μεγάλους νά τούς κάνουν γρήγορα μικρούς καί τούς μικρούς, όταν θρίσκονται σέ κρίσιμες στιγμές, νά τούς σώζουν εύκολα, φτάνει νά τό θέλουν. “Υστερα θά
 11 σās θυμίσω καί τούς κινδύνους πού πέρασαν οί πρόγονοί μας, γιά νά ξέρετε πώς σās ταιριάζει νά εΐστε γενναίοι καί πώς οί γενναίοι σώζονται μέ τή βοήθεια τών θεών καί άπό τρομερούς κινδύνους. “Όταν ήρθαν δηλαδή οί Πέρσες κι εκείνοι πού τούς άκολουθοΐσαν μέ πάρα πολύ μεγάλο στρατό γιά νά καταστρέφουν τήν Άθήνα, μόνοι οί Άθηναίοι τόλμησαν νά τούς αντίσταθοΐν καί τούς
 12 νίκησαν⁷⁷. Εΐχαν τάξει τότε στή θεά Άρτέμιδα πώς όσους έχθρούς σκοτώσουν, τόσα χρονιάρικα γίδια⁷⁸ θά τής θυσιάσουν. “Επειδή

76. Τόν παιάνα συνήθιζαν νά τόν ψέλνουν πριν άπό τή μάχη.

77. Πρόκειται γιά τή μάχη καί τή νίκη στό Μαραθώνα, τό 490 π.Χ.

78. Τό χρονιάρικο γίδι λεγόταν γί μ α ι ρ α . Στήν άρχαία έλληνική μυθολογία, όμως, χίμαιρα όνομαζόταν ένα τέρας πού εΐχε κεφάλι λιονταριού, σώμα γιδιού καί ουρά δράκοντα.

ὁμως δέν μπορούσαν νά θροῦν ἀρκετά, ἀποφάσισαν νά θυσιάζουν κάθε χρόνο πεντακόσια. Καί συνεχίζουν νά κάνουν αὐτήν τή θυσία ἀκόμα καί σήμερα⁷⁹. Ἀργότερα, ὅταν ὁ Ξέρξης συγκέντρωσε 13 ἐκεῖνο τόν ἀμέτρητο στρατό καί βιάσθη ἐναντία στήν Ἑλλάδα, καί τότε οἱ πρόγονοί μας νίκησαν τοὺς δικούς τους καί στή στεριά καί στή θάλασσα⁸⁰. Ἀπόδειξη γι' αὐτές τίς νίκες εἶναι τὰ τρόπαια 81 πού βλέπομε, μά πῶς μεγάλη ἀπόδειξη εἶναι ἡ ἐλευθερία τῶν πόλεων, ὅπου ἐσεῖς γεννηθήκατε καί ἀνατραφήκατε. Γιατί κανέναν ἄνθρωπο δέν ἔχετε κυρίαρχο καί δέ λατρεύετε ἄλλον, παρά μονάχα τοὺς θεοὺς. Ἀπό τέτοιους προγόνους κατάγεστε. Δέ θέλω νά 14 πῶ μ' αὐτά πῶς ἐσεῖς τοὺς ντροπιάζετε, ἀφοῦ πρὶν λίγες μέρες ἀντιμετωπίσατε τοὺς ἀπογόνους ἐκείνων τῶν Περσῶν καί τοὺς νίκησατε μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν, παρόλο πού ἦταν πολὺ περισσότεροί σας. Καί ἀφοῦ φαινόσασταν γενναῖοι τότε πού πολεμοῦσατε 15 νά κάμειτε τόν Κύρο βασιλιά, τώρα, πού ἀγωνίζεστε γιὰ τή δική σας σωτηρία, ταιριάζει νά εἶστε πολὺ γενναϊότεροι καί προθυμότεροι. Μά τούτη τή φορά πρέπει νά ἔχετε καί μεγαλύτερη τόλμη 16 ἀπέναντι στοὺς ἐχθροὺς. Γιατί τότε, παρόλο πού δέν τοὺς εἶχατε δοκιμάσει καί βλέπατε πῶς ἦταν ἀμέτρητοι, ὁμως πήρατε τό θάο-

79. Δέν εἶναι δυνατό νά συνεχίζοταν ἀκόμα ὡς τότε ἡ θυσία τῶν 500 γιδιῶν κάθε χρόνο, μέ σκοπὸ νά ξεπληρωθεῖ τό τάξιμο πού εἶχαν κάμει οἱ Ἀθηναῖοι στήν Ἀρτέμιδα. Καί τοῦτο, γιατί στό Μαραθῶνα σκοτώθηκαν 6.000 Πέρσες, ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (ΣΤ' 117). Ἐτοίσε δεκατρία χρόνια ἔπρεπε νά εἶχε ξεπληρωθεῖ τό τάξιμο, ἐνῶ τώρα, πού μιλάει ὁ Ξενοφώντας (401 π.Χ.), ἔχουν περάσει ὀλόκληρα ἐνενηντα χρόνια ἀπὸ τή μάχη τοῦ Μαραθῶνα. Ἡ θυσία συνεχίζοταν νά γίνεται κάθε χρόνο, τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς τῆς Ἀρτέμιδας, ἀπὸ καθιερωμένη συνήθεια πιά καί ἄσχετα μέ τόν ἀριθμὸ τῶν σκοτωμένων Περσῶν.

80. Δηλαδή στή Σαλαμίνα (480 π.Χ.), στίς Πλαταιές καί στή Μυκάλη (479 π.Χ.) Ὁ στρατός τοῦ Ξέρξη γιὰ τή μεγάλη αὐτὴ ἐπιχείρηση ὑπολογίζεται σέ ἓνα ἑκατομμύριο ἄνδρες περίπου.

81. Τὰ τρόπαια ἦταν ἀσπίδες καί ἄλλα ὄπλα τῶν ἐχθρῶν, κρεμασμένα σέ δέντρο. Στήνονταν ἀπὸ τοὺς νικητὲς στὸν τόπο τῆς μάχης.

- ρος νά βαδίσετε καταπάνω τους μέ τήν πατροπαράδοτη παλικά-
 ριά. Καί τώρα πού τούς ἔχετε δοκιμάσει καί ξέρετε πώς δέ θέλουν
 νά σᾶς ἀντιστέκονται, παρόλο πού εἶναι πολύ περισσότεροί σας,
 17 ποιός λόγος ὑπάρχει πιά νά τούς φοβόσαστε; Οὔτε ὁμως γι' αὐτό
 νά νομίζετε πώς ὑστερεῖτε, ἐπειδή δηλαδή οἱ στρατιῶτες τοῦ
 Ἄρριαίου, πού ἦταν πρωύτερα μαζί μας, τώρα ἔφυγαν ἀπό μᾶς
 καί πῆγαν μέ τούς ἐχθρούς. Γιατί αὐτοί εἶναι ἀκόμα πιό δειλοί ἀπό
 τούς νικημένους ἀντιπάλους μας, κι ἔτσι πῆγαν μέ κείνους κι ἄφη-
 σαν ἐμᾶς. Μά ὅσους ἔχουν τή διάθεση νά τό βάζουν πρώτοι στά πό-
 18 δα, εἶναι πολύ προτιμότερο νά τούς βλέπουμε στήν παράταξη τῶν
 ἐχθρῶν παρά στή δική μας. Ἄν πάλι κάποιος ἀπό σᾶς στενοχω-
 ριέται πού ἐμεῖς δέν ἔχομε ἵπλικό, ἐνῶ οἱ ἐχθροί ἔχουν πολύ, νά
 σκεφτεῖτε πώς οἱ δέκα χιλιάδες ἵπταις δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά
 δέκα χιλιάδες ἄνθρωποι. Γιατί ποτέ ὡς τώρα στή μάχη δέ σκοτώ-
 19 θηκε κανένας ἀπό δάγκωμα ἢ ἀπό κλωτσιά ἀλόγου, παρά οἱ στρα-
 τῶτες εἶναι ἐκεῖνοι πού κατορθώνουν ὅ,τι γίνεται στίς μάχες. Μέ
 αὐτά τά δεδομένα, ἐμεῖς βρισκόμαστε σέ πολύ σταθερότερο ὄχημα
 ἀπό τούς ἵπταις. Γιατί ἐκεῖνοι εἶναι κρεμασμένοι πάνω σέ ἄλογα
 καί φοβούνται ὄχι μονάχα ἐμᾶς, ἀλλά καί μήπως πέσουν κάτω.
 Ἐνῶ ἐμεῖς, πού βαδίζομε πάνω στή γῆ, πολύ δυνατώτερα θά χτυ-
 πήσουμε ὅποιον μᾶς ζυγώσει καί πολύ εὐκολότερα θά πετύχουμε
 ὅποιον θέλουμε. Μονάχα σ' ἓνα πράγμα εἶναι ἀνώτεροί μας οἱ ἵπ-
 20 ταις, στό ὅτι αὐτοί μποροῦν νά φύγουν μέ μεγαλύτερη ἀσφάλεια
 ἀπό μᾶς. Ἄν πάλι ἔχετε θάρρος στίς μάχες, στενοχωριέστε ὁμως
 ἀπ' αὐτό, ὅτι δηλαδή δέ θά εἶναι πιά ὁδηγός σας ὁ Τισσαφέρνης
 οὔτε θά σᾶς δίνει ὁ βασιλιάς τρόφιμα ν' ἀγοράζετε, σκεφτεῖτε ποιό
 ἀπό τά δύο εἶναι προτιμότερο: Νά ἔχομε στήν πορεία μας ὁδηγό
 τόν Τισσαφέρνη, πού ἀποδείχτηκε πώς μηχανεύεται κακά γιά μᾶς,
 ἢ ἄνθρώπους πού θά τούς λιάσουμε ἐμεῖς αἰχμαλώτους καί θά τούς
 προστάξουμε νά μᾶς ὁδηγοῦν; Αὐτοί θά ξέρουν κιόλας πώς ἂν μᾶς
 21 βλάψουν, θά βλάψουν τή ζωή τους καί τά σώματά τους. Ὅσο γιά
 τά τρόφιμα, τί νομίζετε πώς εἶναι προτιμότερο: νά τά φωνίζουμε
 ἀπό τήν ἀγορά πού μᾶς ἐτοίμαζαν αὐτοί, ὅπου μᾶς ἔδιναν μικρές
 ποσότητες κι ἔπαιρναν πολλά χρήματα —τώρα πιά κι αὐτά μᾶς
 22 λείπουν— ἢ νά τά παίρνομε οἱ ἴδιοι σέ ὅποια ποσότητα θέλει ὁ
 καθένας μας, ἀφοῦ θά εἶμαστε νικητές; Ἄν ὁμως ἔχετε τή γνώμη

πώς αυτά είναι καλύτερα ὅπως τά εἶπα, ἀλλά νομίζετε πώς τά ποτάμια εἶναι ἓνα ἀξέπεραστο ἐμπόδιο καί πώς ξεγελασθήκαμε πολὺ πού τά περάσαμε,⁸² σκεφτεῖτε μήπως αὐτό εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀνοησία πού ἔκαμαν οἱ βάρβαροι. Γιατί ὅλα τά ποτάμια, κι ἂν εἶναι ἀπέραστα μακριά ἀπό τίς πηγές τους, μποροῦν νά περαστοῦν ὅσο πλησιάζομε τίς πηγές, καί τά νερά τους τότε δέ θά μᾶς βρέχουν οὔτε τά γόνατα. Ἐάν τέλος οὔτε οἱ ποταμοὶ θά μᾶς ἐπιτρέψουν νά περάσουμε οὔτε θά παρουσιασθεῖ κανένας ὁδηγός γιά τήν πορεία μας, ἀκόμα καί σ' αὐτή τήν περίπτωση δέν πρέπει νά ἀπογοητευτοῦμε. Γιατί γνωρίζομε πώς οἱ Μυσοί, πού δέν εἶναι δυνατό νά παραδεχτοῦμε πώς εἶναι γενναιότεροί μας, κατοικοῦν μέσα στή χώρα τοῦ βασιλιᾶ σέ πολλές καί πλούσιες καί μεγάλες πολιτείες. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τούς Πισίδες. Ὅσο γιά τούς Λυκάονες, εἶδαμε μέ τά μάτια μας πώς ἔχουν πιάσει στούς κάμπους κάθε ὄχυρή τοποθεσία κι ἔτσι χαιρόνται ὅ,τι βγάζει ἡ περσική χώρα. Γι' αὐτό θά ἔλεγα ὅτι δέν εἶναι ἀνάγκη νά δείχνουμε πώς 24 ἔχομε ξεκινήσει μέ σκοπό νά πᾶμε στήν πατρίδα, ἀλλά νά κάνουμε τέτοιες ἐτοιμασίες, σά νά πρόκειται νά ἐγκατασταθοῦμε ἐδῶ. Γιατί ξέρω πώς ὁ βασιλιάς καί στούς Μυσοὺς θά ἔδινε πολλοὺς ὁδηγούς καί πολλοὺς ὁμήρους, ὥστε νά εἶναι σίγουροι πώς θά τοὺς στείλει ἔξω ἀπό τή χώρα χωρίς καταραγίες, καί ἀκόμα καί δρόμους θά μπορούσε νά τοὺς φτιάξει, ἂν ἤθελαν νά φύγουν μέ τέθριπλα⁸³. Ξέρω ἐπίσης πώς καί σ' ἐμᾶς θά ἔκανε τά ἴδια μέ πολὺ μεγάλη εὐχαρίστηση, ἂν ἔδλεπε πώς τακτοποιοῦμε τά πράγματά μας μέ σκοπό νά μείνουμε στή χώρα του. Φοβοῦμαι ὁμως, ὅταν 25 συνηθίσουμε νά ζοῦμε χωρίς δουλειά καί νά περνᾶμε πλούσια ζωή, μήπως ξεχάσουμε τό γυρισμό στήν πατρίδα σάν τοὺς λωτοφάγους⁸⁴. Γι' αὐτό μοῦ φαίνεται πώς εἶναι σωστό καί δίκαιο 26

82. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν περάσει τόν Τίγρητα καί τό Φύσκο (βλ. Βιβλ. Δευτερο, κεφ. 4, παράρθ. 24 - 25).

83. Τά τέθριπλα ἦταν ἀμάξια πού σέρνονταν ἀπό τέσσερα ἄλογα.

84. Δηλαδή σάν τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσεᾶ, πού ἔφαγαν τό λωτό καί λησμόνησαν τήν πατρίδα (Ὀμήρου Ὀδύσ. ι, στ. 83).

νά προσπαθήσουμε πρώτα νά πάμε στήν Ἑλλάδα καί στούς δικούς μας, καί νά δείξουμε στούς Ἕλληνες πώς θέλουν καί εἶναι φτωχοί, ἐνῶ μποροῦν νά φέρουν ἐδῶ τούς συμπατριῶτες πού περνοῦν ἐκεῖ στερημένη ζωή, καί νά τούς βλέπουν νά ζοῦν πλούσια. Ὅλα ὁμως αὐτά τά ἀγαθά, στρατιῶτες, εἶναι φανερό πώς ἀνήκουν στούς νικητές. Πρέπει λοιπόν νά ποῦμε τοῦτο, πώς μποροῦμε νά

27 νά πολεμοῦμε, πώς θά πολεμήσουμε καλύτερα. Πρώτα πρώτα λοιπόν, εἶπε, μοῦ φαίνεται καλό νά κάψουμε ὀλότελα τ' ἀμάξια μας, γιά νά μή μᾶς διευθύνουν τά ζῶα πού τά σέρνουν σά νά εἶναι στρατηγοί, παρᾶ νά βαδίζουμε ὅπου ἀπάται τό συμφέρον τοῦ στρατεύματος. Ὑστερα νά κάψουμε ὀλότελα καί τίς σκηνές. Γιατί αὐτές μονάχα ἐνόηληση μᾶς δημιουργοῦν μέ τή μεταφορά τους, ἐνῶ δέν ὠφελοῦν σέ τίποτα οὔτε γιά τή μάχη, οὔτε γιά τήν προμή-

28 θεια τῶν τροφίμων. Ἀκόμα πρέπει νά ξεφορτωθοῦμε κι ὅσες ἀπό τίς ἄλλες ἀποσκευές εἶναι ἄχρηστες, καί νά κρατήσουμε μονάχα ὅσες μᾶς χρειάζονται γιά τόν πόλεμο ἢ γιά τά φαγητά ἢ τά ποτά. Ἔτσι πάρα πολλοί ἀπό μᾶς θά κρατοῦν ὄπλα, ἐνῶ στή μεταφορά τῶν ἀποσκευῶν θά χρησιμοποιηθοῦν ἐλάχιστοι. Γιατί, ὅπως ξέρετε, ὅταν κανεῖς νικηθεῖ, ὅλα τά πράγματά του ἀνήκουν σέ ἄλλους. Ἄν ὁμως νικήσουμε, τότε πρέπει νά θεωροῦμε καί τούς ἐχθροῦς

29 σάν ἀχθοφόρους δικούς μας. Τώρα μοῦ ὑπολείπεται νά μιλήσω γιά κείνο πού, κατά τή γνώμη μου, εἶναι σπουδαιότατο. Βλέπετε δηλαδή πώς καί οἱ ἐχθροί δέν τόλμησαν νά μᾶς κηρύξουν τόν πόλεμο πρωτύτερα, παρᾶ ὅταν ἔπιασαν τούς στρατιηγούς μας. Καί τοῦτο γιατί νόμιζαν πώς, ὅσο ὑπάρχουν ἀρχηγοί κι ἐμεῖς ἐκτελοῦμε τίς διαταγές τους, μποροῦμε νά νικήσουμε στόν πόλεμο· ἄν ὁμως ἔπιασαν τούς ἀρχηγούς, νόμιζαν πώς ἐμεῖς θά καταστραφοῦ-

30 με ἀπό τήν ἀπειθαρχία καί τήν ἀκαταστασία. Πρέπει λοιπόν οἱ τωρινοί ἀρχηγοί νά εἶναι πολὺ πιό δραστήριοι ἀπό τούς προηγούμενους, ἐνῶ οἱ στρατιῶτες πρέπει νά ὑπακούουν καί νά πειθαρχοῦν

31 τῶρα περισσότερο ἀπό πρώτα. Κι ἄν κανένας δέν πειθαρχεῖ, νά πάρουμε ἀπόφαση νά τόν τιμωρήσει ἐκεῖνος πού θά τῦχει νά τόν βλέπει, μαζί μέ τόν ἀρχηγό. Ἔτσι οἱ ἐχθροί θά βγοῦν πέρα γιά πέρα γελασμένοι. Γιατί σήμερα κιόλας θά δοῦν δέκα χιλιάδες Κλέαρχους ἀντί γιά ἕναν, πού δέ θά ἐπιτρέψουν σέ κανένα γά

Ψηφιοποιήθηκε ἀπό το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

φρανεῖ δειλός. Μά εἶναι πιά ὥρα νά τελειώνω, γιατί μπορεῖ νά φα- 32
νοῦν ἀμέσως οἱ ἐχθροί. Σέ ὅποιον λοιπόν αὐτά πού εἶπα φαίνο-
νται καλά, ἄς τά ἐπιδοκιμάσει ὅσο γίνεται πιο σύντομα γιά ν' ἀρχί-
σουμε νά τά ἐφαρμοζοῦμε. Ἐάν πάλι ὑπάρχει καμιά ἄλλη λύση
καλύτερη ἀπ' αὐτήν, ἄς μή διστάσει νά τήν προτείνει καί ὁ πιο
ἄπειρος στρατιώτης. Γιατί ὄλοι μαζί νιώθουμε τήν ἀνάγκη νά
σωθοῦμε».

Ἐπειτα ἀπ' αὐτά ὁ Χειρίσοφος εἶπε: «Ἐάν χρειάζεται καί κάτι 33
ἄλλο, ἐκτός ἀπ' αὐτά πού εἶπε ὁ Ξενοφώντας, θά μπορέσουμε καί
λίγο ἀργότερα νά τό σκεφτοῦμε. Μοῦ φαίνεται ὅμως ὅτι τό καλύ-
τερο εἶναι νά ἐγκρίνουμε, ὅσο γίνεται πιο γρήγορα, ἐκεῖνα πού
πρότεινε τώρα. Ἐάν σηκώσει λοιπόν τό χέρι του, ὅποιος νομίζει
πώς αὐτά εἶναι καλά». Ὅλοι σήκωσαν τά χέρια. Ὁ Ξενοφώντας
τότε ξανασηκώθηκε καί εἶπε: «Ἀκούστε, στρατιῶτες, ὅσα ἀκόμα
μοῦ φαίνονται καλά. Εἶναι φανερό πώς πρέπει νά βαδίσουμε σέ 34
μέρη, ὅπου θά προμηθευτοῦμε τροφίμα. Καί μαθαίνω πώς ὑπάρ-
χουν ὁμορφα χωριά, πού δέν ἀπέχουν ἀπό δῶ παραπάνω ἀπό εἴ-
κοσι στάδια. Σίγουρα, δέ θά μάς φαινόταν παράξενο, ἂν οἱ 35
ἐχθροί μάς ἐπαιρναν κυνήγι, ὅταν φεύγουμε, ὅπως κάνουν ἀκρι-
βῶς τά φοβιτοιαρικά σκυλιά πού κυνηγοῦν καί δαγκώνουν, ἂν
μποροῦν, τούς περαστικούς, ἐνῶ ἅμα δοῦν ἀνθρώπους πού τρέ-
χουν ξοπίσω τους, τό βάζουν στά πόδια. Ἴσως λοιπόν θά μπο- 36
ροῦσαμε νά βαδίζουμε μέ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ἂν βάζαμε τούς
στρατιῶτες σέ σχηματισμό πλαισίου,⁸⁵ γιά νά βρίσκονται πιο ἀ-
σφαλισμένα τά φορητά ζῶα καί τό ἄμαχο πλῆθος.⁸⁶ Γι' αὐτό, ἂν
ἀπό τώρα ὀρίζονταν ποιοί πρέπει νά πηγαίνουν μπροστά στό
πλαῖσιο καί νά διοικοῦν τήν ἐμπροσθοφυλακή, ποιοί νά βρίσκο-
νται στήν κάθε μία πλευρά του, καθώς κι ἐκεῖνοι πού θά εἶναι στήν
ὀπισθοφυλακή, δέ θά χρειαζόταν νά παίρνομε ἀποφάσεις ὅταν
κάνουν τήν ἐπίθεση οἱ ἐχθροί, παρά στή στιγμή θά χρησιμοποιού-

33-39

*Ἐγκριση
τῶν προτά-
σεων τοῦ
Ξενοφώντα
καί συμπλη-
ρωματικές
συμβουλές
του.*

85. Ὁ σχηματισμός αὐτός ἦταν ἓνα ὀρθογώνιο τετράπλευρο.

86. Τό ἄμαχο πλῆθος τό ἀποτελοῦσαν οἱ μάντιες, οἱ κήρυκες, οἱ δοῦλοι
καί οἱ γυναῖκες.

37 σαμε συνταγμένο τό στρατό. Ἐάν λοιπόν κανένας ἔχει κάποια καλύτερη γνώμη, ἄς γίνουν ἀλλιώτικα τά πράγματα. Ἐάν ὄχι, ἄς μπεῖ ἐπικεφαλῆς ὁ Χειρίσοφος, μιά πού εἶναι καί Σπαρτιάτης. Τίς δύο πλευρές ἄς τίς διοικοῦν δύο στρατηγοί, οἱ πιό μεγάλοι στήν ἡλικία, καί τήν ὀπισθοφυλακή νά τήν ἀναλάβουμε γιά τήν ὥρα ἐμεῖς οἱ

38 πιό νέοι, δηλαδή ἐγώ καί ὁ Τιμασίωνας. Καί ἀπό δῶ καί πέρα, δοκιμάζοντας αὐτόν τό σχηματισμό τοῦ στρατοῦ, θά ἀποφασίζουμε ἐκεῖνο πού θά μᾶς φαίνεται κάθε φορά ὅτι εἶναι προτιμότερο. Ἐάν ὁμως κάποιος ἄλλος ὀλέπει κάτι καλύτερο, ἄς τό πεί». Ἐπειδή κανένας δέν εἶχε ἀντίρρηση, εἶπε: «Σέ ὅποιον αὐτά φαίνονται κα-

39 λά, νά σηκώσει τό χέρι». Ἐτοι ἀποφασίστηκαν αὐτά. «Τώρα, λοιπόν, πρόσθεσε ὁ Ξενοφώντας, πρέπει νά φύγουμε καί νά ἐκτελέσουμε τίς ἀποφάσεις μας. Καί ὅποιος ἀπό σᾶς ἔχει λαχτάρα νά δεῖ τοὺς δικούς του, ἄς μὴν ξεχνᾷ πὼς πρέπει νά εἶναι παλικάρι. Γιατί ἀλλιώτικα δέν εἶναι δυνατό νά πετύχει τέτοιο πράγμα. Ὅποιος πάλι ἀγαπᾷ τή ζωή, ἄς προσπαθεῖ νά νικᾷ. Γιατί οἱ νικητές σκοτώνουν ἐνῶ οἱ νικημένοι σκοτώνονται. Ἐάν τέλος κανένας λαχταρᾷ ν' ἀποχτήσει χρήματα, ἄς βάλει τά δυνατά του νά θῆγει νικητής. Γιατί οἱ νικητές καί τά δικά τους διατηροῦν καί τῶν νικημένων τά πράγματα παίρνουν».

ΚΕΦ. 3

1-5

*Προτάσεις
τοῦ Μιθραδάτη.*

1 Ὅταν εἰπώθηκαν αὐτά, σηκώθηκαν ὅλοι κι ἔφυγαν. Ἐκαμν ὀλότελα τά ἀμάξια καί τίς σκηνές, κι ἀπό τά παραπανίσια πράγματα ἔδινε ὁ ἕνας στόν ἄλλον ἄν χρειαζόταν κάτι, ἐνῶ τά ὑπόλοιπα τά ἔριχναν στή φωτιά. Σάν τά ἔκαμαν αὐτά, ἄρχισαν νά τρῶνε. Καί τήν ὥρα τοῦ φαγητοῦ ἔρχεται ὁ Μιθραδάτης μέ τριάντα πάνω κάτω ἰππεῖς, κάλεσε τοὺς στρατηγοὺς καί, ἀφοῦ στάθηκε σέ ἀπό-

2 σταση πού νά ἀκούεται, εἶπε αὐτά ἐδῶ: «Ἐγώ, Ἕλληνες, καί στόν Κύρο ἤμουν ἀφίσιωμένος, ὅπως ξέρετε, καί ἀπέναντί σας τώρα ἔχω καλές διαθέσεις. Καί ἐδῶ πού θροῖσκομαι ζῶ μέσα σέ μεγάλο φόβο. Γι' αὐτό ἄν σᾶς ἔβλεπα νά παίρνετε κάποια ἀπόφαση ἰκανή νά σᾶς σώσει, τότε θά ἐρχόμουν κοντά σας, μαζί μέ ὄλους τοὺς ἀκόλουθούς μου. Πέστε μου λοιπόν τί σκέφτεστε, σά νά τό λέτε σέ φίλο σας, σέ ἄνθρωπο πού ἔχει καλές διαθέσεις ἀπέναντί σας καί

3 πού θέλει νά κάνει μαζί σας τήν πορεία». Ὑστερ' ἀπό σύσκεψη, οἱ στρατηγοί ἀποφάσισαν νά τοῦ δώσουν αὐτή τήν ἀπάντηση, πού

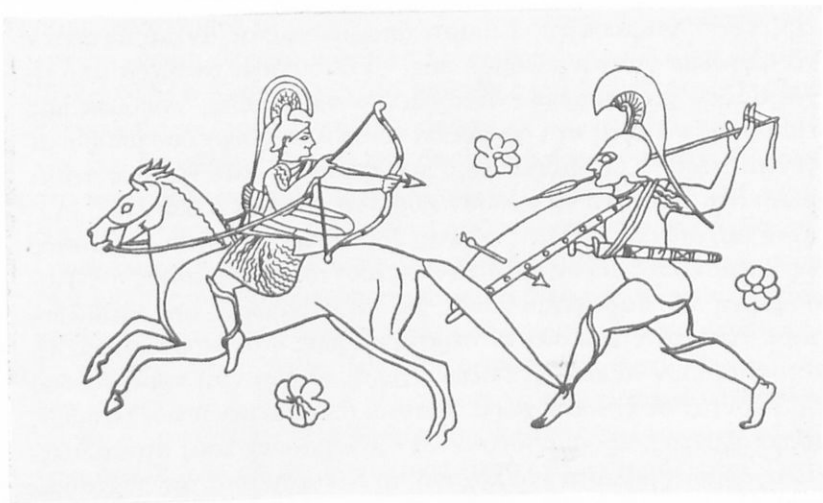
τὴν εἶπε ὁ Χειρίσοφος: «Εἶμαστέ ἀποφασισμένοι, ἂν μᾶς ἀφήσουν
 νά φύγουμε γιά τὴν πατρίδα μας, νά βαδίσοιμὲ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ
 χώρα, ὅσο γίνεται χωρὶς νά προξενήσοιμὲ βλάβες. Ἄν ὅμως μᾶς
 ἐμποδίσει κανένας στὸ δρόμο, θά τὸν πολεμήσοιμὲ ὅσο μπορούιμὲ
 γενναιότερα». Ὁ Μιθραδάτης προσπαθοῦσε τότε νά τοὺς πείσει 4
 πὼς εἶναι ἀδύνατο νά σωθοῦν χωρὶς νά τὸ θέλει ὁ βασιλιάς. Ἄπ’
 αὐτὸ ἄρχισαν οἱ Ἕλληνες νά καταλαβαίνουν πὼς ἦταν σταλμένος
 ὡς κατάσκοπος, ἀφοῦ μάλιστα ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Τι-
 σαφέρνη τὸν παρακολοῦθοῦσε, γιὰ νά δεβαιώσει τὴν ἀφροσύνη
 του. Ἄπὸ τότε νόμισαν οἱ στρατηγοὶ πὼς ἦταν προτιμότερο νά 5
 ἀποφασίσουν νά κάνουν πόλεμο, χωρὶς νά δέχονται κήρυκες, ὅσο
 ὄρισκονταν σὲ ἐχθρική χώρα. Γιατί οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Περσῶν,
 πλησιάζοντας, προσπαθοῦσαν νά ἐξαγοράσουν τοὺς στρατιῶτες.
 Ἐξαγόρασαν μάλιστα ἓνα λοχαγὸ, τὸ Νίκαρχο ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία,
 πού ἔφυγε κρυφά τὴ νύχτα μὲ εἴκοσι, πάνω κάτω, στρατιῶτες. 6
 Ὅταν τέλειωσαν τὸ φαγητό, πέρασαν τὸ Ζατάτα⁸⁷ ποταμὸ καὶ
 προχωροῦσαν συνταγμένοι, ἔχοντας στή μέση τὰ ὑποζύγια καὶ
 τοὺς ἄμαχους. Δέν εἶχαν προχωρήσει πολὺ καὶ ξαναπαρουσιάζε-
 ται ὁ Μιθραδάτης μὲ διακόσιους περίπου ἵππεις καὶ μὲ τετρακό-
 σιους τοξότες καὶ σφεντονῆτες⁸⁸, ἐλαφρότατα ὀπλισμένους καὶ
 εὐκίνητους. Ζύγωνε τοὺς Ἕλληνες σάν φίλος. Ὅταν ὅμως πῆγαν 7
 κοντά, ξαφνικὰ ἄλλοι ἀπ’ αὐτοὺς, καὶ ἵππεις καὶ πεζοί, ἄρχισαν
 νά ρίχνουν βέλη μὲ τὰ τόξα, ἄλλοι πέτρες μὲ τὶς φεντόνες, καὶ πλῆ-
 γωσαν μερικούς. Στὸ μεταξύ οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες πού ἦταν
 στήν ὀπισθοφυλακή κακοπαθοῦσαν, χωρὶς νά μποροῦν νά ἀντα-
 ποδώσουν τὰ χτυπήματα. Γιατί οἱ Κορητικοὶ ἔριχναν τὰ βέλη σὲ
 κοντινότερη ἀπόσταση ἀπὸ τοὺς Πέρσες· καὶ ἀκόμα, ἐπειδὴ ἦταν
 ἐλαφρὰ ὀπλισμένοι, εἶχαν κλειστεῖ μέσα στὸ τετράπλευρο τῶν βα-
 ριὰ ὀπλισμένων στρατιωτῶν. Οἱ ἀκοντιστὲς πάλι ἔριχναν τὰ ἀκό-

6-10

*Ἐπίθεση τοῦ
Μιθραδάτη.*

87. Γιά τὸν ποταμὸ αὐτὸ μιλῆσαμε στή σημείωση 45.

88. Τὸ κύριο ὄπλο αὐτῶν τῶν πολεμιστῶν ἦταν ἡ σφεντόνη, δηλαδή ἓνα κομμάτι δέρμα ἢ πλεγμένο σχοινί, λίγο πλατὺ πρὸς τὴ μέση. Ἐκεῖ ἐβαζαν τὴν πέτρα πού ἔριχναν ἐναντία στὸν ἐχθρό.

Ἐφιπλος πολεμιστής, γυρνώντας πρὸς τὰ πίσω, χτυπᾷ μέ τὸ τόξο τὸν ἐχθρὸ πού τὸν κυνηγᾷ.

(Ἀγγειογραφία)

- ντια σὲ ἀπόσταση μικρότερη ἀπὸ κείνη πού χρειαζόταν γιὰ νὰ πετύχουν τοὺς σφεντονήτες. Γι' αὐτὸ νόμισε ὁ Ξενοφώντας πὼς ἔπρεπε νὰ τοὺς κυνηγήσουν. Τοὺς πῆραν λοιπὸν κυνήγι ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ὀπλίτες καὶ τοὺς πελταστῆς, πού ἔτυχε νὰ θρῖσκονται μαζί του στὴν ὀπισθοφυλακὴ. Κυνηγώντας τους ὁμως δὲν μπόρεσαν νὰ φτάσουν κανένα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Γιατί οὔτε ἵππικὸ εἶχαν οἱ Ἕλληνες, οὔτε οἱ πεζοὶ μπορούσαν νὰ προλαβαίνουν σὲ λίγο διάστημα τοὺς πεζοὺς, πού ἔφευγαν ἀπὸ μακρινὴ ἀπόσταση. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τοὺς κυνηγοῦν ἀπομακρυσμένοι πολὺ ἀπὸ τὸ ἄλλο στράτευμα. Οἱ βάρβαροι ἵππεις πάλι καὶ τὴν ὥρα πού ἔφευγαν, πλήγωναν τοὺς Ἕλληνες, χτυπώντας ἀπὸ τ' ἄλογά τους πρὸς τὰ πίσω μέ τὰ βέλη, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ὅσο δρόμο ἔκαναν καταδιώκοντας, ἄλλον τόσο ἔπρεπε νὰ γυρῶσουν πίσω πολεμώντας.
- 11 Ἔτσι ὀλόκληρη τὴν ἡμέρα δὲν προχώρησαν παραπάνω ἀπὸ εἴκοσι πέντε στάδια, κι ἔφτασαν κατὰ τὸ βράδυ στὰ χωριά.

Τότε τοὺς ἔπιασε πάλι στενοχώρια⁸⁹. Καὶ ὁ Χειρίσοφος καὶ οἱ

89. Τὸ ἴδιο εἶχαν πάθει καὶ ὅταν πιάστηκαν οἱ στρατηγοὶ ἀπὸ τὸν Τισσαφέρην (δλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 1, παράγρ. 3.)

πιό μεγάλοι στην ηλικία στρατηγοί τὰ ἔβαζαν μέ τόν Ξενοφώντα, γιατί κυνηγοῦσε τούς ἐχθρούς θγαίνοντας ἀπό τήν παράταξη. Ἔτσι ὄχι μονάχα ὁ ἴδιος ἐκινδύνευε, παρά καί τούς ἐχθρούς δέν μπορούσε νά τούς βλάψει περισσότερο. Ὄταν τ' ἄκουσε ὁ Ξενοφώντας, ἔλεγε πώς δίκαια τόν κατηγοροῦσαν καί πώς αὐτό τό ἐπιβεβαιώνουν τὰ ἴδια τὰ πράγματα. «Μά ἐγώ, εἶπε, ἀναγκάστηκα νά τούς κυνηγήσω, γιατί ἔβλεπα πώς μένοντας στή θέση μας κακοπαθοῦσαμε, χωρίς νά μπορούμε νά τούς ξεπληρώσουμε τό κακό· ὅταν ὁμως ἀρχίσαμε νά τούς κυνηγοῦμε, εἶπε, φάνηκαν πραγματικά αὐτά πού λέτε σεις. Δηλαδή καθόλου περισσότερο δέν μπορούσαμε 13 νά βλάψουμε τούς ἐχθρούς, καί γυρίζαμε πίσω μέ μεγάλη δυσκολία. Στούς θεούς λοιπόν πρέπει νά χρωστοῦμε εὐγνωμοσύνη, γιατί 14 δέν ἦρθαν μέ πολύ στρατό ἀλλά μέ λίγους ἄντρες. Ἔτσι ἀπό τή μιά δέ μᾶς προξένησαν μεγάλη βλάβη, κι ἀπό τήν ἄλλη ἔγιναν ἀφορμή νά φανοῦν οἱ ἐλλείψεις μας. Γιατί τώρα οἱ ἐχθροί ρίχνουν μέ τὰ 15 τόξα καί μέ τίς σφεντόνες τόσο μακριά, ὅσο δέν μποροῦν νά ρίξουν οὔτε οἱ Κρητικοί τοξότες, οὔτε εἶναι δυνατό νά φτάσουν οἱ ἀκοντιστές. Ἔτσι, ὅταν τούς κυνηγοῦμε, δέν μπορούμε νά πηγαίνουμε σέ μεγάλη ἀπόσταση ἀπό τό στράτευμα· σέ μικρή πάλι ἀπόσταση ἕνας πεζός δικός μας, ἀκόμη καί ὁ πιό γρήγορος, κυνηγώντας δικόν τους δέ θά μπορούσε νά τόν φτάσει, ἂν τούς χωρίζε μόνο τό διάστημα πού διανύει ἕνα βέλος.

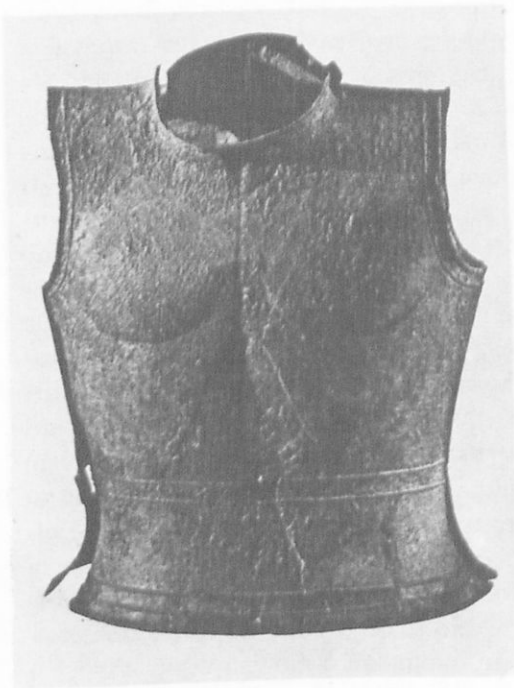
πονα τῶν
στρατηγῶν.

Ἄν ἔχουμε λοιπόν σκοπό νά τούς ἐμποδίσουμε, ὥστε νά μῆν 16 μποροῦν νά μᾶς κάνουν κακό ὅσο προχωροῦμε, τότε εἶναι ἀνάγκη νά ἐτοιμάσουμε, ὅσο γίνεται πιό γρήγορα, σφεντονήτες καί ἱππεῖς⁹⁰. Μαθαίνω πώς ἔχομε στό στρατό μας ἄντρες ἀπό τή Ρόδο καί πολλοί ἀπ' αὐτούς, ὅπως λένε, ξέρουν νά χτυποῦν μέ τίς σφεντόνες καί μάλιστα ἡ πέτρα πού ρίχνουν φτάνει σέ διπλάσια ἀπόσταση ἀπ' ὅ,τι φτάνει μέ τίς περσικές. Καί ρίχνουν οἱ Πέρσες σέ μικρότερη ἀπόσταση, γιατί στίς σφεντόνες τους χρησιμοποιοῦν πέτρες σέ μέγεθος γροθιάς, ἐνῶ οἱ Ροδίτες ξέρουν νά μεταχειρίζο-

16-20

Νέες προτάσεις τοῦ Ξενοφώντα.

90. Τό ἐφευρετικό μυαλό τοῦ Ξενοφώντα κατορθώνει νά βρεῖ τόν τρόπο νά ἐτοιμάσει γιά μάχη σφεντονήτες καί ἱππεῖς, ἐνῶ δέν ὑπῆρχαν οὔτε σφεντόνες οὔτε ἄλογα.

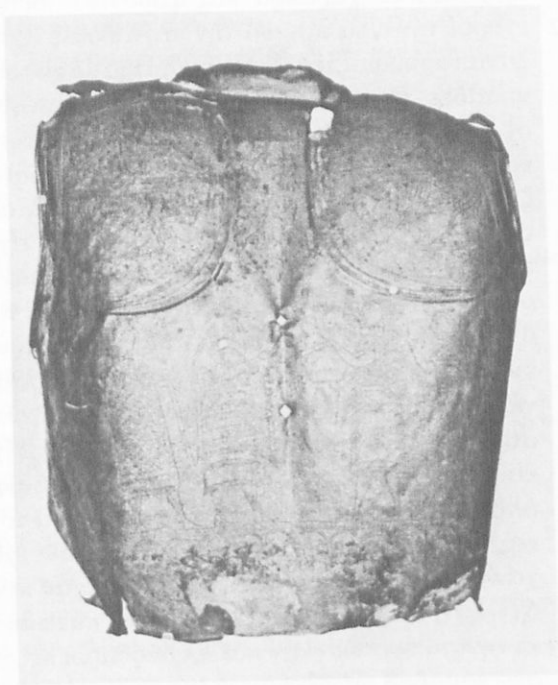

Θώρακας από χαλκό.
Τόν βρήκαν στο Άργος,
σ' έναν τάφο ύστερο-
γεωμετρικής εποχής.

18 νται και μολυβένιες μπάλες. Έτσι, αν έρευνήσουμε να δούμε ποιού
ἀπ' αὐτούς ἔχουν σφεντόνες, και τίς πάρουμε δίνοντάς τους χρή-
ματα, κι αν πληρώσουμε κι ἄλλα σέ κείνους πού θά δεχτοῦν νά
πλέκουν κι ἄλλες σφεντόνες⁹¹, αν ἀκόμα ἀπαλλάξουμε ἀπό κά-
ποιες ἀγγραφεῖες ὄσους θά θέλουν νά εἶναι σφεντονητές μέσα στήν
παράταξη, ἴσως θά παρουσιαστοῦν μερικοί πού θά ἔχουν τήν ἰκα-
νότητα νά μᾶς φανοῦν χρήσιμοι. Βλέπω ἐπίσης πώς ὑπάρχουν
19 ἀπό κείνα πού εἶχε ὁ Κλέαρχος, κι ἄλλα πολλά τά ἔχομε πάρει ἀπό
τούς ἐχθρούς και τά χρησιμοποιοῦμε γιά φορηγιά. Ἄν λοιπόν ὄλα
αὐτά τά ξεχωρίσουμε και δώσουμε στή θέση τους ἄλλα ζῶα γιά νά

91. Ἡ σφεντόνα δέν ἦταν μονάχα δερμάτινη, ἀλλά πολλές φορές και ἀπό
σχοινί πλεγμένο ἔτσι, ὥστε στή μέση νά εἶναι φαρδύτερο και στά δυό ἄκρα

Θώρακας (πίσω πλευρά). Ἐπάνω θρίσκο-
νται χαραγμένες διά-
φορες παραστάσεις.
(Ἀρχαιολογικό Μου-
σεῖο Ὀλυμπίας).

κουβαλοῦν τὶς ἀποσκευές, κι ἂν συγκροτήσουμε μονάδα ἱππικοῦ, ἴσως κι αὐτὴ θά ἐνοχλεῖ τοὺς ἐχθροὺς ὅταν τὸ δάξουν στὰ πόδια». Κι αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Ξενοφῶντα φάνηκαν καλά. Ἔτσι τὴν ἴδια νύχτα βρέθηκαν διακόσιοι, πάνω κάτω, σφεντονήτες, ἐνῶ τὴν ἄλλη μέρα ἐγκρίθηκαν ὕστερ' ἀπὸ ἐξέταση πενήντα περίπου ἄλογα καὶ καβαλάρηδες. Τοὺς ἔδωσαν τότε δερμάτινα χιτώνια καὶ θώρα-
20
κες, κι ἔβαλαν ἀρχηγό τοῦ ἱππικοῦ τὸ Λύκιο, τὸ γιό τοῦ Πολύ-
στρατου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἔμειναν ἐκεῖ⁹², τὴν ἄλλη ὁμως σηκώθηκαν 1
πρωὶ πρωὶ καὶ συνέχισαν τὴν πορεία. Γιατί ἔπρεπε νὰ διαδοῦν

ΚΕΦ. 4

1-5

*Καινούρια
ἐπίθεση τοῦ
Μιθραδάτη.*

92. Ἐμειναν δηλαδή στὰ χωριά πού εἶχαν πάει προτύτερα (βλ. Βιβλ. Τρί-
το, κεφ. 2, παράγρ. 34 καὶ κεφ. 3, παράγρ. 11).

- 2 από κάποια χαράδρα και φοβόνταν μήπως τούς έπιτεθούν οι έχθροί τήν ώρα πού θά τήν περνούσαν. "Όταν τήν είχαν περάσει, ξαναπαρουσιάζεται ο Μιθραδάτης μέ χίλιους ίππεις και τέσσερις χιλιάδες, πάνω κάτω, τοξότες και σφεντονήτες. Γιατί τόσοις ζήτησε από τόν Τισσαφέρην και τούς πήρε μέ τήν ύπόσχεση πώς, παίρνοντάς τους, θά του παραδώσει τούς Έλληνες. Δέν τούς λογάριάζε, γιατί στήν προηγούμενη επίθεσή του, παρόλο πού είχε λίγους στρατιώτες, δέν έπαθε κανένα κακό, ένω είχε τή γνώμη πώς τούς
- 3 είχε προξενήσει μεγάλη δλάβη. "Όταν λοιπόν οι Έλληνες είχαν περάσει τή χαράδρα και βρισκόνταν μακριά της όχτώ περίπου στάδια, τή διάδηκε κι ο Μιθραδάτης μέ τό στρατό του. Είχαν όρσει όμως οι Έλληνες στρατηγοί μερικούς πελταστές και όπλίτες για να πάρουν κυνήγι τόν έχθρό, και τούς ύποστήριξε σημαντική
- 4 στρατιωτική δύναμη. "Όταν ο Μιθραδάτης είχε φτάσει κοντά τους, και τούς έβρισκαν πιά οι πέτρες από τίς σφεντόνες και τά βέλη από τά τόξα, τότε δόθηκε μέ τή σάλπιγγα τό σημείο στους Έλληνες. Καί στή στιγμή όρμησαν άπάνω στους έχθρούς εκείνοι πού είχαν πάρει διαταγή και οι ίππεις έτρεχαν κι αυτοί. Οι έχθροί δέν
- 5 άντεξαν, παρά άρχισαν να φεύγουν κατά τή χαράδρα. Σ' αυτό τό κυνηγητό σκοτώθηκαν πολλοί δάρβαροι πεζοί και πιάστηκαν μέσα στή χαράδρα ως δεκαοχτώ ίππεις ζωντανοί. Οι Έλληνες μάλιστα κακοποίησαν χωρίς διαταγή τούς σκοτωμένους, για να τούς βλέπουν οι έχθροί και να τούς πιάνει τρομάρα.

6-12
 Η Λάρισα
 και η
 Μέσσιλα.

- 6 Οι δάρβαροι έφυγαν όταν έγιναν αυτά, ένω οι Έλληνες προχώρησαν ήσυχoi τήν υπόλοιπη μέρα κι έφτασαν στόν Τίγρητα ποταμό. Έκει βρισκόταν μιά πολιτεία μεγάλη, χωρίς κατοίκους⁹³, πού τήν έλεγαν Λάρισα· τήν παλιά έποχή τήν κατοικούσαν Μήδοι. Τό τείχος της ήταν είκοσι πέντε πόδια⁹⁴ στο πάχος και έκατό στο ύψος, ένω ο κύκλος πού έκανε γύρω από τήν πόλη είχε μάκρος δυό

93. Οι κάτοικοι φαίνεται πώς είχαν φύγει έξαιτίας τών πολεμικών επιχειρήσεων, πού άκουγαν πώς γίνονται κοντά, και τών Έλλήνων πού πλησίαζαν τήν πόλη τους.

94. Κάθε πόδι (ό πούς, στήν άρχαία γλώσσα), ίσοδυναμούσε μέ 0,31 περίπου του μέτρου.

παρασάγγες· ἦταν χτισμένο ἀπό τοῦβλα πῆλινα, ἀλλὰ εἶχε ἀπό
 κάτω βάση πέτρινη, εἴκοσι πόδια στό ὕψος. Τήν ἐποχή πού οἱ 8
 Πέρσες προσπαθοῦσαν νά πάρουν ἀπό τούς Μήδους τήν ἐξουσία,
 ὁ βασιλιάς τῆς Περσίας πολιορκοῦσε αὐτή τήν πόλη καί δέν τά
 κατάφερε μέ κανένα τρόπο νά τήν κυριέψει. Στό τέλος ὅμως ἕνα
 σύννεφο σκέπασε τόν ἥλιο καί τόν ἔκαμε νά χαθεῖ, ὥσπου οἱ
 ἄνθρωποι ἄφησαν τήν πόλη κι ἔτσι κυριεύτηκε⁹⁵. Κοντά σ' αὐτή 9
 τήν πολιτεία θρισκόταν μιά πέτρινη πυραμίδα⁹⁶, πού εἶχε πλάτος
 ἕνα πλῆθρο καί ὕψος δυό. Σ' αὐτήν εἶχαν καταφύγει πολλοί βάρβα- 10
 ροί ἀπό τά κοντινά χωριά. Ἀπό κεῖ βαδίζοντας ἕνα σταθμό προχώ-
 ρησαν ἔξι παρασάγγες κι ἔφτασαν σ' ἕνα τεῖχος ἀφροῦρητο, μεγάλο.
 Τοῦτο θρισκόταν γύρω ἀπό μιά πόλη πού τήν ἔλεγαν Μέσπιλα⁹⁷
 καί πού τήν κατοικοῦσαν κάποτε Μῆδοι. Ἡ βάση τοῦ τεῖχους
 ἦταν ἀπό πελεκημένη πέτρα πού εἶχε μέσα ἀπολιθωμένα
 κοχύλια⁹⁸ κι εἶχε πάχος πενήντα πόδια καί ὕψος ἄλλα τόσα. Πάνω
 σ' αὐτήν ἦταν χτισμένο τεῖχος ἀπό τοῦβλα, πενήντα πόδια στό
 πλάτος κι ἑκατό στό ὕψος. Ὁ κύκλος πού ἔκανε τό τεῖχος γύρω ἀ- 11
 πό τήν πόλη εἶχε μάκρος ἔξι παρασάγγες. Ἐκεῖ λένε πώς θρῆκε
 καταφύγιο ἡ Μήδεια, ἡ γυναίκα τοῦ βασιλιά, ὅταν οἱ Πέρσες πῆ-
 ραν τήν ἐξουσία ἀπό τούς Μήδους. Τήν πόλη αὐτή λοιπόν πο- 12
 λιορκοῦσε ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν καί δέν μπορούσε νά τήν κυριέ-
 ψει οὔτε μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου οὔτε μέ τή βία. Ὁ Δίας ὅμως 13

95. Οἱ Μῆδοι ὑποτάχτηκαν στό βασιλιά τῆς Περσίας Κύρο, γύρω στά 560 π.Χ. Ὅταν πολιορκοῦσαν τή Λάρισα οἱ Πέρσες, φαίνεται πώς ἔγινε ἐκλειψη τοῦ ἡλίου,κι ἔτσι χάθηκε ἀπό τά μάτια τῶν ἀνθρώπων.

96. Πέτρινη πυραμίδα: ὁ Ἀγγλος ἀρχαιολόγος Λάναρντ παραδέχεται πώς πρόκειται γιά ἕνα λόφο πού ἔχει σχῆμα κώνου καί λέγεται ἀπό τούς ντόπιους Ἄθουρ. Ἐπάνω θρισκονται ἐρείπια πύργου. Ἴσως ἐκεῖ ἦταν ὁ τάφος τοῦ βασιλιά τῶν Ἀσσυρίων Σαρδανάταλου.

97. Ἡ πόλη αὐτή θρισκόταν στήν ἀριστερή ὄχθη τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ, ἀπέναντι στή σημερινή Μοσούλη.

98. Τό μάρμαρο πού περιέχει τέτοια ἀπολιθώματα λέγεται **κογχυλιάτης λίθος** ἢ **κογχίτης**.

13-18
*Ἐπίθεση τοῦ
 Τισσαφέρην.*

τρόμαξε τοὺς κατοίκους μέ θρονή, κι ἔτσι ἡ πόλη κυριεύτηκε. Ἐκείνη τὴν ἡμέραν ἔβγαλαν ἕνα σταθμὸ καὶ προχώρησαν τέσσερις παρασάγγες. Σ' αὐτὸν τό σταθμὸ παρουσιάστηκε ὁ Τισσαφέρηνς ἔχοντας τὸ δικό του ἵππικὸ καὶ τὸ στρατό τοῦ Ὀρόντα, ἐκείνου ποῦ ἦταν ἄντρας τῆς κόρης τοῦ βασιλιᾶ. Εἶχε καὶ τοὺς βαρβάρους ποῦ ἀκολουθοῦσαν τὸν Κύρο στὴν ἐκστρατεία του, κι ἐκείνους ποῦ εἶχε ὁ ἀδερφός τοῦ βασιλιᾶ⁹⁹ καὶ πῆγαινε νά τὸν βοηθήσει, κι ἀκόμα ὄσους στρατιῶτες τοῦ ἔδωσε ὁ βασιλιάς. Ἔτσι ὁ στρατός του φάνταζε πάρα πολὺ μεγάλος. Ὄταν κοντοζύγωσε, ἄλλα ἀπὸ τὰ τάγματα του τὰ τοποθέτησε ἀπέναντι στὴν ὀπισθοφυλακὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλα τὰ πῆγε πρὸς τὰ πλάγια. Δέν τόλμησε ὅμως νά κάμει ἐπίθεση οὔτε θέλησε νά ριψοκινδυνέψει, μονάχα ἔδωσε διαταγὴ στοὺς σφεντονῆτες καὶ στοὺς τοξότες ν' ἀρχίσουν νά χτυποῦν. Μά ὅταν πῆραν θέσεις οἱ Ροδίτες κι ἄρχισαν νά ρίχνουν πέτρες μέ τίς σφεντόνες καὶ οἱ (Σκύθες) τοξότες νά χτυποῦν μέ βέλη καὶ κανένας δέν ἀστοχοῦσε στό χτύπημα, γιατί καὶ πολὺ νά ἠθελε δέν ἦταν εὐκόλο νά τό κάμει¹⁰⁰, ὁ Τισσαφέρηνς μονομιᾶς ἔφυγε μακριὰ ἀπὸ κεῖ ποῦ ἔφταναν τὰ βέλη, πράγμα ποῦ ἔκαμε καὶ ὁ στρατός του. Τὴν ὑπόλοιπη μέρα οἱ Ἕλληνες συνέχισαν τὴν πορεία, ἐνῶ οἱ Πέρσες τοὺς ἀκολουθοῦσαν. Καὶ δέν μπορούσαν πιά οἱ βάρβαροι νά δλάψουν τοὺς Ἕλληνες χτυπώντας τους μέ τίς σφεντόνες καὶ μέ τὰ τόξα, γιατί οἱ Ροδίτες ἔριχναν μακρότερα ἀπὸ τοὺς Πέρσες σφεντονῆτες καὶ τοξότες. Καθὼς μάλιστα τὰ περσικὰ τόξα εἶναι μεγάλα, ὅσα ἐχθρικά βέλη κατόρθωναν οἱ Ἕλληνες νά πιάσουν ἀπὸ κεῖνα ποῦ ρίχνονταν, τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Κρητικοί, ποῦ καὶ συνέχεια τὰ μεταχειρίζονταν καὶ γυμνάζονταν, ὥστε ρίχνοντάς τα ψηλά, νά τὰ πηγαίνουν μακριὰ. Ἐβρισκαν ἀκόμα στά χω-

99. Πρόκειται γιὰ τὸ νόθο ἀδερφό τοῦ Ἀρταξέρξη καὶ τοῦ Κύρου (βλ. Βιβλ. Δεύτερο, κεφ. 4, παράγρ. 25).

100. Ἦταν δηλαδή τόσο πολλοὶ οἱ Πέρσες ὥστε καμιά πέτρα καὶ κανένα βέλος τῶν Ἑλλήνων δέν πῆγαινε χαμένο. Κάποιον ἐχθρὸ ἔβρισκε καὶ τὸν χτυποῦσε.

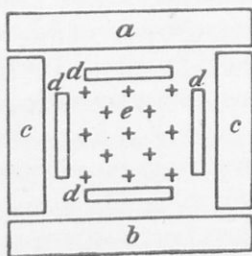
ριά και χορδές πολλές για τὰ τόξα και μολύβι¹⁰¹, πού τό χρησιμοποιούσαν για τίς σφεντόνες. Ἐτσι ἐκείνη τή μέρα, ὅταν οἱ Ἕλληνες συνάντησαν χωριά κι ἄρχισαν νά στρατοπεδεύουν, οἱ δάραδροι ἀποσύρθηκαν, νικημένοι σ' αὐτές τίς μικρές ἐπιθέσεις. Τήν ἄλλη μέρα ἔμειναν οἱ Ἕλληνες ἐκεῖ και προμηθεύτηκαν τροφίμα, γιατί στά χωριά ὑπῆρχε πολύ σιτάρι. Τήν τρίτη μέρα προχωρούσαν ἀνάμεσα στόν κάμπο, ἐνῶ ὁ Τισσαφέρνης τοῦς ἀκολουθοῦσε χτυπώντας τους ἀπό μακριά μέ σφεντόνες και τόξα. Τότε κατάλαβαν οἱ Ἕλληνες πώς τό ἰσόπλευρο πλᾶισιο ἦταν ἕνας κακός σχηματισμός τοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ ἀκολουθοῦσαν ἐχθροί. Γιατί ἀναγκαστικά, ὅταν οἱ πλευρές τοῦ πλαισίου πλησιάζουν, ἡ ἐπειδή ὁ δρόμος εἶναι πιό στενός ἢ ἐπειδή τοῦς ἀναγκάζει κανένα βουνό ἢ γεφύρι, οἱ στρατιῶτες στριμώχνονται και προχωροῦν μέ κόπο, ἀπό τή μιά γιατί πιέζει ὁ ἕνας τόν ἄλλο, κι ἀπό τήν ἄλλη γιατί ἐπικρατεῖ ἀταξία. Ἐτσι, μέ τό νά βρίσκονται σέ κάποια σύγκυση, εἶναι δύσκολο νά χρησιμοποιοῦνται για μάχη. Ὅταν ὁμως ἀνάμεσα στίς δύο πλευρές ξαναδημιουργεῖται ἀπόσταση, ἀναγκαστικά χωρίζονται οἱ στρατιῶτες πού στριμώχνονταν πρωτύτερα, και στή μέση μένει ὁ τόπος ἄδειος. Τότε στενοχωροῦνται ἐκεῖνοι πού τὰ παθαίνουν αὐτά, γιατί τοῦς ἀκολουθοῦν ἐχθροί. Κι ὅσες φορές χρειαζόταν νά περάσουν κάποιο γεφύρι ἢ κανένα ἄλλο στενό, διαζόταν ὁ καθένας γιατί ἤθελε νά περάσει πρώτος. Τότε, φυσικά, ἦταν εὐκολο στοῦς ἐχθρούς νά ἐπιτεθοῦν. Ὅταν λοιπόν τὰ εἶδαν αὐτά οἱ στρατηγοί, ἔκαναν ἔξι λόχους ἀπό ἑκατό στρατιῶτες τόν καθένα, κι ἔβαλαν ἐπικεφαλῆς λοχαγούς και ἄλλους πεντηκοντῆρες¹⁰² και ἐνωμόταρχους¹⁰³. Αὐτοί οἱ λοχαγοί προχωροῦσαν μαζί μέ τοῦς

19-23
Ἐπιγραφή σχηματισμοῦ τῶν Ἑλλήνων.

101. Ἐπ' αὐτό τό μολύβι ἐφτιαχταν **μολυβδίδιας**, δηλαδή μολυβένιες μπάλες πού τίς ἔριχναν μέ τίς σφεντόνες, ὅπως εἶδαμε (βλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 3. παράγρ. 17).

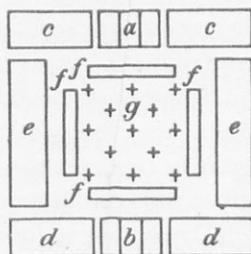
102. Ἐτσι λέγονταν οἱ ἀξιωματικοί πού διοικοῦσαν πενήντα στρατιῶτες, δηλαδή μισό λόχο.

103. Ἐνωμόταρχοι ἦταν ἀξιωματικοί πού διοικοῦσαν τό τέταρτο τοῦ λόχου (μιά ἐνωμοτία), δηλαδή εἴκοσι πέντε στρατιῶτες.

Τό ισόπλευρο πλαίσιο

- a = μέτωπο
 b = νῶτα
 c,c = πλευρές
 d,d,d,d = ἐλαφρά ὄπλισμένοι
 στρατιῶτες
 e = ἀποσκευές καί ἄμαχο
 πληθος

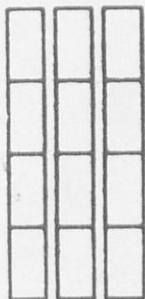

Τό πλαίσιο μέ τους ἔξι λόχους

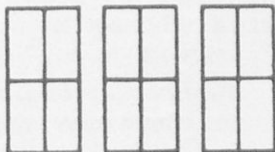
- α = τρεῖς εἰδικοί λόχοι στό
 μπροστινὸ τμήμα
 b = τρεῖς εἰδικοί λόχοι στά
 νῶτα
 c,c = κέρατα στό μπροστινὸ
 τμήμα
 d,d = κέρατα στό πίσω τμήμα
 e,e = πλευρές
 f,f,f,f = ἐλαφρά ὄπλισμένοι
 στρατιῶτες
 g = ἀποσκευές καί ἄμαχοι

22 ἄλλους καί ὅταν οἱ πλευρές τοῦ πλαισίου πλησιάζαν, ἔμεναν
 πίσω μέ τούς στρατιῶτες τους θαδίζοντας ἀργά, γιά νά μήν ἐνο-
 χλοῦν τίς πλευρές, κι ἔφεραν τούς ἄντρες τους ἔξω ἀπό αὐ-
 τές.¹⁰⁴ Ὄταν χωρίζονταν οἱ δύο πλευρές τοῦ πλαισίου, γέμι-
 ζαν τό ἄδειο μέρος μέ στρατιῶτες πού τούς ἔβαζαν κατά λό-
 χους, ἂν ἦταν κάπως στενό τό διάστημα, πενήντα πενήντα ἂν ἦταν

104. Ὄταν ἔφταναν σέ στενό μέρος, πού ἔπρεπε νά πλησιάσουν ἡ μιά μέ
 τήν ἄλλη πλευρά, ὥστε νά περάσουν οἱ στρατιῶτες χωρίς ἀταξία, τότε οἱ
 ἄντρες τῶν ἔξι λόχων, μέ ἀργό θῆμα προχωρώντας, ἔμεναν πίσω. Ἔτσι στή
 μέση ἄφηναν ἓνα διάστημα ἄδειο, πού ἐπέτρεπε στίς δύο πλευρές νά πλη-
 σιάσουν ἡ μιά τήν ἄλλη καί νά περάσουν μέ τάξη. Ὄταν πάλι ἔφταναν σέ
 τόπο εὐρύχωρο, τότε χωρίζονταν οἱ δύο πλευρές, τό μεταξύ τους διάστημα
 ἔμενε ἄδειο κι ἔτσι οἱ ἔξι λόχοι ξανάπαιρναν τή θέση τους σ'αὐτό.
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπό το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Τρεις λόχοι ὁ ἕνας πλάι στόν ἄλλο. Καθένας ἔχει τέσσερις ἐνωμοτίες, πού θρῖσκονται ἢ μιά πίσω ἀπό τήν ἄλλη.

Τρεις λόχοι «κατά πεντηκοστύς»· κάθε πεντηκοστύς ἔχει 2 ἐνωμοτίες, πού θρῖσκονται ἢ μιά πίσω ἀπό τήν ἄλλη.

Οἱ τέσσερις ἐνωμοτίες κάθε λόχου ἢ καθεμιά εἶναι τοποθετημένη πλάι στήν ἄλλη.

πιό πλατύ καί σέ ἐνωμοτίες ἂν ἦταν πολύ πλατύ. Ἔτσι τό κέντρο ἦταν πάντα γεμάτο. Ἄν πάλι χρειαζόταν νά περάσουν κάποιο 23 στενό ἢ κανένα γεφύρι, δέν ἀναστατώνονταν, παρά οἱ λοχαγοί περνοῦσαν μέ τή σειρά τους. Κι ἂν ἡ φάλαγγα σέ κανένα σημεῖο εἶχε ἀνάγκη ἀπό ἐνίσχυση, αὐτοί πήγαιναν νά βοηθήσουν. Μέ αὐτό 24 τόν τρόπο βάρδισαν τέσσερις σταθμούς. Καθώς βάρδισαν τόν πέμπτο σταθμό, εἶδαν ἕνα ἀνάκτορο καί ὀλόγυρά του πολλά χωριά. Ὁ δρόμος πού ὀδηγοῦσε σ' αὐτή τήν τοποθεσία περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπό ψηλούς γήλοφους πού κατέβαιναν ἀπό τό βουνό, πού στάριζά του βρισκόταν τό κεντρικό χωριό. Μέ χαρά εἶδαν οἱ Ἕλληνες τούς λόφους, ὅπως ἦταν φυσικό, ἐπειδή οἱ ἐχθροί πού ἀκολουθοῦσαν ἦταν ἱππεῖς. Ὅταν ὁμως προχώρησαν κι ἀνέβηκαν 25 ἀπό τόν κάμπο στόν πρώτο γήλοφο κι ὑστερα ἄρχισαν νά κατεβαίνουν ἀπό κεῖ γιά ν' ἀνέβουν στό δεύτερο, τότε παρουσιάζονται οἱ βάρδαροι. Τοῦτοι, ἐνῶ τούς μαστίγωναν οἱ ἀρχηγοί τους, ἄρχισαν νά χτυποῦν ἀπό ψηλά τούς Ἕλληνες μέ ἀκόντια, μέ σφεντόνες, μέ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπό τό Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

24-30

Καινούρια
ἐπίθεση τῶν
βαρδάρων.

Πέρσης τοξότης, πού έχει κρεμασμένη στον
ὄμο του τή θήκη για τό τόξο καί τά βέλη.

26 τόξα. Πλήγωσαν πολλούς καί νίκησαν τούς "Ελληνες γυμνήτες¹⁰⁵,
καί τούς ἀνάγκασαν νά μείνουν κλεισμένοι ἀνάμεσα στους
ὀπλίτες¹⁰⁶. Ἐτσι αὐτή τή μέρα οἱ σφεντονήτες καί οἱ τοξότες ἔμει-
ναν μέσα στό ἄμαχο πλῆθος, χωρίς νά προσφέρουν οὔτε τήν παρα-
μικρή ὠφέλεια. Οἱ "Ελληνες¹⁰⁷, ὕστερα ἀπ' αὐτή τήν πίεση, ἐπι-
27 δίωξαν νά τούς καταδιώξουν. Ἐπειδή ὁμως ἦταν ὀπλίτες φτάνουν
μέ δυσκολία στήν κορυφή, ἐνώ οἱ ἐχθροί ἔτρεχαν γρήγορα πηδώ-
28 ντας. Τά ἴδια πάθαιναν οἱ "Ελληνες ἀπό τούς βαρβάρους κι ὅταν
γύριζαν κοντά στό ἄλλο στράτευμα, τά ἴδια γίνονταν καί πάνω στό

105. Γυμνήτες (ὁ γυμνής, τοῦ γυμνήτος) λέγονταν οἱ στρατιῶτες πού ἦταν
ἐλαφρά ὀπλισμένοι, μονάχα μέ ἀκόντια ἢ τόξα ἢ σφεντόνες. Αὐτοί ὀνομά-
ζονταν καί **ψιλοί**.

106. Ἐτσι ὀνομαζόνταν οἱ στρατιῶτες πού εἶχαν βαρῦ ὀπλισμό, ὅπως θώ-
ρακα, μεγάλη ἀσπίδα καί δόρυ.

107. Οἱ βαριά ὀπλισμένοι "Ελληνες, πού εἶχαν ἐπιχειρήσει νά κινηγήσουν
τούς ἐχθρούς.

δεύτερο γήλοφο. Γι' αυτό αποφάσισαν, όταν ήταν πάνω στον τρίτο, να μη μετακινήσουν από εκεί τους στρατιώτες, ώσπου ανέβασαν πελταστές προς τό δουνό, από τη δεξιά πλευρά του πλαισίου. Κι 29 όταν αυτοί βρέθηκαν πάνω από τους έχθρους που ακολουθούσαν, σταμάτησαν πιά οι δάρβαροι τīs επιθέσεις τους έναντια σέ κείνους που κατέβαιναν, γιατί φοδήθηκαν μήπως αποκοπούν και βρεθούν οι Έλληνες κι από τά δυό τους μέρη¹⁰⁸. Έτσι τήν ύπόλοι- 30 πη μέρα συνέχισαν τήν πορεία και βάδιζαν οι στρατιώτες του πλαισίου στό δρόμο που βρισκόταν ανάμεσα στους γήλοφους, και οι πελταστές ψηλά στό δουνό, παράλληλα προς τους κάτω, ώσπου έφτασαν στα χωριά. Έκει όρισαν όχτώ γιατρούς¹⁰⁹, επειδή είχαν πολλούς πληγωμένους.

Εδώ έμειναν τρεις μέρες και έξιαιτίας των πληγωμένων και 31 επειδή βρήκαν πολλά τρόφιμα, όπως αλεύρι, κρασί και άρκετό κριθάρι μαζεμένο, γιά να φάνε τά άλλα. Και όλα αυτά βρισκονταν συγκεντρωμένα σέ άποθήκες κι ανήκαν στό διοικητή τής χώρας. Τέλος τήν τέταρτη μέρα κατεβαίνουν στον κάμπο. Έπειδή 32 όμως τους πρόλαβε ό Τισσαφέρνης μέ τό στρατό του, αναγκάστηκαν να σταματήσουν άμέσως μόλις συνάντησαν ένα χωριό και να μήν προχωρούν πιά δίνοντας μάχη. Γιατί υπήρχαν πολλοί που ήταν άδύνατο να πολεμούν, δηλαδή (και οι) πληγωμένοι και κείνοι που τους κουβαλοϋσαν και κείνοι που σήκωναν τά όπλα των τελευταίων. Όταν λοιπόν σταμάτησαν εκεί, οι δάρβαροι πλησία- 33 σαν τό χωριό και προσπαθοϋσαν να τους χτυπούν από μακριά, αλλά οι Έλληνες φάνηκαν πολύ άνώτεροι τους. Γιατί υπήρχε μεγάλη διαφορά στό να αποκρούουν τους έχθρους έξορμώντας από μία τοποθεσία, από τό να τους πολεμοϋν βαδίζοντας, τήν ώρα που εκείνοι τους έκαναν επίθεση.

Ήταν πιά απόγευμα προς τό βραδάκι, κι ήταν ώρα να απο- 34 συρθοϋν οι έχθροι. Γιατί οι δάρβαροι ποτέ δε στρατοπέδεψαν σέ

108. Δηλαδή οι πελταστές από πάνω και οι όπλίτες από κάτω.

109. Οι γιατροί αυτοί ήταν πρακτικοί, δηλαδή άνθρωποι που ήξεραν να σταματήσουν τό αίμα ή να κλείσουν κάποια πληγή.

31-33

Αποτελεσματική αντίσταση των Ελλήνων.

34-36

Οι Πέρσες αποσύρονται τή νύχτα.

απόσταση μικρότερη από εξήντα στάδια από κεί που βρισκόταν ο
 ελληνικός στρατός, επειδή φοβόνταν μήπως τούς επιτεθούν οι Έλ-
 ληνες τη νύχτα. Καί εἶναι ἄχρηστο τῆ νύχτα ἓνα περσικό στρατεύ-
 35 μα. Γιατί καί τά ἄλογα εἶναι δεμένα καί συνήθως τά πεδικλώ-
 νουν ¹¹⁰ γιά νά μήν μποροῦν νά φύγουν, ἂν λυθοῦν, κι ἂν γίνει κανέ-
 νας θόρυβος, πρέπει ὁ Πέρσης στρατιώτης νά βάλει στό ἄλογο τῆ
 σέλα καί τό χαλινάρι, νά φορέσει ὁ ἴδιος τό θώρακά του καί νά κα-
 θαλήσει. Μά ὄλ' αὐτά εἶναι δύσκολο νά γίνουν τῆ νύχτα καί μάλι-
 36 στα ὅταν ὑπάρχει θόρυβος. Γι' αὐτόν τό λόγο οἱ Πέρσες στρατοπέ-
 δευαν μακριά ἀπο τούς Ἑλληνες. Ἀλλά ὅταν τοῦτοι ἄρχισαν νά
 καταλαβαίνουν πώς οἱ βάρβαροι θέλουν νά ἀποσυρθοῦν καί πώς
 δίνουν τίς ἀνάλογες διαταγές, τότε ὁ κήρυκας ἐφώνηξε στούς
 στρατιώτες νά ἐτοιμάζουν τά πράγματά τους. Ἦκουσαν τῆ φωνή
 του οἱ ἐχθροί καί δέν ξεκίνησαν ἀμέσως, μόλις ὅμως ἄρχισε νά
 37 βραδιάζει, ἐφυγαν. Γιατί νόμιζαν πώς δέν εἶναι σωστό νά βαδί-
 σουν νύχτα καί νά γυρίσουν στό στρατόπεδο. Μά ὅταν οἱ Ἑλληνες
 τούς εἶδαν πιά καθαρά νά φεύγουν, ἔξεψαν πάλι κι αὐτοί τά ζῶα
 κι ἄρχισαν νά προχωροῦν, καί βάδισαν πάνω κάτω ἐξήντα στάδια.
 Τόσο μεγάλη ἀπόσταση χώρισε τά δύο στρατεύματα, ὥστε τῆ δεύ-
 38 τηρη καί τήν τρίτη μέρα δέν παρουσιάστηκαν οἱ ἐχθροί. Τήν τέ-
 ταρτη ὅμως, προχωρώντας ὅσο ἦταν νύχτα, πιάνουν οἱ βάρβαροι
 μιὰ πολύ ψηλή τοποθεσία, ἀπ' ὅπου ἐπρόκειτο νά περάσουν οἱ
 Ἑλληνες. Ἦταν ἡ κορυφή τοῦ ὑψώματος, πού θά τήν περνοῦσαν
 38 κατεβαίνοντας στόν κάμπο. Ἐπειδή ὁ Χειρῖσοφος ἔβλεπε πώς
 ἦταν πιασμένη ἡ κορυφή τοῦ ὑψώματος, ἔστειλε καί φώναξε τόν
 Ξενοφώντα ἀπό τήν ὀπισθοφυλακή καί τόν παρακάλεσε νά πάρει
 39 τούς πελταστές καί νά φτάσει μπροστά. Ὁ Ξενοφώντας ὅμως δέν
 ὀδήγησε ἐκεῖ τούς πελταστές, γιατί ἔβλεπε ὅτι ἐρχόταν ὁ Τισσα-
 φέρνης μέ ὀλόκληρο τό στρατό του, παρά ἔτρεξε ὁ ἴδιος καθάλα
 στό ἄλογο καί τόν ρώτησε: «Τί μέ φωνάζεις;» Κι ἐκεῖνος τῷ λέει:
 «Μπορεῖς νά δεῖς. Πρόλαβαν οἱ ἐχθροί κι ἔπιασαν τό ὑψωμα πού

37-40
 Οἱ Ἑλληνες
 προχωροῦν,
 ἐνῶ οἱ ἐχθροί
 πιάνουν ὑψω-
 μα γιά νά τούς
 ἐμποδίσουν.

110. Ἡ συνήθεια αὐτή νά πεδικλώνουν ἄλογα, καθώς καί ἄλλα ζῶα (μου-
 λάρια, γαίδουρια, κατσίκες), ὑπάρχει καί σήμερα ἀκόμα στούς ἀγρότες
 μας. Τό πεδίκλωμα ἔχει σκοπό νά μήν ἀφήσει τό ζῶο νά φύγει ἢ νά μπεῖ σέ
 καλλιεργημένα κτήματα καί νά κάμει ζημιές.

εἶναι πάνω ἀπό τό μέρος ἀπ' ὅπου θά κατέβουμε στόν κάμπο. Ἔτσι δέν εἶναι δυνατό νά περάσουμε, ἂν δέν τοὺς διώξουμε ἀπό κεῖ. Μά γιατί δέν ἔφερες τοὺς πελταστῆς;¹¹¹» Ἐκεῖνος τοῦ ἀπά- 40 ντησε πῶς δέν τό ἔβρισκε σωστό νά ἀφήσει ἀπροφύλαχτη τήν ὀπισθοφυλακή, ἀφοῦ ἔκαμαν τήν ἐμφάνισή τους οἱ ἐχθροί. «Εἶναι ὁμως καιρός, εἶπε, νά σκεφτοῦμε μέ ποιόν τρόπο θά διώξουμε τοὺς ἄντρες αὐτοὺς ἀπό τό ὕψωμα». Τότε ὁ Ξενοφώντας παρατηρεῖ πῶς 41 ἡ κορυφή τοῦ βουνοῦ ἦταν πάνω ἀπό τό δικό τους στρατεύμα καί πῶς ἀπ' αὐτήν ὑπήρχε δρόμος πού ὀδηγοῦσε πρὸς τό ὕψωμα, ὅπου βρισκόνταν οἱ ἐχθροί, καί λέγει: «Προτιμότερο εἶναι, Χειρίσοφε, νά ὀρμήσουμε, ὅσο γίνεται γρηγορότερα, πρὸς τήν κορυφή. Γιατί ἂν καταφέρουμε νά τήν πιάσουμε, δέ θά μπορέσουν νά μείνουν στή θέση τους οἱ ἐχθροί πού εἶναι πάνω ἀπό τό δρόμο. Ἄν θέλεις, λοιπόν, νά μείνεις ἐσὺ κοντά στό στρατό, κι ἐγώ θ' ἀνέβω ἀπάνω. Ἄν ὁμως προτιμᾷς πῆγαινε σύ στό βουνό, κι ἐγώ θά μείνω ἐδῶ». «Σ' ἀφήνω, εἶπε ὁ Χειρίσοφος, νά διαλέξεις ὁποιο ἀπό τά δυό θέ- 42 λεις». Ὁ Ξενοφώντας εἶπε πῶς, σάν πιό νέος, προτιμᾷ ν' ἀνέβει στό βουνό, τόν παρακαλεῖ ὁμως νά στείλει μαζί του στρατιῶτες ἀπό τήν ἐμπροσθοφυλακή. Γιατί ἦταν μεγάλη ἀπόσταση νά πάει νά πάρει ἄντρες ἀπό τήν ὀπισθοφυλακή. Καί ὁ Χειρίσοφος στέλνει 43 μέ τόν Ξενοφόντα τοὺς πελταστῆς τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς καί πῆρε στή θέση τους ἐκείνους πού ἦταν στή μέση τοῦ πλαισίου. Ἐδῶσε ὁμως διαταγή νά πάνε μαζί του καί οἱ τρακόσιοι διαλεχτοί, πού τοὺς εἶχε δάλει ὁ ἴδιος στό μπροστινὸ μέρος τοῦ πλαισίου.

Ἀπὸ κεῖ ξεκίνησαν καί προχωροῦσαν, ὅσο μποροῦσαν πιό 44 γρήγορα. Μά οἱ ἐχθροί πού βρισκόνταν στό λόφο, μόλις πῆραν εἰδηση πῶς οἱ Ἕλληνες βάδιζαν γιὰ τήν κορυφή, μονομιᾷς κι ἐκεῖνοι, βάζοντας ὅλες τίς δυνάμεις τους, ὀρμησαν γιὰ νά φτάσουν ἀπάνω πρῶτοι. Καί τότε ἄκουε κανεῖς δυνατές κραυγές ἀπὸ τό 45 ἐλληνικό στρατεύμα, καθὼς οἱ Ἕλληνες ἔδιναν κουράγιο στοὺς δικούς τους, τό ἴδιο ὁμως κι ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τοῦ Τισσαφέρνη, πού φώναζαν στοὺς δικούς τους νά ἔχουν θάρρος. Ὁ Ξενοφώντας 46 πάλι περνώντας δίπλα στοὺς στρατιῶτες, καθάλα πάνω στ' ἄλογο

41-49

*Οἱ Ἕλληνες
πιάνουν τήν
κορυφή τοῦ
βουνοῦ.*

111. Οἱ πελταστῆς ἦταν ἐλαφρά ὀπλισμένοι στρατιῶτες πού κρατοῦσαν τήν **πέλτην**, μιά μικρὴ ἀσπίδα πλεγμένη ἀπὸ κλωνάρια ἰτιάς.

Πέλταστος με κράνος, πέλη, περικνημίδες καί δόρυ.
(Παράσταση από άγγείο).

του, τούς ἐμφύζωνε μ' αὐτά τὰ λόγια: «Τώρα, στρατιῶτες, νά σκεφτείτε πώς πηγαίνομε γιά τήν Ἑλλάδα, γιά τὰ παιδιά καί γιά τίς γυναῖκες μας. Ἄν κοπιάσουμε τώρα λίγο, ὕστερα πιά θά προχωροῦμε χωρίς νά κάνουμε μάχη». Ὁ Σωτηρίδας ὁμοῦς ὁ Σικυώνιος¹¹² εἶπε: «Δέ βρισκόμαστε κάτω ἀπό τίς ἴδιες συνθη-
47 κες, Ξενοφόντα· γιατί ἐσύ εἶσαι καβάλα στό ἄλογο, ἐνῶ ἐγώ κουράζομαι πολύ νά σηκῶνω τήν ἀσπίδα».

48 Μόλις τ'ἄκουσε αὐτά ὁ Ξενοφώντας πήδησε κάτω ἀπό τό ἄλογο, τόν ἔσπρωξε ἔξω ἀπό τή γραμμή, τοῦ πήρε τήν ἀσπίδα, καί κρατώντας τήν δάδιζε ὅσο μπορούσε πιό γρήγορα. Ἔτυχε ὁμοῦς νά φορεῖ καί τόν ἱππικό θώρακα, πράγμα πού τόν ἔκανε νά ὑποφέρει. Σέ κείνους πού πήγαιναν μπροστά του, ἔλεγε νά προχωροῦν, σέ κείνους πού θρίσκονταν πίσω του, νά τόν προσπερνοῦν, κι
49 ὁ ἴδιος ἀκολουθοῦσε μέ κόπο. Τότε οἱ ἄλλοι στρατιῶτες χτυποῦν ἀπό κοντά κι ἀπό μακριά τό Σωτηρίδα καί τόν θρίζουν, ὥσπου τόν ἀνάγκασαν νά ξαναπάρει τήν ἀσπίδα καί νά προχωρήσει. Καί ὁ Ξενοφώντας ἀνέβηκε στό ἄλογο καί πήγαινε καβάλα, ὥσπου μπορούσε νά προχωρεῖ τό ζῶο· ὅταν ὁμοῦς τό μέρος ἦταν ἀπέρα-

112. Καταγόταν ἀπό τή Σικυώνα, μία πόλη πού θρίσκóταν βορειοδυτικά τῆς Κορινθίας, δεκαογτώ, γιλιόμετρα μακριά ἀπ'αὐτήν.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπό τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στο, ἄφησε τὸ ἄλογο καὶ βάδιζε μετὰ τὰ πόδια. Τέλος προλαβαίνουν καὶ φτάνουν στὴν κορυφή πρὶν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς.

Τότε οἱ βαρβάροι¹¹³ γύρισαν τὶς πλάτες κι ἄρχισαν νὰ φεύγουν, ὅπου μπορούσε ὁ καθένας, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες κρατοῦσαν τὴν κορυφή. Οἱ στρατιῶτες πάλι τοῦ Τισσαφέρην καὶ τοῦ Ἀρδιαίου πῆραν ἄλλο δρόμο κι ἔφυγαν, ἐνῶ ὁ Χειρίσοφος μετὰ τοὺς ἄντρες του κατέθηκαν καὶ στρατοπέδωσαν σ' ἓνα χωριό, ποῦ ἦταν γεμάτο ἀπὸ πολλὰ τροφίμα. Σ' αὐτὸ τὸν κάμπο, πλάι στὸν Τίγρητα ποταμό, ὑπῆρχαν καὶ πολλὰ ἄλλα χωριά, ποῦ εἶχαν ἄφθονα τροφίμα. Μὰ ὅταν ἔφτασε τὸ ἀπόγευμα, παρουσιάζονται ξαφνικὰ οἱ ἐχθροὶ² στὸν κάμπο καὶ σκότωσαν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ποῦ ἦταν σκορπισμένοι ἐδῶ κι ἐκεῖ γιὰ λεηλασία. Γιατὶ θρῆθησαν σ' αὐτὸ τὸ μέρος, ἀκριβῶς τὴν ὥρα ποῦ οἱ ντόπιοι προσπαθοῦσαν νὰ περάσουν στὴν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ ποταμοῦ πολλὰ κοπάδια ζῶα. Τότε ὁ³ Τισσαφέρην μετὰ τοὺς στρατιῶτες του προσπάθησαν νὰ κάψουν τὰ χωριά. Καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες στενοχωρήθηκαν πολὺ, γιατί σκέφτηκαν πῶς, ἂν τὰ κάψουν, δὲ θὰ ἔχουν ἀπὸ ποῦ νὰ προμηθευτοῦν τροφίμα. Σὲ λίγο γύρισαν ὁ Χειρίσοφος μετὰ τοὺς ἄντρες⁴ του, ποῦ εἶχαν πάει νὰ βοήθησουν τοὺς ἄλλους¹¹⁴. Κι ὁ Ξενοφώντας ποῦ εἶχε κατέβει ἀπὸ τὴν κορυφή καὶ περνοῦσε καθάλα στ' ἄλογο μπροστὰ στὰ τάγματα, συνάντησε τοὺς Ἕλληνες ποῦ γύριζαν ἀπὸ τὴ βοήθεια καὶ τοὺς εἶπε: «Βλέπετε, Ἕλληνες, πῶς οἱ⁵ ἐχθροὶ ἀφήνουν πιά τὴ χώρα νὰ εἶναι δική μας. Γιατὶ ἐκεῖνο ποῦ προσπαθοῦσαν νὰ πετύχουν ἀπὸ μᾶς, ὅταν κάναμε τὶς συνθήκες, δηλαδή νὰ μὴν καίμε τὴ χώρα τοῦ βασιλιᾶ, τώρα οἱ ἴδιοι τὸ παραδιάζουν καὶ τῆς δάζουν φωτιά σὰ νὰ εἶναι ξένη. Ἀλλὰ ἂν ἀφήνουν κάπου τροφίμα γιὰ τὸν ἑαυτό τους, θὰ μᾶς δοῦν κι ἐμᾶς νὰ

ΚΕΦ.5

1-6

1 Ὑποχωρώντας ὁ Τισσαφέρην καίει τὰ χωριά:

113. Ὁ Ξενοφώντας ἐδῶ ἔννοεῖ τοὺς βαρβάρους ποῦ εἶχαν καταλάβει τὸ ὕψωμα γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἕλληνες νὰ περάσουν ἀπὸ κάτω, καθῶς κι ἐκεῖνους ποῦ ἔτρεχαν νὰ πιάσουν τὴν κορυφή τοῦ βουνοῦ καὶ δὲν τὰ κατάφεραν.

114. Ἐννοεῖ τοὺς Ἕλληνες ποῦ εἶχαν πάει γιὰ λεηλασία καὶ ποῦ τοὺς ἔκαμε ἐπίθεση ὁ Τισσαφέρην.

6 πηγαίνουμε σ' αυτό τό μέρος. Μοῦ φαίνεται ὁμως, Χειρίσοφε, εἶπε, πῶς πρέπει νά ὑπερασπίζουμε τή χώρα σά νά εἶναι δική μας, βαδίζοντας ἐναντία σέ κείνους πού τήν καῖνε». Μά ὁ Χειρίσοφος ἀπάντησε: «Ἐγώ δέν ἔχω αὐτήν τή γνώμη. Ἀντίθετα εἶπε, κι ἐμεῖς πρέπει νά βάζουμε φωτιά, καί τότε θά σταματήσουν αὐτοί πύο γρηγόρα νά καῖνε».

7-12
Τό σχέδιο
ἐνός Ροδίτη.

7 "Όταν πῆγαν στόν τόπο ὅπου εἶχαν στρατοπεδέψει, οἱ ἄλλοι ἀσχολήθηκαν μέ τό ζήτημα τῶν τροφίμων, ἐνῶ οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί ἔκαναν σύσκεψη κι ἡ ἀμηχανία τους ἦταν μεγάλη. Γιατί ἀπό τή μιά βρισκόνταν βουνά θεόροτα,¹¹⁵ καί ἀπό τήν ἄλλη ὁ ποταμός¹¹⁶ πού ἦταν τόσο βαθύς, ὥστε οὔτε τά δόροτα δέν ἦταν ψηλότερα ἀπό τά νερά του, ἄν κανεῖς τά ἔχωνε μέσα γιά νά δοκιμάσει τό βάθος του. Τήν ὥρα πού αὐτοί δέν ἤξεραν τί νά κάμουν, πῆγε κοντά τους κάποιος Ροδίτης καί τούς εἶπε: «Ἐγώ, ἀρχηγό, εἶμαι πρόθυμος νά σάς περάσω ἀπέναντι τέσσερις τέσσερις χιλιάδες, ἄν μέ βοηθήσετε σέ ὅ,τι χρειάζομαι κι ἄν μοῦ δώσετε γιά πληρωμή ἕνα τάλαντο». "Όταν τόν ρώτησαν ποιά πράγματα τοῦ εἶναι ἀπαραίτητα, εἶπε: «Θά χρειαστῶ δυό χιλιάδες ἀσκιά. Βλέπω ὁμως πολλά πρόβωτα καί γίδια καί βόδια καί γαῖδούρια, πού ἄμα γταρθοῦν καί φουσκωθοῦν, μποροῦν νά κάμουν εὐκολο τό πέρασμα τοῦ ποταμοῦ. Θά χρειαστῶ ἀκόμα καί τά σχοινιά πού δένετε τά ὑποζύγια. Μέ αὐτά θά ἐνώσω τά ἀσκιά τό ἕνα μέ τό ἄλλο καί θά τοποθετήσω τό κάθε ἀσκή μέσ στό νερό, ἀφοῦ πρῶτα κρεμάσω ἐπάνω πέτρες καί τίς ἀφήσω σά νά ἔναι ἄγκυρες. Ὑστερα θά τραβήξω τά ἀσκιά ὡς τήν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, θά τά δέσω κι ἀπό τούτη κι ἀπό κείνη τή μεριά καί θά κουβαλήσω καί θά βάλω
11 ἀπό πάνω χαμοκλάδα καί θά τά σκεπάσω μέ χῶμα. Τό ὅτι δέν ὑπάρχει κίνδυνος νά βουλιάξετε, αὐτό θά τό καταλάβετε τούτη τή στιγμή. Κάθε ἀσκή δηλαδή γιά νά μή βουλιάξει, θά σηκώνει δυό ἄντρες μονάχα. Καί γιά νά μή γλιστροῦν ἀπό πάνω, θά τούς ἐμποδί-

115. Ἦταν τά Καρδούχεια, πού τά εἶχαν δεξιά τους.

116. Ἐννοεῖται ὁ Τίγρητας, πού βρισκόταν ἀριστερά τους.

ζουν τὰ χαμόκλαδα καὶ τὸ χῶμα». Ἦκουσαν οἱ στρατηγοὶ αὐτὰ 12
καὶ τοὺς φάνηκε χαριτωμένο τὸ τέχνασμα τοῦ Ροδίτη, στὴν πράξι
ὁμως τὸ ἔβρισκαν ἀδύνατο. Γιατί στὴν ἀπέναντι ὄχθη ὑπῆρχαν
πολλοὶ ἰππεῖς, πού θά τοὺς ἐμπόδιζαν καὶ πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δέ
θ' ἄφηναν τοὺς πρώτους, πού θά ἐπιχειροῦσαν, νά κάνουν τίποτε
ἀπ' αὐτά.

Ἔτσι τὴν ἄλλη μέρα ξαναγύρισαν πρὸς τὰ πίσω (δηλαδή πρὸς 13
τὴ Βαβυλώνα), στὰ χωριά πού δέν ἦταν καμένα. Ἐβαζαν ὁμως
φωτιά σέ κείνα πού ἄφηναν κι ἔφευγαν. Γι' αὐτὸ οἱ ἐχθροὶ δέ
ζύγωναν, ἀλλὰ κοίταζαν καὶ φαίνονταν πῶς ἀποροῦσαν, μὴ ξέ-
ροντας πρὸς τὰ πού θά τραθῆξουν οἱ Ἕλληνες καὶ τί σκέφτονται
νά κάμουν. Τότε οἱ ἄλλοι στρατιῶτες ἔβγαναν ν' ἀναζητήσουν 14
τροφίμα, ἐνῶ οἱ στρατηγοὶ ἔκαναν πάλι σύσκεψη. Συγκέντρωσαν
κι ἐκείνους πού εἶχαν πιαστεῖ αἰχμάλωτοι καὶ τοὺς ζητοῦσαν πλη-
ροφορίες γιὰ ὁλόκληρη τὴ γύρω περιοχὴ, δηλαδή πῶς ἦταν τὸ κά-
θε μέρος χωριστά. Ἐκεῖνοι ἔλεγαν πῶς πρὸς τὸ νοτιὰ βρισκόταν ὁ 15
δρόμος πού πῆγαινε στὴ Βαβυλώνα καὶ στὴ Μηδία, ἀπ' ὅπου εἶ-
χαν ἔρθει. Πρὸς τὰ ἀνατολικά ἦταν ὁ δρόμος πού πῆγαινε στὰ
Σοῦσα¹¹⁷ καὶ στὰ Ἐκβάτανα,¹¹⁸ ὅπου λένε πῶς ὁ βασιλιάς παρα-
θερίζει. Πρὸς τὰ δυτικά, πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι,¹¹⁹ βρισκόταν ὁ δρό-
μος πού ὀδηγοῦσε στὴ Λυδία καὶ στὴν Ἰωνία, ἐνῶ ἐκεῖνος πού
περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ βουνά, πρὸς τὸ βορινὸ μέρος, ὀδηγοῦ-
σε στὴ χώρα τῶν Καρδούχων.¹²⁰ Γι' αὐτούς ἔλεγαν πῶς κατοικοῦ- 16
σαν ἐπάνω στὰ βουνά καὶ πῶς ἦταν ἱκανοὶ πολεμιστὲς καὶ δέν

13-18

*Ἀπόφαση νά
τραθῆξουν
πρὸς τὰ βου-
νά τῶν Καρ-
δούχων.*

117.Γιὰ τὰ Σοῦσα: βλ. σημείωση 41.

118.Γιὰ τὰ Ἐκβάτανα: βλ. σημείωση 42.

119. Ἐννοεῖ τὸν Τίγρητα ποταμῖο.

120. Ὁ λαὸς αὐτὸς κατοικοῦσε τὴν περιοχὴ πού ἀπλωνόταν σ' ἓνα βουνό
τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Ζάγρου καὶ στὶς κοιλάδες πού βρισκόταν κάτω ἀπ' αὐ-
τό. Ἦταν γενναῖοι ἄντρες καὶ θεωροῦνται πρόγονοι τῶν σημερινῶν
Κούρδων.

πειθαρχούσαν στο βασίλειά. Κάποτε μάλιστα τους ἔκαμε ἐπίθεση ἕνας στρατός τοῦ βασιλείου πού εἶχε ἑκατόν εἴκοσι χιλιάδες ἄντρες, κι ἀπ' αὐτούς κανέναν δέ γύρισε πίσω, παρά χάθηκαν ὅλοι μέσα στίς κακοτοπιές τῆς χώρας. Ὅσες φορές ὁμως ἔκαναν συνθήκες μέ τό διοικητή πού ἔμενε στόν κάμπο, τότε κι αὐτοί εἶχαν

17 σχέσεις μ' ἐκείνους κι ἐκείνοι μ' αὐτούς.¹²¹ Ὄταν τ' ἄκουσαν αὐτά οἱ στρατηγοί, ἔβαλαν νά καθίσουν σέ χωριστό μέρος ἐκείνους πού ἔλεγαν πώς ξέρουν πρὸς τά πού τραβάει ὁ κάθε δρόμος, χωρὶς νά φανερώσουν πού σκόπευαν νά πάνε. Πάντως, οἱ στρατηγοί ἔκριναν πώς ἦταν ἀνάγκη, βαδίζοντας ἀνάμεσα στά βουνά, νά μποῦν στή χώρα τῶν Καρδοῦχων. Γιατί ἔλεγαν οἱ αἰχμάλωτοι πώς, ὅταν περάσουν αὐτή τήν περιοχὴ, θά φτάσουν στήν Ἀρμενία, πού τήν κυβερνοῦσε ὁ Ὁρόντας καί ἦταν μεγάλη καί πλούσια χώρα. Κι ἀπό κεῖ πιά ἔλεγαν πώς ἦταν εὐκολο νά πάει

18 κανεὶς ὅπου ἤθελε. Γι' αὐτό ἔκαμαν θυσία, ὥστε ν' ἀρχίσουν τήν πορεία ὅποιαδήποτε στιγμή τους φαινόταν καλό. Γιατί φοβόνταν μήπως προλάβουν οἱ Καρδοῦχοι καί πιάσουν τό πέραμα ἐπάνω στά βουνά. Ἐδωσαν λοιπόν διαταγή νά δειπνήσουν, νά ἐτοιμάσουν τά πράγματά τους ὅλοι καί νά ξεκουράζονται, καί, μόλις τους εἶδοποιήσει κάποιος ὅτι ἀρχίζει ἡ πορεία, ν' ἀκολουθοῦν.

121. Δηλαδή οἱ ὄρειοί Καρδοῦχοι εἶχαν σχέσεις μέ τούς κατοίκους τοῦ κάμπου καί ἀντίθετα οἱ καμπέσιοι μέ τούς ὄρειοὺς.

122. Ἀρμενία λεγόταν ἡ χώρα πού βρισκόταν πρὸς τά νότια τοῦ Καύκασου καί τοῦ Εὐξείνου Πόντου καί πρὸς τά δόξεια τῆς Ἀσσυρίας καί τῆς Μηδίας.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΚΕΦ. 1

[Τά ὅσα ἔγιναν τόν καιρό πού βάδιζαν ἀπό τὰ παρῶλια στό ἔσωτερικό τῆς Ἀσίας ὡς τή μέρα τῆς μάχης, καί ὅσα ὕστερα ἀπό τή μάχη στό διάστημα πού ἴσχυε ἡ ἀνακωχή ἀνάμεσα στό βασιλιά καί στούς Ἑλλήνες, πού ἀκολούθησαν τόν Κύρο στήν ἐκστρατεία, καί οἱ πολεμικές ἐνέργειες ἐνάντια στούς Ἑλλήνες ἀπό τότε πού παραδίασε τίς συνθήκες ὁ βασιλιάς καί ὁ Τισσαφέρνης, ἐνῶ ἀκολουθοῦσε ὁ περσικός στρατός, ὅλα αὐτά ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση.]

Ὅταν ἔφτασαν στό σημεῖο πού ὁ Τίγρητας ποταμός μέ κανένα τρόπο δέν μπορούσε νά περαστεῖ ἐξαιτίας τοῦ δάθους καί τοῦ πλάτους του, οὔτε ὑπῆρχε κανένα πέραμα κοντά, ἀλλά ἀπό πάνω του κρέμονταν ἀπότομα τὰ βουνά τῶν Καρδούχων, τότε πιά ἀποφάσισαν οἱ στρατηγοί νά περάσουν ἀνάμεσα ἀπό τὰ βουνά. Γιατί ἀπό τοὺς αἰχμάλωτους εἶχαν τήν πληροφορία πῶς, ἂν περάσουν τὰ βουνά τῶν Καρδούχων, τότε θά διαδοῦν καί τίς πηγές τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ στήν Ἀρμενία, φτάνει νά τό θέλουν· ἂν δέν τό θέλουν, μπορούν νά τίς προσπεράσουν. Εἶχαν μάθει ἀκόμα πῶς καί οἱ πηγές τοῦ Εὐφράτη δέν ἦταν μακριά ἀπό τίς πηγές τοῦ Τίγρητα, καί πραγματικά ἔτσι εἶναι. Ὅσο γιά τήν ἐπίθεση στή χώρα τῶν Καρδούχων τήν κάνουν μέ τοῦτο τόν τρόπο, ἀπό τή μιά προσπαθώντας νά μείνουν ἀπαρατήρητοι, κι ἀπό τήν ἄλλη νά προλάβουν νά πιάσουν τίς βουνοκορφές πρὶν ἀπό τοὺς ἐχθρούς].

Ἦταν πιά ἡ ὥρα τῆς τελευταίας φρουρᾶς¹²³ καί ὑπολειπόταν τόσο διάστημα τῆς νύχτας, ὅσο χρειάζόταν γιά νά περάσουν τόν κάμπο σκοτεινά. Τότε σηκώθηκαν οἱ στρατιῶτες ὕστερα ἀπό προφορική διαταγή κι ἄρχισαν τήν πορεία, ὅσπου φτάνουν κατὰ τὰ

1 Ἀνακεφαλαίωση.

2-4

2 Ἀπόφαση γιά τήν πορεία.

5-11

5 Στά χωριά τῶν Καρδούχων.

123. Τρεῖς φρουρές ἄλλαζαν τή νύχτα. Ἡ τελευταία ἄρχιζε στίς 2 περίπου ὕστερ' ἀπό τὰ μεσάνυχτα.

- 6 Ξημερώματα στό βουνό. Ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατεύματος ἦταν ὁ Χειρίσοφος, πού εἶχε τούς δικούς του στρατιῶτες καί ὄλους τούς γυμνήτες, ἐνῶ ὁ Ξενοφώντας ἀκολουθοῦσε μέ τούς ὀπλίτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς· κανένα γυμνήτη δέν εἶχε. Γιατί δέ φαινόταν νά ὑπάρχει κανένας κίνδυνος μήπως τούς ἀκολουθήσει κάποιος ἀπό
- 7 πίσω, τήν ὥρα πού θά ἀνέβαιναν τό βουνό. Ὁ Χειρίσοφος τότε ἀνεβαίνει στήν κορυφή, προτοῦ τόν πάρουν εἶδηση οἱ ἐχθροί. Ὑστερα ὀδηγοῦσε ἀργά, κι ἀκολουθοῦσαν οἱ στρατιῶτες πού περνοῦσαν κάθε τόσο, μέ κατεύθυνση τά χωριά πού βρισκόνταν στίς
- 8 κοιλάδες καί στίς χαράδρες τῶν βουνῶν. Τότε οἱ Καρδοῦχοι ἄφησαν τά σπίτια κι ἔβρισκαν καταφύγιο στά βουνά, μέ τίς γυναῖκες καί τά παιδιά τους. Ὅσο γιά τά τρόφιμα, οἱ Ἕλληνες μποροῦσαν νά τά παίρνουν ἀφθονά. Καί τά σπίτια ἦταν γεμάτα ἀπό χάλκινα σκεύη, δέν ἔπαιρναν ὅμως τίποτε ἀπ' αὐτά, οὔτε καί τόν κόσμο κυνηγοῦσαν. Τά ἄφηναν ἀπείραχτα, μήπως κι ἔδειχναν διάθεση οἱ Καρδοῦχοι νά τούς ἐπιτρέψουν νά περάσουν ἀπό τή χώρα τους
- 9 φιλικά, μιά καί ἦταν ἐχθροί μέ τό βασιλιά. Τρόφιμα ὅμως ἔπαιρνε ὁ καθένας, ὅσαδήποτε ἔβρισκε, γιατί τά εἶχαν ἀνάγκη. Μά οἱ Καρδοῦχοι οὔτε ἀπαντοῦσαν πού τούς φώναζαν οἱ Ἕλληνες, οὔτε ἔκα-
- 10 ναν καμιάν ἄλλη φιλική ἐνέργεια. Καί ὅταν οἱ τελευταῖοι ἀπό τούς Ἕλληνες κατέβαιναν ἀπό τή βουνοκορυφή στά χωριά κι ἦταν πιά σκοτεινά—γιατί τό ἀνέδασμα καί τό κατέδασμα κράτησε ὀλόκληρη τή μέρα, ἐπειδή τό μονοπάτι ἦταν στενό— τότε μαζεύτηκαν μερικοί Καρδοῦχοι καί ρίχτηκαν ἀπάνω τους. Σκότωσαν κάμποσους καί πλήγωσαν ἄλλους θανάσιμα μέ πέτρες καί μέ βέλη, παρόλο πού ἦταν λίγοι. Καί τοῦτο, ἐπειδή τό ἑλληνικό στρατεῦμα
- 11 τούς ρίχτηκε ἀναπάντεχα. Ἄν συγκεντρώνονταν τότε περισσότεροι, θά κινδύνευε νά καταστραφεῖ μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ. Αὐτή τή νύχτα λοιπόν ἔτσι πέρασαν οἱ Ἕλληνες στά χωριά, ἐνῶ οἱ Καρδοῦχοι ἄναβαν φωτιές γύρω γύρω, πάνω στά βουνά, κι ἔτσι δέν ἔχαναν ἀπό τά μάτια τους ὁ ἓνας τόν ἄλλο.

12-14

Νέα μέτρα γιά
τὴν εὐκόλη
πορεία.

- 12 Μόλις ξημέρωσε, μαζεύτηκαν οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί τῶν Ἑλλήνων κι ἀποφάσισαν νά κρατήσουν τά ἀπαραίτητα καί τά πλοῦθινα ὑποζύγια καί μέ αὐτά νά συνεχίσουν τήν πορεία. Τά ὑπόλοιπα νά τ' ἀφήσουν, καθὼς καί ὄλους τούς αἰχμάλωτους πού εἶχε

πιάσει τελευταία ὁ στρατός. Γιατί ἡ πορεία γινόταν ἀργά, ἐπειδὴ 13
καὶ τὰ ὑποζύγια ἦταν πολλά καὶ οἱ αἰχμάλωτοι. Ἐξάλλου πολλοὶ
στρατιῶτες ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπασχολημένοι μὲ αὐτὰ καὶ νὰ μὴν
παίρνουν μέρος στὴ μάχη, κι ἀκόμα ἦταν ἀνάγκη νὰ προμηθεύο-
νται διπλάσια τροφίμα καὶ νὰ τὰ κουβαλοῦν, ἐξαιτίας τοῦ πλήθους
τῶν ἀνθρώπων. Ὅταν τ' ἀποφάσισαν αὐτὰ, ἔβαλαν τὸν κήρυκα
καὶ διαλάλησε νὰ ἐνεργεῖ ὁ στρατός μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο. Ὑστερα 14
ἔφαγαν καὶ ξεκίνησαν· οἱ στρατηγοὶ τότε τοποθέτησαν κρυφὰ σ'
ἓνα στενὸ μερικοὺς ἄντρες, πού ἔπαχναν κι ἔπαιρναν ὅ,τι ἔδρι-
σκαν ἀπὸ κεῖνα πού εἶχαν πεῖ ν' ἀφήσουν ἐκεῖ. Ἔτσι βάδισαν τὴ
μέρα ἐκείνη, εἴτε μὲ τὸ νὰ κάνουν μικρομάχες εἴτε μὲ τὸ νὰ
ξεκουράζονται.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔπιασε μεγάλη κακοκαιρία, ἦταν ὁμως ἀνάγκη 15
νὰ προχωροῦν, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀρκετὰ τροφίμα. Ὁ Χειρίσοφος
πήγαινε μπροστά, κι ὁ Ξενοφώντας ἀκολουθοῦσε μὲ τὴν ὀπισθο-
φυλακὴ. Μὰ οἱ ἐχθροὶ ἔκαναν σφοδρὲς ἐπιθέσεις καὶ καθὼς τὰ 16
μέρη ἦταν στενά, σίμωναν καὶ χτυποῦσαν μὲ τὰ τόξα καὶ μὲ τίς
σφεντόνες. Ἔτσι ἀναγκάζονταν οἱ Ἕλληνες, κυνηγώντας τους καὶ
ξαναγυρίζοντας πίσω, νὰ προχωροῦν ἀργά. Κι ὁ Ξενοφώντας συ-
χνὰ ἔδινε διαταγὴ νὰ περιμένουν, κάθε φορὰ δηλαδή πού οἱ ἐχθροὶ
ἔκαναν σφοδρὴ ἐπίθεση. Σὲ μιὰ στιγμή ὁ Χειρίσοφος, πού ἄλλη 17
φορὰ ὅταν τοῦ πήγαινε διαταγὴ περιέμενε, δὲ σταμάτησε, ἀλλὰ βά-
διζε γρήγορα καὶ πρόσταζε τοὺς ἄλλους νὰ τὸν ἀκολουθοῦν. Φαι-
νόταν λοιπὸν ὅτι κάτι συμβαίνει, ἀλλὰ ὁ Ξενοφώντας δὲν εἶχε και-
ρὸ νὰ προσπεράσει καὶ νὰ δεῖ ποιά ἦταν ἡ αἰτία τῆς βιασύνης. Γι'
αὐτὸ οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς προχωρώντας ἔμοιαζαν
σὰ νὰ τοὺς κυνηγοῦσαν. Τότε σκοτώνεται ἓνας γενναῖος ἄντρας 18
ἀπὸ τὴ Λακωνία, ὁ Κλεώνυμος· χτυπήθηκε μὲ βέλος πού τοῦ
πέρασε τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ δερμάτινο χιτῶνιο κι ἔφτασε στὰ πλευ-
ρά, ὅπως ἐγινε καὶ μὲ τὸ Βασιλία ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, πού τοῦ
τρύπησε πέρα γιὰ πέρα τὸ κεφάλι. Ὅταν ἔφτασαν σ' ἓνα κατάλυ- 19
μα, ὁ Ξενοφώντας πῆγε μονομιᾶς, ὅπως ἦταν¹²⁴, στὸ Χειρίσοφο

15-22

*Γιατί ὁ Χει-
ρίσοφος δὲν
ἐκτελεῖ πα-
ραγγελία τοῦ
Ξενοφῶντα.*

124. Δηλαδή χωρίς καμιά προετοιμασία ἢ χωρίς νὰ χρησιμοποιήσει κανέ-
να στρατιῶτη ὁ Ξενοφώντας, ἔτρεξε ὁ ἴδιος βιαστικά ἀπὸ τὴν ὀπισθοφυ-

καί τά ἔβαξε μαζί του πού δέν περίμενε, κι ἔτσι ἀναγκάζονταν σύγχρονα νά φεύγουν καί νά πολεμοῦν. «Καί τώρα σκοτώθηκαν δυό ἔξοχοι ἄντρες, πού δέν μπορέσαμε οὔτε νά τούς σηκώσουμε 20 οὔτε νά τούς θάψουμε». Ὁ Χειρίσοφος ἀποκρίθηκε: «Κοίταξε κατά τά βουνά καί πρόσεξε πώς δέν ὑπάρχει πέραμα ἀπό πουθενά. Πάνω σ' αὐτό τόν ἀνηφορικό δρόμο πού ἄλλεεις, πού εἶναι καί μοναδικός, μπορεῖς νά διακρίνεις πλῆθος ἀνθρώπων, πού ἔχουν 21 πιάσει τή διάβαση καί τή φυλάνε. Γι' αὐτό διαζόμουν καί δέ σέ περίμενα, μήπως μπορούσα νά προλάβω προτού πιάσουν οἱ ἐχθροί τό πέραμα. Καί οἱ ὀδηγοί πού ἔχομε λένε πώς δέν ὑπάρχει ἄλλος 22 δρόμος». Ὁ Ξενοφώντας τοῦ ἀπαντᾷ: «Ἐγώ ἔχω δυό ἄντρες ντόπιους. Γιατί μᾶς ἐνοχλοῦσαν οἱ Καρδοῦχοι κι ἐμεῖς στήσαμε καρτέρι, πράγμα πού μᾶς ἔκανε νά πάρουμε ἀνάσα, καί σκοτώσαμε μερικούς. Προσπαθήσαμε ὁμως νά πιάσουμε καί ζωντανούς γι' αὐτόν τό λόγο, δηλαδή γιά νά τούς χρησιμοποιήσουμε σάν ὀδηγούς, ἀφοῦ ξέρονταν τόν τόπο».

23-28

*Πληροφορίες
αἰχμαλώτων
καί σχηματι-
σμός ἐθελοντι-
κοῦ σώματος.*

23 Στή στιγμή ἔφεραν ἐκεῖ τούς δυό ἀνθρώπους καί ρωτοῦσαν νά μάθουν, χωριστά ἀπό τόν καθένα, ἄν ἤξεραν ἄλλο δρόμο ἐκτός ἀπ' αὐτόν πού φαινόταν. Ὁ ἕνας εἶπε πώς δέν ἤξερε, παρόλο πού τοῦ ἔκαναν πολλές φοβέρες. Ἐπειδή λοιπόν δέν τούς ἔλεγε τίποτε χρη- 24 σιμο, τόν ἔσφαξαν μπροστά στά μάτια τοῦ ἄλλου. Ὁ δεύτερος εἶπε πώς ὁ πρῶτος ἀρνήθηκε ὅτι γνωρίζει, γιατί σέ κείνο τό μέρος εἶχε μιά κόρη παντρεμένη. Ὁ ἴδιος ὁμως ὑποσχέθηκε πώς θά τούς ὀδη- 25 γήσει ἀπό ἕνα δρόμο πού μποροῦν νά τόν περάσουν καί ὑποξυ- 26 γία. Τόν ρώτησαν ἄν ὑπάρχει σ' αὐτόν τό δρόμο κανένα δυσκολο- πέραστο μέρος, κι αὐτός εἶπε πώς ὑπάρχει μιά βουνοκορφή πού, ἄν 27 δέν προφτάσει κανεῖς νά τήν καταλάβει, θά εἶναι ἀδύνατο νά πε- ράσει. Τότε νόμισαν καλό νά καλέσουν τούς διοικητές τῶν ὀπλιτῶν καί τῶν πελταστῶν, νά τούς ἐκθέσουν τήν κατάσταση καί νά τούς ρωτήσουν ποιός ἀπ' αὐτούς θά ἤθελε νά φανεῖ γενναῖος ἄντρας καί θά εἶχε τό θάρρος νά πάει ἐθελοντής σέ μιά ἐπιχείρηση.

27 Δέχονται ἀπό τούς ὀπλίτες οἱ Ἀρκάδες Ἀριστώνυμος, πού

λακή, ὅπου βρισκόταν, στήν ἐμπροσθοφυλακή, γιά νά συναντήσει τό Χειρίσοφο.

καταγόταν από τό Μεθύδιο¹²⁵, καί ὁ Ἄγασίας ὁ Στυμφάλιος. Μέ αὐτούς συναγωνίζεται κι ὁ Καλλίμαχος ὁ Παράσιος (ἀπό τήν Ἄρκαδία κι αὐτός), πού εἶπε πώς δέχεται νά πάει, φτάνει νά τοῦ δώσουν ἐθελοντές ἀπ' ὅλο τό στρατό. «Γιατί, εἶπε, ξέρω πώς θά ἀκολουθήσουν πολλοί νέοι, ἄν ἀναλάβω ἐγώ τήν ἐπιχείρηση». Ὑστερα ρωτοῦν ἄν θέλει νά πάει μαζί τους καί κανένας ταξίαρχος τῶν 28 γυμνητῶν. Δέχεται ὁ Ἄριστέας ὁ Χιώτης, πού σέ πολλές περιστάσεις πρόσφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στό στρατό, σέ τέτοια ζητήματα.

¹ Ἦταν ἀπόγευμα, ὅταν τοὺς ἔδωσαν διαταγή¹²⁶ νά φᾶνε καί νά φύγουν. Ἦδεσαν τόν ὀδηγό καί τοὺς τόν παραδίνουν καί συνεννοοῦνται, ἄν πιάσουν τή βουνοκορφή, νά τή φυλάνε ὅσο εἶναι νύχτα, καί μόλις ξημερώσει νά τοὺς εἰδοποιήσουν μέ τή σάλπιγγα. Τότε οἱ ἐπάνω νά βαδίσουν ἐνάντια σέ κείνους πού φύλαγαν τό φανερό πέραμα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νά τρέξουν, ὅσο μπορούσαν γρηγορότερα, νά τοὺς βοηθήσουν. Αὐτά συμφώνησαν, καί ξεκίνησαν οἱ ἐθελοντές πού ἦταν ὡς δύο χιλιάδες, ἐνῶ ἄρχισε νά πέφτει δυνατή βροχή.¹²⁷ Ὁ Ξενοφώντας τότε, ἔχοντας τήν ὀπισθοφυλακή βιάδιζε πρὸς τό φανερό πέραμα, γιά νά στρέψουν οἱ ἐχθροί τήν προσοχή τους σ' αὐτόν τό δρόμο, κι ἔτσι νά μείνουν ἀπαρατήρητοι, ὅσο γινόταν περισσότερο, ἐκείνοι πού ἔκαναν τό γύρο γιά νά φτάσουν στή βουνοκορφή. Ὅταν οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς βρίσκονταν στή χαράδρα, πού ἔπρεπε νά τήν περάσουν γιά νά βγοῦν στήν ἀνηφορία, τότε οἱ βάρβαροι, ἄρχισαν νά κυλάνε πέτρες στοργυλλές, θεόρατες, πού μόλις τίς χωροῦσε ἀμάξι, καί τίς μεγάλες καί

ΚΕΦ. 2

1-8

Οἱ ἐθελοντές νικοῦν τοὺς ἐχθροὺς ἐπάνω στά ὑψώματα.

125. Τό Μεθύδιο ἦταν πόλη τῆς Ἄρκαδίας. Τά ἐρείπιά του βρίσκονται ἀνάμεσα στά χωριά Νεμίτσα καί Πυργάκι.

126. Τή διαταγή τήν ἔδωσαν ὁ Χειρίσοφος καί ὁ Ξενοφώντας στοὺς ἐθελοντές.

127. Ὑπολογίζεται πώς οἱ Ἕλληνες μῆταν στή χώρα τῶν Καρδούχων στά μέσα τοῦ Νοέμβρη τοῦ 401 π.Χ. καί ἔτσι ἡ δυνατή βροχή εἶναι κάτι τὸ συνηθισμένο γιά τήν ἐποχή.

- τίς μικρές. Αὐτές, καθώς κατέβαιναν πρὸς τὰ κάτω, χτυποῦσαν πάνω στοὺς θράχους κι ἐκσφενδονίζονταν ἐδῶ κι ἐκεῖ. Ἔτσι ἦταν ὀλότελα ἀδύνατο νὰ πλησιάσει κανεὶς στὴν εἴσοδο τῆς χαράδρας. Μερικοὶ ὁμως ἀπὸ τοὺς λοχαγούς, μὴ μπορώντας νὰ ζυγώσουν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, προσπαθοῦσαν νὰ πλησιάσουν σὲ ἄλλο. Αὐτὰ τὰ ἔκαναν ὥσπου νύχτωσε. Μά ὅταν ἐνόμισαν πὼς μποροῦν νὰ φύγουν χωρὶς νὰ φαίνονται, τότε πῆγαν νὰ δειπνήσουν. Γιατί ὅσοι θρῖσκονταν στὴν ὀπισθοφυλακή, ἔτυχε νὰ μὴν ἔχουν φάει¹²⁸ οὔτε τὸ μεσημέρι. Οἱ ἐχθροὶ ὁμως δὲ σταμάτησαν ὀλόκληρη τὴ νύχτα νὰ κυλᾶνε πέτρες. Αὐτὸ μποροῦσε νὰ τὸ συμπαράνει κανεὶς ἀπὸ τοὺς κρότους. Ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν μαζί τους τὸν ὀδηγό, πηγαίνοντας κυκλικά, θρῖσκουν τοὺς φρουρούς νὰ κάθονται γύρω ἀπὸ τὴ φωτιά. Ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς σκότωσαν, ἄλλους κυνήγησαν, κι οἱ ἴδιοι ἔμειναν ἐκεῖ μὲ τὴν ἰδέα πὼς κρατοῦν τὴ θουνοκορφή. Μά δὲν ἦταν ἔτσι, παρὰ ἀπὸ πάνω τους θρῖσκοταν ἕνας λόφος καὶ κοντὰ σ' αὐτόν ἦταν ὁ στενὸς δρόμος, ὅπου κάθονταν οἱ φρουροί. Ἀπὸ δῶ πάλι ὑπῆρχε μέρος ποὺ ὀδηγοῦσε πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἐκείνους ποὺ ἦταν στρατοπεδευμένοι κοντὰ στοῦ φανεροῦ δρόμο. Τὴ νύχτα λοιπὸν τὴν πέρασαν ἐκεῖ. Ὅταν ὁμως ξημέρωνε, βιάδιζαν χωρὶς νὰ μιλοῦν, συνταγμένοι, ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς¹²⁹. Ἦταν μάλιστα ὀμίχλη, κι ἔτσι κοντοζύγωσαν χωρὶς νὰ τοὺς καταλάβουν ἐκεῖνοι. Ὅταν εἶδαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὁ ἦχος τῆς σάλπιγγας ἀκούστηκε, κι αὐτοὶ μὲ ἀλαλαγμοὺς ὀρμησαν καταπάνω στοὺς ἐχθρούς. Ἐκεῖνοι δὲν ἀντιστάθηκαν, παρὰ ἄφησαν τὸ δρόμο κι ἄρχισαν νὰ φεύγουν.
- 8 Λίγοι σκοτώθηκαν, γιατί ἦταν ἐλαφρὰ ὀπλισμένοι. Ὁ Χειρῖσοφος πάλι μὲ τοὺς στρατιῶτες του μόλις ἄκουσαν τὴ σάλπιγγα, ἀμέσως τράδηξαν πρὸς τὰ πάνω, κατὰ τὸν φανερό δρόμο. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς στρατηγούς βιάδιζαν ἀνάμεσα σὲ ἀπάτητα μονοπάτια, ὅπου

128. Τὸ πρωινὸ φαγητὸ τὸ ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι **ἀκράτισμα**, τὸ μεσημεριανὸ **ἄριστον** καὶ τὸ βραδινὸ **δεῖπνον**.

129. Δηλαδή ἐνάντια στοὺς Καρδοῦχους, ποὺ εἶχαν πιάσει τὸ φανερό δρόμο γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἑλληνας νὰ περάσουν.

ἔτυχε νά θροίσκεται καθένας, καί μόλις κατάφεραν κι ἀνέβηκαν, τραβοῦσαν ὁ ἕνας τόν ἄλλο μέ τά δόρατα. Πρῶτοι αὐτοί συναντήθηκαν μ' ἐκείνους πού εἶχαν πιάσει πρῶτύτερα τή βουνοκορφή.¹³⁰

9-16

9 Δραστηριότητα τοῦ Ξενοφώντα.

Ὁ Ξενοφώντας τότε μέ τούς μισοὺς στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς προχωροῦσε πρὸς τό μέρος ὅπου πῆγαιναν κι ἐκεῖνοι πού εἶχαν τόν ὁδηγό. Γιατί ὁ δρόμος ἀπό κεῖ ἦταν εὐκολοπέραστος γιά τά ζῶα. Τούς ἄλλους μισοὺς τούς ἔβαλε πίσω ἀπό τά ὑποζύγια. Προχωρώντας συναντοῦν ἕνα λόφο πιασμένο ἀπό τούς ἐχθροὺς, πάνω ἀπό τό δρόμο. Αὐτοὺς ἦταν ἀνάγκη νά τούς διώξουν, ἀλλιῶτικα ἔπρεπε νά μείνουν χωρισμένοι ἀπό τούς ὑπόλοιπους¹³¹ Ἕλληνες. Θά μπορούσαν βέβαια νά πάνε ἀπό τόν ἴδιο δρόμο¹³² πού πῆγαν οἱ ἄλλοι, τά ὑποζύγια ὁμως δέν ἦταν δυνατό νά περάσουν ἀπό διαφορετικό μέρος παρὰ μονάχα ἀπ' αὐτό. Τότε ἔδωσαν θάρρος ὁ ἕνας στόν ἄλλο κι ἔκαναν ἐπίθεση στό λόφο, μέ τούς ἄντρες παραταγμένους σέ μεγάλο βάθος καί μικρό μέτωπο¹³³. Δέν τήν ἔκαναν ὁμως ἀπ' ὅλα τά σημεῖα γύρω, παρὰ ἄφησαν ἕνα μέρος ἀνοιχτό, μήπως ἤθελαν νά φύγουν οἱ ἐχθροί. Κι ὅσο ἀνέβαιναν αὐτοί, ἀπ' ὅπου μπορούσε ὁ καθένας, οἱ θάρδαροι τούς χτυποῦσαν μέ θέλη καί μέ πέτρες· ὅταν πλησίαζαν ὁμως δέν τούς περίμεναν, ἀλλά ἀφήνουν τήν τοποθεσία καί φεύγουν. Μόλις εἶχαν προσπεράσει αὐτόν τό λόφο οἱ Ἕλληνες, βλέπουν μπροστά τους ἕναν ἄλλο πού τόν εἶχαν πιάσει οἱ ἐχθροί καί νόμισαν πώς ἔπρεπε νά προχωρήσουν πρὸς τά ἐκεῖ. Σκέφτηκε ὁ Ξενο-

130. Ἐννοεῖ τούς ἐθελοντές.

131. Δηλαδή ἀπό τούς ἐθελοντές καί τὸ Χειρίσοφο.

132. Τὸ φανερό δρόμο, ἀπ' ὅπου εἶχε πάει ὁ Χειρίσοφος μέ τὸ στρατό του.

133. Μερικοὶ νομιζοῦν πὼς σ' αὐτόν τὸ σχηματισμό οἱ ἄντρες τοῦ κάθε λόχου ἦταν παραταγμένοι ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τόν ἄλλο, ἐνῶ ἄλλοι ἔχουν τὴ γνώμη πὼς τὸ μέτωπο εἶχε 6 στρατιῶτες καί τὸ βάθος 16. Πάντως οἱ λόχοι θροίσκονταν ὁ ἕνας πλάι στόν ἄλλο καί ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν κενὰ διαστήματα.

- φώντας πώς, ἂν ἀφήσει ἀφροῦρητο τό λόφο πού εἶχε καταλάβει, θά μπορούσαν νά τόν ξαναπάρουν οἱ βάρβαροι καί νά κάμουν ἐπίθεση τήν ὥρα πού θά περνοῦσαν τά ὑποζύγια —κι ἦταν μεγάλη ἡ γραμμή πού ἔκαναν τά ὑποζύγια καθῶς διάβαιναν ἀπό στενό δρόμο. Γι' αὐτό ἀφήνει πάνω στό λόφο τούς λοχαγούς Κηφισόδωρο τόν Ἀθηναῖο, γιό τοῦ Κηφισοφώντα, καί Ἀμφικράτη τόν Ἀθηναῖο γιό τοῦ Ἀμφίδημου, καί τόν Ἀρχαγόρα, πού ἦταν ἐξοριστος ἀπό τό Ἄργος, ἐνῶ ὁ ἴδιος μέ τούς ὑπόλοιπους βάδιζε πρός τό δεύτερο ὕψωμα, πού τό κυρίεψαν κι ἐκεῖνο μέ τόν ἴδιο τρόπο.
- 14 Τούς ἔμενε ἀκόμα ἕνας τρίτος λόφος, πολύ πιο ἀπότομος, ἐκεῖνος πού βρισκόταν πάνω ἀπό τούς φρουρούς πού εἶχαν πιαστεῖ τή νύχτα ἀπό τούς ἐθελοντές κοντά στή φωτιά. Τήν ὥρα πού πλησίασαν οἱ Ἕλληνες, οἱ βάρβαροι, χωρίς νά κάμουν μάχη, ἐγκαταλείπουν τό λόφο. Ὅλοι παραξενεύτηκαν ἀπ' αὐτό καί ὑποψιάστηκαν πώς ἄφησαν τό ὕψωμα, γιατί φοβήθηκαν μήπως περικυκλωθοῦν καί πολιορκηθοῦν. Ἀλλά οἱ Καρδοῦχοι, ἐπειδή ἔδλεπαν ἀπό ψηλά ἐκεῖνα πού γίνονταν πίσω, βάδισαν ὅλοι ἐνάντια στούς στρατιώτες
- 16 τῆς ὀπισθοφυλακῆς.¹³⁴ Ὁ Ξενοφώντας μέ τούς πιο νέους ἄρχισεν' ἀνεβαίνει στό ὕψωμα, ἐνῶ στούς ἄλλους ἔδωσε διαταγή νά προχωροῦν ἀργά, γιά νά μπορούσουν οἱ τελευταῖοι λόχοι νά ἐνωθοῦν μαζί τους. Καί τούς εἶπε νά βαδίσουν στόν ἴσιο δρόμο κι ὕστερα νά σταματήσουν στό πεδινό μέρος.

17-21
Ἀπώλειες
τῶν Ἑλλήνων.

- 17 Στό μεταξύ ἦρθε ὁ Ἀρχαγόρας ὁ Ἀργίτης λαχανιασμένος καί λέει πώς τούς ἔδιωξαν ἀπό τό λόφο¹³⁵ καί πώς σκοτώθηκαν ὁ Κηφισόδωρος καί ὁ Ἀμφικράτης, καθῶς κι οἱ ἄλλοι ὅσοι δέν πήδησαν ἀπό τό βράχο, γιά νά πάνε ἐκεῖ πού βρισκονταν οἱ στρατιώτες
- 18 τῆς ὀπισθοφυλακῆς.¹³⁶ Ὅταν τά ἔκαμαν αὐτά οἱ βάρβαροι, πῆ-

134. Πρόκειται γιά τούς στρατιώτες πού ἄφησε ὁ Ξενοφώντας νά φυλάνε τόν πρῶτο λόφο, μέ τούς τρεῖς λοχαγούς ἐπικεφαλῆς.

135. Ἐννοεῖ καί δῶ τόν πρῶτο λόφο, ἀπ' τόν ὁποῖο ἔδιωξαν τούς ἐχθρούς.

136. Μιλᾷ γιά τούς μισοὺς στρατιώτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς, ἐκείνους πού εἶχαν τοποθετηθεῖ πίσω ἀπό τά ζῶα.

γαν σ' ένα λόφο πού ήταν ἀπέναντι στον τρίτο. Ὁ Ξενοφώντας τότε συζητούσε μαζί τους μέ διεξηγημένα γιά ἀνακωχή καί ἀπαί-
 τοῦσε νά τοῦ δώσουν τούς νεκρούς. Ἐκεῖνοι εἶπαν πῶς θά τοὺς 19
 παραδώσουν, μέ τόν ὄρο νά μὴν καίνε τὰ σπίτια τους. Τά δέχτηκε
 αὐτά ὁ Ξενοφώντας. Τήν ὥρα ὅμως πού περνοῦσε τό ἄλλο στρα-
 τευμα, κι ἐκεῖνοι ἔκαναν αὐτήν τή συζήτηση, ὅλοι οἱ ἐχθροὶ πού
 ἦταν στά γύρω μέρη μαζεύτηκαν ἐκεῖ¹³⁷. Καί μόλις οἱ Ἕλληνες 20
 ἄρχισαν νά κατεβαίνουν ἀπό τό λόφο στό πεδινό μέρος¹³⁸ πού
 εἶχαν στρατοπεδέψει οἱ ἄλλοι, τότε οἱ ἐχθροὶ ὄρμησαν μέ μεγάλο
 πλῆθος καί θόρυβο. Ὅταν ἔφτασαν στήν κορυφή τοῦ λόφου ἀπ'
 ὅπου κατέβαινε ὁ Ξενοφώντας, ἄρχισαν νά κυλᾶνε πέτρες. Κά-
 ποιοῦ μάλιστα τοῦ ἔσπασαν τό πόδι, ἐνῶ τόν Ξενοφόντα τόν
 ἄφησε κι ἔφυγε ὁ ὑπασπιστής πού τοῦ κρατοῦσε τήν ἀσπίδα. Ἐ- 21
 νας ὀπλίτης ὅμως, ὁ Εὐρύλοχος, ἀπό τούς Λουσοῦς¹³⁹ (τῆς Ἀρ-
 καδίας), ἔτρεξε κοντά του καί ὑποχωροῦσε προτείνοντας τήν ἀ-
 σπίδα ἔτσι, ὥστε νά προφυλάει καί τούς δυό. Καί οἱ ἄλλοι πη-
 γαν κοντά σ' ἐκείνους πού θρῖσκονταν συνταγμένοι.

Ἔστερ' ἀπ' αὐτό ὁ ἑλληνικός στρατός συγκεντρώθηκε, κι 22
 ἔμειναν ἐκεῖ σέ πολλὰ καί ὁμορφα σπίτια πού εἶχαν ἀφθονα τροφι-
 μα. Ἀκόμα ὑπῆρχε καί πολύ κρασί, πού τό φύλαγαν σέ λάκκους
 ἀσβεστωμένους. Ὁ Ξενοφώντας μάλιστα κι ὁ Χειρῖσοφος τά 23
 κατάφεραν νά πάρουν τούς νεκρούς καί νά παραδώσουν τόν ὀδη-
 γό. Κατόπιν ἔκαμαν στοὺς νεκρούς κάθε τιμὴ πού μπορούσαν,
 ὅπως συνηθίζεται νά γίνεται στοὺς γενναίους ἄντρες. Τήν ἄλλη 24
 μέρα προχωροῦσαν χωρὶς ὀδηγό. Μά οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐμπόδιζαν νά
 περνοῦν, πολεμώντας τους καί πιάνοντας κάθε στενό πέραμα.

22-28
 Συνέχιση τῆς
 πορείας.

137. Δηλαδή στό λόφο πού ἦταν ἀπέναντι στον τρίτο.

138. Ἦταν τό μέρος πού τοὺς εἶχε πει ὁ Ξενοφώντας νά σταματήσουν,
 «ἐν τῷ ὀμαλῶ» (παράγρ. 16.).

139. Οἱ Λουσοὶ ἦταν πόλη τῆς Ἀρκαδίας, στήν περιοχὴ τῆς Κλειτορίας,
 μέ περίφημο ναό τῆς Ἀρτέμιδας.

Ὀπλίτης. Παράσταση από κύλικα του 5ου αἰ. π.Χ.
(Παρίσι, Μουσείο Λούβρου).

25 Ἀλλά κάθε φορά που ἐμπόδιζαν τούς πρώτους, ὁ Ξενοφώντας
θγαίνοντας ἀπό πίσω ἀνεβαίνει στά ὑψώματα καί τούς ἀνοίγει δρό-
μο, προσπαθώντας νά βρισκεται ψηλότερα ἀπό κείνους που γίνο-
26 νταν ἐμπόδιο. Ὄταν ὁμως ἔκαναν ἐπίθεση στους τελευταίους, τότε
ὁ Χειρίσοφος τούς ἀνοίγει δρόμο θγαίνοντας ἀπό τή γραμμή καί
προσπαθώντας ν' ἀνεβαίνει ψηλότερα ἀπό τούς ἐχθρούς. Ἔτσι
δοηθοῦσαν ἀδιάκοπα ὁ ένας τόν ἄλλο καί ἡ ἐγνοιά τους ἦταν με-
27 γάλη. Μά καμιά φορά, τήν ὥρα που κατέβαιναν οἱ Ἕλληνες που
εἶχαν ἀνεβεῖ στά ὑψώματα, οἱ θάρβαροι τούς ἐνοχλοῦσαν πολύ.
Γιατί τοῦτοι ἦταν ἐλαφρά ὀπλισμένοι καί ἔτσι, κι ἀπό κοντά ἄν

ἔφευγαν, μποροῦσαν νά γλιτώσουν. Τίποτε ἄλλο δέν κρατοῦσαν παρὰ τόξα καί σφεντόνες. Ἦταν μάλιστα καί ἔξοχοι τοξότες. Τά 28 τόξα τους εἶχαν μάκρος ἀπάνω κάτω τρεῖς πήγες, καί τά βέλη περισσότερο ἀπό δύο πήγες. Καί κάθε φορά πού χτυποῦσαν τέτωναν τίς χορδές, πατώντας τό κάτω μέρος τοῦ τόξου μέ τό ἀριστερό πόδι. Ἔτσι τά βέλη περνοῦσαν μέσα ἀπό τίς ἀσπίδες καί τοὺς θώρακες. Ὅταν ὁμως τά ἐπιαναν οἱ Ἕλληνες, τά χρησιμοποιοῦσαν σάν ἀκόντια, προσαρμόζοντας ἐπάνω μιά θηλιά.¹⁴⁰ Σ' αὐτά τά μέρη οἱ Κρητικοί πρόσφεραν πολύ μεγάλες ὑπηρεσίες. Ἀρχηγός τους ἦταν ὁ συμπατριώτης τους Στρατοκλῆς.

Αὐτὴν τὴ μέρα ἔμειναν στὰ χωριά πού θροίσκονταν πάνω ἀπὸ 1 τὸν κάμπο, κοντὰ στὸν Κεντροῖτη¹⁴¹ ποταμό, πού ἔχει πλάτος δύο πλῆθρα πάνω κάτω, καί χωρίζει τὴν Ἀρμενία ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Καρδούχων. Καί οἱ Ἕλληνες τότε πῆραν ἀνάσα, ἀπὸ τὴ χαρὰ τους πού ἀντίκρισαν κάμπο. Ὁ ποταμός αὐτός ἦταν ἕξι ἢ ἑφτά στάδια μακριά ἀπὸ τὰ δουνά τῶν Καρδούχων. Τότε λοιπὸν ἔμειναν ἐκεῖ 2 μέ μεγάλη εὐχαρίστηση, ἐπειδὴ καί τὰ τροφίμα εἶχαν καί ὅλα τὰ περασμένα θάσανα ἔφερναν στή μνήμη τους. Γιατί ἑφτά ὀλόκληρες μέρες, πού δάδιζαν ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Καρδούχων, τίς πέρασαν μέ μάχες κι ἔπαθαν τόσα κακά, ὅσα δέν ἦταν ὅλα πού τοὺς ἔκαμαν ὁ βασιλιάς καί ὁ Τισσαφέρνης. Ἔτσι κοιμήθηκαν εὐχάριστα, μέ τὴν ἰδέα πὼς εἶχαν γλιτώσει ἀπ' αὐτά.

Ἀλλὰ μόλις ξημέρωσε, ὄλεπον κάπου στὴν ἀπέναντι μεριά 3 τοῦ ποταμοῦ ἱπτεῖς ὀπλιόμενοι, πού φαίνονταν πὼς εἶχαν σκοπὸ νά τοὺς ἐμποδίσουν νά διαδοῦν. Εἶδαν ἀκόμα πεζοὺς, πού ἦταν παραταγμένοι σὲ ὑψώματα, πιὸ πάνω ἀπὸ τοὺς ἱπτεῖς, γιὰ νά τοὺς ἐμποδίσουν νά μποῦν στὴν Ἀρμενία. Αὐτοὶ ἦταν Ἀρμένιοι καί 4

ΚΕΦ. 3

1-2

*Ξεκούραση
στὰ χωριά
τοῦ κάμπου.*

3-7

*Κινήσεις
τῶν ἐχθρῶν.*

140. Ἡ θηλιά αὐτὴ ἦταν δερμάτινη καί τὴν ἔδεναν στὴ μέση τοῦ ἀκοντίου, γιὰ νά περνάει μέσα τὰ δακτυλά του ὁ ἀκοντιστής καί νά τὸ πετάει μέ μεγαλύτερη δύναμη.

141. Ὁ Κεντροῖτης ποταμός λέγεται σήμερα Μπταν – Τσαί. Εἶναι παραπόταμος τοῦ Τίγρητα καί θροίσκεται στὴν Ἀρμενία.

Μάρδοι καί Χαλδαῖοι, μισθοφόροι τοῦ Ὁρόντα¹⁴² καί τοῦ Ἀρτουῶ¹⁴³. Γιά τοὺς Χαλδαίους ἔλεγαν πὼς ἦταν ἐλεύθεροι καί γενναῖοι καί εἶχαν γιὰ ὄπλα μεγάλες ἀσπίδες, ἀπὸ κλωνάρια λυγαριᾶς, καί λόγχες. Αὐτὰ τὰ ὑψώματα, ὅπου ἦταν παραταγμένοι οἱ ἰππεῖς, ἀπείχαν ἀπὸ τὸν ποταμὸ τρία ὡς τέσσερα πλέθρα. Καί μόνάχα ἓνας δρόμος φαινόταν πού ὀδηγοῦσε πρὸς τὰ πάνω, καί ἔμοιαζε νὰ εἶναι φτιαγμένος ἀπὸ χέρια ἀνθρώπων. Ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος προσπαθοῦσαν οἱ Ἕλληνες νὰ περάσουν τὸν ποταμὸ. Μά καθὼς προσπαθοῦσαν, ἔδλεπαν πὼς τὸ νερὸ ἔφτανε πάνω ἀπὸ τὰ στήθια τους, κι ὁ ποταμὸς ἦταν ἀνώμαλος, μέ λιθάρια μεγάλα καί γλιστερά· οὔτε μποροῦσαν νὰ κρατοῦν τὰ ὄπλα μέσα στοῦ νεροῦ, γιατί θά τ' ἄρπαζε ὁ ποταμὸς. Ἄν πάλι ἔβαζαν τὰ ὄπλα στοῦ κεφάλι τους, τότε θά ἔμεναν ἀπροφύλαχτοι ἀπὸ τὰ δέλη κι ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα πού τοὺς ἔριχναν οἱ ἐχθροί. Γι' αὐτὸ ἀποσύρθηκαν καί στρατοπέδωσαν κοντὰ στὸν ποταμὸ. Ἐκεῖ ὁμως πού θοῖσκονταν αὐτοὶ τὴν προηγούμενη νύχτα, δηλαδή πάνω στοῦ θουνό, ἔδλεπαν πὼς εἶχαν συγκεντρωθεῖ πολλοὶ ὀπλισμένοι Καρδοῦχοι. Καί τότε ἔνωσαν οἱ Ἕλληνες μεγάλη στενοχώρια, γιατί ἔδλεπαν ἀπὸ τὴ μιά πὼς ὁ ποταμὸς ἦταν δυσκολοπέραστος, ἀπὸ τὴν ἄλλη πὼς θοῖσκονταν ἄνθρωποι πού θά τοὺς ἐμπόδιζαν νὰ τὸν περάσουν καί πὼς οἱ Καρδοῦχοι σκόπευαν νὰ τοὺς ἐπιτεθοῦν ἀπὸ πίσω, τὴν ὥρα πού θά διάβαιναν.

8-12

Εἰννοῖκά σημάδια.

8 Αὐτὴ λοιπὸν τὴ μέρα καί τὴ νύχτα πέρασαν μέσα σέ μεγάλη ἀμηχανία. Ὁ Ξενοφώντας ὁμως εἶδε ἓνα ὄνειρο: Τοῦ φάνηκε, λέει, πὼς ἐνῶ ἦταν δεμένος, τὰ δεσμά του μόνον χαλαρώθηκαν γύρω, καί τέλος λύθηκαν καί μποροῦσε νὰ περπατεῖ ἐλεύθερα. Ὅταν ξημέρωσε, ἔρχεται στοῦ Χειρίσοφο καί τοῦ λέει πὼς ἐλπίζει ὅτι θά πάνε 9 καλὰ τὰ πράγματα, καί τοῦ διηγεῖται τὸ ὄνειρο. Ἐκεῖνος εὐχαριστήθηκε καί μόλις γλυκοχάραζε ἡ αὐγὴ ἦρθαν ὄλοι οἱ στρατηγοί

142. Πρόκειται γιὰ τὸν Ὁρόντα, τὸ διοικητὴ τῆς Ἀρμενίας (βλ. Βιβλ. Δεύτερο, κεφ. 4, παράγρ. 8).

143. Ἔτσι λεγόταν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μάρδων πού ἦταν ὄρεινὴ φυλὴ.

κι ἔκαμαν θυσία. Κι οἱ θυσίες φαίνονταν καλές, ἀπό τό πρῶτο κίολας σφαγμένο ζῶο. Ὅταν οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί ἐφυγαν ἀπό τόν τόπο τῆς θυσίας, ἔδωσαν διαταγή στούς στρατιῶτες νά κάτσουν γιά φαγητό. Τήν ὥρα πού ἔτρωγε ὁ Ξενοφώντας, ἤρθαν 10 καί τόν ἔβλεπαν τρέχοντας δυό νέοι. Γιατί ὅλοι ἤξεραν πώς εἶχαν τό δικαίωμα νά πάνε κοντά του, κι ὅταν ἐγευματίζε κι ὅταν δειπνοῦσε, καί νά τόν ζυπνήσουν ἀκόμα, γιά νά τοῦ ποῦν ὅ,τιδήποτε εἶχαν σχετικό μέ τόν πόλεμο. Τοῦ ἔλεγαν λοιπόν τότε πώς ἔτυχε νά 11 μαζεῦουν φρύγανα γιά ν' ἀνάψουν φωτιά καί ξεχώρισαν στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ, πάνω σέ βράχους πού ἔφταναν ὡς τά νερά του, ἕνα γέρο, μιά γυναίκα καί κάτι κοριτσάκια, νά βάζουν σακκιά γεμάτα ροῦχα σέ μιά πέτρα κουφαλωτή. Ὅταν τά εἶδαν 12 τοῦς φάνηκε πώς μποροῦν νά περάσουν τόν ποταμό μέ ἀσφάλεια. Γιατί σ' αὐτό τό μέρος δέν ἦταν δυνατό νά ζυγώσουν οὔτε οἱ ἵπποι τῶν ἐχθρῶν. Εἶπαν λοιπόν πώς ἔβγαλαν τά ροῦχα τους καί, κρατώντας τά ξίφη, ἄρχισαν νά περνοῦν τόν ποταμό γυμνοί, σά νά εἶχαν σκοπό νά κολυμπήσουν. Μόλις διάβηκαν τόν ποταμό, πήραν τά ροῦχα καί ξαναγύρισαν.

Ἀμέσως λοιπόν ὁ Ξενοφώντας ὁ ἴδιος ἔκαμε σπονδή¹⁴⁴ καί 13 πρόσταξε νά γεμίσουν τά ποτήρια τῶν νέων μέ κρασί καί νά προσευχηθοῦν στούς θεούς, πού φανέρωσαν τά ὄνειρα καί τό πέραμα, νά δώσουν καί στά ἄλλα ἕνα καλό τέλος. Ὅταν τελείωσε τῆ σπονδή, πήρε τοῦς νεαρούς καί τοῦς παρουσίασε στό Χειρίσοφο, καί διηγοῦνται καί σ' αὐτόν τά ἴδια. Στό ἄκουσμά τους ὁ Χειρίσοφος ἔκανε κι αὐτός σπονδές. Μόλις τίς τελείωσαν, ἔδωσαν διαταγή 14 στούς στρατιῶτες νά ἐτοιμάζουν τίς ἀποσκευές. Ὑστερα συγκέντρωσαν τοῦς στρατιηγούς καί σκέπτονταν ποιός θά ἦταν ὁ καλύτερος τρόπος νά περάσουν τόν ποταμό, καί παράλληλα νά ἐξουδετερώσουν ὅσους ἐχθρούς θά συναντοῦσαν μπροστά τους καί νά μὴν παθαίνουν κανένα κακό ἀπό κείνους πού θά τοῦς ἀκολουθοῦσαν. Τέλος πήραν τήν ἀπόφαση νά πηγαίνει μπροστά ὁ Χειρίσοφος 15

13-19

*Προετοιμασί-
ες γιά τό πέ-
ρασμα.*

144. Σπονδή (ἀπό τό ρῆμα **σπένδω**): οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχαν ἔθιμο, προτοῦ πιοῦν κρασί ἀπό τό ποτήρι, νά χύνουν λίγο στή γῆ γιά νά τιμήσουν τοῦς θεούς. Αὐτή τήν πράξη τήν ἔλεγαν σπονδή.

μέ τό μισό στρατό καί νά περνάει ἀπέναντι, ὁ Ξενοφώντας μέ τόν
 ἄλλο μισό νά μένει πίσω, κι ἀνάμεσά τους νά περνοῦν τά ὑποζύ-
 16 για καί τό ἄμαχο πλήθος. Ὅταν τακτοποιήθηκαν αὐτά, ἄρχισαν
 νά προχωροῦν ἔχοντας πρός τ' ἀριστερά τόν ποταμό καί μέ ὀδη-
 γούς τούς δυό νεαρούς. Ἡ ἀπόσταση, ὡς τό μέρος ἀπ' ὅπου θά
 17 περνοῦσαν, ἦταν πάνω κάτω τέσσερα στάδια. Μά τήν ὥρα πού
 προχωροῦσαν αὐτοί, βάδιζε παράλληλα στήν ἀπέναντι μεριά καί
 τό ἐχθρικό ἰπλικό. Γι' αὐτό πήγαν ἀπέναντι στούς δράχους πού
 ἔφταναν ὡς τό ποτάμι, σταμάτησαν κι ἔστησαν τά ὄπλα. Πρῶτος ὁ
 Χειρῖσοφος γδύθηκε, φόρεσε στό κεφάλι του στεφάνι κι ἔπιασε τά
 ὄπλα του, κι ὕστερα πρόσταξε ὅλους τούς ἄλλους νά κάνουν τό
 ἴδιο. Κατόπιν ἔδωσε διαταγή στούς λοχαγούς νά ὀδηγοῦν τούς
 ἄντρες παραταγμένους σέ μεγάλο βάθος καί μικρό μέτωπο,¹⁴⁵ ἄλ-
 18 λους πρός τ' ἀριστερά καί ἄλλους πρός τά δεξιά του. Τότε οἱ μάν-
 τεις ἔκαναν θυσίες στόν ποταμό¹⁴⁶, ἐνῶ οἱ ἐχθροί ἄρχισαν νά χτυ-
 ποῦν μέ τά τόξα καί μέ τίς σφεντόνες. Δέν ἔφταναν ὁμως τά βέλη
 19 κι οἱ πέτρες ὡς ἐκεῖ πού ἦταν οἱ στρατιῶτες. Οἱ θυσίες ἔδειχναν
 καλές, κι οἱ στρατιῶτες ὅλοι ἄρχισαν νά ψέλνουν τόν παιάνα καί
 νά φωνάζουν δυνατά.

20-23

*Ὁ Χειρῖσο-
 φος περνᾶ
 πρῶτος.*

20 Σέ λίγο ὁ Χειρῖσοφος μέ τό στρατό του ἔμπαινε στόν ποταμό,
 ἐνῶ ὁ Ξενοφώντας πήρε τούς πιό ἐλαφρά ὀπλισμένους ἀπό τήν
 ὀπισθοφυλακή κι ἔτρεχε μέ ὅλη του τή δύναμη πρός τό πέραμα
 πού ἔδγαζε στό δρόμο πού ὀδηγοῦσε στά θουνά τῆς Ἀρμενίας,
 θέλοντας νά δώσει τήν ἐντύπωση πώς θά ἀποκλείσει τό ἐχθρικό
 21 ἰπλικό πού ἦταν κοντά στόν ποταμό, ὅταν περάσει ἀπέναντι. Οἱ
 ἐχθροί λοιπόν βλέποντας τούς στρατιῶτες τοῦ Χειρῖσοφου νά περ-
 νοῦν εὐκόλα τό νερό καί τόν Ξενοφόντα μέ τούς δικούς του νά
 τρέχουν πρός τά πίσω, φοβήθηκαν μήπως κυκλωθοῦν καί γι' αὐ-
 τό τό θάζουν στά πόδια καί πηγαίνουν πρός τό δρόμο πού ἦταν
 πάνω ἀπό τόν ποταμό. Κι ὅταν ἔφτασαν ἐκεῖ, τράδηξαν τόν ἀνή-

145. Γιά τό σχηματισμό αὐτόν βλ. σημείωση 133.

146. Ἐκαναν θυσίες γιά νά ἐξευμενίσουν τόν ποταμό καί νά τόν περάσουν
 χωρῆς νά πάθουν κακό.

φορο πρὸς τὸ βουνό. Στὸ μεταξὺ ὁ Λύκιος, πού διοικοῦσε τοὺς 22
 ἰππεῖς, κι ὁ Αἰσχίνης πού ἦταν ἐπικεφαλῆς τῶν πελταστῶν στὸ
 στρατό τοῦ Χειρίσοφου, βλέποντας τοὺς ἐχθροὺς νά φεύγουν μὲ
 ὅλες τῖς δυνάμεις τους, ἄρχισαν νά τοὺς κυνηγοῦν. Οἱ στρατιῶτες
 ὁμῶς τοὺς φώναζαν νά μὴν τοὺς ἀφήνουν πίσω, ἀλλὰ μαζί νά
 ἀνεβαίνουν πρὸς τὸ βουνό. Ὁ Χειρίσοφος πάλι ὅταν πέρασε, δέν 23
 κυνηγοῦσε τοὺς ἰππεῖς, ἀλλὰ μονομιᾶς πῆγε πρὸς τὰ ὑψώματα
 πού κατέβαιναν ὡς τὸν ποταμό, καί ὄρμωυσε ἐνάντια στοὺς ἐ-
 χθροὺς καί ἦταν ψηλότερα ἀπὸ τὸ ἱππικό.¹⁴⁷ Κι ἐκεῖνοι βλέποντας
 τοὺς δικούς τους ἰππεῖς νά τὸ βάζουν στὰ πόδια καί βαριά ὀ-
 πλισμένους ἐχθροὺς νά πηγαίνουν καταπάνω τους, ἀφήνουν τὰ
 ὑψώματα πού ἦταν πάνω ἀπὸ τὸν ποταμό.

Ὁ Ξενοφώντας βλέποντας πὼς τὰ πράγματα πῆγαιναν καλὰ 24
 στὴν ἀπέναντι μεριά, γύρισε ὅσο γινόταν λιό γρηγορα καί πῆγε
 κοντὰ στοὺς στρατιῶτες πού περνοῦσαν ἀκόμα τὸν ποταμό. Γιατί
 οἱ Καρδοῦχοι ἦταν πιά φανερό ὅτι κατέβαιναν στὸν κάμπο, μὲ
 σκοπὸ νά ριχτοῦν ἐπάνω στοὺς τελευταίους.

Ὁ Χειρίσοφος τώρα εἶχε πιάσει τὰ ὑψώματα κι ὁ Λύκιος μὲ 25
 λίγους δικούς του, κυνηγώντας τοὺς ἐχθροὺς, ἔπιασε ὅσα φορη-
 γὰ ζῶα ἔμεναν πίσω καί μαζί μ' αὐτὰ ὄμορφα ρούχα καί διάφο-
 ρες κοῦπες. Στὸ μεταξὺ ἐξακολουθοῦσαν νά περνοῦν τὸ ἄμαχο 26
 πλήθος καί τὰ ζῶα τῶν Ἑλλήνων πού κουβαλοῦσαν τῖς ἀπο-
 σκευές, ἐνῶ ὁ Ξενοφώντας ἔκαμε στροφή καί παρατάξε τοὺς
 στρατιῶτες του ἀπέναντι στοὺς Καρδοῦχους. Ἐδωσε κατόπι δια-
 ταγὴ στοὺς λοχαγοὺς νά παρατάξει καθένας τὸ λόχο του σὲ ἐνω-
 μοτίες¹⁴⁸, καί νά τοποθετήσουν τὴν καθεμίᾳ στ' ἀριστερά τῆς ἄλ-
 λης, σὲ γραμμὴ μάχης. Κι εἶπε νά παραταχθοῦν οἱ λοχαγοὶ κι οἱ
 ἐνωμόταρχοι¹⁴⁸ ἀπέναντι στοὺς Καρδοῦχους, ἐνῶ οἱ στρατιῶτες
 τῆς ὀπισθοφυλακῆς νά παραταχθοῦν μὲ μέτωπο πρὸς τὸν ποτα-
 μό. Τότε οἱ Καρδοῦχοι, βλέποντας τοὺς στρατιῶτες τῆς ὀπισθο- 27

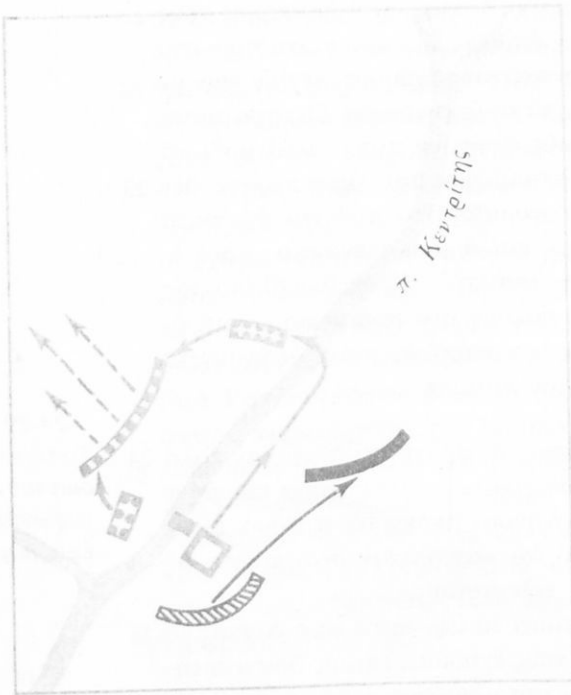
24-29

*Τὸ τέχνα-
 σμα τοῦ Ξε-
 νοφώντα σὲ
 ἐφαρμογή.*

147. Ψηλότερα ἀπὸ τὸ ἱππικό : βλ. Βιβλ. Τέταρτο, κεφ. 2, παρᾶγρ. 3.

148. Γιά τὴν ἐνωμοτία καί γιά τοὺς ἐνωμόταρχους βλ. σημείωση 103.

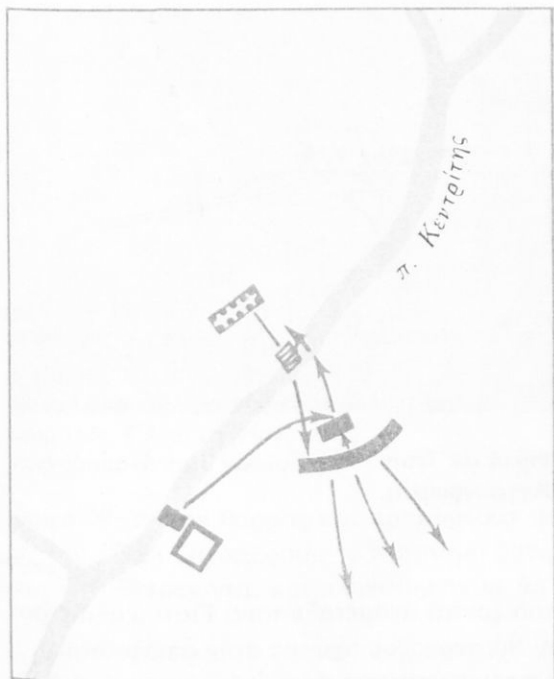
ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΤΗ ΠΟΤΑΜΟΥ
ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ

- στρατόπεδο τῶν Μυρίων
- πορεία καὶ διάβαση τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ Χειρίσοφου,
- πρώτη θέση τῶν Καρδούχων,
- δεύτερη θέση τῶν Καρδούχων,
- παραπλανητικὴ κίνηση καὶ θέση τῶν Ἑλλήνων πού ἔχουν ἀρχηγό τὸν Ξενοφῶντα,
- στρατεύματα Ἀρμενίων, Μάρδων καὶ Χαλδαίων

φυλακῆς νά χωρίζονται ἀπὸ τὸ ἄμαχο πλῆθος καὶ νά φαίνονται ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ λίγοι, ἄρχισαν τὴν ἐπίθεση γρηγορότερα, τραγουδώντας καὶ κάτι τραγούδια. Ὁ Χειρίσοφος πάλι, ἐπειδὴ στὴ δική του μεριά δὲν ὑπῆρχε κανένας κίνδυνος, στέλνει στὸν Ξενοφῶντα τοὺς πελταστῆς, τοὺς σφεντονῆτες καὶ τοὺς τοξότες, καὶ 28 τοὺς προστάζει νά κάνουν ὅ,τι τοὺς διατάξει ἐκεῖνος. Μά ὁ Ξενοφῶντας, ὅταν τοὺς εἶδε νά προσπαθοῦν νά περάσουν, στέλνει ἀπεσταλμένο καὶ τοὺς παραγγέλνει νά μὴ διαδοῦν, παρὰ νά μείνουν ἐκεῖ, στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Καὶ μονάχα ὅταν ἀρχίσει αὐτὸς μὲ τοὺς δικούς του νά περνοῦν, τότε νά μποῦν καὶ κεινοὶ στὸν ποταμὸ ἀπέναντί τους, ἀλλὰ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πρὸς τ' ἀριστερὰ τους, κάνοντας πὼς τάχα θέλουν κι αὐτοὶ νά περάσουν, ἔχοντας ὁμως τὰ δάχτυλα στὶς θηλιές τῶν ἀκοντίων καὶ τὰ δέλη στὶς χορ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΠΗ ΠΟΤΑΜΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ

- στρατόπεδο τῶν Μυρίων, πορεία καί θέσεις τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ξενοφῶντα,
- στρατεύματα τῶν Καρδούχων,
- θέση τῶν ἀντρῶν τοῦ Χειρίσοφου,
- κίνηση καί θέση τῶν ψιλῶν τοῦ Χειρίσοφου, πού ἐκάλυψαν τή διάβαση τῶν στρατευμάτων τοῦ Ξενοφῶντα.

δές τῶν τόξων¹⁴⁹, καί μὴ προχωρώντας πολὺ μέσα στὸν ποταμό. Ὑστερα ἔδωσε διαταγή στοὺς στρατιῶτες του, μόλις ἀρχίσουν νά τούς φτάνουν οἱ πέτρες ἀπὸ τίς ἐχθρικές σφεντόνες κι οἱ ἀσπίδες τους κάνουν κρότο ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῶν ἐχθρῶν, τότε νά τραγουδήσουν τὸν παιάνα καί νά ὀρμήσουν καταπάνω τους. Κι ὅταν οἱ ἐχθροὶ γυρίσουν τίς πλάτες καί φεύγουν καί ὁ σαλπικτής δώσει ἀπὸ τὸν ποταμὸ τὸ πολεμικὸ σάλπισμα, νά γυρίσουν κι αὐτοὶ δεξιὰ καί νά πᾶνε μπροστά οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς. Τότε νά τρέχουν ὅλοι καί νά περνοῦν τὸν ποταμὸ, ὅσο γίνεται πρὸ γρηγορα, κρατώντας τὴ θέση πού εἶχε ὁ καθένας στὴν παρά-

149. Δηλαδή ἦταν ἔτοιμοι νά χτυπήσουν τοὺς ἐχθροὺς μὲ τὰ ἀκόντια καί μὲ τὰ τόξα.

Ἄκόντιο. Φαίνεται ἡ θηλιά ἀπ' ὅπου τὸ κρατοῦσαν ὅταν ἀναπαύονταν
κι ὅταν τὸ ἔριχναν. (Ἀγγειογραφία).

30-34
Οἱ ὑπόλοιποι Ἕλλη-
νες περνοῦν
τὸν ποταμό.

- 30 ταξη, γιὰ νὰ μὴν ἐμποδίζονται ἀναμεταξύ τους. Γιατί ὁ ἀξιότερος
θά ἦταν ἐκεῖνος, πού θά περνοῦσε πρῶτος στήν ἀπέναντι μεριά.
Οἱ Καρδοῦχοι λοιπόν θλέποντας πὼς εἶναι λίγοι πιά οἱ ὑπό-
λοιποι - γιατί πολλοί, κι ἀπό κείνους πού εἶχαν πάρει διαταγή νά
μείνουν, ἔφυγαν φροντίζοντας ἄλλοι γιὰ τὰ ὑποζύγια, ἄλλοι γιὰ
31 τίς ἀποσκευές - ἄρχισαν τότε τὴν ἐπίθεση μὲ τόλμη, χτυπώντας
τοὺς μὲ τίς σφεντόνες καί μὲ τὰ τόξα. Οἱ Ἕλληνες πάλι ἐφαλαν
τὸν παιάνα κι ἔτρεξαν καταπάνω τους μὲ ὄρμη. Μά αὐτοὶ δέν
ἀντιστάθηκαν· καί τοῦτο, γιατί ὁ ὄπλισμός τους ἦταν κατάλληλος
γιὰ τὰ βουνά, ὅπου συνήθιζαν νά κάνουν ἐπίθεση καί νά φεύ-
γουν, δέν ἦταν ὅμως κατάλληλος γιὰ ἕναν ἀγῶνα σῶμα μὲ σῶμα.
32 Τότε ὁ σαλπικτής δίνει τὸ σημεῖο. Στὸ ἄκουσμά του οἱ ἐχθροὶ
ἔφευγαν ἀκόμα γρηγορότερα, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες γυρίζοντας καί
περνώντας τὸν ποταμῶ, ἔφευγαν κι αὐτοὶ μὲ πολὺ μεγάλη θιασύ-
33 νη. Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς κατάλαβαν τί εἶχε γίνεῖ καί
ξαναγύρισαν στὸν ποταμῶ, ὅπου πλήγωσαν λίγους, χτυπώντας
τοὺς μὲ δέλη. Ἀλλά οἱ περισσότεροι καί ὅταν οἱ Ἕλληνες εἶχαν
34 περάσει ἀπέναντι, καί τότε ἀκόμα φαίνονταν νά φεύγουν. Ἐκεῖ-
νοι πάλι πού πῆγαν νά τοὺς βοηθήσουν σταλμένοι ἀπὸ τὸ Χειρῶ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἐδῶ πλάι: Σαλπιχτής. Στὴν ἀσπίδα του εἶναι προσαρμοσμένη δερμάτινη ποδιά, γιὰ τὴν προφύλαξη τοῦ κάτω μέρους τοῦ σώματος. (Ἀπὸ ἀγγειογραφία).

σοφο¹⁵⁰, πῆραν θάρρος καὶ προχώρησαν πρὸς μακριὰ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε. Ἔτσι ξαναπέρασαν τὸν ποταμὸ ὑστερ' ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τοῦ Ξενοφῶντα, καὶ πληγώθηκαν κι ἀπ' αὐτοὺς μερικοί.

Μόλις πέρασαν τὸν ποταμὸ, συντάχτηκαν κατὰ τὸ μεσημέρι καὶ προχώρησαν ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν Ἀρμενία, ποὺ εἶναι πέρα γιὰ πέρα κάμπος μὲ ὀμαλοὺς γήλοφους, καὶ κάλυψαν ἀπόσταση ὄχι λιγότερη ἀπὸ πέντε παρασάγγες¹⁵¹. Γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχαν κοντὰ στὸν ποταμὸ χωριά, ἐξαιτίας τῶν πολέμων ποὺ ἔκαναν μὲ τοὺς Καρδοῦχους. Τὸ χωριὸ ποὺ πῆγαν ἦταν μεγάλο κι εἶχε ἀνάκτορο γιὰ τὸ διοικητὴ καὶ πάνω στὰ πρὸς πολλὰ σπιτία ὑπῆρχαν πολεμιστρες. Ὅσο γιὰ τὰ τροφίμα ἦταν ἀφθονα. Ἀπὸ κεῖ βάδισαν δυὸ σταθμοὺς¹⁵² καὶ προχώρησαν δέκα παρασάγγες, ὅπου πέρασαν πάνω ἀπὸ τὶς πηγές τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ. Ὑστερα βαδίζοντας τρεῖς σταθμοὺς προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες κι ἔφτασαν

ΚΕΦ. 4

1-6

1 Συμφωνία μὲ
τὸν Τιρίδαζο.

150. Γι'αὐτὰ βλ. Βιβλ. Τέταρτο, κεφ. 3, παράγρ. 27.

151. Γιὰ τὸν παρασάγγη βλ. σημείωση 32.

152. Γιὰ τὸ σταθμὸ βλ. σημείωση 33.

4 στον Τηλεβόα¹⁵³ ποταμό, πού ἦταν ὁμορφος, ὄχι ὁμως μεγάλος. Γύρω ἀπ' αὐτό τόν ποταμό θρίσκονταν πολλά χωριά. Ἡ χώρα αὐτή ὀνομαζόταν δυτική Ἀρμενία. Ὑποδιοικητής της ἦταν ὁ Τιριδάζος, πού ἦταν φίλος μέ τό βασιλιά καί ὄσες φορές θρίσκόταν κοντά του, κανένας ἄλλος δέν τόν βοηθοῦσε ν' ἀνέβει στό ἄλο-
 5 γο¹⁵⁴, παρὰ μονάχα αὐτός. Τοῦτος ἦρθε καθάλα σ' ἄλογό του, ἔχοντας μαζί του καί ἱππεῖς, κι ἔστειλε ἕνα διερμηνεά νά πει πώς ἤθελε νά συζητήσει μέ τούς ἀρχηγούς. Οἱ στρατηγοί νόμισαν πώς ἔπρεπε νά τόν ἀκούσουν. Πήγαν λοιπόν σέ τέτοια θέση ὥστε νά
 6 ἀκούονται, καί τόν ρώτησαν τί θέλει. Ἐκεῖνος τούς ἀπάντησε πώς ἤθελε νά συνθηκολογήσουν, μέ τόν ὄρο οὔτε αὐτός νά βλάψεται τούς Ἕλληνες οὔτε ἐκεῖνοι νά καῖνε τά σπίτια· καί νά παίρνουν ὅσα τρόφιμα τούς εἶναι ἀπαραίτητα. Αὐτά πού εἶπε φάνηκαν λογικά στούς στρατηγοῦς καί συνθηκολόγησαν μέ αὐτούς τούς ὄρους.

7-13

Οἱ Ἕλληνες
 μέσα στά χιόνια.

7 Ἀπό κεῖ βάδισαν τρεῖς σταθμούς ἀνάμεσα στόν κάμπο καί προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες. Στό διάστημα αὐτό ὁ Τιριδάζος μέ τό στρατό του τούς παρακολουθοῦσε, ἔχοντας ἀπόσταση δέκα πάνω κάτω στάδια. Κι ἔφτασαν σέ κάτι ἀνάκτορα πού
 8 εἶχαν πολλά χωριά τριγύρω, γεμάτα ἀπό τρόφιμα. Ἐνῶ ἦταν ἐκεῖ στρατοπεδευμένοι, ἔπεσε χιόνι πολύ τή νύχτα. Γι' αὐτό πρῶι πρῶι ἀποφάσισαν νά μείνουν τά τάγματα καί οἱ στρατηγοί στά διάφορα χωριά. Γιατί δέν ἔβλεπαν κανένα ἐχθρό καί τούς φαινόταν πώς ὑπάρχει ἀσφάλεια, ἐπειδή τό χιόνι ἦταν πολύ. Ἐδῶ
 9 εἶχαν ὅλα τά καλά πού ὑπάρχουν, δηλαδή ζῶα γιά σφάξιμο, σιτάρια, κρασιά παλιά καί μυρωδάτα, σταφίδες καί ὄσπρια κάθε λογῆς. Μερικοί ὁμως, ἀπό κείνους πού ξεμάκραιναι ἀπό τό στρατόπεδο, ἔλεγαν πώς εἶδαν τή νύχτα νά λάμπουν πολλές φω-
 10 τιές. Νόμισαν λοιπόν οἱ στρατηγοί πώς δέν ὑπῆρχε ἀσφάλεια.

153. Πολλοί ταυτίζουν αὐτό τόν ποταμό μέ τόν παραπόταμο τοῦ Εὐφράτη Κασά – σου, ἐνῶ ἄλλοι μέ τόν Μπιτλί – σου.

154. Ἐκεῖνος πού βοηθοῦσε τό βασιλιά ν' ἀνέβει στό ἄλογο, οἶγουρα ἦταν ἀνθρώπος πού ὁ βασιλιάς τοῦ εἶχε μεγάλη ἐκτίμησι κι ἐμπιστοσύνη.

ἔτσι πού ἔμεναν χωριστά, καί πώς ἔπρεπε νά συγκεντρώσουν πάλι τό στρατό. Γι' αὐτό συγκεντρώθηκαν, ἀφοῦ μάλιστα φαινόταν πώς ξάνοιγε ὁ καιρός. Ἐνῶ ὁμως περνοῦσαν τή νύχτα τους ἐδῶ, 11 πέφτει ἀφθονο χιόνι, πού σκέλασε καί τά ὄπλα καί τούς ξαπλωμένους κάτω ἀνθρώπους, κι ἔκανε νά πιαστοῦν τά πόδια τῶν ζώων. Οἱ στρατιῶτες δέν ἦταν καθόλου προθυμοί νά σηκωθοῦν· γιατί, ὅπως ἦταν ξαπλωμένοι, ἐνιωθαν ἀπό τό πεσμένο χιόνι ζεστασιά, ὅσο δέν τό εἶχαν τινάζει νά φύγει ἀπό πάνω τους. Μά 12 ὅταν ὁ Ξενοφώντας τόλμησε νά σηκωθεί κι ἄρχισε γυμνός νά σχίζε ξύλα, μονομιᾶς σηκώθηκε κι ἄλλος, τοῦ πήρε τό τσεκούρι κι ἄρχισε καί αὐτός νά σχίζει. Ὑστερα σηκώθηκαν κι ἄλλοι, ἀναψαν φωτιά καί ἄλειψαν τό σῶμα τους γιά νά ζεσταθοῦν. Γιατί 13 ἐδῶ θρῖσκονταν ἀρκετά ἀλ ε ἰ μ μ α τ α, πού τά χρησιμοποιοῦσαν ἀντί γιά λάδι, ὅπως ἀπό χοίρους, ἀπό σουσάμι, ἀπό πικρά ἀμύγδαλα κι ἀπό καρπούς τριμιθιάς¹⁵⁵. Ἀπό αὐτά τά ἴδια μάλιστα ἔθρῖσκαν καί ἀρώματα.

Κατόπι νόμισαν πώς ἔπρεπε νά χωριστοῦν πάλι, γιά νά μείνουν 14 στά σπίτια τῶν χωριῶν. Κι οἱ στρατιῶτες τότε μέ φωνές καί χαρές τραβοῦσαν γιά τά σπίτια καί γιά τά τρόφιμα. Ὅσοι ὁμως ἀπό ἀνοησία τά ἔκαψαν πρωτύτερα πού ἐφευγαν, τώρα τιμωρήθηκαν, γιατί ἡ διαμονή τους παρουσίαζε δυσκολίες. Ἀπό κεῖ 15 στείλαν τή νύχτα τό Δημοκράτη τόν Τημνίτη¹⁵⁶ μαζί μέ ἄλλους στρατιῶτες στά θουνά, ἐκεῖ πού ἔλεγαν ἐκεῖνοι πού ξεμάκρυναν ἀπό τό στρατόπεδο πώς ἔδλεπαν φωτιές. Γιατί εἶχαν τή γνώμη πώς αὐτός καί πρωτύτερα εἶχε φέρεי ἀκριβεῖς πληροφορίες σέ πολλές παρόμοιες περιπτώσεις, παρουσιάζοντας καί τά πραγματικά σάν πραγματικά καί τά ψεύτικα σάν ψεύτικα. Πῆγε λοιπόν 16

14-18

*Φανερώνοντα
τά σχέδια τοῦ
Τιρίδαζον.*

155. Τριμιθιά εἶναι ἕνα φυτό, πού ἐπιστημονικά ὀνομάζεται **πιστακία ἢ τερέβινθος**.

156. Ὁ Δημοκράτης εἶχε αὐτό τό ὄνομα, ἐπειδή καταγόταν ἀπό μιά αἰολική πόλη, τήν Τήμνο. Αὐτή θρῖσκόταν κοντά στίς ἐκβολές τοῦ Ἐρμιον ποταμοῦ, πού πηγάζει ἀπό τό θουνό Τήμνος, τό ὁποῖο ἐκτείνεται στήν περιοχή τῆς Σμύρνης καί τῆς Προῦσας.

καί γυρίζοντας εἶπε πῶς δέν εἶδε φωτιές, ἔπιασε καί ἔφερε ὁμῶς ἕναν ἄντρα, πού κρατοῦσε τόξο περσικό καί φαρέτρα¹⁵⁷ κι ἕνα
 17 τσεκούρι σάν αὐτό πού κρατοῦν οἱ Ἀμαζόνες¹⁵⁸. Ὅταν τόν ρώ-
 τησαν ποιά ἦταν ἡ πατρίδα του, ἀπάντησε πῶς εἶναι Πέρσης καί
 πῶς ἦρθε ἀπό τό στρατόπεδο τοῦ Τιριδάζου γιά νά πάρει τρο-
 φιμα. Τόν ρώτησαν ἀκόμα πόσος ἦταν ὁ στρατός καί γιά ποῖο
 18 σκοπό εἶχε συγκεντρωθεῖ. Κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πῶς ἐκεῖ ὀρι-
 σκόταν ὁ Τιριδάζος μέ τό στρατό του καί μέ μισθοφόρους Χά-
 λυδες¹⁵⁹ καί Ταόχους!¹⁶⁰ Καί πρόσθεσε πῶς ὅταν οἱ Ἕλληνες θά
 διαδραίνουν τό δουννό, στήν κλεισοῦρα πού εἶναι τό μοναδικό πέ-
 ραμα, ἐκεῖ θά τούς ἐπιτεθεῖ ὁ Τιριδάζος.

19-22

Ἐπίθεση καί
 νίκη τῶν Ἑλ-
 λήνων.

19 Τ' ἄκουσαν αὐτά οἱ στρατηγοί καί ἀποφάσισαν νά συγκε-
 ντρώσουν τό στρατό. Ἀμέσως ἄφησαν φρουρούς καί ἐπικεφαλῆς
 τους τό στρατηγό Σοφαίνετο τό Στυμφάλιο, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἄρχισαν
 νά προχωροῦν ἔχοντας γιά ὀδηγό τόν Πέρση πού εἶχαν πιάσει.
 20 Ἐκεῖ πού περνοῦσαν τά δουνά, πῆγαν πιό μπροστά οἱ πελταστῆς
 καί μόλις ξεχώρισαν τό ἐχθρικό στρατόπεδο ἔτρεχαν καταπάνω
 του μέ δυνατές φωνές, χωρίς νά περιμένουν τούς ὀπλίτες. Καί οἱ
 21 δάοδαροι, μόλις ἄκουσαν τό θόρυβο, ἄρχισαν νά φεύγουν χωρίς
 ἀντίσταση. Ὅσοτοσο σκοτώθηκαν μερικοί ἐχθροί, πιάστηκαν κα-
 μιᾶ εἰκοσαριά ἄλογα καί κυριεύθηκε ἡ σκηνή τοῦ Τιριδάζου. Ἐ-
 κεῖ μέσα δρεθήκαν κρεβάτια μέ ἀσημένια πόδια καί κοῦπες καί
 μερικοί ἄνθρωποι, πού ἔλεγαν πῶς ἔχουν γιά δουλειά τους νά

157. Ἡ φαρέτρα ἦταν θήκη γιά τά βέλη.

158. Αὐτές ἦταν γυναῖκες πολεμόχαρες πού κατοικοῦσαν στήν Ἀσία, κοντά στοὺς ποταμούς Θερμώδοντα καί Φάση, πρὸς τόν Καύκασο.

159. Οἱ Χάλυδες ἦταν ἕνας λαός ἐγκατεστημένος στά νοτιοανατολικά τοῦ Εὐξείνου Πόντου, κοντά στήν Ἀρμενία. Στή χώρα τους ὑπῆρχαν μεταλλεῖα σιδήρου.

160. Ταόχους ὀνόμαζαν ἕνα ληστρικό λαό, πού κατοικοῦσε στά δόρεια τῆς Ἀρμενίας.

φτιάνουν τὰ ψωμιά καί νά βάζουν τό κρασί στό ποτήρια. Ὄταν τὰ ἔμαθαν αὐτά οἱ στρατηγοί τῶν ὀπλιτῶν, ἀποφάσισαν νά γυρί- 22
σουν ὅσο μπορούσαν γρηγορότερα στό στρατόπεδο, ἀπό φόβο
μήπως οἱ ἐχθροί ἐπιτεθοῦν σέ κείνους πού εἶχαν μείνει ἐκεῖ. Γι'
αὐτό ξαναφώναξαν ἀμέσως μέ τή σάλπιγγα τοὺς στρατιῶτες κι
ἔφυγαν, κι ἔφτασαν στό στρατόπεδο τήν ἴδια μέρα.

Τήν ἄλλη μέρα ἔκριναν πῶς ἔπρεπε νά προχωρήσουν ὅσο γί- 1
νεται γρηγορότερα, προτοῦ ξανασυγκεντρωθεῖ ὁ ἐχθρικός στρα-
τός καί πιάσει τὰ στενά. Γι' αὐτό ἐτοίμασαν τίς ἀποσκευές στη
στιγμή κι ἄρχισαν νά προχωροῦν ἀνάμεσα στό ἄφθονο χιόνι, ἔ-
χοντας τώρα πολλοὺς ὀδηγοὺς. Τήν ἴδια μέρα πέρασαν τή βουνο-
κορφή, ὅπου εἶχε σκοπό νά τοὺς ἐπιτεθεῖ ὁ Τιρίβαζος, καί ὕστερα
στρατοπέδεψαν. Ἀπό κεῖ βάδισαν τρεῖς σταθμούς σέ ἀκατοίκητη 2
χώρα, προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες κι ἔφτασαν στόν Εὐ-
φράτη ποταμό πού, καθώς τόν περνοῦσαν, τὰ νερά τοὺς ἔδρεχαν
ὡς τόν ἀφαλό. Ἐλεγαν μάλιστα πῶς καί οἱ πηγές του ἦταν κοντά.
'Ἀπ' αὐτό τό μέρος προχωροῦσαν ἀνάμεσα στό ἄφθονο χιόνι τοῦ 3
κάμπου καί, βαδίζοντας τρεῖς σταθμούς, πέρασαν πέντε παρα-
σάγγες. Τόν τρίτο σταθμό ὁμως τόν βάδισαν δύσκολα, γιατί φυ-
σοῦσε βοριάς πού τοὺς χτυποῦσε στό πρόσωπο κι ἔκαιγε ὀλότελα
τά πάντα καί ξεπάγιαζε τοὺς ἀνθρώπους. Τότε ἓνας μάντης εἶπε
νά κάμουν θυσία στόν ἄνεμο. Πραγματικά ἐγινε ἡ θυσία, καί ὁ- 4
λοφάνερα εἶδαν ὅλοι πῶς ἔπαψε ἡ σφοδρότητα τοῦ ἀέρα. Μά καί
τό χιόνι εἶχε βάθος μιά ὀργιά. Γι' αὐτό χάθηκαν καί ὑποζύγια
καί πολλοί αἰχμάλωτοι καί καμιά τριανταριά στρατιῶτες. Πά- 5
ντως ἐκείνη τή νύχτα τήν πέρασαν ἀνάδοντας φωτιές, μιά καί ὑ-
πῆρχαν ἄφθονα ξύλα στό σταθμό. Ὅσοι ὁμως ἔρχονταν ἀργά,
δέν εἶχαν ξύλα. Γι' αὐτό ἐκείνοι πού εἶχαν φτάσει πρωτύτερα κι
ἀναδαν τή φωτιά, δέν ἄφηναν νά τήν πλησιάσουν ὅσοι ἔρχονταν
ἀργότερα, ἐκτός ἂν τοὺς ἔδιναν σιτάρι ἢ κάτι ἄλλο φαγώσιμο ἀπ'
αὐτά πού τοὺς ὀρῖσκονταν. Ἐτοί ἔδιναν ὁ ἓνας στόν ἄλλο ὅτι
εἶχαν. Τότε σέ ὄλοιο μέρος ἀναδαν φωτιά, ἔλιωνε τό χιόνι καί 6
σχηματίζονταν μεγάλοι λάκκοι, πού πήγαιναν ὡς τό ἔδαφος. Ἐ-
κεῖ μπορούσε κανεὶς νά μετρήσει τό βάθος τοῦ χιονιοῦ. Ἀπ' αὐτό
τόν τοπο προχωροῦσαν ὀλόκληρη τήν ἄλλη μέρα ἀνάμεσα στό

ΚΕΦ. 5

1-8

*Χιόνι καί
πέινα.*

9-14
 Στο πρώτο
 χωριό. Ἀπο-
 τελέσματα τῆς
 παγωνιάς.

- χιόνι καί πολλοί ἄνθρωποι ἐξαντλήθηκαν ἀπό τήν πείνα. Καί ὁ
 Ξενοφώντας πού βρισκόταν στήν ὀπισθοφυλακή καί συναντοῦσε
 8 ἐκείνους πού ἔπεφταν, δέν ἤξερε τί πάθαιναν. Ὅταν ὁμως κά-
 ποιός ἀπ' αὐτούς πού γνώριζαν τί συμβαίνει τοῦ εἶπε ὅτι ὀπωσ-
 δήποτε ἐξαντλήθηκαν ἀπό τήν πείνα κι ἂν φάνε κάτι θά σηκω-
 θοῦν, πορευτήκε ὡς ἐκεῖ πού ἦταν τά ὑποζύγια καί, ὅπου ἔδλεπε
 τίποτε φαγώσιμο, τό μοίραζε. Ἔστελναν κι ἐκείνους πού μπο-
 9 ροῦσαν νά τρέχουν, γιά νά δίνουν κάτι στούς ἐξαντλημένους ἀπό
 τήν πείνα. Καί τοῦτοι, ὅταν ἔτρωγαν λίγο, σηκώνονταν καί προ-
 χωροῦσαν. Ὑστερα ἀπό μεγάλη πορεία ὁ Χειρίσοφος φτάνει κα-
 10 τά τό δεῖλι σ' ἓνα χωριό καί βρίσκει μπῆροστά στό τεῖχος γυναῖκες
 καί κοπέλες, πού εἶχαν λάει στή θρύση νά πάρουν νερό. Αὐτές
 τοῦς ρώτησαν ποιοί ἦταν, κι ὁ διερμηνέας ἀποκρίθηκε σέ περσι-
 κή γλώσσα πῶς ἔρχονται, σταλμένοι ἀπό τό βασιλιά στό σα-
 11 τραπή. Ἐκείνες εἶπαν πῶς δέν ἦταν ἐκεῖ, παρὰ βρισκόταν ἓνα
 παρασάγγη μακριά. Οἱ Ἕλληνες τότε, ἐπειδὴ ἦταν ἀργά, μπαί-
 νουν μέσα στό τεῖχος μαζί μέ τίς γυναῖκες πού κουβαλοῦσαν τό
 12 νερό καί τραθήξαν νά βροῦν τόν προεστό τοῦ χωριοῦ. Ὁ Χειρί-
 σοφος λοιπόν καί ὅσοι ἀπό τό στράτευμα εἶχαν δυνάμεις νά βα-
 δίσουν, στρατοπέδωσαν ἐδῶ. Οἱ ἄλλοι ὁμως, πού δέν μπόρεσαν
 νά τελειώσουν τήν πορεία, πέρασαν τή νύχτα χωρίς φαγητό καί
 χωρίς φωτιά. Γι' αὐτό χάθηκαν κι ἐδῶ μερικοί στρατιῶτες. Ἐ-
 13 ξάλλου τοῦς ἀκολουθοῦσαν καί κάτι ἐχθρικές ὀμάδες, πού ἄρπα-
 ζαν ὅσα ζῶα δέν μποροῦσαν νά περπατοῦν, καί μάλιστα τσα-
 κώνονταν ἀναμεταξύ τους γι' αὐτά. Ἀπό τοῦς Ἕλληνες στρατιῶ-
 14 ζει τά παπούτσια του τῆ νύχτα. Ἐνῶ σ' ὅσους κοιμόνταν φορώ-

161. Χάνουν προσωρινά τήν ὄρασή τους ὅσοι περπατοῦν συνέχεια μέσα
 στό χιόνια, γιατί τά μάτια τους προσβάλλονται ἀπό φλόγωση.

ντας τα, χώνονταν τά λουριά μέσα στά πόδια τους καί παπούτσι
 κοκάλιαζαν τοιγύρω. Γιατί τώρα φορούσαν τσαρούχια
 φτιαγμένα από δέρματα νιογδαρτων βοδιών¹⁶², αφού τά πρώτα
 παπούτσια τους είχαν λιώσει.

Ἐπειδή ὑπόφεραν ἀπό τέτοιες κακουχίες, ἔμεναν πίσω μερι- 15
 κοί στρατιώτες. Καί ὅταν εἶδαν μιὰ τοποθεσία πού ἦταν μαύρη,
 γιατί ἐκεῖ δέν ὑπῆρχε χιόνι, συμπέραναν πώς εἶχε λιώσει. Καί
 πραγματικά εἶχε λιώσει ἐξαιτίας κάποιας θρύσης, πού ἔβγαξε ἀ-
 τμούς σέ μιὰ γειτονική, δασωμένη κοιλάδα. Πρὸς τά ἐκεῖ ξεστρά- 16
 τισαν καί κάθησαν, κι ἔλεγαν πώς δέ θά βαδίσουν πιό πέρα. Ὁ
 Ξενοφώντας ὁμως, πού διοικοῦσε τὴν ὀπισθοφυλακή, μόλις τοὺς
 πῆρε εἰδηση, τοὺς παρακαλοῦσε μὲ κάθε τρόπο νά μὴ μένουν πί-
 σω, λέγοντας πώς ἀκολουθοῦν πολλοὶ ἐχθροὶ συγκεντρωμένοι.
 Στό τέλος μάλιστα θύμωσε. Μά ἐκεῖνοι τὸν πρότρεπαν νά τοὺς
 σφάζει, γιατί δέ θά μπορούσαν νά προχωρήσουν. Τότε νόμισε 17
 πώς ἦταν προτιμότερο νά κάμει τοὺς ἐχθροὺς πού ἔρχονταν ξο-
 πίσω τους νά φοδηθοῦν, ἂν ἦταν δυνατό, γιὰ νά μὴ ἐπιτεθοῦν
 στοὺς ἄρρωστους. Θά εἶχε σκοτεινιάσει πιά κι οἱ ἐχθροὶ πλησι-
 αζαν μὲ μεγάλο θόρυβο, γιατί τσακώνονταν γιὰ κείνα πού εἶχαν
 ἀρπάξει.

Τότε λοιπόν οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς, πού ἦταν 18
 γεροί, σηκώθηκαν κι ἔτρεξαν καταπάνω στοὺς ἐχθροὺς. Οἱ ἄρ-
 ρωστοὶ πάλι, φωνάζοντας ὅσο μπορούσαν δυνατότερα, χτύπησαν
 τίς ἀσπίδες μὲ τά δόρατα. Ἄπ' αὐτά οἱ ἐχθροὶ φοδῆθηκαν καί
 ρίχτηκαν μέσα ἀπὸ τά χιόνια στὴ δασωμένη κοιλάδα καί κανενὸς
 τους πιά δέν ἀκούστηκε ἡ φωνή ἀπὸ πουθενά. Ὑστερα ὁ Ξενο- 19
 φώντας μὲ τοὺς δικoὺς του εἶπαν στοὺς ἄρρωστους πώς τὴν ἄλλη
 μέρα θά πάνε μερικοὶ νά τοὺς φροντίσουν, καί συνέχισαν τὴν πο-
 ρεῖα. Προτοῦ βαδίσουν τέσσερα στάδια, συναντοῦν τοὺς στρατιῶ-
 τες πού ἦταν ξαπλωμένοι μέσα στό δρόμο, πάνω στό χιόνι, σκε-
 पासμένοι, χωρὶς νά ὑπάρχει καθόλου φρουρά. Προσπαθοῦσαν νά

162. Μὲ τὸ νά εἶναι τὸ δέρμα τῶν παπουτσιῶν ἀπὸ νεογδαρμένα βόδια,
 δικαιολογεῖται περισσότερο τὸ κοκάλιασμα τους ἀπὸ τὴν παγωνιά.

15-21

*Ἄρνηση στρα-
 τιωτῶν νά
 προχωρήσουν.*

τούς σηκώσουν, αὐτοὶ ὁμῶς ἔλεγαν πὼς οἱ πρῶτοι δὲν προχωροῦ-
 20 σαν. Ἐκεῖνος τότε συνέχισε τὴν πορεία, ἔστειλε μάλιστα μπροστά
 τούς πιό γερούς πελταστές καὶ τούς πρόσταξε νά ἐξετάσουν πιό
 21 ἦταν τὸ ἐμπόδιο. Τοῦτοι τοῦ ἔφεραν τὴν πληροφορία πὼς ὅλος ὁ
 στρατός ἀναπαύοταν μ' αὐτὸ τὸν τροπὸ. Ἔτσι καὶ οἱ στρατιῶτες
 τοῦ Ξενοφώντα πέρασαν τὴν νύχτα τους ἐκεῖ, χωρὶς φωτιά καὶ
 χωρὶς φαγητό, μονάχα πού ἔδωκαν φρουρὲς ὅπως μπορούσαν.
 Ὅταν ὁμῶς πλησίαζε νά ξημερώσει, ὁ Ξενοφώντας ἔστειλε στοὺς
 ἄρρωστους τούς πιό νέους, μὲ τὴ διαταγὴ νά τούς σηκώσουν καὶ
 νά τούς ἀναγκάσουν νά προχωροῦν.

22-27

*Στὰ χωριά
 καὶ στὰ σπί-
 τια τῆς Ἀρ-
 μενίας.*

22 Στὸ μεταξὺ ὁ Χειρίσοφος στέλνει μερικοὺς στρατιῶτες ἀπὸ
 κείνους πού θοῖσκονταν στὸ χωριό, γιὰ νά δοῦν τί κάνουν αὐτοὶ
 πού ἦταν στὴν ὀπισθοφυλακὴ. Τοῦτοι τούς εἶδαν μὲ χαρὰ καὶ
 τούς παράδωσαν τοὺς ἄρρωστους γιὰ νά τούς πᾶνε στὸ στρατό-
 πεδο, ἐνῶ οἱ ἴδιοι προχωροῦσαν καί, προτοῦ περάσουν εἴκοσι
 στάδια, θοῖσκονταν στὸ χωριό πού εἶχε στρατοπεδέψει ὁ Χειρί-
 23 σοφος. Ὅταν πιὰ μαζεύτηκαν ὅλοι, νόμισαν πὼς θὰ εἶχαν ἀσφά-
 λεια, ἂν τὰ τάγματα στρατοπέδευαν χωριστὰ στὰ διάφορα χωριά.
 Ὁ Χειρίσοφος, φυσικά, ἐξακολούθησε νά μένει ἐκεῖ πού ἦταν. Οἱ
 ἄλλοι ὁμῶς μοίρασαν μὲ κλῆρο τὰ χωριά πού ἔδωλεσαν, κι ὁ καθέ-
 24 νας πῆγαινε μὲ τούς δικούς του σὲ κείνο πού τοῦ ἔλαχε. Τότε ὁ
 Πολυκράτης, ἓνας λοχαγὸς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, παρακάλεσε νά τὸν
 ἀφήσουν νά προχωρήσει. Πῆρε τούς ἐλαφρὰ ὀπλισμένους στρα-
 τιῶτες, ἔτρεξε στὸ χωριό πού εἶχε λάρει ὁ Ξενοφώντας μὲ κλῆρο,
 καὶ θοῖσκει μέσα ὅλους τοὺς κατοίκους καὶ τὸν προεστό τοῦ χω-
 ριοῦ. Βοῆκε ἀκόμα δεκαεφτά πουλάρια πού τὰ ἔτρεφαν σάν φό-
 ρο γιὰ τὸ βασίλειά, καθὼς καὶ τὴν κόρη τοῦ προεστοῦ, πού εἶχε
 μόλις ἑννιά μέρες παντρεμένη. Ὁ ἄντρας τῆς ὁμῶς εἶχε πᾶει νά
 25 κυνηγήσει λαγούς καὶ γι' αὐτὸ δὲν πιάστηκε μέσα στὸ χωριό. Τὰ
 σπίτια ἦταν ὑπόγεια κι εἶχαν πόρτα πού ἔμοιαζε μὲ στόμα πη-
 γαδιοῦ, ἀλλὰ κάτω ἦταν φαρδιά. Τὰ ζῶα ἔμπαιναν μέσα ἀπὸ
 σκαμμένες τρύπες, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι κατεβαίνουν ἀπὸ σκαλοπά-
 τια. Μέσα στὰ σπίτια ὑπῆρχαν γίδια, πρόβατα, βόδια, κότες, καὶ
 26 τὰ μικρὰ τους. Κι ὅλα αὐτὰ τὰ ζῶα θρέφονταν μέσα μὲ χορτάρι.
 Ὑπῆρχαν ἀκόμα καὶ οἰτάρια καὶ κριθάρια καὶ ὄσπρια καὶ κρασί
 κριθαρένιο σὲ κρατῆρες. Μέσα σ' αὐτοὺς μάλιστα θοῖσκονταν καὶ

σπυριά από κριθάρι, πού ἔφταναν ὡς ἐπάνω στήν ἐπιφάνεια, καί καλάμια, ἄλλα μεγάλα κι ἄλλα μικρά, πού δέν εἶχαν κόμπους. Αὐτά ἔπρεπε νά τά θάζει κανεῖς στό στόμα, ὅποτε διψοῦσε, καί 27 νά ρουφᾷ. Τό κρασί αὐτό ἦταν πολύ δυνατό, ἂν δέν ἔριχναν μέσα νερό. Κι ὅταν τό συνήθιζε κανεῖς, ἦταν ἓνα πολύ εὐχάριστο πιό-
τό.

Ὁ Ξενοφώντας τότε κάλεσε τόν προεστό τοῦ χωριοῦ νά δει- 28
πνήσουν μαζί καί τοῦ ἔδωσε θάρρος, λέγοντάς του πώς ὄχι μονά-
χα δέ θά τοῦ πάρουν τά παιδιά του, ἀλλά καί θά τοῦ γεμίσουν τό
σπίτι μέ τρόφιμα ἅμα φεύγουν, φτάνει νά δείξει πώς ἐξυπηρετεῖ
τό στρατό, ὀδηγώντας τους ὥσπου νά πάνε σέ ἄλλη χώρα. Ἐκεῖ- 29
νος ὑποσχόταν πώς θά τά κάνει καί, δείχνοντας φιλική συμπε-
ριφορά, φανέρωσε τό μέρος πού εἶχαν κρυμμένο κρασί. Ἐτοι αὐ-
τήν τή νύχτα ὅλοι οἱ στρατιῶτες ἔμειναν στά σπίτια καί κοιμή-
θηκαν, ἔχοντας τά πάντα ἄφθονα. Τόν προεστό ὁμως μέ τά παι-
διά του τοὺς κρατοῦσαν ἐκεῖ μπροστά τους καί τοὺς φύλαγαν. Τήν 30
ἄλλη μέρα ὁ Ξενοφώντας πήρε τόν προεστό καί πήγε στό Χειρί-
σοφο. Στό δρόμο, ἀπ' ὅποιο χωριό περνοῦσε, πήγαινε νά συνα-
ντήσῃ τοὺς στρατιῶτες πού ἦταν ἐκεῖ καί τοὺς ἔβρισκε παντοῦ νά
τρωγοπίνουν καί νά διασκεδάζουν, καί δέν τοὺς ἄφηναν¹⁶³ νά
φύγουν ἀπό πουθενά προτοῦ τοὺς προσφέρουν νά φάνε. Κι ἔδλε- 31
πες παντοῦ στρωμένα πάνω στό ἴδιο τραπέζι κρέατα ἀπό ἀρνιά,
κατοίκια, γουρουνία, μοσχάρια καί πουλερικά, μαζί μέ ἄφθονα
σιταρένια καί κριθαρένια ψωμιά. Ὅποτε κάποιος ἠθέλε νά πιεῖ 32
στήν ὑγεία ἄλλου γιά νά τοῦ δείξει τήν ἀγάπη του, τόν τραβοῦσε
στόν κρατήρα καί ἔπρεπε νά σκύψῃ ἀπό πάνω καί νά πίνει ἔτσι,
θουφώντας σάν τό βόδι. Πρόσφεραν καί στόν προεστό τοῦ χωριοῦ
νά παρῇ ὅ,τι ἠθέλε. Αὐτός ὁμως δέ δεχόταν τίποτε ἄλλο, παρᾶ
κάθε φορά πού ἔδλεπε κάπου κανένα συγγενή του, τόν ἔλαινε
μαζί του. Τέλος πήγαν ἐκεῖ πού ἦταν ὁ Χειρισσοφος καί τοὺς ἔ- 33
βρισκαν κι ἐκείνους νά ξεφαντώνουν, φορώντας στό κεφάλι στε-
φάνια ἀπό ξερό χορτάρι. Τοὺς ὑπηρετοῦσαν Ἀρμενόπουλα μέ

28-36

*Ὁ Ξενοφώντας
μέ τόν προεστό
τοῦ χωριοῦ.*

¹⁶³. Δηλαδή τόν Ξενοφόντα καί τόν προεστό.

βαρβαρικές στολές, και με νοήματα τούς έδειχναν τί έπρεπε νά
 34 κάνουν, σά νά ήταν βουβά. "Όταν ό Χειρίσοφος και ό Ξενοφώ-
 ντας μίλησαν μεταξύ τους φιλικά, τότε ρώτησαν κι οί δυό τόν προ-
 εστό, μέ τό διερμηνέα πού μιλούσε τήν περσική γλώσσα, ποιά ήταν
 ή χώρα πού πατοῦσαν. Έκείνος άπάντησε πώς ήταν ή Άρμενία.
 Τόν ξαναρώτησαν γιά ποιόν τρέφονται τά άλογα, κι εκείνος άπο-
 κρίθηκε πώς ήταν φόρος πού έπρεπε νά δοθεί στο βασιλιά. Πρό-
 σθεσε άκόμα πώς ή γειτονική χώρα άνήκε στους Χάλυδες, και
 35 τούς έδειξε άπό πού πάει ό δρόμος πρós τά εκεί. Τότε ό Ξενο-
 φώντας έφυγε όδηγώντας τόν προεστό στους δικούς του. Του χά-
 ρισε μάλιστα ένα γέρικο άλογο πού ειχε πάρει πρωτύτερα, γιά νά
 τό περιποιηθεί κι ύστερα νά τό θυσιάσει, γιατί ειχε μάθει πώς
 ήταν άφιερωμένο στον Ήλιο¹⁶⁴ και τώρα φοδόταν μήπως φοφή-
 σει, καθώς ταλαιπωρήθηκε άπό τήν πορεία. Γιά τόν έαυτό του
 πήρε ένα πουλάρι, κι έδωσε άλλο ένα στον κάθε στρατηγό και
 36 λοχαγό¹⁶⁵. Τά άλογα έδώ ειχαν μικρότερο άνάστημα άπό τά περ-
 σικά, ήταν όμως πολύ ζωηρότερα. Ό προεστός του χωριού συμ-
 βουλευει τότε τούς Έλληνες νά τυλίγουν γύρω στά πόδια των
 άλόγων και των άλλων ύποζυγίων μικρά σακκιά, όταν τά περνοῦν
 ανάμεσα άπό χιόνια, και τουτο, γιατί χωρίς τά σακκιά χώνονταν
 μέσ στα χιόνια ως τήν κοιλιά.

ΚΕΦ. 6

1-3

Άπόδραση
 του όδηγου.

1 "Όταν πέρασαν όχτώ μέρες, ό Ξενοφώντας παραδίνει τόν
 προεστό στο Χειρίσοφο νά τόν έχει γιά όδηγό, αφήνοντάς του
 και τούς συγγενείς του, εκτός άπό τό γιό του, πού μόλις άρχιζε
 νά μπαίνει στην έφηβική ηλικία. Αυτόν τόν δίνει στον Έπισθένη
 τόν Άμφιπολίτη νά τόν φυλάει, γιά νά τόν πάρει ό πατέρας του
 μαζί μέ τούς άλλους και νά γυρίσει πίσω, αν εκτελοῦσε τίμα τά
 καθήκοντα του όδηγου. Κουδάλησαν και μέσ στο σπίτι του όσα

164. Ό Ήλιος ήταν θεός των Περσών, τόν έλεγαν Μίθρα και του θυσία-
 ζαν άλογα.

165. Στον κάθε στρατηγό και λοχαγό της όπισθοφυλακής δέβαια, αφού
 ειδαμε πώς τά πουλάρια ήταν όλα όλα δεκαεφτά.

τροφίμα μπορούσαν περισσότερα, κι ὕστερα ἔξερναν πάλι τὰ ζῶα
 κι ἄρχισαν τὴν πορεία. Μπροστά πήγαινε ὁ προεστός τοῦ χωριοῦ 2
 μέ τὰ χέρια λυμένα, βαδίζοντας μέσα στό χιόνι. Κι ὅταν θρῖσκο-
 νταν στόν τρίτο σταθμό, ὁ Χειρίσοφος θύμωσε πολύ μαζί του πού
 δέν τούς πήγε σέ χωριά. Μά ἐκεῖνος ἔλεγε πῶς δέν ὑπῆρχαν σ΄
 αὐτό τόν τόπο. Ὁ Χειρίσοφος τότε τόν χτύπησε, ἀλλά δέν τόν
 ἔδεσε. Ὑστερ΄ ἀπ΄ αὐτό ἐκεῖνος τό ἔσκασε τὴ νύχτα, ἀφήνοντας τό 3
 γιό του. Αὐτὴ ἢ κακομεταχείριση τοῦ ὀδηγοῦ καί ἢ ἔλλειψη φρο-
 ντίδας γιὰ τὴ φύλαξή του, στάθηκε σέ ὅλη τὴν πορεία ἢ μο-
 ναδικὴ δυσαρέσκεια ἀνάμεσα στό Χειρίσοφο καί στόν Ξενοφώ-
 ντα.

Κατόπι βάδισαν ἐφτά σταθμούς, προχωρώντας πέντε παρα- 4
 σάγγες κάθε μέρα, δίπλα στό Φάση¹⁶⁶ ποταμό, πού ἔχει πλάτος
 ἓνα πλῆθος. Ἀπὸ κεῖ βαδίζοντας δυὸ σταθμούς προχώρησαν δέ- 5
 κα παρασάγγες. Καί στό μέρος πού ἦταν τό πέραμα γιὰ τόν
 κάμπο, τοὺς συνάντησαν Χάλυδες καί Τάοχοι καί Φασιανοί!¹⁶⁷
 Ὅταν ὁ Χειρίσοφος ξεχώρισε τοὺς ἐχθροὺς πάνω στό πέραμα, 6
 σταμάτησε νά βαδίζει, τριάντα στάδια μακριά τους, γιὰ νά μὴν
 τοὺς πλησιάσει ὀδηγώντας τὴ μιά πτέρυγα πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη.
 Ὑστερα ἔδωσε διαταγὴ καί στοὺς ἄλλους νά φέρουν τοὺς λό-
 χους πλάι πλάι στοὺς δικούς του στρατιῶτες, γιὰ νά θρῖσκεται τό 7
 στράτευμα σέ παράταξη μάχης.¹⁶⁸ Ὅταν ἦρθαν κι οἱ στρατιῶτες

4-9

*Σκέψεις μπρο-
 στά στοὺς
 ἐχθροὺς.*

166. Ὁ ποταμὸς αὐτὸς εἶναι ὁ Ἀράξης, πού χύνεται στὴν Κασπία
 θάλασσα.

167. Αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶχαν οἱ κάτοικοι τῆς χώρας πού ἦταν γύρω ἀπὸ τίς
 πηγές τοῦ Φάση ποταμοῦ. Βορειοδυτικὰ σ'αὐτὴ τὴν περιοχὴ κατοικοῦσαν
 οἱ Τάοχοι καί βορειοδυτικὰ ἀπ' αὐτοὺς οἱ Χάλυδες ἢ Χαλδαῖοι, πού ἡ
 χώρα τους ἔφτανε ὡς τὸν Εὐξείνιο Πόντο.

168. Ὅταν ὁ ἓνας λόχος βάδιζε πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο, ἡ μιά πτέρυγα πήγαινε
 μπροστά καί ἡ ἄλλη πίσω, τότε οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον πῶς ὁ στρατός ἄγεται
κατὰ κέρασ. Ὅταν ὁμοῦς ὁ ἓνας λόχος θρῖσκοταν τοποθετημένος πλάι
 στόν ἄλλο, τότε τὸ στράτευμα ἦταν **ἐπὶ φάλαγγος**, δηλαδή κατὰ μέτωπο,
 σέ παράταξη.

τῆς ὀπισθοφυλακῆς, συγκέντρωσε τοὺς στρατιηγούς καὶ τοὺς λοχαγούς καὶ τοὺς εἶπε τοῦτα τὰ λόγια: «Οἱ ἐχθροί, ὅπως βλέπετε, κρατοῦν τὶς δουνοκορφές. Εἶναι λοιπὸν καιρὸς νὰ σκεφτοῦμε
8 πὼς θὰ πολεμήσουμε ἀποτελεσματικότερα. Ἡ γνώμη μου εἶναι νὰ δώσουμε ἐντολή στοὺς στρατιῶτες νὰ γευματίσουν, κι ἐμεῖς νὰ συζητήσουμε ἂν εἶναι σωστὸ νὰ περάσουμε τὸ δουνὸ σήμερα ἢ αὔριο».

9 «Ἐγὼ νομιζῶ, εἶπε ὁ Κλεάνορας, πὼς πρέπει ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὸ φαγητὸ νὰ ἐτοιμαστοῦμε καὶ νὰ ὀρμήσουμε κατὰ πάνω στοὺς ἐχθρούς, ὅσο γίνεται γρηγορότερα. Γιατί ἂν ἀφήσουμε νὰ περάσει ἡ σημερινὴ μέρα, καὶ οἱ ἐχθροὶ ποὺ μᾶς βλέπουν τώρα θὰ πάρουν περισσότερο θάρρος καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ προστεθοῦν κι ἄλλοι περισσότεροι σ' αὐτοὺς, ὅταν τοὺς δοῦν νὰ εἶναι τολμηροί».

10-13
Ἡ γνώμη τοῦ
Ξενοφώντα.

10 Ὑστερ' ἀπ' αὐτόν ὁ Ξενοφώντας εἶπε: «Ἐγὼ ἔχω αὐτὴν τὴν γνώμη: Ἄν εἶναι ἀνάγκη νὰ πολεμήσουμε, πρέπει νὰ προετοιμάσουμε τοῦτο, πὼς δηλαδὴ θὰ πολεμήσουμε γενναϊότερα. Ἄν ὁμως θέλουμε νὰ περάσουμε τὸ δουνὸ ὅσο γίνεται εὐκολότερα, μοῦ φαίνεται πὼς πρέπει νὰ ἐξετάσουμε μὲ ποιὸν τρόπο θὰ ἔχουμε ὅσο τὸ δυνατό λιγότερους πληγωμένους, καὶ πὼς θὰ χάσουμε
11 κατὰ τὸ δυνατό λιγότερους ἄντρες. Τὸ δουνὸ λοιπὸν ποὺ βλέπομε ἔχει ἔκταση μεγαλύτερη ἀπὸ ἑξήντα στάδια καὶ πουθενά δὲ φαίνονται νὰ φυλάνε ἄντρες, παρὰ μονάχα στὸ δρόμο ποὺ πηγαίνει πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἔτσι εἶναι πολὺ προτιμότερο νὰ προσπαθήσουμε, χωρὶς νὰ μᾶς πάρουν εἶδηση, νὰ πιάσουμε στὸ ἀφρούρητο δουνὸ ἓνα μέρος καὶ νὰ προλάβουμε νὰ τὸ δάλουμε στὴν ἐξουσία μας, ἂν μπορούμε, παρὰ νὰ πολεμοῦμε ἐνάντια σὲ θέσεις ὀχυρωμένες
12 καὶ σὲ ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν ἐτοιμαστῆι γιὰ μάχη. Γιατί εἶναι πολὺ πιὸ εὐκολὸ νὰ βαδίζουμε σὲ ἀνηφοριὰ χωρὶς νὰ κάνουμε μάχη, παρὰ σὲ τόπο ὀμαλὸ, ὅταν ἀπὸ τὴ μιά μεριά καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὀρίσκονται ἐχθροί. Ἀκόμα τὴ νύχτα, ἂν δὲν πολεμάει κανεὶς, εὐκολότερα θὰ δεῖ τὰ ἐμπόδια ποὺ εἶναι μπροστά του, παρὰ τὴ μέρα, ἂν κάνει πόλεμο. Καὶ τέλος ὁ ἀνώμαλος δρόμος εἶναι πιὸ εὐκολοπέραστος γιὰ τοὺς στρατιῶτες ποὺ βαδίζουν χωρὶς νὰ μάχονται, παρὰ ὁ ὀμαλὸς ὅταν οἱ ἐχθροὶ τοὺς χτυποῦν στὰ κε-
13 φάλια. Ἐπειτα νομιζῶ πὼς δὲν εἶναι ἀδύνατο νὰ πιάσουμε κρυ-

φά εκείνο τό πέραμα, ἄφου μποροῦμε νά βαδιζοῦμε νύχτα, ὥστε νά μὴ φαινόμαστε, κι ἄφου εἶναι στό χέρι μας νά φύγουμε σέ τόση ἀπόσταση, ὥστε νά μὴ μᾶς καταλάβουν. Ἐχῶ τή γνώμη ἀκόμα, πῶς, ἂν προσποιηθοῦμε ὅτι θά κάνουμε ἐπίθεση σέ τοῦτο τό μέρος, θά εἶναι δυνατό νά βροῦμε ἀφύλαχτη μεγαλύτερη ἔκταση τοῦ δουνού. Γιατί σ' αὐτή τήν περίπτωση οἱ ἐχθροί θά προτιμοῦσαν νά μείνουν συγκεντρωμένοι στό δρόμο.

Μά τί μιλῶ γιά ἀπροσδόκητη ἐπίθεση; Ἄφου ξέρω, Χειρίσο- 14
φε, πῶς ἐσεῖς οἱ Σπαρτιάτες, ὅσοι ἀνήκετε στήν τάξη τῶν εὐγε-
νῶν, πολύ νωρίς ἀπό τήν παιδική ἡλικία μαθαίνετε ν' ἀρπάζετε
κρυφά, καί πῶς δέν τό ἔχετε ντροπή νά κλέβετε ἐκεῖνα πού δέν
ἐμποδίζει ὁ νόμος, παρὰ τό θεωρεῖτε καλή πράξη. Γιά νά κλέβετε 15
μάλιστα, ὅσο γίνεται πιό πιδεξία, καί γιά νά προπαθεῖτε νά μὴ
σᾶς παίρνουν εἶδηση, προστάζει ὁ νόμος τῆς πατρίδας σας νά
σᾶς μαστιγώνουν, ὅταν σᾶς πιάσουν νά κάνετε αὐτήν τή δουλειά.
Τώρα λοιπόν σου παρουσιάζεται μιὰ μεγάλη εὐκαιρία νά δεῖξεις
τήν ἐκπαίδευσή σας ἐπάνω σ' αὐτό καί νά πάρεις μέτρα νά μὴν
πιαστοῦμε τήν ὥρα πού θά κυριεύουμε κρυφά ἓνα μέρος τοῦ δου-
νου, γιά νά μὴ μᾶς χτυπήσουν».

«Μά κι ἐγώ, εἶπε ὁ Χειρίσοφος¹⁶⁹, ξέρω πῶς ἐσεῖς οἱ Ἄθη- 16
ναῖοι εἶστε ἱκανοί νά κλέβετε τά δημόσια χρήματα, παρόλο πού
ὁ κίνδυνος γιά τόν κλέφτη εἶναι πολύ μέγας. Καί τήν ἱκανό-
τητα αὐτή τήν ἔχουν προπάντων οἱ καλύτεροί σας, ἂν δεῖθαί θε-
ωρεῖτε αὐτούς ἄξιους νά κυβερνοῦν. Ἔτσι εἶναι εὐκαιρία καί γιά
σένα νά δεῖξεις τήν ἐκπαίδευσή σας».

«Ἐγώ λοιπόν, εἶπε ὁ Ξενοφώντας, εἶμαι ἔτοιμος, μόλις δει- 17
πνήσουμε, νά πάω μέ τοὺς στρατιώτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς γιά νά
καταλάβουμε τό δουνό. Ἐχῶ μάλιστα καί ὀδηγοὺς. Γιατί οἱ γυ-
μνήτες μου ἔσθησαν καρτερι κι ἔπιασαν μερικούς κλέφτες πού
μᾶς ἀκολοθοῦσαν. Ἄπ' αὐτούς πληροφορηθῆκα πῶς τό δουνό δέν
εἶναι ἀπάτητο, παρὰ δόσκουν ἐπάνω γίδια καί βόδια. Ἔτσι, ἂν

14-15

*Πείραγμα τοῦ
Ξενοφώντα.*16-17 *Πείραγμα τοῦ
Χειρίσοφου.*

17-21

*Προετοιμα-
σίες γιά τήν
ἐπίθεση.*

169. Ὁ Χειρίσοφος τώρα, ὅπως ὁ Ξενοφώντας πρωτύτερα, χαριεντίζεται. Ἰσως μάλιστα ὁ εὐθύμος τρόπος τῆς συνομιλίας τοὺς κατόρθωσε νά διαλύσει τήν ψυχρότητα πού εἶχε δημιουργηθεῖ ἀνάμεσά τους.

καταλάβουμε μιά φορά ένα μέρος του βουνού, θά μπορούν νά τό
 18 περάσουν καί τά υπόζυγια. Ἐπειτα πιστεύω πώς ὅταν μᾶς δούν
 οἱ ἐχθροί σέ βουνοκορφή, ὅπως εἶναι κι οἱ ἴδιοι, δέ θά μείνουν
 ἐκεῖ πολλή ὥρα. Γιατί οὔτε τώρα δέ δείχνουν διάθεση νά κατέ-
 19 δουν ἐδῶ πού θρῖσκομάστε ἐμεῖς». Ὁ Χειρίσοφος ἀποκρίθηκε:
 «Καί ποιά ἡ ἀνάγκη νά πᾶς ἐσύ καί ν' ἀφήσεις τήν ὀπισθοφυ-
 λακή; Στείλε ἄλλους, ἄν δέν παρουσιαστοῦν μερικοί ἐθελοντές».
 20 Τότε ἔρχεται ὁ Ἀριστώνυμος, πού καταγόταν ἀπό τό Μεθύ-
 δριο¹⁷⁰, μέ ὀπλίτες καί ὁ Ἀριστέας ὁ Χιώτης καί ὁ Νικόμαχος ὁ
 Οἰταῖος¹⁷¹ μέ γυμνήτες. Αὐτοί συνεννοήθηκαν ν' ἀνάψουν πολ-
 21 λές φωτιές, μόλις καταλάβουν τίς βουνοκορφές. Ὑστερ' ἀπό τή
 συνεννόηση ἄρχισαν νά τρῶνε. Κι ὅταν τελειώσε τό γεῦμα, ὀδη-
 γησε ὁ Χειρίσοφος ὀλόκληρο τό στράτευμα ἀπέναντι στούς ἐ-
 χθρούς, σέ ἀπόσταση πού θά ἦταν δέκα στάδια, γιά νά μήν τοῦς
 μείνει καμιά ἀμφιβολία πώς ἀπ' αὐτό τό μέρος θά τοῦς κάμει τήν
 ἐπίθεση.

22-27
*Νίκη τῶν
 Ἑλλήνων.*

22 Ὅταν εἶχαν δειπνήσει κι εἶχε σκοτεινιάσει πιά, ἔφυγαν ἐκεῖ-
 νοι πού ὀρίστηκαν γιά τήν ἐπιχείρηση καί πηγαίνουν καί κυριεύ-
 ουν τό βουνό, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ξεκουράζονταν ἐκεῖ. Οἱ ἐχθροί πάλι
 μόλις κατάλαβαν πώς τό βουνό κυριεύτηκε, ἀγρυπνοῦσαν ὅλη τή
 23 νύχτα κι ἀναδαν πολλές φωτιές. Μέ τά ξημερώματα ὁ Χειρίσοφος
 θυσίασε κι ὕστερα ὀδηγοῦσε τό στρατό ἀπό τό δρόμο, ἐνῶ ἐκεῖ-
 νοι πού εἶχαν καταλάβει τό βουνό ἄρχισαν τήν ἐπίθεση ἀπό τίς
 24 κορυφές. Ὅσο γιά τοῦς ἐχθρούς, τό μεγάλο μέρος τους ἔμεινε στό
 πέραμα τοῦ βουνού, ἐνῶ τό ὑπόλοιπο δάδιζε καταπάνω στούς
 Ἕλληνες πού εἶχαν πιάσει τίς κορυφές. Πρωτοῦ ὁμως συναντη-
 θοῦν τά κύρια σώματα τῶν δυο στρατῶν, συγκρούονται ἐκεῖνοι
 πού θρῖσκονταν στίς βουνοκορφές, νικοῦν οἱ Ἕλληνες καί παίρ-
 25 νουν τοῦς ἐχθρούς κυνήγι. Στό μεταξύ ἀπό τόν κάμπο οἱ πέλτα-
 στές τῶν Ἑλλήνων ὀρμοῦσαν ἐνάντια σέ κείνους πού εἶχαν πα-

170. Γιά τό Μεθύδιο βλ. σημείωση 125.

171. Οἰταῖος λεγόταν ἐκεῖνος πού κατοικοῦσε στά νότια τῆς Θεσσαλίας, στήν περιοχή τοῦ βουνού Οἰτη.

ροταχθεῖ ἀπέναντί τους, ἐνῶ ὁ Χειρίσοφος ἔχοντας τοὺς ὀπλίτες ἀκολουθοῦσε μέθιματισμὸ γρήγορο.

Τότε οἱ δάσκαροι πού ἦταν στό δρόμο, ἐπειδὴ εἶδαν πὼς νι- 26
κῆθηκαν οἱ δικοὶ τους στά ὑψώματα, τὸ βάζουν στά πόδια. Λίγοι
ἀπ' αὐτοὺς σκοτώθηκαν, ἔπεσαν ὁμως στά χέρια τῶν Ἑλλήνων
πάρὰ πολλές ἀσπίδες ἀπὸ κλωνάρια λυγαριάς, πού τίς ἀχρή-
στευαν κόδοντάς τις μέ τὰ μαχαίρια. Ὅταν ἀνέβηκαν στά ὑψώ- 27
ματα, θυσιάσαν κι ἔστησαν τρόπαιο, κι ὕστερα κατέβηκαν στόν
κάμπο καί πῆγαν σέ χωριά, πού ἦταν γεμάτα ἀπὸ πολλὰ τρόφιμα.

Ὑστερα βαδίζοντας πέντε σταθμούς προχώρησαν τριάντα 1
παρασάγγες κι ἔφτασαν στή χώρα τῶν Ταόχων. Ἀλλά δέν εἶχαν
τρόφιμα, γιατί οἱ Τάοχοι κατοικοῦσαν σέ μέρη ὀχυρωμένα, ὅπου
εἶχαν κουδάλῃσει κι ὅλες τίς τροφές. Ὅταν ὁμως πῆγαν σ' ἓναν 2
τόπο πού δέν εἶχε οὔτε πόλη οὔτε σπίτια - μονάχα ἦταν συγκε-
ντρωμένοι ἐκεῖ καί ἄντρες καί γυναῖκες καί πολλὰ ζῶα - ὁ Χειρί-
σοφος ἔκανε ἐπίθεση σ' αὐτὸ τὸ μέρος, μὸλις ἔφτασε. Καί ὅταν
κουράστηκε ἡ πρώτη ὀμάδα τῶν στρατιωτῶν, τότε πῆγε ἄλλη καί
ὕστερα ἄλλη. Γιατί ἡ τοποθεσία ἦταν ἀπόκρημνη γύρω γύρω κι
ἔτοι δέν μποροῦσαν νά τὴν περικυκλώσουν ὅλοι μαζί. Μὸλις ἤρ- 3
θε καί ὁ Ξενοφώντας μέ τοὺς στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς καί
τοὺς πελταστῆς καί τοὺς ὀπλίτες, τότε ὁ Χειρίσοφος λέει: «Ἡρ-
θατε σέ κατάλληλη στιγμή, γιατί ἡ τοποθεσία τούτη πρέπει νά
κυριευτεῖ. Ὁ στρατὸς θά βρεῖ τρόφιμα, μονάχα ἂν καταλάβουμε
τὸ μέρος αὐτὸ». Τότε ἔκαναν σύσκεψη οἱ δυὸ τους. Καί ὅταν ὁ 4
Ξενοφώντας ρώτησε τί τοὺς ἐμποδίζει νά περάσουν μέσα, ὁ Χει-
ρίσοφος εἶπε: «Ἐνα μονάχα πέραμα ὑπάρχει, αὐτὸ πού ὀλέεις.
Κι ὅποτε προσπαθεῖ κανεὶς νά τὸ περάσει, ἄνθρωποι κυλᾶνε πέ-
τρες πάνω ἀπὸ κείνο τὸν ψηλὸ θράχο. Καί ὅποιον πετύχουν, νά
ποιὰ εἶναι ἡ κατάντια του». Λέγοντάς τα ἔδειξε μερικοὺς ἄντρες,
πού τοὺς εἶχαν τσακίσει τὰ πόδια καί τὰ πλευρά.

«Κι ἂν τελειώσουν τίς πέτρες, εἶπε ὁ Ξενοφώντας, ὑπάρχει 5
τίποτε ἄλλο πού μᾶς ἐμποδίζει νά περάσουμε; Γιατί ἀπέναντί
μας δέ ὀλέομε παρὰ αὐτοὺς τοὺς λίγους ἄντρες, κι ἀνάμεσά τους
δυὸ ἢ τρεῖς ὀπλισμένους. Ἐνῶ ὁ τόπος πού πρέπει νά περάσουμε 6
τὴν ὥρα πού θά μᾶς χτυποῦν οἱ πέτρες εἶναι πάνω κάτω ἐνάμισι

ΚΕΦ. 7

1-7

*Ἀντίσταση
τῶν Ταόχων
καί
σχέδιο τοῦ
Ξενοφώντα.*

- πλήθρο, ὅπως βλέπεις κι ἐσύ. Ἄπ' αὐτὴ τὴν ἔκταση σχεδὸν ἓνα πλήθρο εἶναι δασωμένο μὲ πεῦκα μεγάλα, ἀραιά. Πίσω ἀπὸ τὰ δέντρα ἐκεῖνα ἂν σταθοῦν οἱ ἄντρες, δὲν πρόκειται νὰ πάθουν τίποτε ἀπὸ τὶς πέτρες πού ρίχνουν ἢ πού κυλᾶνε οἱ ἐχθροί. Ὑπολείπεται ἔτσι γύρω στὸ μισὸ πλῆθρο, πού πρέπει νὰ τὸ περάσουμε
- 7 ἅμα σταματήσῃ τὸ πετροδόλημα». Μὰ ἀμέσως, εἶπε ὁ Χειρίσοφος, μὴν ἀρχίσουμε νὰ πλησιάζουμε τὸ πευκόδασο, ἀρχίζουν νὰ ρίχνονται ἄφθονες οἱ πέτρες». «Αὐτὸ, εἶπε ὁ Ξενοφώντας, εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ, γιατί ἔτσι θὰ τελειώσουν τὶς πέτρες γρηγορότερα. Ἄς προχωρήσουμε ὅμως, ἂν μπορούμε, σὲ κείνο τὸ μέρος, ἀπ' ὅπου θὰ ἔχουμε νὰ τρέξουμε μίκρῃ ἀπόσταση καὶ θὰ εἶναι πάλι εὐκόλο νὰ γυρίσουμε πίσω, ὅποτε θελομε».
- 8 Ἄρχισαν τότε νὰ προχωροῦν ὁ Χειρίσοφος καὶ ὁ Ξενοφώντας καὶ ὁ λοχαγὸς Καλλίμαχος ὁ Παρράσιος. Γιατί ἀπὸ τοὺς λοχαγούς τῆς ὀπισθοφυλακῆς, αὐτὸς εἶχε τὴν ἀρχηγία ἐκεῖνη τῆς μέρας, ἐνῶ οἱ ἄλλοι θορίσκονταν σὲ σίγουρη θέση. Ὑστερ' ἀπ' αὐτοὺς τράβηξαν κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα ὡς ἐδόμηντα ἄντρες, ὄχι μαζεμένοι ἀλλὰ καθέννας χωριστά, μὲ ὅσο μπορούσαν μεγαλύτερη
- 9 προφύλαξη. Ὁ Ἀγασίας πάλι ὁ Στυμφάλιος καὶ ὁ Ἀριστόνυμος ἀπὸ τὸ Μεθύδιο, πού ἦταν κι αὐτοὶ λοχαγοὶ τῆς ὀπισθοφυλακῆς, καὶ μερικοὶ ἄλλοι, στάθηκαν ἔξω ἀπὸ τὰ δέντρα. Γιατί δὲ θὰ ἦταν ἀσφαλίσμενοι νὰ θορίσκονται ἀνάμεσα στὰ δέντρα στρατιῶτες περισσότεροι ἀπὸ ὅσους ἔχει ἓνας λόχος. Τότε ὁ Καλλίμαχος μηχανεύεται κάποιον τέχνασμα. Ἐτρέχε δυὸ τρία δῆματα μπροστὰ ἀπὸ τὸ δέντρο ὅπου θορίσκοταν ὁ ἴδιος, κι ὅταν ἔριχναν καταπάνω του πέτρες, ὑποχωροῦσε εὐκόλα. Σὲ κάθε τρέξιμό του πρὸς τὰ ἔμπρός, ἔσοδεύονταν πέτρες περισσότερες ἀπ' ὅσες χω-
- 10 ροῦν δέκα ἀμάξια. Κι ὁ Ἀγασίας μὴν βλέπει αὐτὰ πού ἔκανε ὁ Καλλίμαχος, καὶ τὸ στρατεύμα ὀλόκληρο νὰ τὸν κοιτάζει, φοβήθηκε μήπως δὲν προλάβει νὰ φτάσῃ πρῶτος στὴν τοποθεσία. Ἐτσι, χωρὶς νὰ φωνάζει οὔτε τὸν Ἀριστόνυμο πού ἦταν διπλά του οὔτε τὸν Εὐρύλοχο ἀπὸ τοὺς Λουσούς, πού ἦταν κι οἱ δύο φίλοι του, οὔτε κανέναν ἄλλο, προχώρησε μόνος καὶ ξεπερνᾷ ὅλους
- 12 τοὺς ἄλλους. Ὁ Καλλίμαχος ὅμως βλέποντάς τον νὰ περνᾷ, τὸν πιάνει ἀπὸ τὸ γύρο τῆς ἀσπίδας. Στὸ μεταξύ τοὺς προσπερνᾷ ὁ Ἀριστόνυμος ἀπὸ τὸ Μεθύδιο, κι ὕστερ' ἀπ' αὐτὸν ὁ Εὐρύλο-

8-14
Σκηνές ἀπὸ
τὴν ἐπίθεση
τῶν Ἑλλήνων.

χος από τους Λουσούς. Γιατί όλοι προσπαθοῦσαν νά φαίνονται γενναίοι καί συναγωνίζονταν ό ένας μέ τόν άλλο στήν άντρειουσινή. Έτσι παραδγαίνοντας κυριεύουν τό μέρος εκείνο, μιά καί δέν ξαναρίχτηκε από ψηλά πέτρα, από τή στιγμή πού άρχισαν νά τρέ- 13 χουν πρός τά εκεί. Αύτή τήν ώρα μπορούσε νά δει κανείς κάτι τό τρομερό πού γινόταν. Οί γυναίκες δηλαδή πετοῦσαν τά παιδιά στους γκρεμούςς κι ὕστερα έπεφταν κι οί ίδιες κάτω τό ἴδιο έκαναν καί οί άντρες. Τότε καί ό λοχαγός Αίνείας ό Στιμφάλιος είδε κάποιον μέ όμορφη στολή πού έτρεχε νά πάει νά πέσει από τους θράχους, καί τόν πιάνει γιά νά τόν έμποδίσει. Έκείνος όμως τόν 14 παρασέρνει κι έτσι γκρεμίστηκαν κι οί δυό καί σκοτώθηκαν. Έκεί οί Έλληνες έπιασαν πολύ λίγους ανθρώπους, θόδια όμως καί γαιδούρια καί πρόβατα πολλά.

Από τό μέρος αυτό θάδισαν έφτά σταθμούς καί προχώρη- 15 σαν πενήντα παρασάγγες ανάμεσα στή χώρα των Χαλύδων. Τούτοι ήταν οί πιό γενναίοι άντρες άπ' όλους πού γνώρισαν οί Έλληνες, περνώντας τίς χώρες τους, καί τους πολέμησαν. Φορούσαν θώρακες λινοῦς πού έφταναν ὡς τό κάτω μέρος τής κοιλιάς, κι είχαν στή θέση των φτερών¹⁷² σχοινιά από σφιχτοπλεγμένα σπάρτα. Είχαν ακόμα περικημίδες καί κράνη καί στή ζώνη ένα 16 μαχαίρι, σαν εκείνο πού κρατοῦσαν οί Λακεδαιμόνιοι¹⁷³. Με αυτό έσφαζαν όσους κατόρθωναν νά νικήσουν καί θάδιζαν κρατώντας τά κεφάλια τους κομμένα καί μάλιστα τραγουδοῦσαν καί χορευαν, όταν έπρόκειτο νά τους δοῦν οί έχθροί. Τέλος κρατοῦσαν και δοῦν, πού τό μακρός του ήταν δεκαπέντε πάνω κάτω πήγες καί είχε μιά λόγχη¹⁷⁴. Οί άνθρωποι αυτοί έμεναν μέσα στους 17

15-18

Στους Χάλυδες καί στους Σκυθηνούς.

172. Φτερά (πέτρυνγες) όνόμαζαν τά μετάλλινα έλάσματα, πού κρεμονταν στο κάτω μέρος του θώρακα.

173. Τά μαχαίρια πού χρησιμοποιοῦσαν οί Λακεδαιμόνιοι είχαν σχήμα δρεπανιοῦ.

174. Τό δοῦν των Έλλήνων, αντίθετα, είχε δυό λόγχες· στή μίαν άκρη τή μεταλλικήν λόγχη πού τους χρησιμοποιεμε γιά νά χτυποῦν τόν έχθρό καί στήν άλλη τό σαιρωτήρα, άπ' όπου έμπεγαν τό δοῦν στή γή.

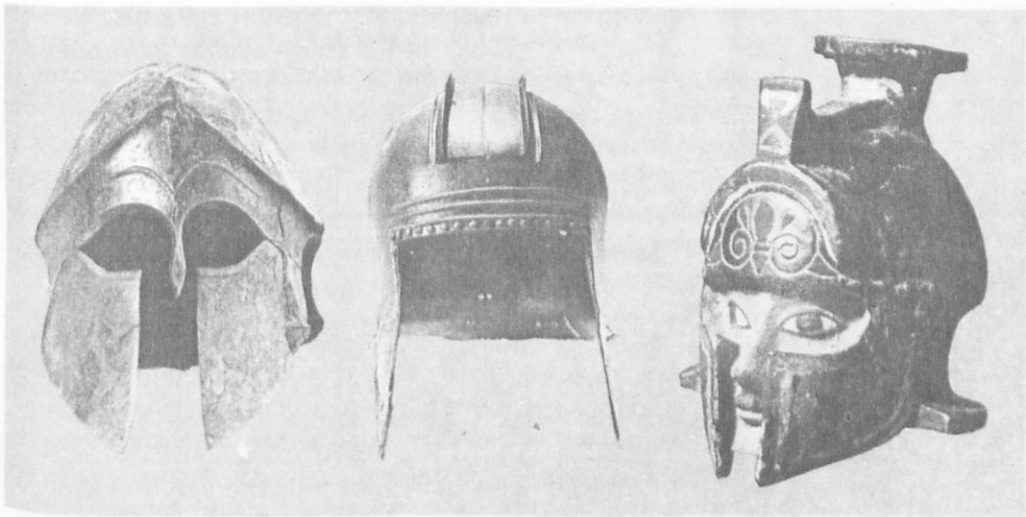
Περικνημίδες. Ἡ μία, μέ τήν ἀνάγλυ-
φη διακόσμηση, προέρχεται ἀπό τήν
Ἀκρόπολη, ἡ ἄλλη ἀπό τήν Ὀλυμπία.

συνοικισμούς τους, κι ὅταν περνοῦσαν οἱ Ἕλληνες, πάντα τοὺς ἀκολουθοῦσαν γιά νά τοὺς πολεμήσουν. Κατοικοῦσαν ὅμως σέ ὄχυρές τοποθεσίες, καί εἶχαν κουδάλῃσει μέσα σ' αὐτές τά τροφίμα. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες δέν μπορούσαν νά παίρνουν τίποτε ἀπ' αὐτό τόν τόπο, παρὰ τρέφονταν μέ τά κρέατα τῶν ζώων πού εἶχαν ἀρπάξει ἀπό τή χώρα τῶν Ταόχων.

- 18 Ἀπό κει οἱ Ἕλληνες ἔφτασαν στόν Ἀρπασο¹⁷⁵ ποταμό, πού εἶχε πλάτος τέσσερα πλέθρα. Ὑστερα βαδίζοντας ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Σκυθηῶν¹⁷⁶ τέσσερις σταθμούς, προχώρησαν εἰκοσι

175. Ὁ Ἀρπασος ποταμός, δέν ξέρομε μέ δεβαιότητα ποιός εἶναι. Μερικοί παραδέχονται πώς ἦταν παραπόταμος τοῦ Ἀράξη, αὐτός πού λέγεται τώρα Ἀρπά - Τσαί. Ἄλλοι νομίζουν πώς εἶναι ὁ Τσορουκ, πού χύνεται στή Μαύρη θάλασσα, κοντά στό Βατούμ.

176. Ἡ χώρα αὐτή δορικόταν στά δόρεια τῆς Ἀρμενίας.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπό το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἑλληνικά κράνη. (Διάφοροι τύποι).

παρασάγγες μέσα σέ κάμπο καί πήγαν σέ κάτι χωριά, ὅπου ἔμειναν τρεῖς μέρες καί προμηθεύτηκαν τροφίμα.

Ἀπό κεῖ πέρασαν τέσσερις σταθμούς, προχώρησαν εἴκοσι 19 παρασάγγες καί πήγαν σέ μιά πόλη πολυάνθρωπη, πλούσια καί μεγάλη, πού τήν ἔλεγαν Γυμνιάδα¹⁷⁷. Ἀπ' αὐτήν ὁ ἄρχοντας τοῦ τόπου στέλνει στούς Ἕλληνες ὀδηγό, γιά νά τούς περάσει ἀνάμεσα ἀπό ἐχθρική του χώρα. Αὐτός ἤρθε καί τούς λέει πώς μέσα σέ 20 πέντε μέρες θά τούς πάει σ' ἓνα μέρος, ἀπ' ὅπου θά δοῦν θάλασσα. Ἄν δέ γίνει ἔτσι, εἶπε πώς δέχεται νά θανατωθεῖ. Καί ὀδηγώντας τους, ἐπειδή μπήκε σέ ἐχθρική του χώρα, τούς πρότρεπε νά δάξουν φωτιά καί νά τήν καταστρέφουν. Ἀπ' αὐτό ἐγινε φανερό πώς γι' αὐτόν τό λόγο ἤρθε κι ὄχι ἀπό ἀγάπη στούς Ἕλλη-

19-22

Ἀπό τή Γυμνιάδα στό Θήγη.

177. Ἦταν πόλη τῆς χώρας τῶν Σκυθινῶν. Μερικοὶ νομίζουν πώς πρόκειται γιά τήν Ἐρζερούμ.

21 νες. Τὴν πέμπτη μέρα φτάνουν στοῦ βουνό, πού ὀνομαζόταν Θή-
 ζης¹⁷⁸. Ὅταν ἀνέβηκαν οἱ πρῶτοι ἐπάνω, ἔβγαλαν κάτι δυνατές
 22 φωνές. Τίς ἄκουσε ὁ Ξενοφώντας κι οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθο-
 φυλακῆς καί νόμισαν πῶς εἶναι ἄλλοι ἐχθροί μπροστά καί τοὺς
 κάνουν ἐπίθεση. Γιατί ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω ἄντρες ἀπὸ τῆ
 χώρα πού ἔκαψαν, κι οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς ἐσκότωσαν
 μερικούς κι ἔπιασαν ἄλλους ζωντανούς, σέ ἐνέδρα πού ἔστησαν.
 Κυρίεψαν ἀκόμη ὡς εἴκοσι ἀσπίδες ἀπὸ πυκνότριχα ἀκατέργα-
 στα δέρματα βοδιῶν.

23-27
 Οἱ Ἕλληνες
 ἀντικρίζουν
 τὴ θάλασσα.

23 Ἡ βοή ὁμως, ὅσο πήγαινε, μεγάλωνε καί ἀκουγόταν πρὸ κο-
 ντά, κι ἐκεῖνοι πού ἔρχονταν κάθε τόσο ἔτρεχαν γρήγορα πρὸς τὸ
 μέρος ἀπ' ὅπου συνέχιζαν νά θγαίνουν οἱ φωνές, κι ὅσο περισσό-
 τεροι στρατιῶτες μαζεῦονταν, τόσο ἡ βοή ἀκουγόταν δυνατό-
 τερα. Νόμισε λοιπὸν ὁ Ξενοφώντας ὅτι κάτι σοβαρὸ συμβαίνει.
 24 Γι' αὐτὸ ἀνέδιηκε στοῦ ἄλογό του, πήρε μαζί τὸ Λύκιο καί τοὺς
 ἰππεῖς κι ἔτρεχε γιὰ νά δώσει βοήθεια. Σέ λίγο ἀκοῦνε τοὺς στρα-
 τιῶτες νά φωνάζουν «Θάλασσα! Θάλασσα!», κι αὐτὴν τῆ λέξη νά
 πηγαίνει ἀπὸ στόμα σέ στόμα. Τότε ἔτρεχαν ὅλοι, μαζί κι οἱ ὀπι-
 σθοφύλακες, ἐνῶ ἔσερναν γρήγορα μαζί τοὺς τὰ ὑποζύγια, καθὼς
 25 καί τὰ ἄλογα. Ὅταν ἔφτασαν ὅλοι στὴν κορυφή, τότε πιά οἱ
 στρατιῶτες μὲ δάκρυα στὰ μάτια ἀγκάλιαζαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καί
 τοὺς στρατιηγούς καί τοὺς λοχαγούς. Καί ξαφνικά, μὲ τὴν προ-
 τροπή κάποιου, οἱ στρατιῶτες κουβαλᾶνε πέτρες καί κάνουν ἕνα
 26 μεγάλο σωρὸ. Πάνω σ' αὐτὸν ἔβαλαν πολλὰ ἀκατέργαστα δέρμα-
 τα βοδιῶν, ραβδιᾶ, καί τίς ἀσπίδες πού εἶχαν κυριέψει, ἐνῶ ὁ
 ὀδηγὸς κι ἐκεῖνος κομμάτιαζε τίς ἀσπίδες καί τοὺς ἄλλους παρα-
 27 κινούσε νά κάνουν τὸ ἴδιο. Ὑστερα οἱ Ἕλληνες στέλνουν πίσω
 στὴν πατρίδα του τὸν ὀδηγό. Πρῶτα ὁμως τοῦ χάρισαν ὅλοι μαζί
 δῶρα, δηλαδή ἕνα ἄλογο, μιά ἀσημένια κούπα, μιά περσικὴ στο-
 λὴ καί δέκα δαρεικούς. Ἄλλὰ προπάντων τοὺς ζητοῦσε δαχτυλί-
 δια, καί οἱ στρατιῶτες τοῦ ἔδωσαν πάρα πολλὰ. Τέλοξ τοὺς ἔδει-

178. Σ' αὐτὸ τὸ βουνό, πού δὲν ξέρομε μὲ ἀκρίβεια πού βρίσκεται, ἔφτα-
 σαν οἱ Ἕλληνες τὸ Γενάρη τοῦ 400 π.Χ.

ξε ένα χωριό για να στρατοπεδέψουν και τό δρόμο πού θά τούς έβγαζε στους Μάκρωνες¹⁷⁹ κι έφυγε μόλις σκοτείνιασε.

1 'Από κεί δάδισαν οί 'Έλληνες ανάμεσα στή χώρα τών Μα-
κρώνων τρεις σταθμούς και προχώρησαν δέκα παρασάγγες. Τήν
πρώτη μέρα έφτασαν στόν ποταμό¹⁸⁰ πού χώριζε τίς χώρες τών
Μακρώνων και τών Σκυθηνών. Πάνω, δεξιά τους, ήταν μιά τοπο-
θεσία πάρα πολύ δυσκολοπέραστη και πρός τ' αριστερά ένας άλλ-
λος ποταμός¹⁸¹, όπου χυνόταν εκείνος πού χώριζε τίς δυό χώρες.
'Απ' αυτόν έπρεπε να περάσουν. Κι ήταν δασωμένος μέ δέντρα
όχι χοντρά, αλλά πυκνά, πού οί 'Έλληνες τά έκοδαν όταν πλησί-
ασαν, γιατί διάζονταν να βγοῦν απ' αυτό τό μέρος όσο μπορού-
σαν γρηγορότερα. Οί Μάκρωνες όμως, κρατώντας ασπίδες από
3 κλωνάρια λυγαριάς και λόγχες και τριχίνους χιτώνες, ήταν πα-
ραταγμένοι στήν άπέναντι μεριά από κεί πού θά γινόταν ή διά-
βαση κι έδιναν θάρρος ό ένας στόν άλλο κι έριχναν πέτρες στόν
ποταμό. Μά δέν έφταναν τούς 'Έλληνες, ούτε τούς προξενούσαν
4 καμιά βλάβη. Τότε παρουσιάζεται στόν Ξενοφώντα κάποιος άν-
τρας από τούς πελταστές, πού έλεγε πώς ήταν σκλάβος στήν 'Α-
θήνα, και θεβαίωσε πώς καταλάβαινε τή γλώσσα τούτων τών άν-
θρώπων. «Νομίζω μάλιστα, είπε, πώς αυτή ή χώρα είναι ή πατρί-
δα μου. Κι άν δέν ύπάρχει κανένα εμπόδιο, θέλω να συζητήσω
μαζί τους». «Τίποτε δέν έμποδίζει, είπε ό Ξενοφώντας· συζήτησε
λοιπόν και μάθε πρώτα ποιόι είναι». 'Εκείνοι αποκρίθηκαν στήν
έρώτησή του, πώς ονομάζονταν Μάκρωνες. «Ξαναρώτησέ τους,
5 είπε, γιατί παρατάχτηκαν για μάχη και τί τούς αναγκάζει να εί-
ναι έχθροί μας». 'Εκείνοι απάντησαν: «'Επειδή κι έσεϊς έρχεστε
6 ένάντια στήν πατρίδα μας». Οί στρατηγοί τόν πρόσταξαν να τούς

ΚΕΦ. 8

1-7

*Συνεννόηση
'Ελλήνων και
Μακρώνων.*

179. Αυτό τό όνομα είχαν οί κάτοικοι μιάς περιοχής, πού βρισκόταν νο-
τιοανατολικά τής Τραπεζούντας.

180. Δηλαδή στόν "Αρπασο.

181. Δέν ξέρομε ποιόν άλλο ποταμό έννοεί εδώ ό Ξενοφώντας.

7 πεί ὅτι δέν ἔρχονται γιά νά τούς δλάρουν, παρὰ ἔκαναν πόλεμο μέ τό μεγάλο βασιλιά καί τώρα γυρίζουν στήν Ἑλλάδα καί θέλουν νά φτάσουν στή θάλασσα. Ἐκεῖνοι τούς ρώτησαν ἂν μπορούσαν νά δώσουν ἐγγυήσεις γι' αὐτά, κι οἱ Ἕλληνες ἀποκρίθηκαν πώς εἶναι πρόθυμοι καί νά δώσουν καί νά πάρουν. Τότε οἱ Μάκρωνες δίνουν στούς Ἕλληνες μιὰ βαρβαρική λόγχη κι οἱ Ἕλληνες σέ κείνους μιάν ἑλληνική. Γιατί αὐτά ἔλεγαν πώς εἶναι ἐγγυήσεις. Πάντως κι οἱ δυό τους ἐπικαλέστηκαν τούς θεούς γιά μάρτυρες.

8-14
Προτάσεις
τοῦ Ξενοφώ-
ντα γιά τήν
ἀντιμετώπιση
τῶν Κόλχων.

8 Μόλις ἔκαμαν τίς συμφωνίες, ἄρχισαν οἱ Μάκρωνες μαζί μέ τούς Ἕλληνες νά κόβουν τά δέντρα κι ἄνοιγαν τό δρόμο γιά νά τούς βοηθήσουν νά περάσουν, δουλεύοντας ἀνάμεσά τους. Τούς ἔδιναν ἀκόμα ν' ἀγοράσουν τροφίμα, ὅσα μπορούσαν, καί τούς συνόδεψαν τρεῖς μέρες, ὥσπου τούς ἔφεραν στά σύνορα τῆς χώρας τῶν Κόλχων. Σ' αὐτό τό μέρος ὑπῆρχε ἕνα μεγάλο δουνό, καί ἐπάνω ἦταν παραταγμένοι οἱ Κόλχοι. Στήν ἀρχή παρατάχτηκαν κι οἱ Ἕλληνες σέ φάλαγγα, γιά νά βαδίσουν ἔτσι πρός τό δουνό. Ὑστε-
10 ρα νόμισαν οἱ στρατηγοί πώς ἦταν σωστό νά συγκεντρωθοῦν καί νά συζητήσουν γιά τό πώς θά πολεμήσουν καλύτερα. Ὁ Ξενοφώντας τότε εἶπε πώς θεωροῦσε φρόνιμο νά χαλάσουν τή φάλαγγα καί νά παρατάξουν τούς ἄντρες τῶν λόχων σέ βάθος μεγάλο καί μέτωπο μικρό¹⁸². «Γιατί ἡ φάλαγγα γοήγορα θά διασπαστεῖ, ἀφού τό δουνό σ' ἄλλα μέρη θά τό δροῦμε ἀδιάδατο καί σέ ἄλλα εὐκόλοπε-
11 ραστο. Κι αὐτό τότε θά ἀπογοητέψει τούς στρατιώτες πού θά δέλ-
12 πουν διασπασμένη τήν παρατάξή τους. Ἐπειτα, ἂν προχωροῦμε μέ τούς στρατιώτες ὅλης τῆς φάλαγγας παραταγμένους σέ μεγάλο βάθος, οἱ ἐχθροί θά εἶναι περιοσότεροι ἀπό μᾶς, κι ἐκείνους πού θά περισσεύουν θά τούς χρησιμοποιήσουν μέ ὅποιον τρόπο θέλουν. Ἄν πάλι τό βάθος στήν παρατάξή μας θά εἶναι μικρό, δέν πρέπει νά παραξενευτοῦμε πού θά πέσουν ἀνάμεσά μας ἄνθρωποι καί δέλη πολλά καί θά μᾶς χωρίσουν. Κι ἂν αὐτό γίνει σ' ἕνα σημεῖο, πού θά εἶναι κακό γιά ὀλόκληρη τή φάλαγγα. Ἀντίθετα, νομίζω πώς πρέπει νά δάλουμε τόν ἕνα λόγο πλάι στόν ἄλλο καί νά παρατά-

182. Γι' αὐτόν τό σχηματισμό βλ. σημείωση 133.

ξουμε τούς άντρες καθενός σέ βάθος μεγάλο καί μέτωπο μικρό, ν' ἀφήσουμε διαστήματα ἀνάμεσα τους καί νά πιάσουμε τόσην ἔκταση, ὥστε οἱ τελευταῖοι λόγοι μας νά θρῖσκονται ἔξω ἀπό τά ἄκρα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Ἐτσι μέ τούς ἀκρῖνους λόχους μας θά εἴμαστε ἔξω ἀπό τή φάλαγγα τῶν ἐχθρῶν κι ὅταν ὀδηγοῦμε τό στρατό μέ τέτοιο σχηματισμό, οἱ πιό γενναῖοι ἀπό μᾶς θά πλησιάσουν πρῶτοι, καί σέ ὅποιο μέρος τό δουνό εἶναι εὐκολοπέραστο, ἐκεῖ θά ὀδηγήσει κάθε λοχαγός τούς άντρες του. Γι' αὐτό θά εἶναι δύσκο- 13
λο στούς ἐχθρούς νά μποῦν στά διαστήματα πού θά ὑπάρχουν ἀνάμεσα στούς λόχους, πού θά εἶναι ἀπό τή μιά κι ἀπό τήν ἄλλη, κι οὔτε θά τούς εἶναι εὐκολο νά χωρίσουν ἕναν ἀπ' αὐτούς, ἂν προχωρεῖ μέ πολύ βάθος καί λίγο μέτωπο. Κι ἂν κανένας λόχος πιέζεται ἀπό τούς ἐχθρούς, θά τόν βοηθήσει ὁ διπλάνος του. Ἄν πάλι κάποιος ἀπό τούς λόχους καταφέρει ν' ἀνέδει στή δουνοκορφή, οὔτε ἕνας ἐχθρός δέν πρόκειται νά μείνει πιά ἐπάνω». Αὐτά 14
τούς φάνηκαν καλὰ, κι ἔκαναν τήν παρατάξη μέ μεγάλο βάθος καί μικρό μέτωπο. Καί ὁ Ξενοφώντας, πηγαίνοντας ἀπό τή δεξιὰ πτέρυγα στήν ἀριστερή, ἔλεγε στούς άντρες: «Στρατιῶτες, αὐτοί πού βλέπετε εἶναι οἱ μόνοι πού μᾶς ἐμποδίζουν, ὥστε νά μὴ θρῖσκομαστε ἀκόμα στό μέρος, ὅπου κατευθυνόμαστε ἀπό καιρό. Γι' αὐτό πρέπει νά τούς φάμε ζωντανούς, ἂν μπορέσουμε».

Ἐτσι ὁ κάθε λοχαγός πῆγε στή θέση του κι οἱ λόγοι παρατά- 15
χθηκαν μέ τόν τρόπο πού εἶπαμε, θρῖσθηκαν ὀγκόντα πάνω κάτω λόγοι ὀπλιτῶν, πού καθένας τους εἶχε ὡς ἑκατό άντρες. Τούς πελταστές καί τούς τοξότες τούς χωρίσαν στά τρία, κι ἔβαλαν ἄλλους ἔξω ἀπό τήν ἀριστερή πτέρυγα, μερικούς ἔξω ἀπό τή δεξιὰ, κι ἄλλους στή μέση, ἑξακόσιους άντρες ἀπάνω κάτω στήν κάθε μεριά. Ὑστερα οἱ στρατηγοὶ ἔδωσαν διαταγή νά προσευχηθοῦν οἱ στρατι- 16
ῶτες στούς θεούς. Ὅταν τέλειωσαν τήν προσευχή κι ἔψαλαν τόν παιάνα, ἄρχισαν νά προχωροῦν. Ὁ Χειρίσοφος καί ὁ Ξενοφώντας καί οἱ πελταστές πού ἦταν μαζί τους βάδιζαν, ἀφοῦ τοποθετήθηκαν ἔτσι, ὥστε νά θρῖσκονται ἔξω ἀπό τήν ἐχθρική φάλαγγα. Οἱ ἐχθροὶ 17
ὅμως, ὅταν τούς εἶδαν, ἔτρεξαν ἀπέναντί τους, τοποθετήθηκαν ἄλλοι στή δεξιὰ κι ἄλλοι στήν ἀριστερή πτέρυγα, χωρίστηκαν καί δημιουργήσαν ἕνα μεγάλο κενό στή μέση τῆς δικῆς τους φάλαγγας. Οἱ πελταστές πάλι, πού θρῖσκονταν στό μέρος πού ἦταν ὁ Ἄρκαδι- 18

15-19

*Οἱ Ἕλληνες
παίρουν τῆς
θέσεις τῶν
Κόλχων.*

- κός στρατός 183 κι είχαν άρχηγό τόν Αισχίνη από τήν Ἀκαρνανία, νόμισαν πώς τό ἔβαλαν στά πόδια οἱ ἐχθροί, καί γι' αὐτό ἄρχισαν νά τρέχουν ξοπίσω τους μέ φωνές. Ἔτσι πρωτοανεβαίνουν αὐτοί στό βουνό. Τούς ἀκολουθοῦσαν ὁμως καί οἱ Ἀρκάδες 19 ὀπλίτες, πού τούς διοικοῦσε ὁ Κλεάνορας ὁ Ὅρχομένιος. Ὅσο γιά τούς ἐχθρούς, ὅταν ἄρχισαν νά τρέχουν δέ σταμάτησαν πιά, παρά ἔφευγαν τραβώντας ἄλλος ἀπό δῶ κι ἄλλος ἀπό κεί. Τότε οἱ Ἕλληνες ἀνέβηκαν ὅλοι στό βουνό καί στρατοπέδεψαν σέ πολλά 20 χωριά, ὅπου ὑπῆρχαν ἄφθονα τρόφιμα. Μά δέν παραξευέτηκαν μέ τίποτε ἄλλο ἀπ' ὅσα εἶδαν, μονάχα μέ τό ὅτι ἐδῶ ὑπῆρχαν πολλά σμάρια ἀπό μελίσια. Καί ὅσοι στρατιῶτες ἔφαγαν κερήθρες, ὅλοι ἔχασαν τά λογικά τους κι ἔκαναν ἐμετό καί τούς ἔπιανε διάρροια, ὥστε κανένας τους δέν μποροῦσε νά σταθεῖ ὀρθός. Ἄν ἔτρωγαν λίγο, ἔμοιαζαν μέ πολύ μεθυσμένους, ἄν πολύ, μέ τρελοῦς ἤ μέ 21 ἀνθρώπους πού πέθαιναν. Κι ἦταν κατάχαμα τόσοι πολλοί ξαπλωμένοι, λές κι εἶχαν νικηθεῖ σέ μάχη, κι ὅλους τούς εἶχε πιάσει ἀπελπισία. Τήν ἄλλη μέρα δέν πέθανε κανένας, μάλιστα τήν ἴδια ὥρα, ἀπάνω κάτω, ἦρθαν στά σύγκαλά τους. Τήν τρίτη καί τήν τέταρτη μέρα ἄρχισαν νά σηκώνονται, σά νά εἶχαν πάθει δηλητη- 22 ρίαση. Ἀπό κεί βαδίζοντας δυό σταθμούς προχώρησαν ἑφτά παρασάγγες κι ἔφτασαν στή θάλασσα, στήν Τραπεζούντα¹⁸⁴, μιά ἑλληνική πόλη μέ μεγάλο πληθυσμό, πού θρισκόταν στόν Εὐξείνιο Πόντο στή χώρα τῶν Κόλχων κι ἦταν ἀποικία τῶν κατοίκων τῆς Σινώπης¹⁸⁵. Ἐδῶ ἔμειναν τριάντα, πάνω κάτω, μέρες, στά χωριά τῶν Κόλχων. Καί ξεκινώντας ἀπό ἐκεῖ λεηλατοῦσαν τήν Κολχίδα. 23 Οἱ Τραπεζούντιοι ὁμως πῆγαιναν στό στρατόπεδο τρόφιμα, γιά ν'

20-21
Στά χωριά
τῶν Κόλχων

22-28
Οἱ Ἕλληνες
στήν Τρα-
πεζούντα.

183. Οἱ Ἀρκάδες ἦταν τοποθετημένοι στή μέση, ἐνώ ἐκεῖνοι πού ἀκολουθοῦσαν τό Χειρίσοφο θρῖσκονταν μπροστά, καί κείνοι πού πῆγαιναν μέ τόν Ξενοφῶντα ἦταν στό τέλος.

184. Στήν Τραπεζούντα ἔφτασαν οἱ Ἕλληνες στίς ἀρχές τοῦ Φλεβάρη τοῦ 400 π. χ.

185. Ἡ πόλη αὐτή, πού ἦταν ἀποικία τῆς Μιλήτου, θρισκόταν στή Μ. Ἀσία στή βορινή παραλία τῆς Παφλαγονίας.

ἀγοράσουν οἱ Ἕλληνες, καί τούς καλοδέχτηκαν καί τούς ἔδωσαν
 γιά δῶρα βόδια καί ἀλεύρι κριθαρένιο καί κρασί. Παράλληλα 24
 ἔκαναν συνεννοήσεις καί γιά τούς Κόλχους, πού ἦταν γείτονες
 τους, καί μάλιστα γιά ὄσους κατοικοῦσαν στόν κάμπο, κι ἔφεραν
 κι ἀπό κείνους βόδια γιά δῶρα. Ὑστερ' ἀπ' αὐτά ἄρχισαν νά ἐτοι- 25
 μάζουν τή θυσία πού εἶχαν τάξει¹⁸⁶. Τούς ἔφεραν τότε βόδια ἀρ-
 κετά, γιά νά θυσιάσουν, ὅπως ὑποσχέθηκαν, στό Δία τό σωτήρα
 καί στόν Ἡρακλῆ καί στούς ἄλλους θεούς, καί νά τούς εὐχαριστή-
 σουν πού τούς ὀδήγησαν ὡς ἐδῶ μέ σιγουριά. Ἐκαμαν ἀκόμα καί
 γυμνικούς ἀγῶνες ἀπάνω στό βουνό πού εἶχαν στρατοπεδέψει.
 Διάλεξαν μάλιστα τό Σπαρτιάτη Δρακόντιο, γιά νά προετοιμάσει
 τό μέρος καί νά ἐπιβλέπει στόν ἀγῶνα. Αὐτός ὅταν ἦταν παιδί
 ἔφυγε ἀπό τήν πατρίδα του, γιατί, χωρίς νά τό θέλει, χτύπησε μέ
 μαχαίρι ἓνα ἄλλο παιδί καί τό σκότωσε.

Μόλις τελείωσε ἡ θυσία, παράδωσαν τά δέρματα τῶν ζῶων 26
 στό Δρακόντιο καί τόν πρόσταξαν νά τούς ὀδηγήσει στόν τόπο
 πού εἶχε προετοιμάσει γιά τούς ἀγῶνες. Κι ἐκεῖνος τούς ἔδειξε τό
 μέρος πού ἔτυχε νά στέκονται, καί τούς εἶπε: «Αὐτός ὁ λόφος εἶναι
 πάρα πολύ κατάλληλος, γιά νά τρέχει κανεῖς σ' ὅποια μεριά θέλει».
 «Πῶς ὁμως, τοῦ εἶπαν, θά μπορέσουν νά παλέψουν σέ τόσο ἀνώ-
 μαλο καί δασωμένο τόπο;» Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Ἐτσι θά 27
 πονάει λίγο περισσότερο ἐκεῖνος πού θά πέφτει». Στόν ἀγῶνα
 ἔπαιρναν μέρος: γιά τόν ἀπλό δρόμο¹⁸⁷ τά πιό πολλὰ παιδιά τῶν
 αἰχμαλώτων, γιά τό μακρινό περισσότερο ἀπό ἑξήντα Κρητικοί,
 γιά τό πάλεμα καί τήν πυγμαχία καί τό παγκράτιο¹⁸⁸ ἄλλοι. Κι

186. Γιά τό τάξιμο αὐτό τῶν Ἑλλήνων βλ. Βιβλίο Τρίτο, κεφ. 2, παράγρ. 9.

187. Τά ἀγωνίσματα στό τρέξιμο ἦταν: 1) ἀπλός δρόμος ἢ στάδιο· σ' αὐτόν
 οἱ ἀθλητές συναγωνίζονταν τρέχοντας σέ ἀπόσταση πού εἶχε μήκος 186
 περίπου μέτρα· 2) δίαυλος, στόν ὁποῖο ἡ διαδρομή ἦταν διπλάσια ἀπό τήν
 προηγούμενη, ἀφοῦ ὁ ἀθλητής ἔπρεπε νά γυρίσει στό μέρος ἀπ' ὅπου ξεκί-
 νησε· 3) δόλιχος, πού ἦταν ἀπόσταση ἑφταπλάσια ἀπό τό στάδιο, καί 4)
 ὀπλίτης δρόμος· σ' αὐτόν ὁ ἀθλητής ἦταν ὑποχρεωμένος νά τρέχει, φορτω-
 μένος μέ βαρῶ ὀπλισμό.

188. Τό παγκράτιο ἦταν τό ἀγώνισμα πού εἶχε πάλεμα καί πυγμαχία μαζί.

ἦταν τό θέαμα ὠραῖο. Γιατί πολλοί πῆραν μέρος στούς ἀγῶνες κι ἀναψαν μεγάλες φιλονικίες ἀνάμεσα στούς στρατιῶτες πού παρα-
28 κολουθοῦσαν ὡς θεατές. Στό τρέξιμο παράδγαιναν καί ἄλογα, πού ἔπρεπε οἱ ἵππεις νά τά ὀδηγήσουν στήν κατηφοριά πρὸς τή θάλασσα, κι ὕστερα νά τά γυρίσουν πίσω καί νά τά φέρουν στό βωμό. Ὅταν κατέβαιναν τά περισσότερα ἄλογα κατρακυλοῦσαν, ἐνῶ στή μεγάλη ἀνηφοριά μέ κόπο προχωροῦσαν δῆμα δῆμα. Τότε ἀκούγονταν οἱ ἄλλοι νά φωνάζουν δυνατά καί γελῶντας νά δίνουν θάρρος σέ κείνους πού ἀγωνίζονταν.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

[“Όσα ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες στήν ἐκστρατεία μέ τόν Κύρο καί στήν πορεία τους ὥσπου νά φτάσουν στή θάλασσα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καί πῶς πῆγαν στήν ἑλληνική πόλη Τραπεζούντα, καί πῶς θυσίασαν, καθῶς εἶχαν τάξει νά κάμουν, γιά τή σωτηρία τους, μόλις πατήσουν σέ φιλική χώρα, ὅλα αὐτά ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση].

“Υστερα συγκεντρώθηκαν καί σκέφτηκαν γιά τό δρόμο πού θά ἀκολουθοῦσαν ἀπό κεῖ καί πέρα. Πρῶτος σηκώθηκε ὁ Λέωντας ἀπό τοῦς Θουρίους¹⁸⁹ καί μίλησε ἔτσι: «Ἐγώ, φίλοι μου, κουράστηκα πιά νά ἐτοιμάζω ἀποσκευές καί νά βαδίζω καί νά τρέχω καί νά σηκώνω τά ὄπλα καί νά προχωρῶ τοποθετημένος στή γραμμή καί νά φυλάω φρουρά καί νά πολεμῶ. Λαχτάρησα νά γλιτώσω πιά ἀπό τά βάσανα τοῦτα καί, ἀφού δοισκόμαστε σέ θάλασσα, νά ταξιδεύω ἀπό δῶ καί μπρός ξαπλωμένος πάνω στό καράδι, σάν τόν Ὀδυσσεά, ὥσπου νά φτάσω στήν Ἑλλάδα». Οἱ στρατιῶτες ὅταν ἄκουσαν τά λόγια του τά ἐπιδοκίμασαν μέ θόρυβο, κρίνοντάς τα σωστά. Ἐνας ἄλλος εἶπε τά ἴδια, καθῶς καί οἱ ὑπόλοιποι πού μίλησαν. Κατόπι σηκώθηκε ὁ Χειρίσοφος καί εἶπε αὐτά τά λόγια: «Στρατιῶτες, ὁ Ἀναξίδιος εἶναι φίλος μου καί τώρα τυχαίνει νά εἶναι ναύαρχος¹⁹⁰. Ἄν μέ ἐξουσιοδοτήσετε λοιπόν νά πάω σ’ αὐτόν, ἔχω τή γνώμη πῶς θά γυρίσω φέροντας καί τριήρεις¹⁹¹ καί ἄλλα πλοῖα πού θά μᾶς πᾶνε στήν Ἑλλάδα.

189. Ἡ πόλη αὕτη ἦταν γνωστή ἀρχαία ἑλληνική ἀποικία τῆς κάτω Ἰταλίας.

190. Ὁ Ἀναξίδιος ἦταν ἀρχηγός τοῦ στόλου τῶν Σπαρτιατῶν καί δοισκόταν στό Βυζάντιο.

191. Οἱ τριήρεις ἦταν πολεμικά πλοῖα, πού εἶχαν τρεῖς σειρές κουπιῶν. Ἐδῶ τίς χρειάζονταν γιά νά συνοδεύουν τά μεταγωγικά γιά ἀσφάλεια.

ΚΕΦ. 1

Ἀνακεφαλαίωση.

2-4

Οἱ Ἕλληνες σκέπτονται νά γυρίσουν στήν πατρίδα.

Ἔτσι, ἂν ἐσεῖς θέλετε νά ταξιδέψετε, περιμένετε ὥσπου νά ἔρθω. Θά γυρίσω γρήγορα». Ὅταν τ' ἄκουσαν αὐτά οἱ στρατιῶτες εὐχαριστήθηκαν καί ἀποφάσισαν νά τόν στείλουν, ὅσο γίνεται γρηγορότερα.

5-13

Προτάσεις τοῦ
Ξενοφώντα.

- 5 Κατόπι σηκώθηκε ὁ Ξενοφώντας καί εἶπε τοῦτα δῶ: «Τό Χειρίσοφο τόν στέλνομε νά πάει νά φέρει πλοῖα, κι ἐμεῖς θά περιμένουμε. Θά σᾶς μιλήσω λοιπόν γι' αὐτά πού μοῦ φαίνεται πώς
- 6 εἶναι ἀπαραίτητα νά κάνουμε, ὅσο θά μένουμε ἐδῶ. Πρῶτα πρῶτα πρέπει νά προμηθευόμαστε τά τρόφιμα ἀπό τήν ἐχθρική χώρα. Γιατί ἐδῶ οὔτε μᾶς προσφέρουν πολλὰ ν' ἀγοράσουμε, οὔτε χρήματα ἄφθονα ἔχομε νά διαθέσουμε γιά ψώνια, ἐκτός ἀπό μερικούς στρατιῶτες. Ἐπειτα ἡ χώρα εἶναι ἐχθρική, καί γι' αὐτό ὑπάρχει κίνδυνος νά χαθοῦν πολλοί, ἂν πηγαίνετε γιά τρόφιμα
- 7 ξέγνοιαστοι κι ἀπροφύλαχοι. Ἔτσι ἔχω τή γνώμη πώς πρέπει ν' ἀρπάζετε τά τρόφιμα κάνοντας ἐπιδρομές, κι ὄχι νά τριγυρνᾶτε ἄσκοπα ἐδῶ κι ἐκεῖ, ὥστε νά γλιτώσετε τή ζωή σας. Ἐμεῖς πάλι οἱ στρατηγοί θά φροντίζουμε νά γίνονται αὐτά ὅπως πρέπει». Οἱ
- 8 στρατιῶτες τά βρῆκαν καλά καί τοῦτα. Ἐἰκοῦστε, ἀκόμα, καί τά παρακάτω. Μερικοί ἀπό σᾶς θά ὀγοῦν γιά λεηλασίες. Νομίζω λοιπόν πώς εἶναι πάρα πολύ χρήσιμο, ἐκεῖνος πού πρόκειται νά κάνει τέτοια δουλειά, νά μᾶς τό πει, ἀκόμα νά μᾶς δηλώσει καί γιά ποιο μέρος προορίζεται, ὥστε νά ξέρουμε πόσοι θά πάνε καί πόσοι θά μείνουν, καί νά ἐτοιμάζουμε ὅ,τι χρειάζεται. Ἔτσι, κι ἂν παρουσιασθεῖ ἀνάγκη νά βοηθήσουμε μερικούς, θά ξέρουμε σέ ποιο μέρος θά πρέπει νά στείλουμε τή βοήθεια· καί ἂν κανένας ἀπό κείνους πού ἔχουν μικρή πείρα κάνει κάποια ἐπιδρομή, θά τοῦ δώσουμε συμβουλές, προσπαθώντας πρῶτα νά πληροφορηθοῦμε τή δύναμη τῶν ἀνθρώπων πού θά χτυπήσει». Κι αὐτά φά-
- 9 νηκαν σωστά στούς στρατιῶτες. «Σκεφτεῖτε ὁμως καί κάτι ἄλλο, εἶπε. Οἱ ἐχθροί μέ ἄνεση μποροῦν νά κάνουν ληστρικές ἐπιδρομές, καί δίκαια σχεδιάζουν νά μᾶς ἐπιτεθοῦν, ἀφοῦ κρατᾶμε τίς περιουσίες τους. Γι' αὐτό ἔχουν πιάσει θέσεις ψηλότερα ἀπό μᾶς. Ἔχω λοιπόν τή γνώμη πώς πρέπει νά δάλουμε φρουρές γύρω ἀπό τό στρατόπεδόν μας καί νά φυλάμε, καθένας μέ τή σειρά του, μέ μεγάλη προσοχή. Τότε δέ θά μποροῦν μέ κανένα τρόπο οἱ ἐχθροί νά μᾶς ἐπιτεθοῦν μ' ἐπιτυχία. Προσέξτε ἀκόμα τοῦτα δῶ: Ἄν

ἤμασταν βέβαιοι πὼς γυρίζοντας ὁ Χειρίσοφος θά φέρει ἀρκετά 10
 καράβια, δέ θά ἦταν καμιά ἀνάγκη νά σᾶς πῶ ἐκεῖνα πού σκο-
 πεύω. Τώρα ὁμως πού αὐτό εἶναι ἄγνωστο, μοῦ φαίνεται σωστό
 νά προσπαθήσουμε νά ἐτοιμάσουμε πλοῖα ἀπό δῶ πέρα. Γιατί ἂν
 ἔρθει ὁ Χειρίσοφος καί φέρει, θά ταξιδεύουμε μέ πιά πολλά, ἀ-
 φοῦ θά ἔχουμε κι ἐμεῖς. Ἄν πάλι δέ φέρει, τότε θά χρησιμοποιο-
 ῆσουμε αὐτά πού θά εἶναι ἔτοιμα ἐδῶ. Πολλές φορές κοιτάζω
 πλοῖα πού ταξιδεύουν κοντά στή στεριά. Μποροῦμε λοιπόν νά 11
 ζητήσουμε ἀπό τοὺς Τραπεζούντιους πολεμικά καράβια καί μ'
 αὐτά νά πιάνουμε καί νά φέρουμε στό λιμάνι ἐκεῖνα πού ταξι-
 δεύουν κοντά στή στεριά. Ὑστερα νά τά φυλάμε βγάζοντας τά
 τιμόνια τους, ὥσπου νά μαζευτοῦν ὅσα χρειάζονται γιά νά μᾶς
 πᾶνε στήν Ἑλλάδα. Τότε, ἴσως, δέ θά μᾶς ἔλειπαν τά μέσα με-
 ταφορᾶς πού χρειαζόμαστε». Ἄρρεσαν κι αὐτά στοὺς στρατιώτες.
 «Στοχαστεῖτε, συνέχισε, μήπως εἶναι λογικό καί νά τρέφουμε μέ 12
 δικά μας ἔξοδα ἐκείνους πού τά πλοῖα τους θά φέρουμε στό
 λιμάνι, ὅσον καιρό μένουν ἐδῶ ἐξαιτίας μας, καί νά συμφωνή-
 σουμε τό ναῦλο πού θά τοὺς πληρώσουμε, ὥστε νά ὑπάρχει ὄφελος
 ὄχι μονάχα σ' ἐμᾶς, παρά καί σ' ἐκείνους». Τά δέχτηκαν κι
 αὐτά. «Ἄν αὐτά, πρόσθεσε στό τέλος, δέν ἔρθουν ὅπως τά περι- 13
 μένομε, ὥστε νά ἔχουμε ἀρκετά πλοῖα γιά τό ταξίδι, μοῦ φαίνεται
 πὼς τότε πρέπει νά παραγγεῖλουμε στίς παραθαλάσσιες πόλεις
 νά φτιάξουν τοὺς δρόμους, πού μαθαίνομε πὼς εἶναι δυσκολο-
 πέραστοι. Αὐτές θά πειθοῦν νά τό κάμουν καί γιατί μᾶς φο-
 βοῦνται καί γιατί θέλουν νά μᾶς ξεφορτωθοῦν». Τότε οἱ στρατιώ- 14
 τες φώναξαν δυνατά πὼς δέν ἔπρεπε νά κάνουν τό ταξίδι πε-
 ζοπορώντας. Κι ἐκεῖνος, ὅταν εἶδε τήν ἀνοησία τους, δέν ἔβαλε
 τό ζήτημα σέ ψηφοφορία, παρά κατάφερε τίς πόλεις νά φτιάξουν
 τοὺς δρόμους μέ τή θέλησή τους, λέγοντας πὼς ἂν τοὺς κάνουν
 εὐκολοπέραστους, πολύ γρήγορα θά φύγουν οἱ Ἕλληνες. Πῆραν 15
 τότε κι ἀπό τοὺς Τραπεζούντιους ἓνα καράβι μέ πενήντα κουπιά,
 κι ἔβαλαν γιά κυβερνήτη του τό Λάκωνα Δέξιππο, ἀπό τά περι-
 χωρα τῆς Σπάρτης. Ἐκεῖνος ὁμως ἀδιαφόρησε γιά τή συγκέντρω-
 ση ἄλλων πλοίων καί τό ἔσκασε πηγαίνοντας ἔξω ἀπό τόν Πόντο,
 μαζί μέ τό καράβι, καί γι' αὐτό ἀργότερα δίκαια τιμωρήθηκε.
 Γιατί σκοτώθηκε ἀπό τό Νίκανδρο τό Λάκωνα γιά τίς ραδιουργ-

14-17
*Ἐφαρμογή
 τῶν σχεδίων
 τοῦ Ξενο-
 φῶντα.*

- γίες πού ἔκανε, ὅταν ὄρισκόταν στή Θράκη, κοντά στόν ἄρχοντά
 16 τῆς Σεύθη. Πῆραν ἀκόμα κι ἓνα καράβι μέ τριάντα κουριά, κι
 ἔβαλαν γιά κυβερνήτη του τόν Ἀθηναῖο Πολυκράτη. Τοῦτος, ὅ-
 σα πλοῖα ἔπιανε, τά ἔφερε στό λιμάνι, κοντά στό μέρος πού εἶ-
 χαν στρατοπεδέσει. Καί ὅσα ἐμπορεύματα τύχαινε νά ὑπάρχουν
 μέσα, τά ἔδραζαν κι ἔβαζαν φρουρούς γιά νά μήν τά πειράξει
 κανένας, ἐνῶ τά πλοῖα τά χρησιμοποιοῦσαν γιά νά λεηλατοῦν τά
 17 κοντινά παράλια. Τόν καιρό πού γίνονταν αὐτά, οἱ Ἕλληνες ἔ-
 θγαιναν γιά λεηλασίες, καί ἄλλοι πετύχαιναν, ἄλλοι ὄχι. Πῆρε κι
 ὁ Κλεαίνετος τό δικό του κι ἄλλον ἓνα λόχο καί πῆγε σ' ἓνα
 δυσκολοπρόσβλητο μέρος, ὅπου ὁμως σκοτώθηκε κι ὁ ἴδιος κι
 ἄλλοι πολλοί ἀπό κείνους πού ἦταν μαζί του.

ΚΕΦ.2

1-2

Γιατί πῆγαν
 στούς Δρύλες.

1. Ἐπειδή δέν μποροῦσαν ὁμως νά ὄρισκουν τά τρόφιμα τόσο
 κοντά, ὥστε νά γυρίζουν τήν ἴδια μέρα στό στρατόπεδο, γι' αὐτό
 ὁ Ξενοφώντας πῆρε Τραπεζοῦντιους ὁδηγούς καί τό μισό στρατό
 τόν ὁδήγησε ἐνάντια στούς Δρύλες¹⁹², ἐνῶ τόν ἄλλο μισό τόν
 ἄφησε νά φυλάει στό στρατόπεδο. Γιατί οἱ Κόλχοι, καθώς ἦταν
 διωγμένοι ἀπό τά σπίτια τους, πολλοί εἶχαν μαζευτεῖ καί κάθο-
 2 νταν ψηλότερα ἀπό τοὺς Ἕλληνες, πάνω στίς δουνκορφές. Μά οἱ
 Τραπεζοῦντιοι δέν πῆγαν τοὺς Ἕλληνες σέ μέρη ἀπ' ὅπου ἦταν
 εὐκόλο νά πάρουν τρόφιμα, γιατί τά κατοικοῦσαν φίλοι τους.
 Ἀντίθετα, τοὺς ὁδήγησαν πρόθυμα σέ τοποθεσίες ὄρεινές καί
 δυσκολοπέραστες καί ἐνάντια στοὺς πιό καλοὺς πολεμιστές τοῦ
 Πόντου, στοὺς Δρύλες, γιατί ἀπ' αὐτοὺς οἱ Τραπεζοῦντιοι κακο-
 παθοῦσαν.

3-4

Ὁ κεντρικός
 σινοικισμός.

3. Μά ὅταν οἱ Ἕλληνες ἔφτασαν στά ψηλότερα μέρη τῆς χώρας,
 οἱ Δρύλες ἔκαψαν ὄσες θέσεις τοὺς φαίνονταν πὼς εἶναι εὐκόλο-
 κυρίεστες κι ἔφυγαν. Ἐτοι δέν ἦταν δυνατὸ νά πάρουν οἱ Ἕλλη-
 νες ἀπὸ κεί τίποτα, παρὰ μονάχα χοίρους καί δόδια ἢ κανένα
 ἄλλο ζῶο πού εἶχε γλιτώσει ἀπὸ τῆ φωτιά. Ὑπῆρχε ὁμως μιά το-

192. Οἱ Δρύλες ἦταν πολεμικός λαός, πού κατοικοῦσε στά μεσόγεια τῆς
 Τραπεζοῦντας.

ποθεσία πού ἦταν ὁ κεντρικός τους συνοικισμός. Ἐκεῖ μαζεύτη-
 καν ὄλοι. Γύρω ἀπ' αὐτόν βρισκόταν μιά πολύ βαθιά χαράδρα,
 καί τά περάματα γιά τό μέρος ἐκεῖνο ἦταν ἀνώμαλα. Οἱ πελτα- 4
 στές τότε ἔτρεξαν πέντε ἢ ἕξι στάδια πρῖν ἀπό τοὺς ὀπλίτες, πέ-
 ρασαν τή χαράδρα καί ὄρμησαν πρὸς τό συνοικισμό, ὅπου ἔδλε-
 παν πολλά πρόδρατα καί ἄλλα πράγματα. Τοὺς ἀκολουθοῦσαν
 καί πολλοὶ ἄλλοι πού κρατοῦσαν δόρατα καί εἶχαν βγεῖ ἀπό τό
 στρατόπεδο, μέ σκοπό νά βροῦν τροφίμα. Ἔτσι ἐκεῖνοι πού πέ-
 ρασαν τή χαράδρα ἦταν περισσότεροι ἀπό δυό χιλιάδες ἀνθρω-
 ποι. Παρ' ὅλη τή μάχη ὁμως πού ἔκαμαν δέν μπόρεσαν νά κυριέ- 5
 ψουν τήν τοποθεσία, γιατί γύρω ὑπῆρχε ἓνα φαροῦ χαντάκι, μέ
 τά σκαμμένα χώματα σωριασμένα στίς ἄκρες του καί πάνω ἀπ'
 αὐτά ἦταν στερεωμένα παλούκια καί στημένοι πυκνοὶ πύργοι ξύ-
 λινοι. Γι' αὐτό προσπαθοῦσαν νά φύγουν, ἀλλά οἱ Δριλές τοὺς
 ἔκαμαν ἐπίθεση. Μά ἐπειδὴ δέν μποροῦσαν νά τό βάλουν στά πό- 6
 δια καί νά φύγουν, γιατί κατέβαιναν ἓνας ἓνας ἀπό τό μέρος ἐ-
 κείνο στή χαράδρα, στέλνουν ἀπεσταλμένο στόν Ξενοφῶντα, πού
 θάδιζε ἐπικεφαλῆς τῶν ὀπλιτῶν. Κι ἐκεῖνος πηγαίνει καί τοῦ λέει 7
 πῶς ὑπάρχει ἓνα μέρος, πού εἶναι γεμάτο ἀπό ἄφθονα πράγματα.
 «Αὐτό ὁμως δέν μποροῦμε νά τό κυριέψουμε, γιατί εἶναι ὄχρω-
 μένο. Οὔτε εἶναι δυνατό νά φύγουμε, γιατί μᾶς ἔκαμαν ἐπίθεση
 καί μᾶς πολεμοῦν κι εἶναι δύσκολη ἡ ἀναχώρηση ἀπό κεῖ».

8-15

Ὅταν τ' ἄκουσε ὁ Ξενοφώντας, πλησίασε στή χαράδρα κι 8
 ἔδωσε διαταγή ν' ἀποθέσουν τά ὄπλα οἱ ὀπλίτες. Ὑστερα πέρασε
 ὁ ἴδιος ἀπέναντι μαζί μέ τοὺς λοχαγούς, καί παρατηροῦσε νά δεῖ
 ποιοῦ ἦταν προτιμότερο, νά πάρει κι ἐκείνους πού βρισκόταν ἐ-
 κεί καί νά φύγει ἢ νά διατάξει καί τοὺς δικούς του νά περάσουν,
 μέ τήν ἰδέα πῶς ἡ τοποθεσία μποροῦσε νά κυριευθεῖ. Ἀπό τή μιά 9
 νόμιζε πῶς τό νά πάρει τοὺς ἐδῶ καί νά γυρίσει πίσω δέ θά
 γινόταν χωρίς νά σκοτωθοῦν πολλοί, ἀπό τήν ἄλλη καί οἱ λοχα-
 γοὶ εἶχαν τή γνώμη πῶς τό μέρος ἦταν δυνατό νά τό καταλά-
 θουν, καί ὁ Ξενοφώντας συμφωνοῦσε μαζί τους, ἔχοντας ἐπι-
 στοσύνη στίς θυσίες. Γιατί οἱ μάντιες εἶχαν προφητέψει πῶς θά
 γίνεῖ μάχη, μά ἡ ἐπιχείρηση αὐτή θά ἔχει καλὸ τέλος. Ἔστειλε 10
 λοιπόν τοὺς λοχαγούς νά πάνε νά μεταφέρουν τοὺς ὀπλίτες στήν

Μέ τή βοή-
 θεια τοῦ Ξε-
 νοφῶντα κυ-
 ριεύεται ἡ το-
 ποθεσία.

ἀπέναντι μεριά, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἔμεινε σ' αὐτὴν τῆ θέση καί φώναξε
 νά ἔρθουν κοντά του ὅλοι οἱ πελταστῆς, ἀπαγορεύοντάς τους νά
 11 χτυποῦν ἀπό μακριά τοὺς ἐχθροὺς. Ὅταν ἦρθαν οἱ ὀπλίτες, πρό-
 σταξε νά παρατάξει ὁ κάθε λοχαγὸς τὸ λόχο του μέ ὅποιον τρόπο
 νόμιζε πῶς θά πολεμήσει καλύτερα. Γιατί τώρα ἦταν συγκεντρω-
 μένοι οἱ λοχαγοί, πού τόσον καιρὸ παράδβαιναν ἀναμεταξὺ τους
 12 στὴν ἀντρείουσὴν. Τὴν ὥρα πού ἐκεῖνοι ἐκτελοῦσαν τίς διαταγῆς
 του, αὐτὸς πρόσταξε ὅλους τοὺς πελταστῆς νά προχωροῦν ἔχο-
 ντας τὰ δάχτυλα στίς θηλιές τῶν ἀκοντίων, γιά ν' ἀρχίσουν νά
 χτυπάνε μ' αὐτά, τῆ στιγμῆ πού ἡ σάλπιγγα θά ἤχησει. Ἔδωσε
 διαταγὴ καί στοὺς τοξότες νά ἔχουν τὰ βέλη ἀπάνω στίς χορδές,
 γιά ν' ἀρχίσουν νά ρίχνουν, ἂν χρειαστεῖ, μόλις δώσει τὸ σύνθημα
 ὁ σαλπικτής, καί στοὺς γυμνήτες νά γεμίσουν τίς σακοῦλες τους
 13 μέ πέτρες. Ὑστερα ἔστειλε τοὺς ἄντρες, πού ἦταν κατάλληλοι γιά
 νά φροντίσουν νά γίνουν αὐτά. Ὅταν ὅλα εἶχαν ἐτοιμαστῆ κι
 εἶχαν παραταχθεῖ οἱ λοχαγοί, οἱ ὑπολοχαγοί καί ὅσοι φιλοδοξοῦ-
 σαν νά μὴν εἶναι κατώτεροι ἀπὸ αὐτοὺς, εἶχαν στραμμένα τὰ μά-
 14 τια ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλο. Γιατί τὴν παρατάξη τὴν εἶχαν κάμει σέ
 σχῆμα δρεπανιοῦ, ἀφοῦ τέτοια ἦταν ἡ διαμόρφωση τοῦ τόπου.
 Τότε ἔψαλαν τὸν παιάνα, ἤχησε ἡ σάλπιγγα, ἀλάλαξαν γιά νά
 τιμήσουν τὸν Ἐνυάλιο, κι ἀρχισαν νά τρέχουν γρηγόρα οἱ ὀπλί-
 τες. Ἀπανωτά ἔπεφταν τὰ χτυπήματα μέ λόγχεις, μέ βέλη, μέ
 σφεντόνες. Ἐρίχναν καί πάρα πολλές πέτρες μέ τὰ χέρια, μερικοί
 15 μάλιστα πετοῦσαν ἀκόμα καί ἀναμμένα ἀντικείμενα. Τέλος, ἀπὸ
 τὰ πολλά χτυπήματα, οἱ ἐχθροὶ ἀναγκάστηκαν ν' ἀφήσουν τὰ χα-
 ρακώματα καί τοὺς πύργους. Ἔτσι ὁ Ἄγασίας ὁ Στυμφάλιος καί
 ὁ Φιλόξενος, πού ἦταν ἀπὸ τὴν Πελλήνη¹⁹³, ἀπόθεσαν τὰ ὄπλα
 κι ἀνέβηκαν ἐπάνω φορώντας μονάχα τὸ χιτῶνα. Τότε τραβοῦσε
 ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, καί μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀνέβηκαν πολλοί, καί
 φαινόταν πιά πῶς αὐτὸ τὸ ὄχυρὸ εἶχε κυριευτεῖ.

193. Ἡ Πελλήνη ἦταν πολιτεία τῆς Ἀχαΐας πού τὰ εἰρηιὰ της δρῖσκο-
 νται δυτικά στό σημερινὸ χωριὸ Ζούγρα.

Ἐκείνη ἡμέρα ἀπὸ τῶν στρατιῶτες οἱ πελταστῆς καὶ οἱ ψιλοὶ¹⁹⁴ ὄρμησαν 16
 μέσα κι ἄρπαζαν ὅ,τι μποροῦσε ὁ καθένας. Ὁ Ξενοφώντας ὁμως
 στάθηκε στὶς πύλες κι ἐμπόδιζε νὰ μπαίνουν ἀπ' ἔξω ὄσους ὀπλί-
 τες κατάφερνε. Γιατί ἄρχισαν νὰ φαίνονται ἄλλοι ἐχθροὶ σέ κάτι
 ὄχρωμα ὑψώματα. "Ἦστερ" ἀπὸ λίγη ὥρα ἀκούστηκε μιὰ δυ- 17
 νατὴ φωνή ἀπὸ μέσα καὶ τότε ἄρχισαν νὰ φεύγουν κρατώντας
 μερικοὶ ἐκεῖνα πού εἶχαν ἀρπάξει. Ἴσως νὰ θρῖσκονταν καὶ κά-
 ποιοι πληγωμένοι ἀνάμεσά τους. Καὶ σιμὰ στὶς πύλες ἦταν μαζε-
 μένοι καὶ σπρώχνονταν δυνατά. "Ὅταν ρωτοῦσαν ἐκείνους πού
 ἔβγαιναν τί συμβαίνει, ἀπαντοῦσαν πὼς ὑπάρχει στό ἐσωτερικὸ
 ἓνα φρούριον καὶ οἱ ἐχθροὶ πάνω σ' αὐτὸ ἦταν πολλοί, καὶ πὼς
 ἀπὸ κεῖ ἔχουν κάμει ἐξόρμησι καὶ χτυποῦν τοὺς στρατιῶτες πού
 θρῖσκονταν μέσα. Τότε ὁ Ξενοφώντας πρόσταξε τὸν Τολμίδη τὸν 18
 κήρυκα νὰ διαλαλήσει πὼς ὅποιος θέλει ν' ἀρπάξει κάτι, μπορεῖ
 νὰ μπεῖ. Ὅρμουν πολλοὶ πρὸς τίς πύλες καὶ σπρώχνοντας ἐκεί-
 νους πού ἔβγαιναν, τοὺς γυρίζουν πίσω καὶ ξανακλείνουν τοὺς
 ἐχθροὺς στό φρούριον. Κατόπιν ἄρπαξαν οἱ Ἕλληνες κι ἔβγαλαν 19
 ἀπὸ τίς πύλες καθεὶ πού θρῖσκόταν ἔξω ἀπὸ τὸ ὄχυρό, ἐνῶ οἱ
 ὀπλίτες σταμάτησαν κι ἀκούμνησαν τὰ ὄπλα, ἄλλοι στὰ χαρακώ- 20
 ματα κι ἄλλοι στό δρόμον πού ὀδηγοῦσε πάνω. Ὁ Ξενοφώντας
 πάλι μὲ τοὺς λοχαγούς προσπαθοῦσαν νὰ διαπιστώσουν μήπως
 ἦταν δυνατό νὰ κυριέψουν αὐτὸ τὸ φρούριον. Γιατί ἔτσι ἦταν σίγου-
 ρο πὼς θὰ σωθοῦν, ἀλλιῶτικα φαινόταν πολὺ δύσκολο νὰ φύγουν.
 "Ἦστερ" ἀπὸ τίς παρατηρήσεις πού ἔκαμαν, ἔβγαλαν τὸ συμπέ-
 ρασμα πὼς εἶναι ὀλότελα ἀδύνατο νὰ κυριευτεῖ τὸ ὄχυρό. Τότε
 ἄρχισαν νὰ ἐτοιμάζον τὴν ἀποχώρησι: "Ὅλοι οἱ στρατιῶτες ἔ- 21
 βγαζαν τὰ παλούκια πού θρῖσκονταν μπροστά τους, ἐνῶ οἱ λο-
 χαγοὶ ἔδιωχναν τοὺς ἄμαχους καὶ τοὺς φορτωμένους μὲ τὴ λεία
 καὶ τοὺς περισσότερους ὀπλίτες, καὶ κράτησαν μονάχα ἐκείνους
 πού στὴν πολεμικὴ ἱκανότητά τους εἶχαν ἐμπιστοσύνη. Ὅταν ὁ- 22
 μως ἄρχισαν νὰ φεύγουν, ὄρμοῦσαν ἀπὸ μέσα πολλοὶ ἐχθροὶ πού
 κρατοῦσαν ἀσπίδες πλεγμένες ἀπὸ κλωνάρια λυγαριάς καὶ λόγ-

16-20
Λεηλασία.

21-27
*Πυρκαγιά
 στὰ σπίτια.*

194. Ψιλοὶ λέγονταν οἱ ἑλαφρά ὀπλισμένοι στρατιῶτες. (βλ. σημείωσι 105
 στὴ λέξι γυμνήτες.)

- χες και φορούσαν περικνημίδες και κράνη παφλαγονικά, και άλλοι ανέβαιναν πάνω στα σπίτια που δοίσκονταν από τη μία μεριά
 23 κι από την άλλη του δρόμου, που όδηγούσε στο φρούριο. Έτσι δέν υπήρχε σιγουριά ούτε να τους κυνηγάει κανείς προς τις πύλες, απ' όπου τραβούσε ο δρόμος για το όχυρωμένο ύψωμα. Γιατί έριχναν από πάνω ξύλα μεγάλα, πράγμα που έκανε επικίνδυνη και την παραμονή και την αποχώρηση. Σε λίγο άρχισε να
 24 πέφτει φοβερό σκοτάδι. Μά εκεί που μάχονταν και δέν ήξεραν τι να κάνουν, κάποιος απ' τους θεούς τους στέλνει μέσο σωτηρίας. Ξαφνικά δηλαδή φωτίστηκε ένα σπίτι απ' αυτά που ήταν προς τα δεξιά του δρόμου, γιατί κάποιος έβαλε φωτιά. Και την ώρα που
 25 γκρεμιζόταν, τό' βάλαν στα πόδια όσοι έχθροι δοίσκονταν πάνω στα σπίτια της ίδιας μεριάς. Μόλις ο Ξενοφώντας έμαθε τυχαία τό τί έγινε, πρόσταξε να βάλουν φωτιά και στα σπίτια που ήταν στο άριστερό του δρόμου, που ήταν ξύλινα κι έτσι καίγονταν γρήγορα. Άρχισαν λοιπόν να φεύγουν και οι έχθροι που δοί-
 26 σκονταν πάνω σ' αυτά τά σπίτια. Τώρα πιά στενοχωρούσαν τους Έλληνες μονάχα όσοι είχαν παραταχθεί απέναντί τους, και ήταν ολοφάνερο πώς θά τους επιτεθούν την ώρα που θά εόγαιναν από τις πύλες και θά κατέβαιναν προς τη χαράδρα. Τότε ο Ξενοφώντας προστάζει όλους εκείνους που δέν τους έφταναν τά έχθρικά βέλη, να φέρνουν ξύλα και να τά σωριάζουν ανάμεσα στους έναντους τους και στους έχθρους. Όταν είχαν κουβαλήσει πολλά, τους έβαλαν φωτιά. Πυρπόλησαν όμως και τά σπίτια που ήταν κοντά στο χαράκωμα για ν' άτασχοληθούν οι έχθροι μ' αυ-
 27 τά. Έτσι μέ κόπο έφυγαν από κεινο τό μέρος, αφού άναψαν φωτιά στην έκταση που δοίσκόταν ανάμεσα σ' αυτούς και τους έχθρους. Και καταστράφηκε από την πυρκαγιά όλόκληρη ή πολιτεία και τά σπίτια και οι πύργοι και τά χαρακώματα και όλα τά άλλα, εκτός από τό φρούριο.
- 28 Την άλλη μέρα έφευγαν οι Έλληνες, κουβαλώντας τά τρόφιμα. Τους φόδιζε όμως τό κατέδασμα προς την Τραπεζούντα, επειδή ο δρόμος ήταν κατηφορικός και στενός, και γι' αυτό έστη-
 29 σαν άπατηλή ένέδρα. Ένας άντρας δηλαδή από τη Μυσία¹⁹⁵.

28-32

Σωτηρία των
Ελλήνων.

195. Μυσία: χώρα της βορειοδυτικής Μ. Ασίας.

πού και τό ὄνομά του ἦταν Μυσός, πῆρε μαζί του δέκα Κρητικούς, ἐγκαταστάθηκε σ' ἓνα δασωμένο μέρος κι ἔκανε πώς τάχα προσπαθοῦσε νά μείνει ἀπαρατήρητος ἀπό τοὺς ἐχθροὺς. Μά κάπου κάπου ἀφῆναν τὶς χάλκινες ἀσπίδες τους νά ξεχωρίζουν μέσα ἀπὸ τὰ δέντρα. Οἱ ἐχθροὶ λοιπὸν ἔδλεπαν αὐτὲς τὶς κινήσεις 30 καὶ φοβόνταν ὅτι τοὺς ἔστησαν καρτέρι, ἐνῶ ὁ στρατὸς στὸ μεταξὺ κατέβαινε. Κι ὅταν νόμισαν πὼς ἀρκετὰ εἶχαν προχωρήσει βαδίζοντας σιγά, ἔδωσαν σημεῖο στὸ Μυσὸ νά φύγει ὅσο μπορούσε γρηγορότερα. Κι ἐκεῖνος σηκώνεται καὶ φεύγει μὲ τοὺς στρατιώτες πού εἶχε μαζί του. Οἱ Κρητικοὶ ὁμως νόμισαν πὼς θά πια- 31 στοῦν στὸ δρόμο, καὶ γι' αὐτὸ ξεστράτισαν πρὸς τὸ δάσος καὶ κατρακυλώντας στίς δασωμένες πλαγιές σόθηκαν, ἐνῶ ὁ Μυσός, πού ἔφευγε τρέχοντας στὸ δρόμο, μὲ δυνατὲς φωνές ζητοῦσε βοήθεια. Ἐτρέξαν νά τὸν βοηθήσουν, καὶ τὸν πῆραν πληγωμένο. Αὐ- 32 τοὺς πού πῆγαν γιὰ βοήθειά του τοὺς χτυποῦσαν ἀπὸ πάνω οἱ ἐχθροί, κι ἐκεῖνοι ὑποχωροῦσαν βαδίζοντας πρὸς τὰ πίσω. Μερικοὶ Κρητικοὶ μάλιστα, τὴν ὥρα πού ὑποχωροῦσαν, ἀπαντοῦσαν στὰ ἐχθρικά χτυπήματα οἰχόμενοι δέλη. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔφτασαν ὅλοι στὸ στρατόπεδο, χωρὶς νά πάθουν κανένα κακὸ.

Ἐπειδὴ ὁμως οὔτε ὁ Χειρίσοφος γύρισε, οὔτε πλοῖα ὑπῆρχαν ἀρκετὰ, οὔτε τὰ τροφίμα μπορούσαν πιά νά προμηθεύονται, γι' αὐτὸ νόμισαν πὼς ἔπρεπε νά ἀναχωρήσουν. Ἐδάλαν τότε μέσα στὰ πλοῖα τοὺς ἀρρωστούς κι ἐκείνους πού ἦταν πάνω ἀπὸ σαράντα χρονῶν, καὶ τὰ παιδιά καὶ τὶς γυναῖκες, καὶ ὅσες ἀποσκευές δὲν ἦταν ἀνάγκη νά τὶς κουβαλοῦν μαζί τους. Ἐδάλαν ἀκόμα μέσα καὶ τοὺς πιὸ ἡλικιωμένους στρατηγούς, δηλαδή τὸ Φύληιοιο καὶ τὸ Σοφαίνετο, μὲ τὴν ἐντολή νά φροντίζουν γι' αὐτοὺς. Ὅλοι οἱ ἄλλοι προχωροῦσαν μὲ τὰ πόδια· κι ὁ δρόμος ἦταν φτιαγμένος, ὥστε νά μπορούν νά τὸν περνοῦν. Ὑστερ' ἀπὸ πο- 2 ρεῖα τριῶν ἡμερῶν φτάνουν στὴν Κερασούντα, μιά παραθαλάσσια πόλη ἐλληνικὴ, πού ἦταν ἀποικία τῶν Σινωπέων στὴ χώρα τῶν Κόλχων. Ἐδὼ ἔμειναν δέκα μέρες. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐπιθεωρήθηκαν οἱ στρατιῶτες μὲ τὰ ὄπλα τους καὶ μετρήθηκαν καὶ ὄρεθησαν ὀχτὼ χιλιάδες ἑξακόσιοι. Αὐτοὶ εἶχαν σωθεῖ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι γάθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς κι ἀπὸ τὸ χιόνι καὶ κάτι λίγοι

ΚΕΦ.3

1-2

Ἀναχώρηση.

3-6

Ἐπιθεώρηση τοῦ στρατοῦ καὶ μοίρασμα χρημάτων.

- 4 από ἀρρώστιες. Σ' αὐτό τό μέρος μοιράζουσαν καί τά χρήματα πού πῆραν πουλώντας τοὺς αἰχμάλωτους. Τό ἓνα δέκατο ἀπό αὐτά τό ξεχώρισαν γιά τόν Ἀπόλλωνα καί τήν Ἐφέσια Ἀρτέμιδα¹⁹⁶, τό μοιράστηκαν δηλαδή οἱ στρατηγοί ἀναμεταξύ τους καί φύλαξε ὁ καθένας τό ποσό πού πήρε γιά λογαριασμό τῶν θεῶν. Ἐκεῖνο πού θά ἔπαιρνε ὁ Χειρίσοφος, τό ἔδωσαν στό Νέωνα τόν Ἀσιναῖο¹⁹⁷.
- 5 Ὁ Ξενοφώντας ἀργότερα τό ποσό, πού ἦταν προορισμένο γιά τόν Ἀπόλλωνα, τό ἔκαμε τάμα καί τό ἀφιέρωσε στό θησαυρό¹⁹⁸ τῶν Ἀθηναίων στοὺς Δελφούς κι ἔγραψε πάνω τό ὄνομα τό δικό του καί τοῦ Πρόξενου, πού σκοτώθηκε μαζί μέ τόν
- 6 Κλέαρχο, γιατί ἦταν φίλος του ἀπό φιλοξενία. Τό ποσό πάλι πού ἦταν προορισμένο γιά τήν Ἀρτέμιδα τήν Ἐφέσια, τότε πού ἔφευγε ὁ Ξενοφώντας μέ τόν Ἀγησίλαο ἀπό τή Ἀσία γιά τή Βοιωτία, τό ἄφησε στόν ἐπιστάτη τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδας, τό Μεγάδυζο, γιατί νόμιζε πώς αὐτή του ἡ πορεία θά ἦταν ἐπικίνδυνη, καί τοῦ παράγγειλε, ἂν σωθεῖ, νά τοὺς τό γυρίσει πίσω· ἂν ὁμως πάθει κακό, νά τό κάμει ἓνα ἀφιέρωμα πού, κατά τή γνώμη του, θά ἦταν εὐχάριστο στή θεά Ἀρτέμιδα καί νά τῆς τό ἀφιερώσει.

7-13

Ὁ Ξενοφώντας
κάνει ναό
στήν Ἀρέμιδα.

- 7 Ὅταν ὁ Ξενοφώντας ἦταν ἐξόριστος κι ἔμεινε στό Σκιλόυντα (κοντά στήν Ὀλυμπία), ὅπου τόν εἶχαν ἐγκαταστήσει οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἔρχεται στήν Ὀλυμπία ὁ Μεγάδυζος γιά νά παρακολουθήσει τοὺς ἀγῶνες καί τοῦ δίνει πίσω τά χρήματα πού τοῦ φύλαγε. Ὁ Ξενοφώντας τά πήρε κι ἀγοράζει μ' αὐτά ἓνα χτήμα γιά τήν Ἀρτέμιδα, σέ μέρος πού τόν συμβούλεψε μέ χρη-

196. Ἐφέσια ὀνομάζει τήν Ἀρτέμιδα, γιατί ἓνας περίφημος ναός τῆς ἦταν στήν Ἐφεσο, πόλη τῆς Ἰωνίας κοντά στίς ἐκβολές τοῦ Καύστρου, πρὸς τά νοτιοδυτικά τῶν Σάρδων.

197. Ἀσιναῖος λέγεται ἐπειδή καταγόταν ἀπό τήν Ἀσίνη, ἀρχαία πόλη τῆς Μεσσηνίας, στό παλιό Ρίο.

198. Θησαυροὺς ὀνόμαζαν τά μέρη, ὅπου τοποθετοῦσαν τά ἀφιερώματά τους ἰδιώτες ἢ πόλεις. Τέτοιοι θησαυροὶ ὑπῆρχαν στοὺς Δελφούς καί σ' ἄλλους τόπους.

ομό του ὁ Ἄπολλωνας. Ἀνάμεσα σ' αὐτό τό χτήμα ἔτυχε νά περ- 8
 νάει ἕνας ποταμὸς πού τὸν ἔλεγαν Σελινούντα. Μά καί στήν Ἐ-
 φεσο, πλάι στό ναό τῆς Ἀρτέμιδας, τρέχει ἕνα ποτάμι μέ τό ἴδιο
 ὄνομα. Μέσα στά νερά καί τῶν δύο ποταμῶν ὑπάρχουν ψάρια
 καί κοχύλια, ἐνῶ στό χτήμα πού ἦταν στό Σκιλλούντα ὑπάρχει
 κυνήγι ἀπ' ὅλα τά ζῶα πού πιάνουν οἱ κυνηγοί. Ἔκαμε ἀκόμα 9
 καί θωμό καί ναό μ' αὐτά τά ἱερά χρήματα, κι ἀπό τότε κι ὕστερα
 κρατοῦσε τό ἕνα δέκατο ἀπό τοὺς καρπούς τῆς κάθε ἐποχῆς καί
 τό πρόσφερε θυσία στή θεά. Σ' αὐτήν τῆ γιορτῆ πῆγαιναν ὅσοι
 κατοικοῦσαν στό Σκιλλούντα κι ἐκεῖνοι πού κατάγονταν ἀπό
 κοντινά χωριά, ἄντρες καί γυναῖκες. Καί ἡ θεά ἔδινε σέ ὅσους
 μαζεύονταν κριθαρένιο ἀλεύρι, ψωμιά, κρασί, ξηροὺς καρπούς,
 ἕνα μέρος ἀπό τά κρέατα τῶν θυσιῶν, πού ἀνήκαν σέ ζῶα παρμέ-
 να ἀπό ἱερά βοσκήματα, καθὼς κι ἕνα μέρος ἀπό τό κυνήγι. Γιατί 10
 κυνηγοῦσαν γιά τῆ γιορτῆ καί τοῦ Ξενοφῶντα καί τῶν ἄλλων πο-
 λιτῶν οἱ γιοί, καί μαζί μ' αὐτοὺς ὅσοι ἄντρες ἤθελαν. Καί πιά-
 νονταν ἄλλα ζῶα μέσα σ' αὐτό τό ἱερό χτήμα κι ἄλλα πάνω στό
 βουνό Φολόη¹⁹⁹, προπάντων ἀγριογούρουνα, ζαρκάδια κι ἐλά-
 φια. Ἡ τοποθεσία τοῦτη εἶναι σέ κείνο τό σημεῖο, πού ὁ δρόμος 11
 ὀδηγεῖ ἀπό τῆ Σπάρτη στήν Ὀλυμπία, καί ἀπέχει εἴκοσι πάνω
 κάτω στάδια ἀπό τό ναό τοῦ Δία πού βρίσκεται σ' αὐτήν τῆ χώρα.
 Μέσα στήν ἱερή τοποθεσία ὑπάρχουν κι ἕνα λιθάδι καί βουνά
 γεμάτα ἀπό δέντρα, κατάλληλα νά τρέφουν χοίρους καί γίδια καί
 βόδια καί ἄλογα. Ἔτσι ὑπάρχει ἀφθονη τροφή καί γιά τά ζῶα
 πού ἔχουν οἱ πανηγυριῶτες. Γύρω στό ναό τῆς Ἀρτέμιδας φυ- 12
 τεύτηκε ἕνα δάσος μέ ἡμερα δέντρα, ὅσα δίνουν πολλοὺς καρ-
 πούς στήν ἐποχὴ τους. Ὁ ναός αὐτός μοιάζει μέ τό μεγάλο πού
 εἶναι στήν Ἐφεσο, εἶναι μονάχα μικρότερος· ἐπίσης καί τό ἀγαλ-
 μα τῆς θεᾶς μοιάζει μέ τό χρυσό πού βρίσκεται στήν Ἐφεσο,
 μονάχα πού τοῦτο εἶναι ἀπό ξύλο κυπαρισσιοῦ. Κοντά στό ναό 13
 εἶναι στημένη μιά πλάκα μέ τὴν παρακάτω ἐπιγραφή: «Τοῦτη ἡ

199. Ἡ Φολόη εἶναι ὄροπέδιο πού βρίσκεται στό νομὸ Ἡλείας πρὸς Ν.
 τοῦ Ἐρμάνθου. Κατὰ τῆ μυθολογία τό ὄνομά του τό πήρε ἀπὸ τὸν Κέ-
 νταυρο Φόλο, πού ἦταν φίλος τοῦ Ἡρακλῆ.

ἔκταση εἶναι ἀφιερωμένη στήν Ἀρτέμιδα. Ἐκεῖνος πού τήν ἔχει καί παίρνει τούς καρπούς, πρέπει κάθε χρόνο νά προσφέρει τό ἕνα δέκατο σάν θυσία στή θεά. Ἀπό τά ὑπόλοιπα πρέπει νά ξοδεύει γιά τήν ἐπισκευή τοῦ ναοῦ. Ἄν ὄρθεθι κανένας πού δέ θά τά κάνει, ἡ θεά θά φροντίσει γιά τήν τιμωρία του».

ΚΕΦ. 4

1-10

Συμμαχία Ἑλλήνων καί δυτικῶν Μοσσυνοίκων.

- 1 Ἀπό τήν Κερασούντα μεταφέρονταν μέ τά πλοῖα ὅσοι καί πρωτύτερα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι πορεύονταν ἀπό τή στεριά. Ὅταν ἔφτασαν στά σύνορα τῶν Μοσσυνοίκων²⁰⁰, τούς στέλνουν τόν Τιμησίθεο τόν Τραπεζούντιο πού ἦταν πρόξενός²⁰¹ τους, καί τούς ρωτοῦσαν ἄν θά ἔχουν τή χώρα φιλική ἢ ἐχθρική στό πέρασμά τους. Ἐκεῖνοι ἀποκρίθηκαν πώς δέ θά τούς ἀφήσουν νά περάσουν· γιατί εἶχαν ἐμπιστοσύνη στίς ὀχυρωμένες θέσεις τους. Τότε τούς λέει ὁ Τιμησίθεος πώς ἐκεῖνοι πού κατοικοῦν ἀπέναντι²⁰², εἶναι ἐχθροί μέ τούτους τούς ἀνθρώπους. Γι' αὐτό εἶχε τή γνώμη νά τούς καλέσουν καί, ἄν ἤθελαν, νά κάμουν συμμαχία. Πῆγε ὁ
- 2 Τιμησίθεος καί γύρισε φέρονοντας τούς ἀρχηγούς. Ὅταν ἔφτασαν, συγκεντρώθηκαν καί οἱ ἀρχηγοί τῶν Μοσσυνοίκων καί οἱ στρατηγοί τῶν Ἑλλήνων, κι εἶπε τούτα δῶ ὁ Ξενοφώντας πού τά μετά-
- 3 φραζε ὁ Τιμησίθεος. «Μοσσύνιοι, ἐμεῖς θέλομε νά σωθοῦμε καί νά πᾶμε στήν Ἑλλάδα θαδίζοντας μέ τά πόδια, γιατί δέν ἔχομε πλοῖα. Μᾶς ἐμποδίζουν ὅμως ἐκεῖνοι, πού μαθαίνομε πώς εἶναι
- 4 ἐχθροί σας. Ἄν θέλετε λοιπόν, μπορεῖτε νά μᾶς πάρετε συμμα-

200. Ὁ λαός αὐτός ὀνομαζόταν ἔτσι, ἐπειδή κατοικοῦσε σέ ξύλινο πύργους (μόσσον - υνος = ξύλινος πύργος).

201. Πρόξενος ἦταν ὁ επίσημος ἀντιπρόσωπος μᾶς πόλης. Αὐτός εἶχε ὀρισμένα προνόμια, ὅπως ἀσυλία καί ἀσφάλεια κι εἶχε ὑποχρέωση νά φιλοξενεῖ τούς πρέσβεις τῆς χώρας πού ἀντιπροσώπωνε καί νά προστατεύει τούς πολίτες τῆς.

202. Αὐτοί πού κατοικοῦσαν ἀπέναντι ἦταν οἱ δυτικοί Μοσσύνιοι κι ἦταν ἐχθροί μέ τούς πρώτους, τούς ἀνατολικούς, πού δέν ἀφηναν τούς Ἑλλήνες νά περάσουν.

χους καί νά τούς τιμωρήσετε, ἄν σᾶς ἔδωκαν καμιά φορά, κι
 ἀπό δῶ καί πέρα νά τούς ἔχετε ὑποταχτικούς. Ἄν ὁμως δέν τό
 7 δεχτείτε, σκεφτείτε ἀπό πού θά μπορέσετε νά ξανασυμμάχησετε
 μέ μιᾶ δύναμη τόσο μεγάλη, σάν τή δική μας». Ἀπαντώντας ὁ
 8 ἀρχηγός τῶν Μοσσουνοίκων εἶπε, ὅτι καί τά θέλουν αὐτά καί δέ-
 χονται τή συμμαχία. «Τώρα λοιπόν, εἶπε ὁ Ξενοφώντας, πέστε
 9 μου πού θά χρειαστε νά μᾶς χρησιμοποιήσετε, ἄν γίνουμε σύμ-
 μαχοί σας, καί ἐσεῖς πάλι ποιᾶ βοήθεια μπορεῖτε νά μᾶς δώσετε
 γιά νά περάσουμε μέσα ἀπό τή χώρα». Ἐκεῖνοι ἀπάντησαν: «Εἶ-
 10 μαστε ἱκανοί νά μπούμε στή χώρα τῶν δικῶν σας καί τῶν δικῶν
 μας ἐχθρῶν ἀπό τό ἀντίθετο μέρος, καί νά σᾶς στείλουμε ἐδῶ
 πλοῖα καί ἀνθρώπους, πού καί σύμμαχοί σας θά εἶναι καί θά σᾶς
 δείξουν τό δρόμο».

Γι' αὐτά ἔδωσαν καί πῆραν ἐγγυήσεις κι ὕστερα ἔφυγαν. Τήν 11
 ἄλλη μέρα γύρισαν φέροντας τρακόσια πλεούμενα μονόξυλα καί
 μέσα στό καθένα ὑπῆρχαν τρεῖς ἄντρες. Ἄπ' αὐτούς οἱ δυό θη-
 καν κι ἀπόθεσαν τά ὄπλα στή σειρά, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἔμεινε μέσα.
 Ὑστερα πῆραν τά πλοῖα κι ἔφυγαν. Αὐτοῖ ὁμως πού εἶχαν ξε- 12
 μπαρκάρει, παρατάχθηκαν μέ τοῦτο τόν τρόπο: Σταμάτησαν ἑκατό
 ἑκατό σάν χορευτές, ὁ ἕνας ἀντικριστά μέ τόν ἄλλο. Κρατοῦσαν
 ὄλοι ἀσπίδες ἀπό κλωνάρια λυγαριᾶς, σκεπασμένα μέ πυκνόμαλ-
 λα δέρματα ἀσπρῶν βοδιῶν, πού ἔμοιαζαν μέ φύλλα κισσοῦ, καί
 στό δεξί τους χέρι ἕνα ἀκόντιο ὡς ἔξι πήγες στό μᾶκρος, πού εἶχε
 μπροστά μιᾶ λόγχη καί πίσω τό ξύλο του ἦταν στρογγυλεμένο.
 Φοροῦσαν μικροῦς χιτῶνες, πού δέν ἔφταναν οὔτε ἴσαμε τά γό- 13
 νατα κι εἶχαν πάχος ὅσο ἕνα λινό σακί, καί στό κεφάλι δερμάτινα
 κράνη, ὅπως εἶναι τά παφλαγονικά, πού εἶχαν στήν κορφή μιᾶ
 φούντα ἀπό ἀλογότριχες κι ἔμοιαζαν μέ τιάρα. Κρατοῦσαν ἀκό- 14
 μα καί σιδερένια τσεκούρια. Τότε ἕνας ἀπ' αὐτούς ἔκανε ἀρχή, κι
 ὄλοι οἱ ἄλλοι δάδιζαν τραγουδώντας ρυθμικά. Πέρασαν ἀνάμεσα
 ἀπό τήν παρατάξη τῶν Ἑλλήνων καί ἀπό τά ὄπλα τους καί προ-
 χροῦσαν ἀμέσως ἐνάντια στοῦς ἐχθροῦς, σέ ἕνα ὄχιθρό μέρος,
 πού φαινόταν πῶς εἶναι πολύ εὐκόλοκυριεῦτο. Τοῦτο δορικόταν 15
 μπροστά στήν πόλη πού τή λογάριζαν πρωτεύουσά τους, καί
 ἀπλωνόταν στό πιό μεγάλο ὕψωμα τῶν Μοσσουνοίκων. Γι' αὐτήν

11-18

*Στήν πρώτη
 σύγκρουση
 νικοῦν οἱ
 ἀνατολικοί
 Μοσσουνοικοί*

τή θέση γινόταν ό πόλεμος. Γιατί εκείνοι πού κάθε φορά τήν είχαν στά χέρια τους, νομίζονταν πώς έξουσίαζαν και όλους τούς Μοσσύνοικους. Έλεγαν ακόμα οί σύμμαχοι τών Έλλήνων πώς δέν τήν κρατούσαν δίκαια οί αντίπαλοί τους, παρά τήν κυρίεψαν, ένω άνήκε και σ' αυτούς, κι έτσι βρίσκονταν σέ πλεονεκτική 16 θέση. Μαζί τους πήγαιναν και μερικοί Έλληνες, πού δέν είχαν πάρει διαταγή από τούς στρατηγούς, παρά σκόπευαν νά κάνουν λεηλασίες. "Όσο τούτοι προχωρούσαν, οί έχθροί έμεναν άκίνητοι. "Όταν όμως ζύγωσαν τό όχυρό, εκείνοι βγήκαν και τούς τρέπουν σέ φυγή και σκότωσαν αρκετούς βαρβάρους και μερικούς από τούς Έλληνες πού ανέβηκαν μαζί τους, και τούς κυνήγησαν ώσπου είδαν τούς άλλους Έλληνες νά τρέχουν για νά τούς δώ- 17 σουν βοήθεια. "Υστερα γύρισαν τίς πλάτες κι έφευγαν, και κόβοντας τά κεφάλια τών σκοτωμένων τά έδειχναν στους Έλληνες και στους έχθρούς τους, και ταυτόχρονα χόρευαν, τραγουδώντας 18 σύμφωνα μέ κάποιο μουσικό ρυθμό. Τότε οί Έλληνες ένιωσαν μεγάλη στενοχώρια, γιατί είχαν κάμει τούς έχθρούς θρασύτερους και γιατί οί στρατιώτες πού βγήκαν μαζί μέ τούς βαρβάρους τό είχαν δάλει στά πόδια, παρ' όλο πού ήταν πολλοί. Τήν πράξη τούτη δέν τήν είχαν κάμει πρωτύτερα, σέ όλη τή διάρκεια τής έκστρατείας.

19-21

Όμιλία του
Ξενοφώντα
στό στρατό.

19 "Ο Ξενοφώντας τότε κάλεσε τούς Έλληνες και τούς είπε: «Στρατιώτες, δέν πρέπει νά στενοχωριέστε μέ όσα έγιναν, γιατί ξέρετε πώς μέσα σ' αυτά, ύπάρχει και κάποιο καλό, πού δέν είναι 20 μικρότερο από τό κακό. Πρώτα πρώτα δηλαδή μάθατε, πώς αυτοί πού πρόκειται νά μάς όδηγήσουν, είναι πραγματικά έχθροί μέ κείνους, πού έμεις είναι ανάγκη νά είμαστε έχθροί τους. "Υστερα και οί Έλληνες πού δέν έμειναν στην παράταξη μας, παρά νόμισαν πώς είναι ικανοί νά κατορθώσουν μέ τούς βαρβάρους εκείνα πού κατόρθωναν μαζί μας, έχουν τιμωρηθεί. "Έτσι δέν πρόκειται 21 νά αφήσουν άλλη φορά τήν παράταξη μας. Πρέπει όμως νά έτοιμαστέιτε, και για νά δείξετε σέ όσους από τούς βαρβάρους είναι φίλοι μας πώς είστε γενναιότεροί τους και για νά φανερώσετε στους έχθρούς πώς τώρα θά πολεμήσουν μέ άντρες, πού δέ μοιάζουν μέ τούς άταχτους πού πολέμησαν πρωτύτερα.

22-34

Νίκη των

22 Αυτή λοιπόν τήν ήμέρα δέν έκαναν τίποτε. Τήν έπόμενη δ΄ Ψηφιοποιήθηκε από τό Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μως θυσίασαν καί, ὅταν οἱ θυσιές ἔδειξαν καλά σημάδια, γευμά-
 τισαν. Ὑστερα σύνταξαν τοὺς λόχους μέ μικρὸ μέτωπο καί μεγά-
 λο βάθος, τοποθέτησαν καί τοὺς βαρβάρους στήν ἀριστερῆ πτε-
 ρυγα μέ τόν ἴδιο τρόπο καί προχωροῦσαν ἔχοντας τοὺς τοξότες
 ἀνάμεσα στοὺς λόχους ἔτσι, ὥστε νά θρῖσκονται λίγο πιό μπρο-
 στά ἀπό τό μέτωπο τῶν ὀπλιτῶν. Γιατί μερικοί ἀπό τοὺς ἐχθρούς 23
 ἦταν ἐλαφρά ὀπλισμένοι καί τρέχοντας πρὸς τά κάτω τοὺς χτυ-
 ποῦσαν μέ πέτρες. Αὐτούς οἱ τοξότες καί οἱ πελταστές τοὺς ἀνά-
 γκαζαν νά ὑποχωροῦν. Οἱ ὑπόλοιποι προχωροῦσαν μέ ἀργό δη-
 ματισμό, πρῶτα πρὸς τήν τοποθεσία ἀπ' ὄπου τήν προηγούμενη
 μέρα τό ἔβαλαν στά πόδια οἱ βάρβαροι κι οἱ Ἕλληνες πού ἦταν
 μαζί τους. Γιατί σ' αὐτό τό μέρος ἦταν παραταγμένοι οἱ ἐχθροί
 γιά μάχη. Τήν ἐπίθεση λοιπόν τῶν πελταστῶν τήν ἄντεξαν οἱ 24
 βάρβαροι καί πολεμοῦσαν μαζί τους, ὅταν ὁμως τοὺς ζύγωσαν οἱ
 ὀπλίτες, τό' βαλαν στά πόδια. Οἱ πελταστές τότε τοὺς ἀκολου-
 θοῦσαν καί τοὺς κυνηγοῦσαν πρὸς τά πάνω ὅπου θρῖσκοταν ἡ
 πόλη, ἐνῶ οἱ ὀπλίτες βάδιζαν ἀπό πίσω παραταγμένοι. Κι ὅταν 25
 ἀνέβηκαν κοντά στά σπίτια τῆς πρωτεύουσας, τότε οἱ ἐχθροί μα-
 ζεμένοι ὅλοι τοὺς πολεμοῦσαν καί τοὺς χτυποῦσαν μέ τά ἀ-
 κόντια, καί κρατώντας ἄλλα δόρατα χοντρά καί μακριά, πού ἔ-
 ναν ἀντρας δύσκολα θά μπορούσε νά τά σηκώσει, προσπαθοῦσαν
 μέ αὐτά, ν' ἀποκρούσουν τοὺς Ἕλληνες ἀπό κοντινὴ ἀπόσταση.
 Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Ἕλληνες δέν ὑποχωροῦσαν, παρά βάδιζαν ὅλοι 26
 μαζί, ἄφησαν οἱ βάρβαροι τήν ὀχυρὴ τοποθεσία κι ἄρχισαν νά
 φεύγουν κι ἀπό κεῖ. Καί ὁ βασιλιάς τους πού ἔμενε μέσα στόν
 ξύλινο πύργο, τό χτισμένο πάνω στό ὕψωμα, καί πού τόν τρέ-
 φουν ὅλοι μέ κοινὰ ἔξοδα καί τόν φυλᾶνε, δέν ἠθελε νά βγεῖ,
 καθώς κι ὁ βασιλιάς τοῦ ὀχυροῦ πού κυριεύθηκε πρωτύτερα, πα-
 ρά κήκαν ἐκεῖ μαζί μέ τοὺς πύργους τους. Τότε οἱ Ἕλληνες στίς 27
 λεηλασίες πού ἔκαναν σ' αὐτά τά μέρη ἔθρῖσκαν μέσα στά σπίτια
 παλιές ἀποθήκες, ὅπου ἦταν σωριασμένα ψωμιά περυσινά²⁰³,
 καθώς ἔλεγον οἱ Μοσσοῦνοικοι, ἐνῶ τά καινούρια σιτάρια ἦταν

Ἑλλήνων.

203. Πρόκειται γιά παξιμάδια ἢ γαλέτες, σάν αὐτές πού χρησιμοποιοῦν
 στό στρατό.

- ἀποθηκευμένα μαζί με τήν καλάμιά τους· μά αὐτά ἦταν στό με-
 28 γαλύτερο μέρος τους ζειές²⁰⁴. Ἐβρισκαν ἀκόμα μέσα σέ δοχεῖα
 κομμάτια ἀπό δελφίνια παστωμένα καί μέσα σέ βάζα ἄλειμμα
 ἀπό κρέας δελφινίων, πού τό χρησιμοποιοῦσαν οἱ Μοσσύνοικοι,
 29 ὅπως οἱ Ἕλληνες τό λάδι. Καί πάνω στά ἀνώγια ἦταν ἀποθηκευ-
 μένα πολλά κάστανα, πού δέν εἶχαν καμιά γραμμή νά τά χωρίζει.
 Αὐτά θρασμένα τά χρησιμοποιοῦσαν συχνά γιά φαγητό καί ψητά
 στό φούρνο γιά ψωμί. Βρισκόταν ἀκόμα ἐκεῖ καί κρασί, πού, ὅ-
 30 ταν δέν ἦταν νερωμένο, φαινόταν πώς εἶναι ξινό, ἐπειδή ἦταν
 δριμύ, ὅταν ὅμως τό νέρωναν, γινόταν μυρωδάτο καί γλυκόπιτο.
 Ἐδῶ γεμιάτισαν οἱ Ἕλληνες κι ὕστερα παράδωσαν τήν τοποθε-
 σία σέ κείνους ἀπό τοὺς Μοσσύνοικους πού εἶχαν γίνει σύμμαχοί
 τους, κι ἄρχισαν νά προχωροῦν παραπέρα. Μά καί ἀπ' ὅσα ἄλλα
 ἐχθρικά ὄχνηρά περνοῦσαν, τά πιό εὐκόλοκυρίευτα τ' ἄφηναν οἱ
 ἐχθροί κι ἔφευγαν, ἄλλα πάλι τά παραχωροῦσαν μέ τή θέλησή
 31 τους. Κι ἦταν οἱ περισσότερες ὄχνηρές τοποθεσίες κάπως ἔτσι: οἱ
 πολιτεῖες ἀπείχαν ἀναμεταξύ τους ὀγδόντα στάδια, ἄλλες περισ-
 σότερο κι ἄλλες λιγότερο. Κι ὅταν φώναζαν οἱ ἄνθρωποι ἀπό τή
 μιὰ στήν ἄλλη, ἄκουγαν καί ἀπό τίς δυό μεριές. Τόσο μεγάλα
 ὑψώματα εἶχε ἡ χώρα καί κοιλάδες ἀνάμεσά τους. Ὑστερ' ἀπό
 ἀρκετή πορεία ἔφτασαν σέ φιλική τους χώρα.

ΚΕΦ. 5

1-3

*Χάλυδες καί
 Τιβαρηνοί.*

- 1 Ἀνάμεσα ἀπ' αὐτήν τήν χώρα, πού ἦταν ἀλλοῦ ἐχθρική κι
 ἀλλοῦ φιλική, δάδισαν οἱ Ἕλληνες ὄχτῳ σταθμούς καί φτάνουν
 στοὺς Χάλυδες.²⁰⁵ Τοῦτοι καί λίγοι ἦταν καί ὑποταγμένοι στοὺς
 Μοσσύνοικους, καί οἱ περισσότεροι ζοῦσαν δουλεύοντας τό σίδε-
 2 ρο. Ἀπό ἐκεῖ πηγαίνουν στή χώρα τῶν Τιβαρηνῶν.²⁰⁶ Αὐτή ἦταν

204. Εἶδος σιτηροῦ πού χρησιμεύει γιά τροφή ζώων, ἴσως τό νταρί, τό
 λιανοκαλάμποκο, τό σόργο.

205. Στή χώρα αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ὑπολογίζεται πώς ἔφτασαν τῶν Ἀπρίλη
 τοῦ 400 π. χ.

206. Οἱ Τιβαρηνοί ἦταν φυλή τοῦ Πόντου, κοντά στοὺς Χάλυδες.

πολύ πεδινότερη καί εἶχε παραθαλάσσια μέρη λιγότερο ὄχυρά. Οἱ 2
στρατηγοὶ ζητοῦσαν ἐπίμονα νά ἐπιτεθοῦν ἐναντία σ' αὐτά, γιά νά
τά λεηλατήσουν οἱ στρατιῶτες. Γι' αὐτό δέ δέχτηκαν τά δῶρα πού
τούς ἔστειλαν οἱ Τιδαρηνοί, παρά τούς εἶπαν νά περιμένουν ὥ- 3
σπου νά σκεφτοῦν, κι ἄρχισαν νά κάνουν θυσίες. Θυσίασαν πολ-
λά ζῶα καί στό τέλος ὅλοι οἱ μάντιες ἔβγαλαν τό συμπέρασμα πώς
οἱ θεοί μέ κανένα τρόπο δέν ἤθελαν τόν πόλεμο. Τότε λοιπόν δέ-
χτηκαν τά δῶρα καί βαδίζοντας δύο μέρες μέσα σ' αὐτό τόν τόπο,
σά νά εἶχαν φιλικές σχέσεις, ἔφτασαν στά Κοτύωρα, μιά ἑλληνική
πόλη πού ἦταν ἀποικία τῶν Σινωπέων καί ὄρισκόταν στή χώρα
τῶν Τιδαρηνῶν.

[Ὡς ἐδῶ βάδισε μέ τά πόδια ὁ στρατός. Τό μήκος τῆς πορείας 4
γιά νά κατέβει ἀπό τή μάχη πού ἔγινε κοντά στή Βαδουλῶνα²⁰⁷ ὡς
τά Κοτύωρα ἦταν ἑκατόν εἴκοσι δύο σταθμοί, ἑξακόσιοι εἴκοσι
παρασάγγες, δεκαοχτώ χιλιάδες ἑξακόσια στάδια καί τό χρονικό
διάστημα γι' αὐτή τήν πορεία ἦταν ὄχτώ μῆνες. Ἐκεῖ ἔμειναν σα- 5
ράντα πέντε μέρες· σ' αὐτό τό διάστημα πρῶτα ἔκαμαν θυσίες
στούς θεούς, κι ὕστερα κάθε ἑλληνική φυλή χωριστά ὀργάνωσε
θρησκευτική γιορτή καί γυμνικούς ἀγῶνες. Τά τροφίμα τά ἄρπα- 6
ζαν εἴτε ἀπό τήν Παφλαγονία, εἴτε ἀπό διάφορες περιοχές τῶν
Κοτυῶρων. Γιατί δέν τούς πρόσφεραν ν' ἀγοράσουν, κι οὔτε δέ-
χονταν τούς ἄρρωστους μέσα στά τείχη τους. Στό μεταξύ ἔρχονται 7
ἀπό τή Σινώπη ἀπεσταλμένοι, πού φοβήθηκαν γιά τήν πόλη τῶν
Κοτυωριτῶν (γιατί τούς ἀνήκε καί μάλιστα τούς πλήρωνε φόρο)
καί γιά τή χώρα τους, ἐπειδή ἄκουγαν πώς οἱ Ἕλληνες τή λεηλα-
τοῦσαν. Ὅταν ἔφτασαν στό στρατόπεδο, ἄρχισαν νά μιλοῦν, καί
τήν ὑπόθεση τήν υπεράσπιζε ὁ Ἐκατόνυμος, πού εἶχε τή φήμη
ἴκανοῦ ρήτορα. «Μᾶς ἔστειλε, στρατιῶτες, ἡ πόλη τῶν Σινωπέων, 8
πρῶτα πρῶτα γιά νά σᾶς παινέσουμε πού εἶστε Ἕλληνες καί νικά-
τε τούς βαρβάρους, κι ὕστερα γιά νά σᾶς συγχαροῦμε, πού, ὅπως
μάθαμε, σωθήκατε ὕστερ' ἀπό πολλά καί φοβερά δάσανα, καί τῶ-
ρα ὀρίσκεστε κοντά μας. Ἐχομε ὁμῶς τήν ἀπαίτηση, ἀφοῦ εἴμαστε 9

4-12

Στά Κοτύωρα,
Λόγος τοῦ
Ἐκατόνυμου.

207. Ἐννοεῖ τή μάχη στά Κοῦναξα.

- Ἕλληνες καί μεις καί σεις, νά μή μᾶς κάνετε κανένα κακό, παρὰ
 10 ἀντίθετα νά μᾶς καλομεταχειρίζεστε. Γιατί οὔτε ἐμεῖς σᾶς δλάψα-
 με ποτέ ὡς τώρα. Ἐπειτα τοῦτοι δῶ οἱ Κοτυωρίτες εἶναι ἄποικοί
 μας καί αὐτήν τή χώρα ἐμεῖς τήν πήραμε ἀπό τοὺς βαρβάρους καί
 τοὺς τήν παραδώσαμε. Γι' αὐτό μᾶς πληρώνουν ἕναν ὀρισμένο φό-
 ρο, ὅπως καί οἱ Κερασούντιοι κι οἱ Τραπεζούντιοι. Ἐτσι ἂν κάνε-
 τε σ' αὐτοὺς κάτι κακό, ἡ πόλη τῶν Σινωπέων ἔχει τή γνώμη πῶς
 11 τὰ παθαίνει ἡ ἴδια. Ἀλλά τώρα μαθαίνομε πῶς μερικοὶ ἀπό σᾶς
 μπήκατε μέ τή θία μέσ στην πόλη καί μένετε στά σπίτια καί ἀρπά-
 ζετε δίκαια ἀπό τίς διάφορες περιοχές ὅσα χρειάζεστε. Ἐχομε λοι-
 12 πόν τήν ἀπαίτηση νά μή γίνονται αὐτά. Γιατί ἂν ἐξακολουθήσετε
 νά τὰ κάνετε, θά ἀναγκαστοῦμε νά πιάσουμε φιλίες μέ τόν Κορύλα
 καί τοὺς Παφλαγόνες καί μέ ὅποιους ἄλλους μπορέσουμε».
- 13 Σ' ἀπάντηση σηκώθηκε ὁ Ξενοφώντας καί εἶπε γιά λογαρια-
 σμό τῶν στρατιωτῶν: «Ἐμεῖς, Σινωπεῖς, ἤρθαμε δῶ εὐχαριστη-
 μένοι, πού γλιτώσαμε τή ζωή μας καί τὰ ὄπλα μας. Γιατί ἦταν
 ἀδύνατο νά λεηλατοῦμε καί παράλληλα νά πολεμοῦμε ἐνάντια
 14 στοὺς ἐχθρούς. Καί τώρα πού φτάσαμε στίς ἑλληνικές πόλεις,
 στήν Τραπεζούντα μᾶς πρόσφεραν τροφίμα νά ψωνίζουμε, κι
 ἔτσι τὰ προμηθευόμεσταν ἀγοράζοντάς τα. Ὅσο γιά τίς τιμές
 πού μᾶς ἔκαμαν καί τὰ δῶρα πού χάρισαν στοὺς στρατιῶτες, τοὺς
 τιμοῦσαμε κι ἐμεῖς, κι ἂν κανένας ἀπό τοὺς βαρβάρους ἦταν φί-
 λος τους, δέν τόν πειράζαμε. Ἀντίθετα, ἐκείνους πού ἦταν ἐχ-
 θροὶ τους, μᾶς ὀδηγοῦσαν οἱ ἴδιοι ἐναντιὰ τους καί τοὺς κακο-
 ποιούσαμε ὅσο μπορούσαμε. Αὐτοὺς ρωτήστε, νά σᾶς ποῦν πῶς
 15 τοὺς φερθήκαμε. Γιατί θρῖσκονται ἐδῶ ἐκεῖνοι πού τοὺς ἔστειλε
 μαζί μας ἡ πόλη γιά ὀδηγούς, δείχνοντάς μας ἔτσι τή φιλία της.
 16 Ὅταν ὁμως πᾶμε κάπου καί δέν ὑπάρχουν τροφίμα ν' ἀγοράσου-
 με, εἴτε σέ βαρβαρική εἴτε σέ ἑλληνική χώρα, τότε τ' ἀρπάζο-
 17 με ἀπό ἀνάγκη κι ὄχι ἀπό αὐθάδεια. Γι' αὐτό καί τοὺς Καρδού-
 χους καί τοὺς Ταόχους καί τοὺς Χαλδαίους, παρ' ὄλο πού δέν
 ἦταν ὑποταγμένοι στό μεγάλο βασιλιά κι ἦταν πολὺ φοβεροί, ὁμως
 τοὺς κάναμε ἐχθρούς, ἐπειδὴ ἡμασταν ὑποχρεωμένοι ν' ἀρπάζου-
 με τὰ τροφίμα, μιά καί δέ μᾶς τὰ πρόσφεραν νά τ' ἀγοράσουμε.
 18 Ἐνῶ τοὺς Μάκρωνες, παρόλο πού ἦταν δάρδαροι, τοὺς θεωροῦ-
 σαμε φίλους μας καί δέν παίρναμε τίποτα δικό τους μέ τή θία.

13-23

Λόγος τοῦ
 Ξενοφώντα.

γιατί μᾶς ἔδιναν τροφίμα ν' ἀγοράσουμε ὅσα μπορούσαν. Ὅσο γιά 19
 τοὺς Κοτυωρίτες, πού λέτε πώς εἶναι δικοί σας, ἂν τοὺς ἔχουμε ἀρ-
 πάξει κάτι, οἱ ἴδιοι εἶναι αἴτιοι. Γιατί δέ μᾶς φέρθηκαν σάν φίλοι,
 παρά ἔκλεισαν τίς πύλες καί οὔτε μέσα στήν πόλη μᾶς δέχονταν,
 οὔτε ἔξω ἀπό τά τείχη ἔστειλναν τροφίμα ν' ἀγοράσουμε. Κι ἔλεγαν
 πώς αἴτιος γιά ὅλα αὐτά ἦταν ὁ ἀρμοστής πού στείλατε σεις στά
 Κοτύωρα. Ὅσο γιά κείνο πού εἶπες, δηλαδή πώς μερικοί μπήκαν 20
 μέ τή βία καί μένουν μέσα στά σπίτια, ἐμεῖς ζητήσαμε ἐπίμονα νά
 δεχτοῦν τοὺς ἄρρωστους. Ἐπειδή ὅμως δέν ἀνοίγαν τίς πύλες, γι'
 αὐτό ἀπό τό μέρος πού ἦταν εὐκόλο νά μποῦμε στήν πόλη, ἀπό κεί
 μπήκαμε, χωρίς νά κάνουμε καμιά πράξη βίας. Τώρα οἱ ἄρρωστοί
 μας μένουν μέσα στά σπίτια, ξοδεύουν ὅμως ἀπό τά δικά τους, καί
 φυλάμε τίς πύλες γιά νά μή θρῖσκονται οἱ ἀνήμποροι στήν ἐξουσία
 τοῦ ἀρμοστή σας, παρά νά εἶναι στό χέρι μας νά τοὺς μεταφέρου-
 με, ἅμα τό θελήσουμε. Ἐμεῖς οἱ ὑπόλοιποι, ὅπως βλέπετε, μένουμε 21
 στό ὑπαιθρο στήν παράταξη μᾶς, ἔτοιμοι, ἂν κανένας μᾶς εὐεργε-
 τεῖ νά τοῦ ξεπληρώσουμε τήν εὐεργεσία, κι ἂν μᾶς βλάπτει, νά τόν
 ἀποκρούσουμε. Σχετικά πάλι μέ τίς φοβέρες πού ἔκαμες, πώς δη- 22
 λαδή, ἂν τό νομίζετε ἀπαραίτητο θά κάμετε συμμαχούς τόν Κορύ-
 λα καί τοὺς Παφλαγόνες γιά νά μᾶς χτυπήσετε, νά ξέρετε πώς
 ἐμεῖς στήν ἀνάγκη θά σᾶς πολεμήσουμε καί τοὺς δυό. Γιατί ὡς
 τώρα κάναμε πόλεμο ἐνάντια σέ ἄλλους πολύ περισσότερους σας.
 Ἄν τό κρίνουμε ὅμως χρήσιμο νά κάνουμε φίλο καί τόν ἀρχηγό 23
 τῶν Παφλαγόνων —πού μαθαίνομε πώς θέλει νά πάρει τήν πόλη
 σας καί τοὺς παραθαλάσσιους τόπους— θά προσπαθήσουμε νά
 γίνουμε φίλοι του βοηθώντας τον νά ἐκτελέσει τήν ἐπιθυμία του».

24-25

Ἔγερσιν ἀπ' αὐτά τὰ λόγια, οἱ ἄλλοι ἀπεσταλμένοι φάνηκαν 24
 καθαρά πώς ὀργίστηκαν μέ τόν Ἐκατόνυμο γιά ὅσα εἶχε πεῖ. Τότε
 σηκώθηκε καί μίλησε ἕνας ἄλλος, κι εἶπε πώς δέν ἦρθαν γιά νά
 κάμουν πόλεμο, παρά γιά νά δώσουν ἀποδείξεις τῆς φιλίας τους.
 «Καί ἂν ἔρθετε στή Σινώπη, ἐκεῖ θά σᾶς ὑποδεχτοῦμε προσφέρο-
 ντάς σας δῶρα· τώρα πάντως θά παρακαλέσουμε τοὺς Κοτυωρίτες
 νά σᾶς δώσουν ὅσα μποροῦν. Γιατί βλέπομε πώς ὅλα ὅσα εἶπατε εἶ-
 ναι ἀληθινά». Ἀπ' αὐτήν τή στιγμή καί οἱ Κοτυωρίτες τοὺς ἐστέλ- 25
 ναν δῶρα καί οἱ στρατηγοί τῶν Ἑλλήνων φιλοξενοῦσαν τοὺς ἀπε-
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπό το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

*Συμφωνία τῶν
 ἀπεσταλμένων
 Σινωπέων.*

σταλμένους τῶν Σινωπέων καί ἀναμεταξύ τους εἶχαν μεγάλη καί φιλική συζήτηση. Ἰδιαίτερα ὁμως ζητοῦσαν πληροφορίες γιά τήν παρατέρα πορεία, πάνω σέ θέματα πού ἔπρεπε νά τά ξέρουν καί οἱ δύο μεριές.

ΚΕΦ.6*1-10*

Ὁ Ἐκατόνυμος συμβουλεύει τοὺς Ἕλληνες νά συνεχίσουν τήν πορεία μέ καρδιά.

- 1 Ἐτοι πέρασε ἡ μέρα ἐκεῖνη. Τό ἄλλο πρωί οἱ στρατηγοί συγκέντρωσαν τοὺς στρατιώτες κι ἀποφάσισαν νά φωνάξουν καί τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Σινωπέων καί νά σκεφτοῦν μαζί τους γιά τήν ὑπόλοιπη πορεία. Γιατί καί μέ τά πόδια ἄν χρειάζόταν νά βαδίσουν, εἶχαν τή γνώμη πώς οἱ Σινωπεῖς θά τοὺς ἦταν χρήσιμοι, ἐπειδή ἤξεραν καλά τήν Παφλαγονία. Καί ἀπό τή θάλασσα ἄν πήγαιναν, πάλι νόμιζαν πώς θά ἔχουν τήν ἀνάγκη τῶν Σινωπέων, γιατί μονάχα αὐτοί τοὺς φαίνονταν πώς θά μπορούσαν νά δώσουν
- 2 ἀρκετά πλοῖα στό στρατό. Κάλεσαν λοιπόν τοὺς ἀπεσταλμένους καί ζητοῦσαν τή γνώμη τους, καί εἶχαν τήν ἀπαίτηση, μιά πού κι αὐτοί κι ἐκεῖνοι ἦταν Ἕλληνες, πρῶτα πρῶτα νά τοὺς καλοδεχτοῦν δείχνοντάς τους φιλική διάθεση καί ὕστερα νά τοὺς δώσουν
- 3 τίς καλύτερες συμβουλές. Τότε σηκώθηκε ὁ Ἐκατόνυμος, πού στήν ἀρχή δικαιολογήθηκε γιά κείνο πού εἶχε πει προωτύτερα, πώς τάχα θά κάνουν φίλο τους τόν ἀρχηγό τῶν Παφλαγόνων. Αὐτό, λέει, δέν τό εἶπε γιατί εἶχαν σκοπό νά πολεμήσουν ἐνάντια στοὺς Ἕλληνες, παρά γιά νά τονίσει πώς θά προτιμοῦσαν τή φιλία τῶν Ἑλλήνων, ἐνώ μπορούσαν νά γίνουν φίλοι τῶν βαρβάρων. Κι ἐπειδή τόν παρακαλοῦσαν νά τοὺς συμβουλέψει, προσευχήθηκε
- 4 στοὺς θεοὺς, καί μίλησε ἔτσι: «Ἄν σᾶς δώσω τίς συμβουλές πού νομιζῶ καλύτερες, τότε μακάρι νά μοῦ στείλουν οἱ θεοὶ πολλά καλά. Ἀλλιῶτικα, ἄς γίνει τό ἀντίθετο. Γιατί αὐτό πού λένε πώς εἶναι ἱερή συμβουλή, νομιζῶ πώς παρουσιάστηκε σέ μένα μέ τούτη τήν περίπτωση. Πραγματικά, ἄν ἀποδειχτεῖ πώς τώρα σᾶς δίνω καλές συμβουλές, πολλοὶ θά βρεθοῦν νά μέ παινέσουν· ἄν ὁμως κακές, τότε πολλοὶ θά μέ καταριοῦνται. Ξέρω λοιπόν πώς ἐμεῖς θά βροῦμε πολύ μεγαλύτερες δυσκολίες ἄν πάτε ἀπό τή θάλασσα, γιατί θά χρειαστεῖ νά σᾶς δώσουμε πλοῖα. Ἐνῶ ἄν πάτε ἀπό τή
- 6 στεριά, ἐσεῖς θά εἶναι ἀνάγκη νά πολεμάτε. Ὡστόσο, πρέπει νά σᾶς πῶ τή γνώμη μου, γιατί γνωρίζω καί τή χώρα τῶν Παφλαγόνων καί τή δύναμή τους. Ἡ Παφλαγονία ἔχει καί κάμποους ὠραιό-
- 7 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τατους και δουνά πάρα πολύ ψηλά. Πρώτα πρώτα λοιπόν ξέρω τό σημείο, ἀπ' ὅπου εἶναι ἀνάγκη νά μπεῖτε ἴσια μέσα στή χώρα. Γιατί δέν εἶναι δυνατό νά μπεῖτε ἀπό ἄλλο μέρος, παρὰ μονάχα ἀπό κεῖ πού οἱ βουνοκορφές ὑψώνονται στίς δυό ἄκρες τοῦ δρόμου. Ἐκεῖνοι πού κρατοῦν αὐτές τίς κορυφές θά μπορούσαν νά εἶναι κύριοι τῆς περιοχῆς, κι ἂν ἀκόμα εἶναι πολύ λίγοι. Καί στήν περιπτώση αὐτή, οὔτε ὄλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς δέ θά τά κατάφεραν νά περάσουν. Αὐτό τό μέρος βέβαια εἶμαι πρόθυμος νά σᾶς τό δεῖξω, ἂν θέλετε νά στείλετε μαζί μου κάποιον. Ὑστερα ξέρω καί 8 τοῦς κάμπους πού ἔχουν, καθῶς καί τό ἵππικό τους, πού οἱ βάρβαροι τό νομίζουν καλύτερο ἀπό ὀλόκληρο τό ἵππικό τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ. Τώρα τελευταία μάλιστα τοῦς κάλεσε ὁ βασιλιάς, ἀλλά αὐτοί δέν πῆγαν, γιατί ὁ ἄρχηγός τους εἶναι πολύ περήφανος. Ἄν 9 ὁμως τά καταφέρετε καί πατήσετε κρυφά τά βουνά τους ἢ ἂν τοῦς προλάβετε καί τά κυριέψετε, καί ἂν μπορέσετε πολεμώντας στόν κάμπο νά νικήσετε τό ἵππικό τους καί τό πεζικό τους, πού ξεπερνάει τίς δώδεκα χιλιάδες, τότε θά φτάσετε στά ποτάμια τῆς χώρας. Πρώτα πρώτα στό Θερμώδοντα,²⁰⁸ πού ἔχει πλάτος τρία πλέθρα. Αὐτόν νομίζω πῶς εἶναι δύσκολο νά τόν περάσετε, γιατί καί προστά σας θά θρῖσκονται πολλοί ἐχθροί, καί πίσω θά σᾶς ἀκολουθοῦν ἄλλοι. Ὑστερα στόν Ἴση,²⁰⁹ πού ἔχει κι αὐτός πλάτος τρία πλέθρα. Ἐπειτα στόν Ἄλη,²¹⁰ πού τό φάρδος του δέν εἶναι λιγότερο ἀπό δύο στάδια καί πού γιά νά τόν περάσετε εἶναι ἀπαραίτητα τά πλοῖα. Ἀλλά αὐτά ποιός θά σᾶς τά δώσει; Δέ θά καταφέρετε

208. Ὁ Θερμώδοντας εἶναι ποταμός τῆς Παφλαγονίας, πού χύνεται στόν Εὐξείνιο Πόντο. Σήμερα λέγεται Τερμέ – Τσαί.

209. Πρόκειται γιά ποταμό τοῦ Πόντου, πού θρῖσκόταν ἀνάμεσα στό Θερμώδοντα καί τόν Ἄλη. Ἡ σημερινή του ὀνομασία εἶναι Γεσιλ – Ἴσμακ.

210. Ὁ Ἄλης ὀνομάζεται τώρα Κιζιλ – Ἴσμακ, δηλαδή κόκκινος ποταμός, ἐπειδή τά νερά του παίρνουν κόκκινο χροῖμα στίς πηγές, ἀπό τά γύρω ἀργιλωδή στρώματα. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος ποταμός τῆς Μ. Ἀσίας καί χύνεται στόν Εὐξείνιο Πόντο.

ἀκόμα νά περάσετε οὔτε τόν Παρθένιο,²¹¹ ὅπου θά φτάσετε ἂν
 10 περάσετε τόν Ἄλη. Ἐγώ λοιπόν ἔχω τή γνώμη πώς ἡ πορεία θά σᾶς
 εἶναι ὄχι δύσκολη, παρά ὀλωσδιόλου ἀδύνατη. Ἐνῶ ἂν ταξιδέψε-
 τε ἀπό τή θάλασσα, εἶναι δυνατό, πλέοντας παράλληλα, στή στε-
 ριά, νά φτάσετε στή Σινώπη, κι ἀπό κεῖ στήν Ἡράκλεια.²¹² Ἀπό
 τήν Ἡράκλεια δέ θά βρεῖτε δυσκολία στό ταξίδι, εἴτε ἀπό τή στε-
 ριά τό κάμετε εἴτε ἀπό τή θάλασσα. Καί τοῦτο, γιατί σ' αὐτή τήν
 πόλη ὑπάρχουν πολλά πλοῖα.

11-14

*Οἱ Ἕλληνες
 ἀποφασίζουν
 νά ταξιδέψουν
 μέ πλοῖα.*

- 11 "Ὅταν τέλειωσε τό λόγο του, μερικοί ὑποψιάζονταν ὅτι αὐτά
 τά εἶπε ἐξαιτίας τῆς φιλίας του μέ τόν Κορύλα, πού ἦταν καί ἀντι-
 πρόσωπός του στή Σινώπη. Ἄλλοι νόμισαν πώς ὁ σκοπός του ἦταν
 νά πάρει δῶρα²¹³ γι' αὐτήν τή συμβουλή. Κι ἄλλοι ὑποψιάζονταν
 πώς τά εἶπε, γιά νά μήν περάσουν μέσα ἀπό τή χώρα τῶν Σινω-
 πέων καί τή λεηλατήσουν. Πάντως οἱ Ἕλληνες ἀποφάσισαν νά
 συνεχίσουν τήν πορεία τους ἀπό τή θάλασσα. Κατόπι μίλησε ὁ
 12 Ξενοφώντας καί εἶπε: «Σινωπεῖς, οἱ στρατιῶτες προτιμοῦν νά
 προχωρήσουν σύμφωνα μέ τή συμβουλή σας. Τό ζήτημα ὅμως
 μπαίνει ἔτσι: Ἄν πρόκειται τά πλοῖα πού θά μᾶς δώσετε νά εἶναι
 ἀρκετά, ὥστε οὔτε ἕνας στρατιώτης μας νά μή μείνει ἐδῶ, τότε
 πρόθυμα θά ταξιδέψουμε. Ἀλλά ἂν πρόκειται ἄλλοι νά μείνουν
 ἐδῶ κι ἄλλοι νά ταξιδέψουν, δέ σκοπεύομε νά μποῦμε στά καρᾶδια.
 13 Γιατί ξέρομε πώς ὅπου εἶμαστε δυνατοί, ἐκεῖ μποροῦμε καί νά γλι-
 τώσουμε καί νά προμηθευτοῦμε τροφίμα. Ἀντίθετα, ἂν κάπου
 βρεθοῦμε κατώτεροι ἀπό τούς ἐχθρούς, εἶναι ὀλοφάνερο πώς θά
 καταντήσουμε νά γίνουμε δοῦλοι». Ὅταν τ' ἄκουσαν οἱ Σινωπεῖς,

211. Ὁ Παρθένιος ἦταν ποταμός τῆς Παφλαγονίας, πού σήμερα λέγεται Μπαρτάν ἢ Παρτίν – Τσαί.

212. Ἦταν ἑλληνική πόλη στόν Εὐξείνιο Πόντο, ἀποικία τῶν Μεγαρέων.

213. Τά δῶρα θά τά ἔπαιρνε ἀπό τόν Κορύλα δέβεια, ἀφοῦ κατά τή γνώμη τῶν Ἑλλήνων αὐτόν ἤθελε νά ἐξυπηρετήσει ὁ Ἐκατόνυμος, μέ ὄσα εἶπε στούς στρατιῶτες.

Τό γνωστότερο περσικό νόμισμα, ὁ δαρεικός. Ἀπεικονίζει ἕναν τοξότη, πού φαίνεται πώς παριστάνει τὸ βασιλιά Δαρεῖο. (Λονδίνο, Βρεττανικὸ Μουσεῖο).

τοὺς πρότρεψαν νά στείλουν ἀπεσταλμένους στὴν πόλη τους. Καί 14 στέλνουν τὸν Καλλίμαχο τὸν Ἀρκάδα, τὸν Ἀρίστωνα τὸν Ἀθηναῖο καί τὸ Σαμόλα τὸν Ἀχαιο. Τοῦτοι ξεκίνησαν καί πῆγαν.

Σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ ἔδλεπε ὁ Ξενοφώντας πολλοὺς Ἕλληνες 15 ὀπλίτες καί πελταστὲς καί τοξότες καί σφεντονήτες καί ἵππεις, πού εἶχαν ἀποκτήσει μεγάλες ἰκανότητες ἀπὸ τὴν ἀσκησὴ τους στὶς μάχες, νά εἶναι συγκεντρωμένοι στὸν Πόντο, ὅπου ποτέ δὲν ἔτοιμάστηκε τόσο μεγάλη δύναμη μὲ λίγα χρήματα. Τοῦ φάνηκε λοιπὸν καλὸ νά φτιαξοῦν μιά πολιτεία, κι ἔτσι νά δώσει στὴν Ἑλλάδα καινούρια χώρα καί δύναμη. Γιατί εἶχε τὴ γνώμη πὼς αὐτὴ ἡ 16 πόλη θά γίνεῖ μεγάλη, ὑπολογίζοντας καί τὸν ἀριθμὸ τῶν στρατιωτῶν κι ἐκείνους πού κατοικοῦσαν τριγύρω στὸν Πόντο. Ἔκαμε θυσία γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ, προτοῦ τὸ ἀνακοινῶσει στοὺς στρατιῶτες, καί κάλεσε τὸ Σιλανὸ τὸν Ἀμπρακιώτη²¹⁴ πού ἦταν κάλο-

15-27

Σχέδια τοῦ Ξενοφώντας καὶ ἀντιδράσεις ἄλλων.

²¹⁴ Ἔτσι λεγόταν αὐτὸς ὁ μάντης γιατί καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἀμπρακία ἢ Ἀμδρακία τῆς Ἡπείρου. Ἡ θέση τῆς πόλης αὐτῆς ἦταν κοντὰ στὸν Ἀραχθὸ ποταμὸ, ἴσως ἐκεῖ πού βρίσκεται ἡ σημερινὴ Ἄρατα.

- 17 τε μάντης τοῦ Κύρου. Τοῦτος ὁμως φοδῆθηκε μήπως γίνουον αὐτὰ καὶ ἐγκατασταθεὶ κάλου ὁ στρατός. Γι' αὐτό ἀνακοινοῦνε στούς στρατιώτες πώς ὁ Ξενοφώντας θέλει νά τούς ἐγκαταστήσει ἐδῶ καὶ νά χτίσει πόλη, γιά νά κερδίσει γιά λογαριασμό του δόξα καὶ
- 18 δύναμη. Ἀλλά ὁ ἴδιος ὁ Σιλανός ἤθελε νά γυρίσει στήν Ἑλλάδα ὅσο μπορούσε γρηγορότερα. Γιατί εἶχε μαζί του φυλαγμένους τρεῖς χιλιάδες δαρεικοὺς πού πήρε ἀπό τόν Κύρο, τότε πού δῆκε ἀληθινή ἢ προφητεία του στίς θυσίες, ὅτι γιά δέκα μέρες δέ θά
- 19 τόν πολεμοῦσε ὁ βασιλιάς. Ὅταν τ' ἄκουσαν οἱ στρατιώτες, ἄλλοι νόμισαν πώς ἦταν προτιμότερο νά ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ, οἱ περισσότεροι ὁμως δέν τό ἤθελαν. Τότε ὁ Τιμασίωνας ἀπό τή Δάρδανο καὶ ὁ Θώρακας ὁ Βοιωτός λένε σέ κάποιους Ἡρακλειῶτες καὶ Σινωπεῖς ἐμπόρους, ὅτι, ἂν δέν προμηθεύουν χρήματα στούς στρατιώτες γιά νά ἔχουν στό ταξίδι τὰ ἀπαραίτητα, ὑπάρχει κίνδυνος νά μείνει στόν Πόντο μιά τόσο μεγάλη δύναμη. Γιατί ὁ Ξενοφώντας σκέφτεται - καὶ παρακάλεσε κι ἐμᾶς νά κάνουμε τό ἴδιο - μόλις ἔρ-
- 20 θουν τὰ πλοῖα, τότε νά πει ξαφνικά στό στρατό: «Στρατιώτες, σᾶς ὀλέπομε νά θρίσκεστε τώρα σέ ἀμηχανία καὶ γιά τό τι θά γίνει μέ ὁσα χρειάζονται στό ταξίδι καὶ γιά τό πώς θά ἀνακουφίσετε τοὺς δικοὺς σας, γυρίζοντας στήν πατρίδα. Ἄν ὁμως θέλετε, διαλέξτε ἓνα μέρος ἀπό τή χώρα πού κατοικεῖται ὀλόγυρα στόν Πόντο, κι ἐκεῖ πού σᾶς ἀρέσει ἀράξετε. Τότε ὁποῖος θέλει μπορεῖ νά γυρίσει στήν
- 21 πατρίδα· κι ἂν κανένας προτιμᾷ, ἄς μείνει ἐδῶ. Πλοῖα ὑπάρχουν, καὶ μ' αὐτὰ μπορεῖτε νά ἐπιτεθεῖτε ξαφνικά, σέ ὁποῖον τόπο θέλετε». Αὐτὰ πού ἄκουσαν οἱ ἔμποροι, τὰ ἀνακοίνωσαν στίς πόλεις τους. Ἐστειλε μάλιστα μαζί τους ὁ Τιμασίωνας, πού καταγόταν ἀπό τή Δάρδανο, καὶ τό συμπατριώτη του τόν Εὐρύμαχο καὶ τό Θώρακα τῷ Βοιωτό, γιά νά ποῦν τὰ ἴδια πράγματα. Οἱ Σινωπεῖς κι οἱ Ἡρακλειῶτες, μόλις τ' ἄκουσαν, στέλνουν ἀπεσταλμένο στόν Τιμασίωνα καὶ τόν παρακαλοῦν νά πάρει χρήματα καὶ νά φροντί-
- 22 σει νά φύγει ὁ στρατός. Ἐκεῖνος τ' ἄκουσε μέ εὐχαρίστηση καὶ λέει τὰ παρακάτω σέ συγκέντρωση τῶν στρατιωτῶν: «Δέν πρέπει, στρατιώτες, νά σκέφτεστε τήν ἐγκατάστασή σας ἐδῶ, οὔτε νά προτιμᾶτε τίποτε ἄλλο περισσότερο ἀπό τήν Ἑλλάδα. Μαθαίνω ὁμως ὅτι μερικοὶ κάνουν θυσίες γι' αὐτόν τό σκοπό, χωρίς νά σᾶς τό
- 23 ἀνακοινώσουν. Ἐγώ σᾶς ὑπόσχομαι πώς, ἂν φύγετε ἀπό δῶ μέ τὰ

καράδια, θά σᾶς δίνω μισθό ἕνα κυζικηνο²¹⁵ στόν καθένα τό μή-
να, ἀρχίζοντας ἀπό τήν πρωτομηνιά. Καί θά σᾶς πάω στήν Τρω-
άδα, ἀπ' ὅπου μέ ἔστειλαν ἐξορία, καί θά ἔχετε γιά δική σας τήν
πατρίδα μου. Γιατί μέ τή θέλησή τους θά μέ δεχτοῦν. Θά σᾶς πάω ²⁴
ἀκόμα ὁ ἴδιος σέ μέρος, ἀπ' ὅπου θά πάρετε πολλά χρήματα. Μά
ἐκτός ἀπ' αὐτά, γνωρίζω καλά τήν Αἰολίδα καί τή Φρυγία καί
τήν Τρωάδα καί ὀλόκληρη τή χώρα τοῦ Φαρνάδαζου²¹⁶, πρώτα
πρώτα γιατί κατάγομαι ἀπ' αὐτά τά μέρη, ἔπειτα γιατί ἔκαμα ἐκ-
στρατεία²¹⁷ ἐκεῖ μαζί μέ τόν Κλέαρχο καί μέ τό Δερκυλίδα». Τό-
τε σηκώθηκε ὁ Θώρακας ὁ Βοιωτός, πού φιλονικούσε μέ τόν Ξε-
νοφώντα γιά τό ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ, καί εἶπε πώς, ἂν φύγουν
ἀπό τόν Πόντο, θά βρεθοῦν στή Χερσόνησο, μιά χώρα ὁμορφη
καί πλούσια. Ἐκεῖ θά μπορεῖ νά ἐγκατασταθεῖ ὁποῖος θέλει, ἐνῶ
ὁποῖος δέν τό θέλει, θά γυρίσει στήν πατρίδα του. Εἶναι ὁμως
ἀστεῖο, ἀφοῦ ὑπάρχει στήν Ἑλλάδα πολλή καί γόνιμη γῆ, νά ἀ-
ναζητοῦν τέτοια στίς βαρβαρικές χώρες. «Ὡσπου νά φτάσετε ²⁶
πάντως ἐκεῖ, εἶπε, ὑπόσχομαι κι ἐγώ ὅπως καί ὁ Τιμασίωνας, πώς
θά σᾶς πληρώνουμε μισθό». Αὐτά βέβαια τά ἔλεγε, γιατί ἤξερε τί
ὑποσχέθηκαν οἱ Ἡρακλειῶτες κι οἱ Σινωπεῖς στόν Τιμασίωνα,
γιά νά τόν καταφέρουν νά φύγουν μέ τά πλοῖα. Στό διάστημα ²⁷
αὐτό ὁ Ξενοφώντας δέ μιλοῦσε καθόλου.

Ἦτοτε σηκώθηκαν οἱ Ἀχαιοί Φιλήσιος καί Λύκωνας κι ἔ-
λεγαν πώς ἦταν φοβερό νά προσπαθεῖ ὁ Ξενοφώντας ιδιαίτερα
νά τούς πείσει νά μείνουν ἐκεῖ γιά πάντα καί νά θυσιάζει γιά τήν
ἐγκατάσταση (χωρίς νά τό ξέρει ὁ στρατός), δημόσια ὁμως νά
μὴν κάνει κουδέντα γιά τήν ὑπόθεση.

Τότε ὁ Ξενοφώντας ἀναγκάστηκε νά σηκωθεῖ καί νά πει τά ²⁸

²¹⁵. Ὁ κυζικηνός ἦταν ἕνα χρυσό νόμισμα πού ἰσοδυναμοῦσε μέ εἴκοσι
ἀπτικές δραχμές. Τό ὄνομά του τό πήρε ἀπό τή πόλη Κύζικο.

²¹⁶. Φαρνάδαζος ὀνομαζόταν ὁ σατράπης τῆς Βιθυνίας καί τῆς Φρυγίας.

²¹⁷. Πρόκειται γιά τήν ἐποχή πού πήγε ὁ Δερκυλίδας στόν Ἑλλησποντο
ἔχοντας τό ἀξίωμα τοῦ ναύαρχου, δηλαδή τό 441 π. χ.

28-33

Ὁ Ξενοφώντας
δίνει ἐξηγή-
σεις καί συμ-
φωνεῖ μέ τήν
πρόταση τῶν
ἄλλων.

παρακάτω: «Όπως βλέπετε, στρατιώτες, ἐγὼ κάνω ὅσες θυσίες
 μπορῶ καί γιά δικό σας καί γιά δικό μου ὄφελος, προσπαθώντας
 νά πετύχω, μέ τά λόγια καί τίς σκέψεις καί τίς πράξεις μου, ἐκεῖ-
 να πού πρόκειται νά ὠφελήσουν καί σᾶς καί μένα. Καί τώρα θυ-
 σίαζα γι' αὐτό τό ζήτημα, ἄν δηλαδή εἶναι προτιμότερο νά ἀρχίσω
 νά σᾶς μιλῶ καί νά ἐνεργῶ σχετικά μέ τούτη τήν ὑπόθεση ἢ νά
 29 μὴν τήν ἀγγίξω καθόλου. Μά ὁ μάντης Σιλανός μου εἶπε, κι αὐτό
 εἶναι τό πιό σημαντικό, πῶς τά σημάδια ἀπό τίς θυσίες εἶναι κα-
 λά. Γιατί ἤξερε πῶς κι ἐγὼ κάτι γνωρίζω ἀπό μαντική, ἐπειδή
 πάντοτε θρῖσκομαι στόν τόπο πού γίνονται οἱ θυσίες. Εἶπε λοι-
 πόν πῶς ἔβλεπε, παρατηρώντας τά σπλάχνα τῶν ζώων, κάποια
 σκευωρία καί ὑπουλότητα πού μέ ἀφορούσε, γιατί εἶχε τή συναι-
 σθηση πῶς ὁ ἴδιος μηχανευόταν συκοφαντίες σέ βάρος μου. Καί
 πραγματικά εἶπε ἐδῶ κι ἐκεῖ, πῶς ἐγὼ σκόπευα νά ἀρχίσω νά
 30 ἐφαρμόζω τά σχέδιά μου χωρίς τή συγκατάθεσή σας. Μά ἐγὼ, ἄν
 σᾶς ἔβλεπα νά θρῖσκεστε σέ δύσκολη θέση, θά ἀναζητοῦσα κά-
 ποιον τρόπο, ὥστε νά μπορέσετε νά κυριέψετε μιά πόλη. Καί τότε
 ὁποῖος ἤθελε ἄς γύριζε στήν πατρίδα, ὁποῖος δέν ἤθελε, ἄς ἔμενε
 ὥσπου νά ἀποχτήσει ἀρκετά γιά νά ὠφελήσει καί τοὺς δικούς
 31 του. Τώρα ὁμως βλέπω πῶς οἱ Ἑρακλειῶτες κι οἱ Σινωπεῖς καί
 πλοῖα σᾶς στέλνουν γιά νά φύγετε καί μερικοὶ ὑπόσχονται πῶς
 θά σᾶς δώσουν μισθὸ ἀπό τήν πρωτομηνιά. Γι' αὐτό μου φαίνεται
 πῶς εἶναι προτιμότερο νά πᾶμε μέ σιγουριά ὅπου θέλομε, παίρ-
 νοντας καί μισθὸ γι' αὐτὴν τήν ἀσφάλεια. Φτάνω μάλιστα στό
 σημεῖο νά παραιτηθῶ ἀπό κείνα τά σχέδια, καί ὅσοι μ' ἐπισκέ-
 πτονταν καί μου ἔλεγαν πῶς εἶναι ἀνάγκη νά τά πραγματοποιή-
 σω, τώρα νομίζω πῶς πρέπει νά σταματήσουν κι αὐτοὶ νά μου τὸ
 32 λένε. Γιατί ἔχω τούτη τή γνώμη: ὅταν εἴστε πολλοὶ μαζί, ὅπως σ'
 αὐτὴ τήν περίσταση, καί τό σεβασμὸ προκαλεῖτε στοὺς ἄλλους
 καί τά ἀπαραίτητα ἔχετε· ἀφοῦ ὅταν εἶναι κανεὶς δυνατότερος
 ἀπὸ κάποιον, τότε μπορεῖ νά πάρει τήν περιουσία του.» Ἄν ὁμως
 χωριστεῖτε κι ἡ δύναμή σας διασπασεῖ, τότε οὔτε τροφίμα μπο-
 33 ρεῖτε νά προμηθεύεστε, οὔτε νά φύγετε ἀπὸ δῶ χαρούμενοι. Εἶ-
 μαι λοιπόν κι ἐγὼ μέ τή γνώμη σας, δηλαδή νά τραβήξουμε γιά
 τήν Ἑλλάδα, κι ἄν κανένας πιασεῖ νά φεύγει προτοῦ ὀλόκληρος
 ὁ στρατός βρεθεῖ σέ μέρος ἀσφαλισμένο, αὐτὸς νά περάσει ἀπὸ

δίκη σά νά ἔχει διαπράξει ἀδίκημα. Σέ ὅποιον φαίνονται αὐτά καλά, εἶπε, νά σηκώσει τό χέρι». Ὅλοι σηκώσαν τά χέρια τους.

Μά ὁ Σιλανός φώναζε καί προσπαθοῦσε νά τοὺς πείσει πώς ἦταν σωστό νά φύγει ὅποιος ἠθελε. Οἱ στρατιῶτες ὁμως δέν τό δέχονταν, καί τόν φοβέριζαν πώς θά τόν τιμωρήσουν, ἂν τόν πιᾶσουν νά προσπαθεῖ νά τό σκάσει.

Μόλις πληροφορήθηκαν οἱ Ἡρακλειῶτες πώς οἱ Ἕλληνες ἦταν ἀποφασισμένοι νά φύγουν καί πώς ὁ ἴδιος ὁ Ξενοφώντας εἶχε δεχτεῖ τήν ἀπόφαση, τοὺς στέλνουν τά πλοῖα, ἀλλά τοὺς γέλασαν σχετικά μέ τά χρήματα πού εἶχαν ὑποσχεθεῖ στόν Τιμασίωνα καί στό Θώρακα (γιά τήν πληρωμή τῶν στρατιωτῶν). Τότε ἔκείνοι πού ὑποσχέθηκαν πώς θά δίνουν μισθό, τά ἔχασαν καί φοβόνταν τό στρατό. Γι' αὐτό πῆραν καί τοὺς ἄλλους στρατηγούς, πού τοὺς εἶχαν ἀνακοινώσει τίς προηγούμενες ἐνέργειές τους (ὄλοι μαζεύτηκαν ἐκεῖ, ἐκτός ἀπό τό Νέωνα τόν Ἀσιναιῖο, τόν ὑποστράτηγο τοῦ Χειρίσοφου - ἀφοῦ ὁ Χειρίσοφος δέν εἶχε ἔρθει ἀκόμα) καί πηγαίνουν στόν Ξενοφόντα καί τοῦ λένε πώς μετάνιῶσαν καί πώς τοὺς φαίνεται προτιμότερο, μιά πού ὑπάρχουν πλοῖα, νά πᾶνε στό Φάση²¹⁸ ποταμό καί νά κυριέψουν τή χώρα τῶν Φασιανῶν. Βασιλιάς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἔτυχε νά εἶναι ὁ ἐγγονός τοῦ Αἰήτη²¹⁹. Ὁ Ξενοφώντας ὁμως ἀποκρίθηκε πώς δέν μπορούσε νά ἀνακοινώσει τίποτε ἀπ' αὐτά στοὺς στρατιῶτες. «Ἔσεῖς, τοὺς εἶπε, συγκεντρώστε τους, ἂν θέλετε, καί πείτε τα». Τότε ὁ Τιμασίωνας ἀπό τή Δάρδανο πρότεινε νά μῆν καλέσουν σέ συνέλευση τό στρατό, παρᾶ νά προσπαθῆσει κάθε στρατηγός νά πείσει τοὺς λοχαγούς του. Ἐφυγαν κι ἔκαναν ἔτσι.

Οἱ στρατιῶτες πληροφορήθηκαν τά ὅσα γίνονταν, καί ὁ Νέωνας¹ διάδωσε πώς ὁ Ξενοφώντας κατάφερε νά κάμει τοὺς ἄλλους στρατηγούς ν' ἀλλάξουν γνώμη καί πώς σκέφτεται νά ξεγελάσει

34-37

*Διμαρτυρίες
τοῦ μάντη. Οἱ
ἄλλοι στρα-
τηγοὶ ἀποσύ-
ρουν τίς προ-
τάσεις τους.*

ΚΕΦ. 7

1-4

*Ἀνησυχία τῶν
στρατιωτῶν,*

218. Ὁ Φάσης ποταμός βρίσκεται στήν Κολχίδα καί χύνεται στόν Εὐξείνιο Πόντο.

219. Αὐτός θά ἦταν ἀπόγονος ἐκείνου πού φύλαγε στήν Κολχίδα τό χρυσόμαλο δέσμα. τοῦ πατέρα τῆς Μήδειας.

ἀπό τή
διάδοση πώς
θά γυρίσουν
στό Φάση.

- 2 τό στράτευμα καί νά τό ξαναοδηγήσει στόν ποταμό Φάση²²⁰.
 2 Στό ἄκουσμα τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν οἱ στρατιῶτες ὀργί-
 σθηκαν κι ἔκαναν συγκεντρώσεις ἢ μαζεύονταν ὀμάδες ὀμάδες
 καί ὑπῆρχε μεγάλος φόβος μήπως ἐπαναλάβουν ἐκεῖνα πού εἶχαν
 κάμει καί στούς ἀπεσταλμένους τῶν Κόλχων καί στούς ἀγορανό-
 μους (ὄσους δέν πρόλαβαν νά πάνε στή θάλασσα, τούς πετροδό-
 3 λησαν)²²¹. Ὁ Ξενοφώντας τότε πήρε εἶδηση τίς κινήσεις αὐτές,
 καί νόμισε πώς εἶναι σωστό νά καλέσει γρήγορα σέ συνέλευση
 τούς στρατιῶτες, καί νά μὴν τούς ἀφήσει νά συγκεντρωθοῦν μό-
 4 νοι τους. Ἔδωσε λοιπὸν διαταγή στόν κήρυκα νά τούς καλέσει σέ
 συνέλευση. Κι οἱ στρατιῶτες μόλις τόν ἄκουσαν, ἔτρεξαν ἀπό
 παντοῦ μέ μεγάλη προθυμία. Τότε ὁ Ξενοφώντας δέν κατηγόρησε
 τούς στρατιηγούς, πού εἶχαν πάει καί συζητήσαν μαζί του, παρὰ
 εἶπε τοῦτα τὰ λόγια:

5-12 Ὁ Ξενοφώντας
ἀποκλείει
τὴν ἀλήθεια
τῶν διαδό-
σεων.

- 5 «Μαθαίνω, στρατιῶτες, ὅτι κάποιος μέ συκοφαντεῖ, πώς ἐγώ
 τάχα σᾶς ξεγέλασα καί σκοπεύω νά σᾶς ὀδηγήσω στό Φάση. Σᾶς
 ἐξορκίζω στό ὄνομα τῶν θεῶν νά μ' ἀκούσετε, καί ἂν ἀποδειχτεῖ
 πώς ἔκαμα κάτι κακό γιά σᾶς, δέν πρέπει νά φύγω ἀπ' αὐτό τό
 μέρος προτοῦ τιμωρηθῶ. Ἄν ὅμως φανοῦν πώς μέ βλάπτουν ἐ-
 6 κεῖνοι πού μέ κατηγοροῦν λέγοντας ψευτιές, τότε πρέπει νά τούς
 φερθεῖτε ὅπως τούς ταιριάζει. Ἔσεῖς ξέρετε δέβαια, εἶπε, ἀπό
 πού θγαίνει ὁ ἥλιος καί πού βασιλεύει, καί πώς, ἂν ἔχει σκοπὸ
 κανεῖς νά πάει στήν Ἑλλάδα, πρέπει νά βαδίζει πρὸς τὴ δύση.
 Ἀντίθετα, ἂν θέλει νά πάει στούς βαρβάρους, πρέπει νά βαδίζει
 ἀνατολικά. Ὑπάρχει λοιπὸν ἄνθρωπος, πού θά μπορούσε νά σᾶς
 παραπλανήσει καί νά σᾶς κάμει νά πιστέψετε πώς ὁ ἥλιος θγαίνει
 7 ἀπό τὴ δύση καί βασιλεύει στήν ἀνατολή; Μά ἐκτός ἀπ' αὐτό
 ξέρετε καί τοῦτο, ὅτι δηλαδή ἅμα φυσάει βοριάς, ὀδηγεῖ ἐκεῖ-

220. Ὑπάρχουν δυὸ ποτάμια μέ τό ὄνομα αὐτό: τό ἓνα στή χώρα τῶν Χαλύβων καί τό ἄλλο στή χώρα τῶν Κόλχων.

221. Γιά τὰ ἐπιπεῖδια αὐτά γίνεται λόγος στό Πέμπτο Βιβλίον, κεφ. 7, παρᾶρχ. 17, 19 καί 24.

νον πού ταξιδεύει ἔξω ἀπό τόν Πόντο στήν Ἑλλάδα, ἐνῶ ἅμα
 φυσάει νοτιάς, τόν πηγαίνει πρὸς τό Φάση. Λένε ἀκόμα πὼς τά
 ταξίδια γιά τήν Ἑλλάδα εἶναι καλά, ἅμα φυσάει βοριάς. Εἶναι
 λοιπόν δυνατό νά σᾶς παρασύρει κανεῖς καί νά μπεῖτε στό πλοῖο
 μέ νοτιά; Ἴσως ὁμως βρεθεῖ κάποιος νά πεῖ, πὼς θά σᾶς βάλω 8
 στό καράβιο ὅταν εἶναι γαλήνη. Μά ἐγώ θά ταξιδέψω μέ ἕνα
 πλοῖο, ἐνῶ ἐσεῖς τό λιγότερο μέ ἑκατό. Πὼς λοιπόν μπορῶ ἢ νά
 σᾶς ἀναγκάσω νά ταξιδέψετε μαζί μου χωρὶς νά τό θέλετε, ἢ νά
 σᾶς ξεγελάσω καί νά σᾶς πάω ὅπου μοῦ ἀρέσει; Ἄς ὑποθέσουμε 9
 ὁμως ὅτι παραπλανηθήκατε καί παρασυρθήκατε ἀπό μένα νά πᾶ-
 τε στό Φάση, καί πὼς ἀποδιβαζόμαστε σέ κείνη τή χώρα. Θά κα-
 ταλάβετε βέβαια πὼς δέ θρίσκεστε στήν Ἑλλάδα. Τότε ἐγώ πού
 σᾶς ἔχω ξεγελάσει θά εἶμαι ἕνας, ἐνῶ ἐσεῖς οἱ ξεγελασμένοι κοντά
 δέκα χιλιάδες, καί μάλιστα ὄπλισμένοι. Σέ ποιά περίπτωση τάχα
 θά μποροῦσε νά τιμωρηθεῖ σκληρότερα ἕνας ἄνθρωπος, παρά ὅ-
 ταν κάνει τέτοια σχέδια γιά τόν ἑαυτό του καί γιά σᾶς; Μά αὐτά 10
 εἶναι λόγια ἀνθρώπων ἡλίθιων καί ἐκείνων πού μέ φθοноῦν γιά
 τήν ἐκτίμηση πού μοῦ δείχνετε. Δέν εἶναι ὁμως σωστό νά μέ φθο-
 νοῦν· γιατί ἐγώ ποιόν ἐμποδίζω νά λέει, ἂν μπορεῖ, κάτι χρησιμο-
 στίς συνελεύσεις σας, ἢ νά πολεμᾷ, ἂν τό ἔχει ὄρεξη, γιά λογα-
 ρισμὸ δικό σας καί δικό του, ἢ νά φροντίζει ἀγρυπντα γιά τήν
 ἀσφάλειά σας; Μήπως ὅταν ἐκλέγετε τοὺς ἀρχηγούς σας, ἐγώ εἶ-
 μαι ἐμπόδιο σέ κανένα; Παραχωρῶ τή θέση μου, ἄς εἶναι ἄλλος
 ἀρχηγός, φτάνει νά ἀποδείξει πὼς ἐργάζεται γιά τό καλό σας.
 Ἄλλὰ σταματῶ, γιατί εἶναι ἀρκετά ὅσα εἶπα σχετικά μέ τήν ὑπό- 11
 θεση τούτη. Ἄν ὁμως κάποιος ἀπό σᾶς ἔχει τή γνώμη πὼς μπο-
 ροῦσε νά ξεγελαστεῖ ὁ ἴδιος ἢ κανένας ἄλλος μ' αὐτά, ἄς μᾶς
 διαφωτίσει λέγοντάς το. Πάντως, ὅταν νομίσετε πὼς ἔχουν εἰπω- 12
 θεῖ ἀρκετά, νά μὴ φύγετε, προτοῦ ἀκούσετε κάτι πού βλέπω νά
 παρουσιάζεται στό στρατό. Αὐτό ἂν πέσει στοὺς στρατιῶτες κι
 ἂν ἀπλωθεῖ ὅσο φαίνεται, εἶναι καιρὸς νά σκεφτοῦμε γιά τοὺς
 ἑαυτοὺς μας, γιατί ὑπάρχει φόβος μήπως ἀποδειχτεῖ πὼς εἴμαστε
 οἱ χειρότεροι κι οἱ πιὸ ξεδιάντροποι ἄντρες ἀπέναντι σέ θεοὺς
 καί σέ ἀνθρώπους, σέ φίλους καί σ' ἐχθροὺς».

13-26

Ἄν ὅταν τ' ἀκουσαν οἱ στρατιῶτες, ἀποροῦσαν καί τόν παρα- 13 Ἐλεισσία

πού ἐκθέτουν
τό στρατό.

καλοῦσαν νά τοὺς πεί τί συμβαίνει. Τότε ξαναρχίζει νά μιλάει: «Ξέρετε δέβαια, πὼς ἀπάνω στά θουνά ὑπάρχουν κάποιοι βαρβαρικοί συνοικισμοί, πού ἔχουν φιλίες μέ τοὺς Κερασούντιους. Ἄπ' αὐτούς κατέβαιναν μερικοί ἄνθρωποι καί σᾶς πουλοῦσαν ζῶα γιά τίς θυσίες καί ὅ,τι ἄλλο εἶχαν. Μοῦ φαίνεται μάλιστα πὼς κάποιοι ἀπό σᾶς ἀνέβηκαν στό πιό κοντινό ἀπ' αὐτά τὰ μέ-

14 ρη, ἀγόρασαν κάτι καί ξανάφυγαν. Μόλις ἔμαθε ὁ Κλεάρετος ὁ λοχαγός πὼς ἐκεῖνο τό χωριό ἦταν καί μικρό καί ἀφρούρητο, μιά καί οἱ κάτοικοι του εἶχαν ἐμπιστοσύνη στοὺς φιλικούς δεσμούς, βαδίζει τή νύχτα καταπάνω του γιά νά τό λεηλατήσει, χωρίς νά

15 μᾶς πεί τίποτα. Καί εἶχε στό μυαλό του νά μὴν ξαναγυρίσει στό στρατεύμα, ἂν τό κυριέψει, παρά νά μπεῖ στό καράδι πού θρίσκονταν κι οἱ σύντροφοί του κι ἀρμένιζαν κοντά στή στεριά, νά βάλει μέσα ὅ,τι ἀρπάξει, καί φεύγοντας νά ταξιδέψει ἔξω ἀπό τόν Πόντο. Αὐτές τίς συμφωνίες εἶχαν κάμει μαζί του οἱ σύντροφοι πού θρίσκονταν μέσα στό καράδι, ὅπως μέ πληροφοροῦσαν

16 πρὶν ἀπό λίγο. Φώναξε λοιπόν ὁ Κλεάρετος ὅσους στρατιῶτες κατάφερε νά πείσει καί τοὺς ὀδήγησε καταπάνω στό χωριό. Μά τόν πρόλαβε ἡ μέρα, ἐνῶ ἀκόμα βάδιζε, καί οἱ ντόπιοι μαζεύτηκαν σέ ὀχρωμένους τοποθεσίες καί χτυπώντας τους ἀπό μακριά κι ἀπό κοντά σκοτώνουν τόν Κλεάρετο καί ἀρκετούς ἀπό τοὺς ἄλλους, ἐνῶ κάτι λίγοι καταφέρνουν καί γυρίζουν στήν Κερα-

17 σούντα. Αὐτά ἔγιναν τή μέρα πού ἐμεῖς ξεκινούσαμε νά ἔρθομε ἐδῶ μέ τὰ πόδια. Μερικοί μάλιστα ἀπό κείνους πού θά ἔρχονταν μέ τό καράδι θρίσκονταν ἀκόμα στήν Κερασούντα· δέν εἶχαν προλάβει νά θγοῦν ἀπό τό λιμάνι στ' ἀνοιχτά. Ὑστερ' ἀπ' αὐτά, ὅπως λένε οἱ Κερασούντιοι, ἔρχονται ἀπό τό χωριό τρεῖς ἄντρες ἀπό τοὺς πιό σεβάσιμους γέροντες, ζητώντας νά παρουσιαστοῦν

18 στή συνέλευσή μας. Ἐπειδὴ ὁμως δέ μᾶς δρῆκαν, ἔλεγον στοὺς Κερασούντιους πὼς δέν μπορούσαν νά ἐξηγήσουν γιατί ἀποφασίσαμε νά τοὺς ἐπιτεθοῦμε. Κι ὅταν, προσθέτουν, τοὺς ἐδεβαίωσαν πὼς αὐτή ἡ ἐπίθεση δέν ἔγινε μέ συνεννόηση ὀλῶν μας, ἐκεῖνοι εὐχαριστήθηκαν καί σκόπευαν νά ταξιδέψουν ὡς ἐδῶ, γιά νά μᾶς περιγράψουν τὰ ἐπεισόδια καί νά μᾶς προτρέψουν νά πά-

19 ροῦμε καί νά θάψομε τοὺς νεκρούς. Ἀλλά μερικοί ἀπό τοὺς Ἕλληνας πού εἶχαν γλιτώσει, ἔτυχε νά θρίσκονται ἀκόμα στήν

Κερασούντα. Καί μόλις ἔμαθαν πρὸς τὰ πού κατευθύνθηκαν οἱ βάρβαροι, καί οἱ ἴδιοι τόλμησαν νά τοὺς χτυπήσουν μέ πέτρες καί τοὺς ἄλλους παρακινουῖσαν νά κάνουν τό ἴδιο. Ἔτσι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι σκοτώνονται μέ λιθοβολισμό, κι ἦταν κι οἱ τρεῖς σεδιάσμιοι γέροντες καί μάλιστα ἀπεσταλμένοι.

Ἔστερ' ἀπ' αὐτό, ἔρχονται οἱ Κερασοῦντιοι καί μᾶς ἀναφέρουν ὅσα ἔγιναν. Στό ἄκουσμά τους ἔμεῖς οἱ στρατηγοὶ στενοχωρηθήκαμε γιά τὰ ἐπεισόδια καί σκεφτόμασταν μαζί μέ τοὺς Κερασοῦντιοὺς μέ ποιό τρόπο νά θάψουμε τοὺς Ἕλληνες νεκροὺς. Ἐκεῖ ὁμως πού καθόμασταν πῶ πέρα ἀπ' τὸ στρατόπεδο, ἀκούσαμε ξαφνικά μεγάλο θόρυβο: «Χτύπα τον, ρίχνε του»· καί στή στιγμή ἔβλεπε πολλοὺς πού ἔτρεχαν κρατώντας πέτρες στά χέρια, κι ἄλλους πού ἔσκυβαν κι ἔπαιρναν ἀπὸ χάμω.

Οἱ Κερασοῦντιοι τότε, ἐπειδὴ ἔτυχε νά ἔχουν δεῖ καί τὰ ἐπεισόδια πού ἔγιναν στήν πόλη τους, φοδῆθηκαν καί τραβᾶνε πρὸς τὰ πλοῖα. Κι ἀπὸ μᾶς ὁμως μερικοὶ τὰ χρειάστηκαν, μά τό Δία. Ἄλλά ἐγὼ ἔτρεξα κοντά τους καί τοὺς ρώτησα τί συμβαίνει. Καί ποιοι ἀπ' αὐτοὺς δέν ἤξεραν τίποτα, ὥστόσο κρατοῦσαν πέτρες μέσ στά χέρια. Τέλος βρῆκα ἕναν πού ἤξερε τί γινόταν, καί μοῦ λέει πὼς οἱ ἀγορανόμοι²²² συμπεριφέρονται μέ μεγάλη σκληρότητα στοὺς στρατιῶτες. Σ' αὐτό τό διάστημα βλέπει κάποιος τόν 24 ἀγορανόμο Ζήλαρχο πού πήγαινε πρὸς τή θάλασσα καί τόν φώξε δυνατά. Μόλις οἱ ἄλλοι τό ἄκουσαν, ὁρμούν καταπάνω του, σά νά εἶχε φανεῖ ἀγριογούρουνο ἢ ἐλάφι. Οἱ Κερασοῦντιοι πάλι, 25 ὅταν τοὺς εἶδαν νά τρέχουν πρὸς τό μέρος τους, νόμισαν πὼς δίχως ἄλλο ἢ ἐπίθεση γίνεται ἐναντιὰ τους, καί γι' αὐτό φεύγουν τρεχάτοι καί πέφτουν μέσα στή θάλασσα. Μαζί τους ὁμως ἔπεσαν μερικοὶ κι ἀπὸ μᾶς, καί ὅποιος ἔτυχε νά μὴν ξέρει κολύμπι πνίγηκε. Καί τί νομίζετε πὼς ἔπαθαν αὐτοί; Δέν εἶχαν κάμει κανένα 26. κακό, φοδῆθηκαν ὁμως μήπως μᾶς εἶχε πιάσει λύσσα σάν τὰ σκυλιά. Ἄν λοιπόν αὐτά συνεχιστοῦν, σκεφτεῖτε ποιά κατάσταση θά δημιουργηθεῖ γιά τό στρατό.

222. Ἀγορανόμοι ὀνομάζονταν ἐκεῖνοι πού εἶχαν τήν ἐπίδλεψη στήν ἀγορά τῶν τροφίμων. Στό στρατόπεδο φέρονταν σκληρά στοὺς στρατιῶτες καί πολλές φορές τοὺς χτυποῦσαν.

27-33
Κίνδυνοι από
τὴν ἀπειθα-
ρχία τῶν στρα-
τιωτῶν.

- 27 Πρῶτα πρῶτα ὅλοι ἐσεῖς δέ θά ἔχετε τὸ δικαίωμα οὔτε πό-
λεμο νά κάνετε ἐνάντια σ' ὅποιον θέλετε οὔτε καί νά τόν σταμα-
τήσετε, παρὰ ὅποιος τύχει θά ὀδηγεῖ μόνος τὸ στρατό ὅπου θε-
λήσει. Καί ἂν σᾶς ἔρθουν τίποτε ἀπεσταλμένοι γιὰ νά σᾶς ζητή-
σουν εἰρήνη ἢ κάτι ἄλλο, θά τοὺς σκοτώσει ὅποιος τὸ ἐπιθυμήσει
κι ἔτσι θά γίνῃ αἴτιος νά μὴν ἀκούσετε τοὺς λόγους ἐκείνων πού
28 ἔρχονται νά συζητήσουν μαζί σας. Ὑστερα ἐκείνους πού θά ἐκλέ-
ξετε σεῖς ὅλοι γιὰ ἀρχηγούς, δέ θά τοὺς λογαριάζουν καθόλου, κι
ἂν κανεῖς ἐκλέξει τὸν ἑαυτό του στρατηγὸ καί θέλει νά φωνάζει
«χτύπα! χτύπα!», αὐτὸς θά εἶναι ἰκανὸς καί τὸν ἀρχηγό του νά
σκοτώσει ἀδίκαστο καί ὅποιον ἀπλό στρατιώτη θελήσει, φτάνει
νά ὑπάρχουν ἐκεῖνοι πού θά πειθαρχήσουν στὰ λόγια του, ὅπως
29 ἔγινε καί τώρα. Σκεφτεῖτε ἀκόμα τί κακὸ σᾶς ἔχουν κάμει αὐτοὶ
οἱ αὐτοδιορισμένοι στρατηγοί. Πρῶτα πρῶτα ὁ Ζήλαρχος ὁ ἀγο-
ρανόμος καί ἂν σᾶς ἔδραψε, ἔφυγε μὲ τὸ πλοῖο χωρὶς νά τιμω-
ρηθεῖ. Ἐάν ὅμως δέ σᾶς ἔδραψε, ἔφυγε ἀπὸ τὸ στρατό, γιατί φο-
30 βήθηκε μὴπως ἀδίκῃ σκοτωθεῖ, χωρὶς νά τόν δικάσετε. Ἐκείνοι
πάλι πού πετροβόλησαν τοὺς ἀπεσταλμένους γέροντες, κατάφε-
ραν ὥστε μονάχα ἐσεῖς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες νά μὴ νιώθετε σιγουριά
στὴν Κερασούντα, ἐκτός ἂν πηγαίνετε ἐκεῖ μὲ στρατιωτικὴ δύ-
ναμη. Ὅσο γιὰ τοὺς νεκροὺς πού πρωτύτερα μᾶς πρότρεπαν οἱ
ἴδιοι πού τοὺς σκότωσαν νά τοὺς θάψουμε, κι αὐτοὺς τὰ κατά-
φεραν νά μὴν ὑπάρχει ἀσφάλεια νά τοὺς σηκώσουμε γιὰ θάψιμο,
οὔτε κι ἂν πᾶμε κρατώντας τὸ κηρύκειο²²³. Γιατί ποιὸς θά δεχτεῖ
νά πάει σάν κήρυκας, ἀφοῦ ἔχει σκοτώσει τοὺς κήρυκες ἄλλων;
31 Γι' αὐτὸ παρακαλέσαμε τοὺς Κερασούντιους νά τοὺς θάψουν.
Ἐάν λοιπὸν αὐτὰ πού ἔγιναν σᾶς φαίνονται καλά, δηλώστε το κα-
θαρά, ὥστε καθέννας χωριστὰ νά περιφουρήσει τὸν ἑαυτό του
καί νά προσπαθεῖ νά κατασκηνώσει σέ μέρος, πού θά ἔχει πολὺ
ψηλὰ ὄχυρωμένες τοποθεσίες, ἐπειδὴ αὐτὰ θά γίνονται κάθε τό-
32 σο. Ἐάν ὅμως νομίζετε πὼς τέτοιες πράξεις εἶναι ἔργα θηρίων καί

223. Τὸ κηρύκειο ἦταν ἓνα ραβδί – σύμβολο, πού, ὅταν οἱ κήρυκες τὸ
κρατοῦσαν, ἦταν ἱεροὶ καί ἀπαράδιαστοι. Τοὺς σέβονταν ὅλοι καί κανέ-
νας δέν τολμοῦσε νά τοὺς βλάψει ἢ νά τοὺς προσβάλλει. Τὸ κηρύκειο παρῆ-
στανε δυὸ φίδια ἀντιμέτωπα.

Κήρυκας πού κρατάει τό γνωστό σύμβολο
τῆς ἱερῆς του ἀποστολῆς, τό κηρύκειο.
(Ἀγγελιογραφία).

ὄχι ἀνθρώπων, προσπαθῆστε νά τίς σταματήσετε. Ἄλλιῶτικα, γιά
ὄνομα τοῦ Δία, πῶς θά θυσιάζουμε στούς θεούς μέ εὐχαρίστηση,
ἀφοῦ κάνουμε ἀσέβειες ἤ πῶς θά πολεμοῦμε τούς ἐχθρούς, ἄν σκο-
τώνομε ὁ ἓνας τόν ἄλλο; Καί ποιά πολιτεία θά μᾶς δεχτεῖ φιλι- 33
κά, ἅμα δλέπει νά ἔχουμε τέτοια ἀκαταστασία; Ἡ ποιός θά μᾶς
φέρει μ' ἐμπιστοσύνη ν' ἀγοράσουμε τροφίμα, ἀφοῦ κάνουμε ἀδι-
κίες σέ τόσο σοδαρά ζητήματα; Καί τόν ἔπαινο πού νομίζομε πῶς
θά πάρουμε ἀπ' ὄλους, ποιός θά ὄρεθῆ νά μᾶς τόν δώσει, ἀφοῦ
εἴμαστε τέτοιοι; Γιατί ξέρω πῶς ἐμεῖς θά λέγαμε, γιά ἀνθρώπους
πού τά κάνουν αὐτά, πῶς εἶναι τιποτένιοι».

Ἔστερ' ἀπό τό λόγο τοῦ Ξενοφῶντα σηκώθηκαν ὄλοι κι ἔλε- 34
γαν πῶς πρέπει νά τιμωρηθοῦν αὐτοί πού ἔκαναν τήν ἀρχή γιά
τέτοιες πράξεις, κι ἀπό δῶ καί πέρα νά μὴν τούς ἐπιτρέπεται πιά
νά παρανομοῦν. Κι ἄν κανένας ξανακάμει παρανομίες, νά τόν
τιμωρήσουν μέ θάνατο. Ἐλεγαν ἀκόμα νά κάμουν δίκες γιά ὄ-
λους τούς στρατηγούς, καθῶς καί γιά τίς περιπτώσεις πού ἀδική-
θηκαν μερικοί, ἀπό τότε πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος. Καί ὄρισαν
τούς λοχαγούς γιά δικαστές. Τέλος μέ πρόταση τοῦ Ξενοφῶντα 35
καί μέ τή συμβουλή τῶν μάντηδων ἀποφάσισαν νά καθαρί-
σουν ²²⁴ μέ θυσίες τό στράτευμα. Καί τό καθάρισαν.

224. Γιά νά ἐξιλεώσουν τούς θεούς πού θά εἶχαν ὀργιστεῖ ἀπό τή σκληρή
καί ἀδικη συμπεριφορὰ τῶν Ἑλλήνων, πού σκότωσαν τούς πρέσβεις τῶν

34-35

Μέτρα γιά τήν
ἀντιμετώπιση
τοῦ κακοῦ.

ΚΕΦ.8

*Πρόστιμο σέ
τρεις στρα-
τηγούς.*

2-7

*Στρατιῶτες
κατηγοροῦν
τόν Ξενοφῶντα
ὅτι τούς
χτύπησε.*

- 1 Εἶχαν ἀποφασίσει στή συνέλευση νά λογοδοτήσουν καί οἱ στρατηγοί στό δικαστήριο γιά τίς προηγούμενες πράξεις τους. Στή λογοδοσία καταδικάστηκαν ὁ Φιλῆσιος κι ὁ Ξανθικλῆς νά πληρώσουν εἴκοσι μνές²²⁵ πρόστιμο, γιατί δέν εἶχαν ἐπιστατήσει καλά νά φυλαχτοῦν τά πράγματα πού ἦταν φορτωμένα στά πλοῖα. Ὁ Σοφαίνετος πάλι καταδικάστηκε νά πληρώσει δέκα μνές, γιατί τόν εἶχαν ἐκλέξει, κι αὐτός παραμέλησε τά καθήκοντά του. Μερικοί κατηγορήσαν καί τόν Ξενοφῶντα, ἐπιμένοντας πώς τούς χτύπησε καί γενικά πώς τούς κακομεταχειριζόταν.
- 2 Τότε ὁ Ξενοφώντας ζήτησε ἀπό κείνον πού τόν πρωτοκατηγόρησε, νά πει πού τόν χτύπησε. Κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Στό μέρος πού πεθαίναμε ἀπό τό κρύο καί πού τό χιόνι ἦταν πάρα
- 3 πολύ». Ὁ Ξενοφώντας ὁμως εἶπε: «Μά ἂν σᾶς κακομεταχειριζόμουν σέ ἐποχή πού ἦταν βαρυχειμωνιά, ὅπως λές, καί μᾶς ἔλειπε τό ψωμί, καί δέν εἶχαμε κρασί οὔτε γιά μυρωδιά, κι ἤμασταν κουρασμένοι ἀπό τούς πολλούς κόπους, καί μᾶς ἀκολουθοῦσαν οἱ ἐχθροί, τότε παραδέχομαι πώς εἶμαι πιό θάναυσος κι ἀπό τά
- 4 γαϊδούρια. Γιατί λένε πώς αὐτά δέν κουράζονται νά συμπεριφέρονται θάναυσα. Πές μου ὁμως ποιά ἦταν ἡ αἰτία πού σέ χτύπησα. Σοῦ ζητοῦσα κάτι καί δέ μου τό ἔδινες; Ἄλαιτοῦσα νά
- 5 μου γυρίσεις τίποτε δανεικά; Ἢ μήπως ἤμουν μεθυσμένος καί σοῦ φέρθηκα ἄσχημα;». Ἐπειδή ἐκεῖνος εἶπε πώς δέν ὑπῆρχε καμιά τέτοια αἰτία, τόν ξαναρώτησε ὁ Ξενοφώντας ἂν εἶναι ὀπλίτης, ἀλλά ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε ὄχι. Πάλι τόν ρώτησε ἂν εἶναι πελταστής. Ἐκεῖνος ἀπάντησε πώς δέν ἦταν, παρά πώς οἱ σύντροφοί του τόν ἔβαλαν νά ὀδηγεῖ ἕνα γαϊδούρι, παρόλο πού δέν
- 6 ἦταν δούλος. Τότε ὁ Ξενοφώντας τόν ἀνάγνωρισε καί τόν ρώτησε: «Μήπως εἶσαι σὺ πού εἶχες μεταφέρει τόν ἄρρωστο;» - «Ναί μά τό Δία, εἶπε. Ἐσύ μ' ἔβαλες ἀναγκαστικά νά τόν πάρω καί
- 7 σκόρπισες τίς ἀποσκευές τῶν συντρόφων μου». «Μά τό σκόρπι-

Κόλχων, γι' αὐτό χρειαζόταν ἡ θρησκευτική τελετή τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆ γινόταν μέ θυσιές.

225. Ἡ μνά ἦταν νομισματική μονάδα στήν ἀρχαία Ἑλλάδα, πού ἰσοδυναμοῦσε μέ ἑκατό δραχμές τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

σμα, εἶπε ὁ Ξενοφώντας, ἔγινε κάπως ἔτσι. Ἔδωσα τίς ἀποσκευές σ' ἄλλους νά τίς κουβαλήσουν, μέ τή διαταγή νά τίς φέρουν σέ μένα, κι ὅταν τίς πῆρα ὄλες σέ καλή κατάσταση, σοῦ τίς γύρισα πίσω, ἀφοῦ κι ἐσύ μοῦ παρουσίασες τόν ἄρρωστο. Ἀκοῦστε ὁμως, εἶπε, πῶς ἔγιναν τά πράγματα, γιατί ἀξίζει τόν κόπο νά σᾶς τά πῶ.

Ἐνας στρατιώτης δέν μποροῦσε πιά νά βαδίζει κι ἔμενε πίσω. Ἐγώ δέν ἤξερα τίποτ' ἄλλο γι' αὐτόν, παρά μονάχα πῶς ἦταν κάποιος δικός μας. Σέ ἀνάγκασα λοιπόν νά τόν πάρεις, γιά νά μή σκοτωθεῖ· γιατί, ὅσο μπορῶ νά θυμᾶμαι, ξοπίσω μᾶς ἔρχονταν ἐχθροί». Ὡς ἐδῶ συμφώνησε ὁ ἄνθρωπος. «Σ' ἔστειλα μπροστά, 9 συνέχισε ὁ Ξενοφώντας, ὕστερα ὁμως πλησιάζοντας μέ τούς ὀπισθοφυλάκες σέ βρῖσκω νά σκάβεις ἕνα λάκκο γιά νά χώσεις μέσα τό στρατιώτη, κι ἐγώ σταμάτησα καί σέ παίνεσα. Μά τήν ὥρα 10 πού στεκόμασταν ἐκεῖ, ὁ στρατιώτης μάζεψε τό πόδι του καί ὄλοι φώναξαν πῶς ζεῖ, ἐνῶ ἐσύ εἶπες: «Ἄς ζήσει ὅσο θέλει, ἐγώ πάντως δέν τόν κουβαλῶ πιά». Τότε σέ χτύπησα· ἔχεις δίκιο· γιατί μοῦ ἔδωσες τήν ἐντύπωση πῶς ἤξερες ὅτι ἦταν ζωντανός. «Καί 11 τί, εἶπε τοῦτος, μήπως ὅταν σοῦ τόν παρουσίασα, δέν πέθανε;» «Κι ἐμεῖς ὄλοι θά πεθάνουμε, ἀπάντησε ὁ Ξενοφώντας, ἀλλά δέν πρέπει γι' αὐτό νά μᾶς θάψουν καί ζωντανούς».

Ὅλοι φώναξαν πῶς ἔπρεπε νά τόν εἶχε χτυπήσει περισσότερο 12 ῥο. Τότε ὁ Ξενοφώντας παρακινοῦσε καί τούς ἄλλους νά ποῦν γιατί τίς ἔφαγε ὁ καθένας. Κι ἐπειδή δέ σηκώνονταν, αὐτός ἔλεγε: 13 «Παραδέχομαι, στρατιῶτες, πῶς χτύπησα μερικούς πού δέν πειθαρχοῦσαν. Ὅσους δηλαδή κοιτάζαν νά σωθοῦν μέ τό δικό σας ἀγῶνα, πού προχωροῦσατε παραταγμένοι καί πολεμοῦσατε ὅπου ἦταν ἀνάγκη, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀφήναν τή θέση τους κι ἔτρεχαν μπροστά, προσπαθώντας νά λεηλατοῦν καί νά ἔχουν περισσότερα λάφυρα ἀπό σᾶς τούς ἄλλους. Ἄν ὁμως αὐτό τό κάναμε ὄλοι, ὄλοι θά χανόμασταν. Γι' αὐτό ἂν ἔδλεπα καμιά φορά κάποιον νά 14 τεμπελιάζει καί νά μή δείχνει διάθεση νά σηκωθεῖ, ἀλλά θεληματικά νά ἀφήνεται στους ἐχθρούς, τόν χτυποῦσα καί τόν ἀνάγκασα νά προχωρεῖ. Γιατί κι ἐγώ κάποτε πού ἦταν βαρυχειμωνιά, περιμένοντας μερικούς πού ετοίμαζαν τίς ἀποσκευές τους, ἔμεινα

8-11
Ἐξιτόρηση
τοῦ ἐπεισο-
δίου.

12-22
Δικαιολογία
τῆς συμπε-
ριφορᾶς τοῦ
Ξενοφῶντα.

καθισμένοι πολλήν ὥρα κι ὕστερα πρόσεξα πώς μέ μεγάλη δυ-
 15 σκολία σηκώθηκα καί τέντωσα τά πόδια μου. Ἐπί τότε λοιπόν
 πού τό δοκίμασα στόν ἑαυτό μου, ὅποιον ἄλλον ἔδλεπα νά κάθε-
 ται καί νά χαζεύει, τόν ἔδιωχνα. Γιατί τό νά κινιέται κανείς καί
 νά φέρονται σάν ἄντρας, συντελεῖ στό νά ἀποκτᾶ τό σῶμα θερμό-
 τητα καί εὐλυγισία. Ἐνῶ τό νά κάθεται καί νά μένει ἀκίνητος,
 ἔδλεπα πώς κάνει νά παγώνει τό αἷμα καί νά σαπίζουν τά δά-
 16 χτυλά τῶν ποδιῶν, πράγματα πού κι ἐσεῖς ξέρετε πώς τά ἔπαθαν
 πολλοί. Κάποιον ἄλλο πάλι, πού ἔμεινε πίσω γιά ξεκούραση, κι
 ἐμπόδιζε καί σᾶς πού ἦσασαν μπροστά κι ἐμᾶς τοὺς τελευταίους
 νά προχωροῦμε, ἴσως τόν ἐχτύπησα μέ γροθιά, γιά νά μὴ χτυπη-
 17 θεῖ ἀπό τή λόγγη τῶν ἐχθρῶν. Ἐτσι ὅλοι αὐτοί ἔχουν τό δικαί-
 ωμα τώρα πού γλίτωσαν, ἄν ἔπαθαν ἄδικα κάτι κακό ἀπό μένα,
 νά ζητήσουν τήν τιμωρία μου. Ἄν ὅμως ἔπεσαν στά χέρια τῶν
 ἐχθρῶν, θά πάθαιναν φοδερὰ κακά, χωρίς νά μπορούν νά ζητή-
 18 σουν τήν τιμωρία κανενός. Ὁ λόγος μου εἶναι ἀπλός, πρόσθεσε.
 Ἄν ἐτιμώρησα κανένα γιά τό καλό του, νομίζω σωστό νά δρῶ
 τήν τιμωρία πού θά ἔδρισκαν οἱ γονεῖς γιά τά παιδιά τους κι οἱ
 δάσκαλοι γιά τοὺς μαθητές. Κι οἱ γιατροὶ ἀκόμα καίνε καί κό-
 19 δουν, γιά τό καλό τοῦ ἀρρώστου. Στήν περίπτωση πάλι πού ἔχετε
 τή γνώμη πώς αὐτά τά ἔκανα ἀπό σκληρότητα, σκεφτεῖτε πώς
 ἐγώ, μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν, ἔχω περισσότερο θάρρος τώρα πα-
 ρά τότε καί πώς εἶμαι τολμηρότερος καί πίνω περισσότερο κρασί.
 20 ἀλλά δέ χτυπῶ κανένα. Γιατί σᾶς βλέπω σέ περίοδο γαλήνης. Ὁ-
 ταν ὅμως εἶναι κακοκαιρία καί φουρτοῦνα στή θάλασσα, δέ βλέ-
 πετε πώς καί μόνο ἀπό μιᾶ μικρῆ κίνηση θυμώνει ὁ κυβερνήτης
 τοῦ πλοίου μέ κείνους πού εἶναι στήν πρύμνη κι ὁ βοηθός του μέ
 κείνους πού εἶναι στήν πλώρη; Γιατί σέ τέτοια περίσταση καί μι-
 κρά λάθη νά γίνουν, εἶναι ἱκανά νά τοὺς καταστρέψουν ὅλους
 21 μαζί. Ἄλλά καί σεῖς ἀνεπιφύλαχτα κρίνατε πώς τοὺς χτυποῦσα
 δίκαια. Γιατί ἦσασαν κοντά καί κρατοῦσατε ξίφη, ὄχι ψήφους,
 καί μπορούσατε νά τοὺς βοηθήσετε, ἄν θέλατε. Ὅμως, μά τό Δία,
 οὔτε αὐτοὺς βοηθοῦσατε, οὔτε καί μαζί μου χτυποῦσατε ἐκείνους
 22 πού ἀπειθαρχοῦσαν. Ἐτσι δώσατε τό δικαίωμα στοὺς κακοὺς νά
 ἔχουν ἀσχημὴ συμπεριφορά, ἀφήνοντάς τους ἀτιμώρητους. Γιατί
 νομίζω πώς ἄν κοιτάξετε μέ προσοχή, θά δρεῖτε πώς οἱ ἴδιοι πού

ἦταν τότε πάρα πολύ ἀπειθαρχοί, ἔχουν καί τώρα πολύ ἄσχημη
 συμπεριφορά. Ὁ Βοϊσκος λόγου χάρι, ὁ πυγμαχός ἀπό τή Θεο- 23
 σαλία, τότε προσπαθοῦσε μέ κάθε τρόπο νά μή σηκώνει ἀσπίδα,
 γιατί, τάχα, ἦταν ἄρρωστος, ἐνῶ τώρα, ὅπως μαθαίνω, ἔχει γδύ-
 σει πολλούς Κοτυωρίτες. Ἄν ἔχετε λοιπόν μυαλό, σ' αὐτόν νά 24
 κάνετε τό ἀντίθετο ἀπό κείνο πού κάνουν στά σκυλιά. Τά ἄγρια
 σκυλιά δηλαδή τήν ἡμέρα τά δένουν, ἐνῶ τή νύχτα τ' ἀφήνουν
 ἐλεύθερα. Ἐσεῖς, ἄν εἶστε μυαλωμένοι, τή νύχτα θά τόν δένετε
 καί τήν ἡμέρα θά τόν ἀφήνετε ἐλεύθερο. Ἀπορῶ ὁμως, πρόσθε-
 σε, πού ἄν ἔγινε σέ μερικούς ἀπό σᾶς μισητός, τό θυμάστε καί τό 25
 διηγίεστε, ἐνῶ ἄν προφύλαξα κανέναν ἀπό τό κρῦο ἢ ἄν ἔδιωξα
 ἐχθρό ἀπό κοντά του ἢ ἄν τοῦ προμήθεψα κάτι, ὅταν ἦταν ἄρρω-
 στος ἢ ὅταν εἶχε ἀνάγκη, αὐτά δέν τά θυμάται κανένας. Δέ θυ-
 μάστε ἀκόμα οὔτε ἄν παίνεσα τόν ἄντρα πού ἔκαμε μιά καλή
 πράξη, οὔτε ἄν τίμησα, ὅσο μπόρεσα, ἕνα στρατιώτη πού φάνηκε
 γενναῖος στή μάχη. Καί ὁμως εἶναι ὠραῖο καί δίκαιο καί ἱερό καί 26
 εὐχάριστο νά θυμάται κανεῖς τά καλά, περισσότερο παρά τά κα-
 κά». Τότε σηκώθηκαν ὅλοι κι ἔφεραν στή μνήμη τους τά ὅσα
 τοῦς εἶχε προσφέρει. Καί τό ἀποτέλεσμα ἦταν πώς τά πράγματα
 τακτοποιήθηκαν.

23-26
*Τό παράδειγμα
 τοῦ Βοϊ-
 σκου. Συμπέ-
 ρασμα τοῦ Ξε-
 νοφώντα.*

BIBΛIO EKTO

ΚΕΦ.1

1-13

Οἱ Ἕλληνες
μέ γιορτές
καί χορούς
διασκεδάζουν
τούς ἀπε-
σταλμένους
Παφλαγόνες.

- 1 Ὑστερ' ἀπ' αὐτά, ὅσον καιρό ἔμεναν στά Κοτύωρα, ἄλλοι ζοῦσαν ἀγοράζοντας τὰ τρόφιμα κι ἄλλοι ἀρπάζοντάς τα ἀπό τὴν Παφλαγονία. Κι οἱ Παφλαγόνες²²⁶ ὅμως λήστευαν μέ μεγάλη πι- δεξοσύνη ἐκείνους πού σκόρπιζαν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ, καί προ- σπαθοῦσαν νά κακοποιοῦν ὅσους κατασκήνωναν τὴ νύχτα μακριά. Αὐτὸ ἦταν αἰτία νά θρῖσκονται σέ ἐχθρικότατες σχέσεις ἀναμετα-
2 ξύ τους. Ὁ Κορύλας, πού ἔτυχε τότε νά εἶναι διοικητὴς τῆς Παφλα- γονίας, στέλνει στοὺς Ἕλληνες ἀπεσταλμένους μέ ἄλογα καί ὁμορ- φες στολές, γιὰ νά τοὺς ποῦν πὼς ἦταν πρόθυμος νά συνεννοηθεῖ
3 μαζί τους, ὥστε νά μὴ θλάφτει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Ἀλλὰ οἱ στρατη- γοὶ ἀποκρίθηκαν πὼς γι' αὐτά θά πάρουν ἀπόφαση μαζί μέ τὸ στρατό, φιλοξένησαν ὅμως πρόθυμα τοὺς ἀπεσταλμένους. Γιὰ τὴ φιλοξενία προσκάλεσαν κι ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες ὅσους νόμι-
4 ζαν πὼς ἄξιζαν μιά τέτοια τιμὴ. Τότε θυσιάσαν μερικά ἀπὸ τὰ βόδια πού εἶχαν πάρει ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καί ἄλλα ζῶα, καί σέρβι- ραν ἄφθονα φαγητά, πού τὰ ἔτρωγαν ξαπλωμένοι πάνω σέ δεντρόφυλλα, κι ἔπιναν τὸ κρασί σέ ποτήρια καμωμένα ἀπὸ κέρα-
5 τα ζώων, πού τὰ ἔβρισκαν σ' αὐτὸ τὸν τόπο. Ὅταν ἔκαμαν σπον- δές καί τραγοῦδησαν τὸν παιάνα, σηκώθηκαν πρῶτοι κάποιοι στρατιῶτες πού ἦταν ἀπὸ τὴ Θράκη καί χόρευαν ὄπλισμένοι, ἐνῶ ἔπαιζε ἡ φλογέρα, καί πηδοῦσαν ψηλά κι ἐλαφρά, κάνοντας φι- γοῦρες χορευτικές μέ τὰ μαχαίρια τους. Τέλος ὁ ἕνας χτυπᾷ τὸν
6 ἄλλο καί τὸν πληγώνει, ὅπως νόμισαν ὅλοι. Ὁ πληγωμένος ἔπεσε στὴ γῆ μέ πιδέξιο τρόπο. Κι οἱ Παφλαγόνες ἔβγαλαν δυνατές φω- νές. Τότε ὁ νικητὴς ἔβγαλε τὰ ὅπλα τοῦ ἄλλου καί τὰ πήρε καί δῆγῃκε ἀπὸ τὸ μέρος πού χόρευαν, τραγουδώντας τὸ τραγοῦδι τοῦ

226. Ἐτοι ὀνομάζονται οἱ κάτοικοι τῆς Παφλαγονίας. Ἡ χώρα αὐτὴ βρι- σκόταν στὸ βορινὸ τμῆμα τῆς Μ. Ἀσίας, ἀνάμεσα στὴ μεγάλη Φρυγία, στὴν Καππαδοκία, στὴ Βιθυνία καί στὸν Εὐξείνιο Πόντο.

Σιτάλκα²²⁷. Ἄλλοι Θράκες κουβάλησαν ἔξω τό νικημένο, πού τάχα ἦταν νεκρός, ἐνῶ στήν πραγματικότητα δέν εἶχε λάθει τίποτα. Ὑστερα σηκώθηκαν Αἰνιάνες καί Μάγνητες καί χόρευαν, ὅπλισμένοι κι αὐτοί, ἕνα χορό πού λέγεται καρπαία²²⁸. Ὁ τρόπος τοῦ χοροῦ ἦταν ἔτσι δά: ὁ ἕνας ἀφήνει τά ὄπλα καταγῆς σιμά του κι ἀρχίζει τάχα νά ὀδηγáει τά βόδια καί νά σπέρνει, συχνά ὁμως γυρίζει πρὸς τά πίσω τό κεφάλι σά νά φοβάται. Ξαφνικά παρουσιάζεται ὁ ἄλλος πού κάνει τό ληστή. Μόλις τόν δεῖ ὁ πρῶτος ἀπό μακριά, ἀρπάζει τά ὄπλα καί τρέχει νά τόν συναντήσει μπροστά σά βόδια πιάνει πόλεμο μαζί του. Ὅλα αὐτά τά ἔκαναν ρυθμικά, σύμφωνα μέ τό σκοπό πού ἔπαιζε ἡ φλογέρα. Στό τέλος ὁ ληστής δένει τό ζευγολάτη καί τόν παίρνει καί φεύγει μαζί μέ τά βόδια. Καμιά φορά ὁμως γίνεται τό ἀντίθετο. Τότε ὁ ζευγολάτης δένει πρὸς τά πίσω τά χέρια τοῦ ληστή, τόν ζεύει πλάι σά βόδια καί τόν κεντᾶ μαζί μ' αὐτά. Κατόπιν ἄρχισε τό χορό κάποιος πού ἦταν ἀπό τή Μυσία, κρατώντας μιά μικρή ἀσπίδα ἀπό κλωνάρια ἰτιάς στό κάθε του χέρι. Τοῦτος χορεύοντας, τή μιά ἔκανε πῶς πολεμοῦσε ἐναντία σέ δυό ἀντίπαλους, τήν ἄλλη χρησιμοποιοῦσε τίς ἀσπίδες ἀντιμετωπίζοντας τόν ἕνα μονάχα, καί ἄλλοτε πάλι στριφογύριζε γρήγορα κι ἔκανε τοῦμπες πρὸς τά πίσω, κρατώντας τίς ἀσπίδες. Ἔτσι παρουσιαζόταν ἕνα ὠραῖο θέαμα. Στό τέλος χόρευε τόν περσικό χορό χτυπώντας τίς ἀσπίδες, καί γονάτιζε καί ξανασηκωνόταν. Καί ὅλα αὐτά τά ἔκανε ρυθμικά, σύμφωνα μέ τό σκοπό τῆς φλογέρας²²⁹.

Πάνω στήν ὥρα, μπῆκαν ξαφνικά στρατιῶτες ἀπό τή Μαντί-

227. Ὁ Σιτάλκας ἦταν βασιλιάς τῶν Θρακῶν συνήθιζαν νά τραγουδοῦν κάποιο τραγούδι γιά νά τόν τιμήσουν.

228. Καρπαία' λεγόταν ἕνας χορός τῶν δόρειων Ἑλλήνων, πιθανότατα μακεδονίτικος.

229. Ἡ φλογέρα λεγόταν **αὐλός** στήν ἀρχαία γλῶσσα. Ἦταν, ὅπως καί σήμερα, ἕνα πνευστό μουσικό ὄργανο, πού κατασκευαζόταν ἀπό καλάμι ἢ ξύλο ἢ ἄλλη ὕλη.

νεια: σηκώθηκαν καί μερικοί ἄλλοι ἀπό τή Ἄρκαδία φορώντας ὅσο γίνεται πιό ὁμορφο ὄπλισμό, καί περπατοῦσαν ρυθμικά μέ τό σκοπό τοῦ ἔνοπλου χοροῦ πού ἔπαιζε ἡ φλογέρα. Ὑστερα τραγούδησαν τόν παιάνα καί χόρευαν, ὅπως γίνεται ὅταν πηγαίνουν στούς ναοῦς τῶν θεῶν οἱ ἱερές πομπές. Μέ κατάπληξη εἶδαν οἱ Παφλαγόνες ὄλους αὐτούς τοὺς ἔνοπλους χορούς.

- 12 Τότε ὁ Μυσός, βλέποντάς τους νά τά ἔχουν χαμένα, κατάφερε κάποιον ἀπό τήν Ἄρκαδία πού εἶχε ἀγοράσει μιὰ χορεύτρια, νά τή φέρει μέσα, ἀφοῦ πρώτα τή στόλισε ὅσο μπορούσε πιό ὁμορφα καί τῆς ἔδωσε μιὰ ἐλαφριά ἀσπίδα. Ἐκεῖνη χόρευε μέ πολλά λυγίσματα τήν πυρρίχη²³⁰. Τότε χάλασε ὁ κόσμος ἀπό τά χειροκροτήματα, κι οἱ Παφλαγόνες ρώτησαν ἄν πολεμοῦσαν μαζί τους καί γυναῖκες. Οἱ στρατιῶτες ἀπάντησαν πῶς αὐτές ἦταν πού ἔκαμαν τό βασιλιά νά τό δάλει στά πόδια καί νά φύγει ἀπό τό στρατόπεδο²³¹. Ἔτσι τέλειωσε ἡ νύχτα τούτη.

14-17

Οἱ Ἕλληνες φτάνουν στή Σινώπη, ὅπου ἔρχεται κι ὁ Χειρίσοφος.

- 14 Τήν ἄλλη μέρα ὁδήγησαν τοὺς ἀπεσταλμένους στό στρατεύμα. Οἱ στρατιῶτες σκέφτηκαν πῶς ἦταν καλό νά μή βλάψουν τοὺς Παφλαγόνες οὔτε νά κακοπαθοῦν ἀπό κείνους. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό οἱ ἀπεσταλμένοι ἔφυγαν. Κι οἱ Ἕλληνες, μέ τήν ἐντύπωση πῶς διαθέτουν ἀρκετά πλοῖα, μπήκαν μέσα κι ἄρχισαν ν' ἀρμενίζουν μέρα καί νύχτα, ἔχοντας τόν καιρό κατάπρυμα καί μέ τήν Παφλαγονία
- 15 πρὸς τ' ἀριστερά. Τήν ἄλλη μέρα φτάνουν στή Σινώπη κι ἄραξαν στήν Ἄρμῆνη²³², πού ἦταν ἐπίνειο αὐτῆς τῆς πόλης. Οἱ Σινωπεῖς

230. Ἡ πυρρίχη ἦταν ἔνοπλος χορός, πού συνοδεύταν ἀπό μουσικό ὄργανο καί τραγούδι. Σ' αὐτόν παρουσιάζονταν ὅλες οἱ κινήσεις τῶν πολεμιστῶν τήν ὥρα τῆς μάχης, ἀμυντικές καί ἐπιθετικές. Τόν ἐπινόησε ὁ Κρητικός Πύρριχος, ἀπό τόν ὁποῖο πῆρε καί τό ὄνομα.

231. Αὐτό βέβαια τό λένε εἰρωνικά, ἄν θυμηθοῦμε μάλιστα τήν τύχη πού εἶχαν δυό ἑταίρες, ὅταν οἱ Πέρσες τοῦ Ἀρταξέρξη μπήκαν στό στρατόπεδο τοῦ Κύρου (αὐτά ἀναφέρονται στό Βιβλ. Πρώτο, κεφ. 10, παράγρ. 2-3).

232. Τό ἐπίνειο αὐτό ἀπέιχε ἀπό τή Σινώπη 50 στάδια. Ἡ σημερινή του ὀνομασία εἶναι Ἄκ - Λιμάν.

βέβαια κατοικοῦν στήν Παφλαγονία, εἶναι ὁμως ἄποικοι τῶν Μιλησίων. Αὐτοί τότε στέλνουν στούς Ἑλληγες γιά δῶρα τρεῖς χιλιάδες μέδιμνους²³³ κριθαρένιο ἀλεύρι καί χίλιες πεντακόσιες στάμνες γεμάτες κρασί. Ἐδῶ ἦρθε κι ὁ Χειρίσοφος ἔχοντας μιά τριή- 16 ρη. Οἱ στρατιῶτες περίμεναν πῶς θά τοῦς φέροι κάτι γυρίζοντας πίσω. Μά δέν ἔφερε τίποτα, παρά μονάχα τοῦς ἀνακοίνωσε πῶς γιά τίς πράξεις τους τοῦς ἐπαινεῖ ὁ ναύαρχος Ἄναξιίδιος, καθώς καί οἱ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι, καί τοῦς ὑπόσχεται πῶς θά τοῦς δώσει μισθό, ἂν ἔρθουν ἔξω ἀπό τόν Πόντο.

Ἐκεῖ στήν Ἀρμῆνη ἔμειναν οἱ στρατιῶτες πέντε μέρες. Ὅσο 17 ὁμως αἰσθάνονταν ὅτι πλησιάζουν στήν Ἑλλάδα, τόσο περισσότερο τώρα παρά πρωτύτερα τοῦς ἔμπαινε στό μυαλό πῶς πρέπει νά γυρίσουν στήν πατρίδα ἔχοντας κάτι μαζί τους.

Νόμισαν λοιπόν ὅτι, ἂν ἐκλέξουν ἕναν ἀρχηγό, αὐτός θά μπο- 18 ρήσει καλύτερα, παρά ἂν εἶναι πολλοί, νά διοικεῖ τό στρατό μέρα καί νύχτα. Ἀκόμα ὁ ἕνας, ἂν χρειαστεῖ νά μείνει ἀπαρατήρητος σέ κάποια ἐνέργεια, εὐκολότερα μπορεῖ νά κρυφτεῖ, κι ἂν εἶναι ἀνάγκη νά προλάβει κάτι, λιγότερο θά καθυστερήσει. Γιατί δέ θά χρειαζόταν νά κουβεντιάσουν πολλοί ἀναμεταξύ τους, παρά μονάχα νά τελειώσει ἐκεῖνο πού ἀποφάσισε ὁ ἕνας. Αντίθετα, τόν προηγούμενο καιρό οἱ στρατηγοί τά ἔκαναν ὅλα σύμφωνα μέ τή γνώμη τῆς πλειοψηφίας. Ἐνῶ ἔκαναν αὐτές τίς σκέψεις, στραφή- 19 καν πρός τόν Ξενοφῶντα. Πῆγαν οἱ λοχαγοί καί τόν συνάντησαν καί τοῦ εἶπαν τή γνώμη τῶν στρατιωτῶν καί, ἐκφράζοντάς του καθένας τήν ἐκτίμησή του, προσπαθοῦσε νά τόν πείσει νά γίνει αὐτός ἀρχηγός. Ὁ Ξενοφώντας ἀπό τή μιά μεριά τό ἠθέλε, γιατί 20 σκεφτόταν πῶς ἔτοι καί ἡ ὑπόληψή του ἀνάμεσα στούς φίλους θά μεγαλώσει περισσότερο καί ἡ φήμη του θά φτάσει στήν πατρίδα μεγαλύτερη, κι ἀκόμα πῶς μπορούσε ἕξαιτίας του ν' ἀποκτήσουν οἱ στρατιῶτες κάτι καλό. Αὐτές οἱ σκέψεις τόν ξεσήκωσαν, ὥστε 21 νά θέλει νά γίνει ἀρχηγός μέ ἀπόλυτη ἐξουσία. Ἀπό τήν ἄλλη

18-21

Οἱ Ἑλληγες θέλουν ἀρχηγό μέ ἀπόλυτη ἐξουσία τόν Ξενοφῶντα.

233. Ὁ μέδιμνος ἦταν σκεῦος πού χρησιμοποιεῖτο γιά τό μέτρομα τῶν στερεῶν, προπάντων τοῦ σιταριοῦ, καί χωροῦσε περίπου 48 κιλά.

ὁμως, κάθε φορά πού σκεφτόταν ὅτι τά μελλούμενα δέν μπορεῖ νά τά γνωρίζει κανένας ἄνθρωπος, καί πώς γι' αὐτό ὑπῆρχε φόβος, μήπως χάσει καί τή δόξα πού εἶχε κερδίσει πρωτύτερα, δέν ἤξερε τί νά κάνει.

22-23

*Τί ἔδειξαν
τά σημάδια
κι οἱ θυσίες.*

- 22 Τῇ στιγμή πού θρισκόταν σέ ἀμηχανία γιά τό τί νά ἀποφασίσει, τοῦ φάνηκε προτιμότερο νά ζητήσει τή συμβουλή τῶν θεῶν. Πρόσταξε τότε νά τοῦ φέρουν δυό ζῶα κι ἔκανε θυσία στό Δία τό βασιλιά, γιατί σ' αὐτόν τοῦ εἶχε ὀρίσει τό Μαντεῖο τῶν Δελφῶν νά θυσιάζει²³⁴. Εἶχε μάλιστα τή γνώμη πώς αὐτός ὁ θεός τοῦ εἶχε στείλει τό ὄνειρο πού εἶδε, ὅταν ἄρχιζε μέ τούς ἄλλους στρατηγούς
- 23 νά φροντίζει γιά τό στρατό²³⁵. Κι ὅταν ξεκινούσε ἀπό τήν Ἐφεσο γιά νά παρουσιαστεῖ στόν Κύρο, θυμόταν πώς ἔκραζε ἕνας ἀετός πρὸς τά δεξιὰ του, καθισμένος ὁμως. Ὁ μάντης πού τόν συνόδευε τοῦ εἶπε πώς αὐτό τό σημάδι ἦταν σημαντικό, ὄχι συνηθισμένο, καί πώς προφήτεψε δόξα, μὰ καί κόπους μεγάλους. Γιατί τά ὄρνια κάνουν ἐπιθέσεις ἐναντία στόν ἀετό πού θρίσκεται καθισμένος.
- 24 Πρόσθεσε ὁμως ὅτι δέν ἐσήμαινε πλούτη, ἀφοῦ ὁ ἀετός πετώντας προπάντων παίρνει τήν τροφή του. Ὅταν λοιπόν ἔκανε τή θυσία, ὁ θεός τοῦ προφήτεψε καθαρά πώς δέν εἶχε ἀνάγκη ἀπό ἄλλη ἐξουσία καί πώς δέν ἔπρεπε νά τή δεχτεῖ, ἂν τόν ἐκλέξουν ἀρχηγό. Αὐτά τότε ἔτσι ἔγιναν.

25-31

*Ποῦ στηρίζει
τήν ἀρνησή του
ὁ Ξενοφώντας.*

- 25 Κατόπι συγκεντρώθηκε ὁ στρατός, καί ἔλεγον ὅλοι νά ἐκλέξουν ἕναν ἀρχηγό. Μόλις πήραν αὐτή τήν ἀπόφαση, πρότειναν τόν Ξενοφώντα. Καί ἐπειδή φαινόταν καθαρά πώς θά τόν ἐκλέξουν, ἂν κανένας φέροι τό ζήτημα σέ ψηφοφορία, ὁ Ξενοφώντας σηκώ-
- 26 θηκε καί μίλησε ἔτσι: «Σάν ἄνθρωπος πού εἶμαι, στρατιῶτες, μέ συγκινεῖ ἡ ἐκτίμησή σας. Σᾶς χρωστῶ εὐγνωμοσύνη γι' αὐτό, καί εὐχομαι νά δώσουν οἱ θεοί νά μπορέσω νά σᾶς κάμω κάτι καλό. Τό

234. Βλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 1 παράγρ. 6.

235. Βλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 1 παράγρ. 11 – 12.

νά ἐκλέξετε ὁμως ἐμένα ἀρχηγό σας, ἐνῶ βρίσκεται ἐδῶ ἄντρας Σπαρτιάτης, μοῦ φαίνεται πὼς δέν εἶναι ὠφέλιμο γιά σας, καί δυσκολότερα θά πετύχετε ἀπό τοὺς Σπαρτιάτες κάτι πού θά χρειάζεστε. Νομίζω ἀκόμα πὼς αὐτό γιά μένα εἶναι ἐπικίνδυνο. Γιατί βλέπω πὼς καί ἐναντία στήν πατρίδα μου δέν ἔπασαν νά 27 πολεμοῦν, παρά ὅταν τήν ἀνάγκασαν νά παραδεχτεῖ πέρα γιά πέρα πὼς οἱ Λακεδαιμόνιοι τήν ἐξουσιάζουν. Ὅταν τό παραδέχτη- 28 καν αὐτό, μονομιᾶς σταμάτησαν τόν πόλεμο, καί δέν πολιορκήσαν πιά ἀπό κεί κι ὕστερα τήν πόλη. Ἄν λοιπόν ἐγώ, παρόλο πού τὰ βλέπω αὐτά, φαίνομουν πὼς, ὅπου μπορῶ, ἐκεῖ προσπαθῶ νά ἀδυνατίσω τήν ἐξουσία τους, σκέφτομαι μήπως πολύ γρήγορα μέ κάμουν νά δάλω γνώση. Ὅσο γιά τή σκέψη πού κάνατε, 29 πὼς δηλαδή θά γίνονται λιγότερες ἐξεγέρσεις, ὅταν ὑπάρχει ἓνας ἀρχηγός παρά ὅταν ὑπάρχουν πολλοί, νά ξέρετε καλά πὼς ἂν ἐκλέξετε ἄλλον δέ θά μέ βρεῖτε ἐμένα νά ἀπειθαρχῶ. Γιατί ἔχω τή γνώμη πὼς ἐκεῖνος πού ἀντιστέκεται στόν ἀρχηγό του στήν περίοδο τοῦ πολέμου, αὐτός ἀντιστέκεται στήν ἴδια τή σωτηρία του. Ἄν ὁμως ἐκλέξετε ἐμένα δέ θά παραξενευτῶ ἂν βρεῖτε μερικούς 30 δυσσασθημένους καί μαζί σας καί μαζί μου». Ὅταν τὰ εἶπε αὐτά, σηκώθηκαν πολύ περισσότεροι κι ἔλεγον πὼς αὐτός πρέπει νά γίνει ἀρχηγός. Ὁ Ἀγασίας μάλιστα ὁ Στυμφάλιος εἶπε πὼς θά ἦταν ἀστεῖο, ἂν τὰ πράγματα ἦταν ὅπως τὰ ἔθεσε ὁ Ξενοφώντας. «Θά θυμώσουν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἂν ἐκεῖνοι πού ὀρίσκονται σ' ἓνα συμπίοσιο δέν ἐκλέξουν Σπαρτιάτη νά τό διευθύνει; Ἄν αὐτό εἶναι ἔτσι, εἶπε, τότε φυσικά οὔτε λοχαγοί δέν μποροῦμε νά εἶμαστε ἐμεῖς, ἐπειδή καταγόμαστε ἀπό τήν Ἄρκαδία». Τότε οἱ στρατιῶτες θορυβώντας ἐπιδοκίμασαν, γιατί ὁ Ἀγασίας εἶχε μιλῆσει σωστά. Ὁ Ξενοφώντας ὁμως, ἐπειδή ἔδλεπε πὼς ἦταν ἀνάγκη νά 31 ἀντισταθεῖ περισσότερο, σηκώθηκε κι εἶπε: «Γιά νά δεδαιωθεῖτε, στρατιῶτες, σας ὀρκίζομαι σέ ὄλους τοὺς θεοὺς καί τίς θεές πὼς ἐγώ μόλις κατάλαβα τή γνώμη σας, ἔκανα θυσίες γιά νά μάθω ἂν ἦταν ὠφέλιμο καί σέ σας νά μοῦ ἀναθέσετε αὐτό τό ἀξίωμα, καί σέ μένα νά τό ἀναλάβω. Καί οἱ θεοὶ μοῦ ἔδωσαν μέ τίς θυσίες τόσο φανερά σημάδια, ὥστε κι ἓνας ἄνθρωπος πού δέν ἔχει ἰδέα ἀπό μαντική, θά μποροῦσε νά καταλάβει πὼς ἐγώ πρέπει νά σταθῶ μακριά ἀπό τή διοίκηση τοῦ στρατοῦ».

32-33
*Ἐκλογή τοῦ
 Χειρίσοφου.*

- 32 Ἐτσι ἐκλέγουν τὸ Χειρίσοφο, πού ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐκλογή του σηκώθηκε κι εἶπε: «Πρέπει νά ξερότε, στρατιώτες, πὼς οὔτε ἐγὼ θά ἀπειθαρχοῦσα, ἂν ἐκλέγατε ἄλλον. Προσφέρατε πάντως ὑψηροσία στὸν Ξενοφώντα μὲ τὸ νά μὴν τὸν ἐκλέξετε, γιατί καί τώρα ἀκόμα τὸν συκοφαντοῦσε μὲ ὅλα τὰ μέσα ὁ Δέξιπλος στὸν Ἄναξιίδιο, παρόλο πού προσπαθοῦσα νά τὸν κάνω νά σωπάσει. Τοῦ ἔλεγε δηλαδή πὼς πιστεύει ὅτι ὁ Ξενοφώντας θά προτιμοῦσε νά διοικεῖ τὸ στρατό τοῦ Κλέαρχου μαζί μὲ τὸν Τιμασίωνα πού κατάρχεται ἀπὸ τὴ Δάρδανο, παρά μὲ μένα πού εἶμαι ἀπὸ τὴ Λακωνία.
- 33 Ἄφου ὁμως ἐκλέξατε ἐμένα, πρόσθεσε, θά προσπαθήσω μὲ κάθε τρόπο νά σᾶς ὠφελήσω. Τώρα νά κάνετε ὅλες τίς ἐτοιμασίες πού χρειάζονται γιὰ νά ταξιδέψουμε αὐριο, ἂν μᾶς κάνει καλὸν καιρὸ. Θά τραδηῖξουμε γιὰ τὴν Ἡράκλεια, ὅπου πρέπει νά προσπαθήσουμε ὅλοι ν' ἀράξουμε. Ὅσο γιὰ τὰ ἄλλα, θά τὰ σκεφτοῦμε ὅταν πάμε ἐκεῖ».

ΚΕΦ. 2

1-8

*Οἱ Ἕλληνες
 ζητοῦν ἀπὸ
 τοὺς Ἡρα-
 κλειῶτες
 χρήματα.*

- 1 Ἀπὸ κεῖ τὴν ἄλλη μέρα μπήκαν στὰ πλοῖα καί ξεκίνησαν μὲ καλὸν καιρὸ, ταξιδεύοντας δυὸ μέρες κοντά στὴ στεριά. Καί καθὼς ἀρμένιζαν γιὰ τὸ γιὰ τὸ, [παρατηροῦσαν τὴν παραλία τοῦ Ἰάσονα, ὅπου λένε πὼς ἄραξε ἡ Ἀργώ, καί τὰ μέρη ὅπου χύνονται τὰ νερά τῶν ποταμῶν, πρῶτα τοῦ Θερωμόδοντα, ὕστερα τοῦ Ἴση, κατόπι τοῦ Ἄλη καί τελευταῖα τοῦ Παρθένιου. Ὅταν τὸν προσπέρασαν κι αὐτόν²³⁶] ἔφτασαν στὴν Ἡράκλεια, μὰ πόλη ἑλληνική, ἀποικία τῶν Μεγαρέων, πού θροῖσκειται στὴ χώρα
- 2 τῶν Μαριανδυνῶν. Ἄραξαν στὴν Ἀχερουσιάδα Χερσόνησο, ἀπ' ὅπου λένε πὼς ὁ Ἡρακλῆς κατέθηκε στὸν Ἄδη γιὰ νά θροεῖ τὸ σκύλο Κέρβερο· ἐκεῖ καί σήμερα ἀκόμα δείχνουν τὰ σημάδια, πού φανερώνουν πὼς τὸ κατέδασμα ἐγινε σὲ βάθος μεγαλύτερο

236. Μερικοὶ ἀθετοῦν τὸ τμῆμα πού εἶναι μέσα στὶς ἀγκύλες, νομιζόντας πὼς ταιριάζει στὸ Βιβλίο Πέμπτο, κεφ. 6, παράγρ. 9, ἀφου ἐκεῖ μιλάει γιὰ τὰ μέρη αὐτὰ καί τὰ βλέπει κανεὶς πλέοντας ἀπὸ τὰ Κοτύφωρα στὴ Σινώπη κι ὄχι ἀπὸ τὴ Σινώπη στὴν Ἡράκλεια.

από δυό στάδια. Σ' αυτό τό μέρος οί Ἡρακλειώτες στέλνουν 3
 στούς Ἕλληνες γιά δῶρα τρεῖς χιλιάδες μέδιμνους κριθαρένιο
 ἄλευρι, δυό χιλιάδες στάμνες γεμάτες κρασί, εἴκοσι βόδια καί ἐ-
 κατό πρόβατα. Ἐδῶ, ἀνάμεσα στόν κάμπο, τρέχει ἕνας ποταμός
 πού λέγεται Λύκος, κι ἔχει πλάτος δυό πλέθρα. Τότε συγκεντρώ- 4
 θηκαν οί στρατιῶτες καί σκέφτονταν ἄν ἔπρεπε, φεύγοντας ἀπό
 τόν Πόντο, νά κάμουν τήν ὑπόλοιπη πορεία τους ἀπό τή στεριά ἢ
 ἀπό τή θάλασσα. Μά τήν ὥρα πού συζητοῦσαν, σηκώθηκε ὁ Λύ-
 κωνας ὁ Ἀχαιοῦ καί εἶπε: «Ἀπορῶ, στρατιῶτες, μέ τούς στρα-
 τηγούς μας, πού δέ φροντίζουν νά μᾶς προμηθεύουν μισθό γιά ν'
 ἀγοράζουμε τροφίμα. Γιατί αὐτά πού μᾶς δώρισαν οί Ἡρακλειώ-
 τες, δέ θά φτάσουν νά συντηρηθεῖ ὁ στρατός οὔτε γιά τρεῖς μέρες.
 Καί δέ βλέπω τόπο, ἀπ' ὅπου θά μπορούσαμε νά προμηθευτοῦμε 5
 τροφίμα ὅσο θά ταξιδεύουμε. Ἐχω λοιπόν τή γνώμη πώς πρέπει
 νά ζητήσουμε ἀπό τούς Ἡρακλειώτες τό λιγότερο τρεῖς χιλιάδες
 κυζικηνοῦς - ἄλλος εἶπε ὄχι λιγότερους ἀπό δέκα χιλιάδες - καί
 νά ἐκλέξουμε ἀντιπρόσωπους τούτη τή στιγμή πού συνεδριάζομε,
 γιά νά τούς στείλουμε στήν πόλη καί νά πληροφορηθοῦμε τήν ἀ-
 πάντηση πού θά μᾶς δώσουν, ὥστε νά πάρουμε ἀνάλογες ἀπο-
 φάσεις». Ὑστερ' ἀπ' αὐτά πρότειναν γιά ἀντιπρόσωπους πρῶτα 6
 τό Χειρίσοφο, ἐπειδή τόν εἶχαν ἐκλέξει ἀρχηγό. Μερικοί πρότει-
 ναν καί τόν Ξενοφόντα, ἄλλοι ὁμως ἀπόκρουσαν ἐπίμονα τήν
 πρόταση. Γιατί κι οί δυό τους εἶχαν τήν ἴδια γνώμη, δηλαδή νά
 μήν πιέζουν ἐλληνικές καί φιλικές πόλεις νά τους προσφέρουν κά-
 τι δίχως τή θέλησή τους. Ἐτσι, ἀφοῦ αὐτοί δέ φαίνονταν πρό- 7
 θυμοι νά πάνε, στέλνουν τό Λύκωνα τόν Ἀχαιοῦ, τόν Καλλίμαχο
 τόν Παρράσιο καί τόν Ἀγασία τόν Στυμφάλιο. Τοῦτοι πῆγαν
 στήν Ἡράκλεια καί ἀνακοίνωσαν τίς ἀποφάσεις τοῦ στρατοῦ.
 Λένε μάλιστα γιά τό Λύκωνα πώς τούς ἀπειλήσε κιόλας, ἄν δέν
 ἔκαναν αὐτά πού τούς ζητοῦσαν. Ὅταν οί Ἡρακλειώτες τ' ἀκου- 8
 σαν, ἀπάντησαν πώς θά σκεφτοῦν. Ἀμέσως ὁμως μάζεψαν ἀπό
 τούς ἀγρούς τά πράγματά τους, χάλασαν τήν ἀγορά κι ἔβαλαν τά
 ψώνια μέσα στήν πόλη, ἔκλεισαν τίς πόρτες καί φάνηκαν ἐπάνω
 στά τεῖχη ὄπλισμένοι στρατιῶτες.

Τότε ἐκεῖνοι πού δημιούργησαν αὐτή τήν ἀνωμαλία, κατηγο- 9 Ὁ στρατός

χωρίζεται σε
τρία μέρη.

ροῦσαν τοὺς στρατηγούς²³⁷ πῶς τοὺς χάλασαν τὰ σχέδια. Γι' αὐτό συγκεντρώθηκαν οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀχαιοί, ἔχοντας ἐπικεφαλῆς προπάντων τὸν Καλλιμάχο τὸν Παρράσιο καὶ τὸ Λύκωνα
10 τὸν Ἀχαιοό· κι ἔλεγον ἀναμεταξύ τους πῶς ἦταν ντροπὴ νὰ κυβερνᾶ τοὺς Πελοποννήσιους καὶ τοὺς Σπαρτιάτες ἕνας Ἀθηναῖος, πού δέν εἶχε φέρει οὐτ' ἕνα στρατιώτη μαζί του, καὶ νὰ κοπιάζουν αὐτοί, ἐνῶ ἄλλοι νὰ παίρνουν τὰ κέρδη, ἀφοῦ μάλιστα μόνοι τους εἶχαν ἐξασφαλίσει τὴ σωτηρία τοῦ στρατοῦ. Γιατί, ἔλεγον, ἐκείνοι πού τὴν πέτυχαν ἦταν Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί, ἐνῶ τὸ ἄλλο στράτευμα δέν πρόσφερε τίποτα - καὶ πραγματικά περυσσοῦτεροι ἀπὸ τοὺς μισοὺς στρατιῶτες ἦταν Ἀρκάδες καὶ Ἀ-
11 χαιοί. Ἐν εἶχαν λοιπὸν μυαλό, ἐπρέπε νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ ἐκλέξουν στρατηγούς ἀπόλυτα δικούς τους, ὅποτε θὰ προσπαθοῦσαν, προχωρώντας, νὰ πετύχουν καὶ τίποτε λάφυρα. Αὐτὰ ἀποφάσι-
12 σαν. Γι' αὐτὸ ἄφησαν τὸ Χειρίσοφο ὅσοι Ἀρκάδες ἢ Ἀχαιοὶ θρῖσκονταν κοντά του, καθὼς καὶ τὸν Ξενοφῶντα, ἐνώθησαν, καὶ διαλέγουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τοὺς ἴδιους δέκα στρατηγούς. Τοῦτοι πῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ κάνουν ἐκεῖνα πού θὰ ἀποφασίζει ἡ πλειοψηφία. Ἔτσι καταργήθηκε ἡ γενικὴ ἀρχηγία τοῦ Χειρίσοφου,
13 ἔξι ἢ ἑπτὰ μέρες, ἀπὸ τότε πού τὸν εἶχαν ἐκλέξει. Ὁ Ξενοφώντας ὁμως ἤθελε νὰ προχωρήσει μαζί τους, γιατί εἶχε τὴ γνώμη πῶς μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὑπῆρχε μεγαλύτερη σιγουριά, παρὰ ἂν πῆγαινε καθέννας χωριστά. Ἀλλὰ ὁ Νέωνας προσπαθοῦσε νὰ τὸν καταφέρει νὰ φύγει μόνος, γιατί ἔμαθε ἀπὸ τὸ Χειρίσοφο πῶς ὁ Κλέανδρος, πού ἦταν διοικητὴς στό Βυζάντιο, εἶπε πῶς θὰ ἔρθει στό
14 λιμάνι τῆς Κάλπης²³⁸ μὲ τριήρεις. Καὶ τοῦ ἔδωσε τέτοια συμβουλή, γιὰ νὰ ταξιδέψουν αὐτοὶ²³⁹ κι οἱ στρατιῶτες τους μὲ τὰ κα-

237. Ἐννοοῦν τὸ Χειρίσοφο καὶ τὸν Ξενοφῶντα πού, μὴ θέλοντας νὰ πάνε ὡς ἀντιπρόσωποι στὴν Ἡράκλεια, ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ναυαγήσουν τὰ σχέδια τῶν στρατιωτῶν γιὰ τὴ χρηματοδότησή τους.

238. Τὸ λιμάνι τῆς Κάλπης θρῖσκοταν ἀνάμεσα στὴν Ἡράκλεια καὶ στό Βυζάντιο. Σήμερα ἡ τοποθεσία λέγεται Κερπέ.

239. Ἐννοεῖ τὸ Νέωνα καὶ τὸ Χειρίσοφο.

ράβια, και ὄχι ἄλλος κανένας. Καί ὁ Χειρίσοφος, ἀπό τή μιᾶ ἐπειδή ἦταν στενοχωρημένος μέ ὅσα ἐγιναν κι ἀπό τήν ἄλλη ἐπειδή ὕστερ' ἀπ' αὐτά μισοῦσε τούς στρατιῶτες, δίνει τήν ἄδεια στό Νέωνα νά κάνει ὅ,τι θέλει. Τότε ὁ Ξενοφώντας σκέφτηκε γιά λίγο 15 νά ξεφορτωθεῖ τούς στρατιῶτες καί νά φύγει μόνος. Μά καθώς ἐθυσίαζε στόν ὀδηγό Ἡρακλῆ καί τόν ρωτοῦσε ἄν ἦταν ὠφελιμότερο καί προτιμότερο νά συνεχίσει τήν πορεία μέ τούς στρατιῶτες πού τοῦ ἀπέμειναν ἢ νά τούς ἀφήσει, ὁ θεός μέ τίς θυσίες τοῦ ἔδωσε σημάδι νά πάει μαζί τους. Ἔτσι χωρίζεται ὁ στρατός σέ 16 τρία μέρη: Ἀπό τή μιᾶ οἱ Ἀρκάδες καί οἱ Ἀχαιοί πού ἦταν περισσότερο ἀπό τέσσερις χιλιάδες, ὅλοι τους ὀπλίτες, ἀπό τήν ἄλλη μέ τό Χειρίσοφο ὡς χίλιοι τετρακόσιοι ὀπλίτες καί ἑφτακόσιοι πελταστές, πού ἦταν οἱ Θράκες τοῦ Κλέαρχου, καί τέλος ἴσαμε χίλιοι ἑφτακόσιοι ὀπλίτες μέ τόν Ξενοφόντα καί κάπου τρακόσιοι πελταστές. Ὅσο γιά ἱππικό, μονάχα ὁ Ξενοφώντας εἰ- 17 χε γύρω στούς σαράντα ἱππεῖς.

17-19

Ἀναχώρηση.

Πρῶτοι φεύγουν οἱ Ἀρκάδες παίρνοντας πλοῖα ἀπό τούς Ἡ- 17 ρακλειῶτες, γιά νά ἐπιτεθοῦν ξαφνικά ἐνάντια στούς Βιθυνούς καί ν' ἀρπάξουν ὅσα λάφυρα μποροῦσαν. Καί ἀποδιβάζονται στό λιμάνι τῆς Κάλτης, πάνω κάτω στό κέντρο τῆς Θράκης²⁴⁰. Ὁ Χει- 18 ρίσοφος πάλι ἄρχισε μονομιᾶς νά βαδίζει ἀπό τήν πόλη τῶν Ἡρακλειωτῶν καί προχωροῦσε μέσα στή χώρα. Καί μόλις μπῆκε στή Θράκη, ἄρχισε νά βαδίζει κοντά στή θάλασσα, γιατί ἦταν ἄρρωστος. Ὅσο γιά τόν Ξενοφόντα, αὐτός πήρε πλοῖα κι ἔκανε 19 ἀπόδραση στό μέρος πού χωρίζεται ἡ Θράκη ἀπό τή χώρα τῆς Ἡρακλειᾶς, καί προχώρησε στό ἐσωτερικό.

(Παραπάνω διηγηθήκαμε μέ ποιόν τρόπο καταργήθηκε ἡ γε- 1 νική ἀρχηγία τοῦ Χειρίσοφου καί πῶς διασπάστηκε τό στρατεύμα τῶν Ἑλλήνων. Τό καθένα ἀπό τά τρία σώματα ἔκαμαν τοῦτα 2

ΚΕΦ. 3

1-9

Ἐπίθεση τῶν

240. Πρόκειται γιά τή Θράκη πού ὀριοκόταν στή Μ. Ἀσία, δηλαδή στή Βιθυνία.

*Θρακῶν καὶ
ταλαιπωρία
τῶν Ἀρκάδων.*

- δῶ: Οἱ Ἀρκάδες, μόλις ἀποδιβάσθηκαν στό λιμάνι τῆς Κάλπης, προχωροῦν πρὸς τὰ πρῶτα χωριά, πού ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα τριάντα πάνω κάτω στάδια. Κι ὅταν ξημέρωσε, ὀδηγοῦσε κάθε στρατηγός τὸ λόχο του σ' ἓνα χωριό. Ἄν τύχαινε ὁμως νὰ τοὺς φανεῖ κάποιον πῶς ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τ' ἄλλα, σ' αὐτὸ
- 3 ὀδηγοῦσαν οἱ στρατηγοὶ δυὸ δυὸ τοὺς λόχους. Ὅρισαν ἐπίσης κι ἓνα λόφο, ὅπου ἔπρεπε ὅλοι νὰ μαζεῦνται. Καί ἐπειδὴ ἔκαναν τὴν ἐπίθεση ξαφνικά, καὶ πολλοὺς αἰχμάλωτους ἔπιασαν καὶ
- 4 πολλὰ πρῶδατα ἄρπαξαν. Μά οἱ Θράκες πού γλίτωσαν, ἄρχισαν νὰ συγκεντρῶνονται καὶ ξέφυγαν πολλοὶ μέσα ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ὀπλιτῶν, γιατί οἱ ἴδιοι ἦταν πελταστῆς. Ὅταν πιά εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἄρκετοί, πρῶτα πρῶτα κάνουν ἐπίθεση ἐναντία στό
- λόχο τοῦ Σμίκρητα, ἐνός στρατηγοῦ ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδες, ἐνῶ πῆγαινε στό συμφωνημένο μέρος κουβαλώντας μαζί του πολλὰ λάφυρα. Γιά κάμποση ὥρα οἱ Ἕλληνες βαδίζοντας πολεμοῦσαν
- 5 κιοῦλας. Μά ὅταν διάβαιναν μιά χαράδρα, τοὺς παίρνουν κινήρι οἱ Θράκες, σκοτώνουν μάλιστα τὸν ἴδιο τὸ Σμίκρητα κι ὅλους ὅσοι πῆγαιναν μαζί του. Ἀπὸ ἓναν ἄλλο λόχο πού τὸν διοικοῦσε ὁ Ἡγήσανδρος, ἓνας ἀπὸ τοὺς δέκα στρατηγούς, ἄφησαν μονάχα ὀχτῶ ἄντρες. Γλίτωσε μαζί μέ αὐτοὺς κι ὁ ἴδιος ὁ Ἡγήσανδρος.
- 6 Τότε συνενώθηκαν καὶ οἱ ἄλλοι λόχοι, μερικοὶ μέ μεγάλο κόπο, οἱ ὑπόλοιποι χωρὶς νὰ δοκιμάσουν δυσκολία. Οἱ Θράκες ὁμως ὕστερ' ἀπὸ κείνη τὴν ἐπιτυχία, ἄρχισαν νὰ φωνάζουν δυνατὰ ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ νὰ συγκεντρῶνονται τὴ νύχτα μέ μεγάλη δραστηριότητα. Καί μόλις ξημέρωσε, παρατασσόταν ἱππικὸ πολὺ καὶ
- πελταστικὸ γύρω στό λόφο, ὅπου ἦταν στρατοπεδευμένοι οἱ Ἕλληνες, μαζεῦνταν ἀδιάκοπα κι ἄλλοι καὶ χτυποῦσαν ἀνεμῶδη
- 7 στα τοὺς ὀπλίτες. Γιατί οἱ Ἕλληνες δέν εἶχαν οὔτε τοξότη οὔτε ἀκοντιστὴ οὔτε ἱππέα, ἐνῶ οἱ Θράκες περνοῦσαν δίπλα τους ἔφιπποι καὶ τοὺς χτυποῦσαν μέ τὰ ἀκόντια. Κι ἂν καμιά φορὰ οἱ Ἕλληνες ὀρμοῦσαν καταπάνω τους, ἐκεῖνοι εὐκόλα ξέφυγαν. Ἐνῶ ἄλλοι δικοὶ τους ἔκαναν ἐπίθεση ἀπὸ ἄλλα σημεῖα. Ἀπὸ
- 8 τοὺς Ἕλληνες τότε πληγῶνονταν πολλοί, ἀπὸ τοὺς ἀντίπαλους ἀντίθετα κανέναν. Ἔτσι δέν μποροῦσαν νὰ κουνήσουν ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος καὶ στό τέλος μάλιστα οἱ Θράκες δέν τοὺς ἄφηναν νὰ
- 9 πάρουν καὶ νερό. Ἀρχισαν τότε νὰ συζητοῦν γιὰ εἰρήνη, ἐπειδὴ

βρίσκονταν σέ μεγάλη δυσκολία. Καί εἶχαν καταλήξει σέ συμφωνία γιά ὄλα τά ἄλλα σημεῖα, μονάχα πού οἱ Ἕλληνες ζητοῦσαν ὀμηρους κι οἱ Θράκες δέν ἤθελαν νά δώσουν. Σ' αὐτό τόν ὄρο σκόνταψαν οἱ διαπραγματεύσεις. Ἡ κατάσταση λοιπόν τῶν Ἀρκάδων ἦταν αὐτή.

Στό μεταξύ ὁ Χειρίσοφος, μέ σιγουριά προχωρώντας παρα- 10
 λιακά, φτάνει στό λιμάνι τῆς Κάλπης. Ὅταν τέλος ὁ Ξενοφώντας
 βιάστηκε στά μεσόγεια, τρέχοντας οἱ ἵπποι του μπροστά συναντοῦν
 κάτι γέροντες, πού πῆγαιναν πρὸς τό μέρος ἐκεῖνο. Τούς ὀδηγή-
 σαν στόν Ξενοφώντα κι αὐτός τούς ρωτᾷ ἂν εἶδαν πούθενά ἄλλο
 ἑλληνικό στρατεύμα. Ἐκεῖνοι τόν πληροφόρησαν γιά ὅσα εἶχαν 11
 γίνει, καί τοῦ εἶπαν πώς αὐτήν τῆ στιγμή οἱ Ἕλληνες βρίσκονται
 περικυκλωμένοι πάνω σ' ἕνα λόφο ἀπ' ὄλους τούς Θράκες. Τότε
 ἔβαλε ἀρκετή φρουρά νά φυλάει αὐτούς τούς ἀνθρώπους, γιά νά
 τούς ἔχει ὀδηγούς ὅπου χρειαστεῖ. Ὑστερα τοποθέτησε δέκα σκο-
 πούς γύρω στό στρατόπεδο, συγκέντρωσε τούς ἄντρες καί τούς
 εἶπε: «Στρατιῶτες, μερικοί ἀπό τούς Ἀρκάδες ἔχουν σκοτωθεῖ, 12
 καί οἱ ὑπόλοιποι εἶναι πολιορκημένοι πάνω σ' ἕνα λόφο. Ἐχω
 ὅμως τῆ γνώμη πώς ἂν ἐκεῖνοι χαθοῦν, οὔτε γιά μᾶς πιά θά ὑπάρ-
 χει σωτηρία, ἀφοῦ οἱ ἐχθροί εἶναι τόσο πολλοί κι ἔχουν πάρει
 τόσο μεγάλο θάρρος. Τό καλύτερο πού ἔχομε νά κάμουμε λοιπόν 13
 εἶναι νά τρεξοῦμε νά τούς βοηθήσουμε ὅσο γίνεται γρηγορότερα,
 γιά νά πολεμήσουμε μαζί τους, ἂν εἶναι ἀκόμα ζωντανοί, καί νά
 μὴ μείνουμε μονάχοι, ἔτσι πού νά μὴν ἔχομε συντρόφους στοὺς
 κινδύνους. Γιατί ἀπό δῶ δέ θά μπορούσαμε νά πᾶμε κρυφά σέ 16
 κανένα μέρος, ἀφοῦ ὁ δρόμος γιά νά ξαναγυρίσουμε στήν Ἠρά- (14)
 κλεια εἶναι μακρινός, καθώς κι ἐκεῖνος πού πρέπει νά περάσουμε
 γιά νά φτάσουμε στή Χρυσόπολη²⁴¹. Κι οἱ ἐχθροί βρίσκονται κον-
 τὰ μας. Ἀντίθετα, γιά τό λιμάνι τῆς Κάλπης, ὅπου λογαριάζομε
 πώς θά ὀρισκεται ὁ Χειρίσοφος, ἂν ἔχει γλιτώσει, ὁ δρόμος εἶναι
 πολὺ κοντινός. Ἐκεῖ ὅμως οὔτε πλοῖα ὑπάρχουν γιά νά μποῦμε
 μέσα καί νά ταξιδέψουμε, οὔτε θά ἔχομε τροφίμα, ἔστω γιά μιά

10-11

Χειρίσοφος
καί Ξενοφώντας.

12-15(18)

Λόγος τοῦ
Ξενοφώντα.

241. Ἡ πόλη αὐτή ὀρίζεται στά ὄρεια τῆς Καλχηδόνας, κοντά στό Βό-
 σπορο, τό σημερινό Σκούταρι.

- 17 μέρα, ἂν ἀποφασίσουμε νά μείνουμε λίγο. Στήν περίπτωση πάλι
 (15) πού θά ἐξοντωθοῦν οἱ πολιορκημένοι, θά εἶναι χειρότερο νά περ-
 νοῦμε τούς κινδύνους μονάχα μέ τούς στρατιώτες τοῦ Χειρίζοφου,
 παρά νά γλιτώσουν ἐκεῖνοι, νά συγκεντρωθοῦμε ὅλοι στό ἴδιο μέ-
 ρος καί νά φροντίζουμε γιά τήν κοινή σωτηρία. Πρέπει λοιπόν νά
 πάρουμε θάρρος καί νά προχωρήσουμε, γιατί τώρα εἶναι εὐκαιρία
 ἢ νά θροῦμε δοξασμένο θάνατο ἢ νά κάμουμε ἕνα ωραιότατο κα-
 18 τὸρθωμα, γλιτώνοντας τόσους πολλούς Ἕλληνες. Γιατί ὁ θεός μπο-
 (16) ρεῖ νά τακτοποιήσει τά πράγματα ἔτσι, θέλοντας νά ταπεινώσει ἐκεί-
 νους πού εἶχαν περίσσιο ἐγωϊσμό κι ἔλεγαν μεγάλα λόγια,²⁴² κι ἀ-
 ντίθετα ἐμᾶς, πού τό καθετί τό ἀρχίζουμε ρωτώντας τούς θεούς, νά
 μᾶς δοξάσει περισσότερο ἀπό κείνους. Ἀλλά πρέπει νά ἀκολουθεῖ-
 14 τε καί νά εἶστε πολύ προσεκτικοί, γιά νά μπορεῖτε νά ἐκτελεῖτε ὅλες
 (17) τίς διαταγές. Τώρα ἄς προχωρήσουμε, ὥσπου νά μᾶς φανεῖ κατάλ-
 ληλη ἡ ὥρα γιά δεῖπνο, καί τότε νά στρατοπεδέψουμε. Ὅσο βα-
 δίζουμε, ὁ Τιμασίωνας μέ τό ἵππικό νά πηγαίνει μπροστά, χωρίς νά
 μᾶς χάνει ἀπό τά μάτια του, καί νά κατασκοπεύει τά πῖο πέρα, γιά
 νά μᾶς ξεφύγει τίποτε».
- 15 Ἀυτά εἶπε καί μῆκε ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ. Ἔστειλε ὁμως
 (18) κι ἀπό τούς γυμνήτες μερικούς ἄντρες εὐκίνητους στίς πλαγιές
 καί στά ὑψώματα, γιά νά εἰδοποιήσουν ἂν ἔβλεπαν πουθενά κά-
 19 τι. Τούς ἔδωσε μάλιστα τήν ἐντολή νά καίνε καθετί πού θά συ-
 ναντοῦσαν καί μοροῦσε νά καεῖ. Τότε οἱ ἵππεις σκορπίστηκαν
 σέ ὅλη τήν ὀμαλή ἔκταση κι ἔβαζαν φωτιά. οἱ πελταστές περνοῦ-
 σαν κι ἐκεῖνοι στά ὑψώματα κι ἔκαιγαν καθετί πού ἔβλεπαν γιά
 κάψιμο, καί τό ὑπόλοιπο στράτευμα ἔκανε τό ἴδιο, ἂν συναντοῦ-
 σε κάτι πού εἶχε μείνει ἀπό τούς ἄλλους. Ἔτσι ὀλόκληρη ἡ χώρα
 ἔδινε τήν ἐντύπωση πῶς καιόταν καί τό στράτευμα πῶς ἦταν
 20 πολυάριθμο. Ὅταν νόμισαν πῶς ἡ ὥρα ἦταν κατάλληλη, βγήκαν
 ἀπό τόν κάμπο καί στρατοπέδεψαν ἐπάνω σ' ἕνα λόφο, ὥστε
 καί τίς φωτιές πού ἀναβαν οἱ ἐχθροί ἔβλεπαν, πού δρῖσκονταν
 μακριά τους πάνω κάτω σαράντα στάδια, καί οἱ ἴδιοι ἀναβαν
 21 ὅσο μοροῦσαν περισσότερες. Μόλις δεῖπνησαν, δόθηκε ἡ διατα-

19-23

Πρός τό λό-
 φο γιά νά δο-
 ηθήσουν τούς
 Ἀρκάδες.

242. Σ' αὐτό τό σημεῖο ὁ Ξενοφώντας ἐννοεῖ ὅποσοδήποτε τούς Ἀρκάδες.

γὴ νὰ σβήσουν ὅλες τὶς φωτιές· τὴ νύχτα ἔβαλαν φρουρούς καὶ πλάγιασαν νὰ κοιμηθοῦν. Κι ὅταν ξημέρωσε, προσευχήθηκαν στοὺς θεοὺς, παρατάχτηκαν καὶ ξεκίνησαν ὅσο μποροῦσαν γρηγορότερα, ἔτοιμοι γιὰ μάχη. Ὁ Τιμασίωνας ὁμως καὶ οἱ ἴππεις, 22 προχωρώντας μαζί μέ τοὺς ὀδηγοὺς, ἔφτασαν χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν ἐπάνω στό λόφο, ὅπου βρισκόνταν πολιορκημένοι οἱ Ἕλληγνες. Ἀλλά δέ βλέπουν οὔτε φιλικό οὔτε ἐχθρικό στρατεύμα (αὐτὰ τὰ ἀνακοινώνουν στόν Ξενοφώντα καὶ στοὺς στρατιῶτες), παρά μερικές γριουῦλες καὶ γέροντες καὶ λίγα πρόβατα καὶ βόδια ἐγκαταλειμμένα. Γι' αὐτό στήν ἀρχή παραξενεύονταν μή ξέ- 23 ροντας τί εἶχε γίνει, ὕστερα ὁμως ἔμαθαν ἀπό τοὺς ἀνθρώπους πού εἶχαν βρεῖ ἐκεῖ, πὼς οἱ Θράκες μόλις βράδιασε σηκώθηκαν κι ἔφυγαν, ἐνῶ οἱ Ἕλληγνες ἔκαναν τὸ ἴδιο πρωὶ πρωὶ. Ἀλλά δέν ἤξεραν πού πῆγαν.

Ὅταν τ' ἀκούσαν ὁ Ξενοφώντας κι οἱ στρατιῶτες του, πρώτα 24 ἔφαγαν κι ὕστερα ἐτοίμασαν τὶς ἀποσκευές τους καὶ ξεκίνησαν, θέλοντας νὰ συναντηθοῦν μέ τοὺς ἄλλους στό λιμάνι τῆς Κάλπης, ὅσο γινόταν πῶ γρηγορα. Καθὼς προχωροῦσαν, ἔβλεπαν πάνω στό δρόμο πού ὀδηγοῦσε στήν Κάλπη τὶς πατημασιές τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἀχαιῶν. Κι ὅταν πῆγαν ἐκεῖ, πασίχαροι εἶδαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ φιλιόνταν σάν ἀδερφοί. Τότε οἱ Ἀρκάδες ρώ- 25 τησαν τοὺς στρατιῶτες τοῦ Ξενοφώντα γιατί ἔσβησαν τὶς φωτιές. «Ἐμεῖς, ἔλεγαν, στήν ἀρχή πού δέ βλέπαμε πιά τὶς φωτιές, νομίσαμε πὼς θά ἐπιτεθεῖτε τὴ νύχτα ἐνάντια στοὺς ἐχθροὺς. Εἶχαμε τὴ γνώμη μάλιστα πὼς κι ἐκεῖνοι αὐτὸ φοβήθηκαν κι ἔφυγαν, γιατί ἴσα ἴσα τὴν ἴδια στιγμή ἄρχισαν νὰ φεύγουν. Ὅταν ὁμως 26 περνοῦσε ἡ ὥρα κι ἐσεῖς δέν ἐρχόσασταν, νομίσαμε πὼς πληροφορηθήκατε τὴν κατάστασή μας, φοβηθήκατε καὶ τὸ σκάσατε γρηγορα πρὸς τὴ θάλασσα. Τότε ἀποφασίσαμε νὰ ἔρθουμε ἐκεῖ πού πηγαίνατε. Ἔτσι φτάσαμε κι ἐμεῖς ἐδῶ.

Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα λοιπὸν στρατοπέδεψαν στό γιאלό, κοντὰ 1 στό λιμάνι. Ὁ τόπος αὐτός πού ὀνομάζεται λιμάνι τῆς Κάλπης, βρίσκεται στή Θράκη τῆς Ἀσίας· ἡ Θράκη τούτη πάλι ἀρχίζει ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Πόντου κι ἀπλώνεται ὡς τὴν Ἡράκλεια, πού εἶναι δεξιὰ μας, καθὼς ταξιδεύομε πρὸς τὸν Πόντο. Ἡ ἀπόσταση 2

24-26

Συνάντηση
τῶν Ἑλλήνων.**ΚΕΦ. 4**

1-8

Τὸ λιμάνι
τῆς Κάλπης

- ἀπό τό Βυζάντιο ὡς τήν Ἡράκλεια, ὅταν τό καράβι ἀρμενίζει μέ κουπιά, εἶναι ταξίδι μιᾶς μεγάλης μέρας τοῦ χρόνου. Ἄναμεσα σ' αὐτές τίς δυό δέν ὑπάρχει καμιᾶ ἄλλη πολιτεία οὔτε φιλική οὔτε ἑλληνική, παρά κατοικοῦν Θράκες Βιθυνοί. Καί ὅποιους πιάσσουν ἀπό τούς Ἕλληνες νά ἔχουν ναυαγήσει ἢ νά ξεμπαρκάρουν ἐκεῖ μέ κάποιον ἄλλο τρόπο, λένε πώς τούς φέρνονται μέ μεγάλη
- 3 σκληρότητα. Ὅσο γιά τό λιμάνι τῆς Κάλπης, αὐτό θρῖσκεται στή μέση τοῦ δρόμου ἀπό τήν Ἡράκλεια ὡς τό Βυζάντιο, ὅταν ταξιδεύει κανεῖς μέ πλοῖο ἀπό τή μιᾶ πολιτεία στήν ἄλλη. Ὑπάρχει ἀκόμα ἐκεῖ ἕνα ἀκρωτήριο, πού ὅσο μέρος του προχωρεῖ μέσα στή θάλασσα εἶναι ἕνας ἀπόκρημνος βράχος κι ἔχει ὕψος, στό χαμηλότερο σημεῖο, ὡς εἴκοσι ὀργιές, ἐνῶ ἡ ράχη του πού ἀπλώνεται στή στεριά, ἔχει πλάτος ἀπάνω κάτω τέσσερα πλῆθρα. Κι ὁ χώρος τῆς ράχης αὐτῆς εἶναι ἀρκετός νά χωρέσει δέκα χιλιάδες κατοί-
- 4 κους. Κάτω ἀπ' αὐτόν τό βράχο καί στή δυτική του μεριά, ὑπάρχει ἕνα λιμάνι μέ ἀμμουδερή ἀκροθαλασσιά. Καί μιᾶ ὄρυση μέ γλυκό καί ἄφθονο νερό τρέχει δίπλα στή θάλασσα, στήν περιοχί ὅπου δεσπόζει τό ἀκρωτήριο. Ὑπάρχουν ἀκόμα κοντά στή θάλασσα καί ἄλλον λογιῶν δέντρα, προπάντων ὁμως μερικά πού εἶναι
- 5 κατάλληλα γιά νά φτιάχνουν μέ τά ξύλα τους καράβια. Ὅσο γιά τό δουνό, αὐτό προχωρεῖ στό ἐσωτερικό τῆς χώρας ὡς εἴκοσι στάδια, κι εἶναι ἀπό χῶμα καί δίχως πέτρες. Ὑπάρχει καί μιᾶ παραθαλάσσια ἑκταση μεγαλύτερη ἀπό εἴκοσι στάδια, πού εἶναι
- 6 γεμάτη ἀπό δέντρα κάθε λογῆς, πολλά καί ψηλόκορμα. Ἡ ὑπόλοιπη χώρα εἶναι μεγάλη καί εὐφορη, καί θρῖσκονται σ' αὐτή χωριά πολλά καί μέ ἀρκετούς κατοίκους. Γιατί ἡ γῆ παράγει καί κριθάρια καί σιτάρια καί ὅλα τά ὄσπρια καί μελίνες²⁴³ καί σουσάμια καί σῦκα ἀρκετά καί σταφύλια πολλά, πού κάνουν γλυκόπιστο
- 7 κρασί, κι ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, ἐκτός ἀπό ἐλιές. Τέτοια ἦταν ἡ χώρα. Οἱ Ἕλληνες τότε κατασκήνωσαν στήν ἀκρογιαλιά, γιατί δέν ἤθελαν νά στρατοπεδέψουν στό μέρος ὅπου θά μπορούσε νά χτιστεῖ πολιτεία. Τούς φαινόταν πώς καί μονάχα τό νά πᾶνε σ' αὐτήν τή θέση θά ἔδειχνε κάποια ὑστεροβουλία, ἀφοῦ μερικοί ἤθελαν νά

243. Γιά τή μελίνη βλ. σημείωση 36.

χτίσουν ἐκεῖ πόλη. Γιατί οἱ περισσότεροὶ στρατιῶτες δὲν εἶχαν 8
 φύγει ἀπὸ τὴν πατρίδα τοὺς γιὰ νὰ γίνουν μισθοφόροι ἀπὸ φτώ-
 χεια, παρὰ ἐπειδὴ ἄκουγαν τὴν ἀνθρωπιά τοῦ Κύρου· ἄλλοι πάλι
 πῆγαν καὶ τοῦ πρόσφεραν ἄντρες, ἄλλοι εἶχαν ξοδέψει ἀπὸ πάνω
 καὶ χρήματα· μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν φύγει κρυφὰ ἀπὸ τοὺς
 πατεράδες καὶ τὶς μητέρες τοὺς κι ἄλλοι εἶχαν ἀφήσει τὰ παιδιά
 τοὺς, μὲ σκοπὸ ν' ἀποχτήσουν περιουσίες καὶ νὰ ξαναγυρίσουν
 πίσω, μιά καὶ μάθαιναν πὼς ὅλοι πού ὑπηρέτησαν κοντὰ στὸν
 Κύρο ὠφελήθηκαν πολὺ. Τέτοιοι ἄνθρωποι ἦταν, καὶ γι' αὐτὸ
 λαχταροῦσαν νὰ γυρίσουν στὴν Ἑλλάδα.

9-16

Ἐκεῖ ὁ Ξενοφώντας τὴν ἄλλη μέρα, ὕστερ' ἀπὸ κείνη πού ἔγινε ἡ 9
 συγκέντρωση τῶν στρατιωτῶν, θυσίαζε γιὰ νὰ μάθει ἂν μπορού-
 σαν νὰ κινηθοῦν. Γιατί ἦταν ἀνάγκη νὰ βγάλει τὸ στρατὸ γιὰ νὰ
 προμηθευτεῖ τροφίμα, κι ἀκόμα σκεφτόταν πὼς ἔπρεπε νὰ θάψει
 τοὺς νεκροὺς. Ἐπειδὴ τὰ σημάδια ἀπὸ τὶς θυσίες ἦταν καλά, ξε-
 κίνησε μαζί μὲ τοὺς Ἀρκάδες, κι ἔθαψαν τοὺς περισσότερους νε-
 κροὺς στὸν τόπο ὅπου ἔπεσε ὁ καθένας. Γιατί ἦταν πιά πέντε
 μέρες πού εἶχαν σκοτωθεῖ, καὶ γι' αὐτὸ ἦταν ὀλωσοδιόλου ἀδύνα-
 το νὰ τοὺς σηκώσουν. Μερικοὺς μάλιστα τοὺς μάζεψαν ἀπὸ τοὺς
 δρόμους καὶ τοὺς ἔθαψαν πρόχειρα, ὅσο μπορούσαν καλύτερα.
 Ὅσο γιὰ κείνους πού δὲν ἔδρισκαν, τοὺς ἐφτιαξαν ἕνα μεγάλο
 κενοτάφιο κι ἔβαλαν ἐπάνω στεφάνια. Ὅταν τὰ ἔκαμαν αὐτά, 10
 γύρισαν στὸ στρατόπεδο. Τότε δείπνησαν καὶ κοιμήθηκαν. Τὴν
 ἄλλη μέρα ὁμοῦς μαζεύτηκαν ὅλοι οἱ στρατιῶτες. Τοὺς σὺνάξαν
 ἰδιαίτερα οἱ λοχαγοὶ Ἀγασίας ὁ Στυμφάλιος καὶ Ἰερώνυμος ὁ 11
 Ἡλείος, καὶ οἱ πιὸ ἡλικιωμένοι Ἀρκάδες. Καὶ πῆραν τὴν ἀπό-
 φαση, ἂν κανένας ἀπὸ δῶ καὶ πέρα προτείνει νὰ χωριστεῖ τὸ
 στρατεύμα, αὐτὸς νὰ τιμωρηθεῖ μὲ θάνατο, κι ἀκόμα νὰ φύγουν
 θαδίζοντας ἀπὸ τὴ στεριά μὲ τὸ σχηματισμὸ πού εἶχαν προτύ-
 τερα, καὶ νὰ διοικοῦν οἱ προηγούμενοι στρατηγοί. Ὁ Χειρίσοφος
 στὸ μεταξὺ εἶχε πεθάνει ἀπὸ ἕνα φάρμακο πού ἤπιε γιὰ νὰ τοῦ
 περάσει ὁ πυρετός, καὶ στὴ θέση του μῆκε ὁ Νέωνας ὁ Ἀσι- 12
 ναῖος. Ὑστερα ἀπ' αὐτὰ σηκώθηκε ὁ Ξενοφώντας καὶ εἶπε: «Στρα-
 τιῶτες, ὀλοκάθαρα φαίνεται πὼς τὸ ταξίδι πρέπει νὰ τὸ κάμουμε
 μὲ τὰ πόδια, γιατί δὲν ἔχουμε πλοῖα. Καὶ μάλιστα εἶναι ἀνάγκη νὰ

9-16
 Ἐνταφιασμός
 νεκρῶν. Πα-
 ραμονή στὴν
 Κάλπη.

- ξεκινήσουμε τώρα, ἀφοῦ καί νά θέλουμε νά μείνουμε δέν ὑπάρχουν τρόφιμα. Ἐμεῖς λοιπόν, εἶπε, θά θυσιάσουμε, ἐνῶ ἐσεῖς πρέπει νά ἐτοιμάζεστε γιά μάχη, περισσότερο τώρα ἀπό κάθε ἄλλη
- 13 φορᾶ. Καί τοῦτο, γιατί οἱ ἐχθροί ἔχουν πάρει θάρρος». Τότε ἄρχισαν οἱ στρατηγοί νά θυσιάζουν. Τή θυσία τήν παρακολουθοῦσε ὁ μάντης Ἀρηξίωνα ἀπό τήν Ἀρκαδία, γιατί ὁ Σιλανός ὁ Ἀμπρακιώτης πρῖν ἀπό καιρό εἶχε ναυλώσει ἕνα πλοῖο καί τό ἔσκασε ἀπό τήν Ἡράκλεια. Τά σημάδια ὁμως τῆς θυσίας δέν ἦταν
- 14 εὐνοϊκά γιά τήν ἀναχώρηση, κι ἔτσι τήν ἡμέρα ἐκείνη δέ μετακινήθηκαν. Ἀλλά μερικοί ἔφτασαν στό σημεῖο νά ποῦν ὅτι ὁ Ξενοφώντας, θέλοντας νά χτίσει πόλη στό μέρος ἐκεῖνο, κατάφερε τό μάντη νά πει πῶς οἱ θυσίες δέ δείχνουν καλά σημάδια γιά τήν
- 15 ἀναχώρησή τους. Γι' αὐτό τήν ἄλλη μέρα ὁ Ξενοφώντας διαλάλησε πῶς μπορούσε ὅποιος ἤθελε νά παρακολουθήσει τή θυσία, κι ἔδωσε ἐντολή, ἂν ὑπάρχει κανένας μάντης, νά σταθεῖ κοντά, γιά νά παρατηρήσει κι αὐτός. Ἔτσι ἄρχισε νά θυσιάζει, ἐνῶ τριγύρω
- 16 θρόισκονταν πολλοί. Ξαναθυσίασε τρίτη φορᾶ γιά νά δεῖ ἂν μπορούσαν νά φύγουν, μά τά σημάδια ἦταν ἀντίθετα. Τότε οἱ στρατιῶτες στενοχωρέθηκαν, γιατί καί τά τρόφιμα πού εἶχαν κουδάλῃσει μαζί τους σώθηκαν καί πουθενά δέν ἔβρισκαν ν' ἀγοράσουν.

17-22

Ἑλλειψη τροφίμων.

- 17 Τότε συγκεντρώθηκαν πάλι καί ὁ Ξενοφώντας ξαναμίλησε: «Στρατιῶτες, βλέπετε πῶς ἀπό τή μιά οἱ θυσίες δέν εἶναι εὐνοϊκές γιά τό ταξίδι μας, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη χρειάζεστε τρόφιμα. Μοῦ φαίνεται λοιπόν πῶς εἶναι ἀνάγκη νά θυσιάζουμε γι' αὐτόν
- 18 τό σκοπό». Τότε σηκώθηκε κάποιος κι εἶπε: «Εἶναι φυσικό νά μή φαίνονται ἀπό τίς θυσίες καλά σημάδια. Γιατί, ὅπως ἔμαθα χτές τυχαῖα ἀπό κάποιον πού ἦρθε μέ καράδι, ὁ Κλέανδρος ὁ ἀρμοστής²⁴⁴ τοῦ Βυζαντίου σκοπεύει νά ἐρθεῖ ἀπό κει μέ πλοῖα φορηγᾶ καί πολεμικά». Τότε νόμισαν ὅλοι πῶς ἦταν σωστό νά περιμένουν, ὑπῆρχε ὁμως ἀνάγκη νά δοῦν γιά νά βροῦν τρόφιμα. Γι' αὐτό τό ζήτημα ξανάκαμε τρεῖς φορές θυσία, μά τά σημάδια ἦταν

244. Αὐτή τήν ὀνομασία εἶχε ὁ στρατιωτικός διοικητής πού ἔστειλε τή Σπάρτη σέ πόλεις, πού ἦταν ὑποτελεῖς τῆς ἢ τίς κατεῖχε προσωρινά.

ἀντίθετα. Στό τέλος οἱ στρατιῶτες ἄρχισαν νά πηγαίνουν καί στή σκηνή τοῦ Ξενοφώντα, φωνάζοντας πώς τοὺς λείπουν οἱ τροφές. Ἐκεῖνος ὁμως δήλωσε πώς δέν πρόκειται νά τοὺς βγάλει ἀπό τό στρατόπεδο, ἂν οἱ θυσίαι δέν πᾶνε καλά. Τήν ἄλλη μέρα ξανα- 20 θυσίαζε, καί σχεδόν ὀλόκληρος ὁ στρατός, ἀπό τήν ἔγνοια πού εἶχε, συγκεντρώθηκε γύρω στό βωμό. Μά τά ζῶα δέν ἐπαρκοῦσαν γιά θυσία. Ὡστόσο οἱ στρατηγοί δέν ἔβγαζαν τοὺς στρατιῶτες, 21 παρά τοὺς συνάθροισαν. Καί ὁ Ξενοφώντας τοὺς εἶπε: «Ἴσως οἱ ἐχθροί θρῖσκονται συγκεντρωμένοι καί θά χρειαστεῖ νά πολεμήσουμε. Ἄν λοιπόν ἀφήσουμε τίς ἀποσκευές μας ἐκεῖ πού ἡ τοποθεσία εἶναι ὀχυρή καί θαδίσουμε ἐτοιμασμένοι γιά μάχη, τότε μπορεῖ οἱ θυσίαι νά δείξουν καλά σημάδια». Ὅταν τ' ἄκουσαν οἱ 22 στρατιῶτες, φώναξαν πώς δέ χρειαζόταν νά πᾶνε σέ κείνο τό μέρος, παρά ἔπρεπε νά θυσιάσουν ὅσο γινόταν γρηγορότερα. Πρόβαρα ὁμως δέν ὑπῆρχαν πιά, κι ἔτσι ἀγόρασαν βόδια ἀπ' αὐτά πού ἦταν ζεμένα σ' ἁμάξια, καί τά θυσίαζαν. Καί ὁ Ξενοφώντας παρακάλεσε τόν Κλεάνορα τόν Ἀρκάδα νά θυσιάσει ἀντί γι' αὐτόν, μήπως μέ τήν ἀλλαγὴ γίνεῖ κάτι. Μά οὔτε τότε οἱ θυσίαι ἐδειξαν καλά σημάδια.

Ὁ Νέωνας, πού στό μεταξύ εἶχε γίνει στρατηγός σέ ἀντικατά- 23 σταση τοῦ Χειρίσοφου, ὅταν εἶδε σέ πόσο δύσκολη κατάσταση θρῖσκονταν οἱ στρατιῶτες ἀπό τίς πολλές ἐλλείψεις, θέλησε νά τοὺς προσφέρει κάποια ὑπηρεσία. Καθώς θρῆκε λοιπόν ἕναν Ἡρακλειώτη, πού ἔλεγε πώς ξέρει ἐκεῖ κοντά κάτι χωριά ἀπ' ὅπου μποροῦσαν νά πάρουν τροφίμα, διαλάλησε πώς ὁποιος ἠθέλε ἦταν ἐλεύθερος νά πάει, γιατί τώρα θά εἶχαν ὁδηγό. Ἐτσι βγαίνουν οἱ στρατιῶτες μέ μικρά δόρατα, μέ ἄσκιά καί μέ ταγάρια καί μέ ἄλλα ἀγγεῖα, πάνω κάτω δύο χιλιάδες ἄντρες. Ὅταν ὁμως 24 μπῆκαν στά χωριά καί σκορπίστηκαν γιά ν' ἀρχίσουν τή λεηλασία, τοὺς κάνουν ἐπίθεση πρῶτα πρῶτα οἱ ἱππεῖς τοῦ Φαρνάδου. Γιατί τοῦτοι εἶχαν ἔρθει νά δοθηθοῦν τοὺς Βιθυνούς, θέλοντας μαζί τους νά ἐμποδίσουν, ἂν μποροῦσαν, τοὺς Ἕλληνας νά μπουν στή Φρυγία. Τότε σκοτώνονται ἀπό τοὺς ἱππεῖς ὡς πεντακόσιοι ἄντρες, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι τράβηξαν ἀπάνω στά βουνά καί σώθηκαν. Σέ λίγο κάποιος ἀπό κείνους πού ξέφυγαν ἀνακοι- 25

23-27

Ἐπιδρομὴ τῶν Ἑλλήνων.

νώνει στό στρατόπεδο τά ὄσα ἔγιναν. Καί ὁ Ξενοφώντας, ἐπειδή οἱ θυσίαι δέν ἔδειχναν καλά σημάδια τούτη τήν ἡμέρα, πῆρε ἕνα βόδι πού ἦταν ζεμένο στό ἀμάξι, γιατί δέν ὑπῆρχαν ἄλλα ζῶα γιά θυσία, τό θυσίασε κι ὕστερα ἔτρεξε νά τοὺς βοηθήσει, μαζί μέ 26 λους τοὺς ἄλλους πού ἦταν ὡς τριάντα χρονῶν. Ἔτσι πῆραν ὅσους εἶχαν γλιτώσει καί γυρίζουν στό στρατόπεδο. Μά πρὸς τό βασίλειμα τοῦ ἡλίου, ὅταν οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀρχίσει νά δειπνοῦν κι ἦταν πολὺ στενοχωρημένοι, ξαφνικά μερικοὶ Βιθυνοὶ, θγαίνοντας ἀπὸ τὴ δασωμένη περιοχή, ἔπεσαν ἀπάνω στοὺς στρατιῶτες τῆς προφυλακῆς καί ἄλλους σκοτώσαν κι ἄλλους κυνήγησαν 27 ὡς τό στρατόπεδο. Ἀπὸ τίς δυνατές φωνές πού ἀκουστικαν τότε, οἱ Ἕλληνες ὄλοι ἔτρεξαν στὰ ὄπλα. Δέν τοὺς φαινόταν ὁμως πῶς θά εἶχαν ἀσφάλεια, ἂν κυνηγοῦσαν τοὺς ἐχθροὺς καί μετακινούσαν τό στρατόπεδο, καθὼς ἦταν σκοτάδι, γιατί τά γύρω μέρη ἦταν δασωμένα. Γι' αὐτό πέρασαν τὴ νύχτα ὄπλιοι καί φυλάγονταν ἀπὸ ἀρκετοὺς φρουροὺς.

ΚΕΦ. 5

1-6

Θάψιμο τῶν
νεκρῶν.

- 1 Ἔτσι πέρασαν τὴ νύχτα. Μόλις ὁμως ξημέρωσε, οἱ στρατηγοὶ ὀδηγοῦσαν τοὺς στρατιῶτες πρὸς τὴν ὄχυρὴ τοποθεσία,²⁴⁵ κι ἐκεῖνοι ἀκολουθοῦσαν μέ τά ὄπλα καί τίς ἀποσκευές τους. Καί προτοῦ φτάσει ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ, ἔκαμαν ἕνα χαντάκι καί ὄχυρωσαν τὴν εἴσοδο τοῦ ὄχυροῦ, περιχαράκωσαν ὅλη τὴν ἔκταση μέ παλούκια κι ἄφησαν τρεῖς πύλες. Στό μεταξύ ἦρθε ἕνα πλοῖο ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια κι ἔφερε ἀλεύρι κριθαρένιο καί ζῶα γιά θυσίαις 2 καί κρασί. Ὁ Ξενοφώντας σηκώθηκε πρῶι κι ἄρχισε νά θυσιάζει γιά νά δεῖ ἂν μποροῦσαν νά ξεκινήσουν, καί τά σημάδια τῆς θυσίας ἀπὸ τό πρῶτο ζῶο κιόλας φάνηκαν καλά. Τέλειωναν πιά οἱ θυσίαις, ὅταν ὁ μάντης Ἀρηξίωνας ὁ Παρράσιος εἶδε ἕναν ἀετό καλοσημαδο,³⁴⁶ καί τότε προτρέπει τόν Ξενοφῶντα νά ὀδηγήσει 3 τό στρατεύμα. Ἔτσι πέρασαν τό χαντάκι, ἀκούμπησαν τά ὄπλα

245. Γι' αὐτὴ τὴν τοποθεσία βλ. Βιβλ. Ἐκτο, κεφ. 4, παράγρ. 21.

246. Καλοσημαδος ἦταν ὁ ἀετός, ὅταν ἐρχόταν ἀπὸ τὰ δεξιὰ.

σπή γῆ κι ἔδωσαν ἐντολή μέ τόν κήρυκα νά γευματίσουν οἱ στρατιῶτες καί ὕστερα νά θγοῦν ὀπλισμένοι, ἀφήνοντας ἐκεῖ τοὺς ἄμαχους καί τοὺς αἰχμάλωτους. Βγήκαν λοιπόν ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐκτός ἀπό τό Νέωνα, γιατί νόμισαν πώς ἦταν προτιμότερο νά τόν ἀφήσουν νά φυλάει τό στρατόπεδο. Οἱ λοχαγοί ὅμως κι οἱ στρατιῶτες του ντράπηκαν νά μὴν ἀκολουθήσουν τοὺς ἄλλους πού ἔφευγαν, καί γι' αὐτό τόν ἄφησαν ἐκεῖ μαζί μέ κείνους πού ἦταν πάνω ἀπό σαράντα πέντε χρονῶν. Αὐτοὶ ἔμειναν, ἐνῶ οἱ υπόλοιποι ἄρχισαν νά προχωροῦν. Προτοῦ περάσουν ὅμως δεκαπέντε στάδια, θρῆκαν κάτι νεκρούς. Καί ὅταν ἡ οὐρά τοῦ στρατεύματος ἔφτασε στό μέρος πού θρῆθηκαν οἱ πρῶτοι νεκροί, τότε ἔθαψαν ὅλους ὅσοι θρῆσκονταν σ' ὀλόκληρη τήν ἔκταση πού ἔπιανε ἡ παρτάταξη. Ἐθαψαν ἐκείνους καί συνέχισαν τήν πορεία, κι ὅταν ξανάφτασε ἡ οὐρά στοὺς πρῶτους ἄταφους, ἔθαψαν πάλι μέ τόν ἴδιο τρόπο ὅσους θρῆσκονταν σέ ὅλο τό μάκρος τῆς παρτάταξης. Τέλος πήγαν στό κεντρικό σημεῖο, ὅπου ἐνώνονταν οἱ δρόμοι τῶν χωριῶν. Ἐκεῖ θρῆσκονταν πεσομένοι πολλοὶ νεκροί, πού τοὺς μάζεψαν καί τοὺς ἔθαψαν.

Ἦταν περασομένο πιά τό μεσημέρι, ὅταν ἔφεραν τό στρατό ἔξω ἀπό τά χωριά κι ἔπαιρναν τά τροφίμα, ὅσα θρῆσκονταν μέσα στήν ἔκταση πού ἦταν ἡ φάλαγγα. Μά ξαφνικά βλέπουν τοὺς ἐχθρούς πού περνοῦσαν κάτι λόφους ἀπό τήν ἀπέναντι μεριά, δηλαδή πολλοὺς ἰππεῖς καί πεζοὺς παραταγμένους γιά μάχη. Γιατί εἶχαν ἔρθει μέ δυνάμεις ὁ Σπιθριδάτης καί ὁ Ραθίνης, σταλμένοι ἀπό τό Φαρνάδαξο. Ὅταν οἱ ἐχθροὶ εἶδαν τοὺς Ἕλληνες, σταμάτησαν δεκαπέντε στάδια μακριά τους. Ἀμέσως τότε ὁ Ἀρηξίωνας, ὁ μάντης τῶν Ἑλλήνων, κάνει θυσίες, πού ἀπό τό πρῶτο ζῶο κιόλας ἔδειξαν καλά σημάδια. Τότε ὁ Ξενοφώντας λέει: «Μοῦ φαίνεται, στρατηγοί, πώς πρέπει νά τοποθετήσουμε πίσω ἀπό τή φάλαγγα μερικούς λόχους ἐφεδρικούς, γιά νά τρέξουν νά βοηθήσουν σέ κάποιο σημεῖο, ἂν χρειαστεῖ, καί γιά νά πάθουν οἱ ἐχθροὶ σύγχυση, ὅταν πέσουν ἐπάνω σέ στρατό παραταγμένο καί ἀκέραιο». Ὅλοι ἔδρισκαν σωστή τήν πρότασή του. «Ἐσεῖς λοιπόν, πρόσθεσε, προχωρεῖτε τό δρόμο πού ὀδηγεῖ καταπάνω στοὺς ἐχθρούς, γιά νά μὴ σταματήσουμε, μιά πού τοὺς εἶδαμε καί μᾶς εἶδαν κι ἐκεῖνοι. Κι ἐγώ θά ἔρθω ὅταν ξεχωρίσω τοὺς λόχους

7-13
Προετοιμασία
τῶν Ἑλλήνων
γιά μάχη.

- πού θά τοποθετήσουμε στό τέλος, σύμφωνα μέ τήν πρότασή μου
 11 πού κι ἐσεῖς τή βρήκατε σωστή». Τότε οἱ ἄλλοι προχωροῦσαν ἡ-
 συχοι, ἐνῶ αὐτός πῆρε τά τρία τελευταῖα τάγματα, πού τό καθένα
 εἶχε διακόσιους ἄντρες, κι ἔδωσε διαταγή στό πρῶτο νά ἀκολου-
 θεῖ τή δεξιά πτέρυγα σέ ἀπόσταση ἑνός πλέθρου, μέ ἀρχηγό τό
 Σαμόλα τόν Ἀχαιό. Τό δεύτερο τό χώρισε ἀπό τ' ἄλλα γιά ν'
 ἀκολουθεῖ στή μέση, μέ ἀρχηγό τόν Πυρορία τόν Ἀρκάδα. Τό τρί-
 12 το, τέλος, τό τοποθέτησε πίσω ἀπό τήν ἀριστερή πτέρυγα, κι ἔ-
 βαλε ἀρχηγό τό Φρασία τόν Ἀθηναῖο. Προχωρώντας οἱ πρῶτοι
 ἔφτασαν σ' ἕνα φαράγγι μεγάλο καί δυσκολοπέραστο, καί σταμά-
 τησαν, γιατί δέν ἤξεραν ἂν ἔπρεπε νά τό περάσουν ἢ ὄχι. Τότε
 εἰδοποιοῦν τοὺς στρατηγούς καί λογαγούς νά φτάσουν μπροστά.
 13 Ὁ Ξενοφώντας παραξενεύτηκε, μή ξέροντας τί ἦταν ἐκεῖνο πού
 ἐμπόδιζε τήν πορεία καί μονομιᾶς, μόλις ἄκουσε τήν εἰδοποίηση,
 τρέχει ὅσο μπορούσε γρηγορότερα. Ὅταν μαζεύτηκαν ὅλοι, ὁ
 Σοφαίνετος, πού ἦταν ὁ πιό ἡλικιωμένος ἀπό τοὺς στρατηγούς,
 εἶπε πῶς δέν ἄξιζε τόν κόπο νά σκέπτονται ἂν ἔπρεπε νά περά-
 σουν ἕνα τέτοιο φαράγγι.

14-21
 Λόγος τοῦ
 Ξενοφώντας.

- 14 Καί ὁ Ξενοφώντας πῆρε διαστικά τό λόγο κι εἶπε: «Ξέρετε,
 φίλοι μου, πῶς ποτέ ὡς τώρα δέ σᾶς ἔριξα σέ κίνδυνο μέ τή θέ-
 λησή μου. Γιατί βλέπω πῶς μέ τή γενναιότητά σας δέ χρειάζεστε
 15 δόξα, ἀλλά σωτηρία. Τώρα ὁμως ἡ κατάσταση εἶναι τούτη: χωρίς
 μάχη δέν εἶναι δυνατό νά φύγουμε ἀπό δῶ πέρα. Γιατί ἂν ἐμεῖς
 δέν ἐπιτεθοῦμε ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς, ὅταν φεύγουμε θά μᾶς
 16 ἀκολουθήσουν καί θά μᾶς ἐπιτεθοῦν ἐκεῖνοι. Σκεφτεῖτε λοιπόν
 ποιό ἀπό τά δύο εἶναι προτιμότερο, νά στρέψουμε τά ὄπλα μας
 πρὸς τοὺς ἐχθρούς καί νά βαδίσουμε καταπάνω τους ἢ νά τά κρε-
 μάσουμε πίσω μας καί νά τοὺς βλέπουμε νά μᾶς κάνουν ἐπιθε-
 17 ση. Γνωρίζετε, βέβαια, πῶς τό νά φεύγει κανεῖς μπροστά στοὺς
 ἐχθρούς δέ δείχνει καθόλου γενναιότητα, ἐνῶ τό νά τοὺς κυνη-
 γάει, αὐτό δίνει θάρρος ἀκόμα καί στοὺς πιό δειλοὺς. Ὅσο γιά
 μένα, θά προτιμοῦσα μέ τοὺς μισοὺς στρατιῶτες νά κυνηγήσω τόν
 ἐχθρό, παρά μέ τοὺς διπλάσιους νά φύγω μπροστά του. Ἐχω
 μάλιστα τή γνώμη πῶς ἂν τοὺς ἐπιτεθοῦμε, οὔτε σεῖς οἱ ἴδιοι δέν
 πιστεύετε πῶς θά μᾶς ἀντισταθοῦν· ἐνῶ ἂν φύγουμε, ὅλοι ξέρομε

πώς θά τολμήσουν νά μᾶς κυνηγήσουν. Ἐφοῦ ὁμως πρόκειται νά 18
 πολεμήσουμε, δέν ἀξίζει ν' ἀρπάξουμε αὐτή τήν εὐκαιρία, δηλα-
 δή νά περάσουμε τό δύσκολο τοῦτο φαράγγι καί νά τό ἀφήσουμε
 πίσω μας; Γιατί θά ἤθελα νά παρουσιαστοῦν ὅλα εὐκολοπέραστα
 στούς ἐχθρούς, ὥστε νά φύγουν· ἐνῶ ἐμεῖς κι ἀπό τόν τόπο τοῦτο
 πρέπει νά μάθουμε πώς δέν ὑπάρχει σωτηρία ἄν δέ νικήσουμε.
 Πραγματικά πῶς εἶναι δυνατό νά διαβοῦμε τόν κάμπο χωρίς νά 19
 νικήσουμε τούς ἱππεῖς; Καί πῶς νά περαστοῦν τά βουνά πού ἔ-
 χουμε περάσει, ἄν μᾶς κυνηγοῦν τόσοι πελταστές; Ἐγώ ὁμως πα-
 ραξενεύομαι, πῶς μπορεῖ νά βρεθεῖ κανεῖς νά νομίσει ὅτι τό φα-
 ράγγι τοῦτο εἶναι πιό ἐπικίνδυνο ἀπό τά ἄλλα μέρη πού περάσα-
 με ὡς τώρα. Μά ὅταν φτάσουμε ζωντανοί στή θάλασσα, πόσο 20
 μεγάλο φαράγγι θά μᾶς φανεῖ ὁ Πόντος; Ἐκεῖ οὔτε πλοῖα θά
 ὑπάρχουν νά μᾶς πάρουν οὔτε τρόφιμα γιά νά συντηρηθοῦμε, ἄν
 μείνουμε, παρά θά χρειαστεῖ, μόλις φτάσουμε, μονομιᾶς κιόλας
 νά φύγουμε, γιά νά βροῦμε τρόφιμα. Γι' αὐτό εἶναι προτιμότερο 21
 νά πολεμήσουμε τώρα πού ἔχομε φάει, παρά αὔριο νηστικοί.
 Ὅλα τά σημάδια, φίλοι μου, εἶναι εὐνοϊκά, καί ἀπό τίς θυσίες κι
 ἀπό τά πετούμενα πουλιά κι ἀπό τά ζῶα πού σφάζομε. Ἄς βα-
 δίσουμε καταπάνω στούς ἐχθρούς. Μιά πού μᾶς εἶδαν, δέν πρέ-
 πει νά δειπνήσουν εὐχάριστα οὔτε νά στρατοπεδέψουν ὅπου θέ-
 λουν».

Τότε οἱ λοχαγοί τόν πρότρεπαν νά πηγαίνει μπροστά καί κα- 22
 νένας δέν εἶχε ἀντίρρηση. Κι ἐκεῖνος βάδιζε ἐπικεφαλῆς, ἀφοῦ
 ἔδωσε διαταγή νά περάσουν ὅλοι τό φαράγγι, ἀπό τό μέρος πού
 βρισκόταν καθένας. Γιατί εἶχε τή γνώμη πώς ἔτσι συγκεντρωμέ-
 νος ὁ στρατός θά μπορούσε νά περάσει γρηγορότερα, παρά ἄν
 διάβαιναν ἕνας ἕνας μέ τή σειρά ἀπό τό γεφύρι πού βρισκόταν
 ἐπάνω στό φαράγγι. Ὅταν πέρασαν, ὁ Ξενοφώντας βαδίζοντας 23
 πλάι στή φάλαγγα ἔλεγε: «Στρατιῶτες, θυμηθεῖτε σέ πόσες μάχες
 ἔχετε νικήσει ὡς τώρα μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν, σκοπεύοντας τόν
 ἴδιο στόχο, καί τί παθαίνουν ἐκεῖνοι πού τό βάζουν στά πόδια
 μπροστά στούς ἐχθρούς. Ἄκόμα βάλτε στό μυαλό σας τοῦτο, πώς
 δηλαδή βρισκόμαστε κοντά στίς πύλες τῆς Ἑλλάδας. Ἀκολουθεῖ- 24
 τε λοιπόν τόν ὁδηγό - Ἡρακλῆ καί δίνετε θάρρος ὁ ἕνας στόν

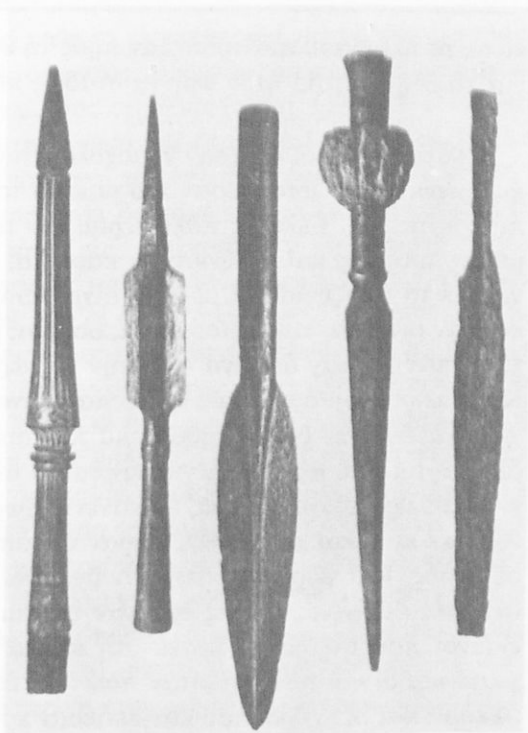
22-25

*Πρός συνά-
 ντηση τοῦ
 ἐχθροῦ.*

- ἄλλο, φωνάζοντας μέ τά ὀνόματά σας.²⁴⁷ Θά εἶναι εὐχάριστο νά διηγηθεῖ κανεῖς τώρα καί νά κάμει μιά γενναία πράξη, κι ἔτσι ν' ἀφήσει σέ ὅποιους θέλει μιάν ἀνάμνηση γιά τόν ἑαυτό του».
- 25 Αὐτά ἔλεγε περτώντας κοντά στή φάλαγγα καί τήν ἴδια στιγμή ἔμπαινε ἐπικεφαλῆς. Τοποθέτησαν καί τοὺς πελταστῆς ἀπό τίς δύο πλευρές, κι ἄρχισαν νά προχωροῦν ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς. Στό μεταξύ δόθηκε διαταγή νά σηκώνει καθένας τά δόρατα στό δεξιόν ὦμο, ὥσπου νά δοθεῖ τό σημεῖο μέ τή σάλπιγγα. Ὑστερα νά τά κατεβάσουν καί νά τά κρατοῦν στραμμένα γιά ἐπίθεση, νά περπατοῦν ἀργά καί νά μὴν κυνηγοῦν κανένα τρέχοντας. Τότε ἄρχισε νά κυκλοφορεῖ ἀνάμεσα, στοὺς στρατιῶτες τό σύνθημα «Δίας - σωτήρας, Ἡρακλῆς - ὀδηγός». Κι οἱ ἐχθροὶ ἔμεναν στή
- 26 θέση τους, νομίζοντας πὼς ἡ τοποθεσία ἦταν ἀσφαλισμένη. Ὁταν ὁμως ζύγωναν, οἱ Ἕλληνες πελταστῆς ἔτρεχαν ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς ἀλαλάζοντας, προτοῦ νά τοὺς διατάξει κανένας. Μά κι οἱ ἐχθροὶ ὀρμησαν καταπάνω τους, καί οἱ ἱππεῖς καί τά πλήθη
- 27 τῶν Βιθυνῶν, καί τρέπουν σέ φυγή τοὺς πελταστῆς. Τὴν ὥρα πού οἱ ὀπλίτες προχωροῦσαν γρήγορα γιά νά τοὺς συναντήσουν, ἀκούστηκε ἡ σάλπιγγα καί ἄρχισαν νά ψέλνουν τόν παιάνα, κι ὕστερα ἔδγαλαν πολεμικές κραυγές καί κατέβασαν τά δόρατα. Τότε πιά δέν μπορούσαν ν' ἀντίσταθοῦν οἱ ἐχθροὶ, παρὰ τό ἄ-
- 28 λαν στά πόδια. Ὁ Τιμασίωνας καί οἱ ἱππεῖς τοὺς κυνηγοῦσαν καί σκότωναν ὅσους μπορούσαν, γιατί οἱ Ἕλληνες ἦταν λίγοι. Ἔτσι σκορπίστηκε ἡ ἀριστερὴ πτέρυγα τῶν ἐχθρῶν, πού ἀπέναντί της ἦταν τό ἑλληνικὸ ἱππικὸ, ἐνῶ ἡ δεξιὰ συγκεντρώθηκε πάνω σ'
- 29 ἓνα λόφο, ἐπειδὴ δέν καταδιωκόταν πολὺ. Οἱ Ἕλληνες τοὺς εἶδαν πού ἔμεναν στή θέση τους καί νόμισαν πὼς ἦταν πάρα πολὺ εὐκόλο καί πάρα πολὺ ἀκίνδυνο νά βαδίσουν καταπάνω τους. Ἐψαλαν λοιπὸν τόν παιάνα καί μονομιᾶς ἔκαμαν ἐπίθεση, ἀλλά

26-32
Ἐπίθεση νικηφόρα τῶν Ἑλλήνων.

247. Εἶναι ψυχολογημένη ἡ ἐνέργεια αὐτή, γιατί συντελεῖ στό νά κεντρίσει περισσότερο τὴ φιλοτιμία τῶν πολεμιστῶν. Κάτι παρόμοιο εἶχε κάμει καί ὁ Νικίας στή Σικελία, μονάχα πού ἐκεῖνος φώναζε ὄχι μόνο τά προσωπικὰ ὀνόματα τῶν τριηράρχων, ἀλλὰ καί τά ὀνόματα τῶν πατέρων καί τῆς φυλῆς τους (βλ. Θουκυδ. Ζ', 69, 2).

Αιχμές δοράτων.

οί έχθροί δέν αντίσάθηκαν. Τότε τούς κυνήγησαν οί πελταστές, ὅπου σκορπίστηκε καί ἡ δεξιὰ πτέρυγα. Σκοτώθηκαν ὅμως λί-
γοι, γιατί οί ἵππεις τῶν ἐχθρῶν ἦταν πολλοί καί προξενούσαν
φόβο. Ὅταν οί Ἕλληνες εἶδαν καί τό ἵππικό τοῦ Φαρνάβαζου νά 30
εἶναι ἀκόμα συνταγμένο καί τούς Βιθυνούς ἵππεις νά εἶναι μαζε-
μένοι κοντά του καί νά δλέπουν ἀπό κάποιο λόφο ἐκεῖνα πού
γίνονταν, ἔνωσαν δέβαια πῶς ἦταν κουρασμένοι, νόμισαν ὅμως
πῶς ἔπρεπε καί ἐνάντια σ' αὐτούς νά βαδίσουν ὅπως μπορούσαν,
γιά νά μὴν τούς ἐπιτρέψουν νά ξεκουραστοῦν καί πάρουν θάρ-
ρος. Συντάχτηκαν λοιπόν κι ἀρχίζουν νά προχωροῦν. Τότε οί ἵπ- 31
πεις τῶν ἐχθρῶν τό βάζουν στά πόδια κι ἔτρεχαν πρὸς τὴν κατη-
φοριά, σά νά τούς κυνηγοῦσε ἵππικό. Γιατί τούς περίμενε πῶ
πέρα ἕνα φαράγγι πού δέν τό ἤξεραν οί Ἕλληνες, ἀλλὰ τοῦτοι
σταμάτησαν τό κυνηγητό, ἐπειδὴ ἦταν ἀργά. Γύρισαν ὕστερα σὲ 32
μέρος ὅπου ἐγινε ἡ πρώτη σύγκρουση κι ἔστησαν τρόπαια, καί

κατά τό ἡλιοδοσίλεμα τράδηξαν πρὸς τῆ θάλασσα. Ἡ ἀπόσταση γιὰ τό στρατόπεδο ἦταν ἐξήντα στάδια, πάνω κάτω.

ΚΕΦ. 6

1-4

Προμήθεια
τροφίμων.

- 1 Τότε οἱ ἐχθροὶ ἄρχισαν ν' ἀσχολοῦνται μέ τίς ὑποθέσεις τους κι ἔφερναν ὅσο μποροῦσαν πιο μακριά τοὺς ἀνθρώπους καί τά πράγματα. Οἱ Ἕλληνες πάλι περίμεναν τόν Κλέανδρο νά ἐρθεῖ μέ τίς τριήρεις καί τά φορητὰ καράδια, καί κάθε μέρα ἔβγαίναν μέ τά ὑποζύγια καί μέ τοὺς αἰχμάλωτους καί ἄφοδα κουβαλοῦσαν σιτάρια, κριθάρια, κρασί, ὄσπρια, μελίνες καί σύκα. Γιατί τά πάντα ἦταν ἀφθονα σ' αὐτὴν τῆ χώρα, ἐκτός ἀπὸ τό λάδι.
- 2 Κάθε φορά πού ὁ στρατός ἔμενε γιὰ ν' ἀναπαυθεῖ, εἶχε τό δικαίωμα νά θγαίνει ὅποιος ἤθελε γιὰ λεηλασία, καί τά κρατοῦσαν ὅλα, αὐτοὶ πού πήγαιναν, γιὰ τόν ἑαυτό τους. Ὅταν ὅμως ἔβγαίνε ὀλόκληρο τό στρατεύμα, ἂν κανένας χωριστὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἔδρισκε κάτι καί τό ἄρπαζε, πήραν τὴν ἀπόφαση αὐτὸ νά ἀνήκει σέ ὄλους. Καί τώρα πιά ὑπῆρχαν ἀφθονα τά πάντα. Γιατί κι ἀπ' ὄλες τίς ἑλληνικὲς πόλεις ἔφερναν τρόφιμα νά τά πουλήσουν κι ἐκεῖνοι πού ταξίδευαν κοντὰ στή στεριά μέ χαρὰ ἄραζαν ἐκεῖ, γιατί μάθαιναν πὼς χτιζόταν πολιτεία καί πὼς ὑπῆρχε λιμάνι.
- 4 Ἀκόμα καί οἱ ἐχθροὶ πού κατοικοῦσαν κοντὰ ἔστειλαν ἀπεσταλμένους στὸν Ξενοφῶντα, γιατί ἄκουσαν πὼς σ' αὐτὸ τό μέρος χτιζει πόλη, καί τόν ρωτοῦσαν τί ἔπρεπε νά κάνουν γιὰ νά εἶναι μαζί του φίλοι. Κι ἐκεῖνος τοὺς ἔδειχνε στοὺς στρατιώτες.²⁴⁸
- 5 Στό μεταξύ ἔρχεται ὁ Κλέανδρος φέρνοντας δυὸ τριήρεις, ἀλλὰ κανένα φορητὸ. Τὴν ὥρα πού ἔφτασε, ἔτυχε νά θρῖσκονται οἱ στρατιώτες ἔξω καί μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν πάει γιὰ λεηλασία σέ ἄλλο μέρος τοῦ βουνοῦ κι εἶχαν πιάσει πολλὰ πρόδρατα. Μά φοβήθηκαν μήπως τοὺς τά πάρουν, καί γι' αὐτὸ παρακαλοῦν τό Δέξιπλο, ἐκεῖνον πού τό ἴσκασε²⁴⁹ ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα μέ

5-11

Ἐπεισόδιο
ἐξαιτίας τοῦ
Δέξιπλου.

248. Αὐτὸ τό ἔκανε γιὰ νά τοὺς δώσει νά καταλάβουν πόση ἀξία θά εἶχε ἡ ἴδρωση μᾶς πολιτείας σ' αὐτὴν τῆ θέση.

249. Γιὰ τὴ συμπεριφορά αὐτὴ τοῦ Δέξιπλου μᾶς μίλησε ὁ Ξενοφώντας στό Βιβλίον Πέμπτο, κεφ. 1, παράγρ. 15.

τὴν πεντηκόντορο, νὰ τοὺς τὰ γλιτώσει, καὶ γιὰ πληρωμὴ νὰ κρα-
 τήσει ὁ ἴδιος μερικά, δίνοντάς τους πίσω τὰ ὑπόλοιπα. Ἐκεῖνος 6
 τότε μονομιᾶς διώχνει τοὺς στρατιῶτες πού ἦταν γύρω καὶ πού
 ἔλεγον πὼς τὰ πρόβαρα ἀνῆκαν σέ ὀλόκληρο τό στρατό, καὶ κα-
 τόπι πάει στὸν Κλέανδρο καὶ τοῦ λέει πὼς προσπαθοῦν νὰ τοῦ τ'
 ἀρπάξουν. Καὶ τοῦτος δίνει διαταγὴ νὰ τοῦ παρουσιάσουν τὸν
 ἔνοχο. Ὁ Δέξιπλος τότε ἔπιασε κάποιον καὶ τὸν ὀδηγοῦσε, ἀλλὰ 7
 τὸν συνάντησε ὁ Ἀγασίας καὶ τοῦ τὸν παίρνει, γιατί ἦταν στρα-
 τιῶτης τοῦ λόχου του. Μά οἱ ἄλλοι στρατιῶτες πού ἦταν ἐκεῖ ἀρ-
 χισαν νὰ χτυποῦν μέ πέτρες τὸ Δέξιπλο, ἀποκαλώντας τον προ-
 δότη. Πολλοὶ ναῦτες ὅμως φοβήθηκαν καὶ τράβηξαν πρὸς τὴ θά-
 λασσα, πράγμα πού ἔκαμε κι ὁ Κλέανδρος. Ἀλλὰ ὁ Ξενοφώντας 8
 κι οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ τοὺς ἐμπόδιζαν νὰ φεύγουν κι ἔλεγον στὸν
 Κλέανδρο πὼς ἦταν ἀσήμαντη ἡ ὑπόθεση καὶ πὼς ἀφορμὴ νὰ γί-
 νουν αὐτά, ἦταν ἡ ἀπόφαση τοῦ στρατοῦ σχετικά μέ τὰ λάφυρα.
 Ὁ Κλέανδρος ὅμως καὶ ἐρεθισμένος ἀπὸ τὸ Δέξιπλο καὶ στενο- 9
 χωρημένος πού τὸν εἶχε πιάσει ὁ φόβος, εἶπε πὼς θὰ φύγει καὶ
 πὼς θὰ κηρύξει σ' ὅλες τίς πόλεις νὰ μὴν τοὺς δέχονται, παρὰ νὰ
 τοὺς θεωροῦν ἐχθροὺς. Καὶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὼς οἱ Λακε-
 δαιμόνιοι τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ἦταν ἀρχηγοὶ ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Γι' 10
 αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἔκριναν πὼς δημιουργήθηκε μιὰ κατάσταση ἄ-
 σχημη, καὶ τὸν παρακαλοῦσαν νὰ μὴν κάνει αὐτά πού ἔλεγε.
 Μά ἐκεῖνος ἐδήλωσε πὼς δέν μπορεῖ νὰ γίνεи διαφοροτικά, ἐκτός
 ἂν τοῦ παραδώσουν τὸν ἄνθρωπο πού ἄρχισε τὸ πετροδόλημα,
 καὶ τὸν ἄλλο πού πήρε ἀπὸ τὸ Δέξιπλο τὸν ἔνοχο. Τοῦτος ὁ τε- 11
 λευταῖος πού ἀπαιτοῦσε νὰ τοῦ παραδώσουν ἦταν ὁ Ἀγασίας,
 σταθερὸς φίλος τοῦ Ξενοφώντα. Ἐξαιτίας του μάλιστα τὸν συκο-
 φαντοῦσε ὁ Δέξιπλος. Τότε βρέθηκαν σέ δύσκολη θέση οἱ στρα-
 τιστοὶ, καὶ γι' αὐτὸ συγκέντρωσαν τοὺς στρατιῶτες. Μερικοὶ βέ-
 θαια δέ λογάριζαν καὶ πολὺ τὸν Κλέανδρο, ἀλλὰ ὁ Ξενοφώντας
 εἶχε τὴ γνώμη πὼς δέν ἦταν ἀσήμαντος ἄνθρωπος, καὶ σηκώθηκε
 κι εἶπε:

«Στρατιῶτες, ἐγὼ νομίζω πὼς τὸ πράγμα εἶναι σοβαρό, ἂν 12
 δηλαδή θὰ σηκωθεῖ νὰ φύγει ὁ Κλέανδρος, ὅπως φοβερίζεи, μέ
 τέτοια ἀπόφαση. Γιατί οἱ ἑλληνικὲς πόλεις βρισκονται κοντά, ἀλ-

12-18

Λόγοι τοῦ Ξε-
 νοφώντα καὶ
 τοῦ Ἀγασία.

- λά οί Λακεδαιμόνιοι εἶναι ἀρχηγοί σέ ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα. Καί ἐκτός ἀπ' αὐτό, ἔχουν τήν ἰκανότητα καί καθένas τους χωριστά νά
- 13 κάνουν ὅ,τι θέλουν στίς πόλεις. Ἄν λοιπόν αὐτός πρῶτα μᾶς ἐμποδίσαι νά φτάσουμε στό Βυζάντιο, ἔπειτα εἰδοποιήσει τοὺς ἄλλους ἀρμοστές νά μᾶς δέχονται στίς πόλεις τους γιατί τάχα δέν πειθαρχοῦμε στοὺς Λακεδαιμόνιους καί δέ λογαριάζομε τοὺς νόμους, κι ἂν αὐτή ἡ φήμη γιά μᾶς φτάσει στόν Ἄναξιβιο τό ναύαρχο, θά εἶναι δύσκολο καί νά μείνουμε ἐδῶ καί νά ταξιδέψουμε. Γιατί στήν τωρινή ἐποχή οἱ Λακεδαιμόνιοι κυβερνοῦν τά πάντα
- 14 καί στή στεριά καί στή θάλασσα. Δέν εἶναι λοιπόν σωστό, ἐξαιτίας ἐνός ἀνθρώπου ἢ δυό, ἐμεῖς οἱ ἄλλοι νά στερηθοῦμε τήν Ἑλλάδα, παρά πρέπει νά ὑπακοῦμε στίς διαταγές τους, ἀφοῦ καί οἱ πόλεις
- 15 ἀπ' ὅπου καταγόμαστε πειθαρχοῦν σ' αὐτούς. Ἄκουσα πρῖν λίγο πῶς ὁ Δέξιπλος εἶπε στόν Κλέανδρο ὅτι ὁ Ἀγασίας δέ θά ἔκανε αὐτή τήν πράξη, ἂν δέν ἔπαιρνε διαταγή ἀπό μένα. Ἄν λοιπόν ὁ ἴδιος ὁ Ἀγασίας θεβαιώσει πῶς ἐγώ εἶμαι ὑπεύθυνος γι' αὐτά, τότε σᾶς ἀπαλλάσσω ἀπό τήν κατηγορία κι ἐσᾶς κι ἐκείνον. Καί στήν περίπτωση πού ἐγώ ἀρχισα νά ρίχνω πέτρες ἢ κάπως ἀλλιῶτικα μεταχειρίστηκα βία, θά θεωρήσω τόν ἑαυτό μου ἄξιο τῆς
- 16 σκληρότερης τιμωρίας, καί θά τή δεχῶ πρόθυμα. Ἐχω ὁμως τή γνώμη πῶς, ἂν ὁ Δέξιπλος κατηγορεῖ καί κανέναν ἄλλο, πρέπει κι αὐτός νά παρουσιαστεῖ μπροστά στόν Κλέανδρο γιά νά τόν κρίνει. Γιατί μονάχα ἐτοι θά γλιτώσετε σεις ἀπό τήν κατηγορία. Ἐνῶ, ὅπως ἔχουν τώρα τά πράγματα, εἶναι τρομερό νά νομίζουμε πῶς θά βροῦμε στήν Ἑλλάδα ἔπαινο καί δόξα, κι ἀντί γι' αὐτά νά μὴν κριθοῦμε οὔτε ὅμοιοι μέ τοὺς ἄλλους, παρά νά ἐμποδιζόμαστε νά μείνουμε στίς ἐλληνικές πόλεις». Ὑστερα σηκώθηκε ὁ Ἀγασίας κι
- 17 εἶπε: «Σᾶς ὀρκίζομαι, στρατιῶτες, στοὺς θεοὺς καί στίς θεές, πῶς οὔτε ὁ Ξενοφώντας οὔτε κανένας ἄλλος ἀπό σᾶς μοῦ εἶπε νά πάρω τόν ἄνθρωπο. Παρά ὅταν εἶδα νά σέρνεται ἓνας γενναῖος στρατιώτης τοῦ λόχου μου ἀπό τό Δέξιπλο, αὐτόν πού ξέρετε πῶς σᾶς πρόδωσε, μοῦ φάνηκε τρομερό. Γι' αὐτό, ὁμολογῶ, τόν τράθηξα
- 18 καί τοῦ τόν πήρα. Τώρα ἐσεῖς νά μὴ μέ παραδώσετε. Ὅπως εἶπε ὁ Ξενοφώντας, θά παραδοθῶ ὁ ἴδιος στόν Κλέανδρο, γιά νά μέ κρίνει καί νά μέ κάμει ὅ,τι θέλει. Ἄπ' ἀφορμή τό ἐπεισόδιο αὐτό δέν πρέπει ν' ἀνοίξετε πόλεμο μέ τοὺς Σπαρτιάτες, παρά νά κοιτάξετε

νά σωθείτε και νά πάει ὁ καθέννας σας μέ ἀσφάλεια ἐκεῖ πού θέλει. Διαλέχτε μονάχα μερικούς ἀπό σᾶς και στείλτε τους μαζί μου στόν Κλέανδρο, ὥστε ἂν ἐγώ ξεχάσω κάτι, νά τό πουν αὐτοί και νά τό κάμουν γιά λογαριασμό μου».

Τότε ὁ στρατός τοῦ ἔδωσε τήν ἄδεια νά διαλέξει ὁ ἴδιος 19 ὅποιους ἤθελε και νά τους πάρει νά πάει, κι ἐκεῖνος προτίμησε τους στρατηγούς. Ὑστερα ἀπ' αὐτά πῆγε στόν Κλέανδρο ὁ Ἄγασίας μέ τό στρατιώτη πού εἶχε τραβήξει ἀπό τό Δέξιπλο και μέ τους στρατηγούς. Οἱ στρατηγοί τοῦ εἶπαν: «Μᾶς ἔστειλε, Κλέανδρε, σέ σένα ὁ στρατός και σέ παρακαλεῖ, ἂν μᾶς κατηγορεῖς 20 ὅλους, νά μᾶς κρίνεις ἐσύ ὁ ἴδιος και νά μᾶς μεταχειστεῖς ὅπως θέλεις. Ἄν ὁμως κατηγορεῖς ἕναν ἢ δυό ἢ και περισσότερους, τό βρίσκει σωστό νά σοῦ παραδοθοῦν οἱ ἴδιοι γιά νά τους δικάσεις. Ὡστε ἂν ἡ κατηγορία βαρύνει κάποιον ἀπό μᾶς, ἐμεῖς βρισκόμαστε μπροστά σου. Ἄν βαρύνει κανέναν ἄλλο, νά μᾶς τό πεις. Γιατί κανείς, ἀπ' ὅσους παίρνουν ἀπό μᾶς διαταγές, δέν θ' ἀρνηθεῖ νά παρουσιαστεῖ μπροστά σου». Ὑστερα προχώρησε ὁ Ἄγασίας και 21 εἶπε: «Ἐγώ εἶμαι, Κλέανδρε, πού ἔδωσα διαταγή νά χτυποῦν τό Δέξιπλο και τοῦ πῆρα τοῦτον τό στρατιώτη πού ὀδηγοῦσε. Γιατί 22 ξέρω πῶς ὁ στρατιώτης εἶναι ἕνας ἄντρας γενναῖος, ἐνῶ ὁ Δέξιπλος διαλέχθηκε ἀπό τό στρατό νά κυβερνᾷ τήν πεντηκόντορο πού ζητήσαμε ἀπό τους Τραπεζούντιους γιά νά μαζέψουμε πλοῖα νά μᾶς μεταφέρουν, κι αὐτός τό ἔσκασε και πρόδωσε τους στρατιώτες πού μαζί τους εἶχε γλιτώσει. Ἐτσι και τους Τραπεζούντιους στε- 23 ρήσαμε μιά πεντηκόντορο και φανήκαμε ἀπό φταιξιμο τοῦ Δέξιππου πῶς δέν εἴμαστε τίμοι ἄνθρωποι, και, ὅσο περνοῦσε ἀπό τό χέρι του, καταστραφήκαμε.²⁵⁰ Γιατί ἤξερε, ὅπως κι ἐμεῖς, ὅτι ἦταν δύσκολο προχωρώντας μέ τά πόδια και τά ποτάμια νά περάσουμε και νά φτάσουμε ζωντανοί στήν Ἑλλάδα. Ἀπό ἕνα τέτοιο ἄνθρωπο λοιπόν τραβήξα τό στρατιώτη και τόν πῆρα. Ἄν ὁμως 24 τόν ὀδηγοῦσες ἐσύ ἢ κανέναν ἄλλο ἀπό τους δικούς σου, κι ὄχι

19-28

Ἄντιπροσωπεῖα στόν Κλέανδρο.

250. Ὁ Δέξιπλος ἔκαμε ὅ,τι θα συντελοῦσε στήν καταστροφή τους, ἀφοῦ πήρε τό καρᾶδι πού τους ἔδωσαν οἱ Τραπεζούντιοι, γιά νά μαζέψουν μ' αὐτό ἄλλα νά τους μεταφέρουν στήν πατρίδα.

ἐκεῖνος πού μᾶς τό 'σκασε, νά εἶσαι βέβαιος πώς δέν ἐπρόκειτο νά κάμω τίποτε ἀπ' αὐτά πού ἔκαμα. Καί πρέπει νά ξέρεις ὅτι ἂν μέ σκοτώσεις τώρα, θά σκοτώσεις ἕνα γενναῖον ἄντρα, ἕξαιτίας ἐνός 25 δειλοῦ καί κακοῦ». Ὅταν τ' ἄκουσε ὁ Κλέανδρος εἶπε πώς δέν ἦταν καλή ἢ συμπεριφορά τοῦ Δέξιπλου, ἂν πραγματικά τά εἶχε κάμει αὐτά. Εἶχε ὅμως τή γνώμη, πρόσθεσε, πώς κι ἂν ὁ Δέξιπλος ἦταν ὁ χειρότερος ἀπό τοὺς ἀνθρώπους, δέν ἔπρεπε νά τόν μεταχειριστοῦν μέ δάναυσο τρόπο «παρά νά κριθεῖ, ὅπως κι ἐσεῖς τώρα 26 θεωρεῖτε σωστό, κι ὕστερα νά τιμωρηθεῖ. Πηγαίνετε λοιπόν κι ἀφήστε ἐδῶ αὐτό τόν ἄντρα, κι ἅμα διατάξω, τότε νά ἔρθετε γιά τή δίκη. Δέν κατηγορῶ πιά οὔτε τό στρατό οὔτε κανέναν ἄλλο, ἀφοῦ 27 τοῦτος ὁ ἴδιος παραδέχεται πώς πῆρε τό στρατιώτη». Ἐκεῖνος πάλι πού τόν ὀδηγοῦσε ὁ Δέξιπλος καί τοῦ τόν πῆρε ὁ Ἀγασίας εἶπε: «Ἐγώ, Κλέανδρε, ἂν νομίζεις ὅτι ἔφταιξα σέ κάτι καί γι' αὐτό μ' ἔφεραν σέ σένα, νά ξέρεις πώς οὔτε χτύπησα κανένα οὔτε τοῦ ἔριξα πέτρες, παρά εἶπα μονάχα πώς τά πρόβata ἀνήκαν σέ ὄλο τό στρατό. Καί τοῦτο, γιατί οἱ στρατιῶτες εἶχαν ἀποφασίσει πώς, ἂν κάποιος λεηλατήσῃ γιά λογαριασμό του ὅταν βγαίνουμε γιά νά 28 βροῦμε τρόφιμα, τότε τά λάφυρα νά ἀνήκουν σέ ὄλους. Αὐτά εἶπα καί τοῦτος τότε μ' ἔπιασε καί μέ ὀδηγοῦσε σέ σένα γιά νά μήν τολμήσῃ νά μιλήσῃ κανείς, παρά νά κρατήσῃ ὁ ἴδιος τό μεριδίό του καί νά φυλάξῃ τά πρόβata σέ κείνους πού τά εἶχαν ἀρπάξει, ἐνάντια στή συμφωνία τοῦ στρατοῦ». Σ' αὐτά ὁ Κλέανδρος ἀποκρίθηκε: «Ἐπειδή εἶσαι συνένοχος, μείνε ἐδῶ γιά νά ἀποφασίσουμε καί γιά σένα».

29-36

Οἱ Ἕλληνες προτείνουν στόν Κλέανδρο νά ἀναλάβει τήν ἀρχηγία.

29 Ὑστερ' ἀπ' αὐτά ὁ Κλέανδρος μέ τοὺς δικούς του ἄρχισαν νά γευματίζουν, ἐνῶ ὁ Ξενοφώντας συγκέντρωσε τό στρατό κι ἔδωσε συμβουλή νά τοῦ στείλουν ἀπεσταλμένους, γιά νά τοῦ προσπέσουν 30 ν' ἀφήσῃ ἐλεύθερους τοὺς δυο ἄντρες. Τότε πῆραν τήν ἀπόφαση νά στείλουν στρατηγούς καί λοχαγούς καί τό Δρακόντιο τό Σπαρτιάτη καί ὁποίους ἄλλους νόμιζαν κατάλληλους, γιά νά παρακαλέσουν τόν Κλέανδρο μέ κάθε τρόπο νά παρατήσῃ τοὺς δυο στρατιώ- 31 τες. Πῆγε λοιπόν ὁ Ξενοφώντας καί τοῦ λέει: «Στά χέρια σου κρατεῖς τοὺς ἄντρες μας, Κλέανδρε, καί ὁ στρατός σέ ἀφήσε στή διάθεσή σου νά κάμεις ὅ,τι θέλεις καί γι' αὐτούς καί γιά ὄλους τοὺς

άλλους. Τώρα όμως σέ θερμοπαρακαλοῦν νά τούς δώσεις πίσω
 αὐτούς τούς δυό καί νά μήν τούς σκοτώσεις, γιατί πολλές ταιλιπω-
 ρίες εἶχαν περάσει πρωτύτερα γιά τό καλό ὄλου τοῦ στρατοῦ. Κι 32
 ἄν πετύχουν αὐτό ἀπό σένα, σοῦ ὑπόσχονται πώς, ἄν θελήσεις νά
 γίνεις ἀρχηγός τους κι ἄν οἱ θεοί φανοῦν εὐνοϊκοί, γιά ἀνταπόδο-
 ση θά σοῦ ἀποδείξουν ὅτι καί πειθαρχικοί εἶναι καί ἔχουν ἰκανό-
 τητα, ὑπακούοντας στόν ἀρχηγό τους καί μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν,
 νά μή φοβοῦνται τούς ἐχθρούς. Φτάνει νά δεχτεῖς ἐσύ νά γίνεις
 στρατηγός τους καί οἱ θεοί νά τούς εἶναι εὐνοϊκοί. Σέ παρακα- 33
 λοῦν ἀκόμα καί γιά τοῦτο, δηλαδή νά μείνεις κοντά τους καί νά
 τούς διοικήσεις. Τότε θά γνωρίσεις ὄχι μονάχα τό Δέξιππο πα-
 ρά κι ἐκείνους, θά δεῖς τί ἄνθρωπος εἶναι ὁ καθένας καί θά τούς
 ἐκτιμήσεις σύμφωνα μέ τήν ἀξία τους». Μόλις τ' ἄκουσε ὁ 34
 Κλέανδρος εἶπε: «Μά τούς θεούς, στή στιγμή θά σᾶς δώσω ἀπά-
 ντηση. Καί τούς δυό ἄντρες σᾶς δίνω πίσω κι ἐγώ ὁ ἴδιος θά σᾶς
 βοηθήσω. Ἄν μάλιστα οἱ θεοί τό ἐπιτρέψουν, θά σᾶς ὀδηγήσω
 στήν Ἑλλάδα. Γιατί τά λόγια σας εἶναι ὀλωσδιόλου ἀντίθετα ἀπό
 κείνα πού μοῦ ἔλεγαν μερικοί γιά σᾶς, πώς δηλαδή προσπαθεῖτε
 νά ἀπομακρύνετε τό στρατό ἀπό τή φιλία τῶν Λακεδαιμονίων». 35
 Τότε οἱ ἀπεσταλμένοι, ἐπαινώντας τον, γύρισαν πίσω μέ τούς δυό
 ἄντρες. Κι ὁ Κλέανδρος ἄρχισε νά θυσιάζει ὥστε νά βγάλει συμπε-
 ράσματα γιά τήν ἀναχώρηση, κι ἔκανε φιλική συναναστροφή μέ
 τόν Ξενοφῶντα καί δημιούργησαν ἀνάμεσά τους δεσμούς φιλοξε-
 νίας. Ὅταν μάλιστα εἶδε πώς οἱ στρατιῶτες ἐκτελοῦσαν μέ πει-
 θαρχία κάθε διαταγή πού ἔπαιρναν, τότε ἀκόμα περισσότερο ἤθε-
 λε νά γίνει ἀρχηγός τους. Θυσίαζε ὁμως τρεῖς μέρες κι οἱ θυσίες 36
 δέν ἔδειχναν καλά σημάδια. Γι' αὐτό κάλεσε τούς στρατηγούς καί
 τούς εἶπε: «Οἱ θυσίες δέν ἐπιτρέπουν νά σᾶς ὀδηγήσω ἐγώ, ἀλλά
 δέν πρέπει νά στενοχωριέστε γι' αὐτό. Γιατί, ὅπως φαίνεται, σέ
 σᾶς εἶναι ὀρισμένο ἀπό τούς θεούς νά ὀδηγήσετε τούς στρατιῶτες.
 Ξεκινήστε λοιπόν. Κι ἐμεῖς, ὅταν πᾶτε στό Βυζάντιο, θά σᾶς κά-
 μουμε ὑποδοχή ὅσο γίνεται καλύτερη».

37-38

Ὅταν ἔπειτα ἀποφάσισαν οἱ στρατιῶτες νά τοῦ χαρίσουν 37
 τά πρόβατα πού ἀνήκαν σ' ὀλόκληρο τό στρατό. Κι ἐκεῖνος τά
 δέχτηκε, μά τούς τά ξαναγύρισε πίσω. Τότε αὐτός ἔφυγε μέ τό κα-

Οἱ Ἕλληνες
 στή Χρυσόπολη

ράβι. Κι οί στρατιῶτες πούλησαν τό σιτάρι πού εἶχαν συγκεντρωμένο καί ὅλα τ' ἄλλα πού εἶχαν ἀρπάξει καί ξεκίνησαν, βαδίζοντας ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Βιθυνῶν. Δέ βρῆκαν ὁμως νά πάρουν τίποτα προχωρώντας τόν κανονικό δρόμο, ὥστε νά μὴν ἔχουν ἀδειανά τὰ χέρια ὅταν πᾶνε σέ φιλική χώρα. Γι' αὐτό ἀποφάσισαν νά ξαναγυρίσουν πίσω, βαδίζοντας ἓνα μερόνυχτο. Μόλις γύρισαν, ἔπιασαν πολλούς δούλους καί πρόβατα. Ὑστερα, μέσα σέ ἕξι μέρες πῆγαν στή Χρυσόπολη τῆς Καλχηδονίας, ὅπου ἔμειναν ἑφτά μέρες καί πουλοῦσαν τὰ λάφυρα.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

(“Όσα ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες στήν ἐκστρατεία τους μέ τόν Κύρο ὡς τήν ἡμέρα τῆς μάχης, καί ὅσα ἀπό τότε πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος ὥσπου ἔφτασαν στόν Πόντο, κι ἐκεῖνα πού ἔκαναν βαδίζοντας ἀπό κεῖ καί ἀρμενίζοντας ἴσαμε πού πήγαν στήν εἴσοδο τοῦ Βόσπορου, στή Χρυσόπολη τῆς Ἀσίας, ὅλα ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση).

Τότε ὁ Φαρνάβαζος φοβήθηκε μήπως ὁ ἑλληνικός στρατός βαδίσει ἐναντία στή χώρα του· γι’ αὐτό ἔστειλε ἀπεσταλμένους στόν Ἀναξίδιο τόν ναύαρχο - πού ἔτυχε νά βρῖσκεται στό Βυζάντιο - καί τόν παρακάλεσε νά περάσει τό στράτευμα ἀπό τήν Ἀσία στήν ἀπέναντι παραλία· καί τοῦ ὑποσχέθηκε πώς, ἂν τό δεχόταν, θά τοῦ ἔκανε κι ἐκεῖνος ὅ,τι εἶχε ἀνάγκη. Ὁ Ἀναξίδιος λοιπόν κάλεσε στό Βυζάντιο τοὺς στρατηγούς καί λοχαγούς, καί τοὺς ἔταξε πώς θά δώσει μισθό στοὺς στρατιῶτες, ἂν περάσουν ἀντίκρου. Οἱ ἄλλοι εἶπαν πώς θά σκεφτοῦν καί θά τοῦ ἀπαντήσουν, ἐκτός ἀπό τόν Ξενοφῶντα, πού ἀποκρίθηκε πώς θ’ ἀφήσει πιά τό στράτευμα, γιατί ἤθελε νά γυρίσει στήν πατρίδα. Ὁ Ἀναξίδιος ὁμως τόν παρακάλεσε νά περάσει πρῶτα μαζί μέ τοὺς ἄλλους καί ὕστερα νά τοὺς ἀφήσει. Ἐκεῖνος ὑποσχέθηκε πώς ἔτσι θά κάμει. Μά ὁ Σεύθης ἀπό τή Θράκη στέλνει τό Μηδοσάδη καί παρακαλεῖ τόν Ξενοφῶντα νά βοηθήσει νά διαβεῖ ὁ στρατός ἀπέναντι, λέγοντάς του πώς ἂν δείξει προθυμία σ’ αὐτό, δέ θά μετανιώσει. Ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Τό στράτευμα θά περάσει ὅπως δὴποτε, καί γι’ αὐτή τή δουλειά δέ χρειάζεται νά πληρώσει οὔτ’ ἐμένα οὔτε κανέναν ἄλλο. Ὅταν ὁμως περάσει, ἐγώ θά φύγω· ἐκεῖνος τότε ἄς προσφέρει ὅ,τι τοῦ φαίνεται καλό σέ ὅσους μένουν, πού θά ἔχουν ἀξιόλογες θέσεις μέσα στό στρατό».

Ἦστερ’ ἀπ’ αὐτά περνοῦν ὅλοι οἱ στρατιῶτες στό Βυζάντιο. Ὁ Ἀναξίδιος δέν τοὺς ἔδωσε μισθό, ἀλλά διαλάλησε μέ κήρυκα νά πάρουν τά ὄπλα καί τίς ἀποσκευές τους καί νά βγοῦν, γιατί τάχα εἶχε σκοπό νά τοὺς μετρήσει καί νά τοὺς στείλει στήν πα-

1 **ΚΕΦ. 1**
*Ἀνακεφα-
λαίωση.*

2-6

2 *Προτάσεις
τοῦ Ἀναξιδίου
καί τοῦ
Σεύθης.*

3

4

5

6

7-14

7 *Ὁ στρατός
βγαίνει ἀπό τό
Βυζάντιο μέ
ὄλο.*

τρίδα τους. Τότε οί στρατιῶτες ἄρχισαν νά στενοχωριοῦνται, γιατί δέν εἶχαν χρήματα ν' ἀγοράσουν τροφίμα στό δρόμο, καί 8 ἐτοίμαζαν τίς ἀποσκευές τους χωρίς διάθεση. Καί ὁ Ξενοφώντας πῆγε στόν Κλέανδρο τόν ἀρμοστή, πού εἶχαν γίνε πρωτύτερα φίλοι, καί τόν ἀποχαιρέτησε, γιατί σκόπευε πιά νά φύγει. Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε: «Μήν τό κάμεις αὐτό, ἀλλιῶτικα θά κατηγορηθεῖς· ἀφοῦ καί τώρα ἀκόμα σέ κατηγοροῦν μερικοί, ἐπειδή ὁ στρατός δέ 9 θγαίνει γρήγορα ἀπό τήν πόλη». «Μά δέ φταίω ἐγώ γι' αὐτό, ἀπάντησε ἐκεῖνος, παρὰ οί στρατιῶτες ἔχουν ἀνάγκη ἀπό τροφίμα, κι αὐτή εἶναι ἡ αἰτία πού δέν ἔχουν ὄρεξη νά θγοῦν». «Πάντως, ἀποκρίθηκε ὁ Κλέανδρος, ἐγώ σέ συμβουλεύω νά θγεις, κάνοντας πώς θά πᾶς μαζί τους, κι ὅταν ὁ στρατός θρεθεῖ ἔξω ἀπό τήν πόλη, τότε νά φύγεις». «Αὐτά, εἶπε ὁ Ξενοφώντας, θά τά κανονίσουμε ὅταν πᾶμε στόν Ἄναξιβίδο». Πῆγαν λοιπόν σέ κείν 11 νον κι ἄρχισαν νά τά συζητοῦν. Ὁ Ἄναξιβίδος τοὺς παρακίνησε νά κάμουν ἔτσι καί νά θγοῦν οί στρατιῶτες ἀπό τήν πόλη ὅσο μπορούσαν γρηγορότερα, μέ τίς ἀποσκευές τους ἔτοιμες, καί πρόσθεσε πώς ἂν κανένας λείψει ἀπό τήν ἐπιθεώρηση καί τήν ἀριθμ 12 μηση, ὁ ἴδιος θά κατηγορεῖ τόν ἑαυτό του ἔπειτα. Τότε ἄρχισαν νά θγαίνουν πρῶτα οί στρατηγοί κι ὕστερα οί ὑπόλοιποι. Βρίσκονταν ἔξω ὄλοι μαζεμένοι, ἐκτός ἀπό λίγους, κι ὁ Ἐτεόνικος εἶχε σταθεῖ στίς πύλες γιά νά τίς κλείσει καί νά βάλει τήν ἀμπά- 13 ρα, μόλις θά ἔθγαινε κι ὁ τελευταῖος. Τότε ὁ Ἄναξιβίδος κάλεσε τοὺς στρατηγούς καί τοὺς λοχαγούς καί τοὺς εἶπε: «Τά τροφίμα μπορεῖτε νά τά παίρνετε ἀπό τά χωριά τῆς Θράκης, ὅπου ὑπάρχει ἀφθονο κριθάρι καί σιτάρι καί τ' ἄλλα χρειαζόμενα. Ὅταν τά προμηθευτεῖτε, νά τραθήξετε γιά τή Χερσόνησο, κι ἐκεῖ θά σᾶς 14 δώσει μισθό ὁ Κυνίσκος»²⁵¹. Μερικοί στρατιῶτες ὁμως πού τ' ἄκουσαν ἢ καί κάποιος ἀπό τοὺς λοχαγούς, τά ἀνακοινῶνουν στό στρατεύμα. Οἱ στρατηγοί στό μεταξύ ρωτοῦσαν νά μάθουν ἂν ὁ Σεύθης ἦταν ἐχθρός ἢ φίλος κι ἂν ἔπρεπε νά θαδίσουν ἀνάμεσα

251. Ὁ Κυνίσκος ἦταν στρατηγός ἀπό τή Σπάρτη, πού ὑπηρετοῦσε στή Θρακική Χερσόνησο.

ἀπό τό Ἱερό Βουνό²⁵² ἤ, κάνοντας τό γύρο, νά περάσουν ἀπό τό κέντρο τῆς Θράκης. Ἄλλά τή στιγμή πού τά συζητοῦσαν, οἱ 15 στρατιῶτες ἄρπαξαν τά ὄπλα κι ἀρχίζουν νά τρέχουν πρὸς τίς πύλες γρήγορα, γιά νά ξαναμποῦν μέσα στό τεῖχος. Ὁ Ἐτεόνικος ὁμως καί οἱ ἄλλοι πού ἦταν μαζί του, μόλις εἶδαν τοὺς ὀπλίτες νά πλησιάζουν τρέχοντας, κλείνουν τίς πόρτες καί βάζουν τὴν ἀμπάρα. Τότε οἱ στρατιῶτες ἄρχισαν νά τίς χτυποῦν καί νά λένε 16 πῶς τοὺς γίνεται τρομερή ἀδικία, ἔτσι πού τοὺς διώχνουν καί τοὺς στέλνουν ἀνάμεσα σ' ἐχθρούς· καί φοβέριζαν πῶς θά κομματιάσουν τίς πύλες, ἂν δέν τίς ἀνοίξουν θεληματικά. Ἄλλοι 17 πάλι ἔτρεχαν πρὸς τὴ θάλασσα, κι ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ μόλου πηδοῦν τὸ τεῖχος καί μπαίνουν στὴν πόλη· λίγοι στρατιῶτες πού ἔτυχε νά βρίσκονται μέσα, μόλις βλέπουν αὐτὰ πού γίνονταν κοντά στίς πύλες, τίς ἀνοίγουν διάπλατα, ἀφοῦ πρῶτα ἔκοψαν τὴν ἀμπάρα μέ τὰ τσεκούρια, κι ὁρμοῦν κι οἱ ἄλλοι μέσα στὴν πόλη. Ὁ Ξενοφών 18 ντας ὁμως, ὅταν εἶδε αὐτὰ πού γίνονταν, φοβήθηκε μήπως ὁ στρατός ἀρχίσει τὴ ληλασία καί δημιουργηθοῦν ἀνεπανόρθωτες συμφορές στὴν πόλη καί στόν ἑαυτό του καί στοὺς στρατιῶτες, καί γι' αὐτὸ τρέχει καί μπαίνει ὀρμητικά μέσα στίς πύλες μαζί μέ τὸ πλῆθος. Οἱ Βυζαντινοί, μόλις εἶδαν νά ὀρμᾶ μέ βία ὁ στρατός, 19 φεύγουν ἀπὸ τὴν ἀγορά καί πηγαίνουν ἄλλοι πρὸς τὰ καράβια κι ἄλλοι στὰ σπίτια, ἐνῶ ὅσοι ἔτυχε νά βρίσκονται μέσα ἄρχισαν νά θγαίνουν ἔξω· μερικοὶ πάλι τραβοῦσαν τίς τριήρεις στὴ θάλασσα, γιά νά γλιτώσουν μπαίνοντας μέσα, καί γενικά ὄλοι νόμιζαν πῶς ἦταν χαμένοι, σὰ νά κυριεύτηκε ἡ πόλη τους. Κι ὁ Ἐτεόνικος 20 πῆγε νά γλιτώσει στὴν ἀκρόπολη. Τέλος ὁ Ἀναξίβιος ἔτρεξε διαστικά στὴ θάλασσα, μπῆκε σ' ἕνα πλοῖο ψαράδικο καί πλέοντας παραλιακά ἀνέβηκε στὴν ἀκρόπολη· ἀμέσως στέλνει καί ζητάει φρουροὺς ἀπὸ τὴν Καλχηδόνα, γιατί εἶχε τὴ γνώμη πῶς ἐκεῖνοι πού βρίσκονταν στὴν ἀκρόπολη δέν ἦταν ἀρκετοὶ γιά νά συγκρατήσουν τοὺς Ἕλληνες.

Ὅταν οἱ στρατιῶτες εἶδαν τὸν Ξενοφώντα, τρέχουν πρὸς τὸ 21

15-20
Οἱ Ἕλληνες
ἐξαγριωμένοι
ξαναμπαίνουν
στό Βυζάντιο.

21-32
Συμβουλές τοῦ
Ξενοφώντα.

252. Τὸ Ἱερό Βουνό βρισκόταν στὴ Θράκη, ἀνάμεσα στὴν Πέρινθο καί τὴ Χερσόνησο.

- μέρος του πολλοί καί τοῦ λένε: «Τώρα, Ξενοφώντα, εἶναι εὐκαιρία νά φανεῖς ἄντρας. Ἔχεις μιά πόλη, ἔχεις τριήρεις, ἔχεις χρέματα, ἔχεις πολλοὺς στρατιῶτες. Ἄν θέλεις, κι ἐσύ μπορείς νά μᾶς ὠφελήσεις κι ἐμεῖς νά σέ κάμουμε μεγάλο». Κι ἐκεῖνος ἀπο-
 22 κρίθηκε, προσπαθώντας νά τοὺς καθησυχάσει: «Σωστά εἶναι τὰ λόγια σας καί θά κάμω αὐτά πού λέτε· ἂν ὅμως θέλετε νά γίνουν, ἀποθέστε τὰ ὄπλα σας καί συνταχθεῖτε, ὅσο μπορείτε γρηγορότερα». Κι ὁ ἴδιος ἔδωσε τό πρόσταγμα τοῦτο καί τοὺς ἄλλους παρακίνησε νά τό ἀνακοινώσουν καί ν' ἀφήσουν κάτω τὰ ὄπλα.
 23 Μά ἐκεῖνοι καί χωρίς διαταγή συντάχτηκαν· ἔτσι μέσα σέ λίγη ὥρα καί οἱ ὀπλίτες μπήκαν στή γραμμή πού εἶχε ὀχτώ ἄντρες βάθος²⁵³, καί οἱ πελταστές ἔτρεξαν καί τοποθετήθηκαν στά δύο
 24 ἄκρα τοῦ στρατοῦ. Τό μέρος ἐκεῖνο ἦταν πάρα πολύ κατάλληλο γιά παράταξη: ἦταν χωρίς σπίτια, ἐπίπεδο, κι εἶχε τήν ὀνομασία Θρακικό. Ὅταν πιά τὰ ὄπλα βρισκόνταν χάμω καί οἱ στρατιῶτες εἶχαν καθησυχάσει, ὁ Ξενοφώντας καλεῖ συγκέντρωση καί λέει
 25 τοῦτα δῶ: «Δέν παραξενεύομαι, στρατιῶτες, πού εἴστε ὀργισμένοι καί πού νομίζετε πώς ὑποφέρετε τρομερά καί πώς σᾶς ἔστησαν παγίδες. Ἄν ὅμως παρασυρθοῦμε ἀπό τήν ὀργή μας καί τιμωρήσουμε τοὺς Λακεδαιμόνιους πού εἶναι ἐδῶ γιά τό ξεγέλασμα πού μᾶς ἔκαμαν κι ἂν ληλατήσουμε τήν πόλη πού δέ μᾶς φταίει καθόλου, βάλτε στό μυαλό σας τί θά γίνει ὕστερ' ἀπ' αὐτά.
 26 Πρῶτα πρῶτα θά εἴμαστε φανεροί ἐχθροί μέ τοὺς Σπαρτιάτες καί τοὺς συμμάχους τους. Ἐπειτα πόσο τρομερός πόλεμος μπορεῖ νά ξεσπάσει ἀπ' αὐτό, εἶναι εὐκόλο νά τό συμπεράνουμε, ἀφοῦ ἔχομε δεῖ κι ἔχομε ἀκόμα στή θύμησή μας ἐκεῖνα πού ἔγιναν τελευ-
 27 ταῖα²⁵⁴. Γιατί ἐμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι μπήκαμε στόν πόλεμο μέ τοὺς

253. Ὀχτώ ἄντρες βάθος: ὁ λόχος εἶχε, πάνω κάτω, ἑκατό στρατιῶτες. Αὐτοί στήν παράταξη ἔμπαιναν σέ ὀχτώ σειρές, τή μιά πίσω ἀπό τήν ἄλλη. Κάθε σειρά εἶχε δώδεκα στρατιῶτες πού ὁ ἕνας στεκόταν ἄλλοι δύο στόν ἄλλο.

254. Τελευταῖα: ἔννοεῖ τὰ γεγονότα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καί τίς συμφορές του.

Σπαρτιάτες καί τούς συμμάχους τους ἔχοντας ὄχι λιγότερες ἀπό
 τρακόσιες τριῆρεις, πού θρῖσκονταν ἄλλες στή θάλασσα κι ἄλλες
 στά ναυπηγεῖα· ἀκόμα εἶχαμε πολλά χρήματα μέσα στήν πόλη καί
 εἰσοδήματα κάθε χρόνο, ἀπό τούς φόρους πού πληρώναν οἱ ντό-
 πιοι κι οἱ σύμμαχοι, ὄχι λιγότερα ἀπό χίλια τάλαντα· ἔπειτα
 διοικούσαμε ὅλα τά νησιά κι ἐξουσιάζαμε πολλές πόλεις στήν Ἰ-
 σία καί στήν Εὐρώπη, κι ἀνάμεσά τους τοῦτο τό Βυζάντιο, ὅπου
 τώρα θρῖσκομαστε· παρ' ὅλα αὐτά βγήκαμε ἐξαντλημένοι ἀπό τόν
 πόλεμο, καθώς γνωρίζετε ὅλοι. Τώρα λοιπόν τί φανταζόμαστε 28
 πῶς θά παθαίναμε, ἀφοῦ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔχουν καί τούς πα-
 λιοῦς συμμάχους, κι ἀκόμα πῆγαν μέ τό μέρος τους οἱ Ἀθηναῖοι
 καί ὅλοι οἱ τότε σύμμαχοί τους; Καί, ἐκτός ἀπ' αὐτά, ὁ Τισσα-
 φέρνης καί ὅλοι οἱ ἄλλοι βάρβαροι πού ζοῦν στά παράλια εἶναι
 ἐχθροί μας, καί πῖο μέγας ἐχθρός μας εἶναι ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς,
 πού πῆγαμε νά τοῦ πάρουμε τήν ἐξουσία καί νά τόν σκοτώσουμε,
 ἄν μπορούσαμε. Ἀφοῦ λοιπόν ὅλοι αὐτοί εἶναι μαζί, ὑπάρχει κα-
 νένας τόσο ἀνόητος πού νά νομίζει πῶς θά ἦταν δυνατό νά τοῦς
 νικήσουμε; Γιά τ' ὄνομα τῶν θεῶν, ἄς μήν κάνουμε σάν μανιακοί 29
 κι ἄς μήν θροῦμε ἄτιμο θάνατο μέ τό νά γίνουμε ἐχθροί καί στίς
 πατρίδες μας καί στούς φίλους μας καί στούς δικούς μας. Γιατί
 τοῦτοι ὅλοι θρῖσκονται στίς πολιτείες πού δίκαια θά μᾶς πολεμή-
 σουν, ἄν λεηλατήσουμε τήν πρώτη ἑλληνική πόλη πού συναντή-
 σαμε, ἐνῶ βαρβαρική δέ θελήσαμε ὡς τώρα νά κυριέψουμε, παρό-
 λο πού ἤμασταν καί νικητές. Ἐγώ λοιπόν εὐχομαι, προτοῦ δῶ 30
 νά γίνουν ἀπό σᾶς αὐτά, ν' ἀνοίξει ἡ γῆ καί νά μέ καταπιεῖ. Καί
 σᾶς συμβουλευῶ, ἀφοῦ εἶστε Ἕλληνες, νά προσπαθεῖτε νά θρῖ-
 σκετε δίκαιη μεταχείριση ὑπακούοντας στούς ἀρχηγούς τῶν Ἑλ-
 λήνων. Ἄν αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει, πρέπει νά προτιμήσουμε νά
 ἀδικηθοῦμε γιά νά μή χάσουμε τήν Ἑλλάδα. Καί τώρα νομίζω 31
 πῶς εἶναι σωστό νά στείλουμε ἀπεσταλμένους στόν Ἀναξίβιο,
 γιά νά τοῦ πούν πῶς ἐμεῖς μπήκαμε στήν πόλη ὄχι μέ σκοπό νά
 κάμουμε καμιά βίαιη πράξη, ἀλλά γιά νά δοῦμε, μήπως μπορέ-
 σουμε νά πετύχουμε κάτι καλό ἀπ' αὐτούς τούς ἴδιους· κι ἄν ὄχι,
 τότε νά τοῦς δεβαιώσουμε πῶς βγαίνομε ἀπό τήν πόλη γιατί πει-
 θαρχοῦμε καί ὄχι ἐπειδή πέσαμε σέ παγίδα». Τούς φάνηκαν αὐτά 32
 καλά καί στέλνουν τόν Ἰερώνυμο τόν Ἥλειο γιά νά τά πεῖ, καί

τόν Εὐρύλοχο τόν Ἀρκάδα καί τό Φιλήσιο τόν Ἀχαιοό. Τοῦτοι ἔφυγαν γιά νά πάνε νά ἀνακοινώσουν.

33-37

Ὁ Κοιρατά-
δας στρατηγός.

- 33 Δέν εἶχαν σηκωθεί ἀκόμα οἱ στρατιῶτες ἀπό τή συγκέντρω-
ση καί φτάνει ὁ Κοιρατάδας ὁ Θηβαῖος. Αὐτός γύριζε ἐδῶ κι
ἐκεῖ ὄχι σάν ἐξόριστος ἀπ' τήν Ἑλλάδα, παρά ἐπιθυμώντας νά
γίνει στρατηγός καί προσφέροντας τίς στρατηγικές του ἱκανότη-
τες, ἄν καμιά πολιτεία ἤ κανένας λαός τίς χρειαζόταν. Τότε πα-
ρουσιάστηκε καί τοὺς εἶπε πῶς ἦταν πρόθυμος νά τοὺς ὀδηγήσει
σ' ἓνα μέρος τῆς Θράκης πού ὀνομαζόταν Δέλτα, ὅπου μοροῦ-
34 σαν νά προμηθευτοῦν ἄφθονα τροφίμα. Ὡσπου νά φτάσουν ἐκεῖ,
εἶπε πῶς ὁ ἴδιος θά τοὺς δίνει ἄφθονα φαγητά καί πιотά. Οἱ
στρατιῶτες τ' ἄκουσαν κι αὐτά καί τήν ἀπάντηση τοῦ Ἀναξίβιου
- γιατί τοὺς ἀποκρίθηκε πῶς δέ θά μετανιώσουν ἄν πειθαρχή-
σουν, ἀφοῦ καί στοὺς ἐφόρους θά ἀναφέρει τή διαγωγή τους καί
35 ὁ ἴδιος θά σκεφτεῖ ἄν μπορεῖ νά τοὺς κάμει κάτι καλό. Τότε οἱ
στρατιῶτες δέχονται τόν Κοιρατάδα γιά στρατηγό καί βγήκαν
ἔξω ἀπό τό τεῖχος. Ὁ Κοιρατάδας συμφωνεῖ μαζί τους νά ἔρθει
τήν ἄλλη μέρα στό στρατόπεδο καί νά φέρει ζῶα γιά θυσία καί
36 μάνθη, καί τροφές καί πιотά γιά τοὺς στρατιῶτες. Μόλις ὁμως
βγήκαν, ὁ Ἀναξίβιος ἐκλείσει τίς πύλες καί διαλάλησε πῶς, ἄν
κανένας στρατιώτης πιασεῖ μέσα στήν πόλη, θά πωληθεῖ γιά
37 δούλος. Τήν ἄλλη μέρα πῆγε ὁ Κοιρατάδας, κουβαλώντας τά ζῶα
γιά τίς θυσίες καί τό μάνθη. Τόν ἀκολουθοῦσαν καί εἴκοσι
ἄντρες φορτωμένοι κριθαρένιο ἀλεύρι, κι ἄλλοι εἴκοσι μέ κρασί,
τρεις μέ ἐλιές, ἓνας μέ φορτίο ἀπό σκόρδα, ὅσα περισσότερα μπο-
ροῦσε νά σηκώσει, κι ἓνας ἄλλος μέ κρεμμύδια. Αὐτά τά ἄφησε
κάτω σά νά εἶχε σκοπό νά τά μοιράσει, κι ἄρχισε νά θυσιάξει. Ὁ
38 Ξενοφώντας τότε ἔστειλε καί φώναξε τόν Κλέανδρο καί τόν πα-
ρακάλεσε νά μεσολαβήσει νά τοῦ ἐπιτρέψουν νά μπεῖ μέσα στά
τείχη, κι ὕστερα νά φύγει ἀπό τό Βυζάντιο μέ πλοῖο. Ἦρθε ὁ
39 Κλέανδρος καί εἶπε πῶς μέ μεγάλο κόπο κατάφερε νά τοῦ δώ-
σουν τήν ἄδεια. Γιατί ἔλεγε ὁ Ἀναξίβιος πῶς δέν ἦταν σωστό οἱ
στρατιῶτες νά θρῖσκονται ἔξω ἀπό τά τεῖχη καί ὁ Ξενοφώντας
μέσα. Ἐλεγε ἀκόμα πῶς οἱ Βυζαντινοί μαλώνουν ἀναμεταξύ τους
καί γίνονται ἐχθροί ὁ ἓνας μέ τόν ἄλλο. Ὡστόσο, εἶπε, ὁ Ἀνα-
ξίβιος τοῦ δίνει τήν ἄδεια νά μπεῖ, ἄν ἔχει σκοπό νά ταξιδέψει

38-40

Ὁ Ξενοφώντας
ἀφήνει τό
στρατό.

μαζί του. Ἀποχαιρέτησε λοιπόν ὁ Ξενοφώντας τοὺς στρατιῶτες 40
καί μπήκε μέσα στό τεῖχος μαζί μέ τόν Κλεάνδρο.

Τήν πρώτη μέρα ὁ Κοιρατάδας θυσιάσε, μά δέν ἔδειξαν οἱ
θυσίες καλά σημάδια, οὔτε καί μοίρασε τίποτα στοὺς στρατιῶτες.
Τή δεύτερη, τά ζῶα βρισκόνταν κοντά στό θωμό κι ὁ Κοιρατάδας
ἦταν στεφανωμένος, ἔτοιμος γιά τή θυσία. Πῆγαν ὅμως κοντά ὁ
Τιμασίωνας πού καταγόταν ἀπό τή Δάρδανο καί ὁ Νέωνας ὁ Ἀ-
σιαῖος καί ὁ Κλεάνορας ὁ Ὀρχομένιος κι ἔλεγαν στόν Κοιρατάδα
νά μή θυσιάσει, γιατί δέν πρόκειται νά ἀναλάβει τήν ἀρχηγία τοῦ
στρατοῦ, ἂν δέν τοὺς δώσει τά τρόφιμα. Ἐκεῖνος τότε δίνει δια-
ταγή νά τά μοιράσουν. Μά ἐπειδή ἔλειπαν πολλά καί δέν ἦταν 41
δυνατό νά συμπληρωθεῖ μᾶς ἡμέρας τροφή γιά τόν κάθε στρα-
τιῶτη, πῆρε τά ζῶα κι ἔφυγε, ἐγκαταλείποντας καί τό ἀξίωμα
τοῦ στρατηγοῦ.

Ὁ Νέωνας ὁ Ἀσιναῖος κι οἱ Ἀχαιοί Φρυνίσκος, Φιλήσιος 1
καί Ξανθικλῆς, καθὼς κι ὁ Τιμασίωνας ἀπό τή Δάρδανο, ἔμειναν
ἀρχηγοί τοῦ στρατοῦ, προχώρησαν στά χωριά τῆς Θράκης πού
βρισκόνται ἀπέναντι στό Βυζάντιο κι ἐκεῖ στρατοπέδεψαν. Φιλο- 2
νικοῦσαν ὅμως οἱ στρατηγοὶ μεταξὺ τους, γιατί ὁ Κλεάνορας καί
ὁ Φρυνίσκος ἤθελαν νά πάνε στό Σεύθη. Ἀλλά ὁ Νέωνας προτι-
μοῦσε νά πάνε στή Χερσόνησο, γιατί εἶχε τή γνώμη πῶς, ἂν ἔ-
μπαιναν στήν ἐξουσία τῶν Λακεδαιμονίων, αὐτός θά ἔπαιρνε τήν
ἀρχηγία ὀλόκληρου τοῦ στρατοῦ. Ὁ Τιμασίωνας μέ τή σειρά του
ἤθελε νά ξαναγουρίσουν στήν Ἀσία, γιατί νόμιζε πῶς τότε θά
μποροῦσε νά ἐπιτρέψει στήν πατρίδα του. Καί οἱ γνώμες τῶν
στρατιωτῶν δέν ἦταν διαφορετικές. Ὅσο περνοῦσε ὁ καιρός, ἄλ- 3
λοι ἀπό τοὺς στρατιῶτες πουλοῦσαν τά ὄπλα τους σ' αὐτό τό μέ-
ρος κι ἔφευγαν ὅπως μποροῦσαν, κι ἄλλοι τά ἔδιναν κι ἔμεναν
στὶς πόλεις μαζί μέ τοὺς κατοίκους. Κι ὁ Ἀναξίδιος χαιρόταν 4
μαθαίνοντας πῶς διαλύεται ὁ στρατός, γιατί νόμιζε πῶς μ' αὐτά
πού γίνονται προσφέρει ἐξαιρετικές ὑπηρεσίες στό Φαρνάβαζο.
Ὅταν ὅμως ἔφευγε ὁ Ἀναξίδιος ἀπό τό Βυζάντιο, τόν συ- 5
νάντησε στήν Κύζικο ὁ Ἀρίσταρχος, πού διαδέχτηκε τόν Κλέ-
ανδρο ὡς ἀρμοστής τοῦ Βυζαντίου. Ἐλεγε μάλιστα πῶς σέ λίγο
ἐρχεται καί ὁ Πῶλος, πού διαδεχόταν τό ναύαρχο στόν Ἑλλή-

40-41
Παραίτηση τοῦ
Κοιρατάδα.

ΚΕΦ. 2

1-4

Διαφωνίες.

5-16

Ὁ Ἀρίσταρχος
καί ἡ
τακτικὴ του.

- 6 σποντο. Παραγγέλνει λοιπόν ο Ἀναξίβιος στὸν Ἀρίσταρχο νὰ πουλήσει ὅσους ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τοῦ Κύρου θρεῖ νὰ ἔχουν μείνει στὸ Βυζάντιο. Ὁ Κλέανδρος ἀντίθετα κανένα δὲν εἶχε πουλήσει, παρὰ καὶ τοὺς ἄρρωστους τοὺς λυπόταν καὶ τοὺς περιποιοῦσαν, ἀναγκάζοντας τοὺς κατοίκους νὰ τοὺς δέχονται στὰ σπίτια τους. Πάντως ὁ Ἀρίσταρχος, μόλις πῆγε, πούλησε τὸ λιγότερο
- 7 τετρακόσιους. Ὅταν ὁ Ἀναξίβιος ταξιδεύοντας γιὰ τὸ γιὰ τὸ ἔφτασε στὸ Πάριο,²⁵⁵ στέλνει ἄνθρωπο στὸ Φαρνάβαζο γιὰ νὰ τοῦ θυμίσει τίς συμφωνίες. Τοῦτος ὁμοῦς ἐπειδὴ ἔμαθε πὼς ἦρθε ὁ Ἀρίσταρχος ἀρμοστής στὸ Βυζάντιο καὶ πὼς ὁ Ἀναξίβιος δὲν εἶναι πιά ναύαρχος, ἀδιαφόρησε γιὰ τὸν τελευταῖο, ἐνῶ μὲ τὸν Ἀρίσταρχο ἄρχισε νὰ κάνει τίς ἴδιες συμφωνίες πού εἶχε κάμει
- 8 μὲ τὸν Ἀναξίβιο γιὰ τοὺς στρατιῶτες τοῦ Κύρου. Τότε ὁ Ἀναξίβιος φώναξε τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ πάει μὲ κάθε τρόπο καὶ μέσο καὶ ὅσο γίνεται γρηγορότερα στὸ στρατεύμα. Τοῦ παραγγέλνει ἀκόμα νὰ τὸ συγκρατήσῃ καὶ νὰ συγκεντρώσῃ ὅσους μπορέσῃ περισσότερους ἀπὸ κείνους πού σκόρπισαν ἐδῶ κι ἐκεῖ, νὰ τὸ ὀδηγήσῃ στὴν Πέρινθο²⁵⁶ κι ἀπ' αὐτὴν κατόπι νὰ τὸ περάσῃ στὴν Ἀσία, ὅσο γίνεται πιὸ σύντομα. Τοῦ δίνει κι ἓνα πολεμικὸ καρδί μὲ τριάντα κουπιά κι ἓνα γράμμα, στέλνει μαζί του κι ἓναν ἄντρα γιὰ νὰ διατάξῃ τοὺς Περίνθιους νὰ συνοδέψουν ἀμέσως τὸν Ξενοφῶντα μὲ τ' ἄλογά τους ἐκεῖ πού ἔβρισκον
- 9 ταν ὁ στρατός. Ἔτσι ὁ Ξενοφώντας περνάει τὴν Προποντίδα καὶ φτάνει στὸ στρατόπεδο. Οἱ στρατιῶτες μὲ εὐχαρίστηση τὸν δέχτηκαν καὶ στὴ στιγμή τὸν ἀκολούθησαν πασίχαροι, μὲ τὴν ἰδέα
- 10 ὅτι θὰ περνοῦσαν μαζί του ἀπὸ τὴ Θράκη στὴν Ἀσία. Μὰ ὁ Σεύθης πληροφορήθηκε πὼς ὁ Ξενοφώντας βαδίζει πρὸς τὰ ἐκεῖ, καὶ τοῦ ξανάστειλε τὸ Μηδοσάδῃ μὲ πλοιο, παρακαλώντας τον νὰ τοῦ πάει τὸ στρατό. Σὲ ἀντάλλαγμα τοῦ ὑποσχόταν καθετί, πού νόμιζε πὼς θὰ μπορούσε νὰ τὸν πείσει. Ἐκεῖνος ὁμοῦς ἀποκρί-

255. Τὸ Πάριο ἦταν παραθαλάσσια πολιτεία τῆς Μ. Ἀσίας στὴν Προποντίδα.

256. Γιὰ τὴν Πέρινθο βλ. σημείωση 58.

θηκε πώς ήταν αδύνατο νά γίνει οτιδήποτε ἀπ' αὐτά. Ὁ Μηδο-
σάδης ἄκουσε τὴν ἀπάντησι κι ἔφυγε. Ὅταν οἱ Ἕλληνες πῆγαν 11
σπὴν Πέρινθο, ὁ Νέωνας μὲ ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ, πού ἔφτανε
τούς ὀχτακόσιους ἄντρες, στρατοπέδευε χωριστά. Ὁλόκληρο τό
ἄλλο στράτευμα ἦταν συγκεντρωμένο κοντά στό τεῖχος τῶν Πε-
ρινθίων. Ὑστερ' ἀπ' αὐτά ὁ Ξενοφώντας προσπαθοῦσε νά βρεῖ 12
πλοῖα, γιά νά περάσουν ἀπέναντι ὅσο γινόταν πιό γρήγορα. Στό
ἀναμεταξῦ ἦρθε ἀπό τό Βυζάντιο ὁ Ἀρίσταρχος ὁ ἄρμοστής μέ
δυό τριήρεις. Τοῦτος, μιλημένος ἀπό τό Φαρνάβαζο, καί στούς
καραβοκύρηδες ἀπαγόρευε νά περάσουν τό στρατό, καί στούς
στρατιῶτες πῆγε κι εἶπε νά μὴ διαβοῦν ἀπέναντι, σπὴν Ἀσία. Ὁ 13
Ξενοφώντας ὁμῶς τοῦ δήλωσε πώς ὁ Ἀναξίδιος ἔδωσε αὐτῇ τὴν
ἐντολή καί τόν ἔστειλε ἐκεῖ γι' αὐτόν τό σκοπό. Τότε ὁ Ἀρί-
σταρχος ξαναμίλησε: «Ὁ Ἀναξίδιος δέν εἶναι πιά ναύαρχος,
ἐνῶ ἐγώ εἶμαι ἄρμοστής ἐδῶ. Κι ἂν πιάσω κανέναν ἀπό σᾶς σπὴ
θάλασσα, θά τόν δουλιάξω». Αὐτά εἶπε καί μπῆκε μέσα στά τεί-
χη. Τὴν ἄλλη μέρα στέλνει καί καλεῖ τοὺς στρατηγοὺς καί τοὺς
λοχαγοὺς τοῦ στρατοῦ. Τὴν ὥρα πού ἄρισκονταν πιά κοντά στό 14
τεῖχος, ἀνακοινώνει κάποιος στόν Ξενοφόντα πώς θά τόν πιά-
σουν, ἂν μπεῖ μέσα, καί πώς ἢ θά τόν σκοτώσουν ἀμέσως ἢ θά
τόν παραδώσουν στό Φαρνάβαζο. Μόλις τ' ἄκουσε ὁ Ξενο-
φώντας στέλνει τοὺς ἄλλους, ἐνῶ αὐτός εἶπε πώς ἤθελε νά κάνει
κάποια θυσία. Πραγματικά πῆγε καί θυσίασε, ζητώντας νά μάθει 15
ἂν τοῦ ἐπιτρέπουν οἱ θεοὶ νά προσπαθῆσει νά ὀδηγήσει τό στρα-
τό στό Σεῦθη. Γιατί ἔδλεπε πώς δέν ἦταν σίγουρο τό πέρασμα,
ἀφοῦ εἶχε τριήρεις ἐκεῖνος πού σκόπευε νά τοὺς ἐμποδίσει, κι οὔ-
τε ἤθελε νά πάει σπὴ Χερσόνησο καί νά κλειστεῖ ἐκεῖ, γιατί ὁ
στρατός θά δοκίμαζε μεγάλες στερήσεις. Κι ἔτσι θά ἀναγκαζόταν
νά ὑπακούει στόν ἄρμοστή τοῦ τόπου, ἐνῶ οἱ στρατιῶτες δέν ἐ-
πρόκειτο νά προμηθευτοῦν καθόλου τροφίμα. Ἐκείνον αὐτὲς οἱ 16
σκέψεις τόν ἀπασχολοῦσαν. Στό μεταξύ γύρισαν ἀπὸ τὸν Ἀρί-
σταρχο οἱ στρατηγοὶ καί οἱ λοχαγοὶ καί τοῦ ἀνακίνωσαν πώς
τοὺς εἶπε νά φύγουν τώρα, νά πάνε ὁμῶς τό δρόμο. Ἔτσι φάνη-
καν περισσότερο καθαρά τά κακὰ του σχέδια.

Τότε ὁ Ξενοφώντας εἶχε τὴ γνώμη πώς οἱ θυσίες ἦταν καλο- 17
σημαδες καί γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καί γιὰ τό στρατό, καί πώς ἦταν

17-22

Ὁ Ξενοφώντας
στό Σεῦθη.

σίγουρος ὁ πηγεμός στό Σεύθη. Πῆρε λοιπόν τόν Ἀθηναῖο λοχαγό Πολυκράτη καί ἀπό κάθε στρατηγό - ἐκτός ἀπό τό Νέωνα - τόν πιό ἔμπιστό του στρατιώτη κι ἔφυγε τή νύχτα γιά τό στρατό-
 18 πεδο τοῦ Σεύθη, πού ἦταν ἐξήντα στάδια μακριά. Ὅταν πλησιάζαν ἐκεῖ, συναντάει φωτιές χωρίς νά ὑπάρχουν φρουροί. Στήν ἀρχή νόμισε πώς ὁ Σεύθης εἶχε μεταφέρει ἄλλου τό στρατό του. Ἀλλά σέ λίγο ἄκουσε θόρυβο καί τούς στρατιώτες πού ἔδιναν πληροφορίες ὁ ἓνας στόν ἄλλο, καί κατάλαβε πώς ὁ Σεύθης ἔδωσε διαταγή ν' ἀνάψουν τίς φωτιές πιό μπροστά ἀπό τή θέση τῶν νυκτοφρουρῶν. Κι αὐτό γιά νά βρῖσκονται οἱ φρουροί σέ μέρος σκοτεινό καί νά μὴ διακρίνονται οὔτε πόσοι ἦταν οὔτε πού, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού πλησιάζαν νά μὴ μένουν ἀπαρτήρητοι, παρά νά
 19 φαίνονται καθαρά ἀπό τή λάμψη τῆς φωτιᾶς. Ὅταν τό κατάλαβε, στέλνει μπροστά τό διερμηνέα πού εἶχε, προστάζοντάς τον νά πει στό Σεύθη πώς ὁ Ξενοφώντας εἶναι κοντά καί θέλει νά τόν συναντήσει. Οἱ φρουροί τόν ρώτησαν ἂν πρόκειται γιά τόν Ξενοφώντα τόν Ἀθηναῖο, ἐκεῖνον πού ἦταν στό στρατό τοῦ Κύρου.
 20 Μόλις εἶπε πώς εἶναι αὐτός, πήδησαν ἀπάνω σ' ἄλογα κι ἔτρεχαν. Σέ λίγο ἔφτασαν ὡς διακόσιοι πελταστές, πού πήραν τόν Ξενοφώντα κι ὅσους εἶχε μαζί του καί τούς ὀδήγησαν στό Σεύθη.
 21 Τοῦτος ἦταν ὀχυρωμένος μέσα σ' ἓναν πύργο, πού γύρω γύρω ὑπῆρχαν ἄλογα πού φοροῦσαν χαλινάρια. Γιατί τόσο πολύ φοβόταν τούς ἐχθρούς, ὥστε τήν ἡμέρα τσίζε μέ χορτάρι τά ἄλογα, ἐνῶ τή νύχτα προφυλαγόταν ἔχοντάς τα μέ τά χαλινάρια στό στό-
 22 μα.²⁵⁷ Ἐλεγον μάλιστα, πώς καί παλιότερα ὁ πρόγονός του ὁ Τήρης, στήν ἴδια χώρα, ἔχασε πολλούς ἄντρες καί φορηγὰ ζῶα ἀπό τούς ντόπιους, παρόλο πού εἶχε πολύ στρατό. Οἱ ἐχθροὶ αὐτοὶ ἦταν οἱ Θυνοί, πού φημίζονταν πώς εἶναι οἱ πιό φοβεροὶ πολεμιστές σέ νυχτερινές μάχες.

23-30

Υποδοχή καί
 συζητήσεις
 σὸν πύργο
 τοῦ Σεύθη.

23 Ὅταν ζύγωσαν, ὁ Σεύθης ἔδωσε διαταγή νά βάλουν μέσα τόν Ξενοφώντα καί δυό δικούς του, ὅποιους ἠθελε. Τὴν ὥρα πού μπῆκαν, πρῶτα πρῶτα χαιρέτησαν ὁ ἓνας τόν ἄλλο, κι ὕστερα

257. Εἶχε δηλαδή ἔτοιμα τά ἄλογα γιά νά φύγει, ἂν ἔκαναν ἐπίθεση οἱ ἐχθροί.

ἄρχισαν τίς προπόσεις μέ κρασί πού βρισκόταν μέσα σέ κεράτινες κούπες, σύμφωνα μέ τό θρακικό ἔθιμο. Δίπλα στό Σεύθη ἔστεκε κι ὁ Μηδοσάδης, πού πήγαινε σάν ἀντιπρόσωπός του παντοῦ. Κατόπιν ἄρχισε νά μιλάει ὁ Ξενοφώντας. «Μοῦ ἔστειλες, 24 Σεύθη, πρῶτα στή Χαλκηδόνα τοῦτον ἐδῶ τό Μηδοσάδη καί μέ παρακαλοῦσες νά φροντίσω νά περάσει ὁ στρατός ἀπό τήν Ἀσία στή δική σου χώρα. Καί, ὅπως μοῦ εἶπε ὁ Μηδοσάδης, ὑποσχόσουν πώς, ἂν τό κατάφερα, θά μέ εὐεργετοῦσες». Μόλις τά εἶπε, ρώτησε τό Μηδοσάδη ἂν αὐτά ἦταν ἀληθινά, κι ἐκείνος ἀπάντησε «ναί». «Ξαναἦρθε ὁ Μηδοσάδης, ὅταν ἐγώ ἀπό τό Πάριο πέρασα 25 ἀπέναντι γιά νά συναντήσω τό στρατό, καί μοῦ ἔδωσε τήν ὑπόσχεση πώς, ἂν σοῦ φέρω τούς στρατιῶτες, καί φίλο καί ἀδερφό θά μέ θεωρεῖς σέ ὅλα καί θά μοῦ δώσεις ὅσα παραθαλάσσια μέρη ἔξοουσιάζεις». Ὑστερα ξαναρώτησε τό Μηδοσάδη ἂν τοῦ τά εἶπε 26 αὐτά, κι ἐκείνος συμφώνησε πάλι. «Ἐλα λοιπόν, εἶπε, νά διηγηθεῖς στό Σεύθη ποιᾶ ἀπάντηση σοῦ ἔδωσα, πρῶτα στή Χαλκηδόνα». «Μοῦ ἀποκρίθηκες πώς ὁ στρατός θά περάσει στό Βυζάντιο καί γι' αὐτό δέν ὑπάρχει ἀνάγκη νά πληρώσει τίποτα οὔτε σέ σένα οὔτε σέ ἄλλον. Κι ἀκόμα μοῦ εἶπες πώς ἐσύ θά φύγεις, μόλις περάσεις ἀπέναντι. Κι ἔκαμες ἔτσι, ὅπως ἔλεγες». «Καί τί 28 σοῦ ἔλεγα, ὅταν ἦρθες στή Σηλυβρία;»²⁵⁸ «Μοῦ εἶπες πώς δέν ἦταν δυνατό νά γίνει τίποτε, γιατί θά πᾶτε στήν Πέρινθο κι ὕστερα ἀπό κεῖ θά περάσετε στήν Ἀσία». «Τώρα λοιπόν, εἶπε ὁ Ξενοφώντας, βρίσκομαι ἐδῶ κι ἐγώ, κι ἕνας ἀπό τούς στρατηγούς, αὐτός ὁ Φρυνίσκος, κι ἕνας λοχαγός, τοῦτος ὁ Πολυκράτης. Ἐξω ἀπό τόν πύργο βρίσκονται κι ἄλλοι, δηλαδή ὁ πιό ἐμπιστος στρατιώτης κάθε στρατηγοῦ, ἐκτός ἀπό τό Νέωνα τό Λακεδαιμόνιο, πού δέν ἔστειλε. Γι' αὐτό ἂν θέλεις νά ἔχει μεγαλύτερο κύρος ἢ 30 συμφωνία, φώναξέ τους κι ἐκείνους. Πήγαινε, Πολυκράτη, καί πές τους πώς ἐγώ προστάζω ν' ἀφήσουν ἔξω τά ὅπλα τους, ὅταν μοῦν· κι ἐσύ ὁ ἴδιος ν' ἀφήσεις τό μαχαίρι σου, κι ὕστερα νά μπεῖς».

Ὅταν τ' ἄκουσε ὁ Σεύθης, εἶπε πώς σέ ὄλους τούς Ἀθη- 31

31-38
Συμφωνία

258. Σηλυβρία λεγόταν μιά πόλη τῆς Θράκης, κοντά στήν Προποντίδα, πού ἦταν ἀποικία τῶν Μεγαρέων.

*Ἑλλήνων
καί Σεύθη.*

- ναίους ἔχει ἐμπιστοσύνη. Γιατί ξέρει πώς ἀνάμεσα σ' αὐτόν καί σέ κείνους ὑπάρχει συγγένεια²⁵⁹ κι ἔτσι τοὺς θεωρεῖ ἀγαπημένους φίλους. Ὑστερα μπήκαν κι οἱ ἄλλοι πού ἦταν ἀπαραίτητοι, καί ὁ Ξενοφώντας ρώτησε τὸ Σεύθη πρῶτα πρῶτα σέ τί ἤθελε νά χρησιμοποιήσῃ τὸ στρατό. Ἐκεῖνος ἔδωσε τούτη τὴν ἀπάντησι:
- 32 «Ὁ Μαισάδης ἦταν πατέρας μου, καί στὴν ἐξουσία του ἀνήκαν οἱ Μελανδίτες, οἱ Θυνοὶ καί οἱ Τρανίφες. Ἄπ' αὐτὴν τὴ χώρα διώχτηκε ὁ πατέρας μου, ὅταν ἡ κατάστασι τῶν Ὀδρυσῶν δέν ἦταν καλὴ, κι ἀρρώστησε καί πέθανε. Ἐγὼ ἀνατράφηκα ὀρφανός
- 33 κοντὰ στὸ Μῆδοκο τὸν τωρινὸ βασιλιά. Μά ὅταν ἐγίνα νέος, δέν μποροῦσα νά ζῶ καί νά κάθομαι σέ ξένο τραπέζι. Γι' αὐτὸ κάθισα σάν ἰκέτης σ' ἓνα σκαμνὶ καί τὸν παρακαλοῦσα νά μοῦ δώσει ὅσους ἄντρες μποροῦσε, ὥστε καί κείνους πού μᾶς ἐδιώξαν ἀπὸ τὴ χώρα νά κατορθώσω νά ἐκδικηθῶ καί νά ζῶ χωρὶς νά τρώγω
- 34 στὸ τραπέζι του. Τότε μοῦ δίνει τοὺς ἄντρες καί τὰ ἄλογα πού θά δεῖτε, ὅταν ξημερώσει. Καί τώρα πιά ζῶ λεηλατώντας μ' αὐτοὺς τὴν πατρικὴ μου χώρα. Ἄν ὁμως ἐσεῖς ἐρθετε μαζί μου, νομίζω πὼς μέ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν εὐκόλα θά πάρω τὴν ἐξουσία. Γι'
- 35 αὐτὴν τὴ δουλειά σὰς χρειάζομαι». «Κι ἂν ἐρθομε μαζί σου, ρώτησε ὁ Ξενοφώντας, τί θά μποροῦσες νά πληρώσεις στοὺς στρατιῶτες καί στοὺς λοχαγούς καί στοὺς στρατηγούς; Πές μας γιὰ νά
- 36 τὰ ἀνακοινώσουν αὐτοὶ στὸ στρατό». Ἐκεῖνος ὑποσχέθηκε νά πληρώσει ἓνα κυζικηνὸ στὸν καθένα στρατιῶτη, δυὸ στὸ λοχαγὸ καί τέσσερις στὸ στρατηγὸ καί νά τοὺς χαρίσει ὅση γῆ θέλουν καί βόδια γιὰ ζευγάρι καί ὀχυρωμένη τοποθεσία κοντὰ στὴ θάλασσα.
- 37 «Καί ἂν, εἶπε ὁ Ξενοφώντας, παρ' ὅλες τίς προσπάθειές μας δέν τὰ καταφέρουμε, ἀλλὰ σταθεῖ ἐμπόδιο ὁ φόβος τῶν Λακεδαιμονίων, τότε θά δεχτεῖς στὴ χώρα σου ὅποιον θελήσει νά ἐρθεῖ

259. Ἡ γνώμη γιὰ συγγένεια ἀνάμεσα στοὺς Ἀθηναίους καί τοὺς Θράκες ὀφείλεται, ἴσως, στὴ σύγχυσι τῶν ὀνομάτων Τήρης, πού ἦταν πρόγονος τοῦ Σεύθη καί πρῶτος βασιλιάς τῶν Ὀδρυσῶν τῆς Θράκης, καί Τηρέας, πού παντρεύτηκε τὴν Πρόκνη, τὴν κόρη τοῦ βασιλιά τῆς Ἀθήνας Πανδίου. Ὁ Τηρέας ἦταν καί αὐτὸς βασιλιάς Θρακῶν πού δέν κατοικοῦσαν ὁμως στὴ Θράκη, παρὰ στὴ σημερινὴ Φωκίδα. (βλ. καί Θουκυδ. Β', 29).

κοντά σου;» Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Καί σάν ἀδέρφια θά τοὺς 38 μεταχειριστῶ καί στό ἴδιο τραπέζι μέ μένα θά καθήσουν καί θά ἔχουμε μαζί ὅλα ὅσα θά μπορέσουμε ν' ἀποκτήσουμε. Ὅσο γιά σένα, Ξενοφώντα, καί τήν κόρη μου θά σοῦ δώσω γυναίκα κι ἂν ἔχεις κόρη, θά τήν ἀγοράσω γιά γυναίκα μου, σύμφωνα μέ τό θρακικό ἔθιμο. Ἀκόμα θά σοῦ χαρίσω γιά νά μένεις τῆ Βισάνθη,²⁶⁰ πού εἶναι ἡ πιό ὁμορφη ἀπό τίς παραθαλάσσιες τοποθεσίες πού ἔχω».

Ἐξοφώντας καί οἱ δικοί του τ' ἄκουσαν αὐτά, ἔδωσαν τά 1 δεξιά τους χέρια στό Σεύθη κι ἔπιασαν τό δικό του, κι ὕστερα ἔφυγαν. Προτοῦ ξημερώσει, ἔφτασαν στό στρατόπεδο καί ἀνακοίνωσαν, ὁ καθένας σέ κείνους πού τοὺς ἔστειλαν, τίς συμφωνίες. Ὅταν ξημέρωσε, ὁ Ἀρίσταρχος κάλεσε πάλι τοὺς στρατηγούς. Ἐκεῖνοι ὁμως ἀποφάσισαν νά μὴν πᾶνε σ' αὐτόν, παρά νά συγκεντρώσουν τό στράτευμα. Καί συγκεντρώθηκαν ὅλοι, ἐκτός ἀπό τοὺς στρατιῶτες τοῦ Νέωνα πού εἶχαν στρατοπεδέψει ὡς δέκα 2 στάδια μακριά. Μόλις μαζεύτηκαν, σηκώθηκε ὁ Ξενοφώντας 3 κι εἶπε τοῦτα ἐδῶ: «Στρατιῶτες, ὁ Ἀρίσταρχος μέ τίς τριῆρεις του μᾶς ἐμποδίζει νά περάσουμε ἀπέναντι, ὅπως θέλομε. Ἔτσι δέν ὑπάρχει ἀσφάλεια, ἂν μποῦμε στά πλοῖα. Ὁ ἴδιος μάλιστα μᾶς προστάζει νά προχωρήσουμε στή Χερσόνησο, περνώντας μέ τή θία τό Ἱερό Βουνό. Κι ἂν τό κυριέψουμε αὐτό καί φτάσουμε στή Χερσόνησο, τότε λέει πῶς δέ θά σᾶς ξαναπουλήσει γιά δούλους, ὅπως ἔκαμε ὅταν θρυσκόμασταν στό Βυζάντιο. Ὑπόσχεται ἀκόμα 4 πῶς δέ θά σᾶς ξεγελάσει πιά, παρά θά σᾶς δώσει μισθό, καί πῶς δέ θά βλέπει μέ ἀδιαφορία νά σᾶς λείπουν τά τρόφιμα, ὅπως συμβαίνει τώρα. Αὐτά μᾶς λέει. Ὁ Σεύθης πάλι ὑπόσχεται πῶς 5 θά σᾶς εὐεργετήσει, ἂν πᾶτε μαζί του. Τώρα λοιπόν σκεφτεῖτε τί προτιμᾶτε, νά μένετε ἐδῶ καί ν' ἀποφασίσετε γι' αὐτά, ἢ νά γυρίσετε πρῶτα στά χωριά ὅπου ὑπάρχουν τρόφιμα. Ἡ δική μου γνώμη πάντως εἶναι, μιά πού ἐδῶ οὔτε χρήματα ἔχομε γιά ν' ἀγο-

ΚΕΦ. 3

1-6

*Οἱ Ἕλληνες
ἐνεργοῦν
ἀνεξάρτητα
ἀπό τή
θέληση τοῦ
Ἀρίσταρχου.*

²⁶⁰ Ἡ Βισάνθη ἦταν πόλη τῆς Θράκης κοντά στήν Προποντίδα. Ἀργότερα τήν ὀνόμασαν Ραιδεστό.

ράζουμε τρόφιμα ούτε μᾶς αφήνουν νά τά παίρνομε χωρίς πληρωμή, νά γυρίσουμε πάλι στά χωριά, ὅπου οἱ κάτοικοι σάν ἀδυνατότεροι ἀπό μᾶς δέ μᾶς ἐμποδίζουν νά τά προμηθεύομαστε. Ἐκεῖ ἔχοντας τά τρόφιμα, καί ἀκούοντας ποιές ἀνάγκες ἔχει ὁ καθένας μας, θά προτιμήσουμε ἐκεῖνο πού θά μᾶς φανεῖ πώς εἶναι καλύτερο. Σέ ὅποιον, πρόσθεσε, φαίνονται αὐτά καλά, νά σηκώσει τό χέρι». Ὅλοι τά σήκωσαν. «Πηγαίνετε τώρα, εἶπε στό τέλος, καί ἐτοιμάστε τίς ἀποσκευές σας. Καί μόλις σᾶς διατάξουν, νά ἀκολουθεῖτε ἐκεῖνον πού θά ὀδηγεῖ τό στρατό».

7-14

Ὁ στρατός ἀποφασίζει νά πάει στό Σεύθη.

7 Ὑστερα ἀπ' αὐτά ὁ Ξενοφώντας βάδιζε ἐπικεφαλῆς, κι οἱ στρατιῶτες ἀκολουθοῦσαν. Ὁ Νέωνας ὁμως καί ἄλλοι, πού τούς ἔστειλε ὁ Ἀρίσταρχος, προσπάθοῦσαν νά τούς καταφέρουν νά γυρίσουν πίσω, ἀλλά ἐκεῖνοι δέν ἄκουαν. Θά εἶχαν προχωρήσει ὡς τριάντα στάδια, ὅταν τούς συνάντησε ὁ Σεύθης. Μόλις τόν εἶδε ὁ Ξενοφώντας τόν παρακάλεσε νά πλησιάσει, γιά νά τοῦ πεῖ ἐκεῖνα πού τοῦ φαίνονταν ὠφέλιμα, σέ τρόπο πού νά τόν ἀκοῦν ὅσο τό δυνατό περισσότεροι στρατιῶτες. Ἐκεῖνος πλησίασε, καί ὁ Ξενοφώντας εἶπε:

8 «Ἐμεῖς πᾶμε σέ μέρος, ὅπου οἱ στρατιῶτες θά βρῖσκουν τρόφιμα. Ἐκεῖ θ' ἀκούσουμε καί τίς δικές σου προτάσεις καί τοῦ Ἀρίσταρχου τοῦ Λακεδαιμόνιου, καί τότε θά προτιμήσουμε ἐκεῖνες πού θά μᾶς φανοῦν πιό ὠφέλιμες. Πάντως ἂν μᾶς ὀδηγήσεις σ' ἕναν τόπο πού θά ἔχει ἄφθονα τρόφιμα, θά νομίσουμε πώς ἐσύ μᾶς φιλοξενεῖς». Καί ὁ Σεύθης ἀπάντησε: «Ξέρω πολλά χωριά, πού βρῖσκονται σέ κοντινή ἀπόσταση τό ἕνα μέ τ' ἄλλο, κι ἔχουν ὅλα τά τρόφιμα. Αὐτά ἀπέχουν ἀπό μᾶς τόσο, ὅσο χρειάζεται νά περπατήσετε γιά νά φάτε μέ ὄρεξη». «Ὄδηγήσέ μας λοιπόν ἐκεῖ».

10 εἶπε ὁ Ξενοφώντας. Ὅταν ἔφτασαν σ' αὐτά τά χωριά κατά τό ἀπόγευμα, συγκεντρώθηκαν οἱ στρατιῶτες, καί ὁ Σεύθης τούς εἶπε τοῦτα ἐδῶ: «Ἐγώ, στρατιῶτες, ἔχω ἀνάγκη νά σᾶς πάρω μαζί μου γιά νά κάμω πόλεμο. Σᾶς ὑπόσχομαι πώς θά δίνω στόν καθένα σας ἀπό ἕνα κυζικηνό, ἐνῶ στούς λοχαγούς καί στούς στρατηγούς θά δίνω τό συνηθισμένο μισθό. Μά ἐκτός ἀπ' αὐτά, θά τιμήσω καί ὅποιον ἀξίζει. Ὅσο γιά φαγητά καί πιοτά, θά τά παίρνετε ἀπό τή χώρα ὅπως γίνεται καί σήμερα. Ὅλα ὁμως τά λάφυρα ἔχω τήν ἀπαίτηση νά εἶναι δικά μου, γιά νά τά πουλῶ

καί νά σᾶς δίνω τό μισθό. Τούς αἰχμάλωτους πού θά μᾶς ξεφεύ-
 γουν καί θά δραπετεύουν, οἱ δικοί μου στρατιῶτες θά εἶναι ἰκα-
 νοί νά τούς κυνηγοῦν καί νά τούς ἀναζητοῦν. Ἐάν ὅμως κάποιος
 ἀντιστέκεται, θά προσπαθήσουμε μέ τή βοήθεια σας νά τόν ὑπο-
 τάξουμε». Τότε τόν ρώτησε ὁ Ξενοφώντας. «Καί σέ πόση ἀπό-
 σταση, μακριά ἀπό τή θάλασσα, θά ἔχεις τήν ἀπαίτηση νά ἔρχε-
 ται μαζί σου ὁ στρατός;». Ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Σέ κανένα μέρος
 δέ θά βαδίζουμε περισσότερο ἀπό ἑφτά μέρες, ἐνῶ σέ πολλά θά
 βαδίζουμε λιγότερο». Ἐπειδή ἄλλοι ἀπό αὐτά, ἔδωσαν τήν ἄδεια σέ ὁ-
 ποιον ἤθελε νά μιλήσει. Καί συμφωνοῦσαν πολλοί πῶς ἐκεῖνα
 πού ἔλεγε ὁ Σεύθης ἦταν πέρα γιά πέρα λογικά. Γιατί ἦταν χει-
 μῶνας καί οὔτε γιά τήν πατρίδα τους μποροῦσαν νά ταξιδέψουν
 ὅποιοι ἤθελαν, οὔτε νά μείνουν σέ φιλική χώρα, στήν περίπτωση
 πού θά ἦταν ἀνάγκη νά ζοῦν ἀγοράζοντας τροφίμα. Ἀντίθετα,
 νόμιζαν πῶς θά ἔχουν μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ἂν ἔμεναν μαζί μέ
 τό Σεύθη σέ ἐχθρική χώρα καί τρέφονταν ἐκεῖ, παρά ἂν ἦταν
 μόνοι τους. Καί μέσα σέ τόσα καλά πού ὑπῆρχαν, τό νά πάρουν
 ἀπό πάνω καί μισθό, αὐτό τό θεωροῦσαν ἀνέλπιστο κέρδος. Τότε
 ὁ Ξενοφώντας εἶπε: «Ἐάν ἔχει κανένας ἀντίρρηση, ἄς μιλήσει,
 διαφορετικά θά θέσω τό ζήτημα σέ ψηφοφορία». Ἐπειδή κανέ-
 νας δέν εἶχε ἀντίθετη γνώμη, τά πρότεινε γιά ψηφοφορία, καί
 ἐγκρίθηκαν ὅλα ἀπό τό στρατό. Καί ἀμέσως εἶπε στό Σεύθη πῶς
 θά τόν ἀκολουθήσουν στίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις του.

Κατόπι τά τάγματα κατασκήνωσαν χωριστά, ἐνῶ ὁ Σεύθης
 κάλεσε σέ δεῖπνο τούς στρατηγούς καί τούς λοχαγούς, σ' ἓνα
 κοντινό χωριό πού ἦταν στήν ἐξουσία του. Ὅταν βρισκόνταν στίς
 πύλες κι ἦταν ἐτοιμοί νά μποῦν γιά τό δεῖπνο, συνάντησαν κά-
 ποιον Ἡρακλεῖδη ἀπό τή Μαρώνεια.²⁶¹ Αὐτός πλησίαζε καθέ-
 ναν ἀπό κείνους πού νόμιζε πῶς μποροῦσαν νά δώσουν κάτι
 στό Σεύθη. Πρῶτα πρῶτα ζύγωσε μερικούς Παριανούς, πού εἶ-
 χαν ἔρθει γιά νά κάμουν φιλική συμφωνία μέ τό Μήδοκο, τό βα-
 σιλιὰ τῶν Ὀδρυσῶν, κι εἶχαν κουβαλήσει δῶρα καί στόν ἴδιο καί

15-20

Ἄρακλειδης
 καί τό περίεργο
 ἔθιμο.

261. Ἡ Μαρώνεια ἦταν μιά πόλη ἑλληνική στή θρακική παραλία, ἀνάμε-
 σα στά Ἄβδηρα καί στό Δορίσκο.

στή γυναίκα του. Σέ τούτους εἶπε πὼς ὁ Μήδοκος ἔρρισκεται στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας, δώδεκα μέρες δρόμο, ξεκινώντας ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἐνῶ ὁ Σεύθης τώρα πού πήρε μὲ τὸ μέρος του τὸν ἐλ-
 17 ληνικὸ στρατὸ, θὰ ἐξουσιάζει τὴν παραθαλάσσια περιοχὴ. Ἐφοῦ λοιπὸν εἶναι γείτονάς σας, θὰ ἔχει ὅλη τὴ δύναμη νὰ σᾶς εὐεργετῆ καὶ νὰ σᾶς βλάπτει. Γι' αὐτὸ, ἂν ἔχετε μυαλό, θὰ τοῦ δώσετε ὅ,τι κουβαλάτε μαζί σας. Καὶ φυσικὰ ἐκεῖνος θὰ ἔχει καλύτερες διαθέσεις ἀπέναντί σας, παρὰ ἂν τὰ χαρίσετε στὸ Μήδοκο πού τώρα κατοικεῖ μακριὰ σας». Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο προσπαθοῦσε νὰ
 18 τοὺς καταφέρει. Κατόπι πλησίασε τὸν Τιμασίωνα ἀπὸ τὴ Δάρδανο, πού ἔμαθε πὼς εἶχε καὶ κροῦπες καὶ χαλιά βαρβαρικά, καὶ τοῦ ἔλεγε πὼς ἦταν συνήθεια, ὅταν ὁ Σεύθης καλοῦσε σέ δεῖπνο, νὰ τοῦ προσφέρουν δῶρα οἱ καλεσμένοι. «Ἄν ὁ Σεύθης γίνεῖ μεγάλος ἐδῶ, θὰ ἔχει τὴ δύναμη καὶ στήν πατρίδα σου νὰ σέ πᾶει καὶ σέ τούτῃ τὴ χώρα νὰ σέ κάμει πλούσιο». Τέτοιες συμβουλές πήγαινε κι ἔδινε στὸν καθένα. Τέλος ζύγωσε καὶ τὸν Ξενοφῶντα
 19 καὶ τοῦ εἶπε: «Ἐσύ καὶ ἀπὸ σπουδαία πόλη κατάγεσαι καὶ στὸ Σεύθη ἢ φήμη σου εἶναι μεγάλη. Δέν ἀποκλείεται μάλιστα νὰ τὸ ἔρριξω σωστὸ καὶ ὀχρωμένες θέσεις νὰ πάρεις σέ τοῦτο τὸ μέρος - ὅπως ἔγινε καὶ μὲ ἄλλους δικούς σας - καὶ ἔκταση γῆς. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τιμήσεις τὸ Σεύθη μὲ δῶρα ὅσο γίνεται πιὸ μεγαλό-
 20 πρεπα. Αὐτὰ σοῦ τὰ λέω γιὰ τὸ καλὸ σου. Γιατί ξέρω πολὺ καλά πὼς ὅσο πολυτιμότερα δῶρα τοῦ χαρίσεις, τόσο μεγαλύτερες εὐεργεσίες θὰ σοῦ κάμει». Ὁ Ξενοφώντας τ' ἄκουσε καὶ ἔρρισκεταν σέ δύσκολη θέση, ἐπειδὴ διάθηκε ἀπὸ τὸ Πάριο πρὸς τὰ δῶ χωρὶς νὰ ἔχει τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓνα δοῦλο καὶ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸ ταξίδι.

21-25

Τὸ δεῖπνο.

21 Σέ λίγο μπηκάν γιὰ τὸ δεῖπνο οἱ καλύτεροι ἀπὸ τοὺς Θράκες πού ἦταν ἐκεῖ καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ κάποιοι ἀντιπρόσωποι σταλμένοι ἀπὸ τίς πατρίδες τους - ὅλοι δεῖπνοῦσαν καθισμένοι κυκλικά. Ἐπειτα ἔφεραν γιὰ ὅλους τρίποδα τραπέζια, ὡς εἴκοσι, πού ἦταν γεμάτα ἀπὸ κομματιασμένα κρέατα. Ἐπὶ ἤρχαν ἀκόμα καὶ ψωμιά ζυμωτά, μεγάλα, μπηγμένα
 22 πάνω σέ πιρουνία μαζί μὲ τὰ κρέατα. Τὰ τραπέζια αὐτὰ τὰ τοποθετοῦσαν κάθε φορὰ προπάντων μπροστά στοὺς ξένους. Γιατί ὑπῆρχε ἓνα ἔθιμο - καὶ πρῶτος ἄρχισε τότε νὰ τὸ ἐφαρμόζει ὁ

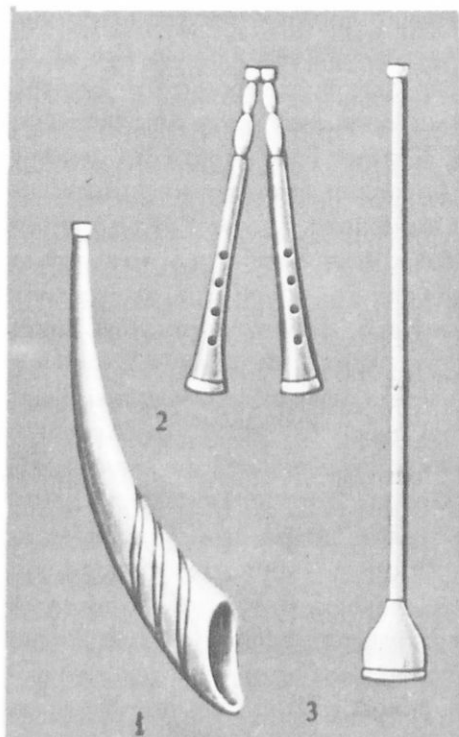
Σεύθης: ἔπαιρνε δηλαδή τὰ ψωμιά πού ἦταν πρὸς τὸ μέρος του, τὰ ἔκοβε κομμάτια καί τὰ ἔριχνε σ' ὅποιους νόμιζε. Καί μέ τὰ κρέατα ἔκανε τὸ ἴδιο, καί δέν κρατοῦσε, παρὰ μονάχα ὅσο τοῦ ἔφτανε νά φάει. Μά κι οἱ ἄλλοι, ὅσοι εἶχαν κοντά τους τραπέζια, 23 ἔκαναν τὸ ἴδιο μέ τὸ Σεύθη. Κάποιος ὁμῶς στρατιώτης ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία πού τὸν ἔλεγαν Ἀρύστα κι ἦταν τρομερός φαγάς, ἀδιαφοροῦσε γιὰ κάτι τέτοια κεράσματα, πῆρε στὰ χέρια του ἓνα ψωμί ὡς τρία κιλά, ἔβαλε καί κρέατα πάνω στὰ γόνατά του κι ἄρχισε νά τρῶει. Τούς κερνοῦσαν καί κρασί μέσα σέ κεράτινες 24 κούπες, κι ἔπιναν ὅλοι. Μονάχα ὁ Ἀρύστας, ὅταν πῆγε κοντά του ὁ οἰνοχόος²⁶² κρατώντας τὴν κούπα, κοίταξε τὸν Ξενοφῶντα πού δέν ἔτρωγε πιά, καί τοῦ εἶπε: «Δῶσε σέ κείνον νά πιεῖ. Γιατί εἶναι χωρὶς δουλειά, ἐνῶ ἐγὼ ἀκόμα δέν ἀδειάζω». Ἄκουσε ὁ 25 Σεύθης τὴν κουβέντα καί ρώτησε τὸν οἰνοχόο τί τοῦ ἔλεγε. Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε, γιατί ἤξερε ἑλληνικά. Τότε ἔβαλαν ὅλοι τὰ γέλια.

Ἐνῶ συνεχιζόταν τὸ φαγολότι, μπῆκε μέσα κάποιος Θρα- 26 κιώτης μέ ἓνα ἄσπρο ἄλογο, ἔπιασε μιά κούπα γεμάτη κρασί καί εἶπε: «Πίνω στὴν ὑγεία σου, Σεύθη, καί σοῦ χαρίζω τοῦτο τὸ ἄλογο. Ὅταν εἶσαι καθάλα ἐπάνω του, μπορεῖς νά κυνηγᾷς καί νά πιάνεις ὅποιον θέλεις ἢ νά φεύγεις ἀπὸ τὴ μάχη χωρὶς νά φοβᾶσαι τοὺς ἐχθρούς». Ἄλλος ἔφερε ἓνα δοῦλο καί τοῦ τὸν χάρισε 27 πίνοντας στὴν ὑγεία του, κι ἄλλος φορέματα γιὰ τὴ γυναίκα του. Ὁ Τιμασίωνας ἔκαμε τὴν πρόποση καί τοῦ δῶρισε μιά ἀσμηνία κούπα κι ἓνα χαλί, πού ἄξιζε δέκα μνές. Τότε σηκώθηκε κάποιος 28 Ἀθηναῖος, πού τὸν ἔλεγαν Γνήσιπλο, καί εἶπε πὼς ὑπάρχει ἓνα ὠραιότατο, παλιὸ ἔθιμο, δηλαδή ἐκεῖνοι πού ἔχουν, χαρίζουν στὸ βασιλιά γιὰ νά τὸν τιμῆσουν, σέ ὅσους ὁμῶς δέν ἔχουν, σ' αὐτοὺς δίνει ὁ βασιλιάς. «Ἔτσι, εἶπε, θά μπορῶ κι ἐγὼ νά σοῦ προσφέρω κάτι καί νά σέ τιμῆσω». Ὅσο γιὰ τὸν Ξενοφῶντα, αὐτὸς δέν ἤξε- 29 ρε τί νά κάμει. Καί μάλιστα βρισκόταν καθισμένος σέ τιμητικὴ θέση, δηλαδή στὸ πιὸ κοντινὸ μέ τὸ Σεύθη κάθιομα. Τὴ στιγμή ἐκείνη πρόσταξε ὁ Ἡρακλείδης τὸν οἰνοχόο νά τοῦ δώσει τὴν

26-33
Δῶρα στὸ
Σεύθη.

262. Οἰνοχόος λεγόταν ἓνας εἰδικὸς ὑπρέτης, πού στὰ συμπόσια τῶν ἀρχαίων ἔβαζε ἀπὸ τὸν κρατῆρα κρασί στὰ ποτήρια τῶν συνδαιτυμόνων.

1. Κέρας
2. Διπλός αὐλός
3. Σάλπιγγα

κούπα. Καί ὁ Ξενοφώντας, πού ἦταν πιωμένος λίγο, τήν πήρε καί
 30 σηκώθηκε μέ θάρρος κι εἶπε: «Ἐγώ, Σεύθη, σοῦ δίνω τόν ἑαυτό
 μου καί τούς συντρόφους μου, νά μᾶς ἔχεις φίλους πιστούς. Κα-
 νένας δέν ἔρχεται χωρίς τή θέλησή του, ἀντίθετα ὄλοι τους θέ-
 31 λουν περισσότερο ἀπό μένα νά εἶναι φίλοι σου. Τώρα βρίσκονται
 ἐδῶ καί δέ σοῦ ζητοῦν τίποτε, παρά σοῦ προσφέρουν τόν ἑαυτό
 τους καί εἶναι πρόθυμοι νά κοπιάζουν καί νά κινδυνεύουν γιά
 χάρη σου. Μαζί τους, ἂν θέλουν οἱ θεοί, θά πάρεις πίσω πολλή
 πατρική σου χώρα, καί θά κυριέψεις ξένη. Θ' ἀποχτήσεις ἄλογα
 πολλά, πολλούς ἄντρες κι ὁμορφες γυναῖκες, πού δέ θά χρειάζε-
 32 ται νά τοῦς ἀρπάζεις κάνοντας ἐπιδρομές, παρά θά ἔρχονται οἱ
 ἴδιοι νά σοῦ φέρουν δῶρα». Τότε ὁ Σεύθης σηκώθηκε κι ἤπιε
 μαζί μέ τόν Ξενοφῶντα ὄλο τό κρασί τῆς κούπας, κι ἔχυσαν

άντάμα τῖς τελευταῖες σταλαγματιές στή γῆ. Ὑστερ' ἀπ' αὐτά μῆταν μέσα κάτι ἄνθρωποι πού ἔπαιζαν φλογέρες, φτιαγμένες μέ κέρατα, σάν τῖς σάλπιγγες, καί ἄλλοι πού, μέ τρομπέτες ἀπό ἀκατέργαστα βοδινά δέρματα, ἔπαιζαν κάτι χορευτικούς σκοπούς, σά νά βαροῦσαν ἄρπα. Κι ὁ ἴδιος ὁ Σεύθης ὀρθώθηκε κι 33 ἔβγαλε μιά πολεμική κραυγή καί πήδηξε πολύ ἐλαφρά, σά νά προφυλαγόταν ἀπό κανένα βέλος. Τελευταῖα μῆταν μέσα καί γελωτοποιοί.

Ὅταν ὁ ἥλιος πήγαινε νά βασιλέψει, τότε σηκώθηκαν οἱ Ἕλ- 34 ληνες κι εἶπαν πῶς ἦταν ὦρα νά βάλουν νυχτοφρουρούς καί νά τοὺς δώσουν τό σύνθημα. Παρακάλεσαν ὅμως τό Σεύθη νά διατάξει νά μὴν μπεῖ κανένας ἀπό τοὺς Θράκες στό ἑλληνικό στρατόπεδο τῆ νύχτα. «Γιατί, ἔλεγαν, καί οἱ ἔχθροί μας εἶναι Θράκες, κι ἐσεῖς οἱ φίλοι μας». Τὴν ὦρα πού ἔβγαιναν, σηκώθηκε μαζί 35 τοὺς κι ὁ Σεύθης, πού δέν ἔμοιαζε καθόλου γιὰ μεθυσμένος. Μόλις βγήκε, πήρε παράμερα τοὺς στρατηγούς καί τοὺς εἶπε: «Φίλοι μου, οἱ ἔχθροί μας δέν ξέρουν ἀκόμα τῆ συμμαχία πού κάμαμε. Γι' αὐτό, ἂν τοὺς ἐπιτεθοῦμε προτοῦ φυλαχτοῦν ὥστε νά μὴν πιαστοῦν αἰχμάλωτοι, καί προτοῦ ἐτοιμαστοῦν γιὰ νά μᾶς ἀποκρουσοῦν, εἶναι δυνατό νά πέσουν στὰ χέρια μας καί ἄνθρωποι πολλοί καί πράγματα». Συμφώνησαν οἱ στρατηγοὶ σ' αὐτά καί τοῦ 36 εἶπαν νά μπεῖ ἐπικεφαλῆς τους. Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Ἐτοιμαστεῖτε καί περιμένετε. Κι ἐγώ, μόλις εἶναι ὦρα, θά ἔρθω, θά πάρω μαζί μου τοὺς πελταστῆς κι ἐσᾶς, καί θά σᾶς ὀδηγήσω μέ τῆ βοήθεια τῶν θεῶν». Ὁ Ξενοφώντας τότε εἶπε: «Σκέψου, ἀφοῦ πρό- 37 κείται νά βαδίσουμε τῆ νύχτα, μήπως ἡ ἑλληνικὴ συνήθεια εἶναι προτιμότερη ἀπὸ τῆ δική σας. Στὶς πορεῖες δηλαδὴ πού κάνομε τὴν ἡμέρα, ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ βρίσκεται ἐκεῖνο τό σῶμα πού προσαρμόζεται κάθε φορά στό ἔδαφος, δηλαδὴ τῆ μιά οἱ ὀπλίτες, τὴν ἄλλη οἱ πελταστῆς κι ἄλλοτε οἱ ἱππεῖς. Ἐνῶ στὶς νυχτερινές πορεῖες συνηθίζουν οἱ Ἕλληνες νά βάζουν μπροστά τό 38 πιό ἀργοκίνητο σῶμα. Γιατί σπανιότατα διασκορπίζονται καί δραπετεύουν οἱ στρατιῶτες, χωρὶς νά πάρει εἶδηση ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Κι ἐκεῖνοι πού σκορπίζονται, πολλές φορές πέφτουν ὁ ἕνας ἀπάνω στὸν ἄλλο, δέ γνωρίζονται, κι ἔτσι κάνουν καί παθαίνουν ζημιές ἀναμεταξύ τους». Ὁ Σεύθης ἀπάντησε: «Σωστά εἶναι αὐτά 39

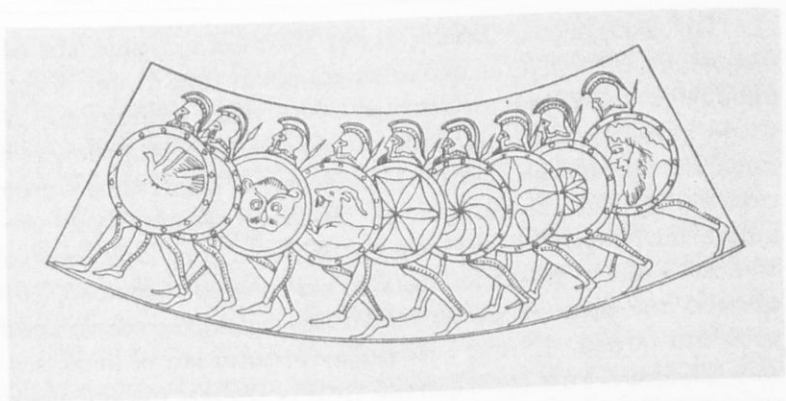
34-39
Συνειννοήσεις
γιὰ ἐπίθεση.

πού λέτε και γι' αυτό θα δεχτώ τη δική σας συνήθεια. Θα σᾶς δώσω για ὁδηγούς ἀπό τοὺς πιό ἡλικιωμένους ἐκείνους πού ξε-
ρουν καλύτερα τὸν τόπο, ἐνῶ ἐγώ θα ἀκολουθήσω τελευταῖος μέ
τοὺς ἰπτεῖς. Γιατί ἔτσι, ἂν χρειαστεῖ νά σᾶς βοηθήσω, γρηγορα
θά βρεθῶ στήν πρώτη γραμμῆ». Γιὰ σύνθημα ὄρισαν τὴν Ἀθηναῖα,
ἐξαιτίας τῆς συγγένειας ἀνάμεσα σέ Ἀθηναίους καί Θράκες. Τά
κουδέντιασαν αὐτά κι ὕστερα πῆγαν ν' ἀναπαντοῦν.

40-48

Πορεία καί
κατάληψη
χωριῶν.

40 Κατά τὰ μεσάνυχτα ἦρθε ὁ Σεύθης μέ τοὺς ἰπτεῖς, πού φο-
ροῦσαν τοὺς θώρακες, καί μέ τοὺς πελταστῆς ὀπλισμένους. Ἔδω-
σε στοὺς Ἑλλήνες τοὺς ὁδηγούς, καί τότε ἄρχιζαν νά βαδίζουν
μπροστά οἱ ὀπλίτες, ἀκολουθοῦσαν ἔπειτα οἱ πελταστῆς, ἐνῶ τό
41 ἰπλικό ἀποτελοῦσε τὴν ὀπισθοφυλακή. Ὅταν ξημέρωσε, ὁ Σεύ-
θης πῆγε καβάλα στ' ἄλογο στίς πρώτες γραμμές καί μίλησε ἐπαι-
νετικά γιὰ τὴ συνήθεια τῶν Ἑλλήνων. Ἔλεγε πῶς πολλές φορές
ἔτυχε νά βαδίζει τὴ νύχτα καί παρ' ὄλο πού εἶχε μαζί του λίγο
στρατό, ὥστόσο ξεκόψε αὐτός καί τό ἰπλικό ἀπό τοὺς πεζοὺς.
«Ἐνῶ τώρα, μόλις ξημέρωσε, βρεθήκαμε ὄλοι συγκεντρωμένοι μέ
τάξη. Ἀλλά ἐσεῖς ἤσυχάστε μένοντας λιγάκι ἐδῶ, κι ἐγώ κάτι
42 πάω νά δῶ καί θά ξαναγυρίσω». Αὐτά εἶπε καί τράβηξε ἀπό ἓνα
μονοπάτι προχωρώντας στό βουνό. Ὅταν πῆγε σέ μέρος πού
ὑπῆρχαν πολλά χιόνια, πρόσεξε νά δεῖ μήπως φαίνονταν πατημα-
σιές ἀνθρώπων πού κατευθύνονταν πρὸς τὰ μπρός ἢ ἀντίθετα. Κι
ἐπειδὴ ἔβλεπε ἀπάτητο τό δρόμο, ξαναγύρισε γρηγορα καί τοὺς
43 εἶπε: «Φίλοι μου, καλά θά πάνε τὰ πράγματα, ἂν θέλει ὁ θεός.
Ὅποσοδήποτε θά πέσουμε ἀπάνω στοὺς ἐχθροὺς, προτοῦ νά μᾶς
πάρουν εἶδηση. Ἐγώ ὁμως θά πάω μπροστά μέ τοὺς ἰπτεῖς, ὥστε
μόλις δοῦμε κανέναν ἀνθρωπο, νά μὴν τὸν ἀφήσουμε νά ξεφύγει
καί νά εἰδοποιήσει τοὺς ἐχθροὺς. Ἐσεῖς νά ἔρχεστε ὕστερ' ἀπὸ
μᾶς. Κι ἂν μείνετε πίσω, νά ἀκολουθεῖτε τὰ χνάρια τῶν ἀλόγων.
Μόλις περάσουμε τὰ βουνά, θά φτάσουμε σέ χωριά πολλά καί
44 πλοῦσια». Κατά τό μεσημέρι βρισκόταν ἐπάνω στίς βουνοκορφές.
Ἀπὸ κεῖ εἶδε τὰ χωριά, καί τότε γύρισε καβάλα στ' ἄλογό του κι
εἶπε στοὺς ὀπλίτες: «Τώρα θ' ἀφήσω τοὺς ἰπτεῖς νά τρέξουν πρὸς
τὸν κάμπο, καί τοὺς πελταστῆς νά κάμουν ἐπίθεση στὰ χωριά.
Ἐσεῖς νά μᾶς ἀκολουθεῖτε ὅσο γίνεται πιό γρηγορα γιὰ ν' ἀπο-
45 κρούσετε ὅποιον μᾶς ἀντισταθεῖ». Τὴν ὥρα πού ἄκουσε τὰ λόγια

Ἑλληνες ὀπλίτες. (Παράσταση ἀπό ἀγγείου).

αὐτὰ ὁ Ξενοφώντας, κατέθηκε ἀπὸ τ' ἄλογό του. Ὁ Σεύθης τὸν ρώτησε: «Γιατί κατεβαίνεις, ἀφοῦ εἶναι ἀνάγκη νὰ διαστοῦμε;» «Ξέρω, ἀποκρίθηκε ὁ Ξενοφώντας, πὼς δέ χρειάζεσαι μονάχα ἐμένα. Ἄλλὰ οἱ στρατιῶτες θὰ τρέξουν γρηγορότερα καὶ προθυμότερα, ἂν βαδίζω ἐπικεφαλῆς τοὺς πεζός». Ὑστερα ὁ Σεύθης 46 ἔφυγε παίρνοντας μαζί του καὶ τὸν Τιμασίωνα, πού εἶχε σαράντα, πάνω κάτω, Ἑλληνες ἱππεῖς. Ὁ Ξενοφώντας τότε πρόσταξε νὰ ἂν ἀποχωρῶν ἀπὸ τοὺς λόχους οἱ ἄντρες πού ἦταν ὡς τριάντα χρόνων, μὲ ἐλαφρὸ ὄπλισμό. Μαζί μ' αὐτοὺς προχωροῦσε τρέχοντας, 47 ἐνῶ τοὺς ὑπόλοιπους τοὺς ὀδηγοῦσε ὁ Κλεάνορας. Κι ὅταν ἔφτασαν στὰ χωριά, ὁ Σεύθης μὲ τριάντα ἱππεῖς τὸν πλησίασε καὶ τοῦ εἶπε: «Νὰ τα, Ξενοφώντας, ἐκεῖνα πού σοῦ ἔλεγα. Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν μένουν στίς θέσεις τους. Καὶ μονάχοι οἱ ἱππεῖς τράδηξαν πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις κυνηγώντας, καὶ φοβοῦμαι μήπως οἱ ἐχθροὶ συγκεντρωθοῦν κάπου καὶ μᾶς χτυπήσουν. Γι' αὐτὸ πρέπει καὶ μέσα στὰ χωριά νὰ μείνουν μερικοὶ ἀπὸ μᾶς, γιατί εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἀνθρώπους». «Ἐγώ, ἀπάντησε ὁ Ξενοφώντας, μὲ 48 τοὺς δικούς μου θὰ πιάσω τὰ ὑψώματα. Ἐσύ νὰ διατάξεις τὸν Κλεάνορα ν' ἀπλώσει τὴ φάλαγγά του μέσα ἀπὸ τὸν κάμπο κοντὰ στὰ χωριά». Ὅταν ἔγιναν αὐτά, συγκεντρώθηκαν πάνω κάτω χίλιοι αἰχμάλωτοι, δυὸ χιλιάδες βόδια καὶ δέκα χιλιάδες ἄλλα ζῶα. Τότε πέρασαν τὴ νύχτα σ' αὐτὸ τὸ μέρος.

ΚΕΦ. 4

1-6

Στά χωριά
τῶν Θυνῶν.

- 1 Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Σεύθης ἔκαψε ὀλότελα τὰ χωριά καὶ δὲν ἄφησε οὐτ' ἓνα σπίτι, μέ σκοπό νά κάμει καὶ τοὺς ἄλλους νά φοβηθοῦν γι' αὐτὰ πού τοὺς περιμένουν, ἂν δὲν ὑποταχτοῦν. Ὑστερα ξανάφυγε. Κι ἔστειλε τὸν Ἡρακλείδη στὴν Πέρινθο γιὰ νά πωλήσει τὰ λάφυρα, ὥστε νά μπορέσει νά δώσει μισθὸ στοὺς στρατιῶτες. Τότε κι αὐτὸς κι οἱ Ἕλληνες στρατοπέδωσαν στὸν κάμπο τῶν Θυνῶν²⁶³, πού ἄφησαν τὰ χωριά τους κι ἔφυγαν γιὰ
- 3 τὰ βουνά. Μά τό χιόνι ἦταν ἄφθοно καὶ τό κρῦο τόσο πολὺ, ὥστε τό νερό πού ἔφερναν γιὰ τό δειπνο πάγωνε καθῶς καὶ τό κρασί μέσα στά δοχεῖα. Ἐπίσης ξεπάγιαζαν τ' αὐτιά καὶ οἱ μύτες πολ-
- 4 λῶν Ἑλλήνων. Τότε ἔγινε φανερό γιατί οἱ Θράκες συνηθίζουν νά φοροῦν στά κεφάλια καὶ στ' αὐτιά τους δέρματα ἀπὸ ἀλεπούδες, καὶ χιτῶνες πού σκεπάζουν ὄχι μονάχα τό στήθος, ἀλλὰ καὶ τὰ μεριά. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, ὅταν εἶναι ἐπάνω στ' ἄλογά τους, δέ φοροῦν γλαμύδες²⁶⁴, παρὰ μαντύες πού φτάνουν ἴσαμε τὰ πόδια
- 5 τους. Τότε ὁ Σεύθης ἄφησε μερικοὺς αἰχμάλωτους καὶ τοὺς ἔδωσε διαταγή νά ποῦν στοὺς Θυνούς πού βρισκόνταν ἀπάνω στά βουνά, ὅτι ἂν δὲν κατέδουν στά σπίτια τους καὶ δὲν κάνουν ὅ,τι τοὺς διατάζει, θά κάψει καὶ τὰ δικά τους χωριά καὶ τὰ σιτάρια, καὶ θά πεθάνουν ἀπὸ τὴν πείνα. Γι' αὐτὸ ἄρχισαν νά κατεβαίνουν καὶ γυναῖκες καὶ παιδιά καὶ γέροι, ἐνῶ οἱ νέοι ἔμειναν στά
- 6 χωριά πού βρισκόνταν στά ριζοβούνια. Μόλις τό πληροφορήθηκε ὁ Σεύθης παρακάλεσε τὸν Ξενοφῶντα νά πάρει τοὺς πιὸ νέους ἀπὸ τοὺς ὀπλίτες καὶ νά τὸν ἀκολουθήσει. Ξεκίνησαν τὴ νύχτα, καὶ μόλις ξημέρωσε ἔφτασαν στά χωριά. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς γλίτωσαν, γιατί τό βουνό ἦταν κοντά· ἀλλὰ ὅσους ἔπιασε ὁ Σεύθης τοὺς σκότωσε χτυπώντας τους μέ τὰ ἀκόντια, χωρὶς νά τοὺς λυπηθεῖ. Ἀποφάσισε τότε νά μείνουν ἐδῶ, ὥστε ἐκεῖνοι πού ἀνέβηκαν στά βουνά νά μὴν παίρνουν τροφίμα οὔτε ἀπὸ τοῦτα

263. Θυνοὶ ἦταν μιά φυλὴ τῆς Θράκης, κοντὰ στό Σαλμυδησό τοῦ Εὐξεινου Πόντου.

264. Ἡ γλαμύδα ἔμοιαζε μέ τό μανδύα, μονάχα πού ἦταν πιὸ κοντὴ ἀπ' αὐτόν.

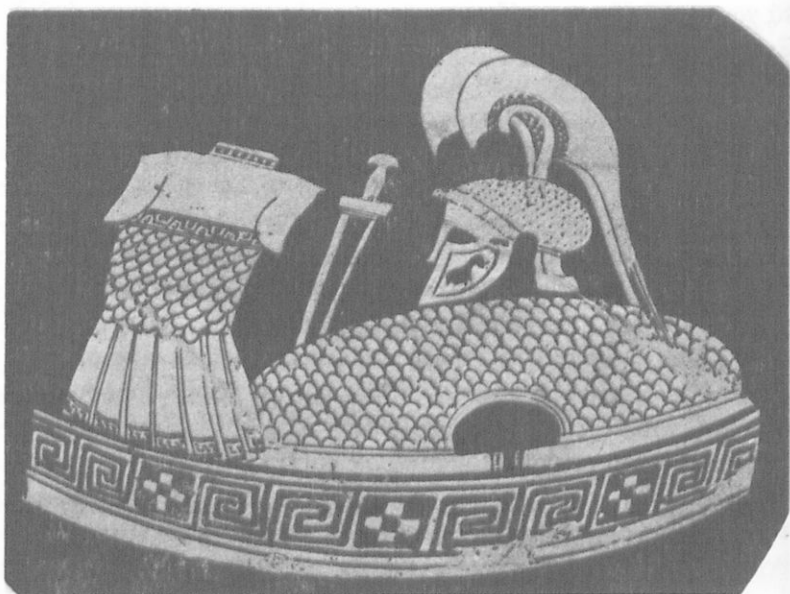
τά χωριά. Ὁ ἴδιος κατέθηκε καὶ κατασκήνωσε στὸν κάμπο, ἐνῶ ὁ Ξενοφώντας μὲ διαλεγμένους στρατιῶτες τοῦ στρατοπέδευσε στὸ ψηλότερο χωριὸ τοῦ βουνοῦ, κι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες κοντὰ στοὺς Θωράκες, πού τούς ὀνόμαζαν ὄρεινους.

Λίγες μέρες ὕστερ' ἀπ' αὐτὰ οἱ Θωράκες ἄρχισαν νὰ κατεβαί- 12
νουν ἀπὸ τὸ βουνό καὶ νὰ συζητοῦν μὲ τὸ Σεῦθη γιὰ ἀνακωχὴ
καὶ γιὰ ὀμηρους. Ὁ Ξενοφώντας τότε πῆγε στὸ Σεῦθη καὶ τοῦ
εἶπε πῶς οἱ στρατιῶτες τοῦ ἔχουν κατασκηνώσει σὲ ἀκατάλληλο
μέρος καὶ πῶς οἱ ἐχθροὶ εἶναι κοντὰ τους. Καὶ πρόσθεσε ὅτι μὲ
μεγαλύτερη εὐχαρίστηση θὰ στρατοπέδευαν ἔξω, σὲ ὄχυρές τοπο-
θεσίες, παρὰ σὲ σπίτια, ὅπου κινδυνεύουν νὰ ἀφανιστοῦν. Ὁ
Σεῦθης ὅμως τοῦ εἶπε νὰ μὴ φοβᾶται καὶ τοῦ ἔδειξε ὀμηρους τῶν
ἐχθρῶν, πού τούς εἶχε στὰ χέρια του. Μερικοὶ μάλιστα κατέβη- 13
καν ἀπὸ τὸ βουνό καὶ παρακάλεσαν καὶ τὸν ἴδιο τὸν Ξενοφόντα
νὰ τοὺς βοηθήσει νὰ κάμουν τὴν ἀνακωχὴ. Τοῦτος τὸ δέχτηκε καὶ
τοὺς ἔδωσε θάρρος, βεβαιώνοντάς τους πῶς δὲν πρόκειται νὰ πά-
θουν κανένα κακό, φτάνει νὰ κάνουν ὅ,τι διατάζει ὁ Σεῦθης. Μὰ
ἐκεῖνοι τὰ ἔλεγαν, προσπαθώντας νὰ κάνουν κατασκοπεῖα. Αὐτὰ 14
ἔγιναν τὴν ἡμέρα. Ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθη νύχτα κατεβαίνουν οἱ
Θυνοὶ ἀπὸ τὸ βουνό καὶ τοὺς κάνουν ἐπίθεση. Ὁδηγὸς τους ἦταν
ὁ νοικοκύρης κάθε σπιτιοῦ. Γιατί ἀλλιῶτικα ἦταν δύσκολο, μέσα
στὸ σκοτάδι, νὰ βρῖσκουν τὰ σπίτια στὰ χωριά, ἀφοῦ μάλιστα τὰ
εἶχαν περιτριγυρίσει μὲ μεγάλα παλούκια γιὰ νὰ τὰ προφυλάξουν
ἀπὸ τὰ ζῶα. Ὅταν ἔφτασαν στὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν, ἄλλοι ἔρι- 15
χναν μέσα ἀκόντια, ἄλλοι τὶς χτυποῦσαν μὲ ρόπαλα, πού ἔλεγαν
πῶς τὰ κρατοῦσαν γιὰ νὰ κόψουν τὶς μύτες τῶν δοράτων, κι ἄλλοι
ἔβαζαν φωτιά. Ἀκόμα καὶ τὸν Ξενοφόντα φώναζαν μὲ τ' ὄνομά
του καὶ τὸν προκαλοῦσαν νὰ βγῆ νὰ τὸν σκοτώσουν, ἀλλιῶτικα
τὸν φοβέριζαν πῶς θὰ καεῖ ἐκεῖ πού βρίσκεται. Εἶχαν ἀρχίσει 16
πιὰ νὰ φαίνονται φλόγες ἀπὸ τὶς στέγες, καὶ οἱ στρατιῶτες τοῦ
Ξενοφόντα μέσα στὰ σπίτια φόρεσαν τοὺς θώρακες καὶ κρατοῦ-
σαν ἀσπίδες, μαχαίρια καὶ κράνη. Τότε ὁ Σιλανός, ἓνα παλικάρι
δεκαοχτῶ χρονῶν ἀπὸ τὴ Μάκιστο²⁶⁵, βαράει μὲ τὴ σάλπιγγα

12-19

Οἱ Θυνοὶ
κάνουν
ἐπίθεση.

265. Ἡ Μάκιστος ἦταν πόλη τῆς Τριφυλίας.

Ἀσπίδα, θώρακας, ξίφος καὶ κράνος με διπλό λοφίο, ἀπὸ ἐρυθρόμορφη ὕδρια τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (Παρίσι, Μουσεῖο Λούβρου).

συναγερμό. Ἀμέσως καὶ οἱ Ἕλληνες, πού ἦταν στὰ ἄλλα σπίτια,
 17 τραβοῦν τὰ ξίφη ἀπὸ τὰ θηκάρια καὶ ὀρμοῦν ἔξω. Μά οἱ Θράκες
 ρίχνουν τὶς ἀσπίδες πάνω στὶς ράχες τους, ὅπως συνήθιζαν, καὶ
 τὸ βάζουν στὰ πόδια. Μερικοὶ μάλιστα κρεμάστηκαν ἀπὸ τὰ πα-
 λούκια, γιατί ἐμπλεξαν οἱ ἀσπίδες τους τὴ στιγμή πού προσπα-
 θοῦσαν νὰ πηδήσουν ἀπὸ πάνω, κι ἔτσι πιάστηκαν αἰχμάλωτοι.
 Ἄλλοι πάλι σκοτώθηκαν, γιατί δέν κατάφεραν νὰ βροῦν τὴν
 πόρτα καὶ νὰ δγούν. Τοὺς ὑπόλοιπους οἱ Ἕλληνες τοὺς κυνήγη-
 18 σαν ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Τότε μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Θυνοὺς γύρισαν
 πίσω μέσα στοῦ σκοτάδι, καὶ χτυποῦσαν μετὰ τὰ ἀκόντια τους τοὺς
 Ἕλληνες πού ἔτρεχαν δίπλα σ' ἓνα φλεγόμενο σπίτι. Γιατί μπο-
 ροῦσαν νὰ δλέπουν ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ μέρος πού βρισκόνταν αὐ-
 τοί, στοῦ φωτισμένο πού ἦταν ἐκεῖνοι. Ἐτσι πλήγωσαν καὶ τὸν Ἰ-
 ερωάνυμο καὶ τοὺς λοχαγοὺς Εὐδοέα καὶ Θεογένη τὸ Λοκρό.

Κανέννας ὁμως δέ σκοτώθηκε, κήκαν μονάχα τὰ ρούχα μερικῶν στρατιωτῶν κι οἱ ἀποσκευές τους. Στό μεταξύ ὁ Σεύθης ἔτρεξε νά 19 τοὺς βοηθήσει, μαζί μέ τοὺς ἑφτά ἵππεις πού βρισκονταν μπροστά μπροστά στό στρατό του, καί μέ τό Θρακιώτη σαλπικτή. Ἀπό τή στιγμή πού πήρε εἶδηση τήν ἐπίθεση καί ὄσην ὥρα ἔτρεχε γιά νά τοὺς βοηθήσει, σ' ὄλο αὐτό τό χρονικό διάστημα βαροῦσε ἡ σάλπιγγά του. Ἔτσι κι αὐτό, ἐκτός ἀπό τ' ἄλλα, ἔκαμε νά φοθηθοῦν οἱ ἐχθροί. Ὄταν ἔφτασε πιά κοντά στοὺς Ἑλληνες, τοὺς χαιρετοῦσε σφιγγοντάς τους τὰ χέρια καί τοὺς ἔλεγε πῶς περίμενε νά βρεῖ πολλοὺς σκοτωμένους.

Ἔστερ' ἀπ' αὐτὰ ὁ Ξενοφώντας τόν παρακαλεῖ νά τοῦ παρα- 20 δώσει τοὺς ὄμηρους καί, ἂν θέλει, νά πάει μαζί του νά τοὺς χτυπήσουν ἀπάνω στό βουνό· ἀλλιῶς νά τόν ἀφήσει νά πάει μόνος του. Τήν ἄλλη μέρα λοιπόν ὁ Σεύθης τοῦ δίνει τοὺς ὄμηρους, πού 21 ἦταν ἄντρες ἡλικιωμένοι καί οἱ προεστοί, ὅπως ἔλεγαν, τῶν ὀρεινῶν, κι ἔρχεται κι ὁ ἴδιος μέ τό στρατό του. Καί τώρα πιά, ὁ στρατός του ἦταν τριπλάσιος ἀπό πρῶτα. Γιατί πολλοί ἀπό τοὺς Ὀδρῦσες²⁶⁶ κατέβαιναν ἀπό τὰ βουνά γιά νά πάρουν μέρος στίς πολεμικές του ἐπιχειρήσεις, ἐπειδὴ μάθαιναν τὰ κατορθώματά του. Ὄταν οἱ Ἰθνοὶ εἶδαν ἀπό πάνω ἀπό τό βουνό πολλοὺς 22 ὀπλίτες καί πελταστές καί πολύ ἵππικό, κατέβηκαν καί παρακαλοῦσαν νά κάμουν εἰρήνη. Ὑπόσχονταν πῶς θά ἐκτελοῦν κάθε διαταγή τοῦ Σεύθης καί τοῦ πρότειναν νά τοῦ δώσουν ἐγγυήσεις πῶς θά φυλάξουν τήν ὑπόσχεσή τους. Ὁ Σεύθης τότε φώναξε τόν 23 Ξενοφόντα καί τοῦ γνωστοποίησε τίς προτάσεις τους, ἀλλά τοῦ εἶπε πῶς δέ θά ἔκανε μαζί τους εἰρήνη, ἂν αὐτός ἤθελε νά τοὺς τιμωρήσει γιά τήν ἐπίθεση πού εἶχαν κάμει. Ἐκεῖνος ὁμως 24 ἀπάντησε: «Κατά τή γνώμη μου καί τώρα θά τιμωρηθοῦν ἀρκετά, γιατί θά εἶναι δοῦλοι ἀντί ἐλεύθεροι». Εἶπε πάντως στό Σεύθην πῶς τοῦ δίνει μιὰ συμβουλή, νά πιάνει γιά ὄμηρους ἐκείνους πού ἔχουν πολύ μεγάλη ἱκανότητα νά δλάφτουν, ἐνῶ τοὺς γέρους

20-24

*Οἱ ἐχθροὶ
ὑποτάσσονται.*

266. Πρόκειται γιά μιὰ θρακική φυλὴ, πού κατοικοῦσε τήν περιοχή τοῦ ἄνω Ἑβρου κατὰ τή μυθολογία παλαιότατο βασιλιά τους εἶχαν τόν Ὀρφέα.

νά τούς αφήνει στά σπίτια τους. Ἐκείνοι λοιπόν συμφώνησαν ὅλοι νά ὑποταχοῦν μ' αὐτούς τούς ὄρους.

ΚΕΦ. 5

1-8

*Δυναρέσκεια
Σεύθη-Ξενο-
φώντα.*

- 1 Ὑστερα ὁ στρατός περνάει τά βουνά καί φτάνει στούς Θράκες πού κατοικοῦν πάνω ἀπό τό Βυζάντιο, σέ μιά περιοχή πού ὀνομάζεται Δέλτα.²⁶⁷ Αὐτή ἡ χώρα δέν ἀνήκε πιά στό Μαισά-
- 2 δη,²⁶⁸ παρά στόν Τήρη,²⁶⁹ πού ἦταν Ὀδρύσης. Ἐδῶ ἦρθε κι ὁ Ἡρακλείδης, μέ τά χρήματα ἀπό τό ξεπούλημα τῶν λαφύρων. Τότε ὁ Σεύθης ἔφερε τρία ἀμάξια πού τά ἔσερναν μουλάρια, γιατί δέν εἶχε περισσότερα, κι ἄλλα πού τά ἔσερναν βόδια, φώναξε τόν Ξενοφώντα καί τοῦ εἶπε νά διαλέξει γιά τόν ἑαυτό του, καί τά ὑπόλοιπα νά τά μοιράσει στούς στρατηγούς καί στούς λοχα-
- 3 γούς. Ὁ Ξενοφώντας ὁμῶς εἶπε: «Ἐμένα τό ἴδιο μου κάνει, ἂν πάρω ἄλλη φορά. Τώρα χάρισέ τα στούς στρατηγούς καί στούς
- 4 λοχαγούς πού μέ ἀκολούθησαν». Ἔτσι ἕνα ἀπό τά ἀμάξια παίρνει ὁ Τιμασίωνας πού καταγόταν ἀπό τή Δάρδανο, ἕνα ὁ Κλεάνορας ὁ Ὀρχομένιος καί τό τρίτο ὁ Φρυνίσκος ὁ Ἀχαιοῦς. Τά ἄλλα, πού σέρνονταν ἀπό βόδια, τά μοίρασε στούς λοχαγούς.
- Μισθό τούς πλήρωσε μονάχα γιά εἴκοσι μέρες, ἐνῶ εἶχε περάσει ἕνας μήνας. Γιατί ὁ Ἡρακλείδης εἶπε πῶς δέν εἶχε κερδίσει πε-
- 5 ρισσότερα ἀπό τό πούλημα τῶν λαφύρων. Τότε ὁ Ξενοφώντας ἀγανάκτησε καί εἶπε μέ ὄρκο: «Μοῦ φαίνεται, Ἡρακλείδη, πῶς δέ νοιάζεσαι ὅσο πρέπει γιά τό Σεύθη. Ἄν φροντίζεις γι' αὐτόν, θά ἐρχόσουν καί θά ἔφερνες ὀλόκληρο τό μισθό. Κι ἂν δέν μποροῦσες μέ ἄλλο τρόπο νά βρεῖς χρήματα, ἔπρεπε νά δανειστεῖς ἢ
- 6 νά πουλήσεις ἀκόμα καί τά ρούχα σου». Στενοχωρέθηκε ἀπ' αὐτά

267. Ἦταν ἡ περιοχή τῆς Θράκης πού βρισκόταν ἀνάμεσα στό Βυζάντιο καί στό Σαλμυδησό.

268. Μαισάδης λεγόταν ὁ πατέρας τοῦ Σεύθη (βλ. Βιβλ. Ἑβδομο, κεφ. 2, παράγρ. 32).

269. Ἐδῶ δέν πρόκειται γιά τόν Τήρη τόν πρόγονο τοῦ Σεύθη, παρά γιά τό βασίλειά τῶν Ὀδρυσῶν, πού ἦταν σύγχρονος τοῦ Σεύθη.

ὁ Ἡρακλείδης καί φοβήθηκε μή χάσει τή φιλία τοῦ Σεύθη. Γι' αὐτό ἀπό κείνη τήν ἡμέρα ἄρχισε νά τοῦ συκοφαντεῖ τόν Ξενοφώντα, ὅσο μπορούσε. Ἔτσι ἀπό τή μιά οἱ στρατιῶτες κατηγοροῦσαν τόν Ξενοφώντα, ἐπειδή δέν ἔπαιρναν μισθό, κι ἀπό τήν ἄλλη ὁ Σεύθης ἦταν ὀργισμένος μαζί του, γιατί τοῦ ζητοῦσε ἐπίμονα χρήματα γιά νά πληρώσει. Καί ὡς τότε τοῦ ὑπενθύμιζε πάντα πῶς θά τοῦ δώσει τή Βισάνθη καί τό Γάνος²⁷⁰ καί τό Νέο Τεῖχος²⁷¹, μόλις φτάσει στή θάλασσα. Ἀπό τή στιγμή ὅμως ἐκείνη ἔπαψε πιά νά τοῦ κάνει λόγο γι' αὐτά. Γιατί ὁ Ἡρακλείδης τόν ἔκαμε νά πιστέψει μέ τίς διαβολές του, πῶς ἦταν ἐπικίνδυνο νά παραδώσει τοποθεσίες ὀχρωμένες σέ ἄνθρωπο πού εἶχε στρατό.

Ἔγερ' ἀπ' αὐτά, ὁ Ξενοφώντας ἄρχισε νά σκέφτεται τί πρέπει νά κάνει ἀπό δῶ κι ἐμπρός, σχετικά μέ τήν ἐκστρατεία στό ἐσωτερικό τῆς χώρας. Μά ὁ Ἡρακλείδης παρουσίασε στό Σεύθη τοὺς ἄλλους στρατηγούς καί τοὺς συμβούλεψε νά τοῦ ποῦν πῶς κι αὐτοί μπορούν νά ὀδηγήσουν τό στρατό ἐξίσου καλά μέ τόν Ξενοφώντα. Τοὺς ὑποσχέθηκε μάλιστα πῶς μέσα σέ λίγες μέρες θά τοὺς δώσει συνολικά μισθό γιά δύο μῆνες, καί τοὺς παρακινούσε νά ἐκστρατεύουν μαζί μέ τό Σεύθη. Ἀλλά ὁ Τιμασίωνας εἶπε: «Ἐγὼ δέν μπορῶ νά πάω σέ πόλεμο χωρὶς τόν Ξενοφώντα, κι ἂν ἀκόμα πρόκειται νά πάρω μισθό γιά πέντε μῆνες». Μέ τόν Τιμασίωνα συμφώνησαν καί ὁ Φρυνίσκος κι ὁ Κλεάνορας. Τότε ὁ Σεύθης τά ἔθαζε μέ τόν Ἡρακλείδη, πού δέν προσκάλεσε καί τόν Ξενοφώντα. Γι' αὐτό τώρα καλοῦν μονάχα ἐκεῖνον. Ὁ Ξενοφώντας ὅμως κατάλαβε τήν πανουργία τοῦ Ἡρακλείδη, πῶς προσπαθοῦσε δηλαδή νά τόν συκοφαντήσει στοὺς ἄλλους στρατηγούς, καί γι' αὐτό παρουσιάζεται μαζί μέ ὄλους τοὺς στρατηγούς καί τοὺς λοχαγούς.

Τότε ὁ Σεύθης τοὺς κατάφερε ὄλους νά ἐκστρατεύουν μαζί του καί, ἔχοντας πρὸς τὰ δεξιὰ τόν Πόντο, προχωροῦν μέσα ἀπὸ τῆ

9-11

Κοινή στάση τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν.

12-14

Στό Σάλμυ-δησό.

270. Γάνος ἦταν πόλη θρακική κοντά στήν Προποντίδα.

271. Τό Νέο Τεῖχος ἦταν φρούριο στήν ἴδια περιοχῆ.

χώρα τῶν Θρακῶν πού ὀνομάζονται Μελινοφάγοι καί φτάνουν στό Σλαμυδησό. Σ' αὐτό τό σημεῖο πολλά καράβια ἀπό κείνα πού ταξιδεύουν στόν Εὐξείνιο Πόντο πέφτουν στή στεριά καί ναυαγοῦν. Γιατί τά νερά τῆς θάλασσας εἶναι ρηχά σέ μεγάλη ἔκταση.

- 13 Κι οἱ Θράκες πού κατοικοῦν σ' αὐτά τὰ μέρη χωρίζουν μέ ὄροσσημα τόν τόπο, καί λεηλατεῖ ὁ καθένας τὰ πλοῖα πού ναυαγοῦν στήν περιοχή του. Προτοῦ νά βάλουν αὐτά τὰ ὄροσσημα, καθώς ἔλεγαν, πολλοί σκοτώνονταν ἀναμεταξύ τους τήν ὥρα τῆς λεηλα-
- 14 σίας. Ἐδῶ βρισκόνταν πολλά κρεβάτια, κιῶτια, χειρόγραφα, καί ὅλα τ' ἄλλα πού μεταφέρουν οἱ καραβοκύρηδες μέσα σέ ξύλινα κασόνια. Ἀπό κει λοιπόν, ὕστερ' ἀπό τήν ὑποταγή τῆς περιοχῆς αὐτῆς, γύρισαν πίσω.

- 15 Τότε πιά ὁ Σεύθης εἶχε στρατό περισσότερο ἀπό τόν ἑλληνικό. Γιατί καί ἀπό τοῦς Ὀδρῦσες εἶχαν κατεβεῖ ἀκόμα πῶς πολλοί, κι ἐκεῖνοι πού ὑποτάσσονταν κάθε φορά τόν ἀκολουθοῦσαν στίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις. Τέλος στρατοπέδεψαν στόν κάμπο πού ἀπλωνόταν πάνω ἀπό τή Σηλυβρία, ὡς τριάντα στάδια μακριά
- 16 ἀπό τή θάλασσα. Ὁ μισθός ὅμως δέν ἔλεγε ἀκόμα νά φανεῖ. Ὅσο γιά τόν Ξενοφῶντα, καί οἱ στρατιῶτες ἦταν ὀργισμένοι μαζί του καί ὁ Σεύθης δέν τοῦ φερνόταν πιά φιλικά. Ὅσες φορές μάλιστα ὁ Ξενοφώντας θέλησε νά τόν συναντήσει, ἔκανε πῶς εἶναι ἀπασχολημένος.

ΚΕΦ. 6

1-6

Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Θίδρωνα στό Σεύθη.

- 1 Σ' αὐτό τό διάστημα, θά εἶχαν περάσει πιά δυό μῆνες, ἔρχονται ὁ Χαρμίνος ὁ Λάκωνας καί ὁ Πολύνικος, σταλμένοι ἀπό τό Θίδρωνα, καί λένε πῶς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποφάσισαν νά πᾶνε νά πολεμήσουν τόν Τισσαφέρην. Ὁ Θίδρωνας μάλιστα εἶχε ξεκινήσει κιόλας γιά τήν ἐκστρατεία, καί χρειάζεται αὐτόν τό στρατό καί δεδαιῶνει πῶς θά δίνει γιά μισθό ἕνα δαρεικό στόν κάθε στρατιῶτη τό μήνα, διπλάσια στοῦς λοχαγούς καί τετραπλάσια στοῦς
- 2 στρατηγούς. Ὅταν ἔφτασαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὁ Ἡρακλείδης ἔμαθε μονομιᾶς πῶς ἔχουν ἔρθει γιά νά πάρουν τοῦς στρατιῶτες, κι εἶπε στό Σεύθη πῶς κάτι εὐχάριστο συμβαίνει. «Γιατί οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔχουν ἀνάγκη τό στρατό, ἐνῶ ἐσύ δέν τόν χρειάζεσαι πιά. Κι ἂν τοῦς τόν δώσεις, ἀπό τή μιά θά τοῦς εὐχαριστήσεις κι ἀπό τήν ἄλλη δέ θά σοῦ ξαναζητήσουν οἱ στρατιῶτες μισθό, παρὰ

Ἀσημένιο τετρά-
δραχμο, ποῦ ἀπει-
κονίζει πιθανότατα
τόν Τισσαφέρην.
(Λονδίνο, Βρετανικό
Μουσεῖο)

θά φύγουν ἀπό τή χώρα». Ὅταν ὁ Σεύθης τ' ἄκουσε, λέει νά τοῦ 3
φέρουν τοὺς ἀπεσταλμένους. Καί μόλις τοῦ εἶπαν πῶς ἔχουν ἔρθει
γιά τό στράτευμα, ἐκεῖνος τοὺς ἀπάντησε ὅτι τοὺς τό δίνει κι ὅτι θέ-
λει νά εἶναι φίλος καί σύμμαχός τους. Τοὺς κάλεσε κιόλας νά τοὺς
φιλοξενήσει καί τοὺς ἔκαμε ἕνα μεγαλόπρεπο γεῦμα. Δέν κάλεσε
ὁμως τόν Ξενοφῶντα, οὔτε κανέναν ἀπό τοὺς ἄλλους στρατηγούς.
Οἱ Λακεδαιμόνιοι τότε ρώτησαν τί λογῆς ἄνθρωπος ἦταν ὁ Ξενο- 4
φώντας, κι ὁ Σεύθης ἀποκρίθηκε πῶς σά ἄλλα δέν ἦταν κακός,
εἶχε ὁμως μεγάλη ἀδυναμία στοὺς στρατιῶτες. Αὐτό ἦταν τό με-
γαλύτερό του ἐλάττωμα. Ἐκεῖνοι ρώτησαν: «Μήπως προσπαθεῖ νά
παρασύρει μέ τή γνώμη του τοὺς ἄντρες;» «Βεβαιότατα», ἀπά-
ντησε ὁ Ἡρακλείδης. «Θά μᾶς φέρει τάχα ἀντίσταση, πού θά πά- 5
ρουμε τό στρατό;» ρώτησαν. «Ἄν ἐσεῖς, εἶπε ὁ Ἡρακλείδης, συ-
γκεντρώσετε τοὺς στρατιῶτες καί τοὺς ὑποσχεθεῖτε μισθό, τότε θά
ἀδιαφορήσουν γιά κείνον καί θά φύγουν μαζί σας». «Καί πῶς θά 6
τά καταφέρουμε νά τοὺς συγκεντρώσουμε;» ξαναρώτησαν. «Ἀῦ-
ριο τό πρωί, εἶπε ὁ Ἡρακλείδης, θά σᾶς ὀδηγήσουμε σ' αὐτούς.
Καί εἶμαι βέβαιος πῶς ἅμα σᾶς δοῦν, μέ μεγάλη εὐχαρίστηση θά
ἔρθουν μαζί σας». Ἔτσι πέρασε ἐκείνη ἡ μέρα.

Τό ἄλλο πρωί ὀδηγοῦν τοὺς Λάκωνες στό στρατό ὁ Σεύθης κι 7
ὁ Ἡρακλείδης, καί συγκεντρώνονται ὅλοι οἱ στρατιῶτες. Οἱ δύο

7-10
Προτάσεις τῶν
ἀπεσταλμένων.

Κατηγορίες
κατά του
Ξενοφώντα.

ἀπεσταλμένοι εἶπαν: «Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποφάσισαν νά πολεμήσουν τόν Τισσαφέρην, πού σᾶς ἔχει κάμει κακό. Ἄν ἔρθετε λοιπόν μαζί μας, καί τόν ἔχθρο θά ἐκδικηθεῖτε καί καθένas σας θά παίρνει ἓνα δαρεϊκό τό μήνα, ὁ λοχαγός διπλάσια κι ὁ στρατηγός τε-
8 τραπλάσια». Οἱ στρατιῶτες τ'ἄκουσαν μ'εὐχαρίστηση, καί στή στιγμή σηκώνεται πάνω κάποιος ἀπό τούς Ἄρκάδες γιά νά κατηγορήσει τόν Ξενοφώντα. Μπροστά βρισκόταν κι ὁ Σεύθης, γιατί ἤθελε νά ξέρει τί θά γίνει, καί σταμάτησε σέ μιά θέση ἀπ'ὅπου μπορούσε νά ἀκούει μαζί μέ τό διερμηνέα του. Καταλάβαινε ὁμως
9 κι ὁ ἴδιος πολλά ἑλληνικά. Τότε λοιπόν ὁ στρατιώτης ἀπό τήν Ἄρκαδία λέει: «Ἐμεῖς, Λακεδαιμόνιοι, καί πρωύτερα θά ἐρχόμασταν μαζί σας, ἀλλά ὁ Ξενοφώντας τά κατάφερε νά μᾶς ὀδηγήσει ἐδῶ. Καί παρόλο πού ἐμεῖς δέ σταματήσαμε τίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις ὀλόκληρη τή βαρυχειμωνιά, οὔτε μέρα οὔτε νύχτα, ἐκεῖνος ἔχει τά κέρδη ἀπό τούς κόπους μας. Γιατί ὁ Σεύθης τόν Ξενοφώντα προσωπικά ἔκαμε πλούσιο, ἐνῶ ἐμᾶς δέ θέλει νά μᾶς δώσει τό
10 μισθό μας. Ἔτσι - πρῶτος ἐγώ τό λέω - ἂν ἔβλεπα τόν Ξενοφώντα νά σκοτώνεται μέ λιθοβολισμό καί νά τιμωρεῖται γιά τίς περιπέτειες πού μᾶς ἔκαμε νά περάσουμε τραδώντας μας ἐδῶ κι ἐκεῖ, θά μοῦ φαινόταν σά νά εἶχα πάρει τό μισθό μου καί δέ θά στενοχωριόμουν καθόλου γιά τούς κόπους μου». Ὑστερ'ἀπ'αὐτόν σηκώθηκαν κι ἄλλοι κι εἶπαν τά ἴδια. Κατόπιν ὁ Ξενοφώντας μίλησε ἔτσι:

11-36

Λόγος τοῦ
Ξενοφώντα.
Ἀπόκρουση
τῶν
κατηγοριῶν.

11 «Ὅπως φαίνεται, ὅλα πρέπει νά τά περιμένει ἓνας ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἀκόμα κι ἐγώ κατηγοροῦμαι ἀπό σᾶς, πού ἔχω τή γνώμη πώς ἐδειξα πάρα πολύ μεγάλη προθυμία γιά τά ζητήματά σας. Πρῶτα πρῶτα εἶχα ξεκινήσει γιά τήν πατρίδα μου καί γύρισα πίσω, ὄχι μά τό Δία γιατί ἔμαθα πώς εἶστε εὐτυχισμένοι, παρά ἀντίθετα, ἐπειδή ἄκουα πώς βρῖσκεστε σέ δύσκολη θέση κι ἤθελα νά σᾶς βοηθήσω,
12 ἂν μπορούσα. Ὅταν σᾶς συνάντησα, ἐνῶ τοῦτος ἐδῶ ὁ Σεύθης μοῦ ἔστειλε πολλούς ἀπεσταλμένους καί μοῦ ὑποσχόταν πολλά, ἂν σᾶς κατάφερνα νά πάτε μαζί του, ἐγώ δέ δοκίμασα νά τό κάμω, ὅπως ἐσεῖς οἱ ἴδιοι ξέρετε, παρά σᾶς ὀδήγησα σέ μέρος ἀπ'ὅπου νόμιζα πώς θά περάσετε στήν Ἀσία πάρα πολύ γρήγορα. Γιατί εἶχα τή γνώμη πώς αὐτό ἦταν τό καλύτερο γιά σᾶς, κι ἤξερα πώς τό θέλετε
13 κιόλας. Ἀφοῦ ὁμως ἤρθε ὁ Ἀρίσταρχος μέ τριήρεις καί μᾶς ἐμπό-

δισε νά περάσουμε ἀπέναντι, τότε, ὅπως ἦταν φυσικό, σᾶς συγκέν-
 ντρωσα γιά νά σκεφτοῦμε μαζί τί ἔπρεπε νά κάμουμε. Ἐσεῖς λοιπόν 14
 καθώς ἀπό τή μιά μαθαίνατε πώς ὁ Ἀρίσταρχος σᾶς διατάζει νά
 τραβήξετε γιά τή Χερσόνησο, κι ἀπό τήν ἄλλη πώς ὁ Σεύθης προ-
 σπαθοῦσε νά σᾶς καταφέρει νά κάνετε μαζί του ἐκστρατεία, ὅλοι
 δέν εἶπατε νά πᾶτε μέ τό Σεύθη, κι ὅλοι σας δέν πήρατε αὐτή τήν
 ἀπόφαση; Γιατί λοιπόν ἔφταιξα ἐγώ, ἀφοῦ σᾶς ὀδήγησα ἐκεῖ πού ἀ-
 ποφασίσατε ὅλοι; Στό τέλος ὁ Σεύθης σᾶς ξεγέλασε στό ζήτημα τοῦ 15
 μισθοῦ. Ἄν βλέπατε πώς ἐγώ τόν ἐπαινῶ γι' αὐτή του τή διαγωγή,
 τότε δίκαια θά μέ κατηγορούσατε καί θά μέ μισοῦσατε. Μά τώρα
 ἐγώ ἔχω μιά ψυχρότητα μέ τό Σεύθη πού δέν τήν ἔχει κανένας ἀπό
 σᾶς, παρόλο πού πρωτύτερα ἤμουν πολύ φίλος του. Πώς λοιπόν,
 ἀφοῦ προτιμῶ ἐσᾶς κι ὄχι ἐκεῖνον, μπορεῖτε δίκαια νά μέ κατηγο-
 ρεῖτε γιά πράγματα πού ἔχω ἀντίθετη γνώμη ἀπό τή δική του;

Θά μποροῦσατε νά πεῖτε βέβαια πώς μοῦ εἶναι δυνατό νά 16
 παίρνω ἀπό τό Σεύθη ἐκεῖνα πού ἀνήκαν σέ σᾶς καί νά σᾶς ξεγελῶ
 μέ πανουργίες. Ἀλλά εἶναι φανερό πώς ἂν ὁ Σεύθης μοῦ ἔδινε
 κάτι, δέ θά μοῦ τό πρόσφερε μέ τό σκοπό νά τό χάσει κι ἐκεῖνο καί
 νά πληρώσει ἄλλα σέ σᾶς. Ἀντίθετα, νομίζω πώς αὐτό θά τό ἔκανε
 μέ σκοπό νά μὴν πληρώσει σέ σᾶς τά πολλά, δίνοντας σέ μένα λίγα.
 Στήν περίπτωση λοιπόν πού νομίζετε ὅτι τά πράγματα εἶναι ἔτσι, 17
 μπορεῖτε τούτη τή στιγμή νά κάμετε γιά τούς δυό μας μάταιη τή
 δοσοληψία, παίρνοντας ἀπ' αὐτόν χρήματα. Γιατί ἂν πήρα κάτι
 ἀπό τό Σεύθη, εἶναι φανερό πώς θά ἀπαιτήσῃ νά τοῦ τό δώσω
 πίσω καί θά εἶναι δίκαιη ἢ ἀπαιτήσή του, ἂν δέν τοῦ ἐξασφαλίσω
 τήν ὑπόθεση γιά τήν ὁποία δωροδοκήθηκα. Νομίζω ὅμως πώς
 χρειάζομαι πάρα πολλά γιά νά ἔχω ἐκεῖνα πού σᾶς ἀνήκουν. Γιατί 18
 σᾶς ὀρκίζομαι σ' ὄλους τούς θεούς καί τίς θεές πώς δέν πήρα οὔτε
 κείνα πού μοῦ ὑποσχέθηκε ὁ Σεύθης ἀτομικά. Εἶναι κι αὐτός ἐδῶ
 καί μ' ἀκούει, καί ξέρει ἂν κάνω ψεύτικο ὄρκο. Θά παραξενευτεῖτε 19
 ὅμως περισσότερο, ὅταν σᾶς ὀρκισθῶ πώς ἐγώ δέ δέχθηκα οὔτε
 ὅσα πήραν οἱ ἄλλοι στρατηγοί οὔτε ἀκόμα ἐκεῖνα πού πήραν μερι-
 κοί λοχαγοί. Καί γιατί τάχα φέρθηκα ἔτσι; Εἶχα τή γνώμη, στρα- 20
 τιῶτες, πώς ὅσο περισσότερο τόν ὠφελούσα στήν περίοδο πού εἶχε
 φτώχειες, τόσο στενότερος φίλος μου θά ἦταν, ὅταν ἀποκτοῦσε
 δύναμη. Μά τώρα πού τόν βλέπω εὐτυχημένο, καταλαβαίνω καί

- 21 τίς διαθέσεις του. Μπορεῖ ὁμως νά μέ ρωτήσει κανένας, δέν ντρέ-
 21 πεται νά ξεγελιέσαι τόσο ἀνόητα; Ναί, μά τό Δία, θά ἐνιωθα
 ντροπή, ἂν εἶχα ξεγελαστῆ ἀπό κάποιον ἐχθρό. Ἐπείθ' ὅταν πρό-
 22 ναι τήν παθαίνεις ἐσύ ἀπ'αὐτόν. Ἐπειτα, ἂν εἶναι ἀνάγκη νά προ-
 φυλάγεται κανεῖς ἀπό φίλους, ξέρω πώς ἐσεῖς πῆρατε ὅλες τίς
 22 προφυλάξεις, ὥστε νά μήν τοῦ δώσετε ἀφορμή, πού νά δικαιολο-
 23 γῆ τήν ἄρνησή του νά σᾶς πληρώσει ὅσα ὑποσχέθηκε. Γιατί οὔτε
 τόν βλάψαμε καθόλου, οὔτε ἀδιαφορήσαμε γιά τίς ὑποθέσεις του,
 23 οὔτε φανήκαμε δειλοί, ὅπουδήποτε κι ἂν μᾶς εἶπε νά πάμε. Εἶναι
 ὁμως δυνατό νά πείτε, πώς ἔπρεπε τότε νά πάρω ἐγγυήσεις, γιά νά
 μήν μπορεῖ νά μᾶς ξεγελά, κι ἂν ἀκόμα τό ἤθελε. Ὅσο γι'αὐτά,
 ἀκούστε ἐκεῖνα πού ποτέ δέ θά ἔλεγα μπροστά του, ἂν δέ μοῦ φαι-
 νόσατε ὅτι εἶστε πέρα γιά πέρα ἄδικοι κριτές ἢ πολύ ἀχάριστοι
 24 ἀπέναντί μου. Θυμηθεῖτε δηλαδή σέ ποιά κατάσταση βρισκόσα-
 στε, ὅταν ἐγώ σᾶς πῆρα καί σᾶς ὁδήγησα στό Σεῦθη. Τότε πού
 24 πλησιάζατε στήν Πέρινθο²⁷², δέν ἔκλεισε τίς πύλες ὁ Ἀρισταρχος
 ὁ Λακεδαιμόνιος καί σᾶς ἐμπόδιζε νά μπεῖτε μέσα; Ἐπειτα στρα-
 τοπεδέψατε στό ὑπαιθρο, μέσα στήν καρδιά τοῦ χειμῶνα, κι ἀγο-
 ράζατε τά τρόφιμα πού τά βλέπατε λιγοστά, ὅπως λιγοστά ἦταν
 25 καί τά χρήματα πού εἶχατε γιά νά ψωνίζετε. Κι ἦταν ἀνάγκη νά
 μείνουμε στή Θράκη, γιατί εἶχαν ἀποκλείσει μερικές τριήρεις τό
 λιμάνι καί μᾶς ἐμπόδιζαν νά περάσουμε ἀπέναντι στήν Ἀσία. Ἄν
 ὁμως ἔμενε κανεῖς ἐκεῖ, θά ἦταν ὑποχρεωμένος νά βρισκεται σέ
 25 ἐχθρική χώρα, ὅπου θά εἶχε ἀντιμέτωπους πολλοὺς ἰππείς καί πελ-
 26 ταστές. Ἐμεῖς δέβαια εἶχαμε ὀπλίτες καί ἴσως θά μπορούσαμε
 μ'αὐτούς, βαδίζοντας ὅλοι μαζί, νά φτάσουμε στά χωριά καί νά
 πάρουμε λίγο σιτάρι. Μά δέν εἶχαμε τά μέσα νά κυνηγήσουμε καί
 νά πιάσουμε αἰχμάλωτους καί ζῶα. Γιατί οὔτε ἰππικό οὔτε πελτα-
 27 στικό βρῆκα συγκροτημένο. Ἄς ὑποθέσουμε λοιπόν πώς ἔκανα
 σύμμαχο τό Σεῦθη, χωρὶς νά τοῦ ζητήσω καθόλου μισθό. Τάχα
 νομίζετε ἀπ'αὐτό πώς σκέφτηκα ἀντίθετα πρὸς τά συμφέροντά
 27 σας, ἀφοῦ ἐσεῖς τότε βρισκόσατε σέ μεγάλη ἀνάγκη, ἐνῶ ἐκεῖνος

272. Γιά τήν Πέρινθο βλ. σημείωση 58.

εἶχε ἵππεις καὶ πελταστὲς πού σᾶς ἦταν ἀπαραίτητοι; Γιατί χρησι- 28
μοποιώντας τους βρῖσκατε ἄφθονο σιτάρι στά χωριά καὶ πῆρατε
μεγάλο μερίδιο σέ ζῶα καὶ αἰχμάλωτους, ἐπειδὴ ἀπό φόβο σέ κεί-
νους ἀναγκάζονταν οἱ Θράκες νά φεύγουν μέ μεγάλη διασύνη.

Ἔτσι ἀπό τότε πού ἦρθε μαζί μας τό ἵππικό τοῦ Σεύθη, δέν 29
εἶδαμε κανέναν ἐχθρό. Ἐνῶ ὡς ἐκείνο τόν καιρό οἱ ἐχθροὶ μᾶς
ἀκολουθοῦσαν μέ θάρρος, καὶ μέ τό ἵππικό καὶ τό πελταστικό τους
μᾶς ἐμπόδιζαν παντοῦ νά σκορπιζόμαστε λίγοι λίγοι καὶ νά παίρ-
νουμε πιό πολλὰ τροφίμα. Ἄν λοιπόν ἐκεῖνος πού σᾶς ἔδωσε αὐτή 30
τὴν ἀσφάλεια δέ σᾶς πλήρωσε ἀπό πάνω καὶ μέ μεγάλο μισθό,
αὐτό εἶναι τό σκληρό πάθημά σας πού ἐξαιτίας του νομίζετε πῶς
δέν πρέπει νά μέ ἀφήσετε μέ κανένα τρόπο ζωντανό; Καὶ τώρα πῶς
φεύγετε; Δέν περάσατε τό χειμῶνα μέ ἄφθονα τροφίμα, κι ἔχετε 31
περισσεύματα ὅσα πῆρατε ἀπό τό Σεύθη; Γιατί ξοδεύατε τίς σο-
δειές τῶν ἐχθρῶν. Δέ φτάνουν ὁμως αὐτά, παρὰ οὔτε ἓνα δικό σας
δέν εἶδαμε σκοτωμένο, οὔτε χάσατε κανένα πού νά πιάστηκε αἰχ-
μάλωτος. Καὶ ἂν πρωτύτερα εἶχατε δείξει γενναιότητα πολεμῶ- 32
ντας τοὺς βαρβάρους τῆς Ἀσίας, δέ σᾶς ἔμεινε κι ἐκεῖνο κέρδος, κι
ἀκόμα δέν κερδίσατε τώρα μιάν ἄλλη δόξα μέ τό νά κάμετε πόλεμο
καὶ νά νικήσετε τοὺς Θράκες τῆς Εὐρώπης; Ἐγὼ νομίζω πῶς αὐτά
πού σᾶς κάνουν τώρα νά ὀργίζεστε μαζί μου εἶναι εὐεργεσίες πού
σᾶς τίς ἔστειλαν οἱ θεοὶ κι ἔπρεπε νά τοὺς χρωστᾶτε εὐγνωμοσύνη.
Τά σχετικά μέ σᾶς ἔτσι περίπου εἶναι. Ἐλάτε ὁμως, γιὰ τ' ὄνομα 33
τῶν θεῶν, ἐξετάστε τὴ δική μου κατάσταση. Πρὶν ἀπό καιρό πού
ξεκινοῦσα γιὰ τὴν πατρίδα, ἔφευγα ἀκούοντας νά μοῦ κάνετε πολ-
λοὺς ἐπαίνους, καὶ ἐξαιτίας σας εἶχα μιὰ καλὴ φήμη ἀνάμεσα
στοὺς ἄλλους Ἕλληνες. Ἀκόμα μοῦ εἶχαν ἐμπιστοσύνη κι οἱ Λακε-
δαιμόνιοι, ἀλλιώτικα δέ θά μέ ξανάστελναν νά σᾶς συναντήσω.
Τώρα ὁμως φεύγω, καὶ ἀπό τὴ μιὰ μέ ἔχετε συκοφαντήσει στοὺς 34
Λακεδαιμόνιους, ἀπό τὴν ἄλλη ἐξαιτίας σας ἔγινα μισητός στο
Σεύθη. Ἐνῶ ἐγὼ περιμένα πῶς μέ τὴ βοήθεια σας θά τόν εὐεργετή-
σω κι ἔτσι θά ἔχω ἓνα καλὸ καταφύγιο καὶ γιὰ τόν ἑαυτό μου καὶ
γιὰ τὰ παιδιά μου, ἂν κάμω καμιά φορὰ²⁷³.

273. Ὁ Ξενοφώντας, ὅπως φαίνεται ἐδῶ, δέν ἔχει κάμει ἀκόμα παιδιά.

- 35 Μά έσεΐς, πού έξαιτίας σας μισήθηκα πολύ και μάλιστα από ανθρώπους άρκετά δυνατότερους μου, έχετε τέτοια γνώμη για μένα, παρόλο πού δέν παύω ούτε σήμερα άκόμα τίς προσπάθειες για νά σάς προσφέρω ό,τι καλό μπορώ.
- 36 Τώρα μέ κρατάτε στά χέρια σας και δέ μέ πιάσατε νά φεύγω ή νά δραπετεύω. Άν λοιπόν κάμετε εκείνα πού λέτε, νά ξέρετε πώς θά σκοτώσετε έναν άνθρωπο πού άγρύπνησε πολλές φορές για σάς και πέρασε μαζί σας πολλούς κόπους και κινδύνους, κι όταν είχε σειρά κι όταν δέν είχε. Έναν άνθρωπο, πού μέ τή βοήθεια τών θεών νίκησε μαζί σας τούς βαρβάρους κι έστησε πολλά τρόπαια, και πού άγωνίστηκε, όσο μπορούσε, νά σάς πείσει νά μή γίνετε
- 37 έχθροί μέ κανέναν Έλληνα. Έτσι τώρα ελεύθεροι μπορείτε νά πηγαίνετε όπου θέλετε και στή στεριά και στή θάλασσα. Και τούτη τή στιγμή σάς παρουσιάζεται μιá μεγάλη εύτυχία, άφου πρόκειται νά ταξιδέψετε εκεί πού έπιθυμούσατε από καιρό, έπειτα σάς έχουν ανάγκη άνθρωποι πάρα πολύ δυνατοί, σάς προσφέρεται μισθός και, τό σπουδαιότερο, έχουν έρθει για άρχηγοί σας οί Λακεδαιμόνιοι, πού θεωρούνται οί ίσχυρότεροι άπ'όλους. Τώρα, λοιπόν, νομίζετε πώς ήρθε ή κατάλληλη εύκαιρία νά μέ σκοτώσετε βιαστικά
- 38 βιαστικά; Δέν τό κάματε αυτό τότε πού βρισκόμασταν σέ δύσκολες στιγμές, έσεΐς πού τά θυμάστε τόσο καλά όλα, παρά και πατέρα μέ όνομάζατε και μου ύποσχόσαστε πώς θά μέ φέρνετε πάντα στό μυαλό σας, σάν ευεργέτη. Δέν είναι όμως άχάριστοι ούτε αυτοί πού ήρθαν τώρα νά σάς πάρουν. Γι'αυτό έχω τή γνώμη πώς ούτε σ'αυτούς δέ θά κάμετε καλή έντύπωση, δείχνοντας τέτοια διαγωγή άπέναντί μου». Αυτά είπε και σταμάτησε.
- 39 Τότε σηκώθηκε ό Χαρμίνος ό Λακεδαιμόνιος κι είπε: «Μά τούς δυό θεούς²⁷⁴, μου φαίνεται πώς άδικα είστε όργισμένοι μέ τούτο τόν άντρα. Κι έγώ ό ίδιος μπορώ νά τόν υπερασπίσω σάν

39-41
Οί Λακεδαιμόνιοι δικαιολογούν τόν

Τ' απόχτησε άργότερα, άφου ή πιθανότερη χρονολογία του γάμου του είναι ύστερα από τή μάχη τής Κορώνειας (394 π.Χ.). Οί δυό γιοί του είχαν τά όνόματα Γρύλλος και Διόδωρος.

274. Έννοεί τούς Διόσκουρους, δηλαδή τόν Κάστορα και τόν Πολυδεύκη, πού τούς λάτρευαν οί Λακεδαιμόνιοι.

μάρτυρας. Γιατί ὁ Σεύθης, ὅταν τὸν ρώτησα ἐγὼ μὲ τὸν Πολύνικο τί λογιῆς ἄνθρωπος ἦταν ὁ Ξενοφώντας, σέ τίποτε ἄλλο δέν μπόρεσε νά τὸν κατηγορήσει, παρά εἶπε μονάχα πὼς ἀγαπᾶ ὑπερβολικά τοὺς στρατιῶτες. Καί πρόσθεσε πὼς αὐτό εἶναι τὸ μεγαλύτερό του ἐλάττωμα καί γιὰ μᾶς τοὺς Λακεδαιμόνιους καί γιὰ τὸν ἴδιο τὸ Σεύθη». Ὑστερα σηκώθηκε ὁ Εὐρύλοχος ἀπὸ τοὺς Λουσοὺς τῆς 40 Ἀρκαδίας καί εἶπε: «Μοῦ φαίνεται, Λακεδαιμόνιοι, πὼς αὐτό πρῶτα πρῶτα τὸ στρατηγικὸ κατόρθωμα πρέπει νά κάμετε γιὰ μᾶς, δηλαδή νά τὰ καταφέρετε νά πληρωθοῦμε τὸ μισθὸ μας ἀπὸ τὸ Σεύθη, εἴτε μὲ τὸ καλὸ εἴτε μὲ τὸ ἄγριο, καί νά μὴ μᾶς πάρете ἀπὸ δῶ, ἂν δέν τὸ πετύχετε». Ὁ Πολυκράτης πάλι ὁ Ἀθηναῖος, βαλτός 41 ἀπὸ τὸν Ξενοφόντα, εἶπε: «Βλέπω, στρατιῶτες, πὼς ἐδῶ βρίσκεται κι ὁ Ἡρακλείδης, ὁ ἄνθρωπος ποὺ πήρε καί πούλησε ὅσα λάφυρα ἀποκτήσαμε μεις μὲ κόπους. Δέν ἔδωσε ὅμως τὰ χρήματα ἀπὸ τὸ ξεπούλημα οὔτε στοῦ Σεύθη οὔτε σέ μᾶς, παρά τὰ κράτησε ὁ ἴδιος σάν κλέφτης. Ἄν ἔχουμε λοιπὸν μυαλό, δέ θά τὸν ἀφήσουμε νά τὸ κουνήσει, ἂν δέ μᾶς τὰ δώσει. Γιατί αὐτός, πρόσθεσε, δέν εἶναι ἀπὸ τῆς Θράκης, παρά ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, καί ὥστόσο ἀδικεῖ τοὺς Ἑλλη- νες».

Τ'ἄκουσε αὐτά ὁ Ἡρακλείδης καί φοβήθηκε πολὺ, γι' αὐτὸ σί- 42 μωσε τὸ Σεύθη καί τοῦ λέει: «Ἄν εἶμαστε ἄνθρωποι γνωστικοί, πρέπει νά φύγουμε ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο, ποὺ τὸ ἐξουσιάζουν οἱ Ἕλληνες». Κι ἀνέβηκαν ἐπάνω στ' ἄλογά τους κι ἔφυγαν γρήγορα, τραβώντας πρὸς τὸ δικό τους στρατόπεδο. Ἀπὸ κεῖ ὁ Σεύθης 43 στέλνει τὸν Ἀβροζέλημ τὸ διερμηνέα του στὸν Ξενοφόντα καί τοῦ προτείνει νά μείνει κοντά του μὲ χίλιους ὀπλίτες, τάζοντας νά τοῦ δώσει καί τίς παραθαλάσσιες τοποθεσίες καί ὅλα ὅσα τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ. Κατόπι τοῦ λέει, φανερώνοντας τάχα μυστικὸ, πὼς ἔμαθε ἀπὸ τὸν Πολύνικο, ὅτι ἂν πέσει ὁ Ξενοφώντας στὰ χέρια τῶν Λακεδαιμονίων, ὅπωςδήποτε θά σκοτωθεῖ ἀπὸ τὸ Θίβρωνα. Μά κι ἄλλοι πολλοὶ ἔστειλαν αὐτὲς τίς πληροφορίες στὸν Ξενο- 44 φόντα, πὼς δηλαδή τὸν εἶχαν συκοφαντήσει κι ἔπρεπε νά προφυλάγεται. Κι ἐκεῖνος μόλις τ'ἄκουσε πήρε δυὸ ζῶα καί τὰ θυσίασε στοῦ Δία τὸ βασιλιά γιὰ νά μάθει ποιὸ ἀπὸ τὰ δυὸ τοῦ ἦταν προτιμότερο καί ὠφελιμότερο, νά μείνει κοντά στοῦ Σεύθη μὲ τοὺς ὄρους ποὺ τοῦ πρότεινε ἢ ν' ἀναχωρήσει μαζί μὲ τὸ στρατό. Κι ὁ Δίας τοῦ

*Ξενοφόντα.
Ἄλλες
ὀμιλίες.*

*42-44
Προτάσεις
τοῦ Σεύθη
στὸν
Ξενοφόντα.*

προφήτεψε νά φύγει.

ΚΕΦ. 7
1-11
Συνάντηση
Μηδοσάδη
καί
Ξενοφώντα.

- 1 Ὁ Σεύθης μετακινήθηκε ἀπό ἐκεῖ πού θρισκόταν καί στρατοπέδεψε μακρύτερα, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες κατασκήνωσαν σέ χωριά ἀπ' ὅπου σκόπευαν νά πάρουν ἀφθονά τρόφιμα κι ὕστερα νά τραβήξουν πρὸς τή θάλασσα. Τά χωριά ὅμως τοῦτα ἀνήκαν στό Μη-
- 2 δοσάδη, δοσμένα ἀπό τό Σεύθη. Γι' αὐτό ὁ Μηδοσάδης στενοχωριόταν πολύ, ὅσο ἔβλεπε νά ξοδοεῦνται ἀπό τοὺς Ἕλληνες οἱ σοδειεῖς πού ὑπῆρχαν στά χωριά. Πῆρε λοιπόν ἕναν Ὀδρῦση, τόν πιό δυνατὸ ἀπὸ κείνους πού εἶχαν κατέβει ἀπὸ τὰ βουνά, πῆρε καί μιὰ τριανταριά ἵππεῖς κι ἔρχεται καί φωνάζει τόν Ξενοφώντα νά βγῆ ἀπὸ τό στρατόπεδο. Ἐκεῖνος πηγαίνει, ἔχοντας μαζί του με-
- 3 ρικούς λοχαγούς κι ἄλλους φίλους του. Τότε ὁ Μηδοσάδης τοῦ λέει: «Κάνετε ἀδικία, Ξενοφώντα, ληστεύοντας τά χωριά μας. Γι' αὐτό σᾶς προειδοποιοῦμε, ἐγὼ γιὰ λογαριασμό τοῦ Σεύθη καί τοῦτος ἐδῶ σάν ἀπεσταλμένος τοῦ Μήδοκου, πού εἶναι βασιλιάς στό ἐσωτερικὸ τῆς χώρας, νά φύγετε ἀπὸ τόν τόπο μας. Ἀλλιῶντικα δέ θά σᾶς ἐπιτρέψουμε αὐτὸ πού κάνετε· κι ἂν ἐσεῖς ἐξακολουθήσετε νά ληστεύετε τή χώρα μας, θά σᾶς ἀντιμετωπίσουμε σάν
- 4 ἐχθρούς». Ὅταν τ' ἄκουσε ὁ Ξενοφώντας ἀποκρίθηκε: «Εἶναι δύσκολο νά σοῦ ἀπαντήσω, ἔτσι πού μιλάς. Θά πῶ ὅμως μερικά πράγματα γιὰ χάρη τοῦ νεαροῦ, γιὰ νά μάθει ποιοὶ εἶστε σεῖς καί
- 5 ποιοὶ ἐμεῖς. Ἐμεῖς λοιπόν προτοῦ νά γίνουμε φίλοι σας, βαδίσαμε μέσα σ' αὐτὴν τή χώρα καί πηγαίναμε ὅπου θέλαμε, λεηλατώντας
- 6 τὴν καί καίγοντάς τὴν κατὰ τὴ διάθεσή μας. Κι ἐσύ, ὅσες φορές ἐρχόσουν καί μᾶς ἔβρισκες σάν ἀπεσταλμένος, κατασκήνωνες κοντά μας, χωρὶς νά φοβάσαι κανέναν ἐχθρό. Ἐσεῖς, ἀντίθετα, δέν πατούσατε σέ τούτη τή χώρα, κι ἂν ἐρχόσαστε καμιά φορά, κατασκηνώνετε μὲ τά ἄλογα χαλινωμένα σά νά ἦταν ἰσχυρότεροι ἀπὸ
- 7 σᾶς οἱ κάτοικοι τοῦ τόπου. Ἀφοῦ ὅμως γινήκατε φίλοι μας καί ἐξαιτίας μας ἐξουσιάζετε μὲ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν τούτη τή χώρα, φτάσατε στό σημεῖο νά μᾶς διώχνετε ἀπ' αὐτὴν, ἐνῶ τὴν πῆρατε ἀπὸ μᾶς, πού τὴν εἶχαμε στὴν ἀπόλυτη ἐξουσία μας. Γιατί, τό ξέ-
- 8 ρεις κι ὁ ἴδιος, οἱ ἐχθροὶ δέν ἦταν ἱκανοὶ νά μᾶς διώξουν. Καί τό νομίζεις σωστό νά μᾶς θγάλεις ἀπὸ δῶ χωρὶς νά μᾶς προσφέρεις δῶρα καί νά μᾶς περιποιηθεῖς γιὰ τό καλὸ πού σοῦ κάμαμε. Ἀντίθετα μάλιστα, τὴν ὥρα πού ἐτοιμαζόμαστε νά φύγουμε, δέ μᾶς ἐπι-

τρέπεις, όσο περνάει από τό χέρι σου, οὔτε νά κατασκηνώσουμε. Τά λές αὐτά καί δέν ντρέπεσαι οὔτε τοὺς θεοὺς οὔτε τόν ἄνθρωπο 9 τοῦτο, πού τώρα σέ βλέπει πλούσιο, ἐνῶ προτοῦ γίνεις φίλος μας ζοῦσες ἀπό τή ληστεία, ὅπως ὁμολόγησες ὁ ἴδιος²⁷⁵. Ἄλλά γιατί 10 τά λές αὐτά σέ μένα; ρώτησε. Δέν εἶμαι πιά ἐγὼ ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ παρά οἱ Λακεδαιμόνιοι, πού τοὺς τόν παραδώσατε γιά νά τόν πάρουν ἀπό δῶ. Καί τουλάχιστο δέ μέ φωνάξατε, ἔξοχοι ἄνθρωποι²⁷⁶, γιά νά τοὺς παραδώσω ἐγὼ τό στρατό καί νά τοὺς προξενήσω τώρα εὐχαρίστηση, ὅπως τοὺς δυσαρέστησα τότε πού τόν ὁδήγησα σέ σᾶς». Ὅταν τ'ἄκουσε ὁ Ὀδρῦσης εἶπε:

«Ἐγὼ, Μηδοσάδη, νιώθω τή γῆ νά μέ καταπίνει, ἀπό τή ντρο- 11 πῆ μου γι' αὐτά πού ἄκουσα. Ἄν τά ἤξερα πρωτύτερα, οὔτε θά ἐρχόμουνα μαζί σου. Τώρα φεύγω. Γιατί οὔτε ὁ Μῆδοκος ὁ βασιλιάς θά μέ παινοῦσε, ἂν ἔβγαζα ἔξω ἀπό τή χώρα ἄνθρώπους πού μᾶς 12 εὐεργέτησαν». Αὐτά εἶπε κι ἀνέβηκε πάνω στό ἄλογό του κι ἔφυγε μαζί μέ τοὺς ἄλλους ἱππεῖς, ἐκτός ἀπό τέσσερις ἢ πέντε. Ὁ Μηδο- 13 σάδης ὁμως στενοχωριόταν ἀπό τή λεηλασία τοῦ τόπου, καί γι' αὐτό παρακάλεσε τόν Ξενοφώντα νά φωνάξει τοὺς δυό Λακεδαιμόνιους. Τοῦτος πῆρε μαζί του τοὺς πῖο κατάλληλους κι ἦρθε στό 14 Χαρμῖνο καί στόν Πολύνικο, καί τοὺς εἶπε πῶς ὁ Μηδοσάδης θέλει νά τοὺς δεῖ γιά νά τοὺς δηλώσει ὅσα καί στόν ἴδιο, πῶς πρέπει δηλαδή νά φύγουν ἀπό τή χώρα. Νομίζω λοιπόν, πρόσθεσε, πῶς 15 ἔσεῖς μορεῖτε νά πάρετε τό μισθό πού χρωστᾶνε στοὺς στρατιῶτες. Φτάνει νά πεῖτε πῶς σᾶς παρακάλεσε ὁ στρατός νά τόν βοηθήσετε νά πάρει τό μισθό του ἀπό τό Σεύθη εἶτε τό θέλει εἶτε ὄχι, καί πῶς σᾶς ὑποσχέθηκε νά ἐρθεῖ μαζί σας πρόθυμα, ἂν τό πετύχετε. Πέστε ἀκόμα πῶς σᾶς φαίνονται δίκαιες οἱ ἀπαιτήσεις τῶν στρατιωτῶν καί πῶς τοὺς ὑποσχέθηκατε πῶς θά φύγετε τότε μονάχα, ὅταν 16 βροῦν τό δίκιο τους». Οἱ Λακεδαιμόνιοι τ'ἄκουσαν κι ἀποκρίθη- καν πῶς θά τά ποῦν αὐτά καί ἄλλα, ὅσα μπορούσαν νά σκεφτοῦν

12-19
Μηδοσάδης
καί Λακε-
δαιμόνιοι.

275. Αὐτό τό εἶχε πεῖ ὁ Σεύθης (βλ. Βιβλ. Ἑβδομο, κεφ. 2, παράγρ. 34), ἰσχύει ὁμως γιά τό Μηδοσάδη.

276. Εἰρωνικά τοὺς προσφωνεῖ ἔτσι ὁ Ξενοφώντας, ἐπειδὴ αὐτό πού ἔκαμαν ἦταν πολὺ ἄπρεπο.

καλύτερα. Καί ξεκίνησαν ἀμέσως μαζί μέ ὅλα τά κατάλληλα πρόσωπα. Μόλις ἔφτασαν, ὁ Χαρμίνος εἶπε: «Ἄν ἔχεις, Μηδοσάδη, νά μᾶς πεῖς κάτι πές το, ἀλλιώτικα ἔχομε νά σοῦ ποῦμε ἐμεῖς».

- 16 Ὁ Μηδοσάδης τότε ἀπάντησε πολύ ἄτολμα: «Κι ἐγώ κι ὁ Σεύθης λέμε τό ἴδιο πράγμα, σᾶς ζητοῦμε δηλαδή νά μή βλάψετε τοὺς ἀνθρώπους πού ἔχουν γίνει φίλοι μας. Γιατί ὅποιοδήποτε κακό τοὺς κάνετε, εἶναι σά νά τό παθαίνουμε ἐμεῖς, ἀφοῦ βρισκονται
- 17 στήν ἐξουσία μας». «Ἐμεῖς, ἀπάντησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, εἴμαστε πρόθυμοι νά φύγουμε, μόλις πάρουν τό μισθό τους ἐκεῖνοι πού σᾶς βοήθησαν σ'αὐτή τήν ὑπόθεση²⁷⁷. Διαφορετικά θά ἔρθουμε τώρα γιά συμπαράστασή τους καί γιά νά ἐκδικηθοῦμε τοὺς ἀνθρώπους πού τοὺς ἀδίκησαν, πατώντας τοὺς ὄρκους. Ἄν μάλιστα εἴστε κι ἐσεῖς ἀπό κείνους, τότε θ'ἀρχίσουμε νά τιμωροῦμε
- 18 ἀπό σᾶς». Ὑστερα μίλησε ὁ Ξενοφώντας: «Θά θέλατε, Μηδοσάδη, νά δώσετε τό δικαίωμα στοὺς κατοίκους τῆς χώρας πού βρισκόμαστε, ἀφοῦ παραδέχεστε πώς εἶναι φίλοι σας, ν'ἀποφασίσουν ἂν πρέπει νά φύγετε σεῖς ἀπό τόν τόπο τους ἢ ἐμεῖς;»
- 19 Ὁ Μηδοσάδης σ'αὐτά εἶπε ὄχι, παρακάλεσε ὁμως ἐπίμονα τοὺς δύο Λακεδαιμόνιους νά πᾶνε στό Σεύθη καί νά τοῦ ζητήσουν τό μισθό, γιατί εἶχε τή γνώμη πώς θά τόν καταφέρουν. Ἄν δέν ἤθελαν νά πᾶνε, τοὺς εἶπε νά στείλουν μαζί του τόν Ξενοφόντα καί τοὺς ὑποσχέθηκε πώς θά τόν βοηθήσει. Τοὺς πρόσπεσε μονά-
- 20 χα νά μήν καινε τά χωριά. Τότε στέλνουν τόν Ξενοφόντα καί μαζί του ὅσους φαίνονταν πώς εἶναι πιό πιδέξιοι γιά τέτοια δουλειά. Ἐκεῖνος πῆγε κι εἶπε στό Σεύθη: «Δέν ἤρθα, Σεύθη, γιά νά σοῦ ζητήσω κάτι, παρά γιά νά σοῦ δώσω νά καταλάβεις, ἂν μπορῶ,
- 21 πώς ἄδικα ὀργίστηκες μέ μένα, ἐπειδή σοῦ ζητοῦσα ἐπίμονα, γιά λογαριασμό τῶν στρατιωτῶν, ἐκεῖνα πού τοὺς ὑποσχέθηκες. Αὐτό τό ἔκανα, γιατί εἶχα τή γνώμη πώς εἶναι τό ἴδιο ὠφέλιμο σέ σένα
- 22 νά πληρώσεις τό μισθό, καί σέ κείνους νά τόν πάρουν. Γιατί, πρῶτα πρῶτα, ξέρω πώς ὕστερα ἀπό τοὺς θεούς, αὐτοῖ εἶναι ἐκεῖνοι πού σέ ἀνάδειξαν, ἀφοῦ σ'ἔκαμαν βασιλιά σέ μεγάλη χώρα καί σέ πολλοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι δέν εἶναι δυνατό μιά πράξη σου καλή ἢ

20-47

Ὁ Ξενοφώντας
μιλάει
στό Σεύθη.

277. Δηλαδή στό νά ἐξουσιάσετε τή χώρα καί τοὺς κατοίκους της.

κακή νά μείνει κρυφή. Ἐπειτα γιά σένα, πού εἶσαι τόσο σπου- 23
 δαῖος ἄνθρωπος, νόμιζα πώς εἶναι σοβαρό πράγμα νά φανεῖς πώς
 ἔδωξες τούς εὐεργέτες σου μέ τόσο ἀχάριστο τρόπο. Σοβαρό εἶναι
 ἀκόμα νά σέ παινοῦν ἕξι χιλιάδες ἄνθρωποι. Μά τό σπουδαιότερο
 ἀπ' ὅλα εἶναι νά ἔχουν οἱ ἄλλοι ἐμπιστοσύνη σ' αὐτά πού ὑπόσχε-
 σαι. Γιατί βλέπω πώς τά λόγια τῶν ἀναξιόπιστων ἀνθρώπων γυρι- 24
 ζουν ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ χωρίς σκοπό, χωρίς δύναμη καί χωρίς
 ὑπόληψη. Ἐνῶ τά λόγια ἐκείνων πού εἶναι γνωστοί πώς ἀγαποῦν
 τήν ἀλήθεια, δέν μποροῦν νά καταφέρουν λιγότερα, σέ ὦρα ἀνά-
 γκης, ἀπό ὅ,τι καταφέρει ἡ βία τῶν ἄλλων. Κι ἂν θέλουν νά βά-
 λουν γνώση σέ μερικούς, εἶμαι βέβαιος πώς περισσότερο τόπο πιά-
 νουν οἱ δικές τους φοβέρες, παρά οἱ τιμωρίες ἄλλων. Καί ἂν αὐτοί
 οἱ ἄνθρωποι τάζουν σέ ἄλλους κάτι, δέν κατορθώνουν λιγότερα
 ἀπό κείνους πού δίνουν ἀμέσως αὐτό πού ὑπόσχονται.

Ἄλλά θυμήσου κι ἐσύ τί πλήρωσες πρῶτα κι ὕστερα μᾶς ἕκα- 25
 μες συμμάχους. Ξέρεις βέβαια πώς δέν ἔδωσες τίποτα. Σέ πιστε-
 ψαν ὅμως πώς ἔλεγες τήν ἀλήθεια, κι ἔτσι παρακίνησες τόσους
 ἀνθρώπους νά κάμουν ἐκστρατεία μαζί σου καί νά δημιουργήσουν
 μιά ἐξουσία πού δέν κάνει μονάχα τριάντα τάλαντα, ὅσα νομίζουν
 τώρα τοῦτοι πώς πρέπει νά πάρουν, ἀλλά πολύ περισσότερα. Αὐ- 26
 τή λοιπόν τήν ἐμπιστοσύνη πρῶτα πρῶτα, πού σ' ἔκαμε καί βασι-
 λιά, τήν πουλᾶς γι' αὐτό τό χρηματικό ποσό. Γιά φέρε ὅμως στή 27
 θύμησή σου, πόσο δύσκολο θεωροῦσες τότε τό νά πετύχεις ἐκεῖνα
 πού ἔχεις σήμερα στήν ἐξουσία σου. Ἐγώ ξέρω καλά πώς θά εὐχό-
 σουν πιό πολύ νά καταφέρεις ὅσα ἔχεις κάμει σήμερα, παρά ν' ἀ-
 ποχήσεις πολύ περισσότερα χρήματα ἀπ' αὐτά. Καί μοῦ φαίνεται 28
 πώς θά ἔχεις μεγαλύτερη ζημιά καί ντροπή ἂν δέν τά ἐξασφαλίσεις
 τώρα, ἀπό τό νά μήν τά ἀποκτοῦσες τότε. Τό ἴδιο, εἶναι πιό δυσά-
 ρεστο νά γίνεις ἀπό πλούσιος φτωχός παρά νά μήν πλουτίσεις ἀπό
 τήν ἀρχή, καί πιό θλιβερό νά παρουσιασεῖς ἰδιώτης, ἐνῶ εἶσαι
 βασιλιάς, παρά νά μήν ἔχεις ἀνέβει ποτέ στό θρόνο.

Ἐπειτα ξέρεις πώς ἐκείνους πού ἔγιναν τώρα ὑπήκοοί σου 29
 δέν τούς κατάφερες μέ τή φιλία σου νά τούς κυβερνάς, παρά μέ τή
 βία, καί πώς θά προσπαθοῦσαν νά ξαναγίνουν ἐλεύθεροι, ἂν δέν
 τούς συγκρατοῦσε ὁ φόβος. Σέ ποιά περίπτωση, λοιπόν, ἔχεις τή 30
 γνώμη πώς θά σέ φοβόνταν περισσότερο καί θά πειθαρχοῦσαν στίς

διαταγές σου; ἂν ἔδλεπαν τούς στρατιῶτες νά σέ συμπαθοῦν τόσο πολύ ὥστε καί τώρα νά μείνουν πρόθυμα κοντά σου, ἂν τό θελήσεις, καί κατόπι νά ξανάρθουν, μόλις παρουσιαστεῖ ἀνάγκη κι ἂν ἔδλεπαν ἄλλους ἔτοιμους νά τρέξουν ἐδῶ στή στιγμή ὅταν τό ζητήσεις, γιατί θά εἶχαν ἀκούσει ἀπ'αὐτούς ἄφθονους ἐπαίνους γιά σένα; ἢ ἂν ὑποψιάζονταν πώς κανένας δέ θέλει νά ἔρθει μαζί σου, καί πώς οἱ στρατιῶτες συμπαθοῦν περισσότερο ἐκείνους παρά ἐσένα, γιατί δέ σοῦ ἔχουν ἐμπιστοσύνη ἐξαιτίας αὐτῶν πού ἔκαμες;

- 31 Ἔπειτα, τούς Θράκες δέν τούς ὑποδούλωσες ἐπειδή ἦταν λιγότεροι ἀπό μᾶς στόν ἀριθμό, παρά ἐπειδή δέν εἶχαν ἀρχηγούς. Γι'αὐτό ὑπάρχει τώρα καί τοῦτος ὁ κίνδυνος, μήπως πάρουν γιά ἀρχηγούς μερικούς ἀπό κείνους πού ἔχουν τή γνώμη πώς ἀδικήθηκαν ἀπό σένα, ἢ καί δυνατότερους ἀκόμα, δηλαδή τούς Σπαρτιάτες. Αὐτό μπορεῖ νά γίνει, ἂν οἱ στρατιῶτες ὑποσχεθοῦν πώς θά ἐκστρατέψουν πολύ πρόθυμα μέ τούς Λακεδαιμόνιους, στήν περίπτωση πού σοῦ ζητήσουν ἐπίμονα τό μισθό τους, κι ἐκείνοι συμφωνήσουν μαζί τους, ἐπειδή ἔχουν ἀνάγκη τό στρατό. Πάντως εἶναι φανερό πώς οἱ Θράκες, πού τώρα εἶναι ὑποδουλωμένοι σέ σένα, μέ μεγαλύτερη προθυμία θά ἔρχονταν νά σέ πολεμήσουν, παρά πού θά βιάδιζαν μαζί σου ἐνάντια σ'ἄλλους. Γιατί ὅσο ἐσύ εἶσαι κυρίαρχος, αὐτοί θά εἶναι δούλοι, ἐνῶ, ἂν ἐσύ νικηθεῖς, αὐτοί θά γίνουν ἐλεύθεροι.
- 32 Μά ἂν εἶναι ἀνάγκη νά φροντίσεις κάπως καί γιά τή χώρα σου, γιατί εἶναι δική σου, μέ ποιό τρόπο νομίζεις πώς θά ἦταν δυνατό νά μείνει περισσότερο ἄδραφτη; Ἄν οἱ στρατιῶτες πάρουν τά χρήματα πού ἀπαιτοῦν καί φύγουν εἰρηνικά ἢ ἂν μείνουν καί φέρονται σά νά εἶναι σέ χώρα ἐχθρική, κι ἐσύ προσπαθεῖς μέ ἄλλους περισσότερους ἀπ' αὐτούς, πού κι ἐκείνοι θά ἔχουν ἀνάγκη ἀπό τροφίμα, νά στρατοπεδέψεις ἀπέναντί τους; Καί σέ ποιᾶ περίπτωση, θά ξοδευτοῦν περισσότερα χρήματα, ἂν πληρώσεις σέ τούτους τό μισθό, ἢ ἂν συνεχίζεις νά τούς χρωστᾶς, χρειαστεῖ ὁμως νά πάρεις ἄλλους πιό δυνατούς μισθοφόρους;
- 33 Μά ὁ Ἡρακλείδης μοῦ δήλωσε, πώς αὐτά τά χρήματα τοῦ φαίνονται πάρα πολλά. Στήν πραγματικότητα ὁμως αὐτό τό ποσό εἶναι γιά σένα πολύ λιγότερο τώρα, εἴτε τό κρατήσεις εἴτε τό πληρώ-

σεις, από ὅ,τι σοῦ ἦταν τό ἕνα δέκατο, προτοῦ νά ῥθούμε μεῖς στή χώρα σου.

Γιατί ἐκεῖνο πού κάνει ἕνα χρηματικό ποσό νά φαίνεται μεγά- 36
λο ἢ μικρό δέν εἶναι ὁ ἀριθμός, παρά ἡ οἰκονομική ἀντοχή ἐκείνου
πού τό πληρώνει ἢ πού τό παίρνει. Κι ἐσένα τώρα τό χρονιάτικο
εἰσόδημά σου θά εἶναι περισσότερο, ἀπ' ὅ,τι ἦταν πρῶτύτερα ὄλο
σου τό διός.

Ἐγώ, Σεύθη, ἐνδιαφερόμουν γιά σένα, ἐπειδή σέ θεωροῦσα φίλο 37
μου, ἀποβλέποντας καί στό νά φανεῖς ἐσύ ὅτι ἀξίζεις τά ἀγαθά πού
σοῦ χάρισαν οἱ θεοί, καί στό νά μή χάσω κι ἐγώ τήν ὑπόληψή μου
μέσα στό στρατό. Γιατί πρέπει νά ξέρεις καλά πώς ἐγώ τώρα, κι ἄν 38
τό ἤθελα, οὔτε θά μποροῦσα μέ τοῦτον τό στρατό νά δλάψω κανέ-
ναν ἐχθρό, οὔτε θά ἤμουν ἰκανός νά σέ ξαναβοηθήσω. Τέτοιες εἶ-
ναι οἱ διαθέσεις τῶν στρατιωτῶν ἀέναντί μου. Καί ὁμως ἐσένα 39
τόν ἴδιο δάξω μάρτυρα μαζί μέ τούς θεούς πού ξέρουν τά πράγμα-
τα, πώς οὔτε σοῦ πῆρα τίποτα γιά νά δώσω στούς στρατιῶτες, οὔτε
ζήτησα ποτέ ὡς τώρα γιά λογαριασμό μου κάτι πού ἀνήκε σέ κεί-
νους, οὔτε σοῦ ἀπαίτησα ὅσα μοῦ ὑποσχέθηκες. Σοῦ ὀρκίζομαι 40
μάλιστα πώς καί νά μοῦ τά ἔδινες, δέ θά τά ἔπαιρνα, ἐκτός ἄν
ἐπρόκειτο, μαζί μέ μένα, νά πάρουν κι οἱ στρατιῶτες ἐκεῖνα πού
τούς χρωστᾶς. Γιατί θά ἦταν ντροπή νά τακτοποιήσω τίς δικές μου
ὑποθέσεις καί ν' ἀφήσω, ἀπό ἀδιαφορία, τίς δικές τους ἀτακτο-
ποίητες, ἀφοῦ μάλιστα μοῦ ἔδειξαν τόση ἐκτίμηση. Αὐτά ὅλα θέ- 41
βαια φαίνονται στόν Ἡρακλεῖδη πώς εἶναι ἀνοησίες, μπροστά στό
νά κερδίζει χρήματα μέ κάθε τρόπο. Ἀλλά ἐγώ, Σεύθη, νομίζω
πώς γιά ἕναν ἄνθρωπο, ὅταν τύχει νά εἶναι ἀρχηγός, δέν ὑπάρχει
πιό ὁμορφο καί πιό λαμπρό ἀπόκτημα ἀπό τήν ἀρετή, τή δικαιο-
σύνη καί τή γενναϊότητα. Ἐκεῖνος πού τά ἔχει αὐτά εἶναι πλού- 42
σιος, γιατί γύρω του ὑπάρχουν πολλοί πού εἶναι φίλοι, καί ἄλλοι
πού λαχταροῦν νά γίνουν. Ἐπειτα, ὅταν εἶναι εὐτυχησμένος,
ὑπάρχουν ἐκεῖνοι πού θά μοιραστοῦν τή χαρά μαζί του, κι ἄν δυ-
στυχήσει, δέν τοῦ λείπουν ἄνθρωποι πού θά τόν βοηθήσουν.

Ἀλλά ἄν οὔτε ἀπό τίς πράξεις μου πίστεψες πώς ἤμουν γκαρ- 43
διακός σου φίλος, οὔτε ἀπό τά λόγια μου μπορεῖς νά τό καταλά-
βεις, πρέπει ὁμως νά νιώσεις ὅλα ἐκεῖνα πού εἶπαν οἱ στρατιῶτες.
Γιατί βρισκόσουν ἐκεῖ κι ἄκουγες ὅσα ἔλεγαν αὐτοί πού θέλουν νά

- 44 μέ κατακρίνουν. Μέ κατηγοροῦσαν δηλαδή στούς Λακεδαιμόνιους πώς ἐσένα λογάριζα περισσότερο ἀπό κείνους, καί γιά τόν ἑαυτό τους παραπονιόνταν, πώς ἐνδιαφερόμουν πιό πολύ νά πηγαίνουν καλά οἱ δικές σου ὑποθέσεις παρά οἱ δικές τους. Ἐλεγαν ἀκόμα
- 45 πώς ἀπό σένα ἔπαιρνα καί δῶρα. Γιά ποιό λόγο ὁμως νομίζεις πώς μέ κατηγορήσαν ὅτι δέχτηκα τά δῶρα σου; Ἐπειδή εἶδαν πώς σοῦ ἔχω κάποια ἔχθρα ἢ ἐπειδή κατάλαβαν τήν καλή μου διάθεση γιά
- 46 τά ζητήματά σου; Ἐγώ πιστεύω πώς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τή γνώμη ὅτι ἐκεῖνος πού παίρνει ἀπό κάποιον δῶρα, πρέπει νά τοῦ εἶναι ἀφοσιωμένος. Κι ἐσύ, προτοῦ σοῦ προσφέρω καμιά ὑπηρεσία, μέ δέχτηκες μέ χαρά πού φαινόταν στά μάτια σου καί στά λόγια σου καί στά δῶρα πού μοῦ πρόσφερες καί δέ χόρταινες νά μοῦ ὑπόσχεσαι ἐκεῖνα πού σκόπευες νά μοῦ κάμεις. Καί τώρα πού κατάφερες αὐτά πού ἐπιθυμοῦσες κι ἔγινες, ὅσο περνοῦσε ἀπό τό χέρι μου, πάρα πολύ μεγάλος, τό βαστάει ἢ καρδιά σου νά ἀδια-
- 47 φορεῖς γιά τό ὅτι ἔχασα τήν ὑπόληψή μου στό στρατό; Εἶμαι ὁμως σίγουρος πώς θ' ἀποφασίσεις νά πληρώσεις καί πώς ὁ χρόνος θά σοῦ σταθεῖ δάσκαλος καί δέ θά ἀνέχεσαι νά βλέπεις νά σέ κατηγοροῦν, ἐκεῖνοι πού ἀπό μόνοι τους σέ εὐεργετοῦσαν. Σέ παρακαλῶ μονάχα, ὅταν πληρώνεις τά χρήματα νά προσπαθήσεις νά μέ ἀνεβάσεις στή συνειδηση τῶν στρατιωτῶν ἔτσι, ὅπως ἤμουν τότε πού μέ πῆρες σύμμαχο».
- 48 Μόλις τ' ἄκουσε ὁ Σεύθης, καταράστηκε τόν ἄνθρωπο πού ἦταν ἡ αἰτία καί δέν πληρώθηκε ὁ μισθός ἀπό τόσον καιρό στούς στρατιώτες. Ὅλοι ὑποψιάστηκαν πώς αὐτός ἦταν ὁ Ἡρακλείδης. «Γιατί ἐγώ, εἶπε ὁ Σεύθης, δέ σκέφτηκα ποτέ νά κρατήσω τά χρή-
- 49 ματα, καί θά τά πληρώσω». Τότε τοῦ ξαναεἶπε ὁ Ξενοφώντας: «Ἄφου ἔχεις στό μυαλό σου νά τά δώσεις, σέ παρακαλῶ νά τοῦς τά στείλεις τώρα μέ μένα. Ἐτσι δέ θ' ἀφήσεις νά φτάσει ἐξαιτίας σου ἡ ὑπόληψή μου στό στρατό σέ ὀλωσδιόλου διαφορετική θέση, ἀπό
- 50 ἐκεῖ πού ἦταν τήν ἐποχή πού ἤρθαμε καί σέ βρήκαμε». Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Οὔτε οἱ στρατιώτες θά σέ τιμοῦν λιγότερο ἐξαιτίας μου, κι ἂν μείνεις κοντά μου μέ χίλιους μονάχα ὀπλίτες, ἐγώ θά σοῦ δώσω καί τοῦς τόπους πού σοῦ ὑποσχέθηκα κι ὅσα ἄλλα σοῦ ἔτα-
- 51 ξα». Ὁ Ξενοφώντας τοῦ ξαναεἶπε: «Αὐτά πού λές δέν εἶναι δυνατό νά γίνουν, ἄφησέ μας λοιπόν νά φύγουμε». «Καί ὁμως, εἶπε ὁ

48-54

Ὁ Σεύθης
ἀποφασίζει
νά πληρώσει.

Σεύθης, ξέρω πώς είναι μεγαλύτερη σιγουριά για σένα να μείνεις
 ἐδῶ, παρά να φύγεις». Ἐκεῖνος ἀπάντησε: « Σ' εὐχαριστῶ πού 52
 γνοιάζεσαι γιά μένα, μά δέν εἶναι δυνατό να μείνω. Πάντως, ἄν
 πάω σέ κανένα μέρος πού θά ἔχω μεγαλύτερη ὑπόληψη ἀπ' ὅση
 ἐδῶ, νά ξέρεις πώς αὐτό θά εἶναι καλό καί γιά σένα». Τότε τοῦ λέει 53
 ὁ Σεύθης: «Χρήματα δέν ἔχω παρά κάτι λίγα, δηλαδή ἓνα τάλαντο
 καί σοῦ τό δίνω». Ἐχω ὁμως ἑξακόσια βόδια, ὡς τέσσερις χιλιά-
 δες πρόβατα καί γύρω στούς ἑκατόν εἴκοσι αἰχμάλωτους. Πάρ' τα
 αὐτά, καθώς καί τούς ὀμηρους ἐκείνων πού σ' ἔβλαψαν²⁷⁸ καί πη-
 γαινε στό καλό». Μά ὁ Ξενοφώντας τοῦ εἶπε γελώντας: « Κι ἄν
 αὐτά δέν εἶναι ἄρκετά να τοῦς πληρώσω τό μισθό, γιά ποιό λόγο
 να τοῦς πῶ ὅτι πῆρα τό τάλαντο; Δέν εἶναι τάχα προτιμότερο μιά
 καί βρῖσκομαι σέ κίνδυνο, να φυλαχτῶ ἀπό τό λιθοβολισμό, τώρα
 πού σκοπεύω να γυρίσω στήν πατρίδα; Γιατί ἄκουσες τίς φοβέρες
 τῶν στρατιωτῶν». Ἐκείνη τή μέρα λοιπόν ἔμεινε ἐκεῖ.

Τό ἄλλο πρωί ὁ Σεύθης τοῦς ἔδωσε ὅσα ὑποσχέθηκε κι ἔστειλε 55
 μαζί τοῦς ἐκείνους πού θά ὀδηγοῦσαν τά ζῶα. Οἱ στρατιῶτες ὡς
 ἐκείνη τή στιγμή, ἔλεγαν πώς ὁ Ξενοφώντας πῆγε στό Σεύθη γιά νά
 κατοικήσει στή χώρα του καί γιά νά πάρει ὅσα τοῦ εἶχε ὑποσχε-
 θεῖ. Μά μόλις τόν εἶδαν, ἄρχισαν νά τρέχουν κοντά του χαρούμε-
 νοι. Ὁ Ξενοφώντας πάλι ὅταν εἶδε τό Χαρμῖνο καί τόν Πολύνικο, 56
 τοῦς εἶπε: « Αὐτά ἐδῶ σώθηκαν ἑξαιτίας²⁷⁹ σας γιά τό στρατό καί
 σάς τά παραδίνω. Ἐσεῖς να τά πουλήσετε καί να δώσετε τά χρήμα-
 τα στούς στρατιῶτες». Ἐκείνοι λοιπόν τά πῆραν κι ὕστερα ἔβαλαν
 μερικούς να τά ἔμπορευτοῦν. Ἔτσι τά πούλησαν, ἀλλά κατηγο-
 ρήθηκαν²⁸⁰ πολύ μέ τούτη τή δουλειά. Σ' αὐτό τό διάστημα ὁ 57

55-57
 Ὁ Ξενοφώντας
 φέρνει
 τήν πληρωμή
 στό στρατό

278. Γιά τοῦς ὀμηρους βλ. Βιβλ. Ἑβδομο, κεφ. 4, παράγρ. 20.

279. Ὁ Ξενοφώντας γιά νά εὐχαριστήσῃ τοῦς δύο Λακεδαιμόνιους πα-
 ρουσιάζει σάν δική τους ἐπιτυχία ἐκεῖνα πού ἔδωσε ὁ Σεύθης γιά τό
 στρατό.

280. Φαίνεται πώς ἡ διαχείριση τῶν λαφύρων καί τῶν χρημάτων δέν ἔγινε
 νά τίμα καί γι' αὐτό τοῦς κατηγορήσῃ ὁ στρατός.

Ξενοφώντας δέν τούς ζύγωνε, παρά ὀλοφάνερα ἔτοιμαζόταν νά γυρίσει στήν πατρίδα του. Γιατί ἀκόμα δέν εἶχαν πάρει στήν Ἀθήνα τήν ἀπόφαση νά τόν ἐξορίσουν²⁸¹. Πῆγαν ὁμως καί τόν συνάντησαν οἱ φίλοι πού εἶχε στό στρατόπεδο, καί τόν παρακάλεσαν νά μὴ φύγει, προτοῦ ὀδηγήσει τό στρατό στό Θιβρώννα καί τοῦ τόν παραδώσει.

ΚΕΦ. 8

1-8

*Οἱ Ἕλληνες
τῆ Λάμψακο
καί στήν
Πέργαμο.*

- 1 Ἀπό τό μέρος αὐτό πέρασαν ἀπέναντι στή Λάμψακο²⁸². Ἐκεῖ συνάντησε τόν Ξενοφόντα ὁ μάντης Εὐκλείδης ὁ Φλιάσιος,²⁸³ ὁ γιός τοῦ Κλεαγόρα, πού εἶχε ζωγραφίσει τά ὄνειρα²⁸⁴ στό Λύκειο²⁸⁵. Τοῦτος χάριξε πού γλίτωσε ὁ Ξενοφώντας καί τόν ρωτοῦσε πόσα χρήματα κουβαλοῦσε μαζί του. Ἐκείνος τόν δεβαίωσε μέ ὄρκο πώς δέν εἶχε οὔτε ὄσα τοῦ χρειάζονταν γιά νά γυρίσει στήν πατρίδα, ἐκτός ἂν πουλοῦσε τό ἄλογό του καί τίς ἀποσκευές πού ἔφερενε
- 3 μαζί του. Μά ὁ Εὐκλείδης δέν τόν πίστευε. Τότε οἱ Λαμψακηνοί, γιά νά φιλοξενήσουν τόν Ξενοφόντα, τοῦ ἔστειλαν δῶρα, κι αὐτός πρόσφερε θυσία στόν Ἀπόλλωνα. Στή θυσία κάλεσε καί τόν Εὐκλείδη, πού ὄταν εἶδε τά σπλάχνα τῶν ζώων, εἶπε πώς τόν πιστεύει

281. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀποφάσισαν νά ἐξορίσουν τόν Ξενοφόντα κατά τό 394 π. χ. Γιά τά αἰτία τῆς ἐξορίας βλ. στήν Εἰσαγωγή τοῦ διβλίου.

282. Ἡ Λάμψακος ἦταν πολιτεία τῆς Μ. Ἀσίας καί θρῑσκοῦταν στά παράλια τοῦ Ἑλλησποντου, ἀπέναντι στήν Καλλιπόλη τῆς Θρακῆς.

283. Φλιάσιος λέγεται ὁ Εὐκλείδης, ἔπειδή καταγόταν ἀπό τό Φλιούντα, μιά πόλη πού θρῑσκοῦταν στά ΒΔ τῆς Νεμέας, κοντά στόν Ἀσωπό ποταμό.

284. Ὑπάρχουν διάφορες ἔκδοχές γιά τή σημασία τοῦ σημείου αὐτοῦ. Ἄλλοι δηλαδή νομίζουν πώς ὁ Κλεαγόρας ζωγράφιζε εἰκόνες πού παρίσταναν ὄνειρα, ἄλλοι πώς εἶχε γράψει διβλίο μέ τίτλο «Ἐνύπνια ἐν Λυκείῳ» καί ἄλλοι ἄλλα. Πιθανότερη φαίνεται ἡ πρώτη γνώμη.

285. Τό Λύκειο θρῑσκοῦταν στήν Ἀθήνα, κοντά στόν Ἴλισό ποταμό, καί ἦταν τόπος ἀφιερωμένος στόν Ἀπόλλωνα. Εἶχε ἄλσος καί γυμναστήριο μέ στοές. Σ' αὐτό δίδαξε ὁ Ἀριστοτέλης.

ὅτι δέν ἔχει χρήματα. «Ξέρω ὅμως, πρόσθεσε, πῶς κι ἂν πρόκειται
καμιᾶ φορά ν' ἀποκτήσεις χρήματα, θά παρουσιαστεῖ κάποιον
ἐμπόδιο ἴσως ἀπό σένα τόν ἴδιο²⁸⁶, ἂν ὄχι ἀπό πουθενά ἄλλου». 4
Συμφώνησε σ' αὐτά καί ὁ Ξενοφώντας, ἐνώ ὁ Εὐκλείδης συνέχισε:
«Γιατί ὁ γαλήνιος Δίας σ' ἐμποδίζει». Καί τόν ρώτησε ἂν τοῦ
πρόσφερε ὡς τώρα θυσία, «ὅπως συνηθίζα ἐγώ γιά χάρη σας νά τοῦ
κάνω θυσίες καί ὀλοκαυτώματα²⁸⁷ στήν πατρίδα». Ὁ Ξενοφώντας
ἀπάντησε πῶς ἀπό τότε πού ἔφυγε ἀπό τήν Ἀθήνα δέν εἶχε θυσιά-
σει σ' αὐτόν τό θεό. Γι' αὐτό ὁ Εὐκλείδης τόν συμβούλεψε νά τοῦ
προσφέρει θυσία, ὅπως ἦταν συνηθισμένος, βεβαιώνοντάς τον πῶς 5
αὐτό θά τόν ὠφελήσει. Τήν ἄλλη μέρα ὁ Ξενοφώντας πήγε στό
Ἵοφρύνιο²⁸⁸ καί θυσιάζει καίγοντας χοίρους ὀλόκληρους, σύμφω-
να μέ τό πατροπαράδοτο ἔθιμο. Οἱ θυσίες εἶδειξαν καλά σημάδια. 6
Αὐτή τή μέρα ἐρχονται ὁ Βίωνας καί ὁ Ναυσικλείδης, γιά νά δώ-
σουν χρήματα²⁸⁹ στούς στρατιῶτες, καί φιλοξενοῦνται ἀπό τόν Ξε-
νοφώντα. Ἐκεῖνοι ἀγόρασαν τό ἄλογο πού εἶχε πούλησε στή Λάμ-
ψακο καί πήρε πενήντα δαρεικοῦς καί τοῦ τό ἔδωσαν πίσω, χωρίς
νά δεχτοῦν νά πάρουν ἀπό τόν Ξενοφώντα τήν ἀξία του. Αὐτό τό 7
ἔκαμαν ἐπειδή ὑποψιάστηκαν πῶς τό εἶχε πούλησε ἀπό φτώχεια κι
ἐπειδή εἶχαν ἀκούσει πῶς τό ἀγαποῦσε ὑπερβολικά. Ἀπό κεί βα-

286. Θέλει νά πει πῶς ὁ Ξενοφώντας δέ νοιάζεται γιά χρήματα καί γι' αὐ-
τό, κι ἂν τοῦ τύχαιναν, μπορεῖ νά μήν ἐκμεταλλευόταν τήν εὐκαιρία νά τά
πάρει.

287. Ὑπῆρχαν μερικές περιπτώσεις πού οἱ ἀρχαῖοι ἔκαιγαν ὀλόκληρο τό
ζῶο θυσιάζοντάς το (ὀλοκαυτεῖν), ἐνώ τίς περισσότερες φορές μεγάλο μέ-
ρος ἀπό τά κρέατά του τό χρησιμοποιοῦσαν γιά νά συμποσιάσουν ὄσοι
βρίσκοταν ἐκεῖ.

288. Τό Ἵοφρύνιο ἦταν πολιτεία τῆς Τρωάδας παραθαλάσσια. Τά ἐρείπιά
τοῦ υπάρχουν κοντά στό Ἐρέν – κιοί.

289. Τά χρήματα αὐτά τά ἔφερναν ἀπό τό Θίδρωνα.

δίζοντας μέσα από την Τρωάδα²⁹⁰ ξεπέρασαν τό βουνό Ἴδη²⁹¹ κι
 ἔρχονται πρῶτα στήν Ἄντανδρο²⁹². Ὑστερα προχώρησαν παρα-
 λιακά στή Μυσία,²⁹³ ὅσπου πήγαν στόν κάμπο τῆς Θήβης.²⁹⁴
 8 Ἀπό τό μέρος αὐτό, προχωρώντας ἀνάμεσα στό Ἄδραμύτιο²⁹⁵
 καί στό Κυτώνιο²⁹⁶, ἦρθαν στόν κάμπο τοῦ Κάικου²⁹⁷ κι ἔφτασαν
 στήν Πέργαμο²⁹⁸ τῆς Μυσίας. Ἐδῶ φιλοξενεῖται ὁ Ξενοφώντας

290. Τρωάδα ἦταν ἡ χώρα πού ἀπλωνόταν στό ΒΔ μέρος τῆς Μ. Ἀσίας, γνωστή ἀπό τόν περίφημο Τρωικό πόλεμο.

291. Ἴδη (σήμερα Κάζ-Ντάγ) ἦταν βουνό στά νότια τῆς Τρωάδας. Ἡ ψηλότερη κορυφή του εἶναι 1769 μ. Σ' αὐτό τό βουνό κατά τή μυθολογία, ὁ Πάρης ὁ γιός τοῦ Πρίαμου ἔδωσε τό περίφημο μήλο στήν Ἀφροδίτη, ἀφοῦ τή θεώρησε ὠραιότερη, συγκρίνοντάς την μέ τήν Ἀθηνᾶ καί τήν Ἥρα.

292. Ἄντανδρος ἦταν πολιτεία στήν Αἰολίδα τῆς Μ. Ἀσίας, στό μυθό τοῦ Ἄδραμυτηνοῦ κόλπου.

293. Μυσία λεγόταν ἡ περιοχή τῆς ΒΔ. Μ. Ἀσίας πού βρισκόταν ἀνάμεσα στήν Προποντίδα, στόν Ἑλλήσποντο, τό Αἰγαίο, τή Λυδία, Φρυγία καί Βιθυνία, προπάντων ὁμως τό ΒΑ. καί μεσαῖο μέρος τῆς περιφέρειας αὐτῆς.

294. Ἡ Θήβη ἦταν πολιτεία τῆς Τρωάδας, στόν Ἄδραμυτηνό κόλπο.

295. Τό Ἄδραμύτιο βρισκόταν στά Δ.παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, νότια στό βουνό Ἴδη, ἀπέναντι στή Μυτιλήνη.

296. Τό Κυτώνιο ἦταν πόλη τῆς Μυσίας, στά σύνορα τῆς Λυδίας, κοντά στόν Ἄδραμυτηνό κόλπο.

297. Κάικος λεγόταν ὁ σπουδαιότερος ποταμός τῆς Μυσίας. Πηγάζει ἀπό τό βουνό Τῆμνος, περνάει ἀπό τήν πεδιάδα πού πήρε τ'ὄνομά του καί χύνεται στή θάλασσα, ἀνάμεσα στίς ἀρχαίες πόλεις Ἐλαία καί Πιτάνη.

298. Ἡ Πέργαμος ἦταν πόλη πού βρισκόταν στή Μυσία τῆς Μ. Ἀσίας, στή βορινή ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Κάικου.

ἀπό τὴν Ἑλλάδα, τὴ γυναίκα τοῦ Γογγύλου²⁹⁹ τοῦ Ἑρετριώτη πού
 ἦταν μητέρα τοῦ Γοργίωνα καὶ τοῦ Γογγύλου. Αὐτὴ τοῦ λέει πὼς
 κάποιος Πέρσης, ὁ Ἀσιδάτης, βρίσκεται στὸν κάμπο καὶ πὼς, ἂν
 πάει τὴ νύχτα μὲ τρακόσιους ἄντρες, μπορεῖ νὰ πάρει καὶ τὸν ἴδιο
 καὶ τὴ γυναίκα τοῦ καὶ τὰ παιδιά του καὶ τὰ πράγματά του, πού
 ἦταν πολλά. Γιὰ ὁδηγούς μάλιστα σ'αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση τοῦ
 ἔστειλε τὸν ξάδερφό της καὶ τὸ Δαφναγόρα, πού τὸν εἶχε σὲ πολὺ
 μεγάλη ἐκτίμησι. Μαζὶ μ'αὐτούς ὁ Ξενοφώντας ἔκαμε θυσία, καὶ ὁ
 Βασίας ὁ μάντης ἀπὸ τὴν Ἥλιδα πού τὴν παρακολουθοῦσε, εἶπε
 πὼς τὰ σημάδια της ἦταν πολὺ καλὰ γιὰ τὸν Ξενοφόντα καὶ πὼς
 ἦταν δυνατὸ νὰ πιαστεῖ ὁ Ἀσιδάτης. Ξεκίνησε λοιπὸν ὕστερ'ἀπὸ
 τὸ δεῖπνο μαζὶ μὲ τοὺς πιὸ ἀφοσιωμένους λοχαγούς καὶ μὲ τοὺς
 στρατιῶτες πού τοῦ στάθηκαν πιστοὶ σ'ὅλες τὶς περιστάσεις, γιατί
 ἤθελε νὰ τοὺς ἀνταμείψει. Πῆγαν ὁμως μαζὶ του, χωρὶς νὰ τὸ θέ-
 λει, κι ἄλλοι στρατιῶτες ἑξακόσιοι πάνω κάτω· μὰ οἱ λοχαγοὶ ἔφευ-
 γαν γρήγορα γιὰ νὰ μὴ μοιράσουν μὲ τοὺς ἄλλους τὸ μερίδιό τους,
 σὰ νὰ ἦταν κιόλας ἔτοιμα τὰ λάφυρα. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα πού
 πῆγαν ἐκεῖ, οἱ δούλοι πού βρίσκονταν γύρω στὸν πύργο τοὺς ξέφυ-
 γαν μαζὶ μὲ τὰ περισσότερα πράγματα, γιατί οἱ Ἕλληνες ἀδιαφό-
 ρησαν γι'αὐτά, στὴν προσπάθειά τους νὰ πιάσουν τὸν ἴδιο τὸν
 Ἀσιδάτη καὶ νὰ βάλουν χέρι στὸ διὸς του. Ἐπειδὴ ὁμως δέν μπο-
 ροῦσαν νὰ κυριέψουν τὸν πύργο πολεμώντας — γιατί ἦταν ψηλὸς
 καὶ μεγάλος κι εἶχε προμαχῶνες καὶ ἄντρες πολλοὺς καὶ πολεμάρ-
 χους — προσπάθησαν νὰ τὸν τρυπήσουν. Μὰ τὸ πάχος τοῦ τοίχου
 ἦταν ὀχτῶ πηλίνα πλιθιά, καὶ γι' αὐτὸ τὸ τρυπήμα του τέλειωσε τὰ
 ξημερώματα. Ἔτσι, μόλις φάνηκε φῶς, κάποιος ἀπὸ μέσα τρυπήσε
 πέρα γιὰ πέρα μὲ σούβλα πού περνοῦν τὰ βόδια, τὸ μερὶ τοῦ πιὸ
 κοντινοῦ στρατιώτη. Κι ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ ρίχνοντας βέλη πρὸς τὰ ἔ-
 ξω, ἔκαναν ἐπικίνδuno ἀκόμα καὶ τὸ πέρασμα ἀπὸ κεῖ. Μὲ τὶς φωνές

9-22
 Ἐνάντια
 στὸν
 Ἀσιδάτη.

299. Ὃταν οἱ Πέρσες πολιορκήσαν καὶ κατὰστρεψαν τὴν Ἑρέτρια, μονά-
 χα ὁ Γογγύλος πῆγε μὲ τὸ μέρος τους καὶ γι' αὐτὸ οἱ συμπατριῶτες του τὸν
 ἐξόρισαν. Τότε ὁ μεγάλος βασιλιάς γιὰ ἀνταμοιβή τοῦ χάρισε μερικὲς πό-
 λεις (βλ. Ξενοφ. Ἑλληνικά Βιβλ. Γ', κεφ. 1, παράγρ. 6).

- πού ἔδραζαν καί τίς φωτιές πού ἀναψαν ἀπό τόν πύργο, παίρνουν εἶδηση καί τρέχουν νά τούς βοηθήσουν ὁ Ἰταμένης³⁰⁰ μέ τό στρατό του καί ὀπλίτες Ἀσσύριοι ἀπό τήν Κομανία. Πήγαν καί ὡς ὀγδόνητα Ὑρκάνιοι ἱππεῖς, μισθοφόροι κι αὐτοί τοῦ βασιλιᾶ, καί πάνω κάτω ὀχτακόσιοι πελταστές, ἄλλοι ἀπό τό Παρθένιο³⁰¹ κι ἄλλοι ἀπό τήν Ἀπολλωνία³⁰² κι ἀπό γειτονικά μέρη. Ἐφτασε ἀκόμα καί ἱππικό.
- 16 Τότε πιά ἦταν καιρός νά σκεφτοῦν πῶς θά ἀναχωρήσουν. Πήραν λοιπόν ὅσα βόδια ὑπῆρχαν καί τ' ἄλλα ζῶα καί τούς αἰχμαλώτους, σχημάτισαν γύρω ἓνα πλαίσιο καί τά ὀδηγοῦσαν. Ἐπαψαν ἀπό δῶ κι ἐμπρός νά κοιτᾶνε τή λεηλασία καί πρόσεχαν μήπως ἡ κανονική ἀναχώρηση καταλήξει σέ ἀτακτη φυγή, ἄν ἄφηναν τά λάφυρα κι ἔφευγαν, γιατί τότε καί οἱ ἐχθροί θά ἀποκτοῦσαν μεγαλύτερη θρασυτητα καί οἱ στρατιῶτες θά ἔχαναν τό θάρρος τους. Ἐνῶ τώρα ὑποχωροῦσαν μέ τέτοιο τρόπο, σά νά σκόπευαν νά δώσουν μάχη
- 17 γιά τά λάφυρα. Βλέποντας ὁμως ὁ Γογγύλος πῶς οἱ Ἕλληνες ἦταν λίγοι, ἐνῶ οἱ ἐχθροί πολλοί, βγαίνει κι αὐτός μέ τό στρατό του, χωρίς τή συγκατάθεση τῆς μητέρας του, γιά νά πάρει μέρος στήν ἐπιχείρηση. Ἐτρεξε ἀκόμα σέ βοήθεια καί ὁ Προκλῆς ἀπό τήν Ἀλίσαρνα καί τήν Τευθρανία, πού ἦταν ἀπόγονος τοῦ Δημάρα-
- 18 του³⁰³. Μά οἱ στρατιῶτες τοῦ Ξενοφῶντα πιέζονταν τώρα πολύ ἀπό τούς τοξότες καί τούς σφεντονῆτες καί γι' αὐτό ἄρχισαν νά προχωροῦν σέ σχηματισμό κύκλου, ὥστε νά ἔχουν τίς ἀσπίδες στραμμένες πρὸς τό μέρος ἀπ' ὅπου ἔρχονταν τά βέλη. Ἐτσι μέ κόπο περνοῦν τόν ποταμό Κάικο, πληγωμένοι πάνω κάτω οἱ μισοί.
- 19 Ἐδῶ πληγώνεται κι ὁ λοχαγός Ἀγασίας ὁ Στυφάλιος, πού ἀδιά-

300. Ἰταμένης λεγόταν ὁ διοικητής τῆς Κομανίας, ἐνός φρουρίου πού βρισκόταν κοντά στήν Πέργαμο.

301. Πρόκειται γιά πόλη τῆς Παφλαγονίας, κοντά στόν ὁμώνυμο ποταμό, πού ἀπέχει 8 χλμ. ἀπό τή θάλασσα.

302. Ἡ Ἀπολλωνία ἦταν πολιτεία τῆς Μυσίας, ἀνατολικά τῆς Περγάμου.

303. Γιά τό Δημάρατο βλ. σημείωση 9.

κοπα πολεμοῦσε τούς ἐχθρούς. Τέλος οἱ Ἕλληνες σώθηκαν μέ δια-
κόσιους πάνω κάτω αἰχμάλωτους καί μέ τόσα ζῶα, ὅσα τούς
χρειάζονταν γιά τίς θυσίες. Τήν ἄλλη μέρα θυσίασε ὁ Ξενοφώντας 20
καί τή νύχτα βγάζει ὅλο τό στρατό του γιά νά προχωρήσει ὅσο
μποροῦσε μακρύτερα μέσα στή Λυδία. Αὐτό τό ἔκαμε γιά νά μή
φοβάται ὁ Ἀσιδάτης πώς βρισκόταν κοντά του, κι ἔτσι νά μένει
ἀπροφύλαχτος. Ὁ Ἀσιδάτης ὅμως ὅταν ἔμαθε πώς ὁ Ξενοφώντας 21
εἶχε θυσίασει γιά νά δεῖ ἂν πρέπει νά ξαναπάει νά τόν πολεμήσει
καί πώς ἐσκόπευε νά βαδίσει ἐναντίά του μέ ὀλόκληρο τό στρατό,
πηγαίνει καί μένει σέ κάτι χωριά πού βρισκόνταν κάτω ἀπό τό
Παρθένιο κι ἦταν ὀχυρωμένα. Ἐκεῖ τόν συναντοῦν οἱ στρατιῶτες 22
τοῦ Ξενοφόντα καί πιάνουν τόν ἴδιο καί τή γυναίκα του καί τά
παιδιά του, τά ἄλογα καί ὅλη τήν περιουσία του. Ἐτσι βγήκαν
ἀληθινά τά σημάδια πού ἔδειξαν οἱ προηγούμενες θυσίες.

Ἔστερα οἱ Ἕλληνες ξαναγυρίζουν στήν Πέργαμο. Ἐκεῖ ὁ Ξε- 23
νοφώντας ἀποχαιρέτησε τό θεό μέ θυσίες. Γιατί καί οἱ Λακεδαιμό-
νιοι καί οἱ λοχαγοί καί οἱ ἄλλοι στρατηγοί κι οἱ στρατιῶτες συμ-
φώνησαν νά πάρει διαλεγμένα καί ἄλογα καί βόδια καί ἄλλα λά-
φυρα. Ἐτσι εἶχε τή δυνατότητα νά φαίνεται κι αὐτός γενναϊόω-
ρος στούς ἄλλους. Σέ λίγο ἦρθε ὁ Θίβρωνας καί πῆρε τούς στρα- 24
τιῶτες, τούς ἔνωσε μέ τόν ἄλλο ἑλληνικό στρατό κι ἄρχισε νά πολε-
μαίει ἐναντία στόν Τισσαφέρην καί στό Φαρνάβαζο. (Διοικητές 25
στή χώρα τοῦ μεγάλου βασιλιά, ἐκεῖνη πού περάσαμε, ἦταν αὐτοί
ἐδῶ: Ὁ Ἀρτίμας στή Λυδία, ὁ Ἀρτακάμας στή Φρυγία, ὁ Μιθρα-
δάτης στή Λυκαονία καί στήν Καππαδοκία, ὁ Σύνεννης στήν Κι-
λικία, ὁ Δέρνης στή Φοινίκη καί στήν Ἀραβία, ὁ Βέλεσης στή Συ-
ρία καί στήν Ἀσσυρία, ὁ Ρωπάρας στή Βαβυλώνα, ὁ Ἀρβάκας
στή Μηδία καί ὁ Τιρίδαζος στήν περιοχή τῶν Φασιανῶν καί τῶν
Ἑσπεριῶν. Οἱ Καρδοῦχοι καί οἱ Χάλυβες, οἱ Χαλδαῖοι καί οἱ
Μάκρωνες, οἱ Κόλχοι καί οἱ Μοσσύνιοι, οἱ Κοῖτοι καί οἱ Τιθα-
ρηνοί, ὅλοι αὐτοί ζοῦσαν ἀνεξάρτητοι. Στήν Παφλαγονία διοικη-
τῆς ἦταν ὁ Κορύλας, στή Βιθυνία ὁ Φαρνάβαζος καί στήν Εὐρω-
παϊκή Θράκη ὁ Σεῦθης. Ὅλος ὅλος ὁ δρόμος πού βαδίσαμε στόν 26
πηγεμό γιά τήν ἐκστρατεία καί στό γυρισμό ἦταν διακόσιοι δεκα-
πέντε σταθμοί, χίλιοι ἑκατόν πενήντα πέντε παρασάγγες, τριάντα

23-24

*Ὁ Θίβρωνας
παίρνει τούς
στρατιῶτες.*

25-26

*Διοικητές
στίς χώρες
πού πέρασαν
οἱ Ἕλληνες.
Διάρκεια
τῆς ἐκστρατείας.*

τέσσερις χιλιάδες ἑξακόσια πενήντα στάδια. Ὅσο γιά τό χρονικό διάστημα πού κάμαμε νά πᾶμε στήν ἔκστρατεία καί νά γυρίσουμε, αὐτό ἦταν ἕνας χρόνος καί τρεῖς μῆνες³⁰⁴).

304. Ἐχει διατυπωθεῖ ἡ γνώμη πώς τό μέρος αὐτό πού μάς μιλάει γιά τοῦς διοικητές τῆς χώρας, γιά τό μάκρος τοῦ δρόμου καί γιά τή χρονική διάρκεια τοῦ πηγεμοῦ καί τοῦ γυρισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, δέν εἶναι γραμμένο ἀπό τόν Ξενοφῶντα, παρά εἶναι παρμένο ἀπό βιβλίο ἄλλου συγγραφέα, ἴσως ἀπό τήν «Ἀνάβαση» τοῦ Σοφάνετου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ, ΧΑΡΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Προτομή του Ξενοφώντα	Σελ. 9
2. Χάρτης της πορείας του Κύρου και της επι- στροφής των Μυρίων	» 16
3. Τύποι στρογγυλής άσπίδας	» 20
4. Ποδήρης άσπίδα	» 21
5. Ξίφος κλασικής εποχής	» 26
6. Λαβές ξίφους	» 27
7. Χάρτης της πορείας των Μυρίων από τον Τί- γορητα ως τα Κούναξα	» 37
8. Ή τιάρα (δρθια και γερτή)	» 45
9. Έφιππος πολεμιστής, γυρνώντας προς τά πί- σω, χτυπά μέ τό τόξο τον έχθρό που τον κυνηγάει »	72
10. Θώρακας από χαλκό	» 74
11. Θώρακας μέ παραστάσεις χαραγμένες στην πί- σω πλευρά	» 75
12. Τετράπλευρο πλαίσιο μέ έξι λόχους	» 80
13. Λόχοι σέ διάφορους σχηματισμούς	» 81
14. Πέρσης τοξότης	» 82
15. Πελταστής	» 86
16. Όπλίτης	» 100
17. Τό πέρασμα του Κεντρίτη ποταμού	» 106
18. Άκόντιο μέ θηλιά	» 108
19. Σαλπιχτής	» 109
20. Περικνημίδες	» 125
21. Έλληνικά κράνη	» 127
22. Δαρεικός (περσικό νόμισμα)	» 157
23. Κήρυκας που κρατάει κηρύκειο	» 167
24. Αίχμές δοράτων	» 195
25. Κέρας, διπλός αυλός, σάλπιγγα	» 220
26. Έλληνες όπλίτες	» 223
27. Άσπίδα, θώρακας, ξίφος και κράνος	» 226
28. Τετράδραχμο μέ τή μορφή του Τισσαφέρη	» 231

1	Πρόλογος της Έκδοσης	1
2	Κύριος τίτλος, περιεχόμενα και κάλυψη	2
3	Εξώφυλλο	3
4	Επίμαχο	4
5	Επίμαχο	5
6	Επίμαχο	6
7	Επίμαχο	7
8	Επίμαχο	8
9	Επίμαχο	9
10	Επίμαχο	10
11	Επίμαχο	11
12	Επίμαχο	12
13	Επίμαχο	13
14	Επίμαχο	14
15	Επίμαχο	15
16	Επίμαχο	16
17	Επίμαχο	17
18	Επίμαχο	18
19	Επίμαχο	19
20	Επίμαχο	20
21	Επίμαχο	21
22	Επίμαχο	22
23	Επίμαχο	23
24	Επίμαχο	24
25	Επίμαχο	25
26	Επίμαχο	26
27	Επίμαχο	27
28	Επίμαχο	28
29	Επίμαχο	29
30	Επίμαχο	30
31	Επίμαχο	31
32	Επίμαχο	32
33	Επίμαχο	33
34	Επίμαχο	34
35	Επίμαχο	35
36	Επίμαχο	36
37	Επίμαχο	37
38	Επίμαχο	38
39	Επίμαχο	39
40	Επίμαχο	40
41	Επίμαχο	41
42	Επίμαχο	42
43	Επίμαχο	43
44	Επίμαχο	44
45	Επίμαχο	45
46	Επίμαχο	46
47	Επίμαχο	47
48	Επίμαχο	48
49	Επίμαχο	49
50	Επίμαχο	50
51	Επίμαχο	51
52	Επίμαχο	52
53	Επίμαχο	53
54	Επίμαχο	54
55	Επίμαχο	55
56	Επίμαχο	56
57	Επίμαχο	57
58	Επίμαχο	58
59	Επίμαχο	59
60	Επίμαχο	60
61	Επίμαχο	61
62	Επίμαχο	62
63	Επίμαχο	63
64	Επίμαχο	64
65	Επίμαχο	65
66	Επίμαχο	66
67	Επίμαχο	67
68	Επίμαχο	68
69	Επίμαχο	69
70	Επίμαχο	70
71	Επίμαχο	71
72	Επίμαχο	72
73	Επίμαχο	73
74	Επίμαχο	74
75	Επίμαχο	75
76	Επίμαχο	76
77	Επίμαχο	77
78	Επίμαχο	78
79	Επίμαχο	79
80	Επίμαχο	80
81	Επίμαχο	81
82	Επίμαχο	82
83	Επίμαχο	83
84	Επίμαχο	84
85	Επίμαχο	85
86	Επίμαχο	86
87	Επίμαχο	87
88	Επίμαχο	88
89	Επίμαχο	89
90	Επίμαχο	90
91	Επίμαχο	91
92	Επίμαχο	92
93	Επίμαχο	93
94	Επίμαχο	94
95	Επίμαχο	95
96	Επίμαχο	96
97	Επίμαχο	97
98	Επίμαχο	98
99	Επίμαχο	99
100	Επίμαχο	100

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Εἰσαγωγή	Σελ. 5
Βιβλίο Πρῶτο, περίληψη	» 14
Βιβλίο Δεύτερο, (Κεφ. 1-6) μετάφραση, σημειώσεις	» 18
Βιβλίο Τρίτο, (Κεφ. 1-5)	» 54
Βιβλίο Τέταρτο, (Κεφ. 1-8)	» 91
Βιβλίο Πέμπτο, (Κεφ. 1-8)	» 135
Βιβλίο Ἑκτο, (Κεφ. 1-6)	» 172
Βιβλίο Ἑβδομο, (Κεφ. 1-8)	» 203
Πίνακες εἰκόνων, χαρτῶν καί διαγραμμάτων	» 253

Τά αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιοσῆμο γιά ἀπόδειξη τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐντίτυπο στερούμενο τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτό διώκεται κατά τίς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

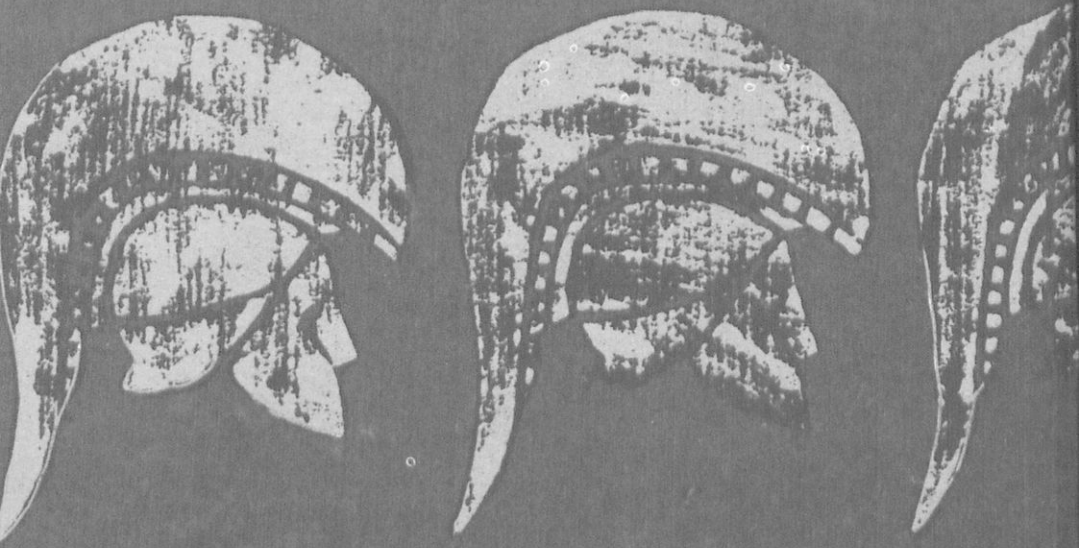
0020556424

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΣΤ' 1981 (1) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 200.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3545/20.1.81

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Θ. ΚΕΔΙΚΟΓΛΟΥ & ΣΙΑ Ο.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΑΦΟΙ ΧΑΤΖΗΧΡΥΣΟΥ & ΣΙΑ Ε.Ε.

Wings